

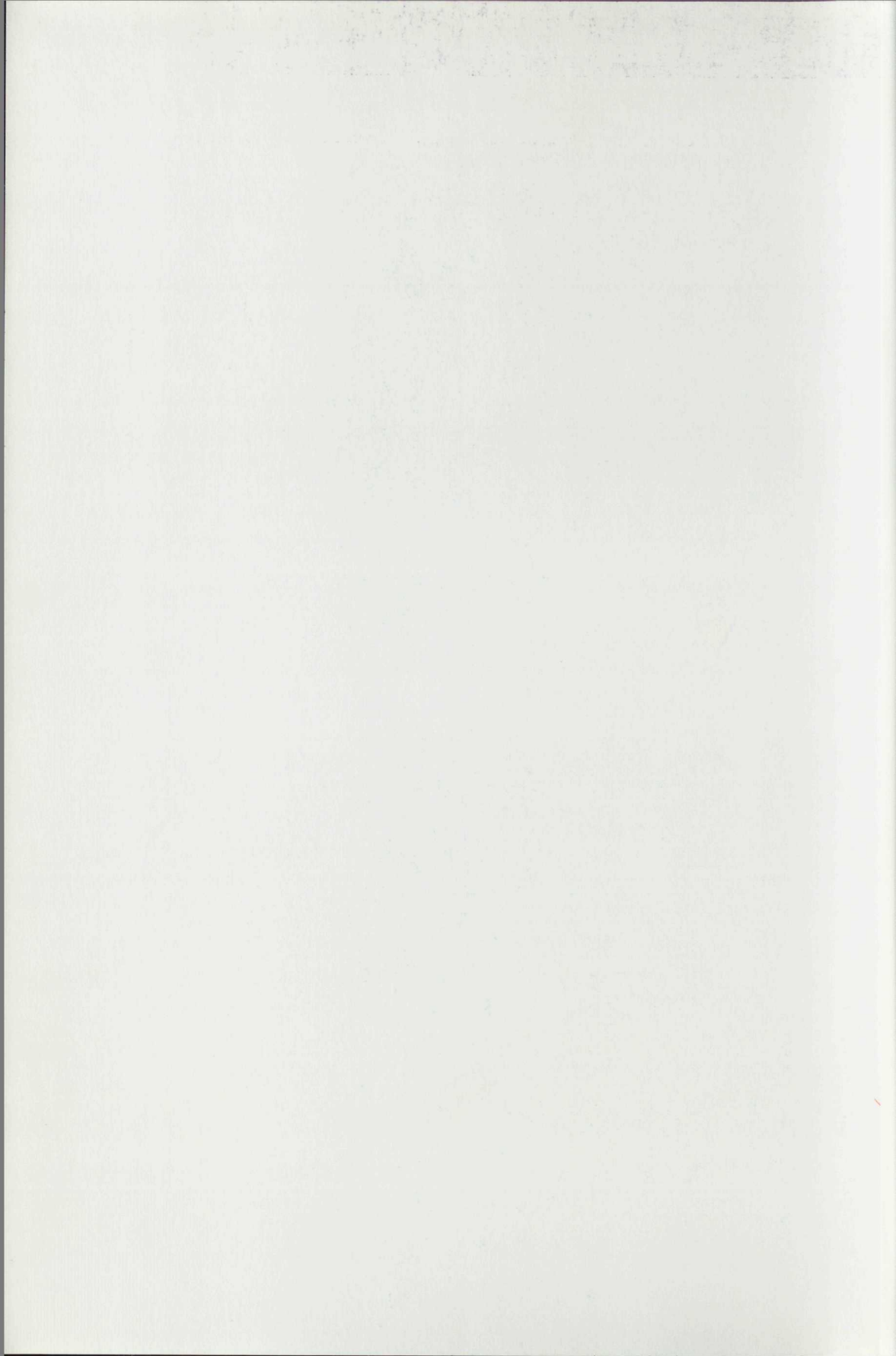
**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Fortsatt reformering av lärarutbildningen

Lärarutbildningskommitténs (LUK) betänkande del I

Statens offentliga utredningar

1972: 92

Utbildningsdepartementet

Fortsatt reformering av lärarutbildningen

Lärarytbildningskommitténs (LUK) betänkande del I
Stockholm 1972

ISBN 91-38-01360-0

Fortsatt reformering
av läroplanen

Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Den 8 november 1968 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet Moberg att tillkalla högst nio sakkunniga för att utreda frågor rörande utbildning av lärare i s. k. övningsämnen m.m. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade statsrådet Moberg den 6 december 1968 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, rektorn Stig Alemyr, utbildningssekreteraren Carl Tomas Edam, universitetslektorn och riksdagsledamoten Lars Gustafsson, rektorn Paul Högberg, skolrådet Bertil Junel, dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare Ernst Olsson, dåvarande utbildningssekreteraren numera folkskolläraren Jan-Olof Olsson, sekreteraren Henry Persson samt skoldirektören Britta Stenholm. Åt Alemyr uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet. De sakkunniga antog den 19 februari 1969 namnet lärarutbildningskommittén (LUK).

Till sekreterare förordnades den 13 januari 1969 departementssekreteraren Lars Lindén och den 13 november 1969 yrkesvalsläraren Gunilla Nordquist. Ledamoten Stenholm utsågs den 31 mars 1970 att fr. o. m. den 15 april 1970 vara huvudsekreterare åt kommittén. Inom sekretariatet har vidare, jämte viss annan kanslipersonal, biträdena Madeleine Dhejne (25 maj 1970—8 september 1972), Ann Åkerblom (fr. o. m. den

15 september 1970) och Ulla Hultman (fr. o. m. den 17 april 1972) tjänstgjort.

LUK har tidigare avgivit fyra stencilerade betänkanden, nämligen den 19 februari 1970 förslag till provisorisk ny läroplan för hushållslärlinjen vid seminarierna för huslig utbildning, den 28 april 1970 förslag till särskilt anpassad utbildning för vissa icke behöriga lärare och den 13 november 1970 förslag till ämneskombinationer, utbildningslinjer och praktisk-pedagogisk utbildning vid provisorisk tvåämnesutbildning i musik samt den 21 augusti 1972 rapport om befattningsanalyser (Utbildningsdepartementet 1972: 11).

LUK får härmed överlämna förslag angående utbildning av lärare i barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, bostads/miljökunskap, dramatik, ergonomi, familjekunskap, formgivning, gymnastik, hemkunskap, konsumentkunskap, kostkunskap, slöjd, teckning och textilkunskap samt i delar av ämnena ekonomi, konst och konst- och musikhistoria. I ett senare betänkande kommer LUK att avge förslag beträffande vissa återstående frågor, bland annat utbildning av lärarutbildare i nyssnämnda ämnen jämte bild- och formarbete samt rytmik vid lärarhögskola.

Stockholm den 28 december 1972

Stig Alemyr

*Carl Tomas Edam
Paul Högberg
Ernst Olsson
Henry Persson*

*Lars Gustafsson
Bertil Junel
Jan-Olof Olsson
Britta Stenholm*

The Strategist and the ...

The Strategist and the ...

THE STRATEGIST

THE STRATEGIST ...

Innehåll

I Redogörelser

Kapitel 1 <i>LUK:s arbete</i>	15
1.1 Bakgrund	15
1.2 Direktiv	15
1.2.1 Det första uppdraget	15
1.2.2 Tilläggsdirektiv m. m.	18
1.2.3 Särskilt anpassad utbildning	19
1.2.4 Ämnen i LUK:s arbete	19
1.3 Remisser	19
1.4 Experter	20
1.5 Undersökningar	20
1.6 Resor och sammanträden	21
Kapitel 2 <i>Lärare och lärarutbildning i Sverige — allmän översikt</i>	22
2.1 Inledning	22
2.2 Utbildning av klasslärare vid lärarhögskola	24
2.2.1 Lågstadielärare	24
2.2.2 Mellanstadielärare	25
2.3 Utbildning av lärare i »läroämnen»	27
2.3.1 Ämnesstudier och förberedande praktisk-pedagogisk utbildning	27
2.3.2 LUS' förslag och behandlingen av detta	28
2.3.3 Lärarhögskoleåret	29
2.3.4 Vidareutbildning	31
Kapitel 3 <i>Övningslärarutbildningen i Sverige</i>	33
3.1 Kort historik	33
3.2 Organisation och förläggning	34
3.3 Inträdeskrav och utbildningstidens längd	35
3.4 Utbildningens huvudsakliga innehåll	37
3.5 Bedömning och betyg	46
3.6 Behörighet	46

Kapitel 4 <i>Lärare och lärarutbildning i några andra länder</i>	48
4.1 Danmark	48
4.2 Finland	50
4.3 Norge	52
4.4 England	54
4.5 Förbundsrepubliken Tyskland	56
4.6 Tyska Demokratiska Republiken	57
4.7 USA	58
4.8 Sovjetunionen	60
Kapitel 5 <i>Ämneskombinationer och utbildningslinjer</i>	62
5.1 Allmänt	62
5.2 Examensbestämmelser och utredningar om ämneskombinationer	62
5.2.1 Historik	62
5.2.2 1969 års studieordning och ämnen vid filosofisk fakultet	63
5.2.3 LUS' förslag om ämneskombinationer m. m.	65
5.2.4 Kombinationer av »övningsämne och läroämne»	66
5.2.5 Provisorisk ämnesutbildning i musik	66
5.2.6 Konstnärsutbildningssakkunniga	67
5.2.7 Kombinationer med två LUK-ämnen	67
5.3 Bestämmelser om ämneskombinationer vid ledigförklarande och tillsättning av tjänster	67
5.4 Skolämnena och ämnen vid filosofisk fakultet	68
5.5 Utbildningslinjer	68
5.5.1 Historik	68
5.5.2 Nu gällande bestämmelser	69
Kapitel 6 <i>SYO i grundskola, gymnasieskola och högskola</i>	73
6.1 Utveckling	73
6.2 Grundskola	73

10.1.3	Varvning i lärarutbildningen i andra länder . . .	107	12.2.1	Undersökningar och tidigare förslag	123
10.1.4	Synpunkter på nuvarande LUK-ämnesutbildning . . .	108	12.2.2	Intressefaktorn	124
10.2	Tidpunkten för yrkesvalet . . .	108	12.2.3	Sektorstillhörighet	124
10.2.1	Yrkesvalet i olika lärarutbildningar	108	12.2.4	De särskilda behörighetskraven	125
10.2.2	Tendenser i vissa andra länder	108	12.2.5	Ämnessamverkan	125
10.3	Skäl för varvning med fyra komponenter	109	12.2.6	Stadie- och skolformsgränser	126
10.3.1	Studiestimulans	109	12.2.6.1	Allmänna synpunkter	126
10.3.2	Självprovning	109	12.2.6.2	Stadieövergripande kombinationer med slöjd	126
10.3.3	Samverkan och integrering i undervisningen	109	12.2.7	Underlaget för tjänst	126
10.3.4	Samarbete mellan studerande	109	12.3	Antal ämnen i ämneskombinationerna	127
10.4	Skäl mot varvning med fyra komponenter	110	12.3.1	I regel tvåämneskombinationer	127
10.4.1	Tidigt yrkesval	110	12.3.2	Ämne som inte ingår i ämneskombinationer	128
10.4.2	Lärobenägenhet	110	12.3.3	Antal kombinationer för varje LUK-ämne	130
10.4.3	Pedagogiska nackdelar	111	12.3.4	Utbildningslinjer	130
10.5	Varvning med fyra komponenter i en tvåämnesutbildning	113	12.3.5	Andra kombinationsmöjligheter	130
10.5.1	Krav på parallellläggning av ämnesstudier	113	12.4	LUK:s förslag till ämneskombinationer och utbildningslinjer	131
10.5.2	Nyligen reformerad studieorganisation	113	12.4.1	Barn- och ungdomskunskap	131
10.6	Slutsatser	114	12.4.1.1	Ämneskombinationer	131

III LUK:s förslag

Kapitel 11 LUK:s förslag till studieorganisation

11.1	Studiegång	117
11.1.1	Studiernas uppbyggnad i princip	117
11.1.2	Kommentarer	118
11.2	Ämnen	119
11.2.1	Högskoleämnena och skolämnena	119
11.2.2	Ämnenas namn	119
11.3	Studiernas omfattning för behörighet till adjunktstjänst vari LUK-ämne ingår	120
11.4	Ämnesstudiernas kompetensvärde	120
11.5	LUK:s förslag i ett studiesystem med återkommande utbildning	122

Kapitel 12 Ämneskombinationer och utbildningslinjer

12.1	Inledning	123
12.2	LUK:s principer för val av ämneskombinationer	123

12.2.1	Undersökningar och tidigare förslag	123
12.2.2	Intressefaktorn	124
12.2.3	Sektorstillhörighet	124
12.2.4	De särskilda behörighetskraven	125
12.2.5	Ämnessamverkan	125
12.2.6	Stadie- och skolformsgränser	126
12.2.6.1	Allmänna synpunkter	126
12.2.6.2	Stadieövergripande kombinationer med slöjd	126
12.2.7	Underlaget för tjänst	126
12.3	Antal ämnen i ämneskombinationerna	127
12.3.1	I regel tvåämneskombinationer	127
12.3.2	Ämne som inte ingår i ämneskombinationer	128
12.3.3	Antal kombinationer för varje LUK-ämne	130
12.3.4	Utbildningslinjer	130
12.3.5	Andra kombinationsmöjligheter	130
12.4	LUK:s förslag till ämneskombinationer och utbildningslinjer	131
12.4.1	Barn- och ungdomskunskap	131
12.4.1.1	Ämneskombinationer	131
12.4.1.2	Behörighet	131
12.4.1.3	Utbildningslinjer	132
12.4.2	Bildkunskap	132
12.4.2.1	Ämneskombinationer	132
12.4.2.2	Behörighet	132
12.4.2.3	Utbildningslinjer	133
12.4.3	Dramatik	133
12.4.3.1	Ämneskombinationer	133
12.4.3.2	Behörighet	133
12.4.3.3	Utbildningslinjer	134
12.4.4	Idrott	134
12.4.4.1	Ämneskombinationer	134
12.4.4.2	Behörighet	134
12.4.4.3	Utbildningslinjer	135
12.4.5	Kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap	135
12.4.5.1	Ämneskombinationer	135
12.4.5.2	Behörighet	135
12.4.5.3	Utbildningslinjer	136

12.4.6	Musik	136	13.2.4	Särskilda behörighetskrav i form av praktik	149	
12.4.6.1	Ämneskombina- tioner	136	13.2.5	Sammanfattning	150	
12.4.6.2	Behörighet	137	13.3	LUK:s förslag till särskilda behö- righetskrav	150	
12.4.6.3	Utbildningslinjer	138	13.3.1	Särskilda behörighetskrav för LUK-ämne	150	
12.4.7	Slöjd	138	13.3.1.1	Barn- och ung- domskunskap	151	
12.4.7.1	Ämneskombina- tioner	138	13.3.1.2	Bildkunskap	151	
12.4.7.2	Behörighet	138	13.3.1.3	Dramatik	151	
12.4.7.3	Utbildningslinjer	139	13.3.1.4	Idrott	151	
12.5	Sammanfattning av LUK:s för- slag till ämneskombinationer och nya utbildningslinjer samt kom- plettering av studiealternativ i andra avdelningen på befintliga utbildningslinjer	139	13.3.1.5	Kostkunskap	152	
12.5.1	Ämneskombinationer	139	13.3.1.6	Miljö- och kon- sumentkunskap	153	
12.5.1.1	Barn- och ung- domskunskap	139	13.3.1.7	Slöjd	154	
12.5.1.2	Bildkunskap	139	13.3.2	Exempel på linjer som med eller utan komplette- ringar ger både allmän och särskild behörighet för tillträde till ämnesutbild- ning i LUK-ämnena enligt LUK:s förslag	156	
12.5.1.3	Dramatik	139	13.4	Sammanfattning av LUK:s för- slag till särskilda förkunskaps- krav för tillträde till studier i LUK-ämne och förslag till nor- malvägar	158	
12.5.1.4	Idrott	140	13.4.1	Barn- och ungdomskun- skap	158	
12.5.1.5	Kostkunskap och miljö- och kon- sumentkunskap	140	13.4.2	Bildkunskap	158	
12.5.1.6	Musik	140	13.4.3	Dramatik	158	
12.5.1.7	Slöjd	140	13.4.4	Idrott	158	
12.5.2	Nya utbildningslinjer	140	13.4.5	Kostkunskap	159	
12.5.3	Kompletteringar av stu- diealternativ i andra av- delningen på befintliga ut- bildningslinjer	141	13.4.6	Miljö- och konsumentkun- skap	159	
Kapitel 13 <i>Behörighetskrav för till- träde till studier i LUK-ämnena</i>			143	13.4.7	Slöjd	159
13.1	Gymnasieskolans kompetensvärde — riksdagens beslut	143	Kapitel 14 <i>Intagning och urval</i>			160
13.1.1	Allmänt behörighetskrav	143	14.1	Urval till högre utbildning — riksdagens beslut	160	
13.1.2	Gränsdragning mellan gymnasial och eftergym- nasial utbildning	144	14.1.1	Kompetensutredningens förslag och riksdagens be- slut	160	
13.1.3	Särskilda behörighetskrav	144	14.1.2	Fortsatt planerings- och utredningsarbete	160	
13.1.4	Fortsatt utredning om de särskilda behörighetskra- ven	145	14.2	LUK:s överväganden och förslag	161	
13.2	LUK:s överväganden	145	14.2.1	Inledning	161	
13.2.1	Höjning av den allmänna behörighetsnivån	145	14.2.2	Betygen som urvalsinstru- ment	161	
13.2.2	Särskilda behörighetskrav för blivande lärare?	145	14.2.3	Studielämplighetsprov som urvalsinstrument	162	
13.2.3	Särskilda behörighetskrav för tillträde till ämnesstu- dier i LUK-ämnena	147	14.2.4	Arbetsprov och inträdes- prov som urvalsinstru- ment	163	

14.2.5	Arbetslivserfarenhet som urvalsinstrument	165	15.4.6.6	Miljö- och kon- sumentkunskap	181
14.2.6	Urval bland behöriga sö- kande	165	15.4.6.7	Slöjd	181
14.2.7	Sammanfattning	166	15.4.6.8	Kost och mo- tion	181
Kapitel 15 <i>Ämnesutbildningens upp- byggnad och innehåll</i>		167	15.4.7	Kontinuerlig översyn av normalstudieplanerna	181
15.1	LUK:s överväganden	167	Kapitel 16 <i>Den praktisk-pedagogiska utbildningen</i>		182
15.1.1	Ämnesutbildnings organi- sation och innehåll	167	16.1	Grundutbildningens omfattning	182
15.1.2	LUK-ämnena — inbör- des samband?	167	16.1.1	Den fortgående utbild- ningsprocessen	182
15.1.3	Färdighet och färdighets- träning	168	16.1.2	Ökad tid för praktisk-pe- dagogisk utbildning	182
15.1.4	Undervisning över sta- diegränserna	169	16.1.3	Innehåll och organisation	182
15.1.5	Avvägning mellan grund- utbildning och fortbild- ning	170	16.2	Integrering	183
15.1.6	Ämnesutbildningens lä- rarinriktning	170	16.3	Den praktisk-pedagogiska grund- utbildningens uppbyggnad i stora drag	184
15.1.7	Samordning av ämnes- studierna för lärare och studerande med andra yrkesplaner	171	16.3.1	Förläggning till lärarhög- skola	184
15.1.8	LUK-ämnenas karaktär	172	16.3.2	Komponenter i förutbild- ningen	184
15.1.9	Forskningsanknytning	173	16.4	Arbetslivserfarenhet	185
15.1.10	Kontaktskapande	173	16.4.1	Särskilt behörighetskrav för tillträde till viss lä- rarutbildning	185
15.2	Vägledande principer	174	16.4.2	Arbetslivserfarenhet — förpraktik	186
15.3	Analys och undersökningar	174	16.4.3	Arten av yrkesverksam- het	187
15.3.1	Läroplansanalys	174	16.4.4	Meritvärde	187
15.3.2	Befattningsanalys	175	16.4.5	Tidpunkt för införande av krav på arbetslivser- farenhet	188
15.4	Förslag till normalstudieplaner	175	16.5	Läroplaner för yrkesförberedelse	188
15.4.1	Gemensamma grunder	175	16.5.1	Yrkesförberedelse och ämnesstudier	188
15.4.2	Indelning i studiekurser och kurser	176	16.5.2	Yrkesförberedelse för alla studerande?	189
15.4.3	Vissa anmärkningar till normalstudieplanerna	177	16.5.3	Läroplaner för yrkesförbe- redelse för blivande äm- neslärare	190
15.4.4	D-kurser	178	16.5.4	Yrkesförberedelsens om- fattning	190
15.4.4.1	Allmänna syn- punkter	178	16.5.5	Övervägt val av yrkesin- riktning	191
15.4.4.2	Särskilda D- kurser för vissa tillvalsämnen m. m.	178	16.5.6	Yrkesförberedelsens in- nehåll	192
15.4.5	Normalstudieplaner	180	16.5.7	Yrkesförberedelsens or- ganisation	193
15.4.6	Förslag till normalstudie- planer	180	16.5.8	Alternativa former av yrkesförberedelse	194
15.4.6.1	Barn- och ung- domskunskap	180			
15.4.6.2	Bildkunskap	180			
15.4.6.3	Dramatik	180			
15.4.6.4	Idrott	180			
15.4.6.5	Kostkunskap	181			

16.6	Praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola	194	17.3.6	Forskning, försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete	213
16.6.1	Den praktisk-pedagogiska utbildningen — en enhet	194	17.4	Högskolornas roll i fortbildningen	213
16.6.2	Praktikant i stället för praktiklärare	195	17.4.1	Kontakten lärarhögskola — skolväsende	213
16.6.3	Mera tid för studier i pedagogik och metodik .	195	17.4.2	Ämnessamverkan i fortbildningen	214
16.6.4	Spridning av teoristudierna	196	17.4.3	Högskolan och ämnesfortbildningen	214
16.6.5	Förutsättningar för integrering	197	17.5	Kompletterande utbildning för nuvarande ettämneslärare . . .	214
16.6.6	Samverkan mellan utbildningslinjer	198	17.5.1	Två olika slag av kompletterande utbildning . .	214
16.6.7	Läraryrskategoriernas fördelning	199	17.5.2	Kompletteringar inom det egna ämnet	215
16.6.8	Läraryrskategoriernas innehåll	199	17.5.3	Komplettering genom studier av annat ämne . . .	215
16.6.9	Läraryrskategoriernas lokalisering	199	17.6	Vidareutbildning	216
16.6.10	Andra terminens teori-period	200	17.6.1	Nuvarande vidareutbildning av mellanstadie-lärare	216
16.6.11	Handledare i LUK-ämne i kombination med annat ämne	201	17.6.2	Vidareutbildning i LUK-ämne	216
16.6.12	Avrådnin g	201	Kapitel 18	<i>Bedömning och betygsättning</i>	218
16.7	Förslag till studieplan för den praktisk-pedagogiska utbildningen	202	18.1	Bedömning och betygsättning av de enskilda ämnena	218
Kapitel 17	<i>Fortbildning och vidareutbildning</i>	204	18.1.1	Nuvarande bestämmelser beträffande LUK-ämnen .	218
17.1	Olika slag av fortbildning . . .	204	18.1.2	Nuvarande bestämmelser vid filosofisk fakultet . .	218
17.1.1	Fortbildning i det dagliga arbetet	204	18.1.3	Absolut betygsättning — relativ betygsättning . . .	219
17.1.2	Särskilda åtgärder för fortbildning	206	18.1.4	Speciella problem vad beträffar LUK-ämnen . .	219
17.1.3	Kostnadsfördelning och omfattning m. m. . . .	207	18.1.5	LUK:s förslag	221
17.1.4	Den pedagogiska debatten	208	18.2	Betyg i lärarskicklighet	222
17.2	Fortbildning i LUK-ämnen . .	208	18.2.1	Nuvarande system i utbildningen av LUK-ämneslärare	222
17.2.1	Fortbildning i arbetet . .	208	18.2.2	Nuvarande system i ämneslärarutbildningen . .	222
17.2.2	Särskilda åtgärder för fortbildning i LUK-ämnen .	208	18.2.3	Kritik mot nuvarande bedömningssystem	223
17.2.3	Pedagogisk debatt i LUK-ämnen	209	18.2.4	Ny organisation av praktiken	224
17.3	Fortbildning enligt LUK:s förslag	210	18.2.5	LUK:s förslag om betyg i lärarskicklighet	225
17.3.1	Inledning	210	Kapitel 19	<i>Forskning, forskarutbildning och forskningsanknytning</i>	227
17.3.2	Den första tjänstgöringen	210	19.1	Forskning — grundutbildning .	227
17.3.3	Lärlärolaget	211	19.2	Forskning i LUK-ämnen — nuvarande förhållanden	228
17.3.4	Studiedagar och fortbildningskurser	211			
17.3.5	Påbyggnadskurser för ämnesfördjupning	212			

21.3.3	Utbildningsbehov i bildkuns- skap	259	22.3.3	LUK-ämnena i försöks- och demonstrationskolor	277
21.3.4	Utbildningsbehov i dra- matik	259	22.3.4	Ämnesläroplanens ledning	277
21.3.5	Utbildningsbehov i idrott	259	22.4	Forskning	278
21.3.6	Utbildningsbehov i kost- kunskap och miljö- och konsumentkunskap	260	Kapitel 23	<i>Kostnader</i>	279
21.3.7	Utbildningsbehov i mu- sik	260	23.1	Inledning	279
21.3.8	Utbildningsbehov i textil- slöjd	261	23.2	Ämnesutbildning	279
21.3.9	Utbildningsbehov i trä- och metallslöjd	261	23.2.1	Kostnader för utbildning- ens ledning	279
21.3.10	LUK:s förslag till dimen- sionering av den prak- tisk-pedagogiska utbild- ningen	261	23.2.2	Lärarkostnader	279
21.4	Lokalisering	263	23.2.3	Övriga driftkostnader	283
21.4.1	Principiella synpunkter beträffande lokaliseringen	263	23.3	Praktisk-pedagogisk utbildning	284
21.4.1.1	Ämnesutbild- ning	263	23.3.1	Kostnader för utbildning- ens ledning	284
21.4.1.2	Praktisk-pedago- gisk utbildning	264	23.3.2	Övriga personalkostnader för lärarinriktad yrkesför- beredelse	285
21.4.2	Förslag till lokalisering av ämnesutbildningen	267	23.3.3	Lärarkostnader under lä- rarrhögskoleåret	286
21.4.2.1	Barn- och ung- domskunskap	267	23.3.4	Övriga driftkostnader	289
21.4.2.2	Bildkunskap	267	23.4	Forskning	289
21.4.2.3	Dramatik	267	23.5	Sammanfattning och kostnadsjä- mförelse	289
21.4.2.4	Idrott	267	Kapitel 24	<i>Övergång till den nya ut- bildningen och vissa därmed samman- hängande frågor</i>	292
21.4.2.5	Kostkunskap och miljö- och konsumentkun- skap	268	24.1	Tidsplan för genomförande av re- formen	292
21.4.2.6	Musik	268	24.2	Problem i samband med genom- förandet	294
21.4.2.7	Slöjd	269	24.3	Administrativa åtgärder för ge- nomförande av reformen	295
21.4.2.8	Sammanfattning	269	24.3.1	Fastställande av förkun- skapskrav	295
21.4.3	Förslag till lokalisering av den praktisk-pedago- giska utbildningen	269	24.3.2	Omvandling och inrättan- de av enheter för ämnes- utbildning	295
Kapitel 22	<i>Utbildningens ledning, per- sonal m. m.</i>	271	24.3.3	Åtgärder vid lärarrhögsko- lorna	304
22.1	Inledning	271	24.3.4	Fastställande av studieplan- er	306
22.2	Ämnesutbildning	272	24.3.5	Åtgärder beträffande ar- betslivserfarenhet, lärarin- riktad yrkesförberedelse och lärarpraktik	306
22.2.1	Institutionsföreståndare och studievägledare	272	24.3.6	Inrättande av nya tjänster	307
22.2.2	Lärare	273	24.4	Åtgärder beträffande lärare med flera vid nuvarande enheter för utbildning av lärare i LUK-ämne	308
22.2.3	Övriga tjänster	275	24.4.1	Nuvarande befattningssha- vare	308
22.3	Praktisk-pedagogisk utbildning	275			
22.3.1	Lärarrhögskolans ledning	275			
22.3.2	Lärarinriktad yrkesförbe- redelse	276			

24.4.2	Fortbildning och vidareut- bildning	309
24.5	Åtgärder beträffande lärare med flera i grundskola/gymnasieskola	310
24.5.1	Information	310
24.5.2	Fortbildning och vidare- utbildning	310
24.5.3	Meritvärdering och till- sättning av nya tjänster .	311
24.6	Övriga åtgärder	312
24.6.1	Det allmänna skolväsen- det	312
24.6.2	Högskolan	312
24.6.3	Organiserandet av förbe- redelserna för övergången	313
Kapitel 25 <i>Sammanfattning</i>		314
25.1	LUK:s förslag i sammandrag .	314
25.2	Betänkandets indelning	315
25.3	Redogörelser — kapitel 1—6 .	316
25.4	Allmänna överväganden — kapi- tel 7—10	316
25.5	Förslag — kapitel 11—24 . . .	319
Reservation		334
Särskilda yttranden		340
<i>Bilaga 1</i> Utkast till författningsänd- ringar med kommentarer		347
<i>Bilaga 2</i> Förteckning över LUK: s ex- perter		371

- 243. *Leptocarpus* ...
- 244. *Leptocarpus* ...
- 245. *Leptocarpus* ...
- 246. *Leptocarpus* ...
- 247. *Leptocarpus* ...
- 248. *Leptocarpus* ...
- 249. *Leptocarpus* ...
- 250. *Leptocarpus* ...
- 251. *Leptocarpus* ...
- 252. *Leptocarpus* ...
- 253. *Leptocarpus* ...
- 254. *Leptocarpus* ...
- 255. *Leptocarpus* ...

Revision
 256. *Leptocarpus* ...
 257. *Leptocarpus* ...
 258. *Leptocarpus* ...
 259. *Leptocarpus* ...
 260. *Leptocarpus* ...

I Redogörelser

1 LUK:s arbete

1.1 *Bakgrund*

När LUK tillkallades hade den av riksdagen 1967 beslutade reformen av utbildning för klasslärare och ämneslärare nyligen börjat genomföras. En ny studieorganisation vid de filosofiska fakulteterna höll på att förberedas och trädde i kraft från och med studieåret 1969/70. LUK:s uppgift kunde därför till en början uppfattas som främst att anpassa utbildningen i ämnena »teckning, trä- och metallslöjd, textilslöjd, hemkunskap, barnkunskap, hushållsteknik, familjekunskap, konsumentkunskap och dramatik» till den nya studieorganisationen vid dels de filosofiska fakulteterna, dels lärarhögskolornas ämneslärlinjer.

De båda ovannämnda reformerna har självfallet följts med största intresse och medfört en livlig debatt. Denna har stimulerats också av kompetensutredningens (KU) förslag om vidgat tillträde till högre studier (SOU 1970: 21) och riksdagsbeslutet 1972 i anledning av detta förslag (prop. 1972: 84, UbU 1972: 31, rskr 1972: 240) samt de debattskrifter och rapporter som 1968 års utbildningsutredning (U 68) utgivit. Det är naturligt att kommittén inte kunnat undgå att ta intryck både av den livliga debatten och, inte minst, av de erfarenheter som gjorts av den nya lärarutbildningen vid lärarhögskolorna och de snabba förändringarna i fråga om lärarnas uppgifter och situation i skolan. Vårt uppdrag har emeller-

tid varit klart avgränsat. Vi har därför inte kunnat föreslå mera genomgripande förändringar i utbildningen vid filosofisk fakultet eller lärarhögskola.

Den senaste utvecklingen inom ungdomsskolan och vuxenutbildningen har emellertid föranlett de sakkunniga att ingående pröva både ämnesstudiernas och den praktisk-pedagogiska utbildningens organisation och innehåll. Denna prövning har lett till att LUK:s förslag inom den i direktiven angivna ramen på vissa punkter avviker från den utformning som inte endast lärarutbildningsreformen av 1967 utan också reformen av de filosofiska fakulteterna av 1969 givit utbildningen av ämneslärare. Detta hindrar inte att de allmänna principer för lärarutbildningen som utformats av lärarutbildningssakkunniga (LUS) och som låg till grund för 1967 års riksdagsbeslut varit vägledande också för LUK:s arbete. När det gäller utformningen av ämnesutbildningen har de nya normalstudieplanerna för studier vid filosofisk fakultet varit vägledande.

1.2 *Direktiv*

1.2.1 Det första uppdraget

LUK:s direktiv, anmälda av statsrådet Moberg i konselj den 8 november 1968, har följande lydelse:

1. Under 1950- och 1960-talen har stora förändringar genomförts inom skolväsendet. Detta gäller såväl den obligatoriska skolan som de frivilliga skolformerna. Arbetet med förnyelse av vårt skolväsende måste ständigt fortgå. Innevarande år har riksdagen underställt förslag angående revidering av grundskolans läroplan (prop. 1968: 129) och angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet (prop. 1968: 140). I målsättningen för både grundskolan och det frivilliga skolväsendet betonas starkt skolans personlighetsutvecklande uppgift. I detta hänseende gäller väsentligen samma mål för skilda studievägar. De lärare som verkar inom skolan måste vara klart medvetna om att målsättningen för de enskilda ämnena bör ses i samband med målsättningen för skolan i dess helhet. I grundskolan har de s. k. övningsämnena en viktig uppgift när det gäller elevernas personlighetsutveckling. Detta förhållande accentueras ytterligare enligt förslaget till revidering av grundskolans läroplan. I den nya läroplanen förstärks nämligen de praktisk-estetiska ämnenas ställning.

1967 års riksdag beslöt om reformering av utbildningen av klasslärare och lärare i läroämnena (prop. 1967: 4, SU 51, rskr 143). Denna reform, som successivt genomförs med början innevarande läsår, avser såväl utbildningens innehåll som dess organisation. I organisatoriskt avseende innebär reformen att både utbildningen av klasslärare och den praktisk-pedagogiska utbildningen av lärare i läroämnena förläggs till lärarhögskolor. Ämnesstudierna för blivande lärare i läroämnena på grundskolans högstadium och i de frivilliga skolformerna skall ske vid universitet och vissa högskolor men i närmare samarbete med lärarhögskolorna än tidigare.

Sedan länge är skolans ämnen indelade i grupperna läroämnena, övningsämnena och yrkesämnena. Denna indelning speglar ett föräldrat synsätt. Benämningarna läroämnena, övningsämnena och yrkesämnena bör därför som anförts i prop. 1967: 4 (s. 122) avskaffas. Det torde vara lämpligt att så sker i samband med den omarbetning av gällande författningar, som föränlades av ett genomförande av de förslag som lagts fram i propositionen angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet. I det följande använder jag dock de nuvarande benämningarna för att underlätta jämförelser med rådande förhållanden.

I samband med 1967 års riksdagsbeslut berördes även frågor som avsåg andra lärarkategorier än klasslärare och lärare i läroämnena. Bl. a. beslöts att som ett provisorium extra ordinarie lärartjänst skulle få omfatta både läroämne och övningsämne. Vidare erinrades om den inom 1965 års musikutbildningskommitté pågående utredningen om musiklektörutbildningen. Det förutskickades, att det i övriga fall be-

hövdes en genomgripande utredning om övningslärarutbildningens innehåll och organisation. Vad gäller utbildningen av lärare i yrkesämnena framhölls att starka skäl talade för att de yrkespedagogiska instituten inlemmades i lärarhögskolororganisationen. Kungl. Maj:t har sedermera, genom beslut den 12 maj 1967, gett skolöverstyrelsen i uppdrag att efter samråd med statskontoret utreda formerna härför. Det är angeläget att denna organisationsreform kan genomföras utan dröjsmål bl. a. för att härigenom skapa bättre förutsättningar för ett intensifierat pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete på yrkesutbildningens område.

1965 års musikutbildningskommitté har i mars 1968 avgivit betänkandet Musikutbildning i Sverige (SOU 1968: 15). Betänkandet, som remissbehandlats, innehåller bl. a. förslag om utbildning av musiklektörer. Kommittén har vidare utarbetat förslag till läroplaner för denna utbildning.

2. Det är av vikt att den lärarutbildningsreform som påbörjades med 1967 års riksdagsbeslut snarast fullföljs. Den åsyftade utredningen om utbildning av övningslärare m. m. bör nu komma till stånd och verkställas av särskilda sakkunniga. Utredningen bör avse utbildningen av lärare i följande ämnen, nämligen *teckning, gymnastik, trä- och metallslöjd, textilslöjd, hemkunskap, barnavård, hushållsteknik, familjekunskap, konsumentkunskap och dramatik*. De sakkunniga bör därjämte utreda frågan om utbildning av lärare i *bild- och formarbete* vid lärarhögskola. I vissa avseenden bör utredningens uppdrag omfatta även utbildningen av lärare i *musik och konst- och musikhistoria*. Först när ställning tagits till musikutbildningskommitténs förslag är det emellertid möjligt att närmare precisera uppdraget i denna del. De sakkunniga bör också överväga åtgärder för att i lärarutbildningen inlemma sådana i vissa av skolans ämnen förekommande estetiska moment som *dans, teater, film och foto*.

Yrkesutbildningsberedningen beräknas komma att framlägga vissa förslag angående utbildning av lärare i yrkesteknik bl. a. inom de konsumtionstekniska, värdetekniska och estetiska områdena. Dessa förslag bör de sakkunniga ta under övervägande. Vidare bör samråd ske med 1967 års konstnärsutbildningssakkunniga, vilkas arbete berör utbildningen av lärare i teckning. De sakkunniga skall givetvis också beakta de beslut, som kan komma att fattas med anledning av propositionen angående revidering av grundskolans läroplan och propositionen angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet.

Utredningsarbetet bör i första hand inriktas på utformningen av grundutbildningen för blivande lärare. För fortbildning av utbildade lärare finns redan en omfattande fortbildningsorganisation. Om de sakkunniga finner det be-

fogat att föreslå komplettering av eller ändring i det nuvarande systemet för fortbildning, bör de dock vara oförhindrade att framlägga förslag härom.

3. Kungl. Maj:t har i anslutning till riksdagsbeslutet 1967 om reformering av lärarutbildningen uppdragit åt skolöverstyrelsen att inkomma med förslag till bestämmelser rörande tjänster som lärare i läroämne och övningsämne samt om *ämneskombinationer* för sådana tjänster. Överstyrelsen har den 20 juni 1968 lagt fram förslag till provisoriska bestämmelser. I detta sammanhang har det för skolöverstyrelsen endast varit möjligt att ta upp ett begränsat antal ämneskombinationer. Även 1965 års musikutbildningskommitté har föreslagit vissa fasta kombinationer av musik och läroämne på det gymnasiala stadiet. Det är min avsikt att inom kort ta upp dessa spörsmål till närmare övervägande i syfte att få fram provisoriska bestämmelser.

F. n. är övningslärartjänster regelmässigt konstruerade som ettämnestjänster. För ett bibehållande av denna tjänstetyp talar vissa omständigheter, bl. a. de stora kraven på både bredd och djup i lärarnas kunskaper i ämnen där frivillig undervisning eller speciellt krävande kurser förekommer. Vidare kan sägas att lärarutbildning för ettämneslärare medför vissa organisatoriska fördelar. Särskilt i grundskolan är det emellertid förenat med olägenheter att en övningslärare har kompetens endast i ett ämne. Timunderlaget i ämnet räcker ofta inte till heltidstjänstgöring vid en och samma skolenhet. Vidare försvåras lärarens möjligheter att lära känna eleverna genom att läraren har dem i endast ett ämne. Lärare i ämnen som teckning och musik kan i många fall varje vecka arbeta med 500 elever eller mera. Det finns också med ettämnestjänster risk att övningsämnena kommer att stå utanför den alltmer angelägna integreringen mellan skolans olika ämnen. De sakkunniga bör därför utgå från att lärartjänst i vilken ingår övningsämne i regel skall omfatta minst två ämnen. De sakkunniga bör utan hinder av nuvarande gruppering av skolans ämnen i läroämnena, övningsämnena och yrkesämnena föreslå lämpliga ämneskombinationer. En allmän utgångspunkt bör vara att de i en kombination ingående ämnena bör stödja varandra, dvs. närbesläktade ämnen bör i första hand kombineras. Det torde emellertid finnas personer, som skulle vara utmärkt lämpade som lärare i ett övningsämne men som tvekar inför utbildning i ytterligare ett ämne. Det bör därför inte uteslutas att det jämte två-ämneslärare skall kunna utbildas övningslärare i enbart ett ämne.

4. De sakkunniga bör vidare behandla frågan om utbildningen liksom hittills skall ge *kompetens* för tjänstgöring i såväl grundskolan

som övriga skolformer eller om det är motiverat med en på annat sätt utformad utbildning. Ämnen som gymnastik, teckning, slöjd och hemkunskap eller ämnen som står dessa innehållsligt nära förekommer såväl i grundskolan som i andra skolformer. Lärare i ifrågavarande ämnen kommer ofta att tjänstgöra i annan skolform än den, vid vilken hans tjänst är inrättad. Det är därför av flera skäl önskvärt att utbildningen kan utformas så, att lärarna kan undervisa över skolformsgränserna.

5. *Lärarutbildningens mål och innehåll* måste givetvis fastställas med utgångspunkt i skolformernas målsättning och verksamhetsformer, såsom dessa angivits i läroplanerna. Önskvärd samverkan mellan skolans olika ämnen måste också beaktas i lärarutbildningen. Vidare bör de blivande lärarna bl. a. få en sådan utbildning att hos dem grundläggs intresse för att fortlöpande förnya, utveckla och förbättra undervisningen. Liksom i fråga om annan lärarutbildning bör innehållet i den nu aktuella lärarutbildningen grupperas i fyra huvuddelar, nämligen ämnesutbildning, pedagogik, metodik och praktik. En viktig fråga som de sakkunniga bör ta upp är i vad mån ämnesstudierna för lärare kan utan avsevärda olägenheter samordnas med ämnesstudierna för andra yrkesgrupper, såsom f. n. sker vid t. ex. utbildningen inom ämnet musik. I den mån ifrågavarande studier inte blir identiska, bör övervägas anordningar som möjliggör att personer med annan typ av fackutbildning än den som ges åt blivande lärare kan komplettera sin utbildning, så att de blir behöriga till lärartjänst.

Den reguljära lärarutbildningen i övningsämnena kan inte rimligen omfatta utbildning för alla de aktiviteter som övningsämnena omfattar. Detta gäller även den frivilliga undervisningen utanför schematid i instrumentalmusik, solosång, körsång, teckning, dramatik och gymnastik. För vissa aktiviteter torde skolan liksom hittills få anlita specialister av skilda slag.

6. I detta sammanhang vill jag ta upp en fråga, som hör nära samman med ämnesstudierna och dessas uppläggning. I vårt skolväsen finns ett inte obetydligt antal personer, som på ett förtjänstfullt sätt tjänstgjort som övningslärare under lång tid utan att ha föreskriven utbildning. De sakkunniga bör överväga i vilken utsträckning *särskilt anpassad lärarutbildning* för sådana lärare kan anordnas. Självfallet bör anordningen vara av engångskaraktär. Utredningen bör behandla denna fråga med förtur och skyndsamt inkomma med förslag.

7. Jag övergår så till frågan om *utbildningens längd* för den reguljära lärarutbildningen. Den till lärarutbildningsanstalt knutna utbildningen för övningslärare omfattar f. n. en tid som varierar mellan ett och fyra år. Till denna

lärarutbildning kommer i flertalet fall förberedande kurser och förpraktik. Den lärarutbildning som beslöts av 1967 års riksdag omfattar för klasslärare två och ett halvt eller tre år samt för adjunkter normalt fyra år. Inom denna utbildningstid ryms även den praktisk-pedagogiska utbildningen. För utbildning av lärare i övningsämne i kombination med annat ämne bör anpassning ske till vad som i fråga om sammanlagd studietid kommer att gälla för klasslärare eller för adjunkter. Ett annat förhållande som de sakkunniga måste beakta vid bedömningen av utbildningstiderna för olika utbildningsvägar är den praktik som föregår viss utbildning.

8. F. n. är kraven på *förkunskaper* för tillträde till utbildning för övningslärare mycket skiftande. I fråga om skolunderbyggnad krävs i regel grundskola, ibland med kompletteringar på gymnasienivå i vissa ämnen. Därutöver krävs för tillträde till utbildning för hushållslärare, textillärare och lärare i barnvård förberedande kurser och viss förpraktik som tillsammans uppgår till ett eller ett och ett halvt år. För tillträde till tekningslärarutbildning krävs ett förberedande år vid konstfackskolan men ingen förpraktik. Lärare i trä- och metallslöjd skall ha slutbetyg från grundskola som omfattar vissa angivna ämnen samt sammanlagt fyra års verkstadsskola för möbelsnickare och metallarbetare eller gesällbrev i det ena av dessa yrken och viss praktik i det andra. En allmän riktning för de sakkunnigas arbete bör självfallet vara, att behörighetsvillkoren för utbildningen skall grundas endast på vad som är sakligt motiverat. I denna fråga bör de sakkunniga samråda med kompetensutredningen.

9. Utbildningen av övningslärare är i dag uppdelad på olika *lärarutbildningsanstalter*. Viss utbildning i övningsämnen för klasslärare förekommer därjämte vid lärarhögskola. Denna utbildning avser dock endast ämnena musik, gymnastik samt bild- och formarbete. Karakteristiskt för utbildningen vid de särskilda lärarutbildningsanstalterna är att huvuddelen av ämnesstudierna samt all praktisk-pedagogisk utbildning sker vid en och samma utbildningsanstalt. Häri ligger otvivelaktigt vissa fördelar. Bl. a. kan då en samordning av ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning ske. Å andra sidan rymmer anordningen risker för att utbildningen för skilda slag av lärare på ett icke önskvärt sätt isoleras från varandra och den kan också göra det svårare att anordna lärarutbildning som omfattar t. ex. läroämne och övningsämne. Härtill kommer att utbildningsresurserna kan utnyttjas effektivare, om utbildning av skilda slag av lärare samordnas.

De sakkunniga bör mot bakgrund av vad jag nyss anfört framlägga förslag om hur så-

väl ämnesstudierna som den praktisk-pedagogiska utbildningen skall organiseras. De sakkunniga skall i första hand utgå från existerande utbildningsresurser och beakta att dessa skall kunna utnyttjas även i den nya organisationen. När det gäller utbildning av lärare i ämnen med litet lärarbehov, bör de sakkunniga finna sådana former att driftkostnaderna per elev trots det låga antalet deltagare kan hållas på rimlig nivå.

De sakkunniga bör också avge förslag beträffande utbildning av och behörighetsbestämmer för de lärare som skall medverka i utbildningen av blivande lärare.

10. En utgångspunkt för övervägandena rörande utbildningsorganisationen är *utbildningsbehovet* i framtiden. Detta behov blir givetvis beroende av utbildningens uppläggning. Om utbildningen av lärare i övningsämnen samordnas med utbildningen för andra yrkeskategorier kan under vissa förhållanden detta hos de lärarutbildade medföra minskad benägenhet för läraryrket. Ges möjlighet till utbildning och tjänstgöring även i icke övningsämne, ökas behovet av lärare för undervisning i övningsämnen uttryckt i antal personer.

De sakkunniga bör, i samråd med skolöverstyrelsen och statistiska centralbyrån, uppskatta utbildningsbehovet i fråga om lärare i olika övningsämnen. Självfallet bör detta arbete samordnas med de behovsberäkningar som kommer att göras med anledning av vad som föreslagits i propositionerna angående revidering av läroplan för grundskolan och riktlinjer för det frivilliga skolväsendet.

11. De sakkunniga bör beräkna *kostnaderna* för den föreslagna utbildningsorganisationen och därvid ange den successiva utgiftsförändringen under de budgetår utbyggnaden av utbildningen föreslås ske. De bör vidare utarbeta förslag till de författningar och andra *föreskrifter* som aktualiseras genom utredningen. Utredningsarbetet bör även omfatta en noggrann *plan för genomförandet* och förslag till övergångsanordningar.

1.2.2 Tilläggsdirektiv m. m.

Genom tilläggsdirektiv den 7 november 1969 fick LUK i uppdrag att före den 1 mars 1970 inkomma med förslag till provisorisk ny läroplan för hushållslärlinjen vid seminarierna för huslig utbildning. Förslaget överlämnades den 19 februari 1970 och fastställdes som provisorisk läroplan med tillämpning från och med läsåret 1970/71.

Genom tilläggsdirektiv den 10 april 1970

fick LUK i uppdrag att utreda och avge förslag beträffande dels ämneskombinationer och utbildningslinjer för lärare i musik och annat ämne, dels praktisk-pedagogisk utbildning för lärare i enbart musik samt lärare i musik och annat ämne. Förslag vad gäller ämneskombinationer, utbildningslinjer och praktisk-pedagogisk utbildning för lärare i musik och annat ämne avgavs den 12 november 1970 (Utbildningsdepartementet 1970: 20) och var samordnat med organisationskommitténs för högre musikutbildning (OMUS) förslag om bland annat provisorisk ämnesutbildning i musik. Den provisoriska utbildningen anordnas från och med läsåret 1971/72 i huvudsaklig överensstämmelse med OMUS' och LUK:s förslag.

Den 30 juni 1971 uppdrogs åt skolöverstyrelsen att efter samråd med LUK inkomma med förslag till utformning av praktiken för vissa studerande vid lärarhögskola. Förslag i denna fråga avlämnades den 1 mars 1972. Beslut i frågan föreligger ännu inte.

LUK har vidare från myndigheter, kommuner, organisationer och enskilda erhållit ett stort antal skrivelser och framställningar.

1.2.3 Särskilt anpassad utbildning

I enlighet med sina direktiv behandlade LUK med förtur frågan om särskilt anpassad utbildning för vissa icke behöriga lärare och överlämnade förslag i denna fråga den 28 april 1970 (Utbildningsdepartementet 1970: 10). Särskild utbildning för teckningslärare i enlighet med LUK:s förslag anordnades första gången med början sommaren 1971. Särskild musiklärarutbildning anordnades på förslag av SÖ i samråd med LUK första gången läsåret 1971/72.

1.2.4 Ämnen i LUK:s arbete

Sedan LUK:s direktiv utfärdades har nya läroplaner fastställts för både grundskolan och gymnasieskolan. Den uppräknade ämnen som finns i direktiven är därför inte

längre till alla delar aktuell. LUK:s arbete gäller utbildning av bland andra lärare för grundskola och gymnasieskola i ämnena barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, bostads/miljökunskap, dramatik, ergonomi, familjekunskap, formgivning, gymnastik, hemkunskap, konsumentkunskap, kostkunskap, slöjd, teckning och textilkunskap samt i delar av ämnena ekonomi, konst och konst- och musikhistoria. Vidare omfattar förslaget den praktisk-pedagogiska utbildningen för lärare i musik och annat ämne.

De ämnen vid högskolan som enligt vårt förslag ska ge utbildning för ovan uppräknade skolämnen är barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd.

Om ovan nämnda ämnen såväl i grundskola-gymnasieskola som vid högskola använder vi den sammanfattande benämningen LUK-ämnen. Lärare i dessa ämnen benämner vi LUK-ämneslärare.

1.3 Remisser

LUK har till Konungen avgivit remissyttrande i följande frågor.

- Den 29 april 1970 angående SÖ:s förslag om särskild utbildning av lärare i musik,
- den 26 augusti 1970 angående UKÄ:s förslag om yrkesinriktad studiekurs i dramatik vid universiteten fr. o. m. läsåret 70/71,
- den 13 oktober 1970 angående pedagogikutredningens betänkande »Pedagogisk utbildning och forskning» (SOU 1970: 22),
- den 13 november 1970 angående yrkesutbildningsberedningens betänkanden »Reformerad lärarutbildning» (SOU 1970: 4) och »Yrkesteknisk högskoleutbildning» (SOU 1970: 8),
- den 13 januari 1971 angående kompetensutredningens betänkanden »Vägar till högre utbildning» VI: 1 »Behörighet och urval» (SOU 1970: 21) och VI: 2 »Organisation och information» (SOU 1970: 55),

- den 18 mars 1971 angående SÖ:s förslag till ny utformning av praktiktermin för studerande vid lärarhögskola,
- den 20 april 1971 angående konstnärsutbildningssakkunnigas betänkande »Högskolor för konstnärlig utbildning» (SOU 1970: 66),
- den 26 april 1971 angående filmutredningens betänkande »Samhället och filmen» (SOU 1970: 73),
- den 14 september 1971 angående pedagogikutredningens betänkande »Vuxenpedagogisk forskning och utbildning» (SOU 1971: 24) samt expertundersökningen »Vuxenutbildning i Sverige (Ds U 1971: 1),
- den 8 december 1971 angående Nordiska Hushållshögskolans önskemål om inrättande av en arbets- och tekniklinje vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg,
- den 13 januari 1972 angående om- och nybyggnad för bl. a. lärarhögskola i Uppsala,
- den 10 februari 1972 angående »Ny högre utbildning av kyrkomusiker» (Ds U 1971: 5),
- den 10 februari 1972 angående SÖ:s förslag till bestämmelser om tjänster i grundskolan och gymnasieskolan för lärare i musik och annat ämne,
- den 1 juni 1972 angående SÖ:s förslag till utbildning av lärare i vissa yrkesinriktade ämnen i gymnasieskolan,
- den 1 juni 1972 angående förslag om samordning värnplikt—studier (U 1971: 6),
- den 12 oktober 1972 angående SÖ:s förslag till ny utformning av praktiken för vissa studerande vid lärarhögskola.

Vidare har LUK till UKÄ yttrat sig i fråga om yrkesinriktad studiekurs i dramatik och till SÖ i fråga om utbildning av ekonomiföreståndare och dietassistenter.

1.4 Experter

LUK:s arbete har till stor del förberetts i olika expertgrupper. Frågor som gäller de olika ämnena har beretts av expertgrupper

för teckning och dramatik, gymnastik, slöjd, hemkunskap och barnkunskap samt en expert för musik vilken samarbetat med representanter för OMUS. En expertgrupp har berett frågor rörande den praktisk-pedagogiska utbildningen och en expert har gjort beräkningar angående lärarbehovet och dimensioneringen av utbildningen i de ämnen LUK haft att utreda. Dessa beräkningar har gjorts i samarbete med skolöverstyrelsen och statistiska centralbyrån. Vidare har en särskild expert medverkat vid utförandet av befattningsanalyser för lärare i övningsämnen. Särskilda experter har anlåtats för kostnadsberäkningar och för utarbetande av författningsförslag. Förteckning över experterna finns i bilaga 2.

1.5 Undersökningar

LUK har låtit utföra ett antal undersökningar som bakgrund för sitt arbete. En del av dessa undersökningar har skett i samverkan med utomstående. Beräkningarna av lärarbehovet och dimensioneringen av lärarutbildningen har som redan nämnts skett i samarbete med skolöverstyrelsen och statistiska centralbyrån.

En fullständig kartläggning gjordes under 1969 av de icke behöriga lärarnas antal, tjänstgöring, ålder, utbildning m. m. Undersökningen låg till grund för LUK:s ovan nämnda betänkande om särskilt anpassad utbildning för icke behöriga lärare och redovisas utförligt i nämnda betänkande.

I samarbete med pedagogiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö har från hösten 1970 till sommaren 1972 befattningsanalyser och befattningsbeskrivningar utförts rörande lärare i barnkunskap, bild- och formarbete, gymnastik, hemkunskap, musik, teckning, textilslöjd och trä- och metallslöjd. Material insamlades genom intervjuer med ett totalt lärare i varje ämne. Intervjuerna analyserades och innehållet kategoriserades och utformades som dels frågor, dels arbetsituationer. Det bearbetade materialet utsändes till ca 1 100 lärare »på remiss», dvs. för bedömning ur olika aspekter. Svares-

procenten blev genomsnittligt ca 80 %. Svaren har sammanställts och databehandlats genom försorg av pedagogiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö och ingår i utbildningsdepartementets rapporter som nr 1972: 11.

Expertgrupperna har inhämtat synpunkter på bland annat ämneskombinationer och ämnesutbildning från såväl lärare och lärarutbildare som studerande vid seminarier och högskolor.

Inom ämnesexpertgrupperna utfördes huvudsakligen under 1969 analyser av gällande läroplaner (stencil). Detta material har liksom befattningsbeskrivningarna ställts till förfogande för arbetsgrupper inom lärarutbildning och annan utbildningsplanerande verksamhet.

1.6 Resor och sammanträden

LUK har företagit studieresor dels i de nordiska länderna, dels till USA och Sovjetunionen. Vidare har LUK:s huvudsekreterare medgivits företa studieresor i Storbritannien och Tyska demokratiska republiken. Kommittén har också besökt flertalet berörda svenska seminarier och högskolor och därvid sammanträffat och haft överläggningar med lärare och lärarkandidater.

LUK har sedan slutet av januari 1969 hållit 83 protokollförda sammanträden. Av dessa har åtta efter särskilt tillstånd förlagts utanför Stockholm.

LUK har i enlighet med sina direktiv samrått med bland andra kompetensutredningen (KU), konstnärsutbildningssakkunniga (KUS), organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) samt dessutom, huvudsakligen via sekretariatet, haft kontakt med en rad parallellt arbetande utredningar, bland andra 1968 års utbildningsutredning (U 68), utredningen om skolans inre arbete (SIA) och utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden (ULA).

2.1 Inledning

Enligt det redovisningssystem som gällde före den 1 juli 1971 indelades ungdomsskolans lärare i fyra huvudgrupper — tjänstetyper — som benämndes klasslärare, övningslärare, lärare i läroämnena och lärare i yrkesämnena. Sedan några år tillbaka finns möjlighet att även inrätta tjänster som lärare i »övningsämne» och »läroämne» (se avsnitt 5.2.4). Förutom dessa grupper finns i daghem och lekskolor en femte lärarkategori, nämligen förskollärare. Utbildningen av förskollärare behandlas emellertid inte i följande redovisning, som endast omfattar de i ungdomsskolan tjänstgörande lärargrupperna.

I samband med den författningsrevision som betingades av gymnasieskolans införande utarbetades ett nytt system för redovisning av lärartjänster bland annat med syfte att avskaffa indelningen i olika ämneskategorier och därmed motsvarande gruppbenämningar. I den nya författningen förekommer sålunda inga gruppbenämningar utan varje lärare identifieras genom det ämne eller den ämneskombination som tjänsten avser. Som hjälpmedel för vissa formella bestämmelser infördes ett system med nummerbeteckningar. Klasslärare med tjänst på lågstadiet redovisas sålunda som lärare för klass på lågstadiet (tjänst som lärare 1) och gymnastiklärare som lärare i gymnastik (tjänst som lärare 5).

Klasslärarens tjänstgöring ska helt eller huvudsakligen förläggas till viss klass, i vilken han svarar för undervisningen i flertalet ämnen. Tjänster som lärare i »läroämnena» omfattar i regel två eller tre ämnen. Tjänster som lektor och adjunkt i gymnasieskolan kan dock omfatta endast ett ämne. Tjänst som lärare i »övningsämne» omfattar i regel endast ett ämne och tjänst som lärare i yrkesbetonade ämnen ett yrkesområde.

På grundskolans låg- och mellanstadier bestrids undervisningen i flertalet ämnen av klasslärare. Undervisningen i slöjd handhas av slöjdlärare medan undervisningen i teckning, musik och gymnastik sköts av klasslärare eller lärare med särskild utbildning för de nämnda ämnena. På grundskolans högstadium bestrids undervisningen i »läroämnena» huvudsakligen av ämneslärare och adjunkter samt undervisningen i de ämnen LUK arbetar med av lärare med utbildning i dessa ämnen. För undervisningen i gymnasieskolan svarar lektorer, adjunkter, lärare i »övningsämnena» och lärare i yrkesbetonade ämnen.

I grundskolan finns dessutom tjänster som speciallärare för undervisning i specialklass och särskild specialundervisning. För var och en av de nämnda lärarkategorierna är utbildningen organiserad på ett speciellt sätt.

Klasslärarna får hela sin utbildning vid lärarhögskolor. Ämnesstudierna för klasslärare varvas med praktisk-pedagogisk ut-

bildning. Större delen av utbildningstiden avser för alla studerande gemensamma kurser.

Speciallärarutbildningen som är en vidareutbildning bygger på tidigare genomgången lärarutbildning eller annan utbildning. Även speciallärarutbildningen är förlagd till lärarhögskolor.

Utbildningen för lärare i »läroämnena» består av dels ämnesteoretisk utbildning vid universitet, dels en ettårig praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. I anslutning till den ämnesteoretiska utbildningen erhåller de studerande en kortare förberedande praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola (FPP). De ämnesteoretiska kunskaper som fordras för tillträde till den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen ska normalt kunna inhämtas genom tre års universitetsstudier. Inom de ramar som anges genom behörighetsvillkoren för tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen har de studerande viss möjlighet att bestämma hur omfattande ämnesstudier de vill bedriva i olika ämnen. Efter den grundläggande utbildningen finns också möjlighet att genom forskarutbildning inhämta de ämnesteoretiska kunskaper som fordras för behörighet till lektorstjänst.

Den ämnesteoretiska utbildningen för blivande lärare i »läroämnena» är samordnad med studierna för studerande med andra mer eller mindre klart formulerade yrkesplaner. De studerande vid universitetens filosofiska fakulteter väljer vid början av sina studier ett visst ämne och en viss utbildningslinje. Däremot behöver de inte nödvändigtvis bestämma sig för ett yrke redan då de börjar ämnesutbildningen. Detta utsluter självfallet inte att många studerande inom filosofisk fakultet redan från början inriktar sig på lärarbanan. Även de från början yrkesbestämda har dock möjligheten öppen till omval och ändrad studieinriktning.

Den nuvarande utbildningen av klasslärare samt lärare i »läroämnena» infördes med början läsåret 1968/69 (prop. 1967: 4, SU 51, rskr 143). Till grund för reformeringen av denna utbildning låg ett förslag från

1960 års lärarutbildningssakkunniga (LUS).

Lärare i »övningsämnena» får hela sin utbildning vid särskilda lärarutbildningsanstalter. Utbildningen för lärare i barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, bostads/miljökunskap, ekonomi, familjekunskap, hemkunskap, konsumentkunskap, textilkunskap och textilslöjd är förlagd till seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala. Lärare i gymnastik utbildas vid gymnastik- och idrotthögskolorna i Stockholm och Örebro, lärare i trä- och metallslöjd vid slöjdlärarseminariet i Linköping, lärare i teckning vid teckningslärarinstitutionen vid Konstfackskolan i Stockholm och lärare i musik vid musikhögskolorna i Göteborg, Malmö och Stockholm. Karakteristiskt för övningslärarutbildningen är att utbildningen för respektive lärarkategorier består av en för alla studerande gemensam kurs. De studerande har alltså inte möjlighet att själva avgöra hur omfattande studier de vill bedriva i de ämnen som ingår i utbildningen. (Se vidare kapitel 3.)

Lärare för gymnasieskolans yrkesinriktade undervisning genomgår sin praktisk-pedagogiska utbildning efter uppnådd kompetens i det ämne eller de ämneskombinationer (yrke) som tjänsten avser. Utbildningen är i allmänhet ettårig och har skett vid särskilda lärarutbildningsanstalter som genom principbeslut av riksdagen numera inordnats i lärarhögskoleorganisationen. I vissa fall är den pedagogiska utbildningen kombinerad med ämnesmässig vidareutbildning. Förslag angående nämnda lärares utbildning har lagts fram av yrkesutbildningsberedningen i betänkandet Reformerad lärarutbildning (SOU 1970: 4). Mot bakgrund av detta förslag har skolöverstyrelsen i skrivelse den 6 oktober 1971 framlagt förslag angående utbildning av lärare i vissa yrkesbetonade ämnen i gymnasieskolan särskilt vad gäller åtgärder på kortare sikt.

Sammanlagt 15 lärarhögskolor finns inrättade, nämligen större lärarhögskolor för såväl klass- som ämneslärarutbildning m. m. i Göteborg, Linköping, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala samt mindre lärarhögskolor för klasslärarutbildning i Falun, Gäv-

le, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Luleå och Växjö. Vid lärarhögskolorna i Kalmar och Kristianstad utbildas även förskollärare. Förskollärarytbildningen avses komma att samordnas med lärarhögskolorna även på andra orter än de nämnda. De yrkespedagogiska instituten har inordnats i lärarhögskolorna i Göteborg, Malmö, Stockholm och Umeå. Viss del av ämneslärarytbildningen vid lärarhögskolan i Malmö är förlagd till Växjö. Lärarhögskolan i Göteborg ger på motsvarande sätt viss ämneslärarytbildning i Karlstad och lärarhögskolan i Uppsala i Örebro. Vid lärarhögskolorna i Göteborg, Malmö, Stockholm och Umeå anordnas även speciallärarytbildning.

2.2 *Utbildning av klasslärare vid lärarhögskola*

2.2.1 Lågstadielärare

Utbildningen på lågstadielärlinjen omfattar fem terminer. Utbildningen består liksom annan lärarutbildning av ämnesstudier, pedagogik, metodik och praktik. I utbildningen ingår en för alla studerande gemensam grundkurs, som är förlagd till utbildningens första del. Varje studerande ska dessutom skaffa sig fördjupade kunskaper i två ämnen, vilket sker i form av obligatoriska tillvalskurser under tredje och femte terminen (tillvalskurs 1 och tillvalskurs 2).

Grundkursen på lågstadielärlinjen omfattar dels ämnesutbildning i svenska, engelska, matematik, orienteringsämnen, bild- och formarbete, musik och gymnastik, dels metodik i anslutning till dessa ämnen, dels pedagogik, dels kurser i röst- och talvård, skolhygien, tekniska läromedel och handskrivning, dels praktik. Undervisningen i orienteringsämnen omfattar utbildning i religionskunskap, historia, samhällskunskap, geografi, biologi, kemi och fysik.

Tillvalskurs 1 på lågstadielärlinjen omfattar dels ämnesutbildning i ett av ämnena svenska, engelska, matematik och orienteringsämnen, dels metodik i anslutning till detta ämne. Tillvalskurs 2 omfattar dels äm-

nesutbildning i ett av ämnena bild- och formarbete, musik och gymnastik, dels metodik i anslutning till detta ämne. Beslut om studerandes ämne i tillvalskurs meddelas av rektor. Han ska därvid ta hänsyn till den studerandes önskemål så långt detta är möjligt.

På lågstadielärlinjen ges betyg dels i grundkursens ämnen pedagogik, svenska, engelska, matematik, orienteringsämnen, bild- och formarbete, musik och gymnastik, dels i följande ämnen i tillvalskurs, nämligen svenska, engelska, matematik, orienteringsämnen, bild- och formarbete, musik och gymnastik. Betygsgraderna är icke godkänd, godkänd och väl godkänd.

Studerande på lågstadielärlinjen som med tillfredsställande resultat gått igenom utbildningen i metodik och praktik erhåller betyg i lärarskicklighet. Som betyg används något av talen 1, 2 och 3. Högsta betyg är 3.

För examen på lågstadielärlinjen fordras, att den studerande erhållit dels lägst betyget godkänd i de ämnen i grundkursen och tillvalskurserna som betygsätts, dels betyg i lärarskicklighet. Om särskilda skäl föreligger kan emellertid rektor medge studerande befrielse från krav på betyg i de i grundkursen ingående ämnena musik och gymnastik.

Ämnesutbildningen för lågstadiets lärare ger behörighet för undervisning i alla ämnen på lågstadiet utom slöjd. I detta ämne är endast lärare med särskild utbildning i ämnet behöriga att undervisa. I ämnena musik och gymnastik på låg- och mellanstadiet samt dessutom i ämnet teckning på mellanstadiet är både klasslärare, som valt ämnet i tillvalskurs, och lärare med särskild utbildning i ifrågakvarande ämne behöriga att undervisa.

Som tillvalskurser på lågstadielärlinjen ska väljas ett av ämnena i vardera av de två ovannämnda grupperna. Tillvalskurserna i båda ämnena ger viss kompetens även för undervisning på grundskolans mellanstadium.

Den praktiska utbildningen omfattar för närvarande dels auskultationer och övningsundervisning om sammanlagt ca 50 dagar

under första, andra, tredje och femte terminerna, dels en praktiktermin, som i regel är den fjärde terminen i utbildningen och som är förenad med tjänstgöring som lärare vid grundskolans lågstadium.

Skolöverstyrelsen har den 1 mars 1972 efter samråd med LUK framlagt förslag till ny utformning av praktiken för studerande på lärarhögskolornas klass- och ämneslärarlinjer. Enligt förslaget ska praktiken för klasslärare bestå av tre olika led, nämligen introduktionspraktik, övningspraktik och praktikanttjänstgöring.

På låg- och mellanstadielärarlinjerna föreslås introduktionspraktiken omfatta 4 veckor under den första terminen, övningspraktiken sammanlagt 14 veckor, varav 7 veckor i slutet av den tredje terminen, och praktikanttjänstgöringen 13 veckor i början av den sista terminen. De studerande ska enligt förslaget inte längre uppehålla vakanta lärartjänster under praktikterminen utan i stället vara praktikanter hos behöriga lärare.

Timplan för utbildning om fem terminer på lågstadielärarlinje

Ämne	Timtal för studerande ¹
1. Ämnesstudier	
1.1 Grundkurs	
Svenska:	120
Svenska	
Röst- och talvård	
Engelska	77
Matematik	30
Orienteringsämnen:	205
Religionskunskap	
Samhällskunskap	
Historia	
Geografi	
Biologi	
Kemi	
Fysik	
Bild- och formarbete	120
Musik:	140
Musik	
Instrumentalmusik	
Gymnastik	140
1.2 Tillvalskurs	
Tillvalskurs 1 (ett av följande fyra ämnen)	
Svenska	60
Engelska	(60)
Matematik	(50)

Ämne	Timtal för studerande ¹
Orienteringsämnen:	(70)
Religionskunskap	
Samhällskunskap	
Historia	
Geografi	
Biologi	
Kemi	
Fysik	
Tillvalskurs 2 (ett av följande tre ämnen)	
Bild- och formarbete	60
Musik:	(60)
Musik	
Instrumentalmusik	
Gymnastik	(60)
2. Pedagogik	
Grundkurs	187
3. Metodik	
3.1 Grundkurs	
Svenska	100
Engelska	15
Matematik	50
Orienteringsämnen	50
Tekniska läromedel	15
Handskrivning	20
3.2 Tillvalskurs (i anslutning till ämne som valts under 1.2)	
Svenska	20
Engelska	(20)
Matematik	(30)
Orienteringsämnen	(10)
4. Praktik Praktiktermin samt övningsundervisning och auskultationer	ca 745
5. Timmar till förfogande	ca 20
Summa timmar för studerande	2 174

¹ För enskild studerande eller grupp av studerande kan studerandetimtalet något varieras beroende på den undervisningsplanering som sker i samverkan mellan lärare och studerande. Sådan variation medför ej ändring av antalet lärartimmar per ämne.

2.2.2 Mellanstadielärare

Utbildningen på mellanstadielärarlinjen omfattar sex terminer. I utbildningen ingår en för alla studerande gemensam grundkurs. Varje studerande ska dessutom följa en orienteringskurs och en tillvalskurs.

Grundkursen på mellanstadielärlinjen omfattar dels ämnesutbildning i svenska, engelska, matematik, orienteringsämnen, bild- och formarbete, musik och gymnastik, dels metodik i anslutning till dessa ämnen, dels pedagogik, dels kurser i röst- och talvård, skolhygien, tekniska läromedel och handskrivning, dels praktik. Utbildningen i orienteringsämnen omfattar utbildning i religionskunskap, historia, samhällskunskap, geografi, biologi, kemi och fysik.

Inom ramen för grundkursen ska studerande följa utbildningen i ett av ämnena musik och gymnastik.

Orienteringskursen på mellanstadielärlinjen omfattar dels ämnesteoretisk utbildning i musik eller gymnastik, dels metodik i anslutning till dessa ämnen. Varje studerande ska följa orienteringskursen i det av dessa ämnen, som han icke följer inom ramen för grundkursen.

Tillvalskursen på mellanstadielärlinjen omfattar dels ämnesteoretisk utbildning i ämnesgrupper med ämnena svenska, engelska, matematik, religionskunskap, historia, samhällskunskap, geografi, biologi, kemi och fysik, dels metodik i anslutning till dessa ämnen. Varje studerande ska följa utbildningen i en av följande ämnesgrupper, nämligen svenska-engelska, svenska-religionskunskap, engelska-historia, matematik-samhällskunskap, matematik-fysik, religionskunskap-historia, historia-samhällskunskap, samhällskunskap-geografi, geografi-biologi, biologi-kemi, kemi-fysik.

Beslut om studerandes ämnen i orienteringskursen och tillvalskursen meddelas av rektor, som därvid ska ta hänsyn till den studerandes önskemål så långt detta är möjligt.

På mellanstadielärlinjen ges betyg dels i grundkursens ämnen pedagogik, svenska, engelska, matematik, orienteringsämnen, bild- och formarbete, musik och gymnastik, dels i de ämnen som ingår i tillvalskursen. Betygsgraderna är icke godkänd, godkänd och väl godkänd. I fråga om betyg i lärarskicklighet gäller samma bestämmelser som för lågstadielärlinjen (se avsnitt 2.2.1).

För examen på mellanstadielärlinjen

fordras att den studerande erhållit dels lägst betyget godkänd i de ämnen i grundkursen och tillvalskursen, i vilka prövning betygsätts, dels betyg i lärarskicklighet. Den studerande ska också ha genomgått orienteringskurs. Om särskilda skäl föreligger får rektor medge studerande befrielse från krav på betyg i musik eller gymnastik.

Tillvalskursen ger viss kompetens att undervisa även på grundskolans högstadium.

Den praktiska utbildningen för mellanstadielärare består för närvarande av dels auskultationer och övningsundervisning om sammanlagt ca 50 dagar under första, andra, tredje, fjärde och sjätte terminerna, dels en praktiktermin, som i regel är den femte terminen i utbildningen.

Skolöverstyrelsen har som tidigare nämnts (se avsnitt 2.2.1) den 1 mars 1972 framlagt förslag till ny utformning av den praktiska utbildningen på lärarhögskolornas klass- och ämneslärlinjer.

Timplan för utbildning om sex terminer på mellanstadielärlinje

Ämne	Timtal för studerande ^a
1. Ämnesstudier	
1.1 Grundkurs ^t	
Svenska:	220
Svenska	220
Röst- och talvård	
Engelska	160
Matematik	65
Orienteringsämnen:	235
Religionskunskap	
Samhällskunskap	
Historia	
Geografi	
Biologi	
Kemi	
Fysik	
Bild- och formarbete	120
Musik:	200
Musik	
Instrumentalmusik	
Gymnastik	(200)
1.2 Orienteringskurs ^t	
Musik	(50)
Gymnastik	50

Ämne	Timtal för studerande ²
1.3 <i>Tillvalskurs</i> (två av följande tio ämnen:)	
Svenska	140
Engelska	140
Matematik	(140)
Religionskunskap	(140)
Historia	(140)
Samhällskunskap	(140)
Geografi	(140)
Biologi	(140)
Kemi	(140)
Fysik	(140)
2. Pedagogik	
<i>Grundkurs</i>	187
3. Metodik	
3.1 <i>Grundkurs</i>	
Svenska	50
Engelska	30
Matematik	40
Orienteringsämnen	77
Tekniska läromedel	15
Handskrivning	16
3.2 <i>Tillvalskurs</i> (i anslutning till ämnen som valts under 1.3)	
Svenska	20
Engelska	20
Matematik	(20)
Religionskunskap	(20)
Historia	(20)
Samhällskunskap	(20)
Geografi	(20)
Biologi	(20)
Kemi	(20)
Fysik	(20)
4. Praktik	
Praktiktermin samt övningsundervisning och auskultationer	ca 745
5. Timmar till förfogande	ca 20
Summa timmar för studerande	2 550

¹ Inom ramen för grundkursen skall den studerande följa utbildningen endast i ett av ämnena musik och gymnastik. Varje studerande skall följa orienteringskursen i ett av ämnena musik och gymnastik, nämligen det ämne som han inte skall följa inom ramen för grundkursen.

² För enskild studerande eller grupp av studerande kan studerandetimtalet något varieras beroende på den undervisningsplanering som sker i samverkan mellan lärare och studerande. Sådan variation medför ej ändring av antalet lärtimmar per ämne.

2.3 Utbildning av lärare i »läroämnena»

2.3.1 Ämnesstudier och förberedande praktisk-pedagogisk utbildning

Som tidigare nämnts omfattar utbildningen av lärare i tidigare s. k. läroämnena dels en treårig ämnesutbildning vid universitet eller högskola samt i anslutning härtill förberedande praktisk-pedagogisk utbildning (FPP) vid lärarhögskola, dels en avslutande ettårig praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. Förutom denna grundutbildning förekommer vidareutbildning av mellanstadie-lärare till ämneslärare.

Vid universitetens filosofiska fakulteter kan de studerande i fråga om den grundläggande ämnesutbildningen välja mellan 18 allmänna utbildningslinjer. Mer än hälften av dessa utbildningslinjer kan ge behörighet för tillträde till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. Möjligheter finns också att studera enligt en egen särskild utbildningslinje.

Varje allmän utbildningslinje består av tre avdelningar, som i de flesta fall omfattar ett studieår var. (Se vidare kapitel 5.)

I varje ämne finns olika studiekurser, vilkas omfattning anges genom ett poängtal. Poängtalet 20 anger att studiekursen vid heltdidsstudier normalt beräknas ta en termin, 40 att den beräknas ta två terminer o. s. v. En poäng motsvarar i princip en veckas arbete.

För behörighet att antas till praktisk-pedagogisk utbildning på lärarhögskolas ämneslärarlinje krävs genomgång av studiekurser om sammanlagt minst 120 poäng eller examen på mellanstadie-lärarlinjen och studiekurser om minst 80 poäng.

Genom beslut den 23 maj 1969 (ändr. den 16 april 1971 och den 4 juni 1971) har Kungl. Maj:t meddelat bestämmelser angående den förberedande praktisk-pedagogiska utbildningen. Enligt dessa bestämmelser anordnar större lärarhögskola från och med budgetåret 1969/70 förberedande praktisk-pedagogisk utbildning enligt 31 § stadgan för lärarhögskolorna för studerande vid filosofisk fakultet som på lärarhögskolorn

eller, i fråga om lärarhögskolan i Malmö, i Lund följer sådan studiekurs enligt kungörelsen den 28 mars 1969 (nr 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna, som avser främst utbildning av lärare för skolväsendet. Lärarhögskolorna i Göteborg, Malmö och Uppsala anordnar förberedande praktisk-pedagogisk utbildning även för studerande i respektive Karlstad, Växjö, Örebro och Östersund. Lärarhögskolan i Umeå anordnar sådan utbildning för studerande i Luleå och Sundsvall.

2.3.2 LUS' förslag och behandlingen av detta

I LUS' tilläggsdirektiv av den 6 juni 1962 heter det beträffande lärarutbildningens inre uppbyggnad bland annat: »De ämnesteoretiska och de praktisk-pedagogiska inslagen i lärarutbildningen bör så långt möjligt integreras. Dessa i nuläget skilda huvuddelar och deras olika moment bör alltså sammanfogas till en så homogen utbildningsgång, som de praktiska omständigheterna medger... bl. a. bör undersökas i vilken omfattning det kan vara ändamålsenligt att på ett tidigt stadium i utbildningsgången lägga in andra nödvändiga inslag än de ämnesteoretiska...»

Med utgångspunkt i bland annat ovan angivna direktiv hade lärarutbildningssakkunniga sålunda för den blivande ämnesläraren att söka utforma ett förslag till utbildning, där integration mellan ämnesteoretiska och praktisk-pedagogiska studier förekom. Förslaget kom att innebära en utbildningstid för högstadieläraren på sammanlagt fyra år. Ämnesutbildningen omfattade tre år, med fast studiegång, varav omkring ett år för vart och ett av de tre ämnena i kombinationen. Det fjärde året föreslogs bli yrkesutbildande med första terminen förlagd till lärarhögskola, medan andra terminen formades till en s. k. praktiktermin.

För gymnasieläraren konstruerades en fyraårig studiegång gällande de ämnesteoretiska studierna. Det avslutande lärarutbild-

ningsåret erhöll i princip samma utformning som högstadielärarens.

Det är att märka att LUS tänkte sig att all lärarutbildning redan från början skulle vara spärrad. De studerande skulle ha valt yrke redan när de började sina ämnesstudier och dessa skulle förläggas till särskilda lärarutbildningslinjer.

För att uppnå den önskvärda integrationen mellan det ämnesteoretiska och det praktisk-pedagogiska stoffet infördes redan vid studiet av det enskilda ämnet pedagogiska och ämnesmetodiska moment kombinerade med praktikinslag. Dessa moment bestod dels av en s. k. introduktionskurs i pedagogik, dels av en till varje ämne knuten ämnesmetodisk kurs.

LUS' förslag till organisation av högstadielärarens förberedande praktisk-pedagogiska utbildning omfattade en introduktionskurs om sammanlagt ca 90 timmar, varav 26 timmar pedagogik och 36 timmar ämnesmetodik av förberedande karaktär samt vissa auskultationer och seminarier i anslutning till dessa. Denna del av utbildningen skulle ske parallellt med ämnesstudierna och utgöra en så kallad »pedagogisk strimma». Den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen borde enligt LUS omfatta ett år med sammanlagt ca 220 timmar pedagogik och metodik samt i övrigt praktik. Huvudparten av praktiken borde förläggas till andra terminen och fullgöras genom tjänstgöring som praktiklärare.

I yttrandena över LUS' förslag till pedagogisk strimma finner man bland annat från universitetshåll en starkt kritisk inställning till den s. k. introduktionskursen. Man framhöll, att kursen skulle ta i anspråk en alltför stor del av den korta utbildningstiden. För att undvika detta föreslogs bland annat att kursen i tiden skulle läggas före första terminens början. Skolöverstyrelsen underströk betydelsen av att kursen fick en lämplig utformning och framhöll vikten av en ingående orientering om målsättningen för de olika skolformerna.

I propositionen angående reformerad lärarutbildning (1967: 4) förordade departementschefen, att den praktisk-pedagogiska

utbildningen för ämneslärare borde utformas enligt LUS' förslag. Dock borde en viss översyn av den praktisk-pedagogiska kursen göras. Denna borde äga rum i skolöverstyrelsens regi i samråd med universitetskanslersämbetet.

Avgörande betydelse för utformningen fick det förhållandet att ämneslärares ämnesstudier genom riksdagens beslut samordnades med övriga studerandes inom respektive ämnen. Särskilda lärarutbildningslinjer med spärrad intagning inrättades alltså inte. I princip borde alla studerande ha rätt att delta i den förberedande praktisk-pedagogiska utbildningen. Intagningen till den avslutande utbildningen däremot skulle vara spärrad och ske efter avslutade ämnesstudier.

Vid den ovan nämnda översynen av LUS' förslag till förberedande praktisk-pedagogisk utbildning mötte man redan i initialskedet stora svårigheter. Dessa gällde i huvudsak inplaceringen av den pedagogiska strimman i ämnesstudierna. UKÄ var nämligen vid tidpunkten för ovanstående översyn engagerad i utredningsarbetet för UKAS-reformen. I de av UKÄ konstruerade fasta studiegångarna visade det sig ej finnas utrymme för en förberedande praktisk-pedagogisk utbildning av den volym — c 90 timmar — som LUS föreslagit. Därtill konstaterades efter utredning svårigheter att täcka behovet av lärare och lokaler för strimmans genomförande. Den koncentrerade insats av auskultationsresurser, som LUS-förslaget krävde, bedömdes dessutom svår att tillgodose.

Bland annat av dessa skäl har den förberedande praktisk-pedagogiska utbildningen fått en väsentligt minskad timvolym i jämförelse med LUS' förslag.

Enligt gällande timplan för praktisk-pedagogisk utbildning på ämneslärarlinje vid lärarhögskola består den förberedande praktisk-pedagogiska utbildningen av introduktionskurs om 8—10 timmar och minst två ämnesanknutna didaktiska kurser om åtta timmars undervisning. Didaktisk kurs ska även, om lärarhögskolan finner det möjligt att anordna auskultation, omfatta två timmar auskultation. Den didaktiska kursen, som är en orienteringskurs i metodik m. m.,

ges för varje studiekurs vid de filosofiska fakulteterna som främst avser utbildning av lärare för skolväsendet.

Det ursprungliga LUS-förslaget till pedagogisk strimma har alltså skurits ned från ca 90 timmar till ca 30 timmar.

Enligt studieplanen för den förberedande praktisk-pedagogiska utbildningen ska introduktionskursen ge en orientering om skolväsendets uppbyggnad och reformering, om mål och medel i undervisningen, om ämneslärarens arbetsuppgifter och om lärarutbildning och lärarens tjänstgöring.

Den didaktiska kursen innehåller följande:

- a) skolämnets målsättning och ställning
- b) läraren och stoffet
- c) läraren och skolans verksamhetsformer
- d) läraren och eleven.

Genomgång av introduktionskurs eller didaktisk kurs krävs ej för tillträde till den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen men utgör en merit som får tillgodoräknas vid urval bland behöriga sökande.

2.3.3 Lärarhögskoleåret

Den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen på ämneslärarlinjen, den egentliga lärarutbildningen, har bestått av en utbildningstermin vid lärarhögskola och en därpå följande termin med handledd praktik. Utbildningsterminen vid lärarhögskolan har inletts med fyra till sex veckors teoriundervisning och avslutats med två till tre veckors teoriundervisning. Den praktiska utbildningen har delats upp på tre olika treveckorsperioder, mellan vilka legat teoristudier om en eller två veckor. För varje treveckorsperiod har lärarkandidaten fått en handledare, som handlett honom huvudsakligen i ett ämne. Handledaren har låtit lärarkandidaten följa med till de klassavdelningar, där han själv undervisat i det för lärarkandidaten aktuella ämnet. Efter en tids auskultation har lärarkandidaten övertagit några av handledarens lektioner. Från början har undervisningsövningarna i regel gällt enskilda ele-

ver eller en mindre grupp av elever för att så småningom komma att gälla hela klassen.

Under den första terminen har alltså nio veckor ägnats åt praktik, dvs. auskultationer och undervisningsövningar. En vecka har använts för inläsning. Återstående tid har ägnats åt teoristudier huvudsakligen i ämnen pedagogik och metodik. Pedagogik, som innefattar pedagogik, psykologi, skoljuridik, skoladministration, skolhälsovård samt studie- och yrkesorientering, har 76 timmar. Metodiken, som har ägnats åt två eller tre ämnen, har haft 120 timmar.

Vidare har förekommit ca 30 timmar undervisning i tekniska läromedel, muntlig framställning och röst- och talvård. Slutligen finns 20 timmar till förfogande. Dessa har utnyttjats bland annat till aktuella frågor som användningen av narkotika, alkohol och tobak bland ungdomen, dagsaktuella händelser, som påverkar förhållandena i skolan, och liknande.

I jämförelse med LUS' förslag innebar den slutliga utformningen av »lärarhögskoleterminen» en kraftig minskning av pedagogiken (från 118 till 76 timmar), någon ökning av metodiken och en ökning av auskultationerna.

Under den efterföljande praktikterminen har lärarkandidaten tjänstgjort som praktiklärare med en undervisningsskyldighet, som i allmänhet varit två tredjedelar av full tjänst för lärare i läroämnena. För varje ämne, som ingått i praktiklärarens tjänstgöring, har en handledare varit förordnad. Dennes uppgift har varit att vara praktikläraren behjälplig i allt som praktiktjänsten bör förmedla kunskap om såsom långtidsplanering, planering av mindre avsnitt, klassföreståndarskap, elevvård i övrigt, samarbete skola-hem, materiellvård, institutionsföreståndarskap m. m. Praktiktjänstgöringen har även omfattat auskultation. Auskultationen har fullgjorts företrädesvis under terminens första hälft med minst tio lektioner hos varje handledare och med minst tio lektioner efter anvisning av praktikskolans rektor eller studierektor hos övriga lärare, som undervisat i praktiklärares klasser.

Praktiktjänstgöringen har förlagts till dels

skolenheter med grundskola eller gymnasieskola inom eller utom den kommun där lärarhögskolan är belägen, dels till de andra slag av läroanstalter som skolöverstyrelsen bestämt. Kommun är skyldig att till lärarhögskolas förfogande ställa skolenhet med grundskola eller gymnasieskola som högsko-

Timplan för avslutande praktisk-pedagogisk utbildning på ämneslärarlinje vid lärarhögskola

Ämne	Timtal för studerande
1. <i>Pedagogik</i>	
Pedagogik	76 ¹
Handledning	0,25
2. <i>Metodik m. m.</i>	
Ämnesmetodik under lärarhögskoltermin	ca 120 ²
Ämnesmetodik under praktiktermin	ca 8
Handledning	ca 30
Tekniska läromedel	15
Muntlig framställning	8
Röst- och talvård	5
3. <i>Praktik</i>	
Auskultationer under lärarhögskoltermin	50—60 ³
Auskultationer under praktiktermin	30—50
Övningsundervisning	45—60
Praktiktjänstgöring	ca 300
4. <i>Timmar till förfogande</i>	ca 20

¹ För den som inom ramen för grundläggande utbildning enligt kungörelsen om utbildning vid de filosofiska fakulteterna genomgått en studiekurs om minst 20 poäng inom ämnesområdet pedagogik eller som i filosofisk ämbetsexamen eller filosofie kandidatexamen har minst betyget godkänd i ämnet pedagogik eller som avlagt godkänt prov på sådan särskild kurs i psykologi samt pedagogikens teori och historia som avses i 16 § stadgan (1953:610) angående filosofiska examina anordnas en kurs i pedagogik om 46 timmar. För sådan kurs disponeras för varje 24-tal studerande 72 lärartimmar och för varje studerande utöver 24 tre lärartimmar.

² I varje ämne skall studerande delta i en grundkurs samt, om han har två ämnen, en påbyggnadskurs. Normalt omfattar grundkurs 40 timmar och påbyggnadskurs 20 timmar för studerande.

³ Minst 10 auskultationer förläggs till skolenhet med försöks- och demonstrationsverksamhet.

lan behöver för försöks- och demonstrationsverksamhet eller praktik.

Lärarkandidaterna har under praktiktterminen varit skyldiga att delta i didaktikseminarier på lärarhögskolan under åtta timmar. Någon annan teoriundervisning än didaktikseminarierna har inte förekommit.

Skolöverstyrelsen har som tidigare nämnts (se avsnitt 2.2.1) i skrivelse den 1 mars 1972 framlagt förslag till ny utformning av praktiken för studerande vid lärarhögskolas lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje. Enligt förslaget ska utbildningen på ämneslärarlinjen uppdelas i en teoridel om 16 veckor (nu 11 veckor) och en praktikdel om 24 veckor (nu 29 veckor). SÖ föreslår att av dessa 24 veckor två veckor anslås för introduktionspraktik, sex veckor för övningspraktik samt 16 veckor för praktikanttjänstgöring. Beroende på om utbildningen inleds med hösttermin eller vårtermin kommer dessa tal att variera något.

Introduktionspraktiken ska enligt förslaget inledas någon vecka efter den första terminens början. Ämneslärarlinjens introduktionspraktik avser ett studium av arbetets allmänna anordning och, i den mån detta låter sig göra, relationerna mellan lärare i arbetslag och i samråd, relationerna mellan lärare och elever samt mellan eleverna inbördes. Ansvar för handledningen under introduktionspraktiken föreslås helt ligga på vederbörande handledare i praktikskolan. Lärarkandidatens aktiviteter under denna praktik begränsas till auskultation och medhjälp. Vid utformningen av introduktionspraktiken har hänsyn tagits till LUK:s väntade förslag om en relativt omfattande mot läraryrket direkt inriktad yrkesförberedelse under tiden för de studerandes ämnesutbildning (se kap. 16).

Övningspraktiken om sammanlagt sex veckor ska liksom den föregående introduktionspraktiken ligga under den första terminen. För att ge plats åt mellanliggande undervisning i pedagogik och metodik delas övningspraktiken upp på två treveckorsperioder. De normala arbetsformerna under övningspraktiken föreslås vara auskultation och övningsundervisning. Handledningen un-

der övningspraktiken sker med stöd av lärarhögskolans personal.

Praktikanttjänstgöringen föreslås i sin helhet förlagd till den andra utbildningsterminen. Denna ska därutöver ge plats för fyra veckors teoristudier. Under praktikanttjänstgöringen förordnas en lärare, vars tjänst överensstämmer med praktikantens ämneskombination, som handledare. Praktikanten och handledaren ska tillsammans utgöra ett arbetslag. Efter auskultation ska praktikanten senast under terminens andra vecka börja sina undervisningsövningar i ett ämne i en av handledarens klasser. Praktikantens övningsundervisning ska därefter öka successivt under terminen, så att den under terminens sista del ungefär motsvarar undervisningstimtalet i hel tjänst. Om något av praktikantens ämnen ej direkt överensstämmer med handledarens ska särskild handledare kunna förordnas i sådant ämne.

Lärarkandidaten ska under sin praktikanttjänstgöring efter hand överta klassföreståndaruppgifter i den avdelning, där handledaren är klassföreståndare. Han eller hon bör också beredas tillfälle till insyn i arbetet på t. ex. rektors, studierektors, yrkesvalslärares, huvudlärares och kurators expeditioner.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen på ämneslärarlinjen har hittills endast avsett lärare i tidigare s. k. läroämnena. Fr. o. m. vårterminen 1973 kommer emellertid lärare som genomgått provisorisk ämnesutbildning i musik att få praktisk-pedagogisk utbildning på ämneslärarlinjen vid lärarhögskolan i Göteborg.

2.3.4 Vidareutbildning

I prop. 1972: 26 angående vuxenutbildning har framlagts förslag om vidareutbildning av mellanstadielärare till ämneslärare. Enligt förslaget ska för vidareutbildad mellanstadielärare behörigheten i två av de tre ämnen, som ingår i ämneskombination på högstadiet, grundas på tillvalskurs i mellanstadielärarutbildningen (se avsnitt 2.2.2). I det tredje ämnet ska läraren ha utbildning om minst 40 poäng i fil. kand.-examen. Dess-

utom krävs genomgång av en metodikkurs om sex veckor.

Mellanstadielärare som blivit ämneslärare ska också kunna vidareutbilda sig till adjunkt. För sådan tjänst krävs i vart och ett av två ämnen utbildning om minst 40 poäng i fil. kand.-examen. I det tredje ämnet grundas behörigheten på tillvalskurs i mellanstadielärarutbildningen.

3 Övningslärarutbildningen i Sverige

3.1 Kort historik

De i dag förekommande utbildningarna av lärare i LUK-ämnena har inte något gemensamt ursprung. Några har tillkommit på privat initiativ för att tillgodose utbildningsbehovet inom ett bestämt ämnesområde. De olika utbildningarna har under årens lopp blivit föremål för genomgripande omorganisation. Någon samtidig översyn av dem har emellertid inte förekommit. Av den redogörelse, som i detta kapitel lämnas för nuvarande utbildning av lärare i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag, framgår att det förekommer väsentliga skillnader i fråga om utbildningens organisation inte bara mellan dessa ämnen och tidigare så kallade läroämnen utan också mellan olika LUK-ämnen inbördes. Dessa skillnader torde i stor utsträckning vara historiskt betingade.

Teckning

Den nuvarande konstfackskolan i Stockholm har sitt ursprung i en »Söndagsritskola för hantverkare», som började sin verksamhet år 1844 i konstakademins dåvarande lokaler. Skolan övertogs 1846 av Svenska slöjdföreningen. År 1860 överlämnades skolan till staten.

Skolan blev år 1879 föremål för en genomgripande omorganisation och fick i samband därmed namnet »Tekniska skolan i Stockholm» belägen intill det nuvarande

Sergels torg. Skolan uppdelades på följande fyra avdelningar:

1. Tekniska afton- och söndagsskolan
2. Tekniska skolan för kvinnliga lärjungar
3. Högre konstindustriella skolan med teckningslärarseminarium samt
4. Byggnadsyrkesskolan.

År 1945 omorganiserades skolan på nytt och fick då sitt nuvarande namn, konstfackskolan. Avdelningen för utbildning av teckningslärare fick namnet teckningslärarinstitutet.

Musik

I musikaliska akademien i Stockholm ingick då den grundades år 1771 ett undervisningsverk. År 1881 bestämdes att denna del av akademien skulle vara en särskild institution, benämnd musikkonservatorium, som skulle vara underställd akademien. År 1940 ändrades namnet på detta musikkonservatorium till musikhögskolan.

Fr. o. m. år 1963 kan musikhögskolorna avläggas även vid musikhögskolorna (tidigare musikkonservatorierna) i Göteborg och Malmö.

Gymnastik

Utbildning av gymnastiklärare har pågått vid Gymnastiska centralinstitutet (GCI) sedan 1813. När en ny högskola för utbildning av gymnastiklärare läsåret 1966/67 inrättades i Örebro, ändrades namnet på institutet i

Stockholm till Gymnastik- och idrottshögskolan (GIH) i Stockholm. Den nya skolan benämndes Gymnastik- och idrottshögskolan i Örebro.

Gymnastiklärare har också utbildats vid J E Arvedsons gymnastiska institut i Stockholm, som grundades 1890. Fram till år 1900 utbildades endast sjukgymnaster men från den tidpunkten och fram till år 1937 examinerades också kvinnliga gymnastiklärare.

Sydsvenska gymnastikinstitutet i Lund, som ursprungligen också utbildade endast sjukgymnaster, hade mellan åren 1909 och 1934 tillstånd att utbilda kvinnliga gymnastiklärare.

Trä- och metallslöjd

Grosshandlare August Abrahamson inrättade år 1872 en privat slöjdskola på Nääs. Två år senare inrättades ett slöjdlärarseminarium med ettåriga kurser vid skolan. Utbildningen var avsedd för ynglingar, »som förut åtminstone under någon tid sysselsatt sig med slöjd, företrädesvis snickeri». Efter år 1882 anordnades endast kortare slöjdkurser vid Nääs. En del av dessa kurser var avsedda för folkskollärare, andra för personer med tidigare yrkesutbildning i snickeri eller metallarbete som ville bli facklärare i slöjd. För behörighet till tjänst som lärare i »manlig slöjd» krävdes före slöjdlärarseminariets tillkomst förutom yrkesutbildning genomgång av en intygskurs och en betygskurs, vardera om fyra veckor. Betygskursen utgjorde en fortsättning på intygskursen. Dessutom anordnades kompletteringskurser för dem som tidigare genomgått två slöjdkurser i samma slöjdart. Både träslöjdskurser och metallslöjdskurser anordnades vid Nääs. Utbildningen av lärare i trä och metallslöjd var förlagd till Nääs fram till år 1960, då slöjdlärarseminariet i Linköping inrättades.

Barnkunskap, hemkunskap, textilslöjd m. fl. ämnen

Utbildning av lärare i barnkunskap, hemkunskap och textilslöjd skedde ända fram till år 1961 främst vid enskilda eller kom-

munala utbildningsanstalter. År 1960 fanns en statlig, tre kommunala och ett antal enskilda utbildningsanstalter. Samma år startade en provisorisk textillärlinje vid lärarhögskolan i Malmö. Statens skolköksseminarium i Stockholm var statsägt, medan Göteborgs skolköksseminarium, Nordenfeltska skolan i Göteborg och seminariet för huslig utbildning i Umeå var kommunala. Utbildningsanstalterna i enskild ägo var fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala, Fredrika-Bremer-förbundets lanthushållningsseminarium i Rimforsa, Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium, Fredrika-Bremer-förbundets högre skola för kvinnlig yrkesutbildning, Handarbetets vänner vävskola och Johanna Brunssons vävskola, samtliga i Stockholm, samt Slöjdföreningens skola i Göteborg. Vävlärare har tidigare utbildats även vid Katrineholms praktiska skolor.

Sju olika kategorier av lärare utbildades vid dessa seminarier, nämligen skolkökslärare, lanthushållslärare, handarbetslärare, skolköks-handarbetslärare, yrkeslärare i sömnad, vävlärare och barnavårdslärare. År 1961 inrättades seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala. All huslig utbildning för lärare är numera förlagd till dessa seminarier. Följande slag av lärare utbildas numera, nämligen barnavårdslärare, hushållslärare, textillärare och vävlärare. Vid vissa seminarier för huslig utbildning utbildas också ekonomiföreståndare.

3.2 Organisation och förläggning

Som tidigare nämnts sker utbildningen av lärare i LUK-ämnena vid särskilda seminarier eller högskolor, där lärare i endast ett eller några få ämnena utbildas. Både ämnesutbildning och utbildning i pedagogik och metodik meddelas vid dessa lärarutbildningsanstalter, som också svarar för de studerandes praktiktjänstgöring. De blivande teckningslärarna fullgör en stor del av sin praktiktjänstgöring vid teckningslärarinstitutets interna övningskola.

I följande sammanställning redovisas var lärare i olika LUK-ämnena utbildas.

Seminarier och högskolor vid vilka lärare i LUK-ämnen utbildas

Ämne	Läro- och utbildningsanstalt
Teckning	Teckningslärarinstitutet i Stockholm
Musik ¹	Musikhögskolorna i Göteborg, Malmö och Stockholm
Gymnastik	Gymnastik- och idrottshögskolorna i Stockholm och Örebro
Trä- och metallslöjd	Slöjdlärarseminariet i Linköping
Konsumentkunskap Textilkunskap Textilslöjd	Textilläroslinjens allmänna gren vid seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala
Textilkunskap Vävning	Textilläroslinjens vävriktade gren vid seminarierna för huslig utbildning i Stockholm
Bostads/miljökunskap Ekonomi Familjekunskap Hemkunskap Konsumentkunskap Kostkunskap Produktionsteknik	Hushållsläroslinjen vid seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala
Barnkunskap, Barn- och ungdoms- kunskap Familjekunskap	Barnvårdsläroslinjen vid seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala

¹ Provisorisk ämnesutbildning i musik anordnas för närvarande i Göteborg under särskild ledning (OMUS)

Skolöverstyrelsen har enligt sin instruktion inom sitt verksamhetsområde inseeende över utbildning, fortbildning och vidareutbildning av lärare och andra tjänstemän. Särskild styrelse finns för konstfackskolan i Stockholm, som omfattar även teckningslärarinstitutet, samt för gymnastik- och idrottshögskolorna. Motsvarande uppgifter för musikhögskolorna åvilar för närvarande organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS).

Den närmaste ledningen av utbildningen utövas av rektor. Vid gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm finns vidare en professur och två tjänster som biträdande professor samt vid musikhögskolan i Stockholm två professurer. Vid var och en av gymnastik- och idrottshögskolorna i Stockholm och Örebro finns tjänster som universitetslektor. I övrigt finns bland annat tjänster som huvudlärare, lektor, metodiklärare, pedagogiklärare, speciallärare och lärare i enskilda ämnen samt administrativ personal.

3.3 Inträdeskrav och utbildningstidens längd

För tillträde till flertalet av nämnda utbildningar krävs inte endast grundläggande skolkunskaper utan också någon form av förutbildning. Den som t. ex. vill bli lärare i trä- och metallslöjd får först genomgå utbildning vid såväl verkstadsskola för möbelsnickare som verkstadsskola för metallarbetare, minst tre år i det ena och minst ett år i det andra slaget av skola.

I följande sammanställning redovisas formella inträdesfordringar och utbildningstidens längd för olika utbildningar. På grund av att antalet sökande till samtliga utbildningar under de senaste åren i regel varit mycket stort har de reella inträdesfordringarna oftast blivit högre än de i sammanställningen angivna formella.

För tillträde till utbildningen av lärare i teckning, musik och gymnastik krävs dessutom goda färdigheter i ämnet. Sökande till teckningslärarinstitutet får dokumentera des-

Inträdeskrav och utbildningstidens längd vid olika seminarier och högskolor för utbildning av lärare i LUK-ämnen

Inträdeskrav				Utbildningstidens längd
Läro- utbildningsanstalt	Ålder	Allmän skol- underbyggnad	Förutbildning	
Teckningslärar- institutet	18— 31 år	åk 9 särskild kurs i mate- matik eller motsvarande	1 år vid konstindustriel- la dagskolan vid konst- fackskolan (fack VIII)	3 år
Musikhögskola	15— 25 år	åk 9	—	4 år
Gymnastik- och idrottshögskola	18 år	åk 9, särskild kurs i matematik eller engelska, förkunskaper i vissa ämnen enligt vad som gäller för tillträde till naturvetenskaplig eller teknisk linje i gymna- sieskolan samt i biologi eller naturkunskap och ett språk lägst betyget 2 på treårig linje i gym- nasieskolan	—	2 år
Slöjdläro- seminariet	20 år	åk 9 med lägst betyget 2 i svenska, engelska, historia, samhällskun- skap, matematik, fysik, kemi och teckning	3+1 år i verkstadsskola för möbelsnickare och metallarbetare	1 år
Seminarium för huslig utbild- ning:				
textilläro- linjen	19 år	åk 9 med lägst betyget 2 i ämnena svenska, engelska (särskild kurs), matematik (särskild kurs), biologi, fysik och kemi	1 termin yrkeskurs i sömnad med fackteck- ning+1 termin vävning med fackteckning ¹	3 år
hushållsläro- linjen	19 år	»	1 termin hemteknisk skola+5 månaders praktik i hem+1 må- nad i storhushåll+1 månad inom socialt verk- samsområde ²	3 år
barnvårdsläro- linjen	19 år	»	1 termin hemteknisk skola+2 månaders praktik i barnvård i hem+34 veckors yrkes- kurs vid barnvårds- skola ³	3 år (därav två ter- miner vid oli- ka institutio- ner)

¹ Den angivna förutbildningen i vävning kan ersättas av genomgång av gymnasieskolans konsumtionslinje med textil inriktning.

² Den angivna förutbildningen kan helt ersättas av genomgång av gymnasieskolans konsumtionslinje, gren med hemvårdsinriktning.

³ Den angivna förutbildningen kan helt ersättas av genomgång av gymnasieskolans vårdlinje, gren för barn- och ungdomsvård.

sa färdigheter genom arbetsprov. Förkunskaper och färdigheter hos sökande till musiklärarutbildningen prövas vid inträdesprov till musikhögskolorna.

Skolunderbyggnad för de lärarkandidater som tagits in höstterminen 1965 och 1971

	Stud. ex. el. motsv.		Realex., flicksk. el. motsv.		Fackskola		Folkhögsk.		Grundskola		Annan skolform (även utl.)		Totalt	
	65	71	65	71	65	71	65	71	65	71	65	71	65	71
Teckningslärarinstit.	23	33	15	—	—	7	1	6	—	10	14	10	53	66
Musikhögskolorna ¹		40		14		2		—		10		4		70
Gymnastik- och idrottshögskolorna	143	176	4	8	—	6	—	—	—	6	3	5	150	201
Slöjdläro- seminarier	—	—	34	14	—	1	33	13	5	19	—	1	72	48
Seminarierna för huslig utbildning:														
textilläro- linjen	5	37	148	28	1	18	—	17	12	26	2	1	168	127
hushålls- läro- linjen	11	19	138	27	—	12	—	23	4	23	1	4	154	108
barnvårdsläro- linjen	2	5	38	19	—	3	—	15	—	12	—	1	40	55

¹ Uppgift för 1965 saknas

3.4 Utbildningens huvudsakliga innehåll

Ämnesutbildningen för blivande lärare i LUK-ämnen sker parallellt med den praktisk-pedagogiska utbildningen. Ämnesstudierna är i stor utsträckning integrerade med ämnesmetodik och det är därför inte möjligt att ange metodikstudiernas omfattning. Som framgår av följande sammanställning varierar utrymmet för ämnesstudier, för studier i pedagogik och allmän metodik samt för praktisk lärarutbildning avsevärt mellan olika LUK-ämneslärarutbildningar. Det bör observeras att procentalen för ämnesstudier även inkluderar ämnesmetodik.

Procentuell fördelning av utbildningens innehåll för lärare i olika LUK-ämnen

	Ämnesstud. m. ämnesmetodik	Psykologi, pedagogik o. allmän metodik	Praktisk lärarutbildning
Teckning ¹	91,1	6,4	2,5
Musik ²	90,5	4,0	5,5
Gymnastik	82,4	7,8	9,8
Trä- och metallslöjd	69,4	13,9	16,7
Textilslöjd	78,0	10,5	11,5
Textilkunskap			
Vävning			
Bostads/miljö- kunskap	74,0	10,5	15,5
Ekonomi			
Familjekunskap			
Hemkunskap			
Konsument- kunskap			
Kostkunskap			
Produktions- teknik			
Barnkunskap	78,0	8,0 ³	14,0
Familjekunskap			

¹ Inklusiv utbildningen i fack VIII vid konstindustriella dagskolan.

² Utbildningen vid musikhögskolan i Stockholm. Fördelningen är i stort sett densamma vid övriga musikhögskolor.

³ Psykologi ingår dessutom i ämnesstudierna.

Teckning

Timplan för konstindustriella dagskolans fack VIII och teckningslärarinstitutet

	Fack VIII	TI 1	TI 2	TI 3
Ämnesutbildning:				
Färg- och formkunskap	2	2	2	
Tvådimensionell bild	10	6	6	9
Tredimensionell bild	8	3	3	4
Projektionsritning	4	2		
Skrift, reklam och utställning	2	2	4	
Foto- och filmkunskap	2	4	2	2
Konsthistoria	3	5	3	3
Estetisk nutidsorientering	3		2	2
Miljökunskap	2	2	4	
Timmar till förfogande för information och tillval	1			6
Pedagogik:				
Psykologi och pedagogik	1	2	2	2
Konstpsykologi och konstpedagogik		2		
Metodik:				
Teckningsmetodik		4	6	4
Praktik:				
Undervisningsövningar		2 ¹	2 ¹	
Praktiktjänstgöring vid externa skolor ²				
Summa vtr	38	36	36	32

¹ Lärarveckotimmar. För varje studerande omfattar undervisningsövningarna sammanlagt ca 24 timmar.

² Praktiktjänstgöringen omfattar ca 100 timmar och fullgörs enligt särskild timplan.

Utbildningen vid konstfackskolans fack VIII är en förberedande utbildning men aukultationer och viss integrerad ämnesmetodik förekommer redan i denna utbildning.

Ämnesstudierna omfattar enligt gällande timplan 4 104 undervisningstimmar, fördelade på alla fyra utbildningsåren. Ämnesmetodiken upptar på timplanen 504 under-

visningstimmar, fördelade på de tre sista utbildningsåren.

Ämnesstudierna är uppdelade på nio olika ämnen. I vissa av dessa ämnen undervisar flera lärare, var och en representerande ett specialområde inom ämnet. Så t. ex. undervisar i ämnet tvådimensionell bild en lärare i frihandsteckning, en i figurteckning, en i målning och en i grafiskt arbete.

I ämnet miljökunskap undervisar två lärare i ämnets huvuddel, medan tre andra lärare svarar för var sitt av tre specialavsnitt: arkitektur, design och kläder. Utbildningen är således högt specialiserad och i realiteten uppdelad på ett betydligt större antal enheter än som framgår av den fastställda timplanen.

Teckningsundervisningen i grundskolan och gymnasieskolan omfattar bildframställning, bildkunskap och miljökunskap. I teckningslärarutbildningen motsvaras bildframställningen främst av ämnena färg- och formkunskap, tvådimensionell bild och tredimensionell bild. Bildkunskapen med dess tolkning, värdering och kritiska granskning motsvaras i ämnesstudierna främst av ämnena konsthistoria och estetisk nutidsorientering.

Ämnet miljökunskap behandlar främst de kollektiva miljöernas problematik.

Pedagogikutbildningen är uppdelad på två ämnen. Det ena, psykologi och pedagogik, omfattar 252 undervisningstimmar, fördelade på fyra år. Det andra ämnet rubriceras konstpsykologi och konstpedagogik och omfattar 72 undervisningstimmar, förlagda till andra utbildningsåret. En veckotimme psykologi i fack VIII omfattar huvudsakligen varseblivningspsykologi och ger baskunskaper för vidare studier i färg- och formkunskap.

Övriga delar av psykologin liksom pedagogik och allmän undervisningsmetodik behandlas under de tre sista utbildningsåren.

Konstpsykologi och konstpedagogik behandlar översiktligt frågor som sammanhänger med konstupplevelse, bildkommunikation, barnets bilduttryck, demonstration av utställningar, sammanställning av pedagogiska bildsviter osv.

Den praktiska lärarutbildningen omfattar dels undervisningsövningar i intern övnings-skola, dels auskultation, övningsundervisning och betygsatta praktikserier vid grundskolor och gymnasieskolor.

De inledande auskultationerna i fack VIII görs i grupper om sex lärarkandidater. Undervisningsövningarna i årskurs 1 vid teckningslärarinstitutet görs i grupper om två lärarkandidater som turas om att undervisa och att assistera. Vid de betygsatta serierna i årskurs 3 på teckningslärarinstitutet får lärarkandidaterna självständigt planera och genomföra undervisningen i en och samma klass under i regel ca sex timmar. Totalt omfattar lärarpraktiken under detta år sex veckor.

Musik

Med hänsyn till att det inte ingår i LUK:s uppdrag att framlägga förslag angående ämnesutbildningen för musiklärare lämnas här endast en mycket kortfattad redovisning för innehållet i nuvarande musiklärarutbildning.

Utbildningen på musiklärarlinjen består av en treårig ämnesutbildning samt ett års praktisk-pedagogisk utbildning, den s. k. provårskursen. Hela denna utbildning är förlagd till musikhögskolorna. Ämnesutbildningen omfattar ämnena piano, sång, instrument, satslära, musiklära, gehörslära, musik-historia, formlära, kördirigering, orkesterdirigering, körsång, rytmik och talteknik.

Fr. o. m. läsåret 1971/72 anordnas en provisorisk utbildning av lärare i musik och annat ämne (prop. 1971: 31, UbU 1971: 5, rskr 1971: 112). Ämnesutbildningen ska för båda ämnena tillsammans omfatta tre år. Utbildningen i musik motsvarar studiekurs om 60 poäng vid filosofisk fakultet och därutöver i förekommande fall påbyggnadskurs motsvarande 20 poäng. Denna utbildning i musik får tillgodoräknas i fil. kand.-examen.

Gymnastik

Timplan för gymnastiklärarlinjen vid gymnastik- och idrottshögskolorna

	Antal timmar
Anatomi och rörelselära	125
Fysiologi	165
Hälsolära och sjukdomslära	60
Psykologi och pedagogik	175
Kroppsövningarnas historia	20
Röst- och talvård	10
Kroppsövningarnas allmänna teori	} 1 475
Gymnastik	
Musik	
Idrott	
Undervisningsövningar med skolklass m. m. och auskultationer	220
Summa timmar	2 250

På grund av att eleverna ska utbildas i vinter- och sommaraktiviteter utomhus måste en periodindelning göras så att vinteridrotterna koncentreras till januari—april, sommaridrotterna till september—oktober och maj—juni.

Undervisningen i de teoretiska ämnena bedrivs till en del i form av föreläsningar i storclass med 75 eller 150 elever. Resten av tiden sker undervisningen i smärre grupper, i form av seminarier eller som laborationer.

Ämnesstudierna i gymnastik och idrott är uppdelade i teori och metodik-praktik. Gränsdragningen mellan ämnesteorin och metodik är svår att göra. Som exempel på vad som menas med ämnesteorin i dessa ämnen kan anföras träningslära, rörelselära för olika grenar som gymnastik, fri idrott, skidor, skridsko, simning, bollspel, orientering och friluftsliv. Undervisningen i idrottens och gymnastikens teori sker i grupper om 25—75 elever.

Den ämnespraktiska utbildningen sker alltid i kombination med undervisningen i ämnesmetodik. Någon tid för övning av ren personlig färdighet blir det inte. Denna övning får ske i samband med genomgång av metoder för inläring eller träning.

Undervisningen i psykologi och pedagogik omfattar 175 timmar, som är fördelade på samtliga fyra terminer. Huvudvikten ligger

på psykologi under första och på pedagogik under andra året. I ämnet ingår avsnitt som behandlar didaktiska problem, speciellt avseende kroppsövningarnas pedagogik, betygssättning, skolkännedom, skolans målsättning, organisation och arbetssätt.

Avsikten är att eleverna i detta ämne ska få en allmän metodikgenomgång som sedan ska utgöra grunden för den speciella ämnesmetodiken. Lärarna i pedagogik blir på detta sätt tillsammans med lärarna i metodik ansvariga för den pedagogiska utvecklingen inom ämnet.

Den praktiska lärarutbildningen sker i form av undervisningsövningar i olika skolformer. Som framgår av timplanen uppgår tiden för undervisningsövningar med skolklass m. m. och auskultationer till ca 220 timmar. Undervisningsövningarna pågår under tre av de fyra terminer utbildningen omfattar.

Trä- och metallslöjd

Timplan för slöjdlärarseminariet

	Antal vecko- timmar
Svenska	2
Samhällskunskap	1
Matematik	2
Fysik och kemi	2
Psykologi och pedagogik	5
Teckning	5,5
Ritteknik	1,5
Material-, verktygs- och maskinlära	1
Slöjdmetodik	10
Praktisk lärarutbildning	6
Summa vtr	36

Viss undervisning vid slöjdlärarseminariet sker i föreläsningsform. Detta gäller framför allt undervisningen i material-, verktygs- och maskinlära samt i stilhistoria.

Slöjdlärarkandidaterna har som tidigare redovisats (avsnitt 3.3) genomgått en fyra-årig ämnesutbildning när de börjar på slöjdlärarseminariet. Utbildningstiden vid seminariet behöver därför endast i begränsad omfattning tas i anspråk för ämnesutbild-

ning i slöjd. De ämnen som har det största timtalet är slöjdmetodik, teckning och ritteknik, samt psykologi och pedagogik. Ungefär en femtedel av utbildningstiden ägnas åt studier i ämnena svenska, samhällskunskap, matematik, fysik och kemi.

Undervisningen i metodik bedrivs på fem »stationer» som samtliga kandidater besöker. Vid varje metodikstation undervisar en metodiklärare enligt följande fördelning:

- specialmetodik trä
- specialmetodik metall
- specialmetodik i andra material (plast, emalj, skinn etc.)
- stadiemetodik låg- och mellanstadiet (trä, metall och andra material)
- stadiemetodik högstadiet (trä, metall och andra material)

Studierna i psykologi, pedagogik och allmän metodik bedrivs så att föreläsningar och lektioner varvas med studier i grupper.

Undervisningen i ämnesdelen psykologi är väsentligen inriktad på pedagogisk psykologi.

Lärokursens innehåll kan grupperas enligt följande:

Studieteknik, avsedd att hjälpa lärarkandidaterna i deras egna studier
 Elev- och metodiakttagelser
 Skolans målsättning och organisation
 Psykologins ställning och uppgifter i skolarbetet
 Pedagogiska problem i historisk belysning.

I möjligaste mån bedrivs samverkan mellan undervisningen i metodik och den praktiska lärarutbildningen. Denna är förlagd till grundskolor i Linköping och dess omnejd samt Norrköping. Av seminariets fem klasser har varje klass en veckodag under hela läsåret till sitt förfogande för den praktiska lärarutbildningen. Sammanlagt disponeras 240 timmar för denna del av utbildningen. Av denna tid sker åtta timmar i form av auskultationer vid slöjdlärarseminariets interna övningsskola.

Första terminen ägnas i huvudsak åt auskultering som sker i grupper om fyra kandidater, medan andra terminen helt ägnas åt undervisningsträning och betygssatta praktik-

Timplan för textillärlinjens allmänna gren vid seminarierna för huslig utbildning

Ämne	Termin						Summa vtr för helt läsåar
	1	2	3	4	5	6	
Psykologi och pedagogik	3	3	2	2	2	2	7
Metodik (utom ämnesmetodik)	2 ¹	2 ¹	1	1	1	1	4 ¹
Kemi	3	3	—	—	—	—	3
Fysik	1	1	—	—	—	—	1
Textilkunskap	—	—	3	3	—	—	3
Hälsolära med skolhygien	0,5	0,5	—	—	—	—	0,5
Allmän konsthistoria	3	3	—	—	—	—	3
Textil- och dräkthistoria	—	—	3	3	—	—	3
Vävteori	—	—	2	2	—	—	2
Ekonomi- o. konsument- kunskap	—	—	—	—	2	2	2
Samhälls- och familjekunskap	—	—	—	—	1	1	1
Textilvård	2	2	—	—	—	—	2
Textilslöjd	4	4	2	2	2	2	8
Mönsterkonstruktion o. mönsterformning	1	1	1	1	1	1	3
Klädsömnad	7	7	6	6	7,5	7,5	20,5
Hemtextilier	2	2	—	—	—	—	2
Konstsömnad	5	5	4	4	—	—	9
Vävning	—	—	9	9	—	—	9
Fackteckning	3	3	3	3	3	3	9
Arbetsfysiologi med tillämpningsövningar	1	1	—	—	—	—	1
Föredrag	1	1	—	—	—	—	1
Demonstrationer	—	—	1	1	2	2	3
Auskultationer och undervisningsövningar ²	—	—	3	3	5	5	8 ²
Summa	38,5	38,5	40	40	26,5	26,5	105

¹ Därav 1 vt allmän och övrig tid speciell metodik.

² Auskultationer och undervisningsövningar, cirka 270 effektiva undervisningstimmar, får förläggas på för varje studerande lämpliga tider, varför förskjutning mellan läsåren må ske.

lektioner. Vid undervisningsövningen och inskolningen i undervisningssituationerna följs kandidaterna åt två och två, medan de under praktiklektionerna, som slutligen ska betygsättas, får arbeta med klassen på egen hand under handledarens överinseende.

*Konsumentkunskap, textilkunskap,
textilslöjd*

Utöver timplanen (se ovan) förekommer obligatorisk undervisning i tal- och röstvård, kurs i tekniska läromedel och kurs i bibliotekskunskap. Frivillig undervisning meddelas i olika språk och teckning.

I klädsömnaden utförs olika typer av klädesplagg till barn, ungdom och vuxna.

Konstsömnaden ska ge allsidig färdighet i broderitekniker och i knyppling. I undervisningen i vävning tränas olika vävtekniker. Möjligheter till fritt skapande i dessa ämnen tillvaratas. I såväl vävning som sömnadsämnen sker nära samverkan med fackteckningen.

Kunskaper om de textila materialen utgör grunden för såväl det fortsatta studiet i ämnet som för arbetet med textila material överhuvudtaget. Olika fibrers strukturer och allmänna egenskaper, bearbetning av fibrer till garn, tyg och färdig vara behandlas ingående. Undervisningen stöds av laborationer dels i form av analyser, dels undersökningar som påvisar olika fibrers och tygers lämplighet för olika ändamål. Ämnet ges

en stark inriktning mot konsumentkunskap på textilområdet.

Undervisningen i textilkunskap och textiltvård sker i nära samverkan med kemi- och fysikundervisningen särskilt vad gäller undersökningar av hur textilier påverkas av olika kemikalier, tvättmedel etc. I textiltvårdsundervisningen ingår även konsumentkunskapsmoment.

Allmän konsthistoria, textil- och dräkthistoria ger kunskaper om stilarter, deras uppkomst och utbredning.

Ett flertal moment i historieämnena stöds av museibesök, besök på utställningar, konstverkstäder m. m.

I utbildningen förekommer vidare ämnen ekonomi- och konsumentkunskap, samhällskunskap och familjekunskap.

Den praktiska lärarutbildningen är förlagd till grundskola, specialskola, gymnasieskola, lanthushållsskola, kommunal vuxen-

utbildning och kursverksamhet inom folkbildningen. Utbildningen omfattar auskultationer, undervisningsträning och betygssatta undervisningsövningar ca 300 timmar. Dessutom tillkommer demonstrationer ca 120 timmar. Auskultationer i årskurs 1 förekommer inte på timplanen men i regel förläggs ändå några timmars auskultering i årskurs 1.

I årskurs 2 omfattar auskultationer och undervisningsövning tre veckotimmar. En dag i veckan disponeras för denna praktiska lärarutbildning. Serierna börjar med auskultering och övergår successivt i undervisningsträning. Handledarna avger ett omdöme om lärarkandidaten till seminariet. Vissa auskultationer sker även inom annat ämnesområde än lärarkandidatens eget.

I årskurs 3 omfattar undervisningsövningar fem veckotimmar. Dessa är förlagda till olika skolformer och åldersstadier. Lärarkandidaterna disponerar 1—2 dagar per vec-

Timplan för textillärlinjens vävriktade gren vid seminarium för huslig utbildning

Ämne	Termin						Summa vtr för helt läsår
	1	2	3	4	5	6	
Psykologi och pedagogik	3	2	2	3	1	1	6
Metodik (utom ämnesmetodik)	2	1	1	—	—	2	3
Kemi	3	3	—	—	—	—	3
Fysik	1	1	—	—	—	—	1
Materiällära	—	—	3	3	—	—	3
Hälsolära med skolhygien	—	—	1	—	—	—	0,5
Allmän konsthistoria	2	2	2	—	—	—	3
Textil- och dräkthistoria	—	—	—	2	2	2	3
Vävteori	—	—	3	2	2	1	4
Ekonomikunskap	—	—	—	2	—	—	1
Samhälls- och familjekunskap	—	—	2	—	—	—	1
Textiltvård	—	—	2	2	—	—	2
Mönsterkonstruktion o. mönsterformning	2	2	1	—	—	—	2,5
Klädsömnad	13	13	4	4	—	—	17
Linnesömnad	3	3	—	—	—	—	3
Konstsömnad	4	4	—	3	3	—	7
Vävning	—	—	10	10	16	16	26
Fackteckning	3	3	4	4	3	3	10
Arbetsfysiologi med tillämpningsövningar	1	1	—	—	—	—	1
Föredrag	1	1	—	—	1	1	2
Demonstrationer	1	1	1	—	1	—	2
Auskultationer och undervisningsövningar	—	—	4	4	3	3	7
Summa	39	37	40	39	32	29	108

ka för undervisningsövningarna. Dessa betygsätts och bildar underlag för betyget i undervisningsskicklighet.

Vävning

Utöver timplanen (se föregående sida) förekommer obligatorisk undervisning i tal- och röstvård, kurs i handhavande av audiovisuella hjälpmedel och kurs i bibliotekskunskap. Frivillig undervisning meddelas i olika språk och teckning.

Vävningen intar en dominerande plats i utbildningen på textilläroslinjens vävriktade gren och ger en fördjupning och specialisering som inte förekommer på den allmänna grenen. Undervisningen i vävning bedrivs i intimt samarbete med undervisningen i ämnena vävteori, fackteckning och materiallära. Tillsammans utvecklar dessa ämnen säkerheten i vävframställning från såväl konstnärlig som teknisk och kvalitativ synpunkt. Fackteckningen och kompositionsövningarna är den grund på vilken den textila framställningen ska vila. Samråd mellan berörda lärare och lärarkandidaterna sker i fråga om uppläggning av ämnena, urvalsprinciper, mönsters anpassning till teknik och material, översättning av färger från skiss till garn m. m. Fortlöpande metodiska anvisningar ges och diskuteras i anslutning till det praktiska arbetet. De svenska allmogetextilierna behandlas och i samband därmed den svenska hemslöjdsrörelsen. I anslutning till textilhistoriska studier och manuella övningar tränas överföring av gamla traditionella vävnadstekniker till moderna textilier.

Beträffande utbildningen i klädsömnad, konstsömnad samt allmän konsthistoria, textil- och dräkthistoria hänvisas till redogörelsen för utbildningen på textilläroslinjens allmänna gren.

Den praktiska lärarutbildningen är förlagd till gymnasieskola, folkhögskola, kommunal vuxenutbildning, lanthushållsskola och kursverksamhet inom folkbildningen. Utbildningen omfattar auskultationer, undervisningsträning och betygsatta undervisningsövningar ca 260 timmar. Dessutom tillkommer demonstrationer ca 75 timmar.

I regel förekommer några timmars auskultation redan i årskurs 1.

I årskurs 2 omfattar auskultationer och undervisningsövning fyra veckotimmar. En dag i veckan disponeras för denna praktiska lärarutbildning. Serierna börjar med auskultation och övergår successivt i undervisningsträning. Handledarna avger ett omdöme om lärarkandidaten till seminariet. Vissa auskultationer sker även inom annat ämnesområde än lärarkandidatens eget.

I årskurs 3 omfattar undervisningsövningarna tre veckotimmar. Lärarkandidaterna disponerar en dag i veckan för undervisningsövningarna. Dessutom koncentreras en serie auskultationer och undervisningsövningar under en vecka till folkhögskola alternativt lanthushållsskola. Undervisningsövningarna betygsätts och bildar underlag för betyget i undervisningsskicklighet.

Bostads/miljökunskap, ekonomi, familjekunskap, hemkunskap, konsumentkunskap, kostkunskap, produktionsteknik

Utöver timplanen (se följande sida) förekommer obligatorisk undervisning i tal- och röstvård och kurs i bibliotekskunskap. Frivillig undervisning meddelas i olika språk och teckning.

Ämnena kemi, fysik och fysiologi är viktiga stödämnen för såväl ämnesgruppen näringslära, livsmedelskunskap, matlagningkunskap som ämnesgruppen bostads/miljökunskap, tvättkunskap samt arbetsteknik och arbetsorganisation.

Utvecklings- och socialpsykologin utgör en viktig grund inte bara för undervisningsövningar utan även för social- och familjekunskap, ekonomi- och konsumentkunskap och bostads- och miljökunskap.

Ämnena hemkunskap, kostkunskap och konsumentkunskap förekommer inte som separata ämnen i timplanen. Ämnesutbildning för dessa ämnen ges i ämnena näringslära, livsmedelskunskap, matlagningkunskap, bostads- och miljökunskap, tvättkunskap, arbetsteknik och arbetsorganisation, ekonomi- och konsumentkunskap, social- och familjekunskap.

Integrering och samverkan sker allmänt

Provisorisk timplan för hushållslärlinjen vid seminarierna för huslig utbildning

Ämne	Termin						Summa vtr för helt läsår
	1	2	3	4	5	6	
Psykologi och pedagogik	3	3	2	2	2	2	7
Metodik (utom ämnesmetodik)	2 ¹	2 ¹	1	1	1	1	4 ¹
Kemi	3	3	3	3	—	—	6
Fysik	2	2	—	—	—	—	2
Fysiologi med hälsolära	1,5	1,5	—	—	—	—	1,5
Mikrobiologi	—	—	1	1	—	—	1
Näringslära	2	2	2,5	2,5	—	—	4,5
Livsmedelskunskap	3	3	—	—	—	—	3
Matlagningskunskap	11	11	12	12	4	4	27
Bostads- och miljökunskap	—	—	5	5	4	4	9
Tvättkunskap	4	4	—	—	—	—	4
Arbets teknik och arbetsorganisation	2	2	—	—	1	1	3
Ekonomi- och konsument- kunskap	—	—	3	3	2	2	5
Samhällskunskap	—	—	2	2	—	—	2
Social- och familje- kunskap	—	—	2	2	3	3	5
Arbetsfysiologi med tillämpningsövningar	1	1	—	—	—	—	1
Svenska med kontorsteknik	2	2	—	—	—	—	2
Tekniska läromedel	1	1	—	—	—	—	1
Demonstrationer	1	1	2	2	2	2	5
Auskultationer och undervisningsövningar ²	—	—	3	3	6	6	9 ^a
Summa	38,5	38,5	38,5	38,5	25	25	102

¹ Därav 1 vt allmän och övrig tid speciell metodik.

² Auskultationer och undervisningsövningar, ca 300 tim, förläggs till för den studerande lämpliga tider, varför förskjutning mellan läsåren må ske.

mellan ämnena inom utbildningen.

Den praktiska lärarutbildningen är förlagd till grundskola, specialskola, gymnasieskola, lanthushållsskola och kursverksamhet inom folkbildningen. Utbildningen omfattar auskultationer, undervisningsträning och betygssatta undervisningsövningar ca 300 timmar. Dessutom tillkommer demonstrationer ca 200 timmar. Auskultationer i årskurs 1 förekommer inte enligt timplanen men i regel förläggs ändå några timmars auskultering till årskurs 1.

I årskurs 2 omfattar auskultationer och undervisningsövning tre veckotimmar. En dag i veckan disponeras för den praktiska lärarutbildningen. Serierna börjar med auskultering och övergår successivt i undervisningsträning. Handledarna avger ett omdö-

me om lärarkandidaten till seminariet. Ett fåtal auskultationer sker även inom annat ämnesområde än lärarkandidatens eget.

Undervisningsövningarna i årskurs 3 omfattar 6 veckotimmar och är förlagda till olika skolformer och åldersstadier. Lärarkandidaterna disponerar 1—2 dagar per vecka för detta. Undervisningsövningarna betygssätts och bildar underlag för betygen i praktisk undervisningsskicklighet och i teoretisk undervisningsskicklighet.

Timplan för barnavårdslärlarlinjen vid seminarierna för huslig utbildning

Ämne	Termin						Summa vtr för helt läsår
	1	2	3	4	5	6	
Allmän psykologi	2	2	—	—	—	1	2,5
Barn- och ungdoms- psykologi	2	2	—	—	2	2	4
Barnobservationer	3	—	—	—	2	—	2,5
Mentalhygien och psykiatri	—	—	—	—	3	3	3
Pedagogik	2	1	—	—	2	—	2,5
Metodik (utom ämnesmetodik)	2	2	—	—	2	1	3,5
Fysiologi med hälsolära och hemsjukvård	3	2	—	—	2	—	3,5
Socialmedicinsk barnavård	4	3	—	—	1	—	4
Epidemiologi	—	1	—	—	—	—	0,5
Arbets teknik och arbetsorganisation	—	1	—	—	1	—	1
Ekonomi- och konsument- kunskap	—	—	—	—	—	2	1
Samhällskunskap	—	—	—	—	—	2	1
Social- och familje- kunskap	—	—	—	—	3	3	3
Kostlära	3	2	—	—	—	—	2,5
Matlagningkunskap	6	—	—	—	—	—	3
Bostads- och hemvårds- kunskap	—	—	—	—	4	—	2
Textilkunskap	—	—	—	—	—	4	2
Barnavård	—	—	37	37	—	—	37
Barnslöjd	—	4	—	—	—	—	2
Sång, lekar, rytmik	—	2	—	—	—	—	1
Arbetsfysiologi med tillämpningsövningar	—	2	—	—	—	—	1
Föredrag	1	—	—	—	1	1	1,5
Demonstrationer	2	3	0,5	0,5	2	2	5
Auskultationer och undervisningsövningar	—	5	1	1	5	5	8,5
Summa	30	32	38,5	38,5	30	26	97,5

Utöver timplanen tillkommer obligatorisk undervisning i tal- och röstvård, kurs i tekniska läromedel och kurs i bibliotekskunskap. Frivillig undervisning meddelas i olika språk och i teckning.

Ämnesstudierna vid seminariet är koncentrerade till terminerna 1, 2, 5 och 6. Under terminerna 3 och 4 sker utbildningen vid olika institutioner: barnsjukhus, barnbördsavdelning, upptagningshem, barnavårdscentral, spädbarnshem och daghem.

I ämnesstudierna ingår ett stort antal ämnen med tyngdpunkten lagd på barn- och

ungdomspsykologi samt socialmedicinsk barnavård med närbesläktade ämnen. Lärarkandidaterna bibringas en allsidig kunskap om barns och ungdomars utveckling, beteende och behov samt om relationerna mellan barn och vuxna. Dessa ämnesstudier sker även under de mellanliggande »praktikterminerna», då lärarkandidaterna fördjupar sina kunskaper om barn i olika åldrar och under skilda miljöbetingelser. Ämnesstudierna under dessa praktikterminer går i timplanen under benämningen barnavård.

Den praktiska lärarutbildningen är för-

lagd till grundskola (högstadiet), gymnasieskola, lanthushållsskola samt specialskolor. Kursverksamheten för vuxna utnyttjas också för lärarkandidaternas övningsundervisning. Auskultationer, demonstrationer och undervisningsövningar fullgörs vid nämnda skolformer (ca 300 timmar).

Dessutom har lärarkandidaterna — vid barnavårdsskolor i anslutning till daghem och spädbarnshem — arbetsledning samt undervisningsövningar och demonstrationer, vilket innebär att lärarkandidaterna handleder barnavårdsskolornas olika elevgrupper i deras utbildning i barnavård. Denna del av lärarutbildningen omfattar 13 veckor eller totalt 481 timmar.

Undervisningsövningarna betygsätts och bildar underlag för betygen i praktisk undervisningsskicklighet och i teoretisk undervisningsskicklighet.

3.5 Bedömning och betyg

Reglerna för bedömning av de studerandes kunskaper och färdigheter varierar något mellan olika seminarier och högskolor.

Vid *teckningslärarinstitutet* ger vederbörande lärare vid slutet av varje läsår betyg i de olika undervisningsämnena enligt en sjugradig skala, där berömlig är högsta betyget och otillräcklig det lägsta. I ämnen där undervisning meddelas i form av föreläsningar utan att kunskapsprov behöver avläggas förekommer i stället för betyg anteckning om deltagande. Även praktikserierna betygsätts efter den sjugradiga skalan. Bedömningen görs av metodikläraren i samråd med handledaren. Lärarkandidaten ges tillfälle att yttra sig.

De studerande vid *gymnastik- och idrotts-högskolornas gymnastiklärarlinje* får tentera i examensämnena anatomi, fysiologi, gymnastikens teori, idrottens teori, psykologi och pedagogik, hälso- och sjukdomslära sedan de avslutat lärokursen i ämnet. Idrottslärarlinjens elever tenterar dessutom i samhällskunskap och specialgrenens teori samt utför ett skriftligt specialarbete. Färdighet i gymnastikens praktik och idrottens praktik

samt undervisningsskicklighet prövas i samband med praktiska övningar under utbildningstidens gång. Godkänd prövning bedöms med något av betygen berömlig, med utmärkt beröm godkänd, med beröm godkänd, icke utan beröm godkänd och godkänd. Betyget bestäms av läraren.

Vid *slöjdlärarseminariet* bestämmer kollegiet vid slutet av varje termin betyg för de lärarkandidater som genomgått fullständig lärarkurs vid seminariet. Betygen ges enligt en sjugradig skala, där berömlig är det högsta betyget och otillräcklig det lägsta. Lärarkandidat ska godkännas i examen om han erhållit lägst betyget godkänd i undervisningsskicklighet och i samtliga på timplanen upptagna ämnen i vilka betyg ges.

Vid *seminarierna för huslig utbildning* erhåller lärarkandidaterna betyg vid slutet av första och andra läsåret samt varje termin under tredje läsåret. Betygen ges enligt en sjugradig skala där berömlig är det högsta betyget och otillräcklig det lägsta. Rektor beslutar efter förslag av vederbörande lärare om de prov eller tentamina som må anordnas för bedömning av de studerandes kunskaper. Vid slutet av varje termin i högsta årskursen bestäms i kollegium av rektor och de lärare, som under de två senaste läsåren handlett lärarkandidaterna, vitsord över undervisningsskicklighet samt över skicklighet i fråga om demonstrationer.

Lärarkandidaten ska godkännas i examen om han erhållit lägst betyget godkänd i undervisningsskicklighet och demonstrationer samt övriga på timplanen upptagna ämnen i vilka betyg ges.

3.6 Behörighet

För all utbildning av lärare i LUK-ämnen gäller som tidigare nämnts (avsnitt 2.1) att utbildningen för varje lärarkategori består av en för alla lärarkandidater gemensam kurs. De lärare som ska tjänstgöra i grundskolan får samma utbildning som de lärare som ska tjänstgöra på högre stadier.

I följande sammanställning anges de vanligaste ämnen och skolformer för vilka ut-

bildningen vid olika seminarier och högskolor ger behörighet. Ämnesbenämningarna varierar från skolform till skolform och det har därför inte varit möjligt att lämna en fullständig redovisning. I sammanställningen anges endast ämnen i grundskolan och gymnasieskolan. Utbildningen ger emellertid också behörighet till tjänster vid bland annat lärarutbildningsanstalter.

Ämnen och skolformer för vilka utbildningen vid olika seminarier och högskolor ger behörighet

Utbildning	Skolform	Undervisningsämne
Examen vid teckningslärarinstitutet	grundskola gymnasieskola	teckning, konst teckning, konst- och musikhistoria, dramatik, formgivning
Musiklärarexamen vid musikhögskola	grundskola gymnasieskola	musik, konst musik, konst- och musikhistoria, dramatik
Gymnastiklärarexamen vid gymnastik- och idrotts-högskola	grundskola gymnasieskola	gymnastik, konst gymnastik, dra- matik, ergonomi
Slöjdlärarexamen vid slöjdlärarseminariet	grundskola gymnasieskola	trä- och metall- slöjd, konst trä- och metall- slöjd
Examen vid textillärarlinjen vid seminarium för huslig utbildning	grundskola gymnasieskola	textilslöjd, konst konsument- kunskap, textil- kunskap textilslöjd, form- givning
Examen vid hushållslärarlinjen vid seminarium för huslig utbildning	grundskola gymnasieskola	hemkunskap, ekonomi bostads/miljö- kunskap, famil- jekunskap, konsumentkunskap, kostkunskap, produktionsteknik
Examen vid barnavårds-lärarlinjen vid seminarium för huslig utbildning	grundskola gymnasieskola	barnkunskap barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, familjekunskap

I det följande lämnas relativt detaljerade redogörelser för lärarutbildningen i Danmark, Finland, Norge och England samt mera översiktliga redogörelser för lärarutbildningen i USA, Sovjetunionen, Förbundsrepubliken Tyskland och Tyska Demokratiska Republiken.

4.1 Danmark

Den danska folkskolan består av en sju- eller åttaårig huvudskola, som kan utökas med en nionde och en tionde klass. Folkskolan kan dessutom omfatta en till sjunde klassen anknuten treårig realavdelning, som leder fram till realexamen. Fr. o. m. läsåret 1974/75 väntas obligatorisk 9-årig grundskola vara genomförd i Danmark.

Den gymnasiala utbildningen som leder fram till studentexamen och öppnar väg till fortsatta högre studier, är treårig och anknyter till andra klassen i realavdelningen. Gymnasieavdelningen har två linjer, en språklig och en matematisk, vardera under de två sista skolåren differentierad på fyra, respektive tre grenar.

Frivillig undervisning i friare former meddelas bland annat i ungdomsskolan och vid aftonskolor.

I folkskolan och dess realavdelning bestrids undervisningen främst av folkskollärare medan man i gymnasieskolan har lektorer och adjunkter. Utbildningen av lärare

för folkskolan är upplagd så att folkskollärarna kan fungera som ämneslärare i de högre klasserna.

För utbildningen av lärare för folkskolan gäller loven om uddannelse af laerere til folkeskolen (lov nr 235 af 8. juni 1966) och undervisningsministeriets bekendtgørelse af 19. juni 1969 om uddannelse af laerere til folkeskolen. Enligt nämnda lag sker utbildning av lärare för folkskolan dels vid statliga seminarier, dels vid av undervisningsministern godkända privata seminarier. Utbildningen ska dels ge förutsättningar för tjänstgöring i folkskolan, dels utgöra grund för undervisning i ungdomsskolan och aftonskolan.

I utbildningen ingår utom för alla studerande gemensamma ämnen tre av ämnena formning (närmast motsvarande ämnet teckning i Sverige), sång/musik, gymnastik och handarbete (grunduddannelsefag), mera omfattande utbildning i två eller för studerande som så önskar tre ämnen (liniefag) samt en pedagogisk specialitet. Som liniefag kan väljas ämnena danska, matematik, religionskunskap, formning, sång/musik, gymnastik, handarbete, historia, geografi, biologi, fysik och kemi, engelska, tyska, franska, latin, närings- och hushållslära, träslöjd och metallslöjd. Liniefagen formning, sång/musik, gymnastik och handarbete kan bara väljas av studerande som haft ämnet som grunduddannelsefag. Endast studerande med tre liniefag kan välja både träslöjd och me-

tallslöjd. De pedagogiska specialiteterna är: a) undervisning av elever i folkskolans lägre klasser, b) undervisning av elever i folkskolans högre klasser samt ungdoms- och fritidsundervisning och c) undervisning av elever med speciella svårigheter (specialundervisning).

Utbildningens totala längd är 3½ till 4 år. För tillträde till seminarierna fordras genomgång av högre förberedelseexamen (2 år) eller studentexamen. Undervisningsministern kan dock medge att sökande med annan motsvarande utbildning tas in.

Av den sammanlagda undervisningstiden ägnas ca ⅓ åt allmän pedagogisk utbildning, ca ⅓ åt obligatorisk ämnesutbildning och utbildning i grunduddannelsefag samt ca ⅓ åt utbildning i liniefag. Den obligatoriska ämnesutbildningen ger i regel behörighet att undervisa i årskurserna 1—4 i folkskolan. Utbildningen i liniefag ger behörighet att undervisa i årskurserna 1—10. För behörighet i musik krävs alltid studier i ämnet som liniefag.

Den normala utbildningsgången för den som vill bli lärare i ett övningsämne är att genomgå folkskollärarytutbildning och därvid välja övningsämnet som liniefag. Dessutom anordnas vid Danmarks lärarhögskola kurser som bygger på tidigare genomgången folkskollärarytutbildning. Endast beträffande några övningsämnen förekommer utbildning vid särskilda övningslärarseminarier av den typ som finns i Sverige (se nedan).

Den som redan har ett ämne som liniefag i sin folkskollärarytutbildning får inte ökad behörighet genom att genomgå vidareutbildningskurs. Genomgång av vidareutbildningskurs leder inte heller till ökad lön. Lärare som är tjänstledig för att genomgå vidareutbildningskurs kan under tjänstledigheten få uppbära oavkortad lön samt eventuellt också ersättning för ökade levnadskostnader.

För anställning som adjunkt, lektor eller rektor vid gymnasieskola fordras avlagd kandidatexamen i två av de ämnen, som ingår i gymnasieavdelningens ämnesområde, eller magisterkonferens. Den sammanlagda studietiden blir 6—7 år efter studentexamen. För fast anställning som lärare vid en gym-

nasieavdelning krävs även genomgång av prov i teoretisk och praktisk pedagogik (s. k. pedagogikum).

I en kandidatexamen kan bland annat ämnen musik och gymnastik ingå. Den som har en adjunktstjänst kan i tjänsten få inräkna undervisning även i sådana ämnen, som inte förekommer vid universiteten och som därför inte kan ingå i en kandidatexamen. En adjunkt, som genomgått sommarkurs för formningslärare, kan t. ex. få inräkna undervisning i formning i sin adjunktstjänst.

I fråga om ungdomsskolan och aftonskolorna föreskrivs endast att lärare genom utbildning eller tidigare verksamhet ska ha inhämtat fackliga kvalifikationer för undervisning i sitt ämne samt ha pedagogiska förutsättningar för att tillrättalägga och genomföra undervisningen.

Utöver den utbildning i övningsämnen som ingår som grunduddannelsefag och liniefag i folkskollärarytutbildningen anordnas följande lärarutbildning i olika övningsämnen.

Formning

Vidareutbildning i formning för folkskollärare anordnas genom statens sommarkurs för formningslärare. Kursen omfattar tre månader och fullgörs under en tid av tre år med en månads undervisning varje sommar.

För lärare som genomgått feriekursen eller har motsvarande kvalifikationer anordnar Danmarks lärarhögskola en tre månader lång heldagskurs under terminstid. Terminskursen ger i likhet med sommarkursen endast behörighet att undervisa i folkskolan.

Akademisk utbildning i formning förekommer ej. En adjunkt som undervisar i formning kan i stället i sin examen ha bland annat konsthistoria och konstpsykologi. De lärare som undervisar i formning på gymnasiet har ofta genomgått konstakademin.

Musik

Utbildning i musik meddelas vid universiteten. Ämnet kan ingå i en akademisk examen. Till skillnad från vad som är fallet i Sverige

förekommer inte någon utbildning av musiklektörer vid musikkonservatorierna.

För lärare som i sin utbildning vid seminariet haft sång/musik som grunduddannelsenfag anordnas kurser i musik vid Danmarks lärarhögskola. Vid lärarhögskolans avdelning i Köpenhamn kan sådan kurs genomgå på en tid av ett år. Vid lärarhögskolans övriga avdelningar genomförs kursen under en tid av tre år med undervisning två eftermiddagar varje vecka. De deltagare i Köpenhamnskursen som har arbete vid sidan av studierna rekommenderas att fördela kursen på en tid av två eller tre år. Den som genomgått ifrågasvarande kurs kan få vidareutbildning i något eller några av de ämnen som ingår i kursen.

Gymnastik

Lärare i gymnastik utbildas vid Danmarks höjskole for legemsøvelser i Köpenhamn. Vid höjskolan anordnas dels en ettårig kurs för klasslärare, dels en tvåårig kurs för studerande vid Köpenhamns universitet, vilka som tidigare nämnts kan välja gymnastik som ett av ämnena i en akademisk examen. Den ettåriga kursen är avsedd för lärare som ska undervisa i folkskolan medan den tvååriga kursen är utformad med hänsyn till undervisningen i gymnasieskolan.

Trä- och metallslöjd

Kurser i trä- och metallslöjd för folkskollärare anordnas vid Dansk slöjdlärarskole i Köpenhamn och vid Askovs slöjdlärarseminarium. Vid dessa seminarier ges dels utbildning motsvarande utbildningen i liniefag vid folkskoleseminarierna, dels också en ettårig utbildning som bygger på tidigare genomgången utbildning i liniefag. Den senare utbildningen är avsedd bland annat för lärare som ska tjänstgöra vid seminarier eller som fackkonsulenter. Dessutom anordnas en del kortare kurser.

Handarbete

Vid Danmarks lärarhögskola anordnas tvååriga kurser i handarbete för folkskollärare. Undervisningen vid dessa kurser omfattar tre timmar per vecka. Dessutom anordnas

utbildning i broderi, sömnad och vävning vid olika specialskolor.

Hemkunskap

Utbildning i hemkunskap meddelas vid seminarier för huslig utbildning i Ankershus och i Köpenhamn. Som allmänt förkunskapskrav gäller realexamen eller motsvarande. Utbildningen består av en förberedande kurs på fem månader, 12 månaders praktik samt slutligen tre års utbildning vid seminariet. Utbildningen leder till tjänster vid alla skolformer, dock ej till fast anställning i folkskolan, samt till konsulenttjänster.

4.2 Finland

Enligt lagen om grunderna för skolsystemet (467/68), vilken trädde i kraft den 1 augusti 1970, sammanförs den egentliga folkskolan, medborgarskolan och mellanskolan till en nioårig grundskola. Grundskolan består av två stadier, lågstadiet som omfattar de sex lägsta klasserna, och högstadiet som omfattar de tre högsta. Övergången till grundskola sker successivt. Inom åtta år efter det lagen trädde i kraft ska samtliga kommuner i landet ha inrättat grundskola. Gymnasiet är treårigt.

Hittills har anordnats särskild lärarutbildning för olika skolformer.

Folkskollärarna, som svarat för undervisningen i såväl läroämnena som övningsämnen i folkskolan, har fått sin utbildning vid folkskollärarseminarier.

Flertalet av läroverkslärarna har liksom i Sverige fått sin ämnesutbildning vid universitetet. Efter avlagd akademisk examen har den blivande läroverksläraren fått auskultera under ett år vid ett normallyceum samt där efter avlägga lärarprov.

De lärare som undervisat i övningsämnen vid läroverken och yrkesskolorna har i regel fått sin utbildning vid särskilda läroanstalter.

Teckning

Lärare i teckning (bildkonst) utbildas vid Konstindustriella läroverket i Helsingfors. Utbildningen är fyraårig och bygger på studentexamen.

Gymnastik

Gymnastiklärare utbildas vid Helsingfors universitets gymnastikinrättning och vid Jyväskylä universitets gymniska fakultet. Utbildningen i Helsingfors, som tar ca tre år, leder till gymnastiklärarexamen. (Utbildningen vid Helsingfors universitets gymnastikinrättning upphör den 31 augusti 1974.) De studerande i Jyväskylä avlägger i stället en akademisk examen, kandidatexamen i fysisk fostran (lägre examen, 3—4 år) eller kandidatexamen i de gymniska vetenskaperna (högre examen, 5—7 år). För både den lägre och den högre examen gäller att ett ämne, dock inte huvudämnet, kan väljas från annan fakultet. Efter högre examen kan avläggas licentiatexamen som ger rätt att disputera för doktorsgrad.

Trä- och metallslöjd

Lärare i trä- och metallslöjd utbildas vid Raumo seminarium. Utbildningen har tidigare byggt på mellanskolan och omfattat ett förberedande år följt av fyra seminarieår. Enligt en förordning som utfärdats sommaren 1970 ska utbildningen bygga på studentexamen och vara fyraårig.

Textilslöjd

Lärare i textilslöjd utbildas bland annat vid Helsingfors handarbetslärarinstitut, vid seminariet i Nyslott och vid Ekenäs seminariums handarbetslärarlinje. Utbildningen är i Helsingfors treårig och bygger på studentexamen. Utbildningen vid övriga utbildningsanstalter har tidigare byggt på mellanskolan. Enligt en lag som utfärdats 1970 ska också utbildningen i Nyslott bygga på studentexamen.

Hemkunskap

Lärare i hemkunskapsämnen utbildas vid Helsingfors hushållslärarinstitut, vid seminarierna i Jyväskylä, Järvenpää och Nyslott och vid Högvalla seminarium för huslig ekonomi i Hindhår. Utbildningen är fyraårig och bygger på studentexamen.

Musik

Lärare i musik och musikhistoria utbildas vid Sibeliusakademien i Helsingfors. Utbildningen bygger på studentexamen.

Reformerad lärarutbildning

I samband med införandet av grundskolan har det ansetts nödvändigt att reformera lärarutbildningen och att därvid göra lärarutbildningssystemet mera enhetligt än tidigare. Lärarutbildningen har ansetts böra ordnas så att lärarna inom samtliga skolformer i princip kan utbildas vid samma eller vid med varandra samarbetande läroanstalter. Som ett mål för reformeringen av lärarutbildningen har angivits att en klasslärare bör ha möjlighet att bygga på sin utbildning och härigenom bli behörig att tjänstgöra på högre stadier.

Olika kommittéer har tillsatts för att utarbeta förslag till ny utbildning av lärare för grundskolan och gymnasiet. Grundläggande förslag rörande en omorganisation av lärarutbildningen har framlagts i lärarutbildningskommissionens betänkande (1967: A 2) och i grundskollärarkommitténs betänkande (1969: A 5).

Lärarutbildningskommissionen har bland annat föreslagit att också lärare som undervisar i övningsämnena i princip ska ha utbildning i minst två ämnen. Kommissionen har vidare ansett att studierna i övningsämnena bör kunna integreras i en kandidatexamen, vilket redan nu är fallet beträffande en del av dessa ämnen.

Avsikten är att klasslärare ska undervisa i samtliga ämnen på lågstadiet. Klasslärarna ska under sin utbildning få specialisera sig i några ämnen eller på undervisning i de lägsta klasserna. I deras tjänstgöring kommer därför hänsyn att kunna tas till vilket område de har specialiserat sig på. Även ämneslärare ska kunna tjänstgöra på lågstadiet. På högstadiet ska enligt planerna tjänstgöra endast ämneslärare.

Samtidigt med förberedelsearbetet för en genomgripande omorganisation av lärarutbildningen har vissa förändringar skett i denna utbildning. Folkskollärarutbildningen har reformerats år 1967. Den reformerade ut-

bildningen är treårig och bygger på studentexamen. Lärare med den nya utbildningen benämns klasslärare och lärare som utbildats enligt tidigare bestämmelser folkskollärare. Förändringar har också gjorts i fråga om utbildningen av lärare i huslig ekonomi, textilslöjd och trä- och metallslöjd.

En mera genomgripande förändring av lärarutbildningen har beslutats genom lagen den 10 december 1971 om lärarutbildning, vilken träder i kraft den 1 augusti 1973. Enligt denna lag anordnas lärarutbildning vid Helsingfors universitet, Jyväskylä universitet, Uleåborgs universitet och Joensuu högskola. Lärarutbildning må även anordnas vid de privata högskolorna Turun Yliopisto, Tampereen Yliopisto och Åbo akademi.

Detta innebär att den utbildning som nu meddelas vid särskilda seminarier i princip ska inordnas i universiteten och högskolorna. Helsingfors hushållsläroinstitut och Helsingfors handarbetsläroinstitut kommer t. ex. förmodligen att inordnas i en lärarutbildningssektion vid Helsingfors universitet.

Genom särskild förordning kan emellertid stadgas att lärarutbildning ska anordnas även vid annan läroanstalt än de i lagen angivna. Sådan läroanstalt ska härvid samarbeta med högskola som anordnar lärarutbildning. Denna undantagsmöjlighet har införts med hänvisning till utbildningen av teckningslärare vid Konstindustriella läroverket och utbildningen av musklärare vid Sibeliusakademien.

4.3 Norge

Enligt lagen den 13 juni 1969 om grundskolan är den obligatoriska skolan i Norge nioårig och har två stadier, nämligen barnstadiet, som omfattar årskurserna 1—6, och ungdomsstadiet, som omfattar årskurserna 7—9. Gymnasiet omfattar tre år efter grundskolan. De nuvarande bestämmelserna om vad som krävs för behörighet till lärtjänst anges i lagen den 16 juni 1961 om utdanningskrav for laerarer i skolen.

Laerarutdanningsrådet har den 19 december 1968 avlämnat betänkande med förslag till ny lag om lärarutbildning. På grundval

av detta betänkande har Kyrko- och undervisningsdepartementet den 24 mars 1972 lagt fram proposition om lag om lärarutbildning (ot.prp. nr 51 1971—72).

Lagen om lärarutbildning ska gälla för lärare och skolledare vid skolor och andra undervisningsinstitutioner som drivs av stat, fylke eller kommun. I lagen anges bland annat utbildningskraven för tjänster som förskollärare, allmänlärare (klasslärare), facklärare, adjunkt och lektor. Som gemensam benämning för förskollärare, allmänlärare och facklärare används begreppet lärare.

Man räknar med tre kompetensnivåer. Till den första kompetensnivån hör förskollärare, allmänlärare och facklärare, till den andra adjunkter och till den tredje lektorer. Lärare i olika skolformer ska kunna vidareutbilda sig från första till tredje kompetensnivån.

Adjunkter och lektorer kan tjänstgöra även i de lägre årskurserna i grundskolan. Lönen bestäms efter kompetensen medan undervisningsskyldigheten är beroende av det stadium på vilket läraren undervisar. En lektor som tjänstgör på barnstadiet har samma lön som en lektor på gymnasiet men samma undervisningsskyldighet som övriga lärare på barnstadiet.

För behörighet till tjänst på barnstadiet i grundskolan krävs enligt den föreslagna lagen allmänlärarutbildning (klasslärarutbildning). Förskollärare, facklärare, adjunkt eller lektor utan grundutbildning som allmänlärare kan anställas för undervisning i enskilda ämnen eller för speciella uppgifter.

På ungdomsstadiet i grundskolan samt i fortsättningskolor, realskolor och folkhögskolor kan anställas allmänlärare, facklärare, adjunkter och lektorer. Det är på grund av det begränsade timunderlaget möjligt att ha facklärare endast i stora skolor. Vidareutbildningskurser för lärare anordnas därför i olika ämnen. Vidareutbildningskurserna anordnas dels som terminskurser, dels som sommarkurser under flera somrar.

Undervisningen i vidareutbildningskurserna är fria men de studerande får själva betala en del av kostnaderna för material samt

kostnaderna för mat och logi. Studierna finansieras genom lån och stipendier.

Utbildning av allmänlärare för grundskolan meddelas vid 18 lärarskolor i Norge. Lärarskolan kan enligt nu gällande bestämmelser vara antingen tvåårig eller fyraårig. För tillträde till den fyraåriga lärarskolan krävs folkskola plus sex månaders utbildning vid fortsättningskola eller ungdomsskola. Vid nio lärarhögskolor pågår försöksverksamhet med treårig lärarutbildning. Vid 17 lärarhögskolor bedrivs ettåriga vidareutbildningskurser för olika ämnen och ämnesområden.

Facklärare ska enligt nuvarande bestämmelser vanligtvis ha en utbildning omfattande minst fyra år efter nioårig skola eller två år efter studentexamen.

Enligt förslaget till ny lag om lärarutbildning ska alla institutioner för lärarutbildning vara pedagogiska högskolor. Utbildningen av förskollärare, allmänlärare och facklärare ska omfatta tre år och bygga på treårig gymnasial utbildning eller utbildning och erfarenhet från arbetslivet i motsvarande omfattning.

För behörighet till tjänst som allmänlärare, facklärare, adjunkt eller lektor krävs förutom ämnesutbildning pedagogisk utbildning för det stadium läraren ska undervisa på.

Adjunkt ska enligt den föreslagna nya lagen ha antingen

- a) utbildning från universitet eller motsvarande institution och/eller pedagogisk skola som motsvarar minst fyra års normal studietid och omfattar pedagogisk utbildning, eller
- b) utbildning som lärare och ett års godkänd vidareutbildning, som kan vara delad på fack, fackområde eller arbetsområde med normal studietid ned till ett halvt år, eller
- c) annan likvärdig utbildning

Lektor ska ha antingen

- a) utbildning från universitet eller motsvarande institution och/eller pedagogisk högskola som i regel motsvarar minst sex års normal studietid samt omfattar ett huvudämne och pedagogisk utbildning, eller

b) utbildning som adjunkt och två års studier i ett huvudämne, eller

c) annan likvärdig utbildning.

Utbildningen av lärare i LUK-ämnena kommer att förändras i samband med genomförandet av den nya lagen om lärarutbildning. Följande redogörelse avser nu gällande förhållanden.

Forming

Ämnet forming motsvarar de svenska ämnena teckning, trä- och metallslöjd samt textilslöjd. Utbildning anordnas i forming med huvudvikt på teckning, forming med huvudvikt på metall, forming med huvudvikt på textil och forming med huvudvikt på trä.

Tvåårig facklärarutbildning i forming med huvudvikt på trä eller metall anordnas vid Statens laererskole i forming i Blaker.

Tvåårig facklärarutbildning i forming med huvudvikt på trä anordnas även vid Statens laererskole i forming i Notodden.

Tvåårig facklärarutbildning i forming med huvudvikt på textil anordnas vid Statens laererskole i forming i Oslo.

För tillträde till tvåårig utbildning i forming krävs genomgången nioårig skola samt två års utbildning vid hemslöjdsskola eller yrkesskola.

Ettårig facklärarutbildning i forming med huvudvikt på teckning anordnas vid Statens laererskole i forming i Notodden och i Oslo. För tillträde till denna utbildning krävs genomgången nioårig skola samt tre års utbildning vid konsthantverksskola eller annan motsvarande utbildning.

Statens laererskole i forming i Notodden anordnar även ettåriga vidareutbildningskurser i forming med huvudvikt på metall, teckning, textil och trä. Vid Statens laererskole i forming i Oslo anordnas ettåriga vidareutbildningskurser i forming med huvudvikt på teckning och textil. För tillträde till vidareutbildningskurserna krävs examen från lärarskola eller facklärarskola eller motsvarande utbildning.

Dessutom anordnas vid Stord laererskole en ettårig vidareutbildningskurs som ger behörighet att undervisa i forming på barnstadiet (årskurserna 1—6) och i forming med

huvudvikt på teckning också på ungdomsstadiet (årskurserna 7—9).

Musik

Musikkonservatoriet i Oslo har en särskild linje för utbildning av musklärare.

Facklärarutbildning i sång och musik anordnas vid universitetet i Oslo och lärarhögskolan i Trondheim. Vid lärarskolan i Bergen finns en treårig lärarutbildningslinje med musik som specialfack samt dessutom ettårig utbildning i musik för lärare.

Även vid musikskolan Veitvet är det möjligt att avlägga musklärarexamen.

Statens lärarkurs i musik vid Follo folkhögskola i Vestby ger samma kompetens som den ettåriga utbildningen i musik vid lärarskolan i Bergen.

Den 25 januari 1972 har av Kyrko- och undervisningsdepartementet tillkallade sakkunniga för översyn av musklärarutbildningen framlagt förslag angående ifrågavarande utbildning.

Gymnastik

Vid Norges idrottshögskola anordnas tvåårig utbildning av lärare i gymnastik och ettårig tilläggskurs för den som redan genomgått ettårig utbildning i gymnastik. För tillträde till utbildningen krävs studentexamen eller motsvarande utbildning.

Vid idrottshögskolan är det också möjligt att avlägga ämbetsexamen i idrott med huvudfacken psykologi, pedagogik, idrottsfysiologi och rörelselära.

Ettåriga vidareutbildningskurser i gymnastik anordnas vid olika lärarskolor. För tillträde till dessa kurser krävs lärarexamen.

Hemkunskap

Facklärare i hemkunskap utbildas vid Statens laererskole i husstell, Bekkestua. Utbildningen vid seminariet är tvåårig och bygger på studentexamen. Tillträde till utbildningen kan också medges den som har skolunderbyggnad motsvarande minst realexamen eller motsvarande kunskaper plus ettårig förberedande kurs vid Bö gymnasium. Samtliga ska ha ett års praktisk-teoretisk fackutbild-

ning (t. ex. ettårig fackskola i husstell) samt sex månaders praktik. Den sammanlagda utbildningstiden är alltså minst tre och ett halvt år efter avslutad gymnasial utbildning.

Ettårig utbildning av lärare i hemkunskap meddelas vid Statens laererskole i heimkunnskap i Bergen samt vid några lärarskolor. Utbildningen bygger på tidigare genomgången lärarutbildning.

4.4 England

Det engelska skolväsendet erbjuder som bekant en mycket splittrad bild. Den centrala planeringen, som för England och Wales på nivån under parlamentet åvilar Department of Education and Science (DES), är — i den mån den förekommer — inte förenad med direktiv om genomförande av planerna. Ett exempel på detta är, att ansvaret för genomförandet av enhetsskolreformen överlämnats åt de kommunala myndigheterna. Kommunen beslutar själv, om man önskar ha enhetsskola eller inte.

Centralt fastställda läroplaner finns inte heller. Den enskilda skolan eller snarare rektorn och lärarna fastställer själva såväl kursplaner och timplaner som arbetsmetoder, läromedel etc. Allt detta är därför mycket varierande. Inte sällan möter man dock önskemål om mera central planering och flera statliga direktiv.

Skolplikten förlängs från och med 1973 med ett år till att omfatta åldern 5 till 16 år. Frivillig skolgång räcker upp till i regel 18 år.

De privata skolorna har fortfarande inom vissa grupper i samhället ett högt anseende, som inte alltid står i proportion till deras resurser. Yrkesutbildningen är helt fristående från skolväsendet i övrigt och yrkesskolorna intar närmast den ställning våra gjorde före 1958.

Den statliga tillsynen av skolorna sker genom Department of Education och Science och de statliga inspektörerna (Her Majesty's Inspectors). Det kommunala skolväsendet har statsbidrag till drift och investeringar på i huvudsak samma sätt som det svenska.

Det starka lokala inflytandet på utformningen av det brittiska skolväsendet gör det rikt varierat men utan den enhetlighet och de klara linjer som vi är vana vid i Sverige. Trots svårigheterna att göra direkta jämförelser har ett studium av den engelska lärarutbildningen emellertid stort intresse för Sverige, bland annat därför att den engelska lärarutbildningen nyligen varit föremål för en sammanfattande utredning genom Lord James' Committee, som på grundval av ett omfattande expertmaterial sökt analysera den nuvarande utbildningens förtjänster och brister.

De två huvudtyperna av lärarutbildningsenheter i England är — liksom i Sverige — å ena sidan universiteten med sina Departments of Education, å andra sidan lärarhögskolorna, Colleges of Education. Universiteten är autonoma och intar en särställning i flera avseenden. Några av dessa berörs i det följande. Lärarhögskolorna, för närvarande ca 160 till antalet, är i de flesta fall kommunala, drivna av the Local Education Authorities (LEAs), men några drivs av kyrkliga samfund. En viss samorganisation mellan de båda typerna har genomförts på sätt som omnämns nedan.

Vid universiteten är utbildningen »consecutive», dvs. de treåriga akademiska ämnesstudierna, vanligen avslutade med B.A. eller B.Sc.-Degree, föregår den ettåriga praktisk-pedagogiska utbildningen, som leder till Certificate in Education. Sistnämnda ettåriga »postgraduate course» (ca 33 veckor) motsvarar de svenska lärarhögskolornas ämneslärarlinje och ges i England även vid vissa colleges. Den omfattar som en viktig del av utbildningen också ca 12 veckors handledd lärarpraktik. Lärare med denna utbildning undervisar främst i de högre årskurserna, dvs. åldern 12—18 år.

Utbildningen vid lärarhögskolorna är däremot »concurrent», dvs. ämnesstudierna löper sida vid sida med övriga studier (pedagogik, metodik etc.) och med praktiken under den treåriga utbildningen, som leder till the Teacher's Certificate och status som Qualified Teacher. Vid flera colleges finns dessutom numera möjlighet för studerande

som framgångsrikt genomgått den treåriga kursen att fortsätta ett fjärde år och därigenom vinna Bachelor of Education (B.Ed.) Degree.

Kurserna är i regel annorlunda upplagda än vår klasslärarutbildning. Lärarkandidaterna får första året en allmän utbildning i ämnen som engelska, matematik, samhällskunskap och gymnastik samt pedagogik. Senast fr. o. m. andra året sker en differentiering, så att lärarkandidaterna väljer antingen två huvudämnen eller ett huvudämne och ett biämne. Vid vissa colleges är systemet med två huvudämnen vanligt. Men det finns också möjlighet till mera koncentrerat studium »at advanced level» eller »as a double main subject». Sådana studier kan gälla gymnastik på högstadiet, gymnasiet och universitetsstadiet, hemkunskap likaledes för samtliga stadier där ämnet förekommer, »Handicraft» eller »Dance and Drama». Vid colleges med speciell inriktning på utbildning av lärare i gymnastik, musik, konst (teckning), hemkunskap och Handicraft för skolornas högre stadier är institutionerna oftast stora och väl utrustade.

Dramatik och dans (Movement) är vanliga ämnen i lärarutbildningen. Det förra samverkar ofta med engelska, medan det senare oftast är integrerat i gymnastikämnet men också kan vara fristående ämne. När det gäller dramatik och vid flertalet lärarhögskolor också »Movement» är utbildningen ännu på experimentstadiet.

Tidigare har ämnesutbildningen i vissa ämnen som ingår i LUK:s uppdrag i varje fall för skolans högre stadier skett nästan helt i specialhögskolor och akademier. Detta gäller i synnerhet musik, gymnastik och konst (teckning) men i någon mån även home economics. Nu sker i ökad omfattning en integrering av dessa ämnen i lärarhögskolorna. Slöjdammet intar en annan ställning än hos oss. I den mån slöjd inte ingår i hemkunskap och/eller konst, är utbildningen mera teknisk än konstnärlig. Man syns emellertid eftersträva en utveckling i mera konstnärlig inriktning med närmare anknytning till konstämnet.

Utbildningen i konst är starkt inriktad

på konstnärliga tekniker, men även bildanalys, nutidsorientering och bildens funktion i samhället kan ingå.

Utbildningen i hemkunskap börjar få en påtagligt social inriktning med begränsat utrymme för ren färdighetsträning. I hemkunskapen har integrerats utbildning i textilkunskap, barnkunskap och ekonomi.

Klasslärarutbildning i svensk mening förekommer inte i Storbritannien. Lärarna är redan på lågstadiet specialiserade på vissa ämnen. Man har emellertid kompetens att undervisa även i andra ämnen än huvudämnena. Inriktning på vissa stadier sker genom den praktisk-pedagogiska utbildningen. De blivande lärarnas personliga utveckling ägnas stort intresse.

Olika lärarhögskolor erbjuder olika ämneskombinationer. Kombinationer med ett »läroämne» och ett »övningsämne» är vanliga. Kombinationer med två övningsämnen är däremot sällsynta. Dock förekommer som redan nämnts en koncentration på ett ämne (double main) mot slutet av utbildningen. Detta system ifrågasätts emellertid av samma skäl som i Sverige. Ämnen som konst, gymnastik och hemkunskap lockar varje år flera studerande på B.Ed.-nivå. Studierna för B.Ed. har även i dessa ämnen ett element av vetenskaplig skolning även om tyngdpunkten av naturliga skäl ligger på den pedagogiska och undervisningsmetodiska delen.

De brittiska lärarhögskolorna har stora pedagogiska institutioner som samverkar med ämnesinstitutionerna. Några professorer i pedagogik finns emellertid inte vid lärarhögskolorna.

Bedömningen av lärarkandidaternas arbete och praktisk-pedagogiska utbildning sker ofta genom »continuous assessment». Formella examina är mindre vanliga men vissa prov ges. Stor vikt läggs vid lärarkandidaternas självständiga arbete i huvudämnena.

Lärarutbildningen är i England och Wales organiserad i ett 20-tal »area training organizations» (ATOs), som omfattar de i området verkande lärarutbildningsanstalterna. Det samlade ansvaret tillkommer särskilda

s. k. »Institutes of Education», som i regel är knutna till ett universitet i området.

Genom sitt Departement (School) of Education utövar universiteten bland annat viss kontroll av examensfordringarna, utfärdar B.Ed.-Degree och rekommendation till DES att utfärda the Teacher's Certificate för den nyutexaminerade samt verkar för fortbildning och pedagogisk forskning. Instituteten har mycket växlande omfattning. Medan t. ex. London Institute of Education omfattar ca 35 »constituent establishments», har Exeter och Hull bara tre lärarutbildningsanstalter vardera. I ledningen för instituten sitter representanter för universitet, lärarutbildningsanstalter, lokala skolmyndigheter och områdets skolor.

Det förslag till reformerad lärarutbildning, som framlagts av Lord James' Committee, lämnar en lång rad rekommendationer. Av särskilt intresse i LUK-sammanhang är den allmänna övergång till »consecutive education» som föreslås. Utbildningen skulle omfatta tre steg (cycles) med successiv övergång från mera allmän och ämnesinriktad utbildning till ökad inriktning på egentlig yrkesförberedelse. Särskild betydelse tillmäts det tredje steget som gäller in-service education and training med regelbundet återkommande fortbildning på terminstid och ökad tillgång till professional centres. Åtminstone fyra års utbildning ska föregå det tredje steget och leda till B.A. (Ed), samt status som »registered teacher». Av dessa fyra år ägnas minst två åt första stegets »personal education», varefter följer andra stegets två-årsutbildning av mera yrkesinriktat slag, nämligen dels ett år i en lärarutbildningsanstalt, dels ett års handledd praktik i en skola.

4.5 Förbundsrepubliken Tyskland

I Förbundsrepubliken Tyskland föreligger skolplikt från 6 till minst 18 års ålder. Skolplikten under de första nio åren avser heldagsstudier och under de därpå följande tre åren deltidstudier. Den som lämnar skolan efter årskurs 9 är skyldig att under ytterligare tre år delta i deltidskurs vid yrkesskola.

För den som inte genomgår lärlingsutbildning är sådana deltidskurser obligatoriska till 21 års ålder.

De första fyra eller för några delstater sex åren i den obligatoriska skolan benämns Grundschule. Efter Grundschule finns tre parallella skolformer, Hauptschule (folkskolans högstadium), Realschule och Gymnasium.

Hauptschule omfattar årskurserna 5—9 eller 7—9 med ett frivilligt tionde år. Utbildningen är yrkesförberedande.

Realschule omfattar årskurserna 5—10 eller 7—10.

Gymnasium omfattar årskurserna 5—13 eller 7—13. Avgångsexamen från gymnasiet, Abitur, ger behörighet för tillträde till högre studier. Den som genomgått realskola kan skaffa sig behörighet till högre studier genom studier vid Aufbaugymnasium.

Lärare för Grund- och Hauptschulen utbildas vid pedagogiska högskolor och pedagogiska fakulteter vid universiteten. För tillträde till utbildningen krävs genomgång av gymnasiet. Utbildningen är treårig och omfattar såväl ämnesstudier som pedagogik, metodik och praktik. Efter avlagd första examen måste den blivande läraren praktisera eller tjänstgöra på prov under minst två år. Därefter följer en andra examen som främst tar sikte på lärarens praktisk-pedagogiska erfarenheter. Läraren kan därefter få fast anställning.

För realskolans lärare finns två utbildningsvägar. Folkskollärare som genomgått kompletterande utbildning i minst två ämnen kan efter särskild examen bli lärare vid realskola. Den som från början av sina studier siktar på att bli lärare i realskolan kan i stället börja med universitetsstudier i tre år. Efter examen i två ämnen följer sedan provtjänstgöring under ett till ett och ett halvt år. Denna avslutas med en andra examen.

Lärare för gymnasiet utbildas vid universitetens pedagogiska fakulteter. Utbildningen är minst fyraårig och omfattar såväl ämnesstudier i minst två ämnen som pedagogisk utbildning. Efter en första examen får den blivande läraren genomgå provtjänst-

göring i två år samt därefter avlägga en andra examen som ger behörighet till lärartjänst vid gymnasium.

I några delstater har man bland annat för att minska bristen på lärare inrättat särskilda institut för utbildning av lärare i praktisk-estetiska ämnen. Utbildningen vid dessa institut kompletteras med utbildning vid pedagogisk högskola.

Lärarytbildningen i Förbundsrepubliken har varit under utredning på federal basis sedan mitten av 1960-talet. Ett mycket omfattande material har publicerats men några federala beslut har ännu inte fattats. En rad delstater har emellertid börjat reformera sin lärarytbildning. Tendensen i reformerna innebär starkare integrering mellan olika slag av lärarytbildning och koncentration av lärarytbildningen till universiteten. Den praktisk-pedagogiska utbildningen tillmäts större betydelse och i synnerhet praktiken blir mera omfattande.

4.6 Tyska Demokratiska Republiken

Från 1945 och framåt har man i DDR från grunden byggt upp ett socialistiskt utbildningsväsende. Skolsystemet är ett enhetsskolsystem med tioårig skolplikt och tolv års studier för tillträde till universitet och högskolor. Läroplanerna fastställs centralt och gäller för hela landet.

Efter årskurs 8 kan man gå över till yrkesutbildning. Denna innehåller också allmänna ämnen. Knappt 20 % av årskullen utnyttjar nu denna möjlighet. Siffran sjunker snabbt. En stor del av årskullen skaffar sig kompetens att gå vidare till högre studier antingen via den tolvåriga »erweiterte Oberschule» eller via ett treårigt yrkesinriktat och allmänbildande studium efter årskurs 10. Tendensen att välja den senare vägen — med yrkesutbildning och näringslivspraktik — ökar. Liksom i Sverige har högskolestadiet expanderat explosionsartat. Inemot 25 % av årskullen går efter den allmänna skolan vidare till högre studier.

Vuxenutbildningen är en viktig faktor i DDR. Den omfattar liksom i Sverige både

studier i allmänna ämnen enligt ungdomsskolans läroplaner och yrkesutbildning med inslag av allmänna ämnen.

Universitetsväsendet reformerades senast 1968. De traditionella fakulteterna upplöstes och ett antal tvärvetenskapliga sektioner skapades. Samtidigt integrerades en mängd små specialhögskolor i dessa stora universitetssektioner. Sammanlagt finns nu 170 sektioner mot tidigare 900 fakultetsinstitutioner och specialhögskolor.

All högre utbildning är starkt yrkesinriktad och avnämarna-näringslivet har stort inflytande såväl på mål och innehåll i studierna som på prognoserna i fråga om behövlig arbetskraft. Man anser att varje studerande senast ett år före studiernas slut ska veta till vilken arbetsplats han/hon ska gå efter grundexamen.

När lärarutbildningen började byggas upp efter 1945 gick man fram på två vägar: grundläggande heltidsutbildning för dem som lämnade ungdomsskolan och deltidstudier vid sidan av lärarverksamheten för de äldre. Många lärare måste börja tjänstgöra utan att ha erforderlig utbildning. Lärarutbildningen har därför under hela perioden från 1945 till stor del skett just i form av vuxenutbildning vid sidan av yrkesarbetet. Korrespondensstudier, radio- och TV-undervisning har varvats med kvällskurser och kortare koncentrerade kurser med lärarhandledning.

Lärare för skolans lågstadium (årsklasserna 1—4) utbildas vid seminarier med tre års studier efter årskurs 10. Genom vidareutbildning kan lågstadielärarna specialisera sig i t. ex. gymnastik eller musik vilket gör dem behöriga att undervisa i specialämnet även i högre årskurs. Lärare för de högre stadierna utbildas antingen vid lärarhögskola eller vid universitet. Studierna avser två undervisningsämnen och tar fyra år efter årskurs 12. Inga särskilda behörighetskrav uppställs utöver Hochschulreife (gymnasiekompetens). Alla lärare väljer läraryrket från början av studierna och får inrikta sig på lärarbanan genom att pedagogik, psykologi, sociologi och praktik löper jämsides med ämnesstudierna.

Lärarhögskolorna och universiteten erbjuder vissa fasta ämneskombinationer, olika för olika utbildningsanstalter. I kombinationerna ingår inte endast läroämnen utan också gymnastik, musik, teckning, slöjd, hemkunskap och vissa yrkesförberedande ämnen. Studiegången i fråga om övningsämnen och yrkesämnen skiljer sig inte från mera traditionellt akademiska ämnen. Utbildningen avslutas med statsexamen, som ger kompetens för årskurserna 4—10 i den obligatoriska skolan (polytechnische Oberschule) och årskurserna 4—12 i erweiterte Oberschule, dvs. obligatorisk skola med gymnasieklasser. I all lärarutbildning oavsett om den sker vid lärarhögskola eller vid universitet ingår utom pedagogik, psykologi, sociologi och praktik även datateknik och gymnastik samt främmande språk och marxism-leninism. I ämneskombinationerna är det ena ämnet huvudämne och det andra biämne. Av studietiden ägnas huvudparten åt ämnesstudier medan den praktisk-pedagogiska utbildningen uppgår till ungefär 25 % av tiden. Praktiken omfattar ett halvt år.

Vart tredje eller fjärde år deltar alla lärare i en fyra veckors fortbildningskurs som innehåller ämnesstudier, ämnesmetodik och fortsatta studier i marxism-leninism.

En specialform av fortbildning ges åt rektorer, skoldirektörer och skolinspektörer. Den består av ett helt års studier vid ett särskilt fortbildningsinstitut. Huvudparten av de regionala inspektörerna och de lokala skolcheferna samt omkring hälften av rektorerna har redan genomgått denna utbildning som innehåller såväl administrativa som pedagogiska och sociala moment.

4.7 USA

Karakteristiskt för det amerikanska skolväsendets uppbyggnad och organisation är delstaternas och skoldistriktens rätt att organisera sina skolor helt efter lokala förhållanden. Skolväsendet erbjuder en splittrad bild med mycket varierande skolorganisation och läroplaner.

Sedan 1918 har alla stater i USA lagstadgad skolplikt. I de flesta stater inträder skolplikten när eleverna fyllt sju år och upphör vid sexton års ålder. Ca 95 % av barnen börjar dock redan vid sex års ålder. 60—70 % genomför studierna i high school och 30—35 % fortsätter i college.

Den obligatoriska skolan är organisatoriskt sammankopplad med en eller flera frivilliga årskurser till en utöver kindergarten och nursery school 12-årig skola. Denna är uppdelad i elementary eller primary school och high school eller secondary school. Antalet årskurser i elementary och secondary school varierar och beror på vilket system kommunen tillämpar.

De ämnen i lärarutbildningen som omfattas av LUK:s direktiv är till skillnad från hos oss företrädda vid de amerikanska universiteten. Högre utbildning och forskning i dessa ämnen förekommer i en omfattning och med resurser som imponerar på svenska besökare. Liksom i Sverige försöker man integrera olika slag av lärarutbildning. Specialskolor av typ Teacher Colleges integreras i Liberal Arts Colleges och en rad projekt pågår i olika delar av USA i syfte att finna former för en förbättrad lärarutbildning.

Kraven på lärarutbildning är olika i olika stater. Drygt hälften av staterna fordrar Bachelor's Degree för behörighet att undervisa i elementary schools. Det övervägande antalet stater kräver Bachelor's Degree eller mera för behörighet att undervisa i secondary school.

Studietiden för en Bachelor of Arts eller Bachelor of Science är normalt fyra år. För en Master of Arts eller Master of Science krävs ytterligare minst ett, ofta två års studier på graduate nivå. Vid de större universiteten förekommer ofta sommarterminer med mycket intensiva kurser. Många förkortar därigenom utbildningstiden och kan klara en B.A. på tre år.

Sommarkurserna utnyttjas i stor utsträckning av lärare som vill fortbilda sig. Ämnen är uppdelade i studiekurser och omfattar ett visst antal credits. Kurserna är utbytbara. Ämneslärare kan t. ex. genom den flexibla uppbyggnaden komplettera sin ut-

bildning och skaffa sig behörighet för nya ämnen eller behörighet att undervisa i ett eller ett par ämnen på flera stadier.

De fyraåriga undergraduate studies bedrivs vid college. Utbildningen i LUK-ämnen kan ske vid både Liberal Arts Colleges och Special Colleges.

Den som avser att bli lärare läser under de två första åren en rad allmänna ämnen som engelska, natur- och samhällskunskap, matematik och gymnastik. Från och med tredje året sker en differentiering. Lärarkandidaten väljer sitt huvudämne (major), och ett eller flera biämnena (minors). Vid vissa skolor krävs att biämnet är närbesläktat med huvudämnet, medan valet kan ske mera fritt vid andra skolor. Under hela collegetiden studeras samtidigt tre till fem ämnen. Vid en del colleges kan fackstudierna, dvs. för de blivande lärarnas del kurser i education, påbörjas redan under andra året. Den praktisk-pedagogiska utbildningen börjar vanligtvis under det tredje året och ämnesstudier och praktik varvas under de två sista åren i college. Någon varvning i betydelsen ämnesmetodik infogad i ämnesutbildningen förekommer oftast inte. Integreringen av Teachers College i Liberal Arts College betyder att samma ämneskurser läses av blivande lärare och studerande med andra yrkesplaner. Av det stora antalet kurser som erbjuds de studerande rekommenderas dock vissa kurser främst till blivande lärare. Fördelningen av ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning varierar i olika skolor, men genomsnittet torde vara 70—75 % ämnesstudier och 25—30 % praktisk-pedagogisk utbildning. Praktikens utformning och omfattning varierar i olika skolor och praktiktiden är oftast längre för studerande som avser att bli lärare vid secondary schools än för dem som ska bli lärare i primary schools.

En omfattande forsknings- och försöksverksamhet bedrivs i syfte att utveckla och förbättra bland annat lärarutbildningen.

Studierna för en Master's Degree (Master of Arts, Science eller Education) innebär en fördjupning eller specialisering och tar för lärare oftast två år. Praktik ingår i studierna,

och möjligheterna till metodskolning och forskningsförberedelser är goda. Specialiseringen eller fördjupningen för lärare i Secondary school sker i huvudämnet och pedagogik. Variationerna i utbudet av kurser är stora mellan olika universitet, och inriktningen på ämnesstudierna bestäms ofta av de lärare och forskare som är verksamma vid respektive utbildningsanstalter. Många av de privata universiteten har stora såväl ekonomiska som personella resurser.

På grund av det stora utbudet av kurser inom de olika ämnena och den relativt stora frihet som lärarkandidaten har att välja bland dessa kurser har lärarna mycket varierande utbildningar. Inom samtliga LUK-ämnena förekommer såväl högre utbildning och forskning som ämnesmetodisk forskarutbildning. Kurser med speciell inriktning mot uppgifter av ämnesmetodisk och/eller administrativ karaktär för t. ex. ämneskonsulenter och rektorer förekommer inom samtliga ämnesområden.

Ämnet Art förekommer i det obligatoriska skolväsendet i form av Fine Art och Industrial Art, det senare ofta enbart för pojkar. Gränsdragningen mellan de båda ämnena varierar i olika skolor och en jämförelse med motsvarande svenska ämnen är svår att göra. Ämnesutbildningen av lärare i Art varierar också beroende på vid vilken skola utbildningen sker. Vid de skolor där utbildningen av lärare i Art kombineras med konstnärsutbildning av olika slag blir även lärarutbildningen mera konstnärsinriktad. Vid Teachers Colleges som utbildar lärare i Art är utbildningen mera inriktad mot lärarbanan. Kurser som berör bildanalys och bildens funktion i samhället saknas. Utbildningen i Art of Education på Bachelor, Master eller Doctoral nivå ger en mera elevcentrerad och ämnesmetodisk utbildning.

Ämnesutbildningen av lärare i musik sker efter i stort sett samma linjer som för lärare i Art. Vid vissa universitet rekommenderas lärarkandidaterna att kombinera kurser i musik, dramatik och koreografi.

Ämnesutbildningen av lärare i gymnastik bör ses i relation till den roll som gymnastiken och idrotten spelar i de amerikanska

skolorna. Tävlingsmentaliteten är starkt utvecklad och lagidrotten spelar en stor roll för skolornas rykte. Självfallet påverkar detta också lärarutbildningens inriktning. Olika bollspel och andra lagidrotter ges stort utrymme. Men det finns också en uppenbar strävan att individualisera gymnastikundervisningen och skapa intresse för grenar som kan uppehållas även sedan man slutat skolan.

Ämnet Home Economics är i ännu större utsträckning än hemkunskap ett blockämne och omfattar också textilkunskap och barnkunskap. Ämnesutbildningen byggs ofta upp som en bred basutbildning med kurser i många olika ämnen. Lärarkandidaternas möjligheter till specialisering inom något eller några områden är stora. Som forskningsämne har Home Economics en helt annan ställning än hemkunskap i Sverige. Allt fler universitet koncentrerar resurserna på framför allt graduate eller högre nivå på några av Home Economics arbetsfält. Flera universitet understryker dels närings- och kostfrågorna, dels ämnets sociala inriktning.

4.8 Sovjetunionen

I Sovjetunionen håller man på att genomföra en tioårig obligatorisk enhetsskola. I Moskva och de större städerna har obligatorisk tioårig skolgång införts fr. o. m. läsåret 1971/72. Under loppet av en femårsperiod ska obligatorisk tioårig skolgång ha införts i hela landet. Mellanskolan, som den obligatoriska skolan benämns, består av ett treårigt lågstadium, ett femårigt mellanstadium och ett tvåårigt högstadium. Skolplikt gäller från sju års ålder.

En mycket stor del av barnen går i förskola innan de börjar i den obligatoriska skolan. Redan i förskolan meddelas undervisning i olika ämnen, bland annat i ryska språket, och många barn kan därför läsa och skriva när de börjar i årskurs 1 i mellanskolan.

I förskolan och de tre första årskurserna i mellanskolan undervisar klasslärare.

Fr. o. m. årskurs 4 handhas undervisningen av ämneslärare.

Examen från den tioåriga mellanskolan ger behörighet till fortsatta studier vid universitet och högskolor (institut). Efter genomgång av årskurs 8 i mellanskolan finns möjlighet att gå över till yrkesskola eller till fyraårig teknisk skola, teknikum. Examen från teknikum ger behörighet till fortsatta högre studier. Endast de som har de högsta betygen får emellertid fortsätta med högre utbildning omedelbart efter examen.

Inom den obligatoriska skolan förekommer en viss differentiering genom att speciellt begåvade barn får utbildning i specialskolor. Det finns t. ex. specialskolor med särskilt kvalificerade lärare i språk, matematik, kemi, fysik, konst, musik och dans. De bästa av dessa specialskolor rekryterar elever från hela Sovjetunionen. Intagning i dessa skolor sker redan fr. o. m. årskurs 4 eller beträffande några skolor ännu tidigare.

Utbildningen är centralt styrd med centralt fastställda kursplaner och läroböcker. Samma kursplaner gäller i princip för skolorna i hela Sovjetunionen. Vissa differenser förekommer emellertid på grund av att alla elever inte har ryska som modersmål. I många sovjetrepubliker läses därför ryska som första främmande språk i stället för som modersmål. Undervisning i mellanskolan meddelas på 57 olika språk i Sovjetunionen. Det finns också vissa skillnader mellan undervisningen i Östersjörepublikerna och övriga sovjetrepubliker.

En huvuduppgift för skolan är att fostra eleverna politiskt-ideologiskt. Eleverna ska fostras till goda medborgare i Sovjetstaten och lära sig känna ansvar för den uppgift de har i samhället.

Lärarytbildning bedrivs vid pedagogiska skolor, pedagogiska institut och universitet. Sammanlagt finns i Sovjetunionen 411 pedagogiska skolor, 202 pedagogiska institut och 50 universitet med pedagogiska fakulteter. Klasslärare för förskolan och de tre första klasserna i mellanskolan utbildas vid de pedagogiska skolorna och de pedagogiska instituten. Utbildningen vid de pedagogiska skolorna omfattar fyra år efter årskurs 8

eller två år efter årskurs 10. Utbildningstiden vid de pedagogiska instituten är för klasslärare fyra år efter årskurs 10.

Ämneslärare utbildas dels vid pedagogiska institut, dels vid universitetens pedagogiska fakulteter. Utbildningstiden är i regel fyra år efter årskurs 10 för ettämneslärare och fem år för tvåämneslärare. Universiteten ger en mera omfattande ämnesutbildning än de pedagogiska instituten men enligt uppgift en svagare pedagogisk utbildning.

Lärare i LUK-ämnen utbildas dels vid pedagogiska skolor och pedagogiska institut, dels vid speciella utbildningsanstalter. Det finns t. ex. särskilda institut för kroppskultur och idrott där man bland annat utbildar gymnastiklärare. Lärare i teckning utbildas även vid konstakademier. Vid musikkonservatorierna utbildas i första hand musiker men en del av dessa blir lärare i mellanskolan.

Som regel undervisar lärare i LUK-ämnen i endast ett ämne. Teckning kan dock kombineras med antingen slöjd eller musik.

I all lärarytbildning varvas ämnesstudier, pedagogik, metodik och praktik under hela utbildningstiden.

Samtliga lärare genomgår i princip någon form av fortbildning vart femte år. En del fortbildningskurser omfattar två veckor, andra två eller flera månader. Under fortbildningskurserna får lärarna tjänstledighet med full lön samt ersättning för eventuella hotellkostnader. Lärare vid pedagogiska institutet i Leningrad, som är ett av de främsta i Sovjetunionen, får själva fortbilda sig under en sabbatstid om fyra månader vart femte år.

5.1 Allmänt

Enligt sina direktiv ska LUK »utan hinder av nuvarande gruppering av skolans ämnen i läroämnena, yrkesämnena och övningsämnena» lägga fram förslag om ämneskombinationer med LUK-ämnena. Dessa ämnen har hittills i regel varit enda ämne i lärarens utbildning. Direktiven anför en rad skäl, som talar för att ämnena i framtiden bör ingå i kombinationer med andra ämnen. Dessa skäl anknyter främst till lärarens möjligheter att lära känna eleverna och därmed att på gynnsammaste möjliga sätt medverka i förverkligandet av skolans mål: den enskilda elevens personliga utveckling. Direktiven anför också administrativa skäl mot utbildning av ettämneslärare. Många skolenheter är och kommer att förbli så små att läraren inte kan beredas full tjänst i en och samma skola. Detta medför ofta — som LUK:s undersökningar visat — att skolan inte kan få en behörig lärare. I synnerhet är detta fallet i områden med stora avstånd mellan skolorna. I andra områden tjänstgör läraren i flera skolor. Han får då inte endast ett högt elevantal och därmed stora svårigheter att lära känna de enskilda eleverna och få kontakt med deras hem utan också svårt att delta i kollegier och konferenser och medverka i lärarlag. Därtill kommer att en sådan lärare ofta är huvudlärare i sitt ämne i mer än en skola och därför bland annat också har två eller flera insti-

tutioner att ansvara för med allt det arbete som detta medför.

Många skäl utöver dem som finns i direktiven kan anföras som motivering för att man alltid borde utbilda en lärare i minst två ämnen (se kapitel 9). Vi ska här endast redogöra för nu gällande bestämmelser i fråga om ämneskombinationer i lärarens utbildning och tjänst och hur man kommit fram till dessa bestämmelser.

5.2 Examensbestämmelser och utredningar om ämneskombinationer

LUK:s uppdrag gäller vissa bestämda ämnen, som tidigare med en övergripande term benämndes övningsämnena. Det är naturligt att den fortsatta framställningen starkt inriktas på dessa ämnen. Men eftersom ämnena ifråga inte alls eller endast sällan förekommer i kombination med andra ämnen, kommer redogörelsen med nödvändighet att gälla ämneskombinationer i allmänhet.

5.2.1 Historik

I början av 1900-talet hade ämneslärarna ofta fyra, fem ämnen i sin utbildning. Alla dessa behövde emellertid inte vara undervisningsämnena. Bristande överensstämmelse mellan en lärarens examensämnena och hans undervisningsämnena kunde uppstå, trots att flertalet examensämnena vid filosofisk fakul-

tet hade direkt samband med skolans ämnen. De filosofiska fakulteterna utbildade främst lärare i den mån de inte utbildade forskare. De två uppgifterna, att utbilda lärare och att skola forskare, har också ända fram till det senaste decenniet varit de påtagliga huvuduppgifterna för de filosofiska fakulteterna.

Småningom framkom önskemål om en bättre förberedelse för läraryrket än den gamla filosofie kandidatexamen. Denna var först en allround grundexamen som underlag för specialiserade högre studier men begränsades senare och krävde vid början av 1900-talet sju betyg. Genom 1907 års examensstadga inrättades en särskild lärarexamen. Denna benämndes filosofisk ämbetsexamen och ämnesstudierna inriktades på skolans behov. För examen krävdes också en kurs i pedagogikens historia och psykologi. Den som avlagt ämbetsexamen var filosofie magister. För ämbetsexamen krävdes sju betygsenheter, medan kandidatexamen erhöles med sex enheter. En betygsenhet skulle kunna inhämtas på en termin.

Ämnena i ämbetsexamen var grupperade i 14 ämnesgrupper, vilka i regel innehöll tre ämnen och gav behörighet till tjänst i en ämneskombination med två eller tre skolämnen. Bestämmelserna om tjänster i realskola och gymnasium anpassades till den nya examensstadgan.

Ämbetsexamen enligt 1907 års examensstadga och därtill anpassade bestämmelser i läroverksstadgan fanns kvar till 1953, då nya bestämmelser infördes om examina vid filosofisk fakultet.

Det är av intresse att konstatera att den kritik som riktats mot ämbetsexamen enligt den gamla examensstadgan bland annat framhållit, att systemet med fasta ämneskombinationer var stelt och osmidigt. De studerande gavs därför större frihet att själva välja hur de ville kombinera ämnena i ämbetsexamen. I stället för tentamina i ämnen inom fasta ämnesgrupper skulle i examen alltid ingå tentamina i ämnen som svarade mot två av skolans undervisningsämnen. De två skolämnena (huvudämnen i examen) kunde väljas fritt inom den huma-

nistiska respektive naturvetenskapliga sektionen. I de fall då två examensämnen svarade mot ett skolämne måste emellertid båda examensämnena ingå i examen. I huvudämne skulle den studerande ha minst två eller, om två examensämnen krävdes, minst tre betygsenheter.

Kritik hade också riktats mot den långa studietiden fram till ämbetsexamen (omkring 1950 i genomsnitt sex år). Betygskraven begränsades därför till sex enheter, dvs. det samma som för kandidatexamen. Kunskapskraven skulle utformas så att det blev möjligt att läsa in en betygsenhet per termin. Utöver betyg i examensämnen krävdes för filosofisk ämbetsexamen också, liksom för övrigt även tidigare, en obligatorisk kurs i pedagogikens historia och psykologi.

Bekymret med den långa studietiden försvann emellertid inte med 1953 års examensstadga. Redan vid slutet av 1950-talet frågade man sig på nytt hur man skulle kunna bringa ner den långa studietiden. Man inriktade sig på att tillskapa fasta studiegångar även vid de fria fakulteterna.

5.2.2 1969 års studieordning och ämnen vid filosofisk fakultet

Efter principbeslut vid 1965 års riksdag antogs 1969 en ny studieordning vid de filosofiska fakulteterna. Ett klart uttalat syfte med den nya studieordningen var att nedbringa studietiden och på så sätt öka genomströmningen av studerande.

Reformen innebär bland annat att fasta studiegångar inom ett antal utbildningslinjer erbjuds de studerande. Filosofisk ämbetsexamen försvann. Den examen som krävs för behörighet till lärartjänster på grundskolans högstadium och i de gymnasiala skolorna är numera filosofie kandidatexamen om 120 betygspoäng, vilket anses bära motsvara en normalstudietid om tre läsår. Men enbart examen är inte behörighetsgivande. För att bli lärare ska man också ha praktisk-pedagogisk utbildning. Denna uppnås genom ett års studier vid lärarhögskola (ämneslärarlinjen) efter fil. kand.-examen.

Grundprincipen för studieorganisationen vid filosofisk fakultet är successiva val av examensämnen inom en av 18 fasta utbildningslinjer. Den studerande kan emellertid också välja en individuellt sammansatt utbildningsväg, så kallad särskild utbildningslinje (se vidare avsnitt 5.5).

Den nya studieordningen har medfört genomgripande förändringar i fråga om ämnesuppsättningen vid filosofisk fakultet. För att tillgodose skolans behov har ett antal blockämnen med element från flera olika tidigare ämnen tillskapats. Exempel på blockämnen är svenska, biologi, historia, samhällskunskap och religionskunskap. I princip ska studium av ett blockämne både kunna förbereda för andra yrken än lärarbanan och ge viss vetenskaplig metodskolning. I praktiken torde emellertid val av ett blockämne ofta innebära ett preliminärt val av läraryrket. I de fall då utbildningslinjerna innehåller andra ämnen som kan förbereda för lärtjänst är ämnesinnehållet också i dessa ämnen starkt lärarinriktat. Skolstadgans bestämmelser om ämneskombinationer i lärtjänster har anpassats till utbildningslinjerna. Detta gör att den blivande läraren i och med valet av andra ämne i en utbildningslinje i regel också valt ämneskombination i lärtjänst.

Redogörelsen i 5.2.1 visar att det fram till 1953 fanns ett starkt samband mellan ämbetsexamen för lärare vid filosofisk fakultet och ämneskombinationer i de allmänna läroverken. Sambandet upphörde med den nya examensstadgan 1953. Detta innebar emellertid inte att bestämmelserna om ämneskombinationer fick mindre betydelse än tidigare för studievalet, endast att valet kunde ske mera fritt. Från och med 1969 har sambandet mellan lärarexamen och ämneskombinationer i skolstadgan återkommit och valmöjligheterna har i varje fall formellt inskränkts. Den väsentligaste förändringen med den nya studieordningen vid de filosofiska fakulteterna är emellertid inte att valfriheten i fråga om ämneskombinationer minskat utan att studierna blivit mera bundna. Vi återkommer till frågan om utbildningslinjer i avsnitt 5.5 nedan.

Ämneskombinationerna finns angivna i skolstadgans kapitel 15, grundskolan, och kapitel 16, gymnasieskolan (avsnitt 5.3 nedan). Antalet ämnesgrupper är enligt skolstadgan 15 kap. 4 § i grundskolan 13. I gymnasieskolan finns enligt skolstadgan 16 kap. 5 § 24 tvåämneskombinationer och fem treämneskombinationer. Utom nu nämnda kombinationer, som avser tidigare så kallade läroämnen, finns en rad kombinationer i tekniska och ekonomiska ämnen samt vissa andra yrkesbetonade ämnen. Även LUK:s ämnen kan ingå i kombinationer med andra ämnen. Länsskolnämnderna kan i fråga om grundskolan och skolöverstyrelsen i fråga om gymnasiet medge andra kombinationer än stadgans.

Metodikundervisning och lärarpraktik vid lärarhögskolornas ämneslärarlinjer anordnas i de ämnesgrupper som anges i skolstadgans bestämmelser om behörighet. Ämnen och ämnesgrupper varierar i viss utsträckning mellan lärarhögskolorna. Utbildning kan anordnas även i andra ämnesgrupper än skolstadgans.

En viss belysning av frågan om möjligheten och ändamålsenligheten att i examen uppställa krav på vissa bestämda ämneskombinationer får man genom följande siffror, som visar antalet examensämnen vid filosofisk fakultet vid några olika tillfällen.

1891	21	examensämnen
1907	26	»
1953	52	»
1963	99	»
1964	109	»
1971	89	»

var till kommer yrkesinriktade studiekurser, som kan kombineras med betyg i examensämnen i grundexamen.

Den möjlighet som fanns 1907 att utan alltför stora ingrepp i den enskildas valfrihet konstruera fasta ämneskombinationer har försvunnit genom uppdelningen av ett examensämne på flera och genom tillkomsten av nya ämnen. Även om antalet examensämnen är lägre 1971 än 1964, är det åtskilligt högre än 1953. Nya ämnen tillkom-

mer även nu. LUK:s förslag vidgar fältet för ämneskombinationer ytterligare.

5.2.3 LUS' förslag om ämneskombinationer m. m.

Den senaste stora utredningen om lärarutbildning har utförts av 1960 års lärarutbildningssakkunniga (LUS). Förslagen i LUS' huvudbetänkande om Lärarutbildningen (SOU 1965: 29) ledde till beslut vid 1967 års riksdag. Detta beslut utgör, som anförts i kapitel 1, en väsentlig del av bakgrunden för LUK:s arbete.

LUS' uppdrag omfattade lärarhögskoleorganisationen och dess successiva utbyggnad samt senare lärarutbildningens innehåll och uppläggning. Tilläggsuppdraget sammanhänge med beslut som fattats med anledning av skolberedningens förslag om nioårig grundskola. Det framhölls i tilläggsdirektiven bland annat, att man skulle söka bredda lärarbehörigheten till att omfatta flera ämnen. Detta motiverades av nödvändigheten för läraren att i sin tjänst kunna ha ett relativt högt timtal i en och samma klass eller arbetsgrupp. LUS fick genom tilläggsdirektiven också i uppdrag att lägga fram förslag om kombination av övningsämne och läroämne.

För konstruktionen av ämneskombinationer uppställde LUS vissa grundprinciper. Kraven på förkunskaper för de olika ämnena i en kombination fick inte vara inbördes oförenliga. Man skulle i princip kunna vara behörig att studera ämnena i kombinationen utan komplettering med betyg i ämnen från andra gymnasielinjer än den man fått slutbetyg från. Floran av kombinationer fick inte bli alltför ymnig. Det skulle vara möjligt att utforma en fast studiegång. Ämnena i kombinationen borde inbördes stödja varandra, de borde förete »inbördes likheter i innehåll och undervisningsform». Vidare borde tjänstgöring och schemaläggning underlättas. Varje ämneslärare borde helst vara klassföreståndare och ämneskombinatio-

nerna borde möjliggöra för klassföreståndaren att ha ett högt veckotimtal i sin egen klass. LUS föreslog, att högstadiets lärare i regel skulle ha utbildning i minst tre ämnen och gymnasielärare i minst två ämnen. När det gäller förslag om ämneskombinationer tillämpades de nyss angivna principerna.

Alltsedan 1912 har frågan om kombination av övningsämne och läroämne behandlats i olika utredningar och i framställningar från de fackliga organisationerna. Främst har man sysslat med ämnet gymnastik. Det finns två skäl till detta. Dels uppstår ofta svårigheter för äldre lärare att uppehålla full tjänst i enbart detta ämne. Dels är utbildningen i ämnet kortare än för övriga övningsämnen och har reellt om också inte formellt byggt på gymnasium som allmän skolunderbyggnad. Förutsättningar har ansetts föreligga att i en enskild studerandes studiegång foga in ännu ett ämne. Studietiden skulle ändå inte bli orimligt lång och studiebördan borde inte heller bli alltför tung. Även musik och teckning har i olika sammanhang föreslagits kunna ingå i ämneskombinationer.

Skolkommissionen önskade en lösning av »den gamla frågan om en kombinerad utbildning i läro- och övningsämnen». Skolberedningen föreslog att frågan skulle hänskjutas till LUS för utredning. Så skedde också, men LUS' uppdrag blev i denna del starkt begränsat. Uppdraget omfattade inte utformningen av utbildningen, endast tjänstetypen. Någon ändring i dåvarande övningslärares utbildning hade tills vidare inte förutsatts. LUS fann emellertid att en rationellt ordnad utbildning för lärare med en kombination av övningsämne och läroämne krävde en omstrukturering av utbildningen i övningsämnet och förordade av detta skäl en allmän översyn av denna lärarutbildning (SOU 1965: 29, kapitel 15). En sådan översyn kunde inte komma till stånd förrän avgränsningen mot yrkesämnena kunde överblickas. Detta kunde ske först sedan Yrkesutbildningsberedningen (YB) lagt fram sina förslag.

Med hänvisning till behovet av utredning stannade LUS för att föreslå vissa dellös-

ningar. Man motiverade sitt förslag med angelägenheten att ta hänsyn till elevvård och individualisering och tillämpade därvid sitt »allmänna synsätt på ämnenas karaktär». Man sökte alltså utforma även kombinationer övningsämne-läroämne så att ämnena inbördes skulle stödja varandra och så att lärartjänstgöring och schemaläggning skulle kunna lösas på ett gynnsamt sätt.

Förslaget byggde på förutsättningen att utbildningen i övningsämnet liksom dittills »måste utgöra en enhet för sig utan inre samband med utbildningen i läroämnet». Kombinationer föreslogs endast med ämnet gymnastik. Detta borde kunna kombineras med ett av ämnena matematik, fysik, kemi, biologi (med ergonomi) eller samhällskunskap (med trafik-kunskap). Vidare föreslogs en kurs i konsumentkunskap-familjekunskap för lärare i hemkunskap, textilslöjd och barnavård.

LUS utformade alltså sina allmänna principer för kombinationer av ämnen med utgångspunkt enbart i läroämnena och sökte sedan tillämpa dessa principer på ett övningsämne.

LUS' förslag i fråga om kombination av övningsämne och läroämne ledde inte till beslut. Departementschefen ställde sig i prop. 1967: 4 (s. 136) positiv till möjligheten att i lärartjänst kombinera läro- och övningsämne. Han underströk emellertid att de praktiska svårigheter som LUS redovisat var stora. En slutgiltig lösning av problemet kunde enligt departementschefen inte erhållas förrän en mer genomgripande utredning av övningslärarutbildningen företagits. I avvaktan härpå borde emellertid vissa provisoriska åtgärder kunna företas. Departementschefen förordade att lärartjänst på högstadiet skulle kunna utgöra en kombination av läroämne och övningsämne samt vissa andra ämnen och lärartjänst på gymnasiet en kombination av läroämne och ett av övningsämnena gymnastik, teckning eller musik. Även i fackskolan och yrkesskolan borde liknande kombinationer mellan läroämnena och övningsämnena kunna komma till stånd.

Riksdagen hade inte något att invända mot vad departementschefen anförde angående

ende kombination övningsämne-läroämne.

Det uppdrogs åt SÖ att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag beträffande dels bestämmelser rörande tjänster som lärare i läroämne och övningsämne, dels bestämmelser om ämneskombination för sådan tjänst.

5.2.4 Kombinationer av »övningsämne och läroämne»

Med anledning av uppdrag föranlett av beslut vid 1967 års riksdag om reformering av lärarutbildningen lade SÖ i juni 1968 fram förslag till provisoriska bestämmelser om tjänst som lärare i »övningsämne och läroämne».

Kungl. Maj:t meddelade under våren 1970 provisoriska bestämmelser om extra ordinarie tjänster som lärare i »övningsämne och läroämne» (ämb.skr. den 24 april 1970). Bestämmelserna, som numera återfinns i skolstadgan, gäller endast lärare som är behöriga till ordinarie tjänst i övningsämnet och som innehar ordinarie eller extra ordinarie tjänst i ämnet. Endast ett fåtal kombinationer anges. Senare (den 26 april 1972) har Kungl. Maj:t även beslutat om särskild metodisk fortbildningskurs för lärare i här nämnda ämneskombinationer. Tjänster har inrättats endast i undantagsfall.

5.2.5 Provisorisk ämnesutbildning i musik

I november 1970 lade LUK och OMUS fram förslag om en provisorisk ämnesutbildning i musik i kombination med annat ämne. Förslaget till ämneskombinationer hade utarbetats av LUK. Det upptog ämnet musik och ett av ämnena svenska, engelska, matematik och historia. Ämnesutbildningen i musik skulle enligt OMUS' förslag omfatta minst 60 poäng. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med förslaget. I den provisoriska utbildningen kan musik alltså kombineras med ett av ämnena svenska, engelska, matematik

och historia. Till skillnad från vad som i övrigt i allmänhet gäller för tjänster i grundskolan krävs inte något »tredje ämne» för behörighet.

Den sammanlagda normalstudietiden för musik och ytterligare ett ämne avses vara tre år och ge 120 poäng. Efter ämnesstudierna följer ett års praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. Studieorganisationen för den provisoriska musikutbildningen har alltså anpassats till gällande studieorganisation vid de filosofiska fakulteterna och till bestämmelserna om behörighet till adjunktstjänst. Bestämmelser om tjänster för lärare i musik och annat ämne har meddelats av Kungl. Maj:t (ämb.skr. den 5 maj 1972).

5.2.6 Konstnärsutbildningssakkunniga

Konstnärsutbildningssakkunniga (KUS) hade i sitt betänkande om Högskolor för konstnärlig utbildning (SOU 1970: 66) ett kortare avsnitt om teckningslärarutbildningen och behandlade där också frågan om ämneskombinationer eller inte i tjänster för teckningslärare. Man förordade ettämnesutbildning men angav också en tänkbar studiegång för tvåämnesutbildning.

5.2.7 Kombinationer med två LUK-ämnen

Möjlighet har tidigare funnits att skaffa sig kompetens i ämneskombinationerna teckning - trä- och metallslöjd samt hemkunskap-textilslöjd. Den förra utbildningen utgick från en fullständig utbildning som teckningslärare. Denna utbildning kompletterades med kvällskurser och sommarkurser i slöjd. Den senare utbildningen var en kombinationsutbildning vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala. Den krävde sammanlagt ett år längre studietid än vart och ett av ämnena hemkunskap och textilslöjd. Sedan 1958 anordnas inte längre denna kombinationsutbildning.

5.3 Bestämmelser om ämneskombinationer vid ledigförklarande och tillsättning av tjänster

De bestämmelser som gäller för ämneskombinationer i ordinarie adjunktstjänster i grundskolan finns angivna i skolstadgan 15 kapitlet 4 §. Tjänsterna omfattar en ämnesgrupp om två ämnen samt ett tredje ämne. Som tredje ämne anges i flertalet fall flera olika alternativ. Tjänst kan också omfatta endast en ämnesgrupp om två ämnen utan tredje ämne. Skolstyrelsen beslutar själv i vilka ämnen inom den i stadgan givna ramen en tjänst ska ledigförklaras. Länskolnämnden kan medge även andra kombinationer än dem som finns angivna i skolstadgan.

Tjänster i LUK-ämnena inrättas i ett av ämnena teckning, musik, slöjd, hemkunskap, barnkunskap eller gymnastik *eller* i en tvåämneskombination med ämnena teckning och slöjd eller hemkunskap och slöjd (se 5.2.7). Genom ovannämnda provisoriska bestämmelser av den 24 april 1970 (skolstadgan 15 kap. 14 §) kan extra ordinarie tjänster inrättas i »övningsämne och läroämne». »Läroämnena» är i första hand biologi, historia, kemi, samhällskunskap och svenska. Skolöverstyrelsen kan emellertid medge även andra »läroämnena» i kombination med »övningsämne».

Förutsättningen för att här avsedd tvåämnestjänst ska kunna inrättas är att tjänstgöringsunderlaget i »övningsämnet» omfattar minst en tredjedel och högst två tredjedelar av undervisningsskyldigheten för reguljär övningslärartjänst, dvs. för närvarande lägst 10 och högst 20 veckotimmar.

Bestämmelser om inrättande av lektors- och adjunktstjänster i gymnasieskolan och om ämnesgrupper i sådan tjänst finns i skolstadgans kapitel 16. Skolöverstyrelsen kan om det är särskilt motiverat medge andra kombinationer än dem som finns angivna i stadgan. Tjänster i LUK-ämnena inrättas i gymnasieskolan på samma sätt som i grundskolan. Behörighetsbestämmelserna för adjunkts- och ämneslärartjänst i grundskolan skiljer sig på vissa punkter från motsvarande bestämmelser för gymnasieskolan. I

grundskolan krävs för behörighet till adjunktstjänst studiekurser i tre ämnen (minst 20 och högst 60 poäng i varje ämne och sammanlagt 120 poäng) medan i gymnasieskolan normalt krävs studiekurser om sammanlagt 120 poäng i två ämnen, varvid minst 60 poäng måste uppvisas i det ena ämnet.

Behörighetsbestämmelserna i fråga om tjänster i LUK-ämnena är som sagt lika för grundskolan och gymnasieskolan. De provisoriska bestämmelserna om extra ordinarie tjänster i »övningsämne och läroämne» gäller även gymnasieskolan (skolstadgan 16 kap. 27 §). För behörighet till sådan tjänst krävs att man uppfyller behörighetsvillkoren för ordinarie tjänst som lärare i LUK-ämnet. I det andra ämnet krävs dels studiekurser om minst 40 eller för ämnet svenska i grundskolan och gymnasieskolan samt ämnet samhällskunskap i gymnasieskolan 60 poäng, dels en metodisk fortbildningskurs om ca tre veckor.

5.4 Skolämnena och ämnen vid filosofisk fakultet

I avsnitt 5.2 har vi redovisat antalet examensämnen vid filosofisk fakultet vid några olika tillfällen. Av de 21 och 26 examensämnena i 1891 respektive 1907 års examensstadga var det endast några få som inte hade avgjord betydelse för utbildningen av lärare vid de allmänna läroverken. Av de 109 examensämnena 1964 kunde endast något 20-tal ingå i utbildningen i filosofisk ämbetsexamen. Vid de nya filosofiska fakulteterna är situationen ungefär densamma som 1964. Endast omkring en fjärdedel av ämnena i fil. kand.-examen är direkt relevanta för en blivande lärare.

Den snabba föränderligheten i fråga om både studiekurserna i examensämnena och ämnesinnehållet i grundskola-gymnasieskola har emellertid gjort det önskvärt för lärare att studera ämnen eller delar av ämnen som inte finns upptagna i skolstadgans behörighetsbestämmelser. Sådana studier tillgodoräknas också på visst sätt som merit vid an-

sökan om tjänst. Delvis olika utbildning hos lärare i ett och samma skolämne kan vara berikande för arbetet i skolan.

5.5 Utbildningslinjer

5.5.1 Historik

Ännu under första hälften av 1800-talet ledde grundstudierna vid filosofisk fakultet fram till en allround grundexamen, filosofie kandidatexamen, vilken omfattade vissa kurser i samtliga ämnen vid fakulteten med en sammanlagd betygssumma om 13 enheter. Syftet med examen var att ge en bred bas för fortsatta studier. Men just bredden i examen medförde i längden svårigheter att ge kunskaper som kunde ligga till grund för högre vetenskapliga studier. Allt starkare krav kom också från olika verksamhetsområden på att grundexamen skulle kunna garantera en tillfredsställande basutbildning för olika befattningar. Skolan hörde till de områden som uppställde sådana önskemål.

Genom nya bestämmelser under senare hälften av 1800-talet minskades successivt antalet ämnen och betygsenheter i examen. Examenstidpunkten av 1891 stipulerade minst fem ämnen och minst sju betygsenheter för kandidatexamen. Studiekurserna var också mera inriktade på att motsvara kraven på underbyggnad för skilda befattningar. Genom studieplaner fick de studerande hjälp att planera sina studier. De kunde också få råd om vilka ämnen de borde läsa och om ordningsföljden mellan dessa. Studierna vid filosofisk fakultet hade fått en fastare organisation.

Genom 1907 års examenstidpunkten och införandet av filosofisk ämbetsexamen som särskild lärarexamen (se avsnitt 5.2.1) hade ännu ett steg tagits på vägen mot upprättande av utbildningslinjer. Studier för lärar-kompetens skedde inom 14 olika ämnesgrupper, som svarade mot ämneskombinationer i lärartjänst vid de allmänna läroverken. Filosofie kandidatexamen kvarstod som en basexamen för högre vetenskapliga stu-

dier. Även filosofisk ämbetsexamen kunde ligga till grund för sådana studier. Avsikten var att studiekurserna i berörda ämnen skulle utformas olika i de två examina. Kurserna i ämbetsexamen skulle anpassas till skolans behov och kurserna i kandidatexamen skulle ha en allmänt vetenskaplig inriktning. I praktiken blev ingendera av de två studievägarna så särpräglad och så klart målbestämd som man avsett. I regel var studiekurserna desamma i ämbetsexamen och i kandidatexamen.

Genom tillkomsten av nya ämnen blev det möjligt att med dispens avlägga ämbetsexamen också i andra kombinationer än de 14 ursprungliga ämnesgrupperna.

Önskemålen om att nya ämnen och ämnesdelar skulle kunna ingå i filosofisk ämbetsexamen var ett av skälen till att en ny examensstadga fastställdes 1953. Denna inenbar, som framhållits också i avsnitt 5.2.1, bland annat en uppluckring av de fasta ämneskombinationerna i den tidigare ämbetsexamen.

Det visade sig emellertid snart nödvändigt att överväga förändringar vid de filosofiska fakulteterna. Man måste öka effektiviteten i utbildningsväsendet och bland annat få till stånd en snabbare genomströmning av studerande vid de filosofiska fakulteterna. Ett sätt att åstadkomma detta var att införa fasta studiegångar, en fråga som togs upp redan under senare hälften av 1950-talet. Tanken utformades närmare i 1965 års beslut om det högre utbildningsväsendets utbyggnad och i LUS' förslag om lärarutbildningens reformering.

Med anledning av principbeslutet 1965 (prop. 1965: 141, SU 173, rskr 411) om utbildningens organisation vid de filosofiska fakulteterna uppdrogs det åt universitetskanslersämbetet att utreda och lägga fram förslag om en fastare organisation av utbildningen fram till primärexamen. Efter riksdagsbeslutet 1967 om klass- och ämneslärarutbildningens reformering vidgades uppdraget att gälla även organisationen av ämnesstudierna för adjunktstjänst i allmänna, tekniska och ekonomiska ämnen. En arbetsgrupp tillsattes inom UKÄ för att fullgöra

uppdraget. Denna arbetsgrupp gick under förkortningsnamnet UKAS. Gruppens förslag publicerades 1968 i UKÄ:s skriftserie nr 5 och 6 under namnet Utbildningslinjer vid filosofisk fakultet I och II.

5.5.2 Nu gällande bestämmelser

I prop. 1969: 4 framlades förslag om ny studieorganisation vid de filosofiska fakulteterna. Regeringsförslaget avvek på väsentliga punkter från UKAS förslag. Föredraganden konstaterade emellertid, att man vid utformningen av den högre utbildningen självfallet måste sträva efter att så många som möjligt av de studerande uppnår sina studiemål på avsedd tid. »En fastare organisation av utbildningen vid filosofisk fakultet och som en följd därav större möjlighet för de studerande till medvetna val av studieinriktning» borde verksamt kunna bidra till att förverkliga detta mål. Men »de filosofiska fakulteternas yrkesutbildande uppgift får inte innebära, att utbildningen ges en snäv och specialiserad utformning. Tendensen i yrkesutbildningen inom alla områden går mot minskad specialisering och ökad inriktning mot breda sektorer av yrkeslivet. Denna strävan efter bredd i utbildningen måste gälla även vid de filosofiska fakulteterna». Riksdagen beslöt i enlighet med regeringens förslag, att ett nytt utbildningssystem vid de filosofiska fakulteterna skulle införas fr. o. m. den 1 juli 1969 (SU 34, rskr 101).

Beslutet innebär att studierna organiseras med för närvarande 18 fasta utbildningslinjer, som leder fram till filosofie kandidatexamen med 120 poäng eller vissa andra examina med 120 eller 140 poäng. Varje utbildningslinje är uppdelad på tre avdelningar. I första avdelningen finns i regel endast ett ämne. Den andra avdelningen erbjuder i flertalet fall olika alternativ, men några linjer anger också i denna avdelning endast ett ämne. Tredje avdelningen ger de studerande möjlighet att fritt välja ämnen i studiekurser inom eller utom de filosofiska fakulteterna. Varje avdelning omfattar i re-

gel 40 poäng men även 20 och 60 poäng kan förekomma. Utbildningslinjerna bygger alltså på principen om successiva val. De studerande kan även utforma individuell utbildningslinje, s. k. särskild utbildningslinje.

UKÄ utfärdar till de studerandes ledning rekommendationer om lämpliga studiekurser under det tredje året. Därvid har man som utgångspunkt studiekursernas innehållsmässiga samhörighet och behoven inom de skilda verksamhetsområden, som utbildningen kan tänkas leda till.

Antalet linjer och studiealternativ liksom innehållet i de skilda studiekurserna ska kontinuerligt omprövas, nya linjer och nytt stoff komma till och gammalt stoff rensas bort. Hela tiden måste beaktas att studiekursernas omfång inte omöjliggör för de studerande

att genomföra studierna på avsedd tid.

Studievägledningen och studierådgivningen har byggts ut och getts ökade resurser. En redogörelse för denna verksamhet finns i kapitel 6.

Utbildningen vid filosofisk fakultet har läsåret 1972/73 de linjer och studiealternativ som anges nedan.

Första avdelningen av de allmänna utbildningslinjerna får — utöver i förteckningen angivna grundkurser — omfatta en påbyggnadskurs om 20 poäng.

Den nya studieorganisationen vid de filosofiska fakulteterna har varit i funktion endast tre läsår. Systemet har under denna tid varit föremål för omfattande diskussion. Riksdagen gav våren 1972 sin mening tillkännan för Kungl. Maj:t på en rad punkter.

Utbildningslinjer vid universitetens filosofiska fakulteter

Första avdelningen studiekurs(er) poäng	Andra avdelningen studiekurs(er) poäng	Tredje avdelningen valfri(a) studie- kurs(er) omfattande poäng
1 Matematik 40	a) Fysik 40 b) Kemi 40 c) Informationsbehandling 40 d) Samhällskunskap 40 e) Matematisk statistik 40 f) Matematisk statistik 20+ Informationsbehandling 20 g) Fysik 20 h) Elektroteknik 40+ Fysik 40 i) Datateknik 40 j) Företagsekonomi 40	40 40 40 40 40 40 60 0 40 40
2 Matematik 20	a) Fysik 40 + Kemi 40 b) Fysik 20 + Kemi 20 + Geovetenskap 20 c) Statistik 40	20 40 60
3 Kemi 40	a) Biologi 40 b) Medicinska kurser 60 c) Näringslära 40	40 20 40
4 Psykologi 40	a) Sociologi 20 + Pedagogik 20 b) Samhällskunskap 40	40 40
5 Pedagogik 40	a) Sociologi 20	60
6 Statistik 20+ Nationalekonomi 20+ Juridisk översikt kurs 10	a) Företagsekonomi 40 b) Företagsekonomi 10 + Kulturgeografi 40	30 20

Första avdelningen studiekurs(er) poäng	Andra avdelningen studiekurs(er) poäng	Tredje avdelningen valfri(a) studie- kurs(er) omfattande poäng
7 Statistik 20	a) Nationalekonomi 20 + Sociologi alt Statskunskap 40 b) Sociologi 20 + Nationalekonomi 40 c) Statskunskap 20 + Nationalekonomi 40	40 40 40
8 Sociologi 40 (20+20)	a) Företagsekonomi 40 b) Konstvetenskap 40 c) Litteraturvetenskap 40 d) Psykologi 20 e) Socialantropologi 40 f) Statskunskap 40 g) Svenska 40	40 40 40 60 40 40 40
9 Samhällskunskap 40	a) Företagsekonomi 40 b) Historia 40	40 40
10 Engelska 40 (alt 20+20)	a) Franska 40 b) Latin 40 c) Ryska 40 d) Spanska 40 e) Svenska 40 f) Tyska 40	40 40 40 40 40 40
11 Franska 40	a) Engelska 40 b) Latin 40 c) Ryska 40 d) Spanska 40 e) Svenska 40 f) Tyska 40	40 40 40 40 40 40
12 Tyska 40 (alt 20+20)	a) Engelska 40 b) Franska 40 c) Latin 40 d) Ryska 40 e) Spanska 40 f) Svenska 40	40 40 40 40 40 40
13 Historia 40	a) Religionskunskap 40 b) Samhällskunskap 40 c) Svenska 40	40 40 40
14 Filosofi 40	a) Svenska 40	40
15 Religionskunskap 40	a) Svenska 40	40
16 Nordisk och jämförande fornkunskap 40 (20+20)	a) Folklivsforskning 40 b) Konstvetenskap 40	40 40
17 Konstvetenskap 40	a) Folklivsforskning 40 b) Litteraturvetenskap 40 c) Nordisk och jämförande fornkunskap 40	40 40 40
18 Matematik och fysik 40	a) Kemi 40 b) Kemi 20+Geovetenskap 20 c) Fysik 20	40 40 60

Detta ledde till vissa författningsändringar och förenklingar i de administrativa rutinerna.

Den kontinuerliga översynen av utbildningens organisation och innehåll ska så snabbt som möjligt leda till justeringar mot bakgrund av vunna erfarenheter. Arbetet med att finna nya utbildningskombinationer och nya yrkesinriktade studiekurser har intensifierats. Detta kan leda till förändringar av innehållet i nuvarande linjer. Antalet allmänna utbildningslinjer kan komma att öka. De studerande kan läsa ämnena i de två första avdelningarna av de allmänna utbildningslinjerna i valfri ordning i de fall då studium av ett ämne inte bygger på kunskaper på högskolenivå i ett annat ämne.

Ju mera flexibelt systemet blir desto smidigare bör det gå att med beaktande av nya utbildningars egenart föra in sådana utbildningar i högskoleväsendet. Detta är en uppenbar fördel i samband med den fortsatta reform, som LUK föreslår.

Riksdagen har också beviljat ökade medel till dels studie- och yrkesorientering (SYO) vid universitet och högskolor, dels pedagogiskt utvecklingsarbete.

Det har sagts, att de fasta linjerna i mycket hög grad inriktats på läraryrket. Denna uppfattning har fog för sig. Inte mindre än åtta linjer är direkt lärarutbildande och ytterligare fyra linjer ger utbildning för bland andra lärare, medan endast sex linjer främst förbereder för andra områden än skolan. Att antalet studerande med särskild utbildningslinje är så stort tyder på att de filosofiska fakulteterna i snabb takt håller på att få ett allt större avnämorfält utanför skolan.

En studieorganisation med fasta utbildningslinjer underlättar korrespondens mellan examensämnena inom olika utbildningslinjer och ämnena i skolans ämneskombinationer. Men det blir svårare att konstruera fasta utbildningslinjer ju flera examensämnen som kan komma ifråga. LUK:s förslag kommer att leda till en betydande utökning av antalet ämnen som kan ingå i ämneskombinationer för lärartjänst. Inte endast 1945 års universitetsberedning utan också skolkommissionen framhöll att även blivan-

de lärare borde kunna välja ämnen i första hand med hänsyn till sina intressen.

Man kan utläsa en klar utveckling från 1800-talets början och framåt dels mot allt flera examensämnen, dels mot ett allt större behov att konstruera fasta utbildningslinjer — inte minst för att öka genomströmningen. Ett undantag i denna utveckling syns 1953 års examensstadga utgöra. Men denna stadga utvecklades efter endast sexton år. 1907 års examensstadga med sina 14 ämnesgrupper blev däremot över 50 år gammal. Hur linjeuppsättningen i 1969 års studieorganisation vid de filosofiska fakulteterna i längden kommer att utvecklas är ännu en öppen fråga.

6.1 Utveckling

Införandet av Lgr 69 och de förändrade arbetsformer som förordas där har lett till att allt fler av skolans lärare måste ta aktiv del i skolans studie- och yrkesorientering (SYO). Orienteringen inriktas i högre grad på studier och utbildningsplanering. Också de lärare som berörs av LUK:s utredningsarbete medverkar i denna orientering. Vid reformeringen av en lärarutbildning måste de nya uppgifterna beaktas. Ett intensivt fortbildningsarbete i SYO har bedrivits för alla skolans lärare under de senaste åren och ett särskilt fortbildningsmaterial har framställts och använts vid skolornas studiedagar. Specialistfunktionen, där en befattningshavare svarar för allt informationsarbete, försvinner och ansvaret fördelas på alla skolans lärare. Behovet av en specialist som leder och samordnar verksamheten kvarstår dock.

Yrkesvägledning i realskolor, flickskolor, gymnasier och folkhögskolor har förekommit alltsedan den centrala arbetsmarknadsmyndigheten i början av 40-talet blev huvudansvarig för den yrkesvägledande verksamheten. Arbetsförmedlingens resurser räckte emellertid inte till för att täcka behovet av yrkesvägledning i landets alla folkskolor. Kontaktmän tillsattes därför på orter där yrkesvägledare ej var stationerade. Yrkesvägledning blev ett fast ämne på schemat i och med införandet av 1955 års un-

dervisningsplan för folkskolan.

Yrkesvägledningen har förändrats från vägledning inriktad på val av yrke och arbetsanställning till studievägledning och studieplanering för ett mera långsiktigt yrkesval och yrkes- och arbetsmarknadsorientering till hjälp vid yrkesvalet.

Samverkan mellan skola och arbetsförmedling har successivt intensifierats och skolans roll har genom den förändrade inriktningen blivit mera betydelsefull.

Från en blygsam början har yrkesvägledningen vuxit och utvecklats till en väl fungerande studie- och yrkesorientering i grundskolan.

Vi ger nedan en kort redogörelse för SYO i grundskola och gymnasieskola. Nuvarande organisation och tänkt utveckling av SYO vid högskolan berörs mera ingående.

6.2 Grundskola

Målet för SYO är fastslaget i Lgr 69. SYO-programmet omfattar både kollektiv och enskild vägledning. Den kollektiva vägledningen är frivillig. Huvudpunkterna i SYO-programmet är följande:

- anlagsorientering
- allmän studie- och yrkesorientering
- praktisk yrkesorientering och yrkesorienterande studiebesök
- teoretisk yrkesorientering
- enskild vägledning.

Yrkesvalslärare och genom riksdagsbeslut i maj 1971 även SYO-funktionärer har huvudansvaret för utrednings- och kontaktarbete inom och utom skolan. Som nämndes inledningsvis medför den nya läroplanen och den förändrade inriktningen av SYO att allt fler av skolans lärare tar aktiv del i SYO-verksamheten.

6.3 *Gymnasieskola*

SYO-verksamheten i 1966 års gymnasium och i fackskolan bedrevs i begränsad omfattning om man jämför med motsvarande verksamhet i grundskolan. SYO i den tidigare yrkesskolan var närmast obefintlig. En förstärkning i hela gymnasieskolan kom emellertid till stånd genom riksdagens beslut i maj 1971 om förändrad SYO-organisation i grundskola och gymnasieskola. SYO-programmet i den nya gymnasieskolan anges i Lgy 70. Huvudpunkterna är:

studieorientering

yrkesvalsanknuten studieorientering och vägledning

yrkes-, utbildnings- och arbetsmarknadsorientering

yrkesvalspsykologisk orientering och vägledning.

De olika delarna i detta program kan ges kollektivt eller enskilt och förmedlas dels genom föreläsningar, lektioner och enskilda samtal, dels genom speciellt producerat AV-material, bland annat radio- och TV-program.

Huvudansvaret för den yrkesvägledande verksamheten i gymnasium och fackskola har tidigare vilat på arbetsmarknadsverkets personal och skolans befattningshavare. Studiector har planerat den pedagogiska delen och skolkurator har svarat för de praktiska samordningsfrågorna. Kurator har biträtt AMS' yrkesvägledare vid den yrkesvalsanknutna studieorienteringen och studievägledningen.

Som ovan nämndes har riksdagens beslut om förändrad organisation av SYO i grundskola och gymnasieskola inneburit en resursförstärkning för hela gymnasieskolan. Systemet med yrkesvalslärare i grundskolan kommer under en övergångstid att bibehållas parallellt med ett successivt införande av SYO-funktionärer. Organisationen i gymnasium och fackskola med AMS' yrkesvägledare och skolans kuratorer i samverkan avvecklas och ersätts av heltidsfunktionärer för SYO. Det nya systemet införs successivt som försöksverksamhet och ska utvärderas efter fem år.

met med yrkesvalslärare i grundskolan kommer under en övergångstid att bibehållas parallellt med ett successivt införande av SYO-funktionärer. Organisationen i gymnasium och fackskola med AMS' yrkesvägledare och skolans kuratorer i samverkan avvecklas och ersätts av heltidsfunktionärer för SYO. Det nya systemet införs successivt som försöksverksamhet och ska utvärderas efter fem år.

6.4 *Universitet och högskolor*

Grunden för den nuvarande studievägledningsverksamheten vid universitet och högskolor lades i prop. 1964: 50 angående universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. En förstärkning av organisationen skedde fr. o. m. budgetåret 1966/67.

Ett av huvudskälen till den förändrade organisationen av SYO i grundskola och gymnasieskola som ovan redovisats har varit behovet av en organisation, där SYO-specialisterna kan stödja varandra och ordna verksamheten som en fortlöpande aktivitet, ej skild av skolformsgränser.

I samband med införandet av 1969 års studieordning tilldelades studierådgivningen ytterligare resurser. Något egentligt SYO-program i likhet med vad som finns i grundskola och gymnasieskola existerar emellertid inte i högskolan.

Med anledning av beslutet om förstärkning av studierådgivningsverksamheten i samband med den nya studieordningens införande lade en arbetsgrupp för studierådgivningsfrågor inom UKÄ 1970 fram förslag om mål, organisation och arbetsuppgifter för studievägledningen vid filosofisk och teknisk fakultet.

I rapporten uttalades att den SYO som ges i grundskolan och gymnasieskolan »bör följa de studerande hela vägen genom utbildningsväsendet och således finnas även på universitetsnivå». Studievägledningssektionen inom UKÄ borde därför enligt förslaget »i samarbete med i första hand AMS

planera och genomföra ett motsvarande program för universitet och högskolor».

Man får förutsätta att de erfarenheter som kan hämtas från studie- och yrkesorienteringen i grundskola och gymnasieskola i viss utsträckning kan vara vägledande även för uppläggningsen av verksamheten vid universitet och högskolor.

En förbättrad samordning har kommit till stånd under de senaste åren. »Den pågående planeringen av SYO-verksamheten i gymnasieskolan, vilken bedrivs av AMS, SÖ och UKÄ gemensamt, liksom den samordning av mål och riktlinjer för SYO-verksamheten på olika utbildningsnivåer som eftersträvas, kan förväntas leda till att UKÄ:s material inlemmas fastare i SYO-verksamheten i skolan» säger UKÄ i 1972/73 års petita.

Något egentligt SYO-program för de studerande finns alltså ännu inte vid universitet och högskolor. Av rapporten kan man dock med ledning av de arbetsuppgifter som föreslås åvila olika instanser och befattningshavare utläsa följande huvudpunkter i den skisserade verksamheten:

Nybörjarinformation

Nybörjarinformationen omfattar dels en generell information till samtliga, dels nybörjarintroduktion ämnesvis vid institutionerna.

Enskild eller kollektiv vägledning

Studieorganisatorisk, studieteknisk och studiekurativ vägledning lämnas.

Information via tryckt material

Informationen når samtliga studerande vid universitetens fria fakulteter. Det innebär att även studerande som väljer inför tredje avdelningen och de som läser på särskild utbildningslinje omfattas av informationen.

Den muntliga informationen sker på undervisningstid. Tre lektionstimmar anslås till varje grupp av ämnesområden. Den största delen av informationen upptas av arbetsmarknadsfrågor, dels av allmän och sektorsinriktad karaktär, dels av frågor rörande alternativa utbildningsvägar, nya yrkesom-

råden, praktikmöjligheter och den service i övrigt som AMS kan ge.

Behovet av schemalagd SYO understryks i ovan nämnda rapport. Där sägs att »den muntliga informationen skall ges på undervisningstid för att vara effektiv. Erfarenheterna visar nämligen att det blir högre besöksfrekvens på informationsmöten som förläggs till schemabunden undervisningstid än på sådana möten som läggs helt vid sidan av undervisningen».

Under våren 1972 har en försöksverksamhet med SYO i anslutning till eller i undervisningen genomförts på ett tiotal institutioner vid universiteten i Uppsala och Stockholm samt vid universitetsfilialen i Karlstad. De studerande har erbjudits möjlighet att delta i en studie- och arbetsmarknadsorientering i seminarieform, omfattande sex timmar. Verksamheten kan väntas få större omfattning våren 1973.

6.5 Utbyggd SYO i högskolan

I en rad olika sammanhang har framhållits behovet av förstärkt SYO inom den eftergymnasiala utbildningen. I prop. 1969: 4 angående ny organisation av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna anför departementschefen att den eftersträlvade förbättringen av utbildningssituationen vid de filosofiska fakulteterna inte kan uppnås enbart genom förändringar i utbildningens organisation. En förstärkning av den studie- och yrkesorienterande vägledningen bedömdes nödvändig. Man är vid universitets- och högskoleenheterna för närvarande i färd med att realisera de möjligheter som öppnats genom prop. 1969: 4 och vidareutvecklats av den tidigare nämnda arbetsgruppen för studierådgivningsfrågor inom UKÄ. På grundval av den sistnämnda rapporten har UKÄ antagit ett utbyggnadsprogram för studie- vägledning vid universitet och högskolor som avses gälla under en treårsperiod. 1972 års riksdag har för ifrågavarande ändamål anvisat 1,8 miljoner kr., varav huvuddelen avser en förstärkning av studievägledningen på institutionsnivå.

LUK:s förslag till ämnesutbildning för de lärargrupper vi företräder baseras på principen om successivt studie- och yrkesval. För att kunna förverkliga detta kommer ökade resurser för studie- och yrkesvägledning vid universiteten att bli nödvändiga. Bland annat som ett led i den successiva yrkesinriktningen och ett hjälpmedel vid sidan av SYO i yrkesvalet föreslår LUK en lärarinriktad yrkesförberedelse redan under ämnesstudierna vid högskolan. Att ange hur SYO i detalj ska utformas ligger inte inom ramen för LUK:s uppdrag. I kapitel 15 och 16 framförs emellertid vissa synpunkter på frågan.

6.6 SYO på lärarhögskolans ämneslärarlinje

I utbildningsplanen för lärarhögskolans ämneslärarlinje (1971) anges att lärarkandidaten vid utbildningens början genom studie- och yrkesorientering ska få orientering om utbildningens organisation och innehåll. Studieorientering i det enskilda ämnet ska också ges. Lärarkandidaten ska enligt utbildningsplanen »få orientering om studieplan, kurslitteratur, studiernas bedrivande, kursfordringar, redovisning och utvärdering».

Hur lärarna ska utbildas för sin roll i skolans studie- och yrkesorienteringsarbete anges inte särskilt i nämnda utbildningsplan. I studieplanen för ämnet pedagogik finns momentet studie- och yrkesorientering med under rubriken hem-skola-samhälle. I anvisningarna utvecklas detta dock inte närmare. Lärarnas uppgifter belyses emellertid, som redan nämnts, i ett omfattande fortbildningsmaterial om SYO.

7 Bakgrund för den fortsatta reformeringen av lärarutbildningen

7.1 Inledning

7.1.1 Förändrat utbildningsväsende

LUK:s direktiv innebär, att vårt uppdrag sätts i direkt samband med de genomgripande förändringar som skett och alltjämt sker inom skolväsendet. Både för grundskolan och för det frivilliga skolväsendet är elevernas allsidiga personlighetsutveckling det övergripande målet. De olika studievägarna har på denna punkt samma uppgift. Lärarna i olika skolformer och på olika linjer måste »vara klart medvetna om att målsättningen för de enskilda ämnena bör ses i samband med målsättningen för skolan i dess helhet». Detta nödvändiggör en samordning av de olika slagen av ämneslärarutbildning. »Övningslärarutbildningen» kan inte stå vid sidan av annan sådan utbildning.

Sedan LUK:s direktiv utformades har såväl det allmänna skolväsendet som lärarutbildningen utvecklats ännu mera i riktning mot integrering och enhetlighet. En ny läroplan för grundskolan har börjat tillämpas. I denna plan har innehållet i LUK-ämnena genomgått stora förändringar som påverkar även metodiken. Vi återkommer till denna fråga längre fram i vårt betänkande. De tidigare skilda frivilliga skolformerna har efterträtts av den integrerade gymnasieskolan. Även för denna gäller en till stora delar ny läroplan. De yrkesbetonade ämnen i vilka undervisningen naturligen handhas av lärare

med LUK-ämnesutbildning har omstrukturerats. De har också fått ett annat innehåll och en annan inriktning än tidigare. Specialundervisningen integreras i skolarbetet i vanliga klasser och grupper i både grundskola och gymnasieskola. Särskolan och träningskolan närmas också till det allmänna skolväsendet.

Parallellt med förändringarna i ungdomsskolan förändras lärarhögskolan och får ständigt växande uppgifter inom lärarutbildningen. Den hittillsvarande uppdelningen av denna utbildning på en rad utbildningsenheter med olika uppgifter håller på att försvinna. Utbildningen av lärare för skilda stadier och åldersgrupper inriktas nu inte endast på barn och växande ungdom utan också på vuxenstudierande. Samtidigt med förändringarna inom ungdomsskolan breddas den högre utbildningen, som tidigare getts vid »universitet och högskolor», till att omfatta i princip all utbildning, som förutsätter högre skolunderbyggnad än grundskola.

Det är naturligt att LUK i sitt arbete inte endast utgår från genomförda och pågående förändringar inom ungdomsskolan och lärarutbildningen utan också tar intryck av den högre utbildningens omvandling. Det är också naturligt att vi i vårt arbete inte kan stanna vid att försöka foga in utbildningen i LUK-ämnena i den befintliga högre ämnesutbildningen och lärarutbildningen. Vi måste fråga oss vilka förändringar i denna ut-

bildnings uppbyggnad och innehåll som den fortsatta reformeringen av lärarutbildningen kräver. Vi måste också fråga oss vilka andra faktorer än den reformerade studieorganisationen som nödvändiggör förändringar i lärarutbildning och högre ämnesutbildning. Vårt uppdrag gör det inte möjligt att föreslå mera genomgripande omläggning av vare sig lärarutbildningen eller annan högre utbildning på de områden som är av betydelse för skolan. Båda har nyligen reformerats. Våra förslag kan emellertid få konsekvenser för den fortsatta utvecklingen av dessa utbildningsvägar. Vi pekar i detta kapitel på några faktorer som utgör bakgrund till och motivering för våra förslag.

7.1.2 Integrerad lärarutbildning

Nuvarande utbildningsplaner för klasslärarutbildningen och ämneslärarutbildningen har fastställts av skolöverstyrelsen efter några års erfarenhet av preliminära utbildningsplaner och med beaktande av förändringar och tendenser på skolans område under senare tid. Mål, riktlinjer och innehåll i övrigt i utbildningsplanerna bygger på överarbetningar av de förslag, som LUS utarbetat för en lärarutbildning på vetenskaplig grund (SOU 1965: 25, 29, 30 och 31). Klasslärarutbildningen grundas nu på tvåårig gymnasieskola. Den praktisk-pedagogiska utbildningen för ämneslärare är en påbyggnadsutbildning och grundas på fil. kand.-examen i ämnen som kan användas i skolarbetet. Studierna bygger i regel på treårig studiegång i gymnasieskolan.

Såväl lärarhögskolestadgan (SFS 1968: 318 med senaste lydelse SFS 1971: 463) som utbildningsplanerna framhäver både utbildningens vetenskapliga grund och den enskilda eleven som centrum för skolans verksamhet och därmed för lärarens utbildning. Stadgan gör det också möjligt att all lärarutbildning för barn- och ungdomsskolan och dess motsvarighet inom vuxenutbildningen småningom kan ske inom lärarhögskolorna. Helhetssynen på lärarutbildningen och det gemensamma målet för denna utbildning understryks därmed. LUK:s arbete är själv-

klart ett led i integreringen av de olika slaggen av lärarutbildning. Integreringen i sig utgör som redan framhållits ett skäl till förändringar i utbildningen vid lärarhögskolorna. Denna måste organiseras så att samordningen av utbildningen och samverkan mellan de olika grupperna av lärarkandidater underlättas utan att utbildningarna förlorar sin särskilda profil och stadiesinriktning.

7.2 Lärarrollen

7.2.1 Elevens personliga utveckling

LUS' analys av lärarens uppgifter och lärarutbildningens mål bygger främst på 1962 års skollag och stadga samt Mål och riktlinjer i 1962 års läroplan för grundskolan och förarbetena för 1966 års gymnasium och fackskola. Riksdagsbeslutet om lärarutbildningsreformen 1967 och de provisoriska utbildningsplanerna 1968 har också, vid sidan av skollag och skolstadga, 1962 års läroplan för grundskolan och läroplanerna för 1966 års gymnasium och fackskola som grund. Den enskilda elevens personliga utveckling framstår i dessa sammanhang som det övergripande målet för skolans verksamhet.

Nu gällande läroplaner för grundskolan och gymnasieskolan har i avsnittet Mål och riktlinjer i allt väsentligt samma innehåll som de tidigare läroplanerna. De förändringar som företagits understryker om möjligt ännu starkare, att skolans mål är den enskilda elevens allsidiga personliga utveckling genom dels arbetet i skolan, dels samverkan mellan skola, hem och samhälle i övrigt. Som vi redan framhållit har LUK-ämnen fått en annan struktur och ett väsentligt annorlunda innehåll i de nya läroplanerna. Bland annat har den sociala inriktningen förstärkts. Inslag av orientering och analys har fått ökat utrymme. »Skolan ska ge alla elever en grundläggande utbildning, som innefattar sådana färdigheter och kunskaper, vanor, attityder och värderingar som är av betydelse för deras personliga utveckling och för deras möjlighet att påver-

ka och leva i dagens och morgondagens samhälle och att där fungera som yrkesutövare och samhällsmedborgare.» (Lgr 69 s. 12).

Den enskilda eleven står i centrum för skolans verksamhet, och arbetet i alla ämnen måste inriktas på det övergripande målet. Detta måste klargöras i lärarutbildningen på sådant sätt att denna framhäver det övergripande målet och inte koncentreras i första hand på de enskilda ämnena. Lärares kunskaper och personliga färdighet får självfallet inte bli av underordnad betydelse. Tvärtom kräver inriktningen på den enskilda eleven både bredd och djup i kunskaperna hos den som ska leda elevernas arbete och medverka i deras utveckling. Också resultatet av den praktisk-pedagogiska utbildningen är beroende av goda ämneskunskaper hos lärarkandidaterna. Det är emellertid uppenbart att en betydande del av både ämneskunskaper och praktisk-pedagogisk utbildning för en kanske mer än 40-årig lärarverksamhet måste inhämtas genom fortbildning.

7.2.2Handledning och stimulans

Det framgår av läroplanerna att läraren alltmera måste ägna sig åt att organisera elevernas arbete och fungera som handledare i deras skilda aktiviteter. I allt mindre grad bör läraren själv förmedla information och kontrollera arbetsresultatet i detalj. Inledningen till ett arbetsavsnitt presenterar ett problem eller en uppgift att lösa, skapar motivation, anvisar källmaterial och metoder men ger inte all erforderlig information. De prov som ingår i undervisningen syftar i första hand till att klarlägga förutsättningarna för arbetet samt utvärdera i vilken mån eleverna tillgodogjort sig arbetsmetoder och stoff inom ett utbildningsmoment. Proven ska ge grunden för den nödvändiga individualiseringen av det fortsatta arbetet och får inte upplevas som främst hjälpmedel för betygsättningen. Individualiseringen i sin tur skapar möjligheter till en förstärkning av interaktionen lärare-elev. Samtidigt kan indi-

vidualiseringen insatt i ett grupparbets-sammanhang bidra till att förstärka interaktionen elev-elev och grundlägga en känsla av gemensamt ansvar för arbetsuppgiften.

Även om läraren själv i mindre grad behöver fungera som direkt informationsförmedlare, måste han skaffa sig en allt vidare överblick över de informationskällor som står till elevernas förfogande. Han måste också mot bakgrund av sin egen kunskap och färdighet samt den erfarenhet han får som lärare kunna vara med och pröva ut eller konstruera olika slag av läromedel eller läromedelssystem som kan visa vägen till eller direkt förmedla kunskaper, träna färdigheter, ge tillfälle till mänskliga kontakter och väcka intresse för studier, anvisa möjligheter till lämplig kombination av metod och material etc.

Av läraren begärs alltså enligt läroplanerna att han ska kunna samverka med kolleger, elever och elevernas föräldrar för att skapa förutsättningar för varje elevs personliga utveckling. Han ska kunna stimulera eleverna till aktivt, självständigt arbete utfört i gemenskap med andra och i medvetande om det gemensamma ansvaret. Han ska kunna planera och leda arbetet för elever med mycket skiftande behov. Samtidigt ska han kritiskt granska sitt eget arbete, förkovra sig själv som lärare och medverka till att verksamheten i skolan ständigt utvecklas och förbättras.

För att lärarna över huvud taget ska kunna motsvara de stora och delvis nya krav som ställs på dem enligt läroplanerna, måste man redan av lärarnas grundutbildning fordra att den är tillräckligt omfattande i tid och att den bedrivs på ett förebildligt sätt. Detta förutsätter bland annat att lärarutbildarna — både högskolornas lärare och handledarna i grundskola och gymnasieskola — får adekvat grundutbildning och fortbildning för sina uppgifter, en fråga som LUK återkommer till i ett senare betänkande.

7.2.3 Samverkan för elevens bästa

I den skolstadga (SFS 1971: 235) som gäller från den 1 juli 1971 understryks att

skolan hos eleverna ska bygga upp en känsla av samhörighet och gemenskap samt förståelse till självständighet och självförtroende. Stadgan framhåller också andra miljöer — hemmet, föreningar, olika slag av fritidsverksamhet — som har betydelse för elevernas utveckling. Stadgan ger på så sätt tyngd åt kravet på samverkan för elevens bästa.

Redan ett studium av skollag, stadga och läroplaner ger alltså vid handen att lärarens uppgifter är mycket mångskiftande och långt ifrån begränsade till att förmedla kunskaper och öva färdigheter. Lärarrollen ger läraren många olika uppgifter och kräver förmåga hos honom att samverka med elever, föräldrar, kolleger i skolan, olika samhälleliga funktionärer utanför skolan.

Därtill kommer att lärarrollen gestaltas i en skola som i ständigt växande grad påverkas av det omgivande samhället, ett samhälle som förändras i allt snabbare takt. Ju mera erfarenhet en lärare har av olika livsförhållanden, olika arbetsmiljöer och människor med olika villkor, desto större möjligheter bör han ha att lära sig uppfatta och förstå sina elevers reaktioner och behov. Att ha erfarenhet endast av skolan som arbetsplats måste för de flesta lärare innebära en begränsning. Arbete av helt annat slag i helt andra miljöer bör kunna vidga inte endast kunskaperna om arbetslivet utan också förståelsen för människors olika villkor, önskiningar, behov och möjligheter.

Samtidigt som kraven på läraren ökar och hans uppgifter visavi den enskilda eleven måste bli alltmer komplexa, ställer skolan som arbetsplats genom sin större öppenhet mot samhället läraren inför nya svårigheter. Övergången från utbildning till självständig lärarverksamhet kan för den enskilda läraren medföra svåra problem. Enligt vår uppfattning kan och bör man minska svårigheterna vid övergången till läraryrket genom en ökad samverkan mellan skola och lärarutbildning samt en ny syn på skolans ansvar för de nya lärarnas utbildning och inväxande i arbetet bland elever och kolleger.

Den blivande lärarens förutsättningar att lyckas som lärare beror emellertid inte endast av utbildningen och inskolningen i lä-

rarrollen. Redan innan en studerande bestämmer sig för att bli lärare, måste han ha fått möjlighet att bilda sig en uppfattning om de krav som ställs på dem som i olika funktioner är verksamma i skolan. Valet av läraryrket måste vara ett medvetet val. En sådan medvetenhet kan inte åstadkommas utan att den studerande, innan den egentliga praktisk-pedagogiska utbildningen börjar, får möjlighet att lära känna skolan som arbetsplats från andra utgångspunkter än man har som elev.

Mål och riktlinjer för den praktisk-pedagogiska utbildningen av ämneslärare tillgodoser i huvudsak de krav vi ställer på innehållet i denna utbildning, men vi finner anledning att pröva utbildningens organisation. Inom de ramar som mål och riktlinjer ger kan enligt LUK:s uppfattning betydelsefulla förskjutningar ske såväl i fråga om utbildningens inriktning som i fråga om arbetsorganisationen och utnyttjandet av tillgängliga resurser. Reformeringen av utbildningen för de lärare som ingår i LUK:s uppdrag aktualiserar otvivelaktigt sådana förändringar.

Vi ska i detta kapitel beröra några faktorer som — vid sidan av inriktningen på den enskilda eleven — enligt vår uppfattning måste leda till förändringar som kan förbättra de praktiska förutsättningarna för lärarutbildningen.

7.3 Relationerna barn—vuxna

För det stora flertalet elever är den dagliga tillvaron utanför skolan helt annorlunda nu än när skolreformerna efter andra världskriget började genomföras. Allt flera människor bor i tätorter. I familjer med barn i skolåldern förvärvsarbetar båda föräldrarna utanför hemmet i högre grad än förr. De vuxnas yrkesverksamhet gör att kraven på självständighet och omdöme hos de unga ökar. De måste kunna klara sig själva i vardagsituationerna utanför skoltid, eftersom föräldrarna ofta har längre arbetsdag utanför hemmet än barnen. Kontakterna med andra vuxna blir i många fall också spar-

sammare. Visserligen har fritiden ökat och skulle kunna medge samvaro i familjen över veckosluten. Men den längre sammanhängande ledigheten utnyttjas ofta för aktiviteter som skingrar i stället för samlar familjerna. Den förändrade samhällsstrukturen och de skilda fritidsintressena leder på så sätt ofta till att relationerna mellan barn och vuxna inom familjerna försvagas. Detta kan i sin tur få konsekvenser för barnens utveckling i olika avseenden, emotionellt, socialt och språkligt.

Om kontakterna mellan barn och vuxna i de enskilda familjerna i många fall blivit mindre omfattande än förr, har emellertid möjligheterna till kontakter mellan generationerna via skolan ökat. Skolan är inte en värld för sig, och dess samverkan med andra områden av samhället ökar ständigt. Studiebesök, praktisk yrkesorientering och fritt valt arbete i grundskolan, yrkesförberedelse av olika slag, expertmedverkan och SYO är några exempel på företeelser i skolarbetet som medför kontakter mellan skola och samhälle. Också fritiden kan föra samman människor från olika generationer eller på annat sätt bidra att skapa förståelse dem emellan. TV och radio, film och teater ger kunskap om och inblick i vuxenvärlden. Elevernas deltagande i förenings- och fritidsverksamhet, idrottsliga, politiska och kulturella aktiviteter erbjuder möjligheter för barn, uppväxande och vuxna att samlas kring gemensamma intressen. Men även om möjligheter till kontakt mellan barn och vuxna finns är det inte säkert att de utnyttjas.

Både skola och hem måste bli medvetna om hur den förändrade samhällsstrukturen och förvärvsverksamheten påverkar de uppväxandes möjligheter att lära känna vuxenvärlden och umgås med enskilda vuxna. Tillsammans måste hem och skola skapa och ta till vara förutsättningar för verksamheter i och utanför skolan, som ger barnen och ungdomarna rika och mångsidiga kontakter och upplevelser. Lärarna får på så sätt mera direkt ansvar för elevernas personliga utveckling och för förmedlingen av deras vuxenkontakter. Därmed följer också större

krav på läraren att samverka med elevernas hem, med samhällliga organ och institutioner av olika slag. Lärarutbildningen måste visa på metoder att etablera kontakt med elever, som har skilda behov, med hem, som har skilda värderingar och normkrav, och med samhällliga aktiviteter och fritidsverksamhet, som kan fånga de enskilda elevernas intresse.

7.4 Skolans expansion

7.4.1 Bildningsklyfta

Genom ungdomsskolans snabba utveckling har det uppstått en klyfta mellan ungdom och vuxna i fråga om utbildning. Vuxenutbildningen är en faktor som kan medverka till att klyftan överbryggas. Men risken för en växande bildningsklyfta gör att det krävs medvetna insatser från samhällets och skolans sida för att närma unga och äldre till varandra och ge dem en större gemensam referensram.

7.4.2 Individualiserad lärarinsats

Utbildningens expansion — motiverad bland annat av högre krav på kunnande och en medveten strävan att utjämna skillnaderna mellan människor i fråga om allmän referensram och yrkesutbildning — ställer lärarna inför nya uppgifter, främst när det gäller medverkan i de studerandes personliga utveckling. Merparten av tonåringarna och de vuxenstudierande kan inte räkna med stöd i sina studier från hemmets sida på det sätt som ännu för tio-femton år sedan var vanligt för eleverna i gymnasiet. Varje lärare måste kunna individualisera inte endast arbetsuppgifter och kursinnehåll med hänsyn till elevernas intressen och behov utan också i olika hög grad vara med och planera och stödja elevernas studier. Även på skolans högre stadier måste läraren medvetet hjälpa

till att bygga upp ordförråd och språkförståelse hos elever som i tidiga år fått otillräcklig språklig stimulans.

7.4.3 Integrerad handikappundervisning

Den förändrade synen på människor med fysiska, psykiska eller sociala handikapp är ännu en faktor, som har betydelse för hur lärarnas utbildning utformas. Lärarna ska förstå och till sina elever förmedla förståelse för olika individers förutsättningar och behov. De ska också ha kunskap om olika slag av handikapp, deras orsaker och yttringar samt förstå behovet av specialundervisning. I sitt eget arbete ska de på ett naturligt sätt kunna medverka i den samordnade specialundervisning som bland annat också är ett led i strävan att i ett för alla gemensamt samhälle så långt möjligt låta också elever med handikapp och skolsvårigheter gå i vanliga klasser och uppleva gemenskap med kamraterna där.

7.5 Stoffets förändringar

7.5.1 Levande kunskaper

En annan sida av utbildningsexpansionen är den ständigt växande och växlande kunskapsmassan. En lärare kan inte skaffa sig ett kunskapsförråd som står sig under hela hans yrkesverksamma tid. Vissa kunskaper föråldras eller blir irrelevanta, andra i och för sig fortfarande giltiga kunskaper trängs undan, därför att nytt material är mera aktuellt och nödvändigt i den verklighet eleverna befinner sig i.

Läraren måste dessutom räkna med som normalt att eleverna i skolarbetet tar upp stoff som han inte själv helt behärskar. De kunskaper och färdigheter han tillägnat sig i grundutbildningen har inte alltid varit tillrättlagda just för lärare utan riktar sig ofta till studerande med olika yrkesintressen. En sådan studieorganisation är berikande

för de studerande och vidgar deras referensramar. Men just den breda yrkesinriktningen i grundutbildningen, dess karaktär av basutbildning för flera yrken, nödvändiggör en kontinuerlig fortbildning för alla yrkesgrupper. För lärarna måste både det levande kunskapsförrådet och metoderna att i skolarbetet utnyttja och förmedla kunskaper och färdigheter successivt förändras och kompletteras.

7.5.2 Många kunskapskällor

Skolan har inte längre samma dominerande betydelse som kunskapsförmedlare och inlärningsmiljö för de unga som den hade ännu för tjugo—trettio år sedan. Dagens skolungdomar kan lätt tillägna sig en större mängd kunskapsstoff ur andra källor än via skolan. Tidningar, TV, radio, kamratumgänge, film, teater, diskussioner, studiecirkel, föreningsliv, själva tillvaron i dagens samhälle ger ungdomarna erfarenheter och kunskaper som kanske för dem syns mera relevanta än mycket av det de får lära sig i skolan. Man får inte nöja sig med att konstatera att många ungdomar upplever en konflikt mellan skolan och de andra miljöer de rör sig i. Skolan måste vara en positiv inlärningsmiljö för eleverna. Bland annat måste lärarna kunna utnyttja de många skilda informationskällor som eleverna har tillgång till och på så sätt bidra till att skapa en mångsidig helhetsbild.

7.5.3 Internationalisering

Skolans arbete präglas i växande grad av ett internationellt tänkande. Kommunikationerna mellan länderna intensifieras både i arbetet och på fritiden. Eleverna måste få en klar bild av sitt eget land som endast en liten del av ett större samhälle, där förhållandena är mycket olika inom skilda geografiska områden likaväl som inom olika politiska, kulturella, sociala, ekonomiska och religiösa system.

Lärarna ska också utbildas så att de förstår de invandrarfrågor som var och en av dem med sannolikhet möter i sitt arbete. De måste kunna respektera invandrarbarnens behov av att lära känna sitt ursprungslands kultur, tala dess språk och följa dess utveckling och samtidigt få reella möjligheter att växa upp till och känna sig som medborgare i det svenska samhället. Alla lärare och elever måste också arbeta i medvetande om att många av eleverna med största sannolikhet under längre eller kortare tid kommer att leva och verka i andra delar av världen. Detta påverkar självfallet både innehåll och metoder i skolarbetet.

7.5.4 Övergripande samhällsfrågor

I nu gällande läroplaner för grundskola och gymnasieskola framhävs vid sidan av de internationella frågorna en rad andra frågor, som bör tas upp i olika sammanhang inom alla eller flertalet ämnen, t. ex. könsrollsfrågan, sexual- och samlevnadsfrågorna, miljövården, effekterna av ANT (alkohol, narkotika, tobak) och riskerna med användningen av dessa medel.

Det är självklart att man i skolarbetet stannar inför samhällsfrågor och problem, som har omedelbar aktualitet och stor betydelse för framtiden. Dessa frågor och problem kan växla från tid till annan. Samhällets föränderlighet leder också i detta avseende till tyngdpunktsförskjutningar i lärostoffet och ställer krav på läraren att kunna aktivera och intressera eleverna inför nya situationer och tidigare okända problem. I lärarutbildningen måste utbildningens roll i ett levande, föränderligt samhälle och läraren som förmedlare av samhällskunskap i vidaste mening vara en central uppgift.

7.6 Arbetssättet

7.6.1 Samverkan

Tidigare kunde en lärare arbeta med sin egen klass eller i sitt eget ämne utan att

nämnvärt behöva påverkas av kollegerna eller av elevernas undervisning i övrigt. I dag ska lärare på skolans alla stadier samverka med varandra. Redan på låg- och mellanstadierna förutsätter många undervisningssituationer samverkan mellan flera lärare för att skolarbetet ska bli så effektivt och givande för eleverna som möjligt. På de högre stadierna är samverkan på ett eller annat sätt i undervisningen numera nödvändig för alla lärare. Den måste förekomma inte bara inom och mellan den naturorienterade och den samhällsorienterade sektorn utan också mellan exempelvis språk och orienteringsämnen, mellan musik, dramatik, dans, teckning, främmande språk, svenska och historia, mellan samhällskunskap och hemkunskap, mellan kemi och hemkunskap, mellan biologi och gymnastik.

Varje lärare måste kunna samverka med en eller flera kolleger som representerar hans egna och andra ämnen. Kravet på samverkan gäller ofta själva planeringen av skolarbetet. Men samverkan i planeringen visar vägen till samverkan i genomförandet.

Stora delar av lärarutbildningen i dag har genom själva studieorganisationen svårt att ge tillräckligt konkret förberedelse för denna samverkan. Detta gäller inte minst nuvarande utbildning i LUK-ämnen. Denna ges oftast vid separata enheter som har rent praktiska svårigheter att etablera kontakt med annan lärarutbildning.

7.6.2 Samarbetsförmåga

Den samverkan i skolarbetet som vi talat om i föregående avsnitt förutsätter förmåga att samarbeta. Utbildningsplanerna för lärarhögskolorna ger stort utrymme åt undervisningsprinciperna — motivation, aktivitet, konkretion, individualisering, samarbete — men i de olika undersökningar som gjorts på senare tid för att utröna lärarnas inställning till sin utbildning är en sak genomgående: undersökningarna visar entydigt att lärarna anser sig vara otillräckligt rustade för att medverka i elevernas sociala utveckling på det sätt läroplanerna avser. Denna

uppfattning kommer fram också i svaren på LUK:s lärarenkät (se nedan avsnitt 7.7.4). Det förefaller som om lärarna skulle uppleva en konflikt mellan nödvändigheten att individualisera undervisningen, att anpassa den till de enskilda elevernas behov, och viljan att främja gemenskap, samarbetsförmåga, hänsyn och ansvar. Lärare i LUK-ämnena anser det ofta vara lättare att individualisera än att »främja elevernas sociala utveckling». Detsamma tycks gälla lärare i andra ämnen. Det finns flera tänkbara anledningar till detta. En kan ligga i det faktum att lärarutbildningen, även vid lärarhögskolorna, bedrivs relativt isolerat för varje stadium och för de olika ämnesgrupperna i ämneslärarutbildningen. Samverkan mellan lärarkandidater med olika ämnen är inte vanlig. Ännu har lärarutbildningen knappast lyckats att ge den helhetssyn på den växande människan, som utbildningsplanerna talar om. Man söker också vägar att förverkliga den helhetssyn på lärarutbildningen som måste innefatta samverkan över ämnes- och stadiegränser även med avseende på elevernas personliga utveckling.

7.6.3 Elevinflytande — elevansvar

Under senare år har elevernas behov att känna delaktighet i beslutsfattandet i skolan bland annat tagit sig uttryck i ett direkt krav på medbestämmanderätt. Lärarna ställs inför uppgiften att engagera eleverna i planeringen och genomförandet av skolarbetet samt i utformningen av andra aktiviteter i skolan. För att kunna göra detta måste de i sin egen utbildning ha känt både medinflytande och medansvar. Men nu (1972) pågående undersökningar, utförda av bland andra SÖ och vissa lärar- och studerandeorganisationer, visar att lärarkandidaterna inte anser sig ha möjligheter att öva inflytande och ta ansvar i tillräcklig grad. De har inte själva fått uppleva den delaktighet i besluten som de ska ge sina elever. En förändring på denna punkt är nödvändig och försöksverksamhet i detta syfte pågår.

Medinflytandet för elever och studerande i skolan och i den högre utbildningen får emellertid inte upplevas som ett självändamål. Det ska förbereda eleverna för det ansvar de måste ta som samhällsmedborgare, som förvärvsarbetande, som medlemmar i en familje- eller annan grupp-gemenskap. Därför måste läraren på skolans alla stadier ha lärt sig planera arbetet så att den naturliga mognadsprocessen också i detta avseende främjas. Lärarens roll blir bland annat att erbjuda arbetssituationer som kan utveckla elevernas egen aktivitet, stimulera deras intresse, skapa arbetsglädje och ansvarskänsla inför uppgiften. Läraren måste få eleverna att känna att skolarbetet är deras arbete, att resultatet beror på deras egna insatser.

7.6.4 Läraren och elevvården

Skolan kräver att varje lärare ska medverka i elevvården. Innebörden i ordet »elevvård» håller på att förskjutas från att vara särskilda åtgärder vid sidan av skolarbetet till att vara själva tillvaron i skolan. Ordet elevvård kan leda tanken till begränsade åtgärder för enskilda elever. Det ger knappast uttryck för den aktivering av alla elever som numera läggs in i begreppet elevvård. Termen används emellertid genomgående både i skolornas läroplaner och i utbildningsplanerna för lärarutbildningen. LUK har därför trots vissa betänkligheter stannat för att använda ordet. God elevvård består enligt vår uppfattning först och främst i ett sätt att arbeta, som tar hänsyn till de enskilda elevernas intressen och behov, skapar motivation för arbetet, aktiverar eleverna och låter var och en få ägna sig åt för honom eller henne meningsfulla uppgifter. Skolan som arbetsplats och miljö ska anpassas till eleverna. Skolarbetet ska utgå från elevernas förutsättningar. Detta är grunden för en god elevvård. Om inte läraren känner sig som huvudagerande i elevvården och genom sin utbildning har fått förutsättningar att också vara det, kan de särskilda elevvårdan-

de åtgärderna bli meningslösa. Också på denna punkt ger lärarenkäterna, LUK:s egen och andra klart besked. Lärarna tycker sig inte ha fått tillräcklig grund för att förstå de enskilda eleverna och tolka vad som kan ligga bakom symtom på bristande anpassning, skolleda och beteendestörningar av olika slag och ta initiativ till att lösa uppkommande problem. Eleviakttagelser och åtgärder i skolarbetet som kan förhindra störningar och innebära en positiv, förebyggande elevvård behöver ges ökat utrymme i utbildningen.

7.7 LUK-ämnena och LUK-ämneslärarna

7.7.1 LUK-ämnenas ställning i skolan

Det som sagts i avsnitten 7.5 och 7.6 om föränderligheten i lärostoff och arbetsätt gäller alla ämnen. Vi vill ändå uppehålla oss något vid just de ämnen som ingår i vårt uppdrag.

Den tidigare indelningen i olika kategorier av ämnen, läroämnena, övningsämnena och yrkesämnena, hade ofta negativa effekter för de båda senare grupperna. Vi har redan pekat på att utbildningen av LUK-ämneslärare nu sker vid fristående utbildningsenheter utan direkt kontakt med annan lärarutbildning. I skolan har lokaler för »övningsämnena» och »yrkesämnena» ofta förlagts till särskilda byggnader eller inom en skola förts samman till en enhet avskild från skolans övriga lokaler. På så sätt har lärarna ofta gått miste om den naturliga kontakten med andra kolleger på raster och håltimmar. Samverkan i skolarbetet har försvårats genom denna bristande kontakt. Den har försvårats också genom att materielrummen legat skilda och materielen inte kunnat utnyttjas av lärare i olika ämnen för samverkansprojekt, som annars kunnat komma till stånd.

Den särställning som LUK-ämnena många gånger fått genom rent yttre förhållanden håller på att försvinna. Redan tillkomsten av sådana ämnen som ekonomi, konst och tek-

nik leder till viss samverkan mellan lärare från olika områden i skolan. De intressantaste förändringarna sammanhänger dock med eller är en följd av förhållanden utanför skolan. Bland annat den ökade yrkesverksamheten och ändrade arbetsfördelningen mellan individerna, den enskildas och samhällets ekonomi, inriktningen av produktion och konsumtion, det ökade flödet av information i ord och bild, den nya synen på familjens ställning och uppgifter, den ökade kunskapen om inverkan på individen av olika företeelser och beteenden har lett till en genomgripande och kontinuerlig omvandling av struktur, innehåll och arbetsätt i samtliga LUK-ämnena.

7.7.2 LUK-ämnenas förändring

Innehållet i grundskolans och gymnasiet läroplaner för de skilda konstområdena har utformats så att undervisningen ska kunna sätta de uppväxande i stånd att analysera, förstå och ta ställning till olika slag av bild och musik i den dagliga miljön och i det konstnärliga utbudet. Hit hör också att sovra i utbudet av information och träna omdömet inför påverkan i ljud och bild. Men undervisningen ska också ge eleverna rikliga tillfällen till egen kreativ verksamhet. Området för denna senare verksamhet har breddats till att omfatta en rad olika tekniker, material, uttrycksmedel, instrument och redskap. Läraren kan knappast själv behärska samtliga metoder och medel men han måste ha god kännedom om hela fältet.

Gymnastiken ska inte endast ge barn och ungdom tillfälle till kroppsövningar avpassade för deras ålder och fysiska utveckling. Den ska framför allt hos individer med mycket skiftande förutsättningar skapa ett bestående intresse för och behov av fysisk aktivitet och grundlägga en ändamålsenlig arbetsteknik. Den ska också förmedla kontakt med samhällets olika organ för fysisk rekreativ verksamhet.

Den förändrade arbetsfördelningen i hemmen och de nya konsumtions- och pro-

duktionsmönstren påverkar självfallet både ämnesinnehåll, undervisningsmetoder och lärarutbildning i sådana ämnen som hemkunskap, barnkunskap, slöjd och deras motsvarigheter i gymnasieskolan. Dessa ämnen har fått en starkare socialpsykologisk prägel samtidigt som undervisningen inriktas på planering, avvägning av arbetsinsatser, val av konsumtion, miljöskapande och samverkan för att tillgodose behoven i arbetsliv, hem och fritid.

En av skolans uppgifter är att vårda och vidareutveckla de uttrycksformer som står människan till buds. Det är naturligt att det talade och det skrivna ordet har ägnats mycket stor omsorg vid fullgörandet av denna uppgift. Självfallet är detta alltjämt en angelägen sak. Men lika angeläget är att sätta in ökad kraft på att mera än hittills också låta eleverna öva och vidareutveckla de uttrycksformer — var för sig och i förening med varandra — som tar färg och form, ljud och rörelse i sin tjänst. LUK-ämnena ger utomordentliga möjligheter för en sådan övning och vidareutveckling.

Genomgående för LUK-ämnena är att de blivit alltmera samhällsorienterade och samhällsinriktade. Genomgående är också att gränserna mellan de olika LUK-ämnena liksom mellan dessa ämnen och tidigare så kallade läroämnen och yrkesämnen blivit allt mindre markerade. LUK-ämnena utgör inte längre en grupp för sig. Det är väsentligt att lärarna i dessa ämnen genom utbildning och arbetsvillkor får bästa möjliga förutsättningar att ingå i arbetsgemenskapen i skolan. Varje lärare måste kunna känna att hans arbete är lika väsentligt för elevernas personliga utveckling som alla andra lärares. Varje lärare måste också förstå att kollegerna har lika viktiga uppgifter när det gäller att uppnå skolans mål som han har själv, att alla måste samverka i strävan mot detta mål.

7.7.3 LUK-ämnena och utvecklingsarbetet

Inom alla skolans områden har man blivit alltmera medveten om vikten av utvecklings-

arbete och forskning. Skolväsendet har behov av lärare med sådan utbildning att de kan initiera, leda eller medverka i även större forskningsprojekt av ämnesmässig eller undervisningsmetodisk karaktär. I detta avseende har LUK-ämnena hittills haft en mindre gynnsam ställning än andra ämnen. Ämnesmässig forskning har inte bedrivits i LUK-ämnena, i varje fall inte annat än via andra discipliner. Endast i mycket begränsad omfattning har den pedagogiska forskningen belyst problem inom de så kallade övningsämnena i skolan. Det framgår av vad vi anfört i föregående stycke att någon särställning för LUK-ämnena inte heller i detta avseende är motiverad.

7.7.4 Vissa synpunkter ur befattningsanalyserna

För att få underlag för sina ställningstaganden beträffande utformningen av utbildningen i olika ämnen har LUK haft en rad värdefulla kontakter med nu verksamma lärare, lärarutbildare och studerande inom våra ämnen. Vi har besökt flertalet utbildningsenheter och haft överläggningar med skolläda, anställda och studerande. Vi har också som framgår av kapitel 1.5 utfört vissa undersökningar, bland annat befattningsanalyser för lärare i barnkunskap, bild- och formarbete, gymnastik, hemkunskap, musik, teckning, textilslöjd och trä- och metallslöjd. Det enkätmaterial som ligger till grund för befattningsanalyserna har besvarats av sammanlagt 846 lärare i angivna ämnen. Genom befattningsanalyserna ville vi få reda på vad det innebär att vara lärare i dessa ämnen, vilka situationer lärarna ställs inför och hur de ser på sitt arbete och sin utbildning. Rapport om de utförda befattningsanalyserna har lämnats i särskilt betänkande (Utbildningsdepartementet 1972: 11).

Flertalet av lärarna har ansett att den grundutbildning som krävs för behörighet till tjänst i deras ämnen är lagom lång. Ungefär hälften av gymnastiklärarna och

mer än en tredjedel av lärarna i trä- och metallslöjd anser emellertid att deras grundutbildning är för kort.

Lärarna är alltså i stort sett nöjda med längden av grundutbildningen. Däremot är de kritiska beträffande möjligheterna till fortbildning. Inom samtliga lärargrupper har en mycket klar majoritet uttalat sig för att längre tid än nu borde ägnas åt fortbildning.

Av de svar som lämnats på frågor angående innehållet i utbildningen framgår att lärarna upplever de största bristerna i fråga om den praktisk-pedagogiska utbildningen. Tiden för lärarpraktik anses av alla lärargrupper för kort. Genomgående anser lärarna att de i sin utbildning fått otillräcklig förberedelse för att kunna främja elevernas personlighetsutveckling och förmåga till samverkan samt för elevvårdande uppgifter. Däremot anser de att lärarutbildningen gett i stort sett tillräcklig förberedelse för elevernas kunskapsinhämtande och färdighetsträning. En förutsättning anses emellertid vara att grundutbildningen byggs på med fortbildning i större utsträckning än hittills (jfr ovan).

Lärarna har bland annat fått ange vad de saknar mest i sin lärarutbildning, vad de anser sig ha haft mest nytta av i sitt arbete som lärare och vad de anser bör ingå i lärarutbildningen i större utsträckning. För alla lärargrupper utom musiklärarna gäller att praktisk-pedagogisk utbildning dominerar bland svaren på frågorna om vad man saknar mest i sin utbildning och vad man anser bör ingå i lärarutbildningen i större utsträckning. Flertalet av svaren på vad som varit av mest nytta anger däremot någon form av ämnesutbildning. Många lärare har nämnt praktisk-pedagogisk utbildning som svar både på frågan om vad som varit av mest nytta och frågan om vad som bör ingå i lärarutbildningen i större utsträckning.

Många lärare förklarar att den nuvarande lärarutbildningen inte ger en realistisk bild av skolarbetet. Undervisningsövningarna och övningslektionerna bedöms som orealistiska. Önskemål framförs ofta om praktik under längre perioder, t. ex. i form av praktiker-

min. Starka önskemål framkommer också om en förbättrad utbildning i psykologi och pedagogik samt i metodik.

7.8 Slutsatser

7.8.1 Reformerad utbildning av LUK-ämneslärare

Diskussionen i detta kapitel pekar på behov av förändringar i utbildningen av lärare i LUK-ämnena. Dessa förändringar blir av olika skäl genomgripande och innebär att såväl grunden för utbildningen som ämnesstudierna och den praktisk-pedagogiska utbildningen berörs. Förändringarna kan emellertid inte stanna enbart vid utbildningen. Även tjänstgöringsvillkoren måste påverkas. Vi sammanfattar här de åtgärder som vi i det följande kommer att behandla och lämna förslag om.

De blivande lärarna i LUK-ämnena måste ha samma referensram som andra studerande och övriga lärare i skolan. Detta betyder att den allmänna behörigheten för tillträde till studierna måste bli genomgånngen minst tvåårig linje av gymnasieskolan eller motsvarande kunskaper och färdigheter. Skolunderbyggnaden blir därmed formellt högre än för närvarande. Stor vikt måste också fästas vid kunskaper om och erfarenhet från olika områden av arbetslivet och samhället i övrigt.

Ämnesstudierna måste få ett innehåll och en organisation som kan ge baskunskaper för olika slag av yrkesverksamhet och samtidigt grundutbildning för läraryrket. Studierna måste också organiseras så att studerande som avser att bli lärare får god beredskap inför förändringar i skolans läroplaner.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen måste förstärkas och konkret inriktas i första hand på skolans övergripande mål.

De som ska förmedla ämneskunskaper och praktisk-pedagogisk utbildning måste själva få adekvat förberedelse och fortbildning för sina uppgifter som lärare i olika funktioner inom högskolan.

Resurserna måste fördelas mellan grundutbildning och fortbildning på ett sådant sätt att läraren inte endast har förutsättningar att börja verka som lärare i direkt anslutning till grundutbildningen. Han ska också ha god beredskap inför kommande förändringar och veta att han genom ändamålsenlig fortbildning får hjälp att motsvara de nya krav som kommer att möta i lärarverksamheten som sådan och i de enskilda ämnena.

Den ämnesmässiga och praktisk-pedagogiska grundutbildningen måste utformas så att den både ger förberedelse för kommande yrkesverksamhet och kan utgöra grund för forskarutbildning.

Reformering av LUK-ämneslärarnas utbildning leder till att lärartjänsterna måste anpassas till den nya utbildningen. Tjänster måste erbjudas såväl lärare med grundexamen som lärare med forskarutbildning.

7.8.2 Konsekvenser för annan lärarutbildning

De förslag som vi lägger fram i det följande, främst i kapitlen 11—20, får konsekvenser för studieinnehållet, studieorganisationen och konstruktionen av lärartjänster även för andra studerande och lärare än dem som ägnar sig åt LUK-ämnena. Detta är naturligt och kan enligt vår uppfattning medverka till en positiv utveckling av arbetet och studierna inom såväl de filosofiska fakulteterna som lärarhögskolorna och ungdomsskolan. En ny utbildning för lärare i LUK-ämnen enligt våra förslag medför vissa omedelbara förändringar i utbildningen av även andra ämneslärare.

8.1 Nuvarande förhållanden

8.1.1 LUK-ämnena

8.1.1.1 Intagningsspärr

Genomgående för LUK-ämnena är att tillträdet till utbildningen är spärrat. Intagningsspärren motiveras av två skäl.

Utbildningen är resurskrävande. Den måste bedrivas i speciella lokaler och med speciell utrustning. Begränsade resurser är ett skäl för spärr.

Vidare är utbildningen klart yrkesinriktad. Den är tillrättalagd för blivande lärare och inte avsedd för studerande med andra yrkesplaner. I och med att utbildningen syftar till ett bestämt, klart avgränsat yrkesmål har det bedömts nödvändigt att begränsa antalet utbildade, om de utbildade ska ha rimliga chanser att få arbete. Samhället bör inte belastas med högre kostnader än nödvändigt för att tillfredsställa behovet av arbetskraft. Det andra skälet för spärr är alltså behovet av arbetskraft med respektive utbildningar.

Utbildning i LUK-ämnen erbjuds vid en enda eller ett fåtal utbildningsenheter för varje ämne. Utbildningen är inte geografiskt spridd i samma utsträckning som den högre utbildningen i dag utan koncentrerad till en eller ett fåtal orter. Intagningskapaciteten är något olika vid de olika utbildningsenheterna i de fall då det finns mer än en sådan enhet.

Bedömningen av utbildningskapaciteten görs med ledning av prognoser över lärarbehovet i de olika ämnena. Justeringar företas ofta år från år i fråga om antalet intagningsplatser. Genom att utbildningsenheterna är få, har dessa justeringar i regel kunnat göras utan större olägenheter.

8.1.1.2 Urvalsmetoder

Intagning vid de utbildningsenheter som utbildar lärare i LUK-ämnen sker i flertalet fall en gång om året. Till grund för intagningen ligger betyg från genomgångna skolor och — i många fall — intyg om praktik och förutbildning av annat slag än den som ges i grundskola/gymnasieskola. I flertalet fall utgör grundskola formellt krav för tillträde. Gruppen behöriga sökande skulle alltså kunna vara mycket stor. Men genom att krav på särskild förutbildning eller praktik uppställs, begränsas antalet behöriga sökande.

För urvalet av sökande till musiklärarutbildning och teckningslärarutbildning används vid sidan av betygen och bedömningen av genomgången förutbildning också prov. Betygen anses inte kunna ge tillräcklig ledning. Vid musikhögskolan anordnas inträdesprov. De sökande till teckningslärarinstitutet ska till ansökan foga arbetsprov. Proven syftar i båda fallen till att garantera en viss nivå på undervisningen genom att

säkerställa att de som antas har förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Så snart tillströmningen är större än antalet tillgängliga utbildningsplatser, fungerar proven också som gallringsinstrument. Man har självfallet sökt uppställa vissa objektiva kriterier vid bedömningen, men denna blir dock till stor del subjektiv. Provens värde som urvalsinstrument har ofta ifrågasatts. I avsaknad av andra kompletterande urvalsinstrument vid sidan av betyg och intyg har de dock behållits.

Spärren för tillträde till nuvarande LUK-utbildning är hård. Intagningstalen får inte överskridas. Genom de differentierade och relativt mångsidiga urvalsmetoderna kan man emellertid få en bred rekrytering av studerande. Skolbetygen blir inte ensamt avgörande i den utsträckning som de hittills varit det vid intagning till huvudparten av den spärrade högskoleutbildningen. Vid intagning till LUK-ämnesutbildning bedöms betygen tillsammans med intyg om praktik eller annan förutbildning och resultatet av eventuella inträdesprov eller granskningen av insända arbetsprov.

De som tas in är garanterade att få fullfölja utbildningen fram till läroexamen under förutsättning att studierna sköts nöjaktigt.

8.1.2 Övriga skolämnena

Intagningen till flertalet av de ämnen i högskolan som kan ge utbildning för blivande lärare är ospärrad. Alla behöriga sökande antas. Prov av typ inträdesprov eller arbetsprov förekommer över huvud taget inte som ett led i intagningen. Däremot är intagningen av resursskäl spärrad till vissa ämnen. Detta gäller främst de laborativa ämnena. Man kan inte ta in fler studerande än laboratorierna medger. Dimensioneringen görs i dessa fall huvudsakligen med ledning av de kostnader man anser sig kunna lägga ned. Däremot görs inte prognoser över hur många som behöver utbildas i varje ämne. De spärrade ämnena vid filosofisk fakultet skiljer sig i detta avseende från lärarutbild-

ning, läkarutbildning m. fl. utbildningar utanför de filosofiska fakulteterna.

Förekommande spärrar inom filosofisk fakultet är av typ resursspärr, medan som vi redan framhållit spärrarna till nuvarande LUK-ämnesutbildningar måste bedömas som en kombination av resursspärr och behovsspärr. Sökande som antas till utbildning i andra skolämnena än LUK-ämnena har inte någon garanti för att de efter avlagd fil. kand.-examen också får tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskola. Den studerande antas till studier av ett ämne inom en utbildningslinje. Eventuellt är han från början på det klara med både vilken ämneskombination han vill studera och vilket yrke han siktar till, t. ex. läraryrket. Han har emellertid därmed inte någon självklar rätt att få fullfölja utbildningen längre än till fil. kand.-examen.

Studier för behörighet att undervisa i de skolämnena som nu kan ingå i ämneskombinationer i adjunktstjänst erbjuds i de flesta fall vid alla de utbildningsenheter — universitet, högskolor, universitetsfilialer — som anordnar högre utbildning inom filosofisk fakultet. Utbildningen i övriga skolämnena är alltså avsevärt mera spridd än utbildningen i LUK-ämnena. Till den större spridningen bidrar också att utbildningen erbjuds inte endast vid de permanenta högskoleenheterna utan också i många fall i den decentraliserade högre utbildningen. I fråga om denna utbildning bestäms för varje år vilka ämnen som ska erbjudas på en ort. Skolämnena förekommer ofta i den decentraliserade högre utbildningen.

Intagningen till lärarhögskolornas ämneslärarlinje är spärrad. Den grundas på betyg i avlagd fil. kand.-examen och eventuella övriga meriter. Betygen väger tyngre än övriga meriter och den som har tillräckligt höga betyg kan i realiteten vara säker på att bli intagen oavsett personlig lämplighet för den planerade lärarutbildningen. Prov eller undersökningar i syfte att utröna om de som antas har tillfredsställande förutsättningar för läraryrket förekommer inte. Tillströmningen till lärarhögskolornas ämneslärarlinje varierar starkt. Un-

der de senaste åren, då arbetsmöjligheterna för akademiker minskat, har antalet ansökningar till ämneslärarlinjen ökat. Ett stort antal av de sökande kan antas ha haft andra preliminära yrkesplaner.

Ämneslärarlinje finns för närvarande vid de sex större lärarhögskolorna.

8.2 Den aktuella diskussionen

8.2.1 Eventuell totalspär

Till det område som benämns högre utbildning har genom skolreformerna och den höjda skolunderbyggnaden under senare tid förts en rad utbildningar, som tidigare varit paralleller till det tre- eller fyraåriga gymnasiet. Den fortsatta reformering av lärarutbildningen som vi föreslår leder till att området vidgas ytterligare. En stor del av de utbildningar som genom reformerna förts till den högre utbildningen är spärrade utbildningar. Andelen spärrade utbildningar i högskoleväsendet har ökat samtidigt som den huvudsakliga ökningen av studerandantalet har skett inom de fria fakulteternas ospärrade institutioner.

Utbildningsväsendets utbyggnad och snabba expansion har föranlett en diskussion kring tanken att inom en totalram söka prioritera de mest angelägna studievägarna och för samhället och de enskilda få ut bästa möjliga resultat av de medel som kan ställas till förfogande. Det är naturligt att frågan om en spärr inte som nu endast till vissa studievägar eller delar av studievägar utan till hela den högre utbildningen blivit alltmera brännande.

I övervägandena om konsekvenserna av en total intagningsbegränsning till högskolan och utformningen av en sådan begränsning har bland annat följande synpunkter framkommit.

Begränsade resurser anses kunna motivera en totalspär. En kostnadsram behöver anges inte endast som riktpunkt. Den får inte överskridas. Detta leder till att intagningen måste begränsas för hela den högre utbildningen.

Däremot har ett par andra skäl för spärr avvisats. Det vore inte lyckligt att införa en spärr som syftar till att släppa in de betygsmässigt mest meriterade och stänga ute alla andra. Om en spärr införs, bör de sökande delas upp i grupper med olika slag av tidigare utbildning och/eller erfarenhet. För varje grupp avdelas en kvot för intagning. På så sätt uppnås ett mera allsidigt urval av studerande.

Prognoser över det framtida arbetskraftsbehovet anses inte heller motivera en spärr. I varje fall kan de inte utgöra främsta grund för en sådan. De studerandes frihet att välja utbildning ska i princip bevaras. Möjligheterna att för längre perioder bedöma det framtida arbetskraftsbehovet är också begränsade, medan däremot den högre utbildningen har lång verkan. Innehållet i och distributionen av denna utbildning samt utbildningsväsendets anpassningsbarhet till arbetsmarknaden är för närvarande viktigare faktorer än prognoser, när det gäller att tillförsäkra samhället arbetskraft med adekvat utbildning.

8.2.2 Den högre utbildningens yrkesinriktning

Ett förhållande som komplicerar en diskussion om skälen för och utformningen av en eventuell totalspär är den högre utbildningens yrkesinriktning. All högre utbildning ska vara yrkesinriktad. De studerande ska vara garanterade inte endast en hög allmänbildning utan också en förberedelse för yrkesverksamhet som sätter dem i stånd att göra en insats i arbetslivet och utnyttja sin utbildning för förvärsarbete.

Den högre utbildningen syftar till att förbereda människor för kommande verksamhet. Men den direkta yrkesförberedelsen är mer eller mindre uttalad. Medicinsk och teknisk utbildning ger liksom socionom-, journalist- och agronomutbildning och en rad andra spärrade utbildningar mera direkta närförberedelser för den kommande yrkesverksamheten än studierna vid filosofisk fakultet fram till fil. kand.-examen. Den

som avlagt sådan examen behöver ofta komplettera utbildningen före eller i anslutning till utträdet i yrkeslivet. Blivande lärare t. ex. måste genomgå praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. Även juridiska och teologiska studier kräver en viss fortsatt utbildning efter examen, innan den utbildade har en regelrätt yrkesutbildning.

Förhållandena inom de filosofiska fakulteterna håller emellertid på att ändras. Allt flera utbildningsvägar avslutas med eller innefattar en direkt yrkesinriktad del. Denna tendens torde komma att förstärkas.

Det förhållandet att en utbildning ger direkt närförberedelse för yrkesverksamhet gör en spärr mera motiverad. Det är i detta fall inte främst resursskäl som talar för intagningsbegränsning utan hänsynen till de utbildades möjligheter att få ett arbete som ger dem möjlighet att använda sin utbildning. Om utbildningen direkt förbereder för ett bestämt yrke eller ett klart avgränsat verksamhetsområde, måste en bedömning göras av arbetskraftsbehovet inom detta område. De olika spärrade lärarutbildningarna är exempel på studievägar som spärrats mera av arbetsmarknadsskäl än av resursskäl.

Man skulle kunna säga att i själva principen om yrkesinriktning av den högre utbildningen ligger inbyggt ett krav på att denna utbildning ska spärras med hänsyn till både de utbildade och arbetsmarknaden.

En yrkesinriktad högre utbildning kan vara mer eller mindre snävt yrkesinriktad. De studerande kan välja utbildning för ett verksamhetsområde med många specialiseringsmöjligheter. Basutbildningen kan vara bred och utgöra grund för individuella val av specialisering. Hittills har yrkesinriktningen även inom de direkt yrkesinriktade fakulteterna i regel varit bred. De studerande får en flerårig grundutbildning, innan de specialiserar sig.

Huvudparten av specialistutbildningen sker efter avlagd grundexamen. Vissa nya typer av utbildningar inom de filosofiska fakulteterna är emellertid mera direkt arbetsmarknadsanpassade i den meningen att de förbereder för en specialitet på arbets-

marknaden. Databehandling, resebyråverksamhet, skoladministration kan nämnas som exempel på sådana yrkesutbildningar. En något annan typ representerar utbildningen av bibliotekarier och SYO-funktionärer. I dessa fall är själva yrkesutbildningen en påbyggnad på annan utbildning och/eller yrkesverksamhet.

8.2.3 Utbildningssektorer

Frågan om intagningsbegränsning inom den högre utbildningen behandlas främst inom U 68. När utredningen diskuterat en total intagningsbegränsning för den högre utbildningen har den för att få bättre överblick över utbildningsväsendet i relation till arbetsmarknaden använt sig av en annan indelning än den traditionella fakultetsindelningen. Bland annat talar den, med yrkesområdet som indelningsgrund, om en undervisningssektor inom vilken utbildning ges för olika läraryrken. Inom denna undervisningssektor ska bland annat finnas ämneslärarlinjer som från innehållssynpunkt tillhör olika basutbildningsområden. På utbildningen för olika ämneskombinationer i lärartjänst ska följa ett år praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola, alltså en utbildning om sammanlagt 160 poäng eller liksom nu fyra år varav tre år (normalstudietid) ägnas åt ämnesstudier. I diskussionen har framförts tanken att intagningen till en sådan ämneslärarlinje inom undervisningssektorn skulle vara helt spärrad. Intagning till en utbildningslinje skulle innebära garanti för tillträde till studierna också i de följande ämnena inom linjen och till den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskola. Den studerande skulle vara säker på att få fullfölja hela utbildningen även efter avbrott i studierna.

En intagning av det slag som diskuteras för den framtida ämneslärarutbildningen förutsätter en detaljerad beräkning av hur många som ska tas in i varje förekommande ämneskombination. Man måste alltså kunna göra mycket långsiktiga detaljprognoser över läraryrkesbehovet uppdelat på ämneskombinationer.

ner. Sådana beräkningar torde i varje fall med nuvarande system för ämneskombinationer visa sig mycket komplicerade. Effekterna av långsiktiga detaljbedömningar som grund för intagningen till studier inom ett starkt differentierat område är helt okända. Om intagningen till ämneslärarutbildning ska kunna anordnas så som här refererats, krävs omfattande förarbeten och sannolikt en omstrukturering av ämneskombinationerna. LUK räknar inte med att dessa förarbeten kan ha slutförts före mitten av 1970-talet, då våra förslag avses bli förverkligade. Vi anknuter därför våra resonemang om intagningsförfarandet till nu gällande bestämmelser.

8.3 LUK:s överväganden

8.3.1 Inledande synpunkter

Det framgår av vad vi anfört ovan att LUK-ämnen för närvarande i fråga om intagning uppvisar större likheter med de spärrade utbildningarna än med huvudparten av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna. Det framgår också att de studerande i LUK-ämnena har en högre grad av studietrygghet än som för närvarande är garanterad sådana studerande vid filosofisk fakultet som efter examen önskar genomgå direkt yrkesutbildning vid lärarhögskola, bibliotekshögskola eller liknande.

I annat sammanhang redogör vi för hur stor del av de utbildade i LUK-ämnena som blir lärare. Det visar sig att förhållandena är mycket olika för olika ämnen. I regel går dock mellan 20 och 40 % av de lärarutbildade i LUK-ämnena till andra yrken än läraryrket. Man har av olika skäl inte hållit fast vid det preliminära yrkesvalet.

I den studieorganisation som LUK föreslår i det följande inordnas studierna i våra ämnen i utbildningslinjer vid de filosofiska fakulteterna. Det är därför enligt LUK:s uppfattning nödvändigt att intagningen till studier i våra ämnen samordnas med det system för intagning som gäller eller kan komma att gälla för övriga studier vid de

nu fria fakulteterna. Detta är utgångspunkten för våra förslag i kapitel 14.

I detta kapitel behandlar vi några principer som varit vägledande för vår bedömning av hur intagningen till studier i LUK-ämnena i framtiden bör ske.

8.3.2 Studietrygghet

Vi har ovan framhållit att studerande i LUK-ämnena nu har en högre grad av studietrygghet än studerande vid filosofisk fakultet som avser att bli lärare. Bland de senare kan för närvarande endast en del av dem som siktar på läraryrket påräkna plats vid lärarhögskolas ämneslärarlinje. Detta är enligt vår uppfattning otillfredsställande. Den nya studieorganisationen bör inte få leda till reellt minskad studietrygghet för LUK-ämnesstuderande, även om formell spärr finns kvar i lärarhögskolan. Även för andra studerande bör åtgärder vidtas som ökar studietryggheten.

I och med att ämnesstudierna inordnas i filosofisk fakultet och den praktisk-pedagogiska utbildningen förläggs till lärarhögskolas ämneslärarlinje finns inte någon formell garanti för tillträde till lärarhögskola, så länge nuvarande former för intagning till ämneslärarlinje består. Nu kan som vi redan framhållit ett stort antal filosofie kandidater tvingas konkurrera om ett litet antal platser vid lärarhögskola.

En rad faktorer i våra förslag kan leda till större studietrygghet för alla studerande vid filosofisk fakultet som siktar på läraryrket. Studerande i LUK-ämnena kan reellt om också inte formellt påräkna plats vid lärarhögskola, om de under ämnesstudierna inriktar sig på att bli lärare. En förutsättning är dock en rimlig spridning på olika möjliga ämneskombinationer. Den reella garantin för tillträde till lärarhögskola uppnås genom den dimensionering av utbildningen i de olika ämnena som vi föreslår och som för de närmaste åren i flertalet ämnen ligger endast obetydligt över vad som erfordras för att fylla behovet av lärare. När dimensioneringen gjorts med hänsyn till ett

större behov av personal även för vissa andra områden än skolan, har vi inte tagit ställning till fördelningen av de studerande mellan de olika områdena. Vi förutsätter att detta sker i särskild ordning. Vidare föreslår vi att ämnesstudierna ska kombineras med lärarinriktad yrkesförberedelse vid sidan av den utbyggda studie- och yrkesorientering samt arbetsmarknadsorientering som UKÄ håller på att genomföra i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen. Denna yrkesförberedelse är så upplagd att den samtidigt som den ger kunskap om skolans värld och därmed är ett led i lärarutbildningen också kan fungera som anlagsorientering för den enskilda studeranden. Yrkesförberedelsen föreslås utgöra särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskola. Den innebär ökat arbete under studierna. Endast de studerande som har allvarliga planer på att bli lärare torde komma att genomgå yrkesförberedelsen. Och endast de som funnit skolan som arbetsplats motsvara deras förväntningar och intressen kommer att söka till lärarhögskola. Antalet sökande kommer härigenom att begränsas.

Också vissa andra faktorer kommer att verka i gynnsam riktning när det gäller studietryggheten. SYO i gymnasieskolan bör snart få effekt. Spridningen i fråga om elevernas yrkesinriktning i gymnasieskolan är redan nu större än för endast några år sedan. De nya möjligheterna att genom kombinationsutbildning (studier vid filosofisk fakultet i förening med yrkesinriktade kurser vid gymnasieskola) och genom yrkesinriktade kurser vid filosofisk fakultet skaffa sig en direkt yrkesutbildning i anslutning till mera allmänna studier har också börjat utnyttjas. Dessa möjligheter bör medverka till att skapa intresse för skilda yrkesområden bland de studerande.

Det får förutsättas, att de som från gymnasieskolan går över till högre studier genom SYO har fått en klarare föreställning än som tidigare varit möjligt om det yrke de siktar till med sina studier. Spridningen på olika yrkesområden bör bli större. De som inriktar sig på läraryrket kommer sannolikt att utgöra en mindre del än de som

hittills — utan nämnvärd SYO eller annan förberedelse för yrkesvalet — sökt till lärarhögskola efter avlagd grundexamen. De studerande har i förväg fått överblick över möjligheterna att välja mellan många olika yrken. Överblickens kan ha vidgats genom arbetslivserfarenhet mellan gymnasieskolan och högskolan.

Det måste också framhållas att en ekonomisk ram för utbildningen i förening med intagningsbegränsning grundad på en total dimensionering kommer att leda till större studietrygghet. Detta blir fallet även om intagning inte sker till en i förväg bestämd ämneskombination och även om särskild spärr till lärarhögskola tills vidare skulle bibehållas. Vid intagningen torde de studerande få ange ett preliminärt yrkesval. Intagningen till varje område måste dimensioneras med hänsyn till det beräknade behovet och den ungefärliga kapaciteten i eventuell direkt yrkesutbildning inom eller efter grundexamen. Ett urval måste göras bland de sökande, om deras antal väsentligt överstiger kapaciteten i ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning.

När de åtgärder vi föreslår i studietryggande syfte vägs tillsammans med andra ovan nämnda faktorer som verkar i samma riktning, visar det sig att en studerande som börjar ämnesstudier i ett LUK-ämne i avsikt att bli lärare också kan räkna med reella möjligheter att genomföra utbildningen.

Dimensioneringen av intagningen till andra ämnen inom filosofisk fakultet är inte LUK:s uppgift. Våra förslag ger emellertid även andra studerande som siktar till läraryrket större reell studietrygghet. Men frågan om dimensionering av intagningen till andra läraryrkesförberedande ämnesstudier måste analyseras i annan ordning. Som framgår bland annat av vad vi anfört i avsnitt 8.2.3 är lösningen förknippad med en rad problem. Vi vill understryka att vi finner en reell studietrygghet ytterst angelägen för de studerande som redan vid inträdet i högskolan — preliminärt eller definitivt — bestämt sig för ett yrke.

8.3.3 Successivt yrkesval

I samband med frågan om totaldimensionering av utbildningen för olika yrkesområden vill LUK framföra vissa synpunkter på de studerandes yrkesbestämmdhet vid inträdet i högskolan.

Vi har redan i kapitel 7 framhållit de värden för de studerande som ligger i möjligheten att göra ett successivt yrkesval. Det ska inte vara nödvändigt att från början ha valt yrke. Studierna bör kunna inriktas på ett bestämt yrke allteftersom den studerande blir medveten om sina egna intressen och förutsättningar och sina möjligheter att göra en insats inom det valda yrket. Möjligheten att göra ett successivt yrkesval är enligt vår uppfattning något positivt. Vi föreslår som sagt en lärarinriktad yrkesförberedelse parallellt med studierna. Genom kontakt med skolan som arbetsplats för lärarna bör den studerande som inte från början är yrkesbestämd få möjlighet att gradvis komma till insikt om sina förutsättningar och sitt intresse för läraryrket. Han kan göra ett väl överlagt yrkesval. Också för skolväsendet är det en fördel, om yrkesvalet kan mogna fram på det sätt vi föreslår.

Det finns också andra faktorer som är väsentliga i detta sammanhang. LUK-ämnena är till sin karaktär i vissa avseenden mera komplexa än övriga skolämnena. De innehåller element av både naturvetenskaplig och humanistisk-samhällsvetenskaplig karaktär. Ämneskombinationer med LUK-ämnena blir med nödvändighet kombinationer av ofta starkt artsbildade komponenter. De studerande kan kombinera ett LUK-ämne med antingen ett humanistiskt-samhällsvetenskapligt eller ett naturvetenskapligt ämne. Samma komplexitet börjar emellertid göra sig gällande också på andra områden. Den studerande bör därför genom erfarenheterna av studierna i det första ämnet få möjlighet att komma till klarhet om vilken inriktning han vill ge de fortsatta studierna. Detta gäller i regel, om det första ämnet är ett LUK-ämne, men det kan gälla också i många andra fall. Det bör enligt vår uppfattning vara möjligt för den som börjar

sina studier med t. ex. idrott att mot slutet av studierna i idrott bestämma sig för att fortsätta i naturvetenskaplig riktning eller i språklig-humanistisk riktning. Detsamma gäller den som studerar musik. Det är inte säkert att man från början vet vilken sida i själva musikämnet som intresserar en mest, den matematiskt-tekniskt inriktade, den humanistiskt-språkligt inriktade eller den mera utpräglat estetiskt inriktade. Valet av ämnen i en kombination kan också bli bestämmande för vilken sida den studerande utvecklar i själva LUK-ämnet, om han fortsätter studierna i detta. Det måste stå de studerande fritt att välja ämnen i enlighet med sina intressen så som de utvecklas efter påbörjade eller genomförda studier i det första ämnet. Även de som från början siktar mot läraryrket bör ha denna möjlighet.

Beträffande studierna i LUK-ämnena liksom beträffande studierna i andra ämnen vid filosofisk fakultet gäller också att studiet kan användas inom en rad olika yrken. Detta är av stort värde för den enskilda. Det är möjligt att byta yrke, om detta av olika skäl blir nödvändigt. Om drivkraften vid påbörjandet av studierna varit intresse för ett visst ämnesområde snarare än för ett visst yrke är det tänkbart att den studerande inte fortsätter med andra ämnen inom utbildningslinjen. I den mån många studerande »hoppas av» från en vald linje och ämneskombination, uppstår svårigheter i planeringen och genomförandet av utbildningen vid de olika utbildningsenheterna och institutionerna. Valet blir bättre övervägt om det sker efter viss erfarenhet av studierna. Det kan ändå ske så tidigt att planeringen inför kommande arbetsår kan utgå från de studerandes val. Vi finner alltså, att en rad skäl kan anföras för att en eventuell spärr vid intagningen till studier i LUK-ämne ska avse enbart detta ämne och inte en hel linje.

8.3.4 Spärr

Den utbildning som vi föreslår för blivande lärare och andra som studerar LUK-ämnena

skulle inom vissa av våra ämnen till en del kunna vara ospärrad. Det finns inte med nuvarande antagningssystem vid filosofisk fakultet egentliga skäl för en spärr till den första 20-poängskursen i ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, miljö- och konsumentkunskap och slöjd, såsom dessa kurser är utformade i våra förslag i kapitel 15 och del II av LUK:s betänkande.

I den senare delen av utbildningen i varje LUK-ämne blir det emellertid enligt vår uppfattning nödvändigt att av resursskäl ha en spärr. Ämnena kräver särskild utrustning och särskilt inredda lokaler. Både lokaler och utrustning är dyrbara. Man måste begränsa antalet platser. Det blir alltså nödvändigt med en resursspärr. I vissa ämnen måste denna spärr sättas in redan från början av studierna. I andra ämnen skulle det i och för sig vara möjligt att vänta till den andra terminen. LUK kan dock inte förorda att så sker.

Vi vet mycket litet om yrkesplanerna hos dem som i framtiden studerar LUK-ämnena. Det finns anledning att tro att i varje fall under en övergångstid, när den nya utbildningen införs, de studerande i många fall kommer att preliminärt inrikta sig på läraryrket. Det är angeläget att de som tas in till studium av ett LUK-ämne kan räkna med att kunna fullfölja studierna i ämnet, oavsett om de avser att bli lärare eller har andra planer eller inte har några deciderade yrkesplaner. Av detta skäl föreslår vi spärr i samtliga LUK-ämnena redan vid intagningen till den första studiekursen om 20 poäng.

Det framgår av vårt resonemang ovan att framför allt hänsyn till de studerande gör att vi föreslår spärr från början. Vi finner det inte tillfredsställande att inom ett ämne ha först en ospärrad och sedan en spärrad del. I de fall då man av resursskäl måste spärra antagningen till studierna i ett visst ämne bör spärren enligt vår uppfattning ligga redan vid början av studierna.

8.3.5 Sammanfattning av LUK:s principiella inställning och förslag

Avslutningsvis kan vi sammanfatta vår inställning på följande sätt. Tillrådet till studier i LUK-ämnena måste av resursskäl vara spärrat. Vi föreslår alltså spärr vid intagningen till samtliga LUK-ämnesstudier. Spärren bör gälla det enskilda LUK-ämnet. Krav ska inte ställas på den studerande att från början bestämma sig för en hel ämneskombination. Inte heller bör av den studerande begäras att han från början ska vara beredd att inrikta sig just på läraryrket. Den som vill göra det bör emellertid reellt vara tillförsäkrad möjligheter att fullfölja utbildningen. Dimensioneringen av intagningen till studier i LUK-ämnena måste därför till en början, innan en generell intagningsbegränsning eventuellt genomförs, bli restriktiv och göras på ett sådant sätt att de studerande som vill bli lärare också kan beredas plats vid lärarhögskola. Vi föreslår därför i kapitel 21 tills vidare en begränsad kapacitet utöver vad som bedöms behövligt för att tillgodose behovet av lärare.

Vad beträffar dimensioneringen av kapaciteten inom andra lärarutbildande ämnen vid filosofisk fakultet förutsätter vi att frågan analyseras i annan ordning. Lösningen bör tillsammans med av oss föreslagna åtgärder ge de studerande samma möjligheter att genomföra hela utbildningen som våra förslag gör när det gäller blivande LUK-ämnslärare.

9.1 LUK:s direktiv

Tjänster i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag är nu regelmässigt konstruerade som ettämnestjänster eller i gymnasieskolan i vissa fall som tjänster i en grupp av yrkesbetonade ämnen. Direktiven konstaterar, att vissa omständigheter talar för bibehållande av denna tjänstetyp. Man pekar på bland annat »de stora kraven på både bredd och djup i lärarnas kunskaper i ämnen där frivillig undervisning eller speciellt krävande kurser förekommer». De organisatoriska fördelarna med ettämnesutbildning nämns också. LUK använder beteckningarna ettämnesutbildning och ettämnestjänst på sådana ämnen eller grupper av yrkesbetonade ämnen som hittills kunnat ingå i tjänst för LUK-ämneslärare.

Direktiven diskuterar emellertid främst de olägenheter, som är förenade med att lärarna i här aktuella ämnen har utbildning i endast ett ämne. Tre faktorer framhålls särskilt. Timunderlaget är ofta — särskilt i grundskolan — otillräckligt för att bereda lärarna hel tjänst vid en och samma skola. Kommunsammanläggningarna har i viss mån underlättat inrättande av hela tjänster inom en kommun. Men svårigheterna att få hel tjänst vid en och samma skola kvarstår och accentueras på många håll av befolkningsutglesningen. Vidare försvåras lärarnas möjligheter att lära känna eleverna genom att lärarna möter eleverna i endast ett ämne,

ofta ett ämne med förhållandevis lågt veckotimal. Det kan bli fråga om att möta upp till 500 elever eller mera under ett läsår. Slutligen pekas på risken att ämnen med ettämnestjänster kommer att stå utanför »den alltmer angelägna integreringen av skolans olika ämnen». Slutsatsen blir att LUK bör »utgå från att lärartjänst i vilken ingår övningsämne i regel skall omfatta minst två ämnen».

LUK ska utan hinder av »nuvarande gruppering av skolans ämnen i läroämnen, övningsämnen och yrkesämnen» föreslå lämpliga ämneskombinationer, i första hand kombinationer av ämnen som inbördes stöder varandra. Det kan emellertid enligt direktiven finnas personer, som »skulle kunna vara utmärkt lämpade som lärare i ett övningsämne men som tvekar inför utbildning i ytterligare ett ämne. Det bör därför inte uteslutas att det jämte tvåämneslärare skall kunna utbildas övningslärare i enbart ett ämne».

9.2 LUK:s överväganden

9.2.1 Nya grunder för ämneskombinationer

LUK:s direktiv skrevs när lärarutbildningsreformen just börjat verkställas och reformen av de filosofiska fakulteterna stod för dörren. Man hade allmänt den uppfattningen att lärare på grundskolans högstadium borde ha utbildning i tre skolämnen. LUS hade

starkt framhävt både pedagogiska skäl och elevvårdsskäl för detta. Man ifrågasatte inte heller möjligheterna att konstruera ämneskombinationer i vilka de ingående ämnen kunde stödja varandra, kunde vara inbördes besläktade. I dag kan man inte lika bestämt hävda, att treämnestjänster är den bästa tjänstetypen för grundskolans högsta stadium. Inte heller kan man alltid konstruera ämneskombinationer med utgångspunkt i ämnenas inbördes samband. Om studierna i vart och ett av tre ämnen begränsas till 40 poäng finns inte utrymme för fördjupning i något ämne. Bredden i utbildningen — i och för sig önskvärd — har medfört att mera ingående studier inte ryms inom normalstudietiden. Läraren riskerar att känna sig otillräckligt rustad för sin uppgift. Vad gäller samband mellan ämnen visar LUK:s analyser av de ämnen som ingår i vårt uppdrag, att man visserligen kan peka på samband mellan våra ämnen och andra ämnen eller mellan våra ämnen inbördes, men att det är svårt att för varje LUK-ämne finna ett eller ett par andra ämnen som i särskilt hög grad är stödande eller besläktade. Grunderna för konstruktionen av ämneskombinationer måste enligt vår uppfattning delvis bli andra än de som direktiven förutsätter.

9.2.2 Kravet på kvalitet

Bland annat genom tillkomsten av fritt valt arbete i grundskolans läroplan och genom den snabbt växande kommunala fritidsverksamheten torde det vara svårt att göra någon skillnad mellan ämnen med »frivillig undervisning eller speciellt krävande kurser» och andra ämnen inom gruppen LUK-ämnen. I alla LUK-ämnen finns någon form av frivillig verksamhet, även om denna inte alltid som i fråga om ämnena musik, teckning, dramatik och gymnastik finns inskriven i stadga och läroplan. Man får också förutsätta, att varje lärare som individualiserar sin undervisning måste föra in även speciellt krävande kursmoment. Kravet på bredd och djup i utbildningen är alltså i dag ännu mera markerat än det var när direktiven skrevs.

Åtgärder behöver vidtas för att ge utbildningen en utformning som svarar mot de krav arbetet i skolan ställer. Dessa åtgärder hänger samman med innehåll, metoder och egentlig yrkesförberedelse i utbildningen men har inte något direkt samband med frågan om hur många ämnen som normalt ska ingå i en lärares grundutbildning för lärarbanan.

En åtgärd av betydelse för den framtida lärarutbildningens innehåll i de ämnen LUK företräder är en höjning till gymnasieskolenivå av kravet på allmän behörighet. Vi föreslår att all lärarutbildning ska grundas på fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan (se kapitel 13). Detta krav finns inte i dag i våra ämnen. Begynnelsenivån höjs alltså, om våra förslag genomförs.

Om all lärarutbildning bygger på gymnasieskolan blir det också på ett annat sätt än nu möjligt att i en lärares utbildning kombinera studier i ämnen, som ger lärarkompetens, »utan hinder av nuvarande gruppering» av skolans ämnen. Nu har lärarna i LUK-ämnen ofta annan skolunderbyggnad och genomgående en annan studieorganisation än andra ämneslärare. Detta försvårar och fördyrar studier i mer än ett ämne.

En höjning till gymnasieskolenivå av det allmänna behörighetskravet kan också motivera en avkortning av ämnesstudierna vid högskolan i flera av ämnena. Studierna i dag innehåller moment, som i framtiden — om våra förslag genomförs — kommer att ha inhämtats i gymnasieskolan. Vi utgår från att sådana moment inte längre behöver ingå i ämnesutbildningen.

Studietidens längd i ett ämne måste emellertid diskuteras också från andra synpunkter än frågan på vilken nivå studierna ligger, gymnasial nivå eller högskolenivå. Innehållet mot bakgrund av läroplanernas allmänna riktlinjer samt mål och huvudmoment för ämnet ifråga är avgörande. Man måste också pröva avvägningen mellan grundstudier och fortbildning. Vi återkommer till detta i avsnitt 9.2.3.

Bland jämförbara länder har Sverige den kortaste lärarutbildningen. Detta är en följd

av de prioriteringar som gjorts inom utbildningsområdet: utbildning motsvarande grundskolans och gymnasieskolans läroplaner ska stå öppna för alla barn, ungdomar och vuxna. Utbildning motsvarande en 11- eller 12-årig skola når i Sverige en avsevärt större del av befolkningen än i flertalet andra länder. Också den högre utbildningen har spritts till allt större grupper. Denna utbildning måste bland annat av nu anförda skäl tidsmässigt begränsas. Lärarutbildningen blir därför kort, om den ses i ett internationellt perspektiv. En kort lärarutbildning måste, om fullgod standard ska kunna uppnås, koncentreras till ett fåtal ämnen och följas av en systematiskt upplagd fortbildning. LUK arbetar enligt sina direktiv inom den ram om 120 poäng som nu ger tillträde till lärarhögskolornas ämneslärarlinjer. Vi vill inte splittra den tillgängliga utbildningstiden på ett flertal korta ämnesutbildningar av vilka inte någon kan betraktas som gedigen. Utbildning för en ämneskombination med LUK-ämne bör därför i regel begränsas till två ämnen.

9.2.3 Beredskap för förändringar

Skolans ämnen har undergått ständiga förändringar till både struktur och innehåll under hela den tid skolreformerna genomförts. Men förändringarna är inte något som sammanhänger enbart med skolreformerna. En grundförutsättning för att den skola som nu vuxit fram ska kunna fortsätta att vara en levande skola är att innehåll och metoder i skolans arbete ständigt anpassas till de krav som elevgrupperingar och samhällsförhållanden ställer. Detta betyder ständigt fortgående förändringar.

Läraren ska vara den som i första hand har ansvaret för att skolarbetet till innehåll och metoder anpassas till de aktuella kraven. För att kunna ta detta ansvar måste läraren ha en utbildning av hög kvalitet. Han måste behärska sitt ämne så att han kan vara med och utveckla det inom de ramar som skolans mål och läroplaner ger.

LUK har övervägt vad som ska kunna

förstås med utbildning av hög kvalitet inför de krav som dagens skola ställer. Vi har funnit, att »bredd och djup i lärarnas kunskaper» i endast ett ämne i regel är en otillfredsställande utbildning för denna skola. Förändringar i ämnena sker inte endast inom dessa utan framför allt kanske genom inflytande från och förskjutningar mellan olika ämnen. I läroplanerna betonas vikten av att skolarbetet klargör sambandet inte endast mellan skilda moment inom ett ämne utan också mellan olika ämnen. Läraren ska kunna visa vägen till förståelse av helheten och sammanhangen i skolans samlade stoffinnehåll. Flertalet ämneslärare, även de som har huvudparten av sin undervisning i ett ämne, bör enligt gällande bestämmelser genom sin egen utbildning ha kännedom om ytterligare minst ett ämne. Utbildningen bör ha större bredd än den får om studierna koncentreras på ett enda ämne. Detta måste enligt vår uppfattning gälla alla ämneslärare oavsett vilket ämne de huvudsakligen undervisar i.

Ettämnesutbildningen i LUK-ämnena utformades under helt andra förutsättningar än dem som nu gäller för skolan och med ett annat mål för skolans verksamhet. Utbildningen även i dessa ämnen måste i dag medvetet inriktas på att ge läraren goda möjligheter att se sitt ämne som en del av skolans samlade verksamhet, att förstå dess samband med andra områden, att utnyttja erfarenheter av undervisningen i ett ämne också i arbetet inom ett annat ämne. För vissa lärare i LUK-ämnena, främst gymnastiklärarna, är det också angeläget att med stigande ålder gradvis kunna förskjuta tyngdpunkten i tjänstgöringen till fysiskt mindre krävande och tröttande ämnen. LUK:s enkät i samband med befattningsanalyserna visar att en klar majoritet av de lärare som besvarat enkäten anser att utbildning i mer än ett ämne är till fördel både för läraren och för eleverna (se specialrapport U 1972: 11 s. 15). Lärarens utrustning för läraruppgiften — en uppgift som bland annat i lika hög grad kräver beredskap att förändra och förmåga att samverka som möjligheter att finna person-

lig tillfredsställelse i arbetet — är mera adekvat, om utbildningen omfattar mer än ett ämne.

Föränderligheten i innehåll och arbetsmetoder gör det nödvändigt att bereda lärare kontinuerlig fortbildning. Grundutbildningen är endast början på den kontinuerliga utbildningen. Värdet av den direkta yrkesförberedelse, som ingår i grundutbildningen, minskar i den mån skolarbetet förändras. Detta talar för att den tid som anslås till grundutbildning i varje ämne inte bör bli alltför utsträckt.

Läraren bör ha fått tillräcklig grund för att börja sitt arbete i skolan men inte blivit fixerad till hur detta arbete på längre sikt ska te sig. Fortbildning måste upplevas som ett naturligt inslag i arbetet, en nödvändig fortsättning på grundutbildningen, inte som en ovälkommen och påtvingad omskolning eller avvänjning från tidigare attityder, stoff och metoder. Bland annat det förhållandet att närförberedelsen i utbildningen snabbt föråldras genom föränderligheten i skolans inre arbete talar enligt vår uppfattning starkt för en begränsning av utbildningstiden på ett sätt som gör en kombination av två ämnen naturlig i grundstudierna. Vår utgångspunkt är då som redan framhållits en normalstudietid för ämnesstudierna om sammanlagt tre år. Enligt vad enkäten i samband med befattningsanalyserna visar har lärarna samma uppfattning om behovet av fortbildning som LUK. En majoritet av de tillfrågade har framhållit att längre tid än nu bör ägnas åt fortbildning.

9.2.4 Beredskap för samverkan

Erfarenheterna av arbete i läroplan är större nu än när direktiven skrevs. Dessa erfarenheter visar bland annat, att en viss specialisering hos lärarna kan vara en fördel. Var och en svarar för det eller de områden som vederbörande bäst behärskar. En ettämneslärare har genom sin utbildning förutsättningar att som specialist göra förnämliga insatser i ett läroplan. Ännu så länge är det emellertid främst lärare, som har utbildning i mer än ett ämne, som arbetar i sådana lag.

Det samarbete som sker i tillvalsämnen konst och ekonomi tar sig ännu oftast uttryck i en timfördelning inom ämnet mellan lärare med olika utbildning. Att ettämneslärarna i huvudsak står vid sidan av lagarbetet kan ha många orsaker. Ettämnesläraren kan känna sig osäker på vilken ställning hans ämne får, han kan ha svårt att frigöra sig från den gamla kategoriindelningen av ämnen och den mer eller mindre omedvetna klassificering som denna kategoriindelning inneburit. Men främst har förhållandet sin grund i de större svårigheter som den ettämnesutbildade läraren av naturliga skäl har att se ett arbetsområde från synpunkten ämnesintegrering. Ett exempel på detta är supplementen till Lgr 69. Konkreta förslag till ämnesövergripande arbetsområden saknas nästan helt i de supplement som finns för hemkunskap, slöjd, gymnastik etc. Supplementet om orienteringsämnen på högstadiet däremot är helt inriktat på en konkretisering av hur integreringen ska kunna genomföras. På mellanstadiet är den redan ett faktum i dessa ämnen och det ger också en bättre utgångspunkt för en fortsatt integrering på högstadiet och gymnasietadiet. LUK finner direktivens farhågor för att ett ämne ska isoleras om det representeras av ettämnesutbildade lärare lika befogade i dag som då direktiven skrevs. För samverkan i skolan är utbildning i mer än ett ämne inte endast en uppenbar fördel, det håller på att bli en nödvändighet. Läroplanerna understryker också de krav på bredare orientering hos lärarna som samverkan i skolan medför.

9.2.5 Allsidig elevkännedom

Direktiven pekar på svårigheterna för den ettämnesutbildade läraren att lära känna eleverna. Den nya skolan kräver utan tvekan av lärarna att de känner eleverna inte endast sådana de framstår genom arbetet inom ett av skolans ämnen. Läraren måste känna eleverna som individer, vilka fungerar både i och utanför skolan, tar emot intryck både inom och utom skolan. Skolan ska främja elevernas personliga utveckling. Mer skolan är bara en begränsad del av elevernas dag-

liga tillvaro. Varje lärare riskerar att missförstå elever därför att skolan — trots sin sammansatta och mångskiftande verksamhet — ger barn och ungdom tillfälle att visa endast vissa sidor av sin personlighet. Skolan har insett detta faktum och söker genom lägerskolor, gemensamma fritidsverksamheter och genom att stimulera elevernas deltagande i föreningsverksamhet i och utanför skolan skapa en bredare grund för den personliga kännedomen om eleverna.

I den mån arbetet i skolan ger eleverna tillfälle att visa olika sidor av sin person och sin begåvning kan bilden av dem växla från ämne till ämne beroende på deras intresse och förutsättningar. En lärare som möter sina elever i mer än ett ämne får ökad möjlighet att lära känna dem från flera sidor. Av den anledningen är det viktigt att läraren har utbildning i minst två ämnen. Den nya läroplanen för grundskolan erbjuder rent organisatoriskt bättre förutsättningar än 1962 års läroplan att låta en tvåämneslärare ha samma klass i båda sina ämnen. Om läraren är utbildad i mer än ett ämne får han enligt LUK:s uppfattning större möjligheter att göra en positiv insats i personlighetsutvecklingen för flertalet elever än om utbildningen omfattar endast ett ämne.

9.2.6 Arbetets organisation i skolan

Direktiven pekar på vissa organisatoriska fördelar med lärarutbildning i endast ett ämne. Visserligen kan det vara enklare att planera och administrera en utbildning som är koncentrerad till en enhet. Men de pedagogiska nackdelar som är förknippade med de eventuella organisatoriska vinsterna är uppenbara. Läraren utbildas i regel utan kontakt med andra lärare och utan kontakt med den pedagogiska forskningen och det pedagogiska utvecklingsarbetet. Ämnesutbildningen kan visserligen anknytas till en utbildningsenhet, som utbildar andra yrkesutövare inom området än lärare. Så är i dag fallet med lärare i teckning och musik, i någon mån också med lärare i gymnastik. De blivande lärarna får därigenom kontakt med

många sidor av sitt ämne. Men utbildningen blir ändå från synpunkten lärarutbildning för verksamhet i ungdomsskolan ensidig och isolerad från annan lärarutbildning. Tillräckliga organisatoriska skäl kan enligt LUK:s uppfattning inte anföras för bibehållande av ettämnesutbildning.

Däremot finns starka organisatoriska skäl som talar för att varje lärare bör ha utbildning i mer än ett ämne. Uppenbart är att planeringen av arbetet inom en skolenhet, tjänstefördelning, schemaläggning, samverkan m. m. underlättas om lärarna har utbildning i två ämnen. Också för läraren själv är de rent organisatoriska fördelarna påtagliga. I direktiven för LUK har nämnts svårigheterna att bereda lärare med utbildning i endast ett ämne full tjänst vid en och samma skola. Ett annat skäl som talar för tvåämnesutbildning är att ämnena förändras inte endast till innehåll och arbetssätt. Ämnets plats i skolan förändras också. Ett exempel är engelska, som sedan det blev obligatoriskt ämne spritts över allt flera årskurser. Från att ha varit obligatoriskt ämne endast i årskurs 5—7 och tillvalsämne i årskurs 8—9 har det blivit obligatoriskt i årskurs 3—9. Den senaste förändringen har inte medfört någon ökning av det sammanlagda timtalet om man utgår från elever som valde engelska i årskurserna 8 och 9. Men det har medfört en ökning av det totala lärarbehovet i ämnet. Ett annat exempel är hemkunskap. Flyttningen av undervisningen i detta ämne från årskurs 7 till årskurserna 8 och 9 och ökningen av det sammanlagda veckotimtalet har medfört först ett stort överskott på hushållslärare och sedan sannolikt behov av ett ökat antal lärare i jämförelse med Lgr 62. Förändringar av detta slag genomförs utan tvekan lättare och med mindre olägenheter för både lärare och skolläring, om läraren har utbildning i mer än ett ämne.

9.3 Ettämnesutbildning

9.3.1 Nu verksamma LUK-ämneslärare

Enligt sina direktiv ska LUK inte utesluta att ettämnesutbildning kan behöva erbjudas

i framtiden. En lång tid kommer huvudparten av de verksamma lärarna att ha ettämneshögre utbildning. Även om en stor del av dessa skulle skaffa sig utbildning i ytterligare ett ämne, kommer ettämneshögskolor att vara vanliga i skolan. Dessa lärares ställning måste självfallet tryggas. Det ska vara ett helt frivilligt åtagande för den enskilda att vidareutbilda sig. I annat sammanhang (kapitel 24) behandlar LUK de villkor vi anser bör gälla för en sådan frivillig vidareutbildning.

9.3.2 Intagningen till lärarhögskola

LUK har diskuterat vilka möjligheter som skulle kunna tänkas, om man fortsättningsvis vill erbjuda utbildning för blivande lärare i endast ett ämne. Frågan sammanhänger nära med villkoren för tillträde till lärarhögskolornas ämneslärarlinjer. Vi redogör därför i korthet för dessa. De anges i lärarhögskolestadgans 34 § (SFS 1968: 318 med senaste lydelse SFS 1971: 463). De två första styckena av denna lyder som följer:

»Den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen på ämneslärarlinjen omfattar dels metodik, dels pedagogik, dels kurser i röst- och talvård, tekniska läromedel och muntlig framställning, dels praktik.

Utbildningen i metodik samt praktiken anordnas i anslutning till ämnesgrupp för sådan tjänst som lärare vid grundskolan eller gymnasieskolan vilken avses i 15 kap. 1 § 16 eller 16 kap. 1 § 152—161 eller 167 skolstadgan (1971: 235).»

De ämnen som avses med hänvisningen till skolstadgan är »svenska, matematik m. fl. ämnen» i grundskolan och »svenska, engelska m. fl. ämnen» i gymnasieskolan. Sådana tjänster inrättas i grundskolan alltid i minst två ämnen. I gymnasieskolan kan tjänster inrättas i endast ett av de ämnen som avses i skolstadgans 16 kap. 1 § 152—161 eller 167. Men även i sådana fall ska lärarens utbildning omfatta minst två ämnen. För att tas in vid lärarhögskolans ämneslärarlinje krävs alltså att den sökande har utbildning i minst två skolämnen om sammanlagt 120 poäng.

Det finns emellertid en undantagsbestämelse. Lärarhögskolestadgans 34 § tredje stycket har följande lydelse:

»Om särskilda skäl föreligger, får skolöverstyrelsen besluta att utbildningen i metodik samt praktiken för en studerande skall anordnas i anslutning till ämne eller ämnen som är jämförbara med ämnen som avses i andra stycket.»

Bestämmelsen är inte lättolkad. Avsikten torde dock vara, att andra ämnen än de nämnda kan utgöra underlag för lärarutbildningen, inte att endast ett ämne skulle kunna berättiga till intagning. Denna uppfattning styrks av det förhållandet att sedan 1968, då den nuvarande organisationen vid lärarhögskolorna fastställdes, inte någon enda lärarkandidat med utbildning i endast ett ämne tagits in på ämneslärarlinje. Där emot har det i ett fåtal fall förekommit att en person med hög akademisk meritering (doktorsgrad eller motsvarande) fått undergå lärarutbildning, trots att vederbörande inte haft för lärartjänst föreskriven meritering i sin grundexamen.

LUK finner inte anledning föreslå, att särskilda villkor ska gälla för de ämnen, som ingår i vårt uppdrag. Om man vill hålla möjligheten till ettämneshögre utbildning öppen, bör denna möjlighet alltså erbjudas oavsett vilket ämne den studerande har i sin utbildning. Detta bör i så fall klart utsägas i stadgan.

9.3.3 Utbildning för elevernas fritidsverksamhet

Det kan finnas specialfall där en ettämneshögre utbildning kan medföra vissa fördelar. Ettämneshögre utbildningen skulle då breddas och specialiseras med sikte på elevernas frivilliga verksamhet utanför skolans schema. Denna möjlighet kommer att erbjudas blivande musiklektörer, vilka avser att verka också inom den kommunala musikundervisningen. De avses kombinera ämnesutbildning för musiklektörer med utbildning för musikpedagoger. För lärartjänst inom det allmänna skolväsendet krävs dessutom praktisk-pedago-

gisk utbildning vid lärarhögskola. En utbildning av detta slag vänder sig till utpräglade specialbegåvningar. Det är möjligt att skolan skulle kunna ha utbyte av att personer med en sådan begåvning inom våra ämnen bygger ut en ettämnesutbildning med specialisering genom studier av påbyggnadskurs med inriktning på idrott eller vid konsthögskola, designhögskola, teaterskola, filmskola eller annan motsvarande högskola eller ämnesinstitution. Utbildningen skulle inte ta sikte på tjänstgöring enbart i skola. Den skulle avse att kvalificera främst för tjänster som medför arbete inom den kommunala fritidsverksamheten parallellt med viss undervisning i skola.

9.3.4 Ettämnesutbildning för blivande forskare och konsulenter?

LUK har övervägt möjligheten att kombinera utbildning i ett skolämne med studier i pedagogik, psykologi eller annan beteendevetenskap. En studiegång av sådant slag kunde kanske vara attraktiv för bland annat blivande forskare som redan från början vill ge sin forskning en ämnesmetodisk inriktning. Denna fråga behandlas i kapitel 19. För blivande lärare får utbildningen emellertid inte den bredd som vi ovan framhållit är nödvändig för arbetet i skolan. Vi anser att en ämnesmetodisk forskarutbildning bör grundas även på erfarenhet av lärarverksamhet. Den blivande forskaren ska därför ha full lärarbehörighet och ha tjänstgjort som lärare, helst på mer än ett skolstadium. För blivande forskare i ett LUK-ämne vilka inte avser att syssla med ämnets undervisningsmetodik och inte inriktar sig på lärartjänst bör möjligheter till friare ämneskombinationer i grundstudierna givetvis stå öppna.

LUK har också diskuterat, om en utbildning motsvarande mer än 80 poäng i ett ämne i förening med särskilt kvalificerad pedagogisk utbildning skulle kunna vara en acceptabel eller önskvärd utbildning för blivande konsulenter, lärarutbildare och andra pedagogiska experter inom ämnet. Vi har avvisat denna tanke, bland annat därför att

de nu nämnda slagen av experter bör ha ingående kännedom om skolan som arbetsplats just för lärare. En sådan kännedom bör förvärfvas genom arbete som lärare på samma villkor som andra lärare, alltså som lärare i en ämneskombination.

9.3.5 Utbildning i endast ett skolämne

De möjligheter till ettämnesutbildning som berörs i avsnitten 9.3.3 och 9.3.4 torde knappast svara mot den utbildning LUK:s direktiv närmast syftar till. Vi har tolkat direktiven så att en studerande i ett LUK-ämne skulle kunna begränsa sina ämnesstudier till detta enda ämne och med denna studiebakgrund jämte erforderlig lärarutbildning fungera som lärare inom det allmänna skolväsendet.

En ettämnesutbildning av nyss nämnt slag skulle, om den ansågs behövlig, kunna erbjudas på två olika vägar. Antingen skulle man bevara nuvarande utbildning vid sidan av den nya utbildningen eller också skulle man vid lärarhögskola efter bedömning i varje särskilt fall ta emot studerande med ämnesutbildning i endast ett ämne.

Den förstnämnda vägen kan vi inte förorda. Nuvarande lärarutbildning i LUK-ämnena bygger i regel på grundskola och särskild förutbildning. Studierna omfattar delvis utbildning på gymnasienivå vid sidan av direkt lärarinriktad ämnesutbildning. Den utbildning vi förslår är eftergymnasial. Så bör i framtiden vara fallet med all lärarutbildning. Två skilda delvis parallella utbildningsvägar — den ena gymnasial, den andra eftergymnasial — som leder till olika kompetens för samma arbetsuppgifter måste vi avvisa av både organisatoriska och ekonomiska skäl.

Den andra vägen kan möjligen komma ifråga, om man vill erbjuda ettämnesutbildning även efter en reform av nuvarande lärarutbildning. Den blivande läraren skulle då studera sitt ämne inom den reguljära ämnesutbildningen. Studierna kan utgöra en komplettering till en omfattande erfarenhet av arbete inom ämnesområdet. De kan ock-

så vara upptakten till verksamhet inom området. Längre fram önskar vederbörande skaffa sig lärarutbildning för att kunna få tjänst som lärare. Man får då utgå från de bestämmelser som gäller för intagning till lärarhögskola. Någon särställning för studerande i just LUK-ämnen finner vi inte skäl föreslå. Önskar man erbjuda möjlighet till ettämneshutbildning, bör möjligheten gälla alla ämnen.

Den nu skisserade vägen innebär att sökande med utbildning i LUK-ämnen behandlas på samma sätt som andra sökande vid intagning till lärarhögskola. Den medför inte något principiellt avsteg från gällande studiegång för blivande lärare men kan eventuellt leda till en individuell bedömning av enstaka sökande till lärarhögskola. LUK föreslår, att en sådan individuell bedömning i undantagsfall ska kunna företas och leda till att en ettämneshutbildad sökande på särskilda villkor antas som studerande vid lärarhögskolas ämneslärarlinje.

9.4 LUK:s slutsatser

9.4.1 Utbildning i mer än ett ämne

Vi har i detta kapitel diskuterat skäl som talar för ettämneshutbildning och skäl som talar för flerämnesutbildning. Vi finner att både pedagogiska och organisatoriska skäl talar starkare för utbildning i mer än ett ämne än för bibehållen ettämneshutbildning. Även om läraren undervisar huvudsakligen eller endast i det ena av sina ämnen är utbildning i mer än ett ämne enligt vår uppfattning önskvärd främst av följande skäl. En bredare utbildning är berikande för lärarens personliga utveckling som lärare. Både inställningen till skolans mål och ämnets uppgift i skolan och synen på ämnet och dess utveckling vinner på att läraren har större bredd i sin utbildning. Lärarens möjligheter att samverka med andra lärare ökar. Ämnet kan genom samverkan få större betydelse i skolans samlade verksamhet och i elevernas personliga ut-

veckling. Vidare förbättras lärarens förutsättningar att lära känna eleverna från mer än en sida. Arbetet underlättas för lärare i synnerhet i de obligatoriska ämnena, om de får tillfälle att arbeta med eleverna i mer än ett ämne. Lärarens möjligheter att få jämn sysselsättning säkras i skolan oavsett elevernas tillval och oavsett om ämnet förskjuts från en årskurs till en annan. LUK föreslår alltså, att studier i ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap och slöjd regelmässigt ska kombineras med studier i ytterligare något skolämne för studerande som siktar till att skaffa sig behörighet som lärare (se vidare kapitel 12).

9.4.2 Utbildning i regel i två ämnen

Kravet på kvalitet i utbildningen gör att LUK för flertalet av de ovan uppräknade ämnena vill förorda att de i regel kombineras med endast ett annat skolämne för varje enskild lärare. Endast i undantagsfall bör enligt vår uppfattning tre ämnen läsas inom 120-poängsramen. En förutsättning bör då vara att ett ämne har minst 60 poäng och de båda andra 40 respektive 20 poäng samt att 20-poängsämnet har stark anknytning till antingen 60-poängs- eller 40-poängsämnet. Studierna i varje ämne måste organiseras på ett sådant sätt att den studerande själv avgör åt vilket ämne han vill ägna sitt huvudintresse. Kraven för lärarbehörighet får inte i förväg binda de studerandes val på denna punkt. Vi är medvetna om att möjligheterna att ägna mera tid åt ett ämne inom en 120-poängsram minskar ju flera ämnen som för lärarbehörighet i ämnet kräver minst 60 betygspoäng. Om våra förslag vinner anslutning och genomförs ökar antalet sådana ämnen. Möjlighet till fortsatta studier utöver 120 poäng bör då underlättas t. ex. genom att deltidsstudier, eterburen undervisning och andra former av decentraliserad högre utbildning blir vanligare än nu (se kapitel 17).

9.4.3 Ettämnesutbildning undantag

LUK vill som framgår av vårt resonemang i avsnitt 9.3 inte rekommendera, att ettämnesutbildning erbjuds som ett regelmässigt alternativ till en framtida tvåämnesutbildning. Sökande med studier i endast ett LUK-ämne som önskar få praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola bör tas in med stöd av samma undantagsbestämmelse som gäller för andra sökande, vilka inte till alla delar fyller de formella kraven för intagning på lärarhögskolas ämneslärarlinje.

10.1 Olika slag av varvning

10.1.1 Varvning med tre respektive fyra komponenter

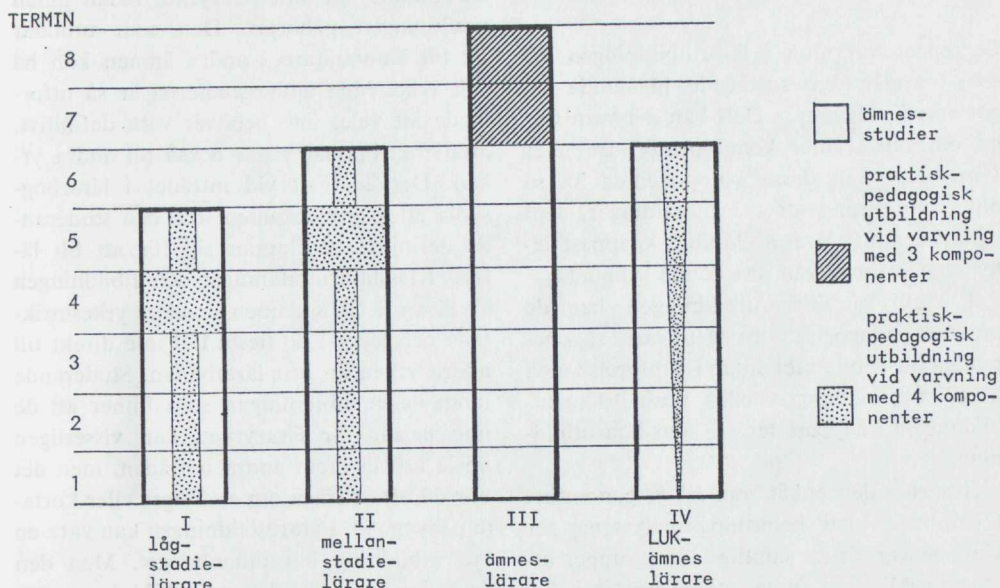
Inom den svenska lärarutbildningen i dag finns tre olika slag av varvning. I två av de förekommande varvningstyperna — klasslärarutbildningen och nuvarande utbildning i LUK-ämnen — blandas fastän på olika sätt ämnesstudier, pedagogik, metodik och praktik med varandra under i princip hela utbildningstiden. I den tredje — ämneslärarutbildningens praktisk-pedagogiska del — varvas pedagogik, metodik och praktik. I det följande används därför beteckningarna »varvning med fyra komponenter» respektive »varvning med tre komponenter».

I fråga om de två första slagen av varvad utbildning gäller, att praktiken har sin tyngdpunkt under den senare delen av utbildningen och ämnesstudierna sin tyngdpunkt under början av utbildningen. I utbildningen av ämneslärare är f. n. ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning helt skilda från varandra, om man undantar FPP (se 10.1.2).

10.1.2 Det praktisk-pedagogiska inslaget i olika lärarutbildningar

Klasslärarutbildningen kan karakteriseras som en till stora delar pedagogisk utbildning

med vissa inslag av ämnesstudier. De ämnesstudier som förekommer är dels en grundkurs som ska ge lärarkandidaten de kunskaper och färdigheter som krävs för undervisning på det avsedda stadiet, dels en tillvalskurs som ska ge förstärkt utbildning i två ämnen. Utbildningen i LUK-ämnen består till övervägande del av ämnesstudier med varierande inslag av praktisk-pedagogisk utbildning. En sammanställning i kapitel 3 visar, att andelen pedagogik-metodik-praktik i LUK-utbildning växlar från ca 10 till ca 25 % av utbildningstiden. Omräknat i terminstid blir detta från något mer än en halv termin (teckningslärarutbildningen och utbildningen av trä- och metallslöjdlärare) till drygt en och en halv termin (utbildningen av hushållslärare). Till detta kommer ämnesmetodik av varierande omfattning. I utbildningen av lågstadielärare utgör pedagogik-metodik-praktik i det närmaste 60 % av en utbildning om två och ett halvt år, dvs. ca tre terminer. I mellanstadielärarutbildningen upptar pedagogik-metodik-praktik nära 50 % av tre års utbildning vilket också i detta fall ger nära tre terminer. Den praktisk-pedagogiska utbildningen för klasslärare är alltså dubbelt så lång som den längsta motsvarande utbildningen för ett LUK-ämne och nära sex gånger så lång som de kortaste. Ämneslärarnas praktisk-pedagogiska utbildning är ettårig och följer efter ämnesstudier om tre års normalstudietid, under vilka den i kapitel 2 nämnda FPP-kursen

I, II och IV har varvning med fyra komponenter i hela utbildningen.
 III har varvning med tre komponenter under de två sista terminerna.

också kan genomgå. Den är alltså kortare än klasslärarutbildningens praktisk-pedagogiska delar men längre än motsvarande delar av flertalet LUK-utbildningar. Överhuvudtaget är det karakteristiskt för den svenska lärarutbildningen att den är stadielinriktad och att ämnesstudierna blir mera omfattande ju högre skolstadium och elevålder den blivande läraren inriktar sig på. Den egentliga lärarutbildningen för ämneslärarna på skolans högre stadier har först sent blivit ett tidsmässigt betydelsefullt element.

10.1.3 Varvning i lärarutbildningen i andra länder

I några av de länder som LUK haft tillfälle att studera i samband med utredningsarbetet förekommer varvad utbildning av ämneslärare, där varvningen är av samma slag som i den svenska klasslärarutbildningen, dvs. varvning med fyra komponenter un-

komponenter. De olika komponenterna har emellertid liksom hos oss sin tyngdpunkt under olika delar av utbildningen. Genomgående gäller att ämnesstudier och pedagogik är avslutade eller så gott som avslutade före den egentliga lärarpraktiken. Denna praktik är t. ex. i USA i de flesta fall mycket kortare, i England något kortare, i Sovjet jämförlig med praktiken i vår ämneslärarutbildning och i DDR ungefär lika lång som i vår klasslärarutbildning. På många håll i USA och i England överväger man en avsevärd förstärkning av den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande lärare. Den lärarutbildning, som avses här, är förlagd till lärarhögskola eller pedagogisk fakultet, alltså till särskilda lärarutbildningsenheter. I USA och England finns även ämneslärarutbildning av samma slag som i Sverige, medan i Sovjet och DDR redan efter första studieåret all sådan utbildning sker i form av varvning med fyra

10.1.4 Synpunkter på nuvarande LUK-ämnesutbildning

Begreppet varvning i lärarutbildningen är, som framgår av ovanstående, ingalunda något entydigt begrepp. Dels kan det vara fråga om olika antal komponenter, tre eller fyra. Dels kan dessa komponenter ha så olika omfattning att två utbildningar, som båda benämns lärarutbildning, knappast låter sig jämföras från just denna synpunkt.

I t. ex. musiklärarutbildningen har de praktisk-pedagogiska inslagen varit så obetydliga att denna utbildning i jämförelse med klasslärarutbildningen eller hushållslärarutbildningen knappast ter sig som lärarutbildning.

Svaren i den enkät som LUK genomfört i samband med befättningsanalyserna ger klart belägg för att samtliga lärargrupper utom musiklärarna finner större brister i den praktisk-pedagogiska utbildningen än i ämnesutbildningen. Musiklärarna anser i allmänhet att tiden för ämne-teoretiska studier och färdighetsträning är lagom lång men upplever trots detta stora brister i fråga om både sin ämnesutbildning och sin praktisk-pedagogiska utbildning. Samtliga lärargrupper anser också att särskilt praktiken bör få större omfattning och en annan utformning än nu. En mera realistisk bild av lärarens uppgifter och skolans vardag är nödvändig för den blivande läraren. Detta önskemål måste hållas i minnet i den fortsatta diskussionen av studieorganisationen vid utbildningen i LUK-ämnena. Det förutsätter under alla förhållanden en omorganisation av nuvarande utbildning på väsentliga punkter.

10.2 Tidpunkten för yrkesvalet

10.2.1 Yrkesvalet i olika lärarutbildningar

En betydelsefull skillnad mellan å ena sidan klasslärarutbildningen och LUK-ämnesutbildningen, å andra sidan ämneslärarutbildningen i övrigt i Sverige är tidpunkten för valet av läraryrket. Den som börjar en ut-

bildning till klasslärare eller lärare i ett LUK-ämne har valt läraryrket redan innan utbildningen påbörjas. Den som utbildar sig till ämneslärare i andra ämnen kan ha valt yrke. Men ämnesstudierna är så utformade att valet inte behöver vara definitivt. Studierna öppnar vägar också till andra yrken. Det är först vid inträdet i lärarhögskola efter grundexamen som den studerande definitivt bestämmer sig för att bli lärare. Klasslärarutbildningen och utbildningen av lärare i LUK-ämnena är klart yrkesinriktade och leder i de flesta fall inte direkt till andra yrken än just lärarbanan. Studerande inom dessa utbildningar, som finner att de inte passar för läraryrket, kan visserligen börja arbeta inom andra områden, men det blir då oftast fråga om en längre eller kortare påbyggnad. Lärarutbildningen kan vara en bra utbildning i sammanhanget. Men den är sällan den lämpligaste utbildningen för annat än lärarverksamhet.

I en varvad två- eller treämnesutbildning för blivande ämneslärare ska den studerande före studiernas början ha bestämt sig för dels två eller tre ämnen, dels läraryrket. I den svenska ämneslärarutbildningen sker valet successivt. Man börjar läsa ett ämne, som man har intresse för. I andra avdelningen kan man i regel välja mellan flera olika alternativ och i tredje avdelningen är valet fritt. Först med valet till tredje avdelningen behöver man bestämma sig för en sådan kombination att man kan välja läraryrket efter studiernas slut. Och inte förrän vid inträdet i lärarhögskolan är valet definitivt.

10.2.2 Tendenser i vissa andra länder

I några länder med ämneslärarutbildning, där fyra komponenter varvas, t. ex. Sovjet och DDR, förläggs de lärarinriktade delarna av utbildningen utanför terminstid under utbildningens tidigare del. De socialpsykologiska och ideologiska studierna gäller alla studerande, inte endast blivande lärare. Ämnesstudierna har samma innehåll och är ofta gemensamma för studerande som avser att bli lärare och för andra studerande. Det

kan alltså även här vara fråga om en gradvis yrkesinriktning, i varje fall i den meningen att uppenbart läroämneslämpliga studerande kan länkas in på andra yrken.

Även i England och USA söker man på olika vägar bredda yrkesvalsmöjligheterna inom lärarhögskolorna och ombilda dem till colleges för grundläggande ämnesstudier utan direkt yrkesinriktning. Denna ges först efter två eller flera års studier och kan då avse även andra yrken än läraryrket.

10.3 Skäl för varvning med fyra komponenter

10.3.1 Studiestimulans

Det första skäl som brukar anföras för en fullständigt varvad utbildning är den stimulans i ämnesstudierna som inriktningen på det kommande yrket innebär. Den studerande vet vad kunskaperna ska användas till och detta skapar motivation även vid studium av annars svårgripbara studiekurser. Utbytet av studierna blir större, när man praktiskt får erfara, hur kunskaper och färdigheter ska användas i kommande förvärvsarbete. Lusten att fortsätta studierna efter grundutbildningen ökar.

10.3.2 Självprovning

Ett annat skäl som anføres för varvning med fyra komponenter är att den studerande får möjlighet att på ett relativt tidigt stadium av utbildningen pröva om yrkesvalet är realistiskt. Den konkreta kontakten med arbetsområdet skapar möjligheter till en praktisk anlagsprovning. Den ger också handledaren möjlighet att bedöma de studerandes förutsättningar för det yrke eller det slag av arbete utbildningen syftar till. Samtidigt kommer själva ämnesutbildningen att innebära en kontinuerlig studie vägledning genom sin inriktning på ett bestämt yrke.

Varvningen med fyra komponenter ger emellertid inte bara stimulans i studierna och tillfälle till självprovning. Den medför ock-

så en successiv inskolning i lärarrollen. Den studerande kan få tillfälle att uppleva och växa in i lärarens många skilda uppgifter och få en klar bild av de krav som ställs på en lärare.

10.3.3 Samverkan och integrering i undervisningen

Förutsättningarna för samverkan mellan ämnesutbildare å ena sidan, pedagogik- och metodiklärare å andra sidan blir gynnsamma, när ämnesstudier och praktisk-pedagogisk utbildning löper jämsides. Varvning av detta slag ställer direkta krav på samverkan i planeringen och genomförandet av utbildningen mellan de tre nyssnämnda slagen av lärare. Men också praktiken ska integreras i den övriga utbildningen. Detta leder till att även praktikhandledaren måste ingå i planeringsarbetet. Detta bör kunna bidra till att ge både ämnesstudier, pedagogik och metodik en klart upplevd målinriktning. Integreringen av praktiken kräver bland annat, att ämnesutbildaren måste vara medveten om de krav, som praktiken ställer på de blivande lärarnas kunskaper och övriga förberedelse inför de olika slagen av praktik och inför varje ny praktikperiod. Målet för ämnesstudierna — att skapa en grund för den kommande yrkesutövningen — kan på så sätt levandegöras under hela utbildningstiden. Alla dessa faktorer bör främja och underlätta samverkan mellan dem som har ansvar för olika sidor av de blivande lärarnas utbildning.

10.3.4 Samarbeta mellan studerande

Också kontakterna mellan de studerande gynnas genom att de har ett gemensamt mål för sina studier. Det blir naturligt både att samarbeta i själva studiearbetet och att diskutera och gemensamt utvärdera de erfarenheter utbildningen ger av läraryrket. Den gemensamma inriktningen på studierna underlättar också för de studerande att aktivt påverka studiernas innehåll, upplägg-

ning och genomförande. Det gemensamma framtidsintresset bör vara en faktor, som kan göra det naturligt för de studerande att känna gemensamt ansvar för själva studiearbetet. De nya formerna för samarbete mellan lärare, andra anställda och studerande bör på så sätt kunna få ett konkret innehåll.

10.4 Skäl mot varvning med fyra komponenter

10.4.1 Tidigt yrkesval

Om en ämneslärarutbildning byggd på varvning med fyra komponenter ska fungera på det sätt som beskrivits i avsnitt 10.3, måste de studerande ha valt rätt yrke. Det förhållandet att varvning med fyra komponenter kräver av de studerande att de har valt yrke före studiernas början är ett av de skäl som brukar anföras mot sådan varvning. De studerande har i de flesta fall genom SYO fått teoretisk kännedom om det yrke de börjar utbilda sig för men saknar oftast den praktiska erfarenheten. I bästa fall har de efter avslutad skolgång fått kontakt med arbetsplatsen genom att vikariera som lärare. Men detta ger en mera fullständig bild av läraryrket endast om man tjänstgör under en längre sammanhängande tid. Riskerna för felval är därför stora. De studerande kan vilja avbryta studierna. Men i förtid avbrutna, redan från början klart yrkesinriktade studier är svåra att nyttiggöra inom andra områden. Studietiden kan bli i huvudsak förlorad tid.

10.4.2 Lärarbenägenhet

Avbrottsfrekvensen under studietiden är enligt tillgängliga uppgifter genomgående låg i spärrade utbildningar. Förhållandet gäller även nuvarande LUK-ämnesutbildningar. Till mer än 95 % genomför lärarkandidaterna i dessa utbildningar sina studier.

I de förarbeten, som ligger till grund för av SÖ, SCB och LUK utarbetade lärarbe-

hovsprognoser, har framkommit, att »lärarbenägenheten», dvs. benägenheten att efter genomgången utbildning utnyttja utbildningen för lärarverksamhet, är ytterst växlande för de olika grupperna av LUK-ämneslärare. Vissa år är den för enstaka lärargrupper endast omkring 30 %. För några grupper varierar den kontinuerligt kring 70 % eller 80 %. För andra ligger den kring 50 % medan två grupper — trä- och metallslöjdlärare och textilslöjdlärare — har en lärarbenägenhet på omkring 90 %.

Det är självfallet en rad faktorer som påverkar lärarbenägenheten. Dessa faktorer är endast till en del förknippade med skolan och utbildningen. Arbetsmarknadsläget, skattepolitiken, möjligheterna att få barn tillsyn, förutsättningarna att utnyttja utbildningen i andra yrken än läraryrket, tillgången på vidareutbildning, arbetsförhållandena för ett-ämneslärare är några faktorer som med säkerhet har betydelse för lärarbenägenheten.

Uppenbart är att flera LUK-ämnesutbildningar är gångbara även inom andra verksamhetsområden än skolan. Det är klarlagt att en stor del av dem som utbildats till hushållslärare, barnavårdslärare, musiklärare och teckningslärare söker och får andra anställningar. Även gymnastiklärarna återfinns inom en rad andra yrken. Detta gäller för deras del inte minst något äldre personer. Efter ett antal år som lärare söker de sig till annan verksamhet.

Det har under en period varit ont om anställningsmöjligheter för slöjdlärare, särskilt textillärare. Detta kan ha bidragit till både hög lärarbenägenhet — de som har kunnat få en anställning har gärna tagit den — och hög kvarvarofrekvens — man undviker att lämna yrket, därför att det är svårt att komma in i det på nytt. Det är inte heller lätt att få annan tjänst med lika goda villkor som lärartjänst.

Även hushållslärarna har under några år tillfälligt haft ogynnsam arbetsmarknad. Det har genom omläggningen till Lgr 69 med förskjutningen av hemkunskapen till årskurserna 8 och 9 temporärt varit påtagligt svårt att få tjänst som hushållslärare. En stor del av de lärare som utbildats under

senare år söker och får andra anställningar. Även tidigare har många hushållslärare sökt sig till andra områden än skolan. Uppenbarligen är hushållsläraryrket gångbart inom en rad andra yrken. Alternativt kan det förhålla sig så att studerande med intresse för kostområdet skaffar sig läraryrket därför att det inte finns annan lämplig utbildning inom detta område.

Det råder klar brist på både musiklärare och teckningslärare. Möjligheterna att få anställning är alltså goda. Trots detta är läraryrket bland dessa båda grupper påfallande lågt. Från en tredjedel upp till två tredjedelar söker sig till andra yrken.

Man kan knappast peka på ensartade skäl till låg eller hög läraryrkesbetyg och kvarvarofrekvens för personer med LUK-ämnesutbildning. Det förefaller emellertid sannolikt att sociala faktorer i förening med möjligheterna att utnyttja utbildningen i andra yrken respektive erhålla annan utbildning för ämnesområdet ifråga spelar en betydande roll. Det förhållandet att utbildningen i många fall uppfattas som en basutbildning talar för att huvudparten av den direkta yrkesförberedelsen bör följa efter ämnesutbildningen. Medan ämnesutbildningen vänder sig till studerande med skiftande yrkesplaner eller till yrkesbestämda kan en avslutande direkt yrkesförberedelse vända sig till dem som medvetet valt ett bestämt yrke, t. ex. läraryrket.

Sammanfattningsvis kan man alltså om en utbildning av »seminarietyyp» säga att, även om den är gynnsam och stimulerande för många av dem som blir lärare, det är uppenbart att en hög procent av de studerande inom flertalet LUK-ämnesutbildningar skulle vara bättre betjänta av en utbildning med delvis annat innehåll och i varje fall med en annan studieorganisation.

10.4.3 Pedagogiska nackdelar

Vid sidan av det tidiga yrkesvalet, som i vissa fall torde upplevas som en olägenhet för studerande inom LUK-ämnesutbildningarna i dag, finns en rad andra omständig-

heter som talar mot en studieorganisation där fyra komponenter varvas.

När ämnesstudierna i en läraryrkesutbildning är avsevärt mera omfattande än eller helt dominerande i jämförelse med den praktisk-pedagogiska utbildningen, blir pedagogiklärarna få och isoleras därmed lätt från pedagogisk forskning och annan utbildningsverksamhet.

En pedagogiklärare, som inte ingår i en större institution med många kolleger, måste lägga ner mera medvetna ansträngningar på att hålla sig informerad om den pedagogiska utvecklingen. Han går miste om den kontinuerliga information och stimulans och den naturliga kontakt med forskning och försöksverksamhet inom skolväsendet och pedagogiken i övrigt, som den dagliga samvaron med ämneskolleger kan ge.

Studieorganisationen återverkar också på lärarkandidaterna. Deras utbildning riskerar att bli onödigt isolerad och alltför orienterad mot det enda ämnet. Det enskilda ämnet riskerar att få en roll i utbildningen som det inte kan ha i den kommande läraryrkesverksamheten. Där ska en mängd olika ämnen och ämnesföreträdare samverka med varandra.

Samverkan mellan lärare i olika ämnen och samordningen av undervisningen till för eleverna meningsfulla arbetsområden måste vara en väsentlig sak i läraryrkesutbildningen. En sådan samverkan och samordning kan vara svårare att åstadkomma i en ämnesutbildning, där fyra komponenter varvas. Detta gäller i varje fall om utbildningen genomförs vid fristående utbildningsenheter. Där finns inte några andra blivande lärare att naturligen samverka med. Att bygga upp samverkan med studerande vid andra liknande utbildningsenheter förutsätter ett ingående samplaneringsarbete över längre perioder, en samplanering som bristen på både lokalmässiga och personella resurser vid de små enheterna oftast förhindrar.

Utbildningen blir lätt splittrad, när fyra komponenter hela tiden varvas. Varje moment i utbildningen får ta endast korta tidsenheter i anspråk. De studerande får svårt att koncentrera sig och fördjupa sig på så

dana moment i ämnesstudierna eller i pedagogiken, som väcker deras speciella intresse. Utbildningen blir därigenom inte endast splittrad utan också alltför lite individualiserad och alltför kursbetonad. Praktikperioderna ställer krav på att alla studerande ska ha hunnit med vissa delar av ämnesstudierna och behandlat vissa moment i pedagogiken inför varje praktiktillfälle.

Men även om den integrerade praktiken medför krav på att vissa studiekurser inhämtas på ett tidigt stadium i utbildningen, kommer praktiken ändå av naturliga skäl att till en del bygga på mycket begränsade ämnesstudier och ofullständig pedagogisk orientering. Den kunskapsmässiga grunden för undervisningsövningarna blir svag under en stor del av utbildningen. Detta kan få negativa verkningar för de blivande lärarna, som kan stöta på motgångar på grund av bristande kunskaper men kanske uppleva dessa motgångar som bottnande i bristande förmåga. Förhållandet kan verka negativt också för eleverna, som kan få felaktig eller otillräcklig information inför en arbetsuppgift i skolan.

Varvning med fyra komponenter inriktar redan från början den blivande lärarens ämnesstudier på stoffet i läroplanerna för grundskola och gymnasieskola. De studerande tvingas på grund av den integrerade praktiken att inhämta just det ämnesstoff som de behöver känna till för att kunna genomföra undervisningsövningarna. Ämnesstudierna kan på så sätt bli snäva och begränsas lätt till det som är relevant för skolarbetet i de klasser där undervisningsövningarna sker. Den studerande kan också tvingas inrikta ämnesstudierna främst på stoff som är aktuellt i läroplanerna under den period då lärarutbildningen pågår. Detta kan bidra till en icke önskvärd stelhet i synen på ämnesinnehållet i läroplanerna. Det kan försvåra eller rent av motverka den känsla för föränderlighet och för nödvändigheten av ständig omprövning och förnyelse, som utbildningen ska grundläggas på. Det kan också leda till att kunskapsberedskapen inför nytt stoff och nya situationer i skolan blir otillräcklig.

Ämnesstudierna är som framgår av av-

snitt 10.1 dominerande i nuvarande utbildning av blivande lärare i LUK-ämnen. Lärarkandidaterna har jämförelsevis kort praktisk-pedagogisk utbildning. De har också mycket korta praktikperioder. Under sin utbildning lär de på så sätt känna endast en liten del av en lärares arbete och får vad gäller eleverna huvudsakligen nöja sig med den information handledaren kan ge om individerna.

Lärarpraktiken för de blivande LUK-ämneslärarna är för närvarande så utformad att det är svårt att få en klar bild av läraryrket i dess helhet. Det är också svårt för lärarkandidaten att lära känna enskilda elever i en grupp och bilda sig en uppfattning om sina möjligheter att motsvara de krav som ställs på en lärare. Just denna del av nuvarande utbildning betraktas av samtliga lärargrupper inom LUK:s område som minst tillfredsställande. I vår lärarenkät har alla de tillfrågade grupperna efterlyst mera omfattande och mera verklighetstrogen praktik, bättre förutsättningar att lära känna läraryrket som helhet och att uppleva de krav som ställs på läraren. För att detta ska bli möjligt krävs bland annat att en stor del av praktiken koncentreras till en längre period under senare delen av utbildningen.

Lärarutbildningen ska stå på vetenskaplig grund. Den ska också ge de studerande möjlighet att lära känna vetenskaplig metod och att få kontakt med försök i mindre skala. Detta försvåras redan av den splittrade studiegången. De nuvarande utbildningsenheterna på LUK:s område har som ovan framhållits också svårt att etablera kontinuerlig kontakt med större pedagogiska institutioner.

En integrering av den praktisk-pedagogiska utbildningen för olika slag av ämneslärare medför väsentliga pedagogiska fördelar. Det blir lättare att samverka med blivande lärare i andra ämnen och på andra stadier. Den pedagogiska institutionen kan få helt andra personella och materiella resurser och därmed helt andra möjligheter att låta de studerande få kontakt med försöksverksamhet och utvecklingsarbete och lära känna vetenskaplig metod.

På samma sätt medför integrering av äm-

nesutbildningen för studerande med olika yrkesplaner inom ett och samma ämnesområde pedagogiska och organisatoriska fördelar. De studerande kan få en vidare syn på sitt ämne, resurserna i fråga om lärare, övrig personal och materiel blir större och kan samtidigt bli mera ändamålsenligt utnyttjade.

Bland annat skäl av det slag som här anförts talar för att ämnesstudier och praktisk-pedagogisk utbildning i huvudsak ska skiljas från varandra och var för sig integreras i större enheter med i alla hänseenden tillfredsställande resurser.

10.5 *Varvning med fyra komponenter i en tvåämnesutbildning*

10.5.1 *Krav på parallellläggning av ämnesstudier*

LUK har i kapitel 9 diskuterat frågan om ettämnesutbildning eller flerämnesutbildning och kommit till den slutsatsen att en ämneslärarutbildning av många skäl bör omfatta i regel två ämnen. För studerande, som utbildar sig i ett LUK-ämne i avsikt att bli lärare, torde det oftast bli fråga om studier vid högskolan i två ämnen, mera sällan om en treämnesutbildning, där varje ämne omfattar studiekurser om 40 poäng.

LUK:s ställningstagande till förmån för tvåämnesutbildning får självfallet konsekvenser för studieorganisationen. Den praktisk-pedagogiska utbildningen måste gälla hela ämnesutbildningen. Studierna bör organiseras på samma sätt för båda ämnena. Den möjlighet till kombination av vissa av de ämnen LUK arbetar med och andra ämnen, som tillkommit genom de provisoriska bestämmelserna den 24 april 1970, innebär en studiegång, där en varvad utbildning i »övningsämnet» följs av renodlade ämnesstudier i ett andra ämne och avslutas med en kort metodikkurs i detta ämne. Men studiegången accepteras som behörighetsgivande endast under förutsättning att läraren i »övningsämnet» har ordinarie eller extra ordinarie tjänst. Detta innebär att vederbö-

rande efter sin lärarutbildning har betydande erfarenhet av lärarverksamhet. Studieorganisationen ifråga ger en vidareutbildning och är uttryckligen avsedd som ett provisorium. Den ska öppna möjlighet till tvåämnestjänst för nuvarande ettämnesutbildade lärare. Det är inte lämpligt att låta den stå som modell för den framtida utbildningen av lärare i LUK-ämne och annat ämne. Det är inte heller lämpligt att skapa en organisation som innebär att den studerande läser två varvade ämnen efter varandra. Varken pedagogik, ämnesmetodik eller praktik blir likvärdiga i studierna beträffande de båda ämnena. Förutsättningarna i fråga om den praktisk-pedagogiska utbildningen blir avsevärt bättre för det andra ämnet än för det första. Praktiken måste också rimligen organiseras med auskultationer och övningspraktik i början och självständig lärarpraktik mot slutet av utbildningen. Om en varvning med fyra komponenter ska tillämpas i en utbildningsgång, som omfattar studier i två ämnen jämte en praktisk-pedagogisk utbildning, måste de båda ämnena studeras parallellt. Pedagogik, metodik och praktik måste under hela studietiden kunna anknytas till båda ämnena. På sådant sätt är studierna organiserade i länder, där man har ämneslärarutbildning som innebär varvning med fyra komponenter. Men detta förutsätter att båda ämnena kan läsas på samma ort. Vid stora högskolor kan detta låta sig göra. Decentraliseringen till mindre enheter gör det emellertid svårt att generellt organisera lärarutbildningen med varvning av fyra komponenter. Det skulle medföra en från andra synpunkter icke önskvärd begränsning av kombinationsmöjligheterna.

10.5.2 *Nyligen reformerad studieorganisation*

I slutet av 1960-talet reformerades både studierna vid filosofisk fakultet och utbildningen vid lärarhögskola. Ämneslärarutbildningen fick i det sammanhanget en uppbyggnad, som innebär att ämnesstudierna avslutas, innan den praktisk-pedagogiska ut-

bildningen vid lärarhögskola påbörjas. Innan nu gällande studieorganisation beslöts av riksdagen, prövades tanken på särskilda lärarutbildningslinjer vid universiteten. Man fann, att sådana linjer skulle medföra en avsevärt dyrare utbildning för blivande lärare än för andra, som studerade samma ämnen. Det ansågs inte rimligt att reservera merparten av resurserna för studier vid filosofisk fakultet för de blivande lärarna. Beslutet om nu gällande studieorganisation utsluter emellertid inte att studierna bedrivs delvis parallellt i två ämnen, när de båda ämnena direkt stöder varandra och studiekurserna kan fördelas över arbetsåret på lämpligt sätt.

10.6 Slutsatser

Varken den nuvarande organisationen av utbildningen för lärare i LUK-ämnen eller organisationen av ämneslärarutbildningen i övrigt tillfredsställer alla de krav vi anser bör ställas på en ämneslärarutbildning. Trots detta finner LUK det nödvändigt att i våra förslag om den framtida utbildningen av lärare i LUK-ämnen i huvudsak utgå från det system som nu gäller vid filosofisk fakultet. LUK:s direktiv medger inte att vi skapar egna modeller för lärarutbildning. Om mera genomgripande förändringar ska företas i organisationen av den högre utbildningen åligger det andra utredningar, främst U 68, att föreslå sådana förändringar. Det finns emellertid starka sakskaäl för vårt ställningstagande.

Lärarna ska undervisa huvudsakligen på skolans högre stadier. Deras ämneskunskaper behöver vara omfattande. För att den praktisk-pedagogiska utbildningen ska ge bästa möjliga utbyte bör den i sådana fall ske huvudsakligen efter avslutade ämnesstudier. Dessa bör alltså koncentreras till en samlad period. En sådan koncentration erbjuder också helt andra möjligheter till fördjupning och intressevald specialisering än ett system med varvning av fyra komponenter. Möjligheterna att tränga in i stoffet ökar ju mera odelat den studerande kan

ägna sig åt ett ämne under en längre sammanhängande period.

Bland annat våra undersökningar om lärarbenägenheten visar att de studerande bör få möjlighet att stegvis söka sig fram till det yrke eller det verksamhetsområde inom vilket de vill utnyttja sina kunskaper. Det är inte lämpligt att förutsätta att ett mera definitivt yrkesval ska ha skett före studiernas början. Studierna bör organiseras så att en successivt allt starkare yrkesinriktning blir möjlig. Den direkta närförberedelsen för yrkesverksamheten bör ligga sent i utbildningen. Detta gäller oavsett vilket yrke den studerande väljer. Detta möjliggör också en enligt vår uppfattning önskvärd samordning av ämnesstudierna för studerande med olika yrkesplaner.

För de studerandes sociala utveckling och orientering är det fördelaktigt om studierna bedrivs tillsammans med studerande som har olika yrkesplaner. Kännedomen om arbetslivet vidgas och tillfällen skapas till prövning av de egna eventuella yrkesplanerna. I den mån ämnesutbildningen samtidigt ska passa även andra yrkesgrupper än blivande lärare är det emellertid inte ändamålsenligt med en studieorganisation där ämnesstudierna varvas med tre andra komponenter, som är relevanta endast för lärarutbildningen.

Vi anser det väsentligt för blivande lärare, att deras praktisk-pedagogiska utbildning sker i gemenskap med andra blivande lärare, inriktade på andra stadier och/eller andra ämnen. LUK:s direktiv pekar på risken för isolering i utbildningen, när blivande lärare utbildas vid fristående, ofta mindre utbildningsenheter. LUK delar farhågorna för att en sådan isolering kan uppkomma. Vi vill också framhålla att det i en studieorganisation av det senare slaget blir svårare att undvika en koncentration på det enskilda ämnet, som kan skymma det övergripande målet för lärarutbildningen: att utbilda lärare, som i samverkan med andra inom och utom skolan ska medverka i de enskilda elevernas personliga utveckling. Vi är också övertygade om att en lärarutbildning, som kräver att man inhämtar ett avsevärt mått av

kunskaper efter gymnasieskolan, blir mera givande som lärarutbildning betraktad, om ämnesstudierna ligger till grund för den praktisk-pedagogiska utbildningen. Ämnesmetodik kan anknyta till en bredare grund och mera fördjupade kunskaper. Pedagogiken och lärarpraktiken får gynnsammare förutsättningar och riskerna för misslyckanden i lärarpraktiken bottnade i otillräckliga förkunskaper blir mindre.

Men vi kan som sagt inte finna, att nuvarande studieorganisation för blivande ämneslärare är helt idealisk. Alltför ofta söker en nybliven fil. kand. till lärarhögskola utan att ha möjligheter att göra ett välgrundat medvetet yrkesval.

Vid prövningen av olika tänkbara studieorganisationer har LUK stannat för en organisation i huvudsak enligt nuvarande ämneslärarutbildning men funnit det angeläget att i den framtida utbildningen infoga och vidareutveckla vissa klart positiva faktorer i nuvarande utbildning av LUK-ämneslärare. En sådan faktor är kontakten redan under ämnesstudierna med det yrke den studerande överväger att välja. En annan är möjligheten att konkretisera stoffet genom viss parallellläsning och tillämpningsövningar.

Ämnesstudierna måste enligt vår uppfattning kombineras med både fortsatt SYO och konkreta kontakter med det yrke den studerande vill inrikta sig på. En sådan kontakt kan bli ett led i yrkesvalsprocessen. Den kan för det stora flertalet studerande också innebära en betydande stimulans i studierna och göra dessa både mera meningsfulla och mera målinriktade utan att alltför snävt inrikta dem på vad som är strikt nödvändigt för den omedelbara yrkesutövningen. En annan positiv faktor i nuvarande LUK-ämnesutbildning är integreringen av färdighetsträning och teoretiska studier. En sådan integrering förutsätter bland annat en relativt lång studietid. Vi kommer i kapitel 11 att dra upp de yttre konturerna av en studieorganisation, där ämnesstudierna kombineras med en viss lärarinriktad yrkesförberedelse, medan den egentliga praktisk-pedagogiska utbildningen följer efter avslutade ämnesstudier och för-

läggs till lärarhögskola. Ämnesstudierna behandlas utförligt i kapitel 15 och den praktisk-pedagogiska utbildningen i kapitel 16.

1. The first part of the document is a preface...

The second part of the document is a list of names...

11.1 Studiegång

11.1.1 Studiernas uppbyggnad i princip

I kapitel 1—10 har vi presenterat utgångspunkterna för vårt arbete och de principer som varit vägledande vid utformningen av våra förslag. I kapitel 11—20 lägger vi fram detaljerade förslag om studieorganisation, ämneskombinationer, behörighetskrav, intagning, ämnesutbildning, praktisk-pedagogisk utbildning, utbildningens kompetensvärde m. m. Här anger vi i korthet grunddragen i den föreslagna studieorganisationen.

Förkunskapskrav. Den allmänna behörigheten för tillträde till studier i LUK-ämne föreslås bli fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan eller motsvarande. De särskilda förkunskapskraven definieras som kunskaper motsvarande vad som kan inhämtas i vissa ämnen inom bestämda linjer av gymnasieskolan.

Ämnesutbildning. Vi föreslår att utbildningen i LUK-ämnen infogas i högskoleväsendet och förläggs till filosofisk fakultet. Studierna ska kunna tillgodoräknas i fil. kand.-examen.

Studiegång. För den som avser att bli lärare föreslås studierna omfatta minst två ämnen som kan ge behörighet att undervisa i grundskola-gymnasieskola. Ämnena ska studeras efter varandra och omfatta sammanlagt minst 120 studiepoäng, som får till-

godoräknas i fil. kand.-examen. Den praktisk-pedagogiska utbildningen föreslås i huvudsak ske efter avlagd grundexamen och bli förlagd till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Den sammanlagda studietiden blir alltså fyra år efter gymnasieskolan. Om LUK-ämne ingår i studierna kommer examen i regel att ge behörighet för tvåämneskombination. Studier för lärarbehörighet i LUK-ämnet omfattar i flertalet fall minst två år eller minst hälften av den sammanlagda utbildningstiden.

Successiv yrkesinriktning. Studierna bör bli successivt alltmera direkt yrkesinriktade. Den studerande ska inte behöva ha valt yrke definitivt, då han påbörjar sina studier. I en studiegång sammansatt av flera artschilda komponenter — två eller tre olika högskoleämnena och praktisk-pedagogisk utbildning — bör yrkesvalet ske successivt. Den studerande kan börja studierna av intresse för ett ämne och behöver först småningom stanna för ett yrke inom vilket han vill utnyttja sina kunskaper och färdigheter. Han får, bland annat med hjälp av SYO och arbetsmarknadsorientering, söka sig fram till ett yrkesval. Detta kan då bli ett väl övervägt val, som bör grundas också på någon kännedom om och erfarenhet av det valda yrket och dess arbetsvillkor. Studiegången ska medverka till att de studerande finner ett lämpligt verksamhetsområde. Den ska också utformas så att — i vårt fall — skolan får bästa möjliga lärare.

För att underlätta ett successivt val av yrke och bidra till att ge skolan lärare med välgrundad motivering för sitt arbete föreslår vi för blivande ämneslärare en läroinriktad yrkesförberedelse parallellt med ämnesstudierna.

Arbetslivserfarenhet. Vi föreslår vidare, att minst ett års erfarenhet av förvärvsarbete utanför skolans område efter gymnasieskolan ska vara särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Denna erfarenhet kan inhämtas mellan gymnasieskolan och högskolan eller senare före inträdet i lärarhögskolan.

Den studiegång vi föreslår illustreras genom bilden på vidstående sida.

11.1.2 Kommentarer

Diagrammet visar att studierna förutsätter genomgången gymnasieskola eller motsvarande kunskaper. Den studerande väljer utbildningslinje och första ämne vid inträdet i högskolan. Där får han studie- och yrkesorientering samt arbetsmarknadsorientering. Denna ska tillsammans med erfarenheterna av studierna göra det möjligt för den som funderar på att bli lärare att senast vid slutet av den andra terminen, eventuellt redan under loppet av denna termin, välja läroinriktad yrkesförberedelse parallellt med studierna. Vidare ska han välja nästa högskoleämne bland de ämnen som kan ingå i behörighet till adjunktstjänst.

Under fyra av de fem sista terminerna i ämnesstudierna ska de som tänker bli lärare delta i läroinriktad yrkesförberedelse om två veckor per termin. Den läroinriktade yrkesförberedelsen förläggs till det allmänna skolväsendet, grundskola och gymnasieskola, och består av dels handledd praktik i de olika arbetsgemenskaper som skolan erbjuder, dels sammanlagt 50 timmar läroledd undervisning i pedagogik-metodik. Den läroinriktade yrkesförberedelsen utgör särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Den innebär i realiteten en utökning av den praktisk-peda-

gogiska utbildningen med sammanlagt åtta veckor och sammanlagt 50 timmar läroledda studier i pedagogik-metodik.

För den som efter fil. kand.-examen med minst två ämnen vill bli lärare följer ett års utbildning vid lärarhögskola.

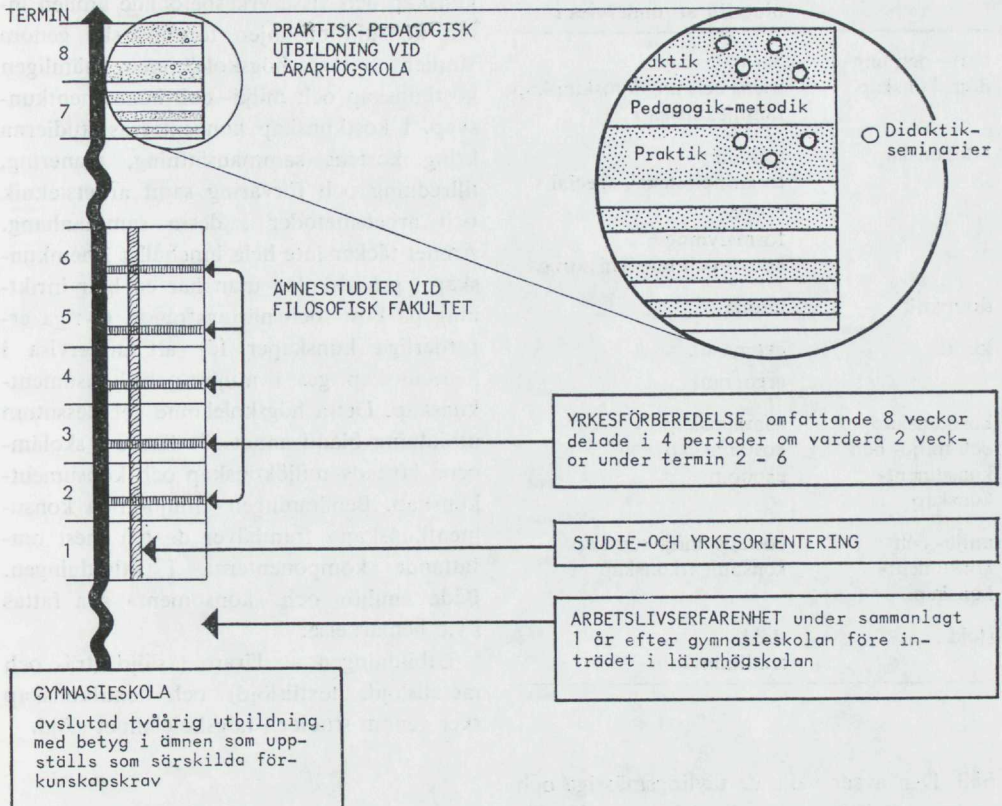
Utbildningen vid lärarhögskolas ämneslärarlinje förutsätts bli utformad på det sätt som skolöverstyrelsen i samråd med LUK har föreslagit i skrivelse till Kungl. Maj:t. Praktiken under den första terminen ska i regel omfatta åtta veckor. Under den andra terminen läggs in en period om fyra veckor vid lärarhögskolan för uppföljning och kompletterande studier i pedagogik-metodik. Praktiken kommer på det sättet att omfatta 16 veckor under den andra terminen. Studerande på ämneslärarlinjen får alltså sammanlagt 16 veckors studier i pedagogik-metodik, varav tolv under den första terminen och fyra under den andra och sammanlagt 24 veckors läropraktik, varav åtta under den första terminen och 16 som praktikantlärare under den andra terminen.

Den arbetslivserfarenhet, som krävs för tillträde till ämneslärarlinjen, bör enligt vår uppfattning helst inhämtas redan före högskolestudierna men kan självfallet inhämtas även senare, dels under ferier och studieavbrott, dels efter grundexamen. Arbetslivserfarenhet utöver ett år ska kunna ge meritpoäng. För blivande lärare ska minst ett års förvärvsarbete ligga inom andra områden än skolan.

Den föreslagna utbildningen gäller i princip hela ämneslärarutbildningen, inte endast utbildningen av blivande lärare i LUK-ämnen.

De olika stegen i grundutbildningen kan sammanfattas i följande punkter. (Observera att 2 och 4 anger förslagsvis placering av arbetslivserfarenheten.)

1. gymnasieskola eller motsvarande
2. arbetslivserfarenhet
3. ämnesstudier med studie- och yrkesorientering, arbetsmarknadsorientering samt läroinriktad yrkesförberedelse (3 år)
4. arbetslivserfarenhet (sammanlagt minst 1 år)
5. lärarhögskolas ämneslärarlinje (1 år)

11.2 Ämnen

11.2.1 Högskoleämnena och skolämnena

LUK föreslår att utbildning i de ämnen som anges i våra direktiv ska ges i följande högskoleämnena, nämligen barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd. Musik ingår endast delvis i vårt uppdrag. Vi ska i samråd med OMUS föreslå ämneskombinationer, utbildningslinjer och praktisk-pedagogisk utbildning samt lokalisering av eventuella nya utbildningsenheter. Att utforma förslag till ämnesutbildning åligger OMUS. Ämnet musik tas därför med endast i vissa sammanhang i våra förslag.

Sammanställningen på nästa sida visar hur högskoleämnena och skolämnena korresponderar.

11.2.2 Ämnenas namn

I några fall motsvarar namnet på högskoleämnet också namnet på skolämnet. Detta gäller slöjd och dramatik samt musik, som dock inte upptagits i sammanställningen. I andra fall har vi för högskoleämnet valt ett annat namn än skolämnet eller skolämnena.

Utbildningen för barnkunskap med flera ämnen benämner vi barn- och ungdomskunskap. Detta anger bredden i utbildningen samt dess inriktning på barnets och den unga människans utveckling.

Utbildning för skolämnet gymnastik ska enligt vårt förslag ges i högskoleämnet idrott. Vi har övervägt olika namn för högskoleutbildningen men har i likhet med idrottsutredningen stannat för att föreslå »idrott». Vi är angelägna om att understryka att benämningen måste ges ett mycket brett inne-

Utbildning i	ger ämnesmässig utbildning för att undervisa i
barn- och ungdomskunskap	barnkunskap barn- och ungdomskunskap familjekunskap
bildkunskap	teckning teckning-estetisk specialisering formgivning konst- och musikhistoria
dramatik	dramatik
idrott	gymnastik ergonomi
kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap	hemkunskap kostkunskap ekonomi
miljö- och konsumentkunskap	bostads/miljökunskap konsumentkunskap
slöjd	slöjd textilkunskap

håll. Den avser »alla de tävlingsmässiga och andra aktiviteter som människorna utför för att uppnå ett visst resultat eller få motion och fysiskt aktiv rekreation» (SOU 1969: 29 s. 9). Termen idrott får alltså inte uppfattas som om den skulle innebära en begränsning i förhållande till nuvarande utbildning i »gymnastik och idrott» vid GIH.

Utbildning för ämnet teckning föreslås ske genom studier i bildkunskap. Också här är skälet för vårt val av benämning att vi vill ange bredden i utbildningen. Ämnet innehåller inte endast teckning. Att teckna är bara en av många olika tekniker inom det nuvarande teckningsämnet i skolan. Övningen av och skapandet i olika tekniker utgör i sin tur endast en del av ämnet. Bildkunskap i högskolan respektive teckning i skolan rör hela bildområdet och behandlar tvådimensionellt och tredimensionellt arbete, foto, film och TV samt konsthistoria och orientering om bildens roll i samhället m. m. Detta vill vi ange med benämningen bildkunskap.

Utbildning av bland annat lärare i hemkunskap och vissa yrkesbetonade ämnen inom konsumtionslinjen föreslås ske genom studier av två högskoleämnen, nämligen kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap. I kostkunskap koncentreras studierna kring kostens sammansättning, planering, tillredning och förvaring samt arbetsteknik och arbetsmetoder i dessa sammanhang. Ämnet täcker inte hela innehållet i hemkunskap i grundskolan utan har en klar inriktning på kost- och näringsfrågor. Övriga erforderliga kunskaper för att undervisa i hemkunskap ges i miljö- och konsumentkunskap. Detta högskoleämne ger dessutom utbildning bland annat för lärare i skolämnen bostads/miljökunskap och konsumentkunskap. Benämningen »miljö- och konsumentkunskap» framhäver de två mest omfattande komponenterna i utbildningen. Både »miljö» och »konsument» ska fattas i vid bemärkelse.

Utbildningen av lärare i slöjd (trä- och metallslöjd, textilslöjd) och textilkunskap sker genom studier i högskoleämnet slöjd.

11.3 *Studiernas omfattning för behörighet till adjunktstjänst vari LUK-ämne ingår*

Som bakgrund för våra förslag i kapitel 12—20 anger vi på nästa sida det sammanlagda poängtal som studierna i varje LUK-ämne ska omfatta för att ge behörighet till adjunktstjänst vari motsvarande skolämne(n) ingår. Våra förslag i detta avseende motiveras utförligt i kapitel 20.

11.4 *Ämnesstudiernas kompetensvärde*

Studier på grundnivå i ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd ska liksom studier i musik enligt den provisoriska utbildningen i musik och annat ämne kunna tillgodoräknas i fil. kand.-examen.

20	20	20	20
barn- och ungdomskunskap	barn- och ungdomskunskap	barn- och ungdomskunskap	
bildkunskap	bildkunskap	bildkunskap	
dramatik	dramatik		
idrott	idrott	idrott	
kostkunskap	kostkunskap	miljö- och konsumentkunskap	
miljö- och konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap		
kostkunskap	kostkunskap	miljö- och konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap alt. kostkunskap
slöjd	slöjd (trä- och metall alt. textil)	slöjd (trä- och metall alt. textil)	
slöjd	slöjd (textil)	slöjd (textil)	slöjd med inriktning på textilkunskap

barnkunskap i grundskola och gymnasieskola
barn- och ungdomskunskap, familjekunskap i gymnasieskola

teckning i grundskola och gymnasieskola

dramatik i gymnasieskola

gymnastik i grundskola och gymnasieskola

hemkunskap i grundskola

bostads/miljökunskap, konsumentkunskap i gymnasieskola

hemkunskap i grundskola samt bostads/miljökunskap, konsumentkunskap alternativt kostkunskap i gymnasieskola

trä- och metallslöjd eller textilslöjd i grundskola
slöjd i gymnasieskola

textilslöjd i grundskola
slöjd, textilkunskap i gymnasieskola

Grundstudierna ska vidare enligt vårt förslag kunna ingå i vidareutbildning för mellanstadie lärare som önskar skaffa sig kompetens för adjunks- eller ämnesläartjänst.

Slutligen föreslår vi, att studier på grundnivå i LUK-ämne ska meritera till forskarutbildning i ämnet, under förutsättning att den studerande inhämtar grundkurs och påbyggnadskurs(er) och i övrigt bedöms vara lämplig för forskarutbildning.

11.5 LUK:s förslag i ett studiesystem med återkommande utbildning

Den utbildning vi lägger fram förslag om är infogad i nu gällande studieorganisation, dvs. i ett system där studier fram till grundexamen av huvudparten av de studerande genomförs i en följd. Eventuellt inträffar ett avbrott i studierna mellan grundexamen vid filosofisk fakultet och praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola.

Vi presenterar våra förslag som om studierna genomfördes i obruten följd. Bilden under avsnitt 11.1 illustrerar en studiegång i vilken endast för studierna nödvändig arbetslivserfarenhet ingår. Utbildningen är emellertid redan nu möjlig att infoga i ett system med återkommande utbildning. Den studerande som så önskar kan inhämta grundutbildningen i etapper. Ämnesstudierna kan ägnas åt ett ämne i sänder och avbrytas av perioder med förvärvsarbete, omvårdnad om familjen etc. Även mellan ämnesstudier och praktisk-pedagogisk utbildning kan ligga en period av förvärvsarbete eller annan verksamhet. Vi föreslår också, att ett års arbetslivserfarenhet ska utgöra särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärlinje. Genom detta förslag markerar vi klart den betydelse vi tillmäter erfarenhet från skilda arbetsmiljöer för i varje fall blivande ämneslärare. Av vår argumentering i olika sammanhang framgår också den vikt vi fäster vid växelspel och ömsesidigt utbyte mellan utbildning och arbetsliv.

Frågan om återkommande utbildning som en alternativ metod att fördela de resurser

som kan ställas till förfogande för den högre utbildningen behandlas av U 68 och flera andra kommittéer, som utreder utbildning för vuxna studerande. LUK finner inte anledning att särskilt belysa frågan. Vi vill emellertid framhålla, att vi inte ser några principiella skillnader mellan våra ämnen och annan högskoleutbildning i fråga om behovet av alternativa metoder för fördelning av resurserna för högre utbildning. Inte heller föreligger någon skillnad när det gäller angelägenheten av att den som redan avslutat en grundutbildning och börjat arbeta inom sitt yrke kan räkna med återkommande möjligheter att på olika sätt komplettera sin tidigare utbildning.

12.1 Inledning

LUK har i kapitel 5 lämnat en utförlig redogörelse för tidigare behandling av frågan om ämneskombinationer i lärartjänst samt om examensbestämmelser och utbildningslinjer vid de filosofiska fakulteterna. Redogörelsen visar att skolans ämneskombinationer och de filosofiska fakulteternas rekommenderade utbildningslinjer eller kombinationer av ämnen i en studiegång länge har haft ett mer eller mindre starkt samband. En huvudsaklig uppgift för de filosofiska fakulteterna vid sidan av att utbilda forskare har varit att utbilda lärare för skolans behov. Först under de senaste årtiondenas kraftiga expansion har utbildningen för andra områden än skolan vuxit i antal studerande och blivit kvantitativt dominerande. Men även 1969 års reform av de filosofiska fakulteterna bygger i hög grad på undersökningar om vad som krävs i fråga om kunskaper av lärare på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan.

LUS' förslag utgjorde underlag för utformningen av en hel rad ämnesstudier och utbildningslinjer vid de filosofiska fakulteterna. Skolväsendet hade mycket klart preciserat sina önskemål och utbildningsbehov. Studiekurserna i universitetsämnena, som direkt svarar mot skolämnena, kom därför att bli i hög grad lärarinriktade. Erfarenheterna av den nya studieordningen vid de filosofiska fakulteterna är hittills begränsade. Det är

emellertid klart att de studerande i betydande omfattning önskar välja ämnena utanför de uppställda fasta utbildningslinjerna.

12.2 LUK:s principer för val av ämneskombinationer

12.2.1 Undersökningar och tidigare förslag

LUK har inte ansett sig kunna föreslå större organisatoriska förändringar i studiegången vid de filosofiska fakulteterna. Vi har i enlighet med våra direktiv sökt infoga våra förslag i det existerande systemet. I den mån förändringar vidtas i studieorganisationen bör förändringarna gälla även våra ämnen.

I och med att vi utgår från gällande studieorganisation har det varit naturligt att pröva i vad mån LUS' principer för konstruktionen av ämneskombinationer är lämpliga som utgångspunkt även i fråga om våra ämnen. Vi har funnit att så i viss mån är fallet. Men vi har gjort undersökningar stickprovsvis för att utröna hur studerande och lärare i våra ämnen ställer sig vid valet av ett eventuellt andra och tredje ämne i sin utbildning. Det har visat sig att det personliga intresset därvid varit den helt dominerande faktorn. Spridningen i fråga om tänkbara kombinationer av LUK-ämnen och andra ämnen är mycket stor i de angivna svaren. För varje LUK-ämne har dock ett eller ett par ämnen varit dominerande.

I vårt tidigare avlämnade förslag om ämneskombinationer med musik och annat ämne enligt den provisoriska utbildningsgången försökte vi ta med ämnen från olika områden för att motsvara kravet på intresseval. Samtidigt ville vi hålla antalet kombinationer lågt, eftersom det tills vidare var fråga om en provisorisk verksamhet. Musik föreslogs kombinerat med ett av ämnena svenska, engelska, historia och matematik. Att vi vid det tillfället inte tog med yrkesbetonade ämnen eller LUK-ämnena berodde på att båda områdena var under utredning. Gällande bestämmelser för den provisoriska utbildningen i musik och annat ämne uppstår de kombinationer som LUK föreslog.

12.2.2 Intressefaktorn

LUK har funnit det naturligt att tillmäta de studerandes intresse för det ena eller det andra ämnet en betydande vikt. Vi har därför i våra förslag tagit med ämnen som i enkäterna bedömts vara särskilt önskvärda. Detta har visat sig möjligt även vid tillämpning av andra principer som vi anser väsentliga. Intressefaktorn är alltså en bedömningsfaktor vid utformningen av våra förslag till ämneskombinationer. Då vi ansett det nödvändigt av praktiska skolorganisations skäl att hålla antalet ämneskombinationer förhållandevis lågt har vi emellertid inte kunnat ta upp alla ämnen som från intressesynpunkt placerats högt i enkäterna. Vissa begränsningar har varit nödvändiga. I det följande redovisar vi de faktorer vi använt för att åstadkomma en från principiella synpunkter genomtänkt begränsning.

12.2.3 Sektorstillhörighet

I vårt analysarbete har vi funnit att LUK-ämnena liksom övriga ämnen i skolan kan hänföras till olika ämnessektorer. Visserligen är sektorstillhörigheten inte lika klar som när det gäller t. ex. direkt samhällsorienterade ämnen, främmande språk och direkt naturorienterade ämnen. Men det

är ändå uppenbart att själva studieinnehållet i ämnesstudierna enligt våra förslag är utformat på ett sådant sätt att ämnena kan hänföras till utbildningslinjer med huvudsakligen humanistisk-samhällsvetenskaplig eller huvudsakligen naturvetenskaplig prägel. Vi finner att idrott och slöjd närmast är att hänföra till den naturvetenskapliga sektorn medan barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik och musik närmast hör till den humanistisk-samhällsvetenskapliga sektorn. Studier för behörighet att inneha tjänst i hemkunskap i grundskola och kostkunskap alternativt bostads/miljökunskap och konsumentkunskap i gymnasieskola får en övervägande naturvetenskaplig eller övervägande samhällsvetenskaplig inriktning beroende på om tyngdpunkten i studierna ligger på kostkunskap eller på miljö- och konsumentkunskap.

Grupperingen efter ämnessektorer får betydelse också för möjligheterna att studera två ämnen på en och samma ort. I den pågående decentraliseringen av de högre studierna märks en strävan att ge de olika orterna en viss profil genom att i varje fall under en uppbyggnadstid erbjuda studier i ämnen som kan hänföras till en eller ett par ämnessektorer. LUK har emellertid inte helt strikt tillämpat nyssnämnda sektorindelning. Avvikelserna motiveras främst av önskan att ge de studerande möjlighet till ett intresseval. Men i något fall motiveras en avvikelse också av nödvändigheten att skapa ett brett tjänsteunderlag i minst två ämnen.

Vissa av de utbildningar som ingår i LUK:s uppdrag ger behörighet att undervisa i yrkesbetonade ämnen i gymnasieskola. Bland våra förslag till ämneskombinationer finns alltså ett antal kombinationer mellan yrkesbetonade ämnen och tidigare så kallade övningsämnen och/eller läroämnen. De yrkesbetonade ämnena förekommer emellertid endast i begränsad omfattning i våra förslag. Det främsta skälet till detta är att undervisningen i yrkesbetonade ämnen i allmänhet siktar till en integrering av fakteori och arbetsteknik under ledning av en och samma lärare. Läraren får i sådana fall ett så

högt timtal i de yrkesbetonade ämnena att utrymme för ytterligare ämnen i många fall saknas. Ett annat skäl till att vi föreslagit endast ett fåtal kombinationer med yrkesbetonade ämnen är de stora skillnaderna i fråga om särskilda behörighetskrav. För tillträde till den avslutande utbildningen för lärare i yrkesbetonade ämnen krävs i regel både lång utbildning och omfattande erfarenhet av arbete inom yrkesområdet i fråga. Härtill kommer att den sammanlagda utbildningstiden i ett LUK-ämne och ett yrkesbetonat ämne eller en grupp av sådana ämnen skulle bli mycket lång och avsevärt överstiga vad som ansetts som riktpunkt i våra direktiv. Ännu ett skäl för återhållsamhet när det gäller förslag om kombinationer med yrkesbetonade ämnen och LUK-ämnena är att de yrkesbetonade ämnena förekommer endast i gymnasieskolan, medan LUK-ämnena timtalsmässigt ofta har sin tyngdpunkt i grundskolan, i några fall på grundskolans mellanstadium. Våra direktiv pekar på önskvärdheten av att den utbildning vi föreslår ska ge behörighet att undervisa över stadiegränserna. Detta får vissa konsekvenser för ämneskombinationerna. Vi återkommer till denna fråga nedan i avsnitt 12.2.6. Vi vill emellertid understryka att några stadgemässiga hinder inte finns för kombination av yrkesbetonade ämnen och andra skolämnen. I den mån förändringar sker i fråga om förekomst, tjänstgöring, behörighetskrav etc. för de olika ämnena och ämnesgrupperna kan nya ämneskombinationer visa sig ändamålsenliga.

12.2.4 De särskilda behörighetskraven

En väsentlig faktor vid upprättande av förslag till ämneskombinationer är de särskilda behörighetskraven. I riksdagsbeslutet våren 1972 med anledning av proposition 1972: 84 om gymnasieskolans kompetensvärde understryks att de särskilda behörighetskraven för varje utbildningsväg inom högskolan ska kunna helt uppfyllas inom en linje i gymnasieskolan. Man ska för varje eftergymnasial utbildningsväg kunna ange en normal-

väg genom gymnasieskolan. Detta uttalande måste enligt utbildningsutskottet (UbU 1972: 31) tolkas så att kravet på normalväg gäller utbildningsvägar med någorlunda homogent innehåll. I annat fall ska en normalväg kunna anges för varje ämne i en högskoleutbildning.

För LUK har det inte varit möjligt att utforma förslag till ämneskombinationer där exakt samma behörighetskrav gäller för de ämnen som ingår i kombinationen. Men vi har strävat efter att begränsa antalet ämnen från gymnasieskolan vilka uppställs som särskilda behörighetskrav för studierna inom de utbildningslinjer där LUK-ämnena förekommer.

Som vi närmare utvecklar i kapitel 13 om särskilda behörighetskrav har vi utgått från att den studerande i många fall kan behöva komplettera sin gymnasieutbildning för att uppnå full behörighet för studier av ett LUK-ämne i förening med andra ämnen vid högskolan. Kompletteringsbehoven bör emellertid begränsas så mycket som möjligt. Detta leder i sin tur till en begränsning av antalet ämneskombinationer i lärartjänst.

I kapitel 13 redovisas dels de särskilda behörighetskraven för tillträde till studier i LUK-ämnena enligt våra förslag, dels motsvarande krav för tillträde till studier i av oss föreslagna kombinationsämnena enligt UKÄ:s studieinformation.

12.2.5 Ämnessamverkan

Vid sidan av bland annat de särskilda behörighetskraven, som vi sökt begränsa så mycket som möjligt, har samverkan mellan ämnena i skolan varit en faktor som vi tillmätt stor betydelse vid kombinationen av ämnen. Vi har frågat oss med vilka andra ämnen en lärare i ett bestämt LUK-ämne i första hand skulle komma att samverka. Vi har funnit det angeläget att söka ge en blivande lärare kännedom om åtminstone ytterligare ett ämne inom ett område som ligger nära till hands för samverkan med LUK-ämnet. Detta kan ske genom studierna av det andra ämnet i ämneskombinationer.

nen. Det kan också ske genom studium av ett tredje ämne med kanske endast 20 poäng.

12.2.6 Stadie- och skolformsgränser

12.2.6.1 Allmänna synpunkter

Enligt våra direktiv ska vi som sagt utforma ämneskombinationer och ämnesstudier så att lärarna kan undervisa över stadiegränser och skolformsgränser på de stadier och i de skolformer där respektive LUK-ämnen förekommer. Det förhållandet innebär en ganska avsevärd begränsning av valmöjligheterna när det gäller övriga ämnen i kombinationen. Vi har strävat efter att i största möjliga utsträckning föreslå kombinationsämnen som i likhet med LUK-ämnet förekommer på två, tre eller ibland till och med fyra stadier, alltså i hela grundskolan och i gymnasieskolan. Det har emellertid i ett par fall visat sig ändamålsenligt att föreslå en kombination som ger behörighet till tjänst främst i gymnasieskolan men som också ger läraren möjlighet att åta sig undervisning i grundskolan. Yrkesbetonade ämnen förekommer, som ovan framhållits, endast i begränsad omfattning i våra förslag, bland annat med hänsyn till de små möjligheter som de ger att konstruera stadieövergripande kombinationer.

12.2.6.2 Stadieövergripande kombinationer med slöjd

I samband med frågan om undervisning över stadiegränserna finns det anledning att särskilt peka på de svårigheter som ämnet slöjd kan komma att medföra när det gäller att bereda en lärare tjänstgöring i två eller flera ämnen. Slöjd har sin tyngdpunkt i grundskolan och där närmast på mellanstadiet. Ämnet förekommer i liten utsträckning i gymnasieskolan. Men självfallet måste gymnasieskolan ha tillgång till kompetenta lärare också i slöjd. De skolenheter där ämnet förekommer med det högsta timtalet, dvs. enheter för låg- och mellan-

stadiet, är ofta ganska små och en lärare kan få sin tjänstgöring förlagd till mer än en skolenhet. Vi har för närvarande inte någon nämnvärd grad av ämneslärartjänstgöring på mellanstadiet. Men lärarna får genom den nya klasslärarutbildningen möjligheter att specialisera sig på vissa ämnen eller grupper av ämnen och åta sig undervisning också på högre stadier. I och med att allt flera lärare också på mellanstadiet har fördjupad utbildning i vissa ämnen eller ämnesgrupper och kan åta sig viss undervisning på högstadiet kan möjligheterna öka för lärare i slöjd och annat ämne att få full tjänstgöring också i låg- och mellanstadieskolor. Även förekomsten av partiell tjänstgöring för lärare på mellanstadiet verkar i samma riktning. Vi ser därför frågan om ämneskombinationer med slöjd som ett praktiskt problem, inte som ett principiellt artskilt problem. Men vi är medvetna om att det till en början kan krävas vissa extra ansträngningar för att bereda slöjdlärare med utbildning i två ämnen en inte alltför splittrad tjänstgöring. Vi finner emellertid inte anledning att tillämpa andra principer för konstruktionen av ämneskombinationer med slöjd än vi tillämpar för andra ämnen.

12.2.7 Underlaget för tjänst

LUS tillmätte underlaget för tjänst och möjligheten att organisera tjänster som skulle ge lärarna full tjänstgöring mycket stor betydelse. Vi har i vårt arbete bedömt denna faktor från något andra synpunkter än LUS gjorde. Detta sammanhänger bland annat med att våra förslag till ämneskombinationer bygger på att läraren ska kunna tjänstgöra över stadie- och skolformsgränser, medan LUS utformade sina förslag att gälla främst grundskolan eller främst gymnasieskolan. Läroplanernas föränderlighet framstår numera som så självklar att man alltid måste räkna med förändringar i ett ämnesställning. Detta gäller i synnerhet ämnen som förekommer endast i vissa årskurser eller på ett enda stadium. Men vi utgår från att alla ämnen kan komma att öka eller

minska i timtal. Detta har gjort att vi när det gäller ämnen med lågt timtal har försökt att utforma behörighet inte för ett bestämt ämne utan för en ämnesgrupp. Vi har på gymnasiestadiet fört samman vissa timtalsmässigt små LUK-ämnen till ämnesgrupper och betraktat denna ämnesgrupp som ett ämne i en kombination med ytterligare ett eller två ämnen. På så sätt blir läraren mindre utsatt vid timtalsförändringar. Ämnesgruppen kan antas förekomma kontinuerligt på läroplanen, medan de enskilda ämnena inom ämnesgruppen kan få en förändrad ställning. Bland andra ämnen än LUK-ämnen har vi oftast stannat för stora ämnen, dvs. ämnen som förekommer på flera linjer i gymnasieskolan, som förekommer i flertalet årskurser på grundskolans högstadium och som också finns i en eller annan form på mellanstadiet.

Vi har medvetet sökt undvika att samma ämnen återkommer i alltför många av oss föreslagna kombinationer. I intresseenkäterna har samhällskunskap och främmande språk i allmänhet placerats högt. I samhällskunskap är timunderlaget relativt lågt och tillgången på lärare mycket god. Vi har därför inte ansett oss kunna ta med samhällskunskap i kombination med alla våra ämnen trots att detta skulle ha kunnat motiveras från intressesynpunkt och ämnet redan nu ingår i både humanistisk-samhällsvetenskapliga och i matematisk-naturvetenskapliga ämneskombinationer. I främmande språk är timunderlaget väsentligt högre än i samhällskunskap. Men även när det gäller språk, främst engelska, är lärartillgången god. Av det skälet har vi tagit upp främmande språk endast i vissa LUK-ämneskombinationer.

12.3 Antal ämnen i ämneskombinationerna

12.3.1 I regel tvåämneskombinationer

I förarbetena till besluten om reformering av lärarutbildningen 1967 och om ny studieorganisation vid de filosofiska fakulteterna 1968 hade stor vikt lagts vid att ämnes-

lärartjänster på grundskolans högstadium i regel skulle omfatta tre ämnen. Lärarna skulle då kunna få ett förhållandevis högt timtal i en och samma klass. Detta skulle kunna bidra till att skapa goda relationer mellan lärare och elev och ge lärarna möjlighet att lära känna de enskilda eleverna. Systemet skulle underlätta förverkligandet av skolans mål, dvs. den enskilda elevens personliga utveckling genom arbetet i skolan.

LUK har i kapitel 9 utförligt motiverat varför vi anser att lärartjänst i våra ämnen ska omfatta en ämneskombination i stället för att som hittills i regel utgöra ettämnes-tjänst. Vi har då också anfört en rad skäl som talar för att kombinationer med LUK-ämne i regel även i grundskolan ska vara tvåämneskombinationer, inte treämneskombinationer.

I samband med våra förslag till ämneskombinationer med ämnet musik i den provisoriska utbildningen berörde vi frågan om två eller tre ämnen i en ämneskombination. Vi framhöll att det sannolikt skulle bli flera ämnen än musik där man skulle behöva kräva studier upp till 60 poäng för behörighet att inneha lärartjänst i vilken ämnet i fråga ingick. Våra förslag omfattade tvåämneskombinationer. Dessa kombinationer gäller nu för den provisoriska utbildningen i musik och annat ämne.

I kapitel 20 föreslår vi att studierna i våra ämnen för behörighet till lärartjänst vari ingår något av dessa ämnen i samtliga fall utom beträffande dramatik samt miljö- och konsumentkunskap ska omfatta minst 60 poäng. I de sistnämnda ämnena föreslås studier om 40 poäng för behörighet. I konstruktionen av ämneskombinationer har vi därför utgått från att det medgivande som Kungl. Maj:t har lämnat när det gäller den provisoriska ämnesutbildningen i musik, nämligen att ämnet även i grundskolan kan ingå i en tvåämneskombination utan tredje angränsande ämne, i framtiden ska införas i skolstadgan och komma att gälla alla ämneskombinationer. Vi föreslår sålunda att, när det gäller LUK-ämnen, två ämnen i en ämneskombination ska vara det normala

såväl när det gäller utbildningen som när det gäller ämnesgrupp i lärartjänst i grundskola och/eller gymnasieskola.

I de förslag som vi lägger fram ämne för ämne förekommer ofta två ämnen i den föreslagna studiegången, vartdera ämnet med 60 poäng. I andra fall ger vi exempel på ett tredje ämne som kan komplettera studierna i de båda andra ämnena i en ämneskombination. Vi undviker i det följande termerna angränsande ämne och stödämne, vilka används om vissa »tredje ämnen» i grundskola respektive gymnasieskola. Vi förutsätter att det tredje ämnet alltid ska kunna utbytas mot påbyggnadskurs antingen i LUK-ämnet eller i det andra ämnet i kombinationen. Man ska genomgående kunna stanna för en tvåämneskombination omfattande antingen 80 poäng i ett ämne och 40 poäng i ett annat ämne eller 60 poäng i vart och ett av två ämnen.

I de fall den första studiekursen i ett LUK-ämne omfattar 20 poäng eller 40 poäng av en behörighetsgivande utbildning på 40 respektive 60 poäng bör denna kurs kunna läsas även i tredje avdelningen av nu förekommande allmänna utbildningslinjer. Det måste dock observeras att sådan studiekurs i likhet med vad som gäller i främmande språk 20 poäng och svenska 40 poäng inte kan tillgodoräknas i treämneskombinationer i grundskolan såsom är fallet med t. ex. 20 poäng historia eller fysik och 40 poäng samhällskunskap. För behörighet krävs som sagt 60 eller i ett par fall 40 poäng i LUK-ämne. Studiekurs om 20 poäng kan endast utgöra komplettering i en tvåämneskombination (skolstadgan, bilaga 1, 16.1 och bilaga 2, 152.1).

I treämneskombinationer i grundskolan vari ingår LUK-ämne kan det tredje ämnet, om detta omfattar studiekurser om endast 20 poäng, vara ett av ämnena historia, geografi, matematik, fysik eller kemi. Vi har inte tagit upp andra »tredje ämnen» än dem som nu kan ingå i tjänst även om studierna omfattar endast 20 poäng. När det gäller tvåämneskombination i tjänst utgår vi från att ett eventuellt tredje ämne om 20 poäng har karaktär av komplettering antingen till

LUK-ämnet eller till det andra ämnet i tjänstekombinationen, eventuellt till båda. Studier i ett sådant ämne är behörighetsgivande endast om de avser ett av ovan nämnda ämnen i en treämneskombination. Våra förslag till ämneskombinationer ger ledning för konstruktionen av eventuella nya treämneskombinationer. Så snart LUK-ämne ingår i en ämneskombination krävs dock alltid för behörighet en utbildning i LUK-ämnet på minst 60 poäng utom i fråga om dramatik samt miljö- och konsumentkunskap. I sistnämnda ämnen uppnås behörighet efter 40 poängs studier.

12.3.2 Ämne som inte ingår i ämneskombinationer

Enligt skolstadgan 14 kap. 9 § har lärare allmän skyldighet att åta sig undervisning även i andra ämnen än dem som ingår i hans tjänst.

Inte alla ämnen i grundskola och gymnasieskola ingår i ämneskombinationer eller i tjänst för lärare i yrkesbetonade ämnen. Sådana ämnen är i grundskolan enligt skolstadgan 15 kap. 28 m. fl. paragrafer ekonomi och konst. Lärare med utbildning i vissa andra ämnen kan inräkna undervisning i dessa ämnen i sin tjänstgöring. Detsamma gäller ämnet teknik, som dock också kan ingå i ämneskombination med matematik och fysik eller kemi. I gymnasieskolan föreligger enligt skolstadgan 16 kap. 41 § särskild skyldighet för vissa lärare att undervisa i ämne som ej ingår i tjänsten, om detta anses lämpligt med hänsyn till skolans behov och läraren har förutsättningar att åta sig undervisningen i fråga. De ämnen bestämmelsen gäller är dramatik, ergonomi, formgivning samt konst- och musikhistoria.

LUK föreslår i kapitel 15 samt del II av detta betänkande, att behörighetsgivande utbildning ska anordnas dels i dramatik genom ämnesstudier som kan omfatta tillsammans upp till 60 studiepoäng i ämnet dramatik, dels i ergonomi genom en påbyggnadskurs (D-kurs) för studerande som in-

hämtat studiekurser om 60 poäng i idrott eller biologi. Skyldighet för andra lärare än dem som undergått erforderlig utbildning i dramatik och ergonomi att undervisa i dessa ämnen bör på längre sikt inte föreligga. Däremot måste bestämmelsen om sådan skyldighet äga tillämpning under en övergångstid till dess den nya utbildningen kunnat genomgå av ett rimligt antal lärare. Till D-kursen i ergonomi bör kunna antas även lärare med hittillsvarande utbildning i gymnastik.

Den av oss föreslagna utbildningen i bildkonst och i slöjd ger erforderliga förutsättningar att undervisa i formgivning. Vad beträffar slöjd ska studierna dock omfatta studiekurser om 80 poäng och ge behörighet att inneha tjänst vari ingår textilkunskap. Bestämmelsen i skolstadgan 16 kap. 41 § bör därför ändras så att skyldigheten att undervisa i formgivning gäller lärare i teckning och slöjd/textilkunskap.

LUK har övervägt frågan om lärarutbildningen för tillvalsämnena konst och ekonomi i grundskolan och har i det sammanhanget också beaktat ämnena konst- och musikhistoria och formgivning i gymnasieskolan. Det är enligt vår uppfattning knappast möjligt för en lärare att skaffa sig alla önskvärda förutsättningar för att ta hand om hela undervisningen i ekonomi, konst och konst- och musikhistoria. En samverkan mellan två eller flera lärare syns oss vara den lämpliga lösningen av lärarfrågan i dessa ämnen. Också från andra synpunkter är det önskvärt att lärare samverkar i skolarbetet. Ämnena bör få bli mångfasetterade, eleverna bör få samarbeta med flera olika lärare. Det finns ingen anledning att eftersträva ett enlärarsystem ämne för ämne eller att försöka inordna de nu nämnda ämnena i ett system där en lärare ensam skulle kunna ta hand om hela undervisningen. Tvärtom finner vi det angeläget att man just i dessa ämnen, där man på grund av lärarnas ämnesutbildning nu är beroende av samverkan, utvecklar metodiken för sådan samverkan ytterligare. Man bör utnyttja de rent pedagogiska utvecklingsmöjligheter som dessa ämnen erbjuder och kan därige-

nom bidra till att påskynda genomförandet av samverkan i skolarbetet.

De ämnesutbildningar inom LUK:s område som närmast kommer i fråga när det gäller undervisning i konst, ekonomi samt konst- och musikhistoria är följande: för konst ämnena bildkonst och idrott; för ekonomi kostkonst samt miljö- och konsumentkunskap; för konst- och musikhistoria bildkonst. För ämnena konst samt konst- och musikhistoria ger även den nya ämnesutbildningen i musik viss behörighet. Det bör framhållas att samverkansmöjligheterna beträffande konst och ekonomi inte är begränsade till lärare med behörighet i LUK-ämnena.

Genom tilläggsdirektiv fick LUK i uppdrag att föreslå sådana förändringar i dittillsvarande utbildning av hushållslärare att denna utbildning skulle kunna ge erforderliga förutsättningar att undervisa också i tillvalsämnet ekonomi. Utbildningen har sedermera reviderats så att behörigheten avser tjänst vari ingår hemkunskap jämte tillvalsämnet ekonomi i grundskolan samt kostkonst, bostads/miljökonst och konsumentkunskap i gymnasieskolan. Behörighet till tjänst som medför undervisning även i tillvalsämnet ekonomi gäller dock inte momentet maskinskrivning. Den nya utbildning, som LUK nu föreslår i ämnena kostkonst och miljö- och konsumentkunskap, innehåller inte studiekurser som kan ge erforderliga förutsättningar att undervisa i momenten maskinskrivning och kontorsteknik i tillvalsämnet ekonomi. Denna undervisning bör enligt vår uppfattning handhas av lärare med särskild utbildning.

LUK kommer med hänsyn till vad vi ovan anført att föreslå behörighet för lärare med den av oss föreslagna utbildningen i bildkonst, idrott, kostkonst, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd att undervisa i delar av ämnena konst, konst- och musikhistoria respektive ekonomi. Lärare med nyssnämnd utbildning har enligt vår uppfattning de ämnesmässiga förutsättningarna att ingå i lärarlag som gemensamt handhar undervisningen i ämnena konst, konst- och musikhistoria samt ekonomi. Lärare som

inhämtat studiekurser om 80 poäng i slöjd med inriktning på textilkunskap ska också vara skyldig att undervisa i formgivning.

12.3.3 Antal kombinationer för varje LUK-ämne

LUK har haft som riktpunkt att föreslå ett begränsat antal ämneskombinationer för våra ämnen. När vi i en del fall föreslagit ända upp till sju ämneskombinationer gäller detta särskilt de ämnen där vi har en eller ett par kombinationer med två LUK-ämnena. Det gäller också de fall där moderna främmande språk ingår som kombinationsmöjlighet. Vi har i regel inte ansett oss nu kunna föreslå endast ett främmande språk, såsom vi gjorde när det gällde den provisoriska ämnesutbildningen i musik och annat ämne. Då föreslog vi enbart engelska. På längre sikt kan det knappast vara ändamålsenligt att annat än undantagsvis (se avsnitt 12.2.6.2) knyta våra ämnen till ett enda främmande språk. Vi anser större frihet nödvändig med hänsyn till de studerande, som ska kunna välja mellan olika främmande språk, och med hänsyn till organiserandet av tjänster.

12.3.4 Utbildningslinjer

LUK:s förslag om ämneskombinationer, vilka redovisas ämne för ämne i avsnitt 12.4, får till följd att dels vissa av de nuvarande utbildningslinjerna vid filosofisk fakultet måste kompletteras med LUK-ämne(n) i andra avdelningen, dels att en rad nya utbildningslinjer måste inrättas. Vi anger i det följande vilka nuvarande utbildningslinjer som berörs och vilka nya linjer som blir erforderliga om våra förslag genomförs.

Våra förslag till utbildningslinjer avser i första hand blivande lärare. Erfarenheten får visa om även andra utbildningslinjer bör utformas, t. ex. en linje mera direkt inriktad på kost- och näringsfrågor eller en linje inriktad på konstnärlig utbildning inom bild- och formområdet.

Om i framtiden en annan organisation av studierna vid filosofisk fakultet än den för närvarande gällande med utbildningslinjer skulle komma att genomföras, påverkar detta inte våra förslag till ämneskombinationer.

Från och med läsåret 1972/73 är det generellt möjligt att redan i första avdelningen läsa både grundkurs och en påbyggnadskurs om 20 poäng, sammanlagt alltså 60 poäng. Vi utgår från att bestämmelsen utsträcks att gälla även de nya utbildningslinjer vi föreslår med LUK-ämne i första avdelningen. Studierna inom dessa linjer bör alltid omfatta 60 poäng i första avdelningen för de studerande som vill skaffa sig behörighet till lärtjänst vari ämnet ingår. För andra studerande kan studierna eventuellt omfatta endast 40 poäng.

För att ge en så klar bild som möjligt av den studiegång vi föreslår avstår vi, när det gäller dessa nya utbildningslinjer, från att ange inplacering i avdelningar och anger ämnena endast i den ordning de enligt vårt förslag ska kunna läsas vid högskolan. Vi upptar då LUK-ämnet som första ämne och övriga ämnen i ämneskombinationerna som alternativa andra ämnen. I fråga om några treämneskombinationer tar vi med endast vissa ämnen som alternativa andra ämnen och förutsätter att ämnena kan läsas i den ordning den studerande önskar.

12.3.5 Andra kombinationsmöjligheter

Våra förslag till ämneskombinationer med LUK-ämne utesluter inte att även andra kombinationer kan komma i fråga. En studerande kan givetvis välja andra kombinationer genom att utforma en särskild utbildningslinje. I sådana fall kan syftet vara att söka sig till ett annat yrke än lärarbanan. Även studerande som avser att bli eller senare önskar bli lärare via studier på sidan linje bör kunna få dispens att genomgå praktisk-pedagogisk utbildning vid lärohögskola för att sedan söka och erhålla tjänst i den valda kombinationen, om sådan tjänst ledigförklarar. Sådant ledigförklarande kan

ske efter särskilt medgivande från länskolnämnden respektive skolöverstyrelsen. De av oss föreslagna kombinationerna ska kunna förekomma regelmässigt. Vi föreslår därför att de införs i skolstadgan.

12.4 LUK:s förslag till ämneskombinationer och utbildningslinjer

I det följande anger vi först våra förslag till ämneskombinationer. Därefter belyser vi den behörighet till lärartjänst i grundskola och gymnasieskola som studier för de föreslagna kombinationerna leder till. Slutligen anger vi erforderliga ändringar i och tillägg till nuvarande utbildningslinjer vid de filosofiska fakulteterna. Beträffande motiveringarna för behörighet i LUK-ämne hänvisas till kapitel 20. Behörighetsavsnittet under de enskilda ämnena i detta kapitel avser alltså inte att behandla behörighetsfrågan utan belyser de möjligheter till tjänst som öppnas genom de föreslagna kombinationerna.

Sammanfattande tabellariska översikter av förslagen lämnas i kapitlets slut (12.5).

12.4.1 Barn- och ungdomskunskap

12.4.1.1 Ämneskombinationer

Barn- och ungdomskunskap hör enligt vår bedömning närmast till den humanistisk-samhällsvetenskapliga sektorn. Intresseundersökningen placerar också ämnen från denna sektor högst bland önskade kombinationsämnen. Vi föreslår följande ämneskombinationer.

Med hänsyn till de olika benämningarna på ämnena i grundskola och gymnasieskola redovisas kombinationerna i de båda skolformerna var för sig.

Grundskola

1. barnkunskap — ett av ämnena engelska/franska/tyska

2. barnkunskap — religionskunskap
3. barnkunskap — samhällskunskap

Gymnasieskola

1. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — religionskunskap — psykologi
3. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — samhällskunskap — socialkunskap

12.4.1.2 Behörighet

För behörighet till tjänst i grundskola och gymnasieskola vari ingår barnkunskap respektive barn- och ungdomskunskap samt familjekunskap omfattar studierna i barn- och ungdomskunskap en A-kurs (baskurs) om 20 poäng med starka inslag av psykologi samt en kurs B 1 och en kurs C 1 i barn- och ungdomskunskap om vardera 20 poäng, totalt alltså 60 poäng.

De föreslagna kombinationerna ger följande behörighet i *grundskola*.

Kombination 1: barnkunskap och ett främmande språk. Kombinationen ger möjlighet att läsa en påbyggnadskurs i något av de båda ämnena. Detta ligger närmare till hands än att välja ett tredje ämne, även om det senare är formellt möjligt. Det är emellertid svårt att peka på något tredje ämne som skulle kunna vara särskilt lämpligt som komplettering till denna kombination.

Kombination 2: barnkunskap och religionskunskap. I tredje avdelningen kan läsas en påbyggnadskurs i barn- och ungdomskunskap eller i religionskunskap eller ett tredje ämne som ger behörighet till tre-ämnestjänst i grundskola, t. ex. historia.

Kombination 3: barnkunskap och samhällskunskap. Utrymme finns för antingen en påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller för ett tredje ämne om 20 poäng, t. ex. historia. För den som siktar på att bli lärare enbart i grundskola är ett tredje ämne att

rekommendera framför påbyggnadskurs. Tjänsteunderlaget blir annars mycket svagt.

I *gymnasieskola* ger kombinationerna behörighet i följande ämnen/ämnesgrupper.

Kombination 1: ämnesgruppen barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/ familjekunskap samt ett främmande språk. Kombinationen ger möjlighet att läsa en påbyggnadskurs i något av de båda ämnena eller ett tredje ämne.

Kombination 2: ämnesgruppen barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/ familjekunskap samt religionskunskap och psykologi. För att bli behörig i psykologi måste den studerande läsa en kurs B 2 i psykologi. Denna kurs finns för närvarande inte. Den bör utformas i anslutning till kurs A 1 i barn- och ungdomskunskap och få ett innehåll som svarar mot skolans behov. Enligt underhandsuppgift har alternativ till nuvarande AB 1-kurs i psykologi diskuterats.

Kombination 3: ämnesgruppen barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap samt samhällskunskap och socialkunskap. Eftersom det för behörighet i gymnasieskola krävs 60 poäng både i ämnesgruppen och i samhällskunskap finns inte utrymme för studier i ytterligare ett ämne. 60 poäng i barn- och ungdomskunskap samt 60 poäng i samhällskunskap bör dock tillsammans kunna ge behörighet även i socialkunskap. Vi föreslår att så blir fallet.

Med hänsyn till att utbildningen dessutom ger erforderliga kunskaper i socialmedicin samt hälsa och hygien bör lärare i ämnesgruppen barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap vara behöriga att undervisa även i dessa ämnen.

12.4.1.3 Utbildningslinjer

En ny utbildningslinje inrättas med barn- och ungdomskunskap som första ämne och engelska, franska, tyska, religionskunskap, samhällskunskap som alternativa andra ämnen. Vidare kompletteras utbildningslinjerna 9, 10, 11, 12 och 15 med barn- och ungdomskunskap A 1, B 1 och C 1 i andra/tredje avdelningen. Se vidare sammanfattningen avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.4.2 Bildkunskap

12.4.2.1 Ämneskombinationer

Bildkunskap hör enligt vår bedömning närmast till gruppen humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnen. Intresseundersökningen stöder denna uppfattning. De kombinationsämnen som satts främst tillhör den humanistisk-samhällsvetenskapliga sektorn. Många moment i bildkunskap har emellertid anknytning till slöjd. Vårt förslag till ämneskombinationer omfattar därför även en kombination teckning—slöjd. Följande kombinationer föreslås.

1. teckning — dramatik
2. teckning — historia
3. teckning — samhällskunskap
4. teckning — slöjd
5. teckning — svenska.

12.4.2.2 Behörighet

För behörighet till tjänst i grundskola och gymnasieskola vari ingår teckning ska studierna omfatta A-kurs, B-kurs och C-kurs i bildkunskap, sammanlagt alltså 60 poäng i bildkunskap.

De föreslagna kombinationerna ger följande behörighet i *grundskola*.

Kombination 1: teckning och dramatik. Kombinationen ger inte behörighet till tjänst i grundskolan. För att sådan behörighet ska kunna uppnås, måste studierna omfatta ett tredje ämne om 40 poäng, t. ex. ett främmande språk. Den erforderliga sammanlagda poängsumman blir då 140 poäng.

Kombination 2: teckning och historia. Kombinationen ger möjlighet att läsa påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. geografi.

Kombination 3: teckning och samhällskunskap. Kombinationen ger möjlighet för den som siktar på behörighet i samhällskunskap i enbart grundskola att läsa påbyggnadskurs i bildkunskap eller ett tredje ämne. Närmast till hands syns i så fall Igga historia men även geografi är tänkbart.

Kombination 4: teckning och slöjd. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 5: teckning och svenska. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

I *gymnasieskola* ger kombinationerna behörighet enligt följande.

Kombination 1: teckning och dramatik. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne.

Kombination 2: teckning och historia. Kombinationen ger möjlighet att läsa påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller att studera ett tredje ämne.

Kombination 3: teckning och samhällskunskap. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 4: teckning och slöjd. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen. Beträffande behörighet i textilkunskap se avsnitt 12.4.7.2.

Kombinationen 5: teckning och svenska. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Lärare i teckning kan i tjänsten inräkna undervisning i tillvalsämnet konst i grundskola och är skyldig att undervisa i konst- och musikhistoria och formgivning i gymnasieskola.

12.4.2.3 Utbildningslinjer

En ny utbildningslinje inrättas med bildkunskap som första ämne och dramatik, historia, samhällskunskap, slöjd, svenska som alternativa andra ämnen. Utbildningslinjerna 9 och 13 kompletteras med bildkunskap i andra avdelningen. Beträffande utbildningslinje med dramatik i första avdelningen se nedan. Se vidare sammanfattningen avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.4.3 Dramatik

12.4.3.1 Ämneskombinationer

Vi hänför dramatik till den humanistisk-samhällsvetenskapliga sektorn. Följande ämneskombinationer föreslås.

1. dramatik — ett eller två av ämnena engelska/franska/tyska
2. dramatik — svenska
3. dramatik — teckning.

12.4.3.2 Behörighet

Dramatik är inte självständigt ämne i grundskolan.

För behörighet att inneha tjänst i gymnasieskolan vari ingår ämnet dramatik krävs studiekurser i detta ämne om sammanlagt 40 poäng, under förutsättning att ämnet ingår i kombination med något av ovannämnda ämnen.

De föreslagna kombinationerna ger behörighet i *grundskola* enligt följande.

Kombination 1: dramatik och två främmande språk. Kombinationen innebär studium av tre ämnen. För tjänst i grundskola är detta för närvarande nödvändigt. Två av ämnena engelska/franska/tyska måste därför läsas. Med hänsyn till att dramatik inte är självständigt ämne i grundskolan bör studierna även i framtiden omfatta tre ämnen, om den studerande önskar bli behörig till tjänst i grundskolan.

Kombination 2: dramatik och svenska. Kombinationen ger inte behörighet till tjänst i grundskola men ger möjlighet till fyllnadstjänstgöring i svenska på högstadiet. Studerande som läst även ett tredje ämne, t. ex. historia eller engelska 40 poäng, blir emellertid behörig till tvååmnestjänst i grundskolan. Studierna kommer i så fall att omfatta 140 poäng.

Kombination 3: dramatik och teckning. Om denna kombination gäller liksom om den föregående att den inte ger behörighet till tjänst i grundskola men möjliggör fyllnadstjänstgöring i teckning på högstadiet. Om ytterligare ett ämne läses med sikte på tjänst i grundskola bör detta vara historia eller samhällskunskap med 40 poäng. I så fall kommer studierna att omfatta 140 poäng.

I *gymnasieskola* ger kombinationerna behörighet enligt följande.

Kombination 1: dramatik och ett eller

två av ämnena engelska/franska/tyska. I ett av ämnena måste studierna omfatta minst 60 poäng. För att behörighet ska kunna uppnås i dramatik och två främmande språk måste det sammanlagda poängtalet uppgå till 140.

Kombination 2: dramatik och svenska. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne. Historia, konstvetenskap eller musikevetenskap, alternativt bildkunskaap eller musik synes tänkbara vid sidan av stödamnen till svenska.

Kombination 3: dramatik och teckning. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av ämnena eller ett tredje ämne. Tänkbara sådana ämnen är historia, musik, musikevetenskap eller filmvetenskap.

Lärare med kombinationen dramatik och teckning ska vara skyldig att undervisa också i konst- och musikhistoria och formgivning i gymnasieskola.

12.4.3.3 Utbildningslinjer

Vi föreslår en ny utbildningslinje med dramatik som första ämne och engelska, franska, tyska, bildkunskaap, svenska som alternativa andra ämnen. Utbildningslinjerna 10, 11 och 12 kompletteras med dramatik i andra avdelningen. Se vidare sammanfattningen avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.4.4 Idrott

12.4.4.1 Ämneskombinationer

Vi har betraktat skolämnet gymnastik som ett övervägande naturvetenskapligt ämne. Intresseundersökningarna, som för detta ämne är omfattande, ger emellertid klart belägg för att nuvarande lärare i gymnastik och studerande vid gymnastik- och idrotts-högskolorna har intresse också för humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnen. Vi har därför föreslagit en kombination med främmande språk och en med musik vid sidan av kombinationerna med matematik och naturvetenskapliga ämnen. Vi har även över-

vägt en kombination med samhällskunskaap men funnit oss böra avstå från att föreslå den av skäl som redovisats i avsnitt 12.2.7.

Vi föreslår följande ämneskombinationer med gymnastik.

1. gymnastik — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. gymnastik — biologi¹
3. gymnastik — kemi
4. gymnastik — matematik
5. gymnastik — musik.

12.4.4.2 Behörighet

Studierna i idrott omfattar kurser om sammanlagt 60 poäng för behörighet att inneha tjänst vari ingår gymnastik i grundskola och gymnasieskola.

De föreslagna kombinationerna ger behörighet i *grundskola* enligt följande.

Kombination 1: gymnastik och ett främmande språk. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne. Om detta senare är ett främmande språk och behörighet önskas för en treämneskombination kommer studierna att omfatta sammanlagt 140 poäng. Annat tänkbart tredje ämne är matematik.

Kombination 2: gymnastik och biologi. Studierna i biologi måste omfatta 40 poäng. Särskilt behörighetskrav för tillträde till studier i biologi är kemi 20 poäng. Kemi är därför tredje ämne i denna kombination. Kombinationen omfattar 120 poäng.

Kombination 3: gymnastik och kemi. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. matematik.

Kombination 4: gymnastik och matematik. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs eller tredje ämne, t. ex. fysik, kemi eller geografi.

Kombination 5: gymnastik och musik. Kombinationen rymmer inte studium av påbyggnadskurs eller tredje ämne inom 120-poängsramen.

¹ Angående förkunskapskraven för tillträde till högskolestudier se avsnitt 12.4.4.2 Kombination 2 i grundskolan.

I *gymnasieskola* ger kombinationerna behörighet enligt följande.

Kombination 1: gymnastik och ett främmande språk. Jämför kombination 1 i grundskola ovan.

Kombination 2: gymnastik och biologi med kemi som kompletterande ämne. Jämför kombination 2 i grundskola ovan.

Kombination 3: gymnastik och kemi. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne.

Kombination 4: gymnastik och matematik. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne. Detta bör i så fall kunna vara ett ämne som kan utgöra komplettering till matematik.

Kombination 5: gymnastik och musik. Utrymme för ytterligare studier finns inte inom 120-poängsramen.

Lärare i gymnastik kan i tjänsten inräkna undervisning i tillvalsämnet konst i grundskolan och är skyldig att undervisa i ergonomi i gymnasieskola. Lärare i kombinationen gymnastik och musik är skyldig att undervisa också i konst- och musikhistoria i gymnasieskola.

12.4.4.3 Utbildningslinjer

Vi föreslår en ny utbildningslinje med idrott som första ämne och engelska, franska, tyska, kemi, matematik, musik som alternativa andra ämnen. Vidare föreslås att utbildningslinjerna 1, 3, 10, 11 och 12 kompletteras med idrott i andra/tredje avdelningen. Se vidare sammanfattningen avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.4.5 Kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap

12.4.5.1 Ämneskombinationer

Ämnena kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap är inbördes artsbildade. Kostkunskap kan betraktas som ett övervägande naturvetenskapligt ämne, medan miljö- och

konsumentkunskap har övervägande samhällsvetenskaplig karaktär. De ämneskombinationer vi föreslår blir därför något olika beroende på om tyngdpunkten i studierna av dessa båda ämnen ligger på kostkunskap eller på miljö- och konsumentkunskap.

Med hänsyn till de olika benämningarna på ämnena i grundskola och gymnasieskola redovisas förslagen till ämneskombinationer för vardera skolformen för sig.

Grundskola

1. hemkunskap — biologi¹
2. hemkunskap — kemi
3. hemkunskap — matematik
4. hemkunskap — samhällskunskap.

Gymnasieskola

1. kostkunskap — biologi¹
2. kostkunskap — kemi
3. kostkunskap — matematik
4. ämnesgruppen bostads/miljökunskap/konsumentkunskap — samhällskunskap.

12.4.5.2 Behörighet

För behörighet till tjänst vari ingår hemkunskap i grundskolan krävs studier om 40 poäng (AB-kurs) i kostkunskap och 20 poäng (A-kurs) i miljö- och konsumentkunskap. För att bli behörig i kostkunskap i gymnasieskola krävs AB-kurs och C-kurs i kostkunskap samt A-kurs i miljö- och konsumentkunskap. Studiekurser i kostkunskap om 40 eller 60 poäng ger behörighet till lärartjänst endast i förening med studiekurs i miljö- och konsumentkunskap om minst 20 poäng. För behörighet i ämnesgruppen bostads/miljökunskap och konsumentkunskap i gymnasieskolan krävs studier om 40 poäng i miljö- och konsumentkunskap (A-kurs och B-kurs).

De föreslagna kombinationerna för *grundskolan* ger behörighet enligt följande.

Kombination 1: hemkunskap och biologi. För att bli behörig att läsa biologi måste den studerande enligt nuvarande bestämmelser

¹ Angående förkunskapskraven för tillträde till högskolestudier se avsnitt 12.4.5.2 kombination 1 i grundskolan.

läsa 20 poäng kemi. Enligt vår uppfattning bör AB-kurs plus C-kurs i kostkunskap kunna ge erforderliga förkunskaper i kemi för studium av biologi. Frågan om 60 poäng i kostkunskap ska anses ge sådana förkunskaper måste emellertid prövas. Om så bedöms vara fallet, är det lämpligt att välja C-kurs i kostkunskap hellre än kemi. Denna kurs ger nämligen tillsammans med AB-kurs i kostkunskap och A-kurs i miljö- och konsumentkunskap behörighet i kostkunskap i gymnasieskolan.

Kombination 2: hemkunskap och kemi. Utrymme finns för ytterligare studier om 20 poäng. Dessa kan utnyttjas för C-kurs i kostkunskap eller i kemi. C-kurs i kostkunskap ger den studerande behörighet även för gymnasietjänst i kostkunskap och kemi. I stället för C-kurs kan man välja ett tredje ämne, förslagsvis matematik, varvid behörigheten gäller treämnestjänst i grundskolan i hemkunskap, kemi och matematik.

Kombination 3: hemkunskap och matematik. Kombinationen ger utrymme för studium av antingen en C-kurs i kostkunskap eller matematik eller ett tredje ämne, t. ex. fysik eller kemi. (Jfr ovan kombination 2.)

Kombination 4: hemkunskap och samhällskunskap. Kombinationen ger utrymme för ytterligare studier om 20 poäng. Dessa kan vara t. ex. C-kurs i kostkunskap, B-kurs i miljö- och konsumentkunskap, C-kurs i samhällskunskap eller ett tredje ämne, t. ex. historia eller geografi. Om något av de tre första alternativen väljs, blir den studerande behörig även i antingen kostkunskap eller samhällskunskap eller ämnesgruppen bostads/miljökunskap och konsumentkunskap i gymnasieskolan (se nedan gymnasiekombination 4). Om tredje ämne väljs uppnås behörighet för treämnestjänst i grundskolan i hemkunskap och samhällskunskap samt historia eller geografi.

De föreslagna kombinationerna för *gymnasieskolan* ger behörighet enligt följande.

Kombination 1: kostkunskap och biologi i gymnasieskolan samt dessutom hemkunskap och biologi i grundskolan. Se dock ovan kombination 1 för grundskolan om prövning huruvida 60 poäng i kostkunskap

ska anses ge behörighet för tillträde till studier i biologi. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 2: kostkunskap och kemi i gymnasieskolan samt dessutom hemkunskap och kemi i grundskolan. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 3: kostkunskap och matematik i gymnasieskolan samt dessutom hemkunskap och matematik i grundskolan. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 4: ämnesgruppen bostads/miljökunskap och konsumentkunskap samt samhällskunskap i gymnasieskolan. För behörighet i samhällskunskap i gymnasieskolan krävs C-kurs i samhällskunskap. Kombinationen ger alltså möjlighet att läsa antingen påbyggnadskurs i miljö- och konsumentkunskap eller ett tredje ämne, i första hand som komplettering till samhällskunskap.

Lärare i hemkunskap kan i tjänsten inräkna undervisning i tillvalsämnet ekonomi i grundskola.

12.4.5.3 Utbildningslinjer

Vi föreslår en ny utbildningslinje med kostkunskap som första ämne samt biologi, kemi, matematik, miljö- och konsumentkunskap och samhällskunskap som alternativa andra ämnen. Vidare föreslås att utbildningslinjerna 1 och 3 kompletteras med kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap i andra/tredje avdelningen samt utbildningslinje 9 med miljö- och konsumentkunskap i andra avdelningen. Se vidare sammanfattningen avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.4.6 Musik

12.4.6.1 Ämneskombinationer

För ämnet musik har LUK i sitt betänkande 1970: 20 (utbildningsdepartementet) redan

föreslagit kombinationsämnen svenska, engelska, historia och matematik. Dessa kombinationer har fastställts att gälla för den provisoriska ämnesutbildningen i musik och annat ämne. Vi betraktar musik som ett övervägande humanistiskt ämne. Men tillvalet av musik i gymnasieskolan visar att även elever med främst matematisk-naturvetenskapliga intressen i betydande omfattning väljer musik. Vi finner inte anledning föreslå någon förändring i nu gällande kombinationer men väl en utökning av antalet kombinationsämnen. De kombinationer vi föreslår för musik i samband med övergången från provisorisk till permanent utbildning i musik och annat ämne är följande.

1. musik — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. musik — gymnastik
3. musik — historia
4. musik — matematik
5. musik — svenska

12.4.6.2 Behörighet

För behörighet i musik i grundskola och gymnasieskola krävs studiekurser om sammanlagt 60 poäng.

De föreslagna kombinationerna ger behörighet i *grundskolan* enligt följande.

Kombination 1: musik och ett främmande språk. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne. Om som eventuellt tredje ämne väljs ett andra främmande språk, krävs studier om 140 poäng för behörighet i treämneskombination. Andra tänkbara tredje ämnen är idrott, dramatik eller historia. Dramatik finns inte som särskilt ämne i grundskolan. Studier om 20 eller 40 poäng i idrott ger inte någon behörighet. Både dramatik och idrott utgör emellertid värdefull komplettering till båda ämnena i kombinationen. Historia är det enda av nu nämnda tredje ämnen som ger behörighet i en treämneskombination i grundskolan.

Kombination 2: musik och gymnastik.

Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 3: musik och historia. Kombinationen medger studier av antingen en påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. geografi eller dramatik. Om geografi väljs som tredje ämne uppkommer behörighet för treämnestjänst i grundskolan i musik, historia och geografi. Beträffande behörighet i övrigt se kombination 1 ovan.

Kombination 4: musik och matematik. Kombinationen ger utrymme för ytterligare studier om 20 poäng, t. ex. en påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne förslagsvis fysik, kemi, geografi eller historia. Alla dessa ämnen ger behörighet till treämneskombinationer i grundskolan.

Kombination 5: musik och svenska. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

I *gymnasieskolan* ger de föreslagna kombinationerna behörighet enligt följande.

Kombination 1: musik och ett främmande språk. Kombinationen ger möjlighet att läsa påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne. För lärare i gymnasieskolan bör dramatik kunna komma i fråga vid sidan av de ämnen som kan utgöra komplettering till moderna främmande språk.

Kombination 2: musik och gymnastik. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 3: musik och historia. Kombinationen ger möjlighet att läsa påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne t. ex. dramatik samt de ämnen som kan utgöra komplettering till historia.

Kombination 4: musik och matematik. Kombinationen ger möjlighet att läsa påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. dramatik, fysik eller kemi.

Kombination 5: musik och svenska. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Lärare i musik ska vara skyldig att undervisa även i konst- och musikhistoria i gymnasieskolan samt kan i tjänsten inräkna undervisning i konst i grundskola.

12.4.6.3 Utbildningslinjer

En ny utbildningslinje föreslås med musik som första ämne och engelska, franska, tyska, historia, idrott, matematik och svenska som alternativa andra ämnen. Vidare föreslås utbildningslinjerna 1, 10, 11, 12 och 13 kompletterade med musik i andra avdelningen. Se vidare sammanfattningen avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.4.7 Slöjd

12.4.7.1 Ämneskombinationer

Slöjd har två skilda studiekurser från och med B-kursnivån, den ena med inriktning på trä- och metallslöjd, den andra med inriktning på textilslöjd. Intresseundersökningen har gett delvis olika utslag för de två slöjdgrenarna. Ämnesstudierna har emellertid enligt vårt förslag stora likheter utom i färdighetsmomenten (de rent tekniska tillämpningsmomenten). Vi finner därför inte anledning föreslå olika ämneskombinationer för de båda ämnesgrenarna men har sökt tillgodose intresseaspekten genom att inte hålla oss strikt inom vare sig den matematisk-naturvetenskapliga eller den humanistisk-samhällsvetenskapliga sektorn. Vi föreslår följande ämneskombinationer. Med hänsyn till delvis olika benämningar på ämnena i grundskola och gymnasieskola redovisar vi förslagen för de båda skolformerna var för sig.

Grundskola

1. slöjd — engelska
2. slöjd — fysik
3. slöjd — kemi
4. slöjd — matematik
5. slöjd — teckning

Gymnasieskola

1. slöjd/textilkunskap¹ — engelska
2. slöjd — fysik
3. slöjd/textilkunskap¹ — kemi
4. slöjd/textilkunskap¹ — matematik
5. slöjd — teckning

12.4.7.2 Behörighet

För behörighet i slöjd krävs studiekurser om sammanlagt 60 poäng i slöjd.

Vi har i fråga om ämneskombinationer med slöjd frångått principen att föreslå de tre moderna språken i grundskolan som alternativ. Detta beror på att slöjd har sitt största timunderlag på mellanstadiet. För att ge möjlighet för en lärare att få undervisning i kombinationens båda ämnen inom en och samma skola även om denna har endast låg- och mellanstadium har vi avstått från att föreslå kombination med andra främmande språk än engelska. En studerande som önskar läsa två främmande språk i kombination med slöjd kan läsa det andra språket i tredje avdelningen. Om studierna ska ge behörighet till treämnestjänst i grundskolan krävs 40 poäng också i det andra språket. Den sammanlagda poängsumman blir då 140 poäng.

Studier i slöjd med textil inriktning om sammanlagt minst 60 poäng ger behörighet till tjänst vari ingår slöjd i grundskola och gymnasieskola. För behörighet till tjänst vari ingår textilkunskap i gymnasieskolan krävs en D-kurs i slöjd med inriktning på textilkunskap som påbyggnadskurs på 60 poäng slöjd med textil inriktning. Denna påbyggnadskurs kan i kombinationerna 1, 3 och 4 läsas inom 120-poängsramen. I kombinationerna 2 och 5 kommer studierna däremot att omfatta 140 poäng.

De föreslagna kombinationerna ger behörighet i *grundskolan* enligt följande.

Kombination 1: slöjd och engelska. Kombinationen ger möjlighet till studium av antingen en påbyggnadskurs i ett av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. historia eller geografi, vilket ger behörighet till treämnestjänst i grundskolan i slöjd, engelska och historia eller geografi.

Kombination 2: slöjd, fysik och matematik. Matematik 20 poäng krävs för tillträde till studier i fysik. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 3: slöjd och kemi. Kombi-

¹ Gäller endast 80 poäng slöjd med inriktning på textilkunskap.

nationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i det ena av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. fysik, geografi eller matematik, vilket ger behörighet till treämnestjänst i grundskolan i slöjd och kemi samt fysik, geografi eller matematik.

Kombination 4: slöjd och matematik. Kombinationen ger utrymme för studium av påbyggnadskurs i det ena av de båda ämnena eller ett tredje ämne, t. ex. geografi eller fysik, vilket ger behörighet till treämnestjänst i grundskolan i slöjd, matematik och det tredje ämnet.

Kombination 5: slöjd och teckning. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Våra förslag till ämneskombinationer ger behörighet i *gymnasieskolan* enligt följande. Observera att behörighet i textilkunskap gäller endast dem som läst slöjd med textil inriktning, dvs. studiekurserna B 2 och C 2 samt kurs D 3 i slöjd med inriktning på textilkunskap.

Kombination 1: slöjd/textilkunskap och engelska. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 2: slöjd och fysik. Kombinationen ger — på grund av kravet på förkunskaper i matematik för tillträde till fysikstudierna — inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 3: slöjd/textilkunskap och kemi. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 4: slöjd/textilkunskap och matematik. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Kombination 5: slöjd och teckning. Kombinationen ger inte utrymme för ytterligare studier inom 120-poängsramen.

Lärare i slöjd kan i tjänsten inräkna undervisning i konst i grundskolan. Lärare med behörighet i textilkunskap är skyldig att undervisa i formgivning i gymnasieskolan.

12.4.7.3 Utbildningslinjer

Vi föreslår en ny utbildningslinje med slöjd som första ämne och engelska, bildkunskap,

kemi, matematik som alternativa andra ämnen. Vidare föreslås att utbildningslinjerna 1, 3 och 10 kompletteras med slöjd i andra avdelningen. Se vidare sammanfattningen i avsnitt 12.5.2 och 12.5.3.

12.5 Sammanfattning av LUK:s förslag till ämneskombinationer och nya utbildningslinjer samt komplettering av studiealternativ i andra avdelningen på befintliga utbildningslinjer

12.5.1 Ämneskombinationer

12.5.1.1 Barn- och ungdomskunskap

Grundskola

1. barnkunskap — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. barnkunskap — religionskunskap
3. barnkunskap — samhällskunskap

Gymnasieskola

1. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — religionskunskap — psykologi
3. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — samhällskunskap — socialkunskap

12.5.1.2 Bildkunskap

1. teckning — dramatik
2. teckning — historia
3. teckning — samhällskunskap
4. teckning — slöjd
5. teckning — svenska

12.5.1.3 Dramatik

1. dramatik — ett eller två av ämnena engelska/franska/tyska
2. dramatik — svenska
3. dramatik — teckning

12.5.1.4 Idrott

1. gymnastik — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. gymnastik — biologi
3. gymnastik — kemi
4. gymnastik — matematik
5. gymnastik — musik

12.5.1.5 Kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap

Grundskola

1. hemkunskap — biologi
2. hemkunskap — kemi
3. hemkunskap — matematik
4. hemkunskap — samhällskunskap

Gymnasieskola

1. kostkunskap — biologi¹
2. kostkunskap — kemi
3. kostkunskap — matematik
4. ämnesgruppen bostads/miljökunskap/konsumentkunskap — samhällskunskap

12.5.1.6 Musik

1. musik — ett av ämnena engelska/franska/tyska

2. musik — gymnastik
3. musik — historia
4. musik — matematik
5. musik — svenska

12.5.1.7 Slöjd

Grundskola

1. slöjd — engelska
2. slöjd — fysik
3. slöjd — kemi
4. slöjd — matematik
5. slöjd — teckning

Gymnasieskola

1. slöjd/textilkunskap² — engelska
2. slöjd — fysik
3. slöjd/textilkunskap² — kemi
4. slöjd/textilkunskap² — matematik
5. slöjd — teckning

¹ Förutsätter att 60 poäng i kostkunskap accepteras som förkunskapskrav för tillträde till studier i biologi.

² Förutsätter studier i slöjd om 80 poäng inbefattande påbyggnadskurs med inriktning på textilkunskap.

12.5.2 Nya utbildningslinjer

Utb.linje nr	Första ämne	Andra ämne
19	barn- och ungdomskunskap 60	a) engelska b) franska c) tyska d) religionskunskap e) samhällskunskap
20	bildkunskap 60	a) dramatik b) historia c) samhällskunskap d) slöjd e) svenska
21	dramatik 40	a) engelska b) franska c) tyska d) bildkunskap e) svenska

Utb.linje nr	Första ämne	Andra ämne
22	idrott 60	a) engelska b) franska c) tyska d) kemi e) matematik f) musik
23	kostkunskap 40 (60)	a) biologi ¹ b) kemi c) matematik d) miljö- och konsumentkunskap e) samhällskunskap
24	musik 60	a) engelska b) franska c) tyska d) historia e) idrott f) matematik g) svenska
25	slöjd 60	a) engelska b) bildkunskap c) kemi d) matematik

¹ Förutsätter att kostkunskap 60 poäng kan anses ge de förkunskaper i kemi som krävs för tillträde till studier i biologi. Beträffande möjligheten att läsa påbyggnadskurs i direkt anslutning till grundkurs i det första ämnet se avsnitt 5.5.2.

12.5.3 Kompletteringar av studiealternativ i andra avdelningen på befintliga utbildningslinjer (kompletteringarna markerade med förstrykning).

Utb.linje nr	Första avdelningen	Andra avdelningen
1	matematik 40	a) fysik 40 b) kemi 40 c) informationsbehandling 40 d) samhällskunskap 40 e) matematisk statistik 40 f) matematisk statistik 20 + informationsbehandling 20 g) fysik 20 h) elektroteknik 40 + fysik 40 i) datateknik 40 j) företagsekonomi 40 k) idrott 60 l) kostkunskap 40 m) musik 60 n) slöjd 40 (20 + 20)
2	matematik 20	a) fysik 40 + kemi 40 b) fysik 20 + kemi 20 + geovetenskap 20 c) statistik 40 d) fysik 40 + slöjd 40 (20 + 20)

Utb.linje nr	Första avdelningen	Andra avdelningen
3	kemi 40	a) biologi 40 b) medicinska kurser c) näringslära 40 d) idrott 60 e) kostkunskap 40 f) slöjd 40 (20+20)
9	samhällskunskap 40	a) företagsekonomi 40 b) historia 40 c) barn- och ungdomskunskap 40 (20+20) d) bildkunskap 40 (20+20) e) miljö- och konsumentkunskap 20 f) miljö- och konsumentkunskap 40 (20+20) g) kostkunskap 40
10	engelska 40	a) franska 40 b) latin 40 c) ryska 40 d) spanska 40 e) svenska 40 (60) f) tyska 40 g) barn- och ungdomskunskap 40 (20+20) h) dramatik 40 (20+20) i) idrott 60 j) musik 60 k) slöjd 40 (20+20)
11	franska 40	a) engelska 40 b) latin 40 c) ryska 40 d) spanska 40 e) svenska 40 (60) f) tyska 40 g) barn- och ungdomskunskap 40 (20+20) h) dramatik 40 (20+20) i) idrott 60 j) musik 60
12	tyska 40	a) engelska 40 b) latin 40 c) ryska 40 d) spanska 40 e) svenska 40 (60) f) tyska 40 g) barn- och ungdomskunskap 40 (20+20) h) dramatik 40 (20+20) i) idrott 60 j) musik 60
13	historia 40	a) religionskunskap 40 b) samhällskunskap 40 c) svenska 40 (60) d) bildkunskap 40 (20+20) e) musik 60
15	religionskunskap 40	a) svenska 40 (60) b) barn- och ungdomskunskap 40 (20+20)

13.1 *Gymnasieskolans kompetensvärde — riksdagens beslut*

13.1.1 Allmänt behörighetskrav

Frågan om behörighetskrav för tillträde till högre utbildning har nyligen varit föremål för utredning och riksdagsbeslut. Kompetensutredningen (KU) hade enligt sina direktiv av den 8 oktober 1965 som huvuduppgift att utreda dels frågan om i vilken mån statligt reglerad utbildning bör anknytas till gymnasium och fackskola, dels hur bestämmelserna för intagning till sådan utbildning bör utformas. Utredningen överlämnade såväl första delen av sitt huvudbetänkande *Vägar till högre utbildning — behörighet och urval* (SOU 1970: 21) som andra delen *Vägar till högre utbildning — organisation och information* (SOU 1970: 55) under år 1970.

I prop. 1972: 84 angående gymnasieskolans kompetensvärde redovisades på grundval av KU:s huvudbetänkande riktlinjer för en reformering av kompetensreglerna för tillträde till högre utbildning. Riksdagen fattade i maj 1972 beslut i frågan om de grundläggande principerna för behörighet och urval. Beslutet innebär en vidgning av den allmänna behörigheten för tillträde till högre studier och vissa principiella ställningstaganden till de särskilda behörighetskravens utformning.

Riksdagens beslut angående de allmänna behörighetskraven innebär att avgångsbetyg från såväl årskurs 3 på treårig (fyraårig) linje som från årskurs 2 på tvåårig linje ger allmän behörighet. Studier på tvåårig linje måste dock för att ge allmän behörighet omfatta eller kompletteras med tvåårig utbildning i svenska och engelska. Avgångsbetyget ska avse fullständig studiekurs. Departementschefen anförde i propositionen att »man inte bör utesluta möjligheten att för enstaka utbildningsvägar inom högskolan medge undantag från kraven på kunskaper i engelska och svenska».

Frågan om att till det allmänna behörighetsvillkoret även knyta krav på samhälls- och naturkunskap togs upp i propositionen. Departementschefen fann emellertid att såväl samhällsorienterande som naturorienterande moment förekommer på samtliga linjer i gymnasieskolan, antingen i särskilt ämne eller som inslag i andra ämnen. Kravet på viss samhällskunskap kan anses tillgodosett redan i och med att den sökande uppfyller kravet på tvåårig utbildning inom gymnasieskolan. Han konstaterade att det samma gäller naturvetenskaplig orientering.

LUK har i arbetet med förslag till behörighetskrav för tillträde till högskolestudier i LUK-ämnen utgått från att riksdagens beslut om det allmänna behörighetskravet för tillträde till högre studier ska gälla även LUK-ämnen.

13.1.2 Gränsdragning mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning

Riksdagens beslut att det allmänna behörighetskravet ska omfatta avslutad, minst tvåårig gymnasieskolutbildning innebär för nästan samtliga LUK-utbildningar en höjning av den allmänna behörighetsnivån. Riksdagsbeslutet, att riktpunkten för gränsdragningen mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning ska vara att gymnasiala kompletteringsstudier inte ska äga rum vid universitetet, har också fått konsekvenser för LUK:s arbete. Högskoleutbildningen i LUK-ämnena har i princip baserats på gymnasial förkunskapsnivå i för studierna nödvändiga ämnen. I utbildningsutskottets utlåtande anförs propositionens argument för denna gränsdragning, nämligen att om högskolestudierna »i framtiden skulle börja på en relativt låg utgångsnivå, måste enligt propositionen tiden för de eftergymnasiala studierna förlängas, eftersom en del av dagens gymnasiala utbildning då måste läggas in i den högre utbildningen. Om vissa utbildningsmoment på detta sätt flyttas från gymnasial utbildning till eftergymnasial kan det betyda att färre individer får tillfälle att inhämta dem på grund av de tillträdesbegränsningar som gäller inom den eftergymnasiala sektorn. Därmed ökar också klyftan mellan dem som fått eftergymnasial utbildning och dem som inte fått det.»

Det har varit LUK:s strävan att följa den av riksdagen fastslagna principen om gränsdragning mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning. Vi har också utgått från principen att krav på den mest omfattande kursen i ämnet ska uppställas då ämnet ifråga får en direkt fortsättning i högskolan. Avsteg har gjorts från den principen beträffande omfattningen av förkunskapskraven för enstaka ämnen. Se mera om detta under punkt 13.3.

Det har ibland varit svårt att avgöra vilka av gymnasieskolans ämnen som kan anses utgöra »mest omfattande kurs» som underlag för studier i ett LUK-ämne.

13.1.3 Särskilda behörighetskrav

Vad gäller de särskilda behörighetskravens utformning har riksdagen som ovan nämnts endast uttalat sig för vissa principer. LUK har alltså fått arbeta på ett helt nytt »obearbetat» område. Det har i detta arbete visat sig uppstå vissa svårigheter som bland annat har sin grund i gymnasieskolans nuvarande konstruktion men också i att de nya eftergymnasiala utbildningslinjer, som LUK föreslår, till sin struktur och karaktär delvis skiljer sig från de nuvarande allmänna utbildningslinjerna.

De särskilda behörighetskravens funktion är enligt riksdagsbeslutet att garantera att universitets- och högskolestudierna kan börja på oförändrad utgångsnivå. Riksdagen tillstyrkte propositionens förslag om säkerställandet av en normalväg genom gymnasieskolan för varje eftergymnasial utbildningsväg. Med normalväg menar riksdagen att de särskilda förkunskapskraven för studium av ett visst ämne eller en utbildningsväg ska kunna inhämtas på en och samma linje i gymnasieskolan. Riksdagen utgår därvid från att utbildningsvägens innehåll ska vara någorlunda homogent. Av utbildningsutskottets utlåtande (UbU 1972: 31) över propositionen framgår att undantag kan komma att bli nödvändiga om till högskolan förs utbildningsvägar som ej kan betraktas som homogena. »Framdeles liksom idag kan självfallet undantagsvis förekomma att en högskoleutbildning är sammansatt av till sin art klart väsensskilda komponenter, vilka dock var och en bygger på sin linje i gymnasieskolan.» Vissa utbildningslinjer med kombination av LUK-ämne och annat ämne torde kunna betraktas som heterogena utbildningsvägar. Även vissa LUK-ämnena är i sig sammansatta av arts skilda komponenter, vilka inte utan särskilt tillrättalagt tillval kan inhämtas på en och samma linje i gymnasieskolan. Enligt riksdagens beslut skulle i en heterogen utbildningslinje en normalväg kunna uppställas för varje ämne. Riksdagen beslöt vidare att avskaffa kravet på lägsta medelvärde om 2,3 för allmän behörighet. Inte heller bör formellt krav på lägsta be-

tygsgräns uppställas i de särskilda förkunskapskraven. Det bör vara en uppgift för studierådgivningen att klagöra vilka förutsättningar som krävs för framgångsrika studier av de olika ämnena. Vid behov bör studerande avrådas från visst studium.

13.1.4 Fortsatt utredning om de särskilda behörighetskraven

Frågan om de särskilda behörighetskraven för tillträde till olika utbildningsvägar är föremål för fortsatt utredning genom kompetenskommittén. Enligt direktiven av den 30 juni 1972 till denna utredning ska tyngdpunkten i utredningsuppdraget ligga på arbetet med de särskilda förkunskapskraven för tillträde till de fria fakulteterna eller den utbildning som i framtiden kommer att motsvara dessa. Utredningen ska också lägga fram förslag om särskilda behörighetskrav för tillträde till spärrade utbildningsvägar. Det fortsatta utredningsarbetet måste enligt direktiven bli av olika karaktär för skilda utbildningsvägar.

Utbildningen i de ämnen som LUK företräder har hittills skett vid särskilda utbildningsanstalter vid sidan av den »traditionella» högskolan. Om LUK:s förslag vinner gehör kommer en ny grupp av ämnen att föras till filosofisk fakultet. LUK-ämnena är de första utbildningsvägar för vilka de nya behörighetsreglerna utformas och kan komma att tillämpas.

13.2 LUK:s överväganden

13.2.1 Höjning av den allmänna behörighetsnivån

Förkunskapskraven för tillträde till de lärarutbildningar LUK utreder varierar nu. En utförlig redogörelse för gällande bestämmelser beträffande olika LUK-ämnesutbildningar ges i kapitel 3 »Övningslärarutbildningen i Sverige». Som framgår av denna redogörelse gäller för de flesta LUK-ämneslärarutbildningar förkunskapskrav på grund-

skolenivå samt efterföljande särskild förutbildning i form av ytterligare skolmässig utbildning och/eller praktik. Praktiken kan numera erhållas inom ramen för linjer i gymnasieskolan. För tillträde till gymnastiklärarutbildning krävs emellertid kunskaper i vissa ämnen från treårig linje i gymnasieskolan. Nivån på ämnesutbildningen inom de olika lärarutbildningarna har alltså varierat, framför allt vid studiernas början. I en del ämnen har studierna bedrivits på grundskolenivå, i andra på gymnasienivå eller på högskolenivå. I vårt förslag till ämnesutbildning har vi utgått från att studierna i de ämnen som omfattas av LUK:s direktiv i princip ska ligga på högskolenivå.

För tillträde till de ämnesutbildningar som LUK arbetar med innebär ställningstagandet som sagt med något undantag en höjning av den allmänna behörighetsnivån. Som framgår av kapitel 15 »Ämnesutbildningens uppbyggnad och innehåll» har en anpassning av ämnesstudierna skett till denna nivå. Den behörighet — såväl allmän som särskild — som läggs till grund för högskolestudierna ska kunna inhämtas i gymnasieskolan eller motsvara kunskaper och färdigheter som kan inhämtas där.

13.2.2 Särskilda behörighetskrav för blivande lärare?

Lärare i de ämnen som berörs av LUK:s uppdrag kommer till övervägande delen att ha sin undervisning på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan. Vi har frågat oss om kunskaper motsvarande något eller några av de ämnen som kommer att läsas i den nya gymnasieskolan kan anses nödvändiga som allmän grund för all lärarutbildning vilken vänder sig till blivande lärare på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan.

Denna fråga behandlas också i propositionen och problematiken belyses med exempel från ämnesområdena svenska och moderna språk.

De krav som skulle kunna tänkas uppställas för studerande som avser att bli lä-

rare i t. ex. svenska skulle vara tre års gymnasieskolstudier i svenska, specificerade krav på kunskaper i historia och samhällskunskap samt krav på vissa färdigheter i moderna språk. För språkstuderande som siktar mot lärarbanan skulle krav på kunskaper i annat främmande språk eller allmän språkkunskap kunna uppställas. Man pekar i propositionen på att detta endast är exempel på krav som skulle kunna uppställas och anser att frågan måste utredas ytterligare.

För tillträde till klasslärarutbildning gäller för närvarande utom krav på kunskaper i engelska motsvarande vad som inhämtas på tvåårig social linje i gymnasieskolan också krav på motsvarande kunskaper i ämnena svenska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, matematik, naturkunskap, gymnastik, musik eller teckning. Normalvägen till klasslärarutbildning är nu gymnasieskolans tvååriga sociala linje. Frågan om tillträde till utbildning av lärare i yrkesbetonade ämnen är för närvarande under utredning.

För tillträde till studier, som kan leda till befattningar som lärare med tjänsterna nr 16—19, 152—161 och 167—169, dvs. lärare i svenska, matematik, engelska m. fl. ämnen (se skolstadgan 15 kap. 1 § och 16 kap. 1 §) gäller nu krav på genomgång av treårig gymnasielinje eller motsvarande kunskaper i relevanta ämnen. Huvudparten av lärarna på högstadiet och i gymnasieskolan har därför i dag fullständigt genomgått gymnasium eller motsvarande kunskaper som allmän skolunderbyggnad. För både klasslärare och ämneslärare gäller alltså krav på gymnasiala kunskaper i bland annat ämnena svenska, samhällskunskap och engelska.

Alla lärare ska medverka i elevernas personliga utveckling. I denna utveckling är förmågan att meddela sig på det egna språket en viktig del. Också för lärarna själva är förmågan att kommunicera med eleverna, med föräldrarna, med kolleger inom skolan och med allmänheten av avgörande betydelse för arbetet. I klasslärarutbildningen sker kontinuerligt en språkträning och utveckling av förmågan att tala och skriva. Blivande lärare som studerar ett, två eller högst tre

klart avgränsade ämnen får inte samma tillfällen att utveckla behärsksningen av svenska språket som klasslärarkandidaterna. Av den befattningsanalys som LUK utfört kan också utläsas att många lärare önskar bättre kunskaper just i ämnet svenska.

Läraren ska också bidra till elevernas sociala utveckling. I sitt eget arbete har han dessutom med nödvändighet omfattande sociala kontakter. Han behöver därför ha god kännedom om samhället idag och veta hur samhällsstrukturen, den statliga och kommunala förvaltningen, samhällsekonomi, opinionsbildningen, socialpolitiken, organisationsväsendet m. m. fungerar i dagens Sverige. Läraren ska vidare vara orienterad om internationella frågor och om den aktuella samhällsdebatten i hela dess vidd. Att ständigt hålla dessa kunskaper levande är inte möjligt utan en god grund i ämnet samhällskunskap.

Kunskaper i engelska språket torde vara nödvändiga i all högre utbildning och särskilt för alla lärare som undervisar i skolformer där de studerande själva bedriver studier i ämnet från tredje klass. Inte minst för att kunna följa aktuella tidskriftsdebatter och tillgodogöra sig facklitteratur inom ett ämnesområde såväl under studietiden som under lärarutövningen är kunskaper i engelska väsentliga.

Med bland annat den utgångspunkten anser LUK att ämnena svenska och engelska ska ingå i behörighetskraven för tillträde till de lärarutbildningar som omfattas av LUK:s direktiv. I och med riksdagens beslut att föra engelska och svenska till de allmänna behörighetskraven kommer samtliga studerande som avser att läsa ett LUK-ämne att ha kunskaper i svenska och engelska. Om kravet på samhällskunskap ska uppställas för tillträde till högskolestudier i LUK-ämnena bör det betraktas som ett särskilt behörighetskrav. Som framgår av avsnitt 13.1.1 anser departementschefen att kraven på »viss samhällskunskap» tillgodoses genom det allmänna behörighetskravet, dvs. genomgången tvåårig gymnasieskola. I avvaktan på kompetenskommitténs förslag om de särskilda förkunskapskraven och even-

tuella krav på förkunskaper för studerande som avser att bli lärare avstår LUK från att föra fram samhällskunskap som generellt särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarutbildning i våra ämnen (se avsnitt 13.4). Då ämnet krävs, är det fråga om ett särskilt behörighetskrav för tillträde till studier i visst ämne.

13.2.3 Särskilda behörighetskrav för tillträde till ämnesstudier i LUK-ämnen

Riksdagens beslut om gränsdragning mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning får konsekvenser vad gäller de särskilda behörighetskravens omfattning. En strikt tillämpning av principen leder till att i den mån ämnen i gymnasieskolan återfinns i en eller annan form i de ämnesutbildningar som LUK arbetar med, krav ska uppställas på gymnasiala kunskaper i dessa ämnen. Här har emellertid avvägning fått göras mellan å ena sidan vad som är praktiskt möjligt och å andra sidan den principiella inställningen i frågan. I propositionen och utskottsutlåtandet poängteras för övrigt att behörighetsreglerna måste ge utbildningsväsendet förutsättningar att uppfylla de krav som samhället ställer på den högre utbildningen. Men samtidigt framhålls att systemet med behörighetsregler inte får utformas så att alltför omfattande kompletteringar blir nödvändiga.

Riksdagsbeslutet om att för varje utbildningsväg säkerställa en normalväg innebär emellertid en begränsning av möjligheten att strikt tillämpa ovannämnda princip. Gymnasieskolans olika linjer är nämligen homogena såtillvida att det på ytterst få linjer förekommer både yrkesbetonade ämnen och allmänna ämnen i en omfattning som kan betraktas som tillräcklig eller helt relevant för fortsatta studier på högskolenivå i LUK-ämnen. Detta får ses mot bakgrunden av att vissa av gymnasieskolans linjer konstruerats bland annat för att passa den nuvarande högskoleutbildningen. Det är därför enklare att peka på normalvägar för de mera traditionella högskoleämnena. En reformering av gymnasieskolan, på det sätt som nu

har börjat diskuteras, i riktning mot ett ökat inslag av allmänna ämnen på yrkesinriktade linjer och ett ökat inslag av yrkesbetonade ämnen och andra färdighetsämnen på de allmänna linjerna, skulle kunna underlätta valet av normalvägar för olika utbildningslinjer.

LUK-ämnena är sammansatta av moment med mycket olika karaktär. Studierna består i större utsträckning än i många andra ämnen vid filosofisk fakultet av tillämpningsövningar med komponenter från skilda ämnessektorer, t. ex. från samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig sektor, samt färdighetsträning. Högskoleämnenas innehåll och struktur och förhållandet att dessa utbildningslinjer kan betraktas som lärarinriktade linjer gör att vi finner det nödvändigt att uppställa krav på förkunskaper i vissa ämnen från gymnasieskolans allmänna linjer samt i vissa andra ämnen från i första hand gymnasieskolans yrkesinriktade linjer. Vi har i flera fall stannat för att föreslå yrkesinriktad linje som normalväg. Då kan förkunskaperna med något undantag (se 13.3.2 och 13.4) inhämtas inom ramen för det fria tillvalet på respektive linje. I de fall vi har föreslagit tvåårig social linje som normalväg har vi också uppställt krav på förkunskaper i vissa ämnen som bedöms vara nödvändiga för högskolestudiernas bedrivande. Dessa ämnen kan väljas inom ramen för fritt tillval på social linje. LUK hade helst sett att man kunnat undvika krav på visst tillval, då en sådan lösning otvivelaktigt styr den studerandes val av studieväg i gymnasieskolan alltför tidigt. För att emellertid förkunskapskraven enligt riksdagsbeslutet ska säkerställa nivån på högskolestudierna och dessutom tillvarata den värdefulla integrering av kunskapsinhämtande och praktisk tillämpning som är specifik bland annat just för LUK-ämnena, torde det vara nödvändigt att uppställa förkunskapskrav av mera heterogent slag än hittills varit vanligt för tillträde till högre studier.

De särskilda behörighetskraven definieras med utgångspunkt i linjer, grenar, kurser och ämnen inom gymnasieskolan. Vi har i intet fall gått utöver vad som skulle kunna

inhämtas inom en elvaårig studiegång. För studerande som valt annan tvåårig linje än normalvägen eller inom denna inte valt de ämnen som uppställts som förkunskapskrav får komplettering ske. Inom tvåårig yrkesinriktad linje kan möjligheten att utbyta högst 12 vtr mot ämnen från annan linje behöva utnyttjas. I läroplanen för gymnasieskolan motiveras ett sådant utbyte med att »det normalt skall syfta till att underbygga eller fördjupa den yrkesinriktade utbildningen eller att möjliggöra en sidoordnad men alltjämt målinriktad yrkesutbildning». I ASÖ 1971/72 nr 42 finns anvisningar om en försöksvis tillämpning av bestämmelserna. De exempel som anges i ovan nämnda nummer av ASÖ torde få kompletteras, om möjligheten blir mera allmänt utnyttjad. LUK visar i avsnitt 13.3.1.6 hur ett sådant utbyte kan möjliggöras för studerande som på konsumtionslinje vill läsa naturkunskap.

Vi vill understryka att den studerande självfallet kan välja annan linje än vad som här anges. En bred rekrytering till olika utbildningar, där studerande kommer från olika linjer i gymnasieskolan och har olika erfarenhetsbakgrund, kan verka stimulerande på såväl studierna som den framtida yrkesutövningen. De av oss föreslagna normalvägarna för tillträde till de olika ämnesutbildningarna får därför endast uppfattas som exempel men torde utgöra de snabbast framkomliga vägarna. LUK är alltså angelägen om att framhålla att vi genom vårt val av normalvägar och särskilda behörighetskrav inte utesluter studerande från någon linje i gymnasieskolan eller från helt andra områden än denna skola.

Man måste räkna med att särskilda behörighetskrav för övriga ämnen inom en utbildningslinje eller en ämneskombination kan ligga vid sidan av dem vi uppställt. Det har inte varit möjligt att för alla LUK-ämnena föreslå en normalväg för båda ämnena i ämneskombinationen. Det skulle i många fall bli nödvändigt att rekommendera t. ex. treårig linje men ge avkall på kraven på förkunskaper i de yrkesbetonade ämnena. Eftersom de högre studierna ska börja på

högskolenivå och inte på gymnasieskolnivå är det senare uteslutet. Ett sådant ställningstagande skulle desutom innebära att vissa gymnasielinjer — dvs. de tvååriga — av de studerande skulle komma att uppfattas som mindre attraktiva. I utbildningsutskottets utlåtande (UbU 1972: 31) över prop. 1972: 84 understryks vikten av att behörighetskraven för tillträde till universitets- och högskolestudier utformas så att ingen linje i gymnasieskolan betraktas som en återvändsgränd.

I diskussionen om valet av ämneskombinationer har frågan om de särskilda förkunskapskravens omfattning varit en av de faktorer som påverkat detta val. I många fall har LUK t. ex. avstått från att föra fram en ämneskombination på grund av de alltför omfattande sammanlagda förkunskapskraven. Det totala kompletteringsbehovet för särskild behörighet till studier inom en utbildningslinje med LUK-ämne och ett annat ämne bör enligt LUK:s uppfattning inte bli större än att tiden kan begränsas till högst ett år. I översikten av kompletteringar som kan bli aktuella om studerande väljer annan linje än normalväg finns några sådana exempel (se avsnitt 13.3.2). De treåriga linjerna täcker för flertalet av oss föreslagna ämneskombinationer de särskilda behörighetskraven för det ämne i kombinationen som inte är LUK-ämne.

Normalvägens funktion får som tidigare påpekats endast ses som en information till de studerande om den snabbast framkomliga vägen att inhämta erforderliga förkunskaper för tillträde till önskad högre utbildning. Många studerande som uppskjuter yrkesvalet till efter avslutad gymnasieskolutbildning kommer att behöva komplettera i ett eller flera ämnen för att bli behöriga till den utbildningslinje de avser att välja. I en av de motioner som avlämnats med anledning av prop. 1972: 84 berördes frågan om behovet av kompletteringsstudier. I riksdagsbehandlingen av denna motion anför utbildningsutskottet att det »redan i dag finns organisatoriska förutsättningar för att vid gymnasieskolor anordna den kompletterande utbildning som tagits upp i motionen.

Om ifrågavarande utbildning skall anordnas på dagtid eller utsträckt i tiden är en praktisk fråga som får lösas lokalt med utgångspunkt bland annat i elevernas önskemål.»

Möjligheterna att skaffa sig allmän och särskild behörighet för tillträde till önskad ämnesutbildning är alltså många. Vid sidan av gymnasieskolans dagundervisning framstår den kommunala vuxenutbildningen som den i regel lättast tillgängliga vägen. Många andra vägar finns emellertid. För att underlätta erforderliga kompletteringar torde det bli nödvändigt att anordna koncentrerade kompletteringskurser även på dagtid i enskilda ämnen eller i form av t. ex. specialkurser som omfattar flera ämnen. Sådana kurser förekommer i dag i betydande omfattning inom ämnesområden som berör LUK:s arbete. De hemtekniska specialkurserna kommer förmodligen att utgöra en viktig möjlighet för studerande som gått en allmän linje i gymnasieskolan och behöver komplettera i de ämnen som krävs för tillträde till vissa LUK-ämnesutbildningar, t. ex. barn- och ungdomskunskap, kostkunskap m. fl. Kurserna är för närvarande sammansatta så att de utgör lämpliga förstudier för vissa andra yrkesutbildningar. De innehåller emellertid ämnen eller delar av ämnen som inte uppställts som krav för de utbildningar vi arbetar med. Ett ökat utbud av kurser i enskilda ämnen inom gymnasieskolans vuxenundervisning kommer att underlätta för den studerande att nedbringa tiden för nödvändiga kompletteringsstudier. En utveckling mot ett mera »uppluckrat» system där den reguljära undervisningen i gymnasieskolans dagundervisning står öppen även för studerande som önskar ta del av undervisningen i enskilda ämnen vore enligt LUK önskvärd.

13.2.4 Särskilda behörighetskrav i form av praktik

Den formella skolunderbyggnaden för flertalet av de utbildningar som LUK utreder är nioårig grundskola med betyg i vissa ämnen.

Därutöver uppställs vissa andra krav. För tillträde till hushålls- och barnavårdsläro- utbildning har krävts hemteknisk skola och praktik. Denna förutbildning kan numera utbytas mot tvåårig konsumtions- respektive vårdlinje. De kunskaper och färdigheter som gymnasieskolan kan ge ersätter tidigare förkunskaper.

När LUK har diskuterat frågan om att uppställa praktik som ett eventuellt särskilt behörighetskrav har det varit med utgångspunkt i att de studerande bör ha uppnått ett visst mått av färdighet och skaffat sig vissa praktiska erfarenheter inom det ämnesområde högskolestudierna avser. Det är i den diskussionen viktigt att skilja på den praktik som ovan nämnts och som kan föras till de särskilda behörighetskraven och den »praktik» som vi benämner arbetslivserfarenhet. LUK föreslår att krav på arbetslivserfarenhet ska uppställas för alla som avser att bli lärare. (Se vidare kapitel 16.4). Vad gäller särskilt behörighetskrav i form av praktik utöver den som kan inhämtas inom gymnasieskolans linjer anser vi att sådant krav inte bör uppställas för tillträde till de utbildningar LUK arbetar med. De förkunskaper som gymnasieskolan ger när det gäller de ämnen som berörs av vårt arbete får anses tillräckliga för studier inom respektive ämnesutbildningar. Svårigheten är emellertid att de nödvändiga förkunskaperna borde få inhämtas på skilda gymnasielinjer om kravet på förkunskaper enligt nämnda riksdagsbeslut ska utgå från den mest omfattande kursen i ämnet. Kravet på en normalväg genom gymnasieskolan omöjliggör dock ett sådant förfarande.

Vi har inte funnit någon praktik utanför skolan som helt skulle kunna ersätta vad som enligt läroplanen ska ingå i nyssnämnda ämnen i form av lärostoff och färdighets- träning inom en rad områden. Praktiken på de praktikplatser det här skulle bli fråga om kan lätt bli ensidigt utformad och ger inte den allsidiga träning som ryms inom ramen för gymnasieskolans läroplan för dessa ämnen. De särskilda behörighetskraven för barna- och ungdomsvård omfattar visserligen praktik. Men denna praktik upptas i

den tvååriga vårdlinjens timplan och utgör en integrerad del av utbildningen på denna linje. Vi har alltså när det gäller de särskilda behörighetskraven inte funnit anledning att gå utanför vad som erbjuds inom gymnasieskolans linjer.

13.2.5 Sammanfattning

De principer vi redovisat under punkt 13.2 sammanfaller med grundtanken i riksdagsbeslutet om gymnasieskolans kompetensvärde och kan sammanfattas på följande sätt:

1. Den allmänna behörighetsnivån höjs för de utbildningar som ingår i LUK:s direktiv genom att avslutad tvåårig gymnasial utbildning omfattande två årskursers studier i engelska och svenska föreslås bli allmänt behörighetskrav.
2. Den mest omfattande gymnasiala kursen inom respektive ämne ska i princip vara inhämtad innan högskolestudierna i ämnet påbörjas.
3. Förkunskapskraven för tillträde till de ämnesutbildningar som anges i LUK:s direktiv ska kunna tillgodoses inom en rekommenderad linje (normalväg) men kan också tillgodoses på andra linjer med eventuella kompletteringar i ett eller flera ämnen.
4. De särskilda behörighetskraven definieras med utgångspunkt i linjer, grenar och kurser i ämnen som förekommer i gymnasieskolan eller motsvarande.

13.3 LUK:s förslag till särskilda behörighetskrav

13.3.1 Särskilda behörighetskrav för LUK-ämnena

De principer som redovisats under avsnitt 13.2 har varit vägledande för vårt arbete både vad gäller förslag till förkunskapskrav och förslag till utformning av ämnesutbild-

ning. Samtliga särskilda behörighetskrav som vi föreslår för tillträde till de olika ämnesutbildningarna ska vara inhämtade före högskolestudiernas början. För tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen krävs dessutom arbetslivserfarenhet och lärarinriktad yrkesförberedelse. (Se vidare kapitel 16.4 och 16.5). LUK:s förslag till särskilda behörighetskrav och normalvägar i gymnasieskolan där kraven kan tillgodoses framgår av nedanstående redogörelse. Det bör noteras att de särskilda förkunskapskrav som vi i det följande föreslår, endast avser enskilt ämne. För det andra ämnet i kombinationen kan det bli fråga om andra förkunskapskrav som ibland tillgodoses på annan linje i gymnasieskolan. Det blir då nödvändigt med kompletteringar. För att inhämta förkunskaperna för studier i några av LUK-ämnena krävs vissa enligt skolstadgan medgivna tillval inom den linje som utgör normalväg. Detta gäller t. ex. för både kostkunskap och slöjd. För att kunna peka på en normalväg har vi föreslagit tillval eller byte till ämne från annan linje än normalvägen. Ett sammandrag av förslaget finns i avsnitt 13.4. I avsnitt 13.3.2 finns exempel på linjer som med eller utan kompletteringar ger allmän och särskild behörighet för tillträde till ämnesutbildning i LUK-ämnena.

13.3.1.1 Barn- och ungdomskunskap

De förslag till särskilda behörighetskrav som bör uppställas för tillträde till högskolestudier i ämnet barn- och ungdomskunskap måste enligt vår uppfattning omfatta ämnen som ger vissa både kunskaper och färdigheter i barnavård och psykologi, framför allt i barn- och ungdomspsykologi. Högskolestudierna bygger på gymnasiala kunskaper inom dessa ämnesområden. Vi föreslår därför krav på kunskaper i ämnena psykologi, barnkunskap och barn- och ungdomskunskap samt barnavårdspraktik motsvarande vad som kan inhämtas på tvåårig vårdlinje. Ämnesstudierna har betydande inslag av psykologi och sociologi. För att kunna följa undervisningen i dessa kurser krävs dess-

uton enligt vår uppfattning vissa förkunskaper i matematik på gymnasial nivå. De avsnitt i matematiken som är särskilt viktiga för de studerande att ha kännedom om är främst elementära begrepp inom sannolikhetläran och vissa grundläggande kunskaper i statistik. Dessa avsnitt förekommer främst på social linje i årskurs 1, delar därav dock i årskurs 2, men bör också kunna inhämtas genom tillval på den tvååriga vårdlinjen. Vi föreslår därför att till övriga förkunskapskrav ska föras även matematik motsvarande vad som kan inhämtas genom tillval på tvåårig vårdlinje. LUK:s förslag till normalväg blir därmed tvåårig vårdlinje. Studerande som väljer t. ex. tvåårig social linje eller treårig humanistisk eller samhällsvetenskaplig linje måste komplettera i barnkunskap och barn- och ungdomskunskap samt barnvårdspraktik. Omfattningen av kompletteringsstudierna framgår av tablå avsnitt 13.3.2. De särskilda förkunskapskrav som gäller för tillträde till ämnen i kombination med LUK-ämne kan i samtliga fall tillgodoses på någon av de treåriga linjer som här nämnts.

13.3.1.2 Bildkunskap

För studier i bildkunskap krävs både en bred allmän orientering och kunskaper i ämnen som ger en viss färdighetsträning inom det estetiska området. Som särskilda behörighetskrav för studier i ämnet föreslår vi därför samhällskunskap, historia, teckning och teckning - estetisk specialisering på tvåårig social linje. De två senare ämnena förekommer som tillval. Som normalväg föreslås alltså tvåårig social linje med tillval av ämnena teckning och teckning - estetisk specialisering. Teckning - estetisk specialisering finns som tillval på treårig humanistisk, samhällsvetenskaplig och ekonomisk linje. De särskilda behörighetskraven för tillträde till studier i de ämnen som enligt LUK:s förslag ska kunna ingå i kombination med teckning kan i de flesta fall tillgodoses på någon av de treåriga linjerna.

13.3.1.3 Dramatik

För tillträde till ämnesutbildning i dramatik föreslås inga andra förkunskapskrav än vad som anges genom de allmänna förkunskapskraven, dvs. engelska och svenska från tvåårig gymnasial linje. Dramatik förekommer endast som tillval på tvåårig social linje och på vissa treåriga linjer på ett begränsat antal orter. Vi har därför avstått från att uppställa krav på dramatik för tillträde till högskolestudier i ämnet. Vi vill understryka att goda kunskaper i t. ex. svenska är minst lika viktiga. LUK rekommenderar därför som normalväg tvåårig social linje. De förkunskapskrav som uppställs för tillträde till ämnen som ingår i kombination med dramatik kan tillgodoses t. ex. på treårig humanistisk eller samhällsvetenskaplig linje. Studerande som redan före gymnasiestudiernas början har en klar uppfattning om vilka ämnen de vill läsa på högskolan kan alltså med fördel välja någon av de uppräknade treåriga linjerna. Det är självfallet värdefullt för högskolestudiernas bedrivande om studerande vid de skolor där detta är möjligt väljer dramatik som tillvalsämne.

13.3.1.4 Idrott

För att kunna följa högskolestudierna i ämnet idrott bör de särskilda förkunskapskraven enligt vår uppfattning omfatta viss färdighetsträning i ämnet gymnastik samt kunskaper inom det naturvetenskapliga området. Som tidigare nämnts har LUK utgått från att studium av den mest omfattande kursen i ett ämne ska krävas då ämnet i fråga får en direkt fortsättning i högskolan. Ett avsteg från den principen har gjorts beträffande omfattningen av förkunskapskraven i gymnastik. De särskilda förkunskaperna i flera andra ämnen som berörs av LUK:s arbete inhämtas enligt vårt förslag på linjer med viss special- eller yrkesinriktning. Någon sådan specialisering förekommer emellertid inte i fråga om ämnet gymnastik, som i olika omfattning förekommer på samtliga linjer och i samtliga

årskurser. LUK har därför diskuterat möjligheten att uppställa krav på betyg från treårig linje i ämnet. Ett sådant krav skulle skilja sig från övriga förkunskapskrav som LUK föreslår, då samtliga dessa förkunskaper kan inhämtas på tvåårig linje. Skolämnet gymnastik har inte heller fasta kursplaner. Detta gör det svårt att fastställa vad som ska kompletteras efter avslutad tvåårig gymnasieutbildning. Det blir också svårt för den enskilda studeranden att dokumentera dessa kunskaper. Vi avstår därför från att uppställa sådant krav och föreslår i stället krav på kunskaper i gymnastik motsvarande vad som kan inhämtas på tvåårig social linje.

Ämnesstudierna i idrott har framför allt en naturvetenskaplig inriktning, men också samhällsorienterande moment förekommer. AC-kursen i idrott föreslås tillsammans med en D-kurs i idrott utgöra grunden för idrottsledarutbildning. Såväl för blivande gymnastiklärare som för blivande idrottsledare torde vissa grundkunskaper i samhällskunskap vara nödvändiga. Förutom krav på kunskaper i gymnastik av en omfattning som ovan nämnts föreslår vi därför krav på kunskaper i naturkunskap och samhällskunskap motsvarande tvåårig social linje. Som normalväg föreslås social linje.

De ämnen som LUK föreslår ska ingå i kombinationer med gymnastik är i de flesta fall naturvetenskapligt inriktade och förkunskaperna för dessa kan i samtliga fall inhämtas på treårig naturvetenskaplig linje. Förkunskaperna i gymnastik kan också, förutom på tvåårig social och treårig naturvetenskaplig linje, inhämtas bland annat på treårig samhällsvetenskaplig och humanistisk linje.

13.3.1.5 Kostkunskap

Ämnesstudierna i kostkunskap kräver i likhet med andra LUK-ämnen förkunskaper, som ger vissa kunskaper och färdigheter inom det område som ämnesstudierna avser. Den linje i gymnasieskolan som ger den mest omfattande färdighetsträningen i kost-

kunskap är tvåårig konsumtionslinje gren K. Motsvarande kunskaper kan också inhämtas på konsumtionslinje gren S. Krav på kunskaper i konsumentkunskap från tvåårig konsumtionslinje bör enligt vår uppfattning också uppställas. Ämnesstudierna i kostkunskap är klart naturvetenskapligt inriktade och förutsätter att den studerande har vissa naturvetenskapliga förkunskaper. Här kan t. ex. nämnas att i AB-kursen i kostkunskap 9 poäng kemi är identiska med delar av grundkurs A 1 i kemi. Vi har stannat för att föreslå krav på kunskaper i naturkunskap i princip motsvarande vad som kan inhämtas på tvåårig social linje samt krav på tillval av matematik inom timplanen för tvåårig konsumtionslinje.

För att den studerande enligt riksdagens beslut (se 13.1) ska kunna inhämta samtliga förkunskaper inom en linje i gymnasieskolan krävs dock att möjligheten att utbyta delar av yrkesbetonat ämne mot studier i naturkunskap utnyttjas. Vilka ämnen som kan utbytas framgår av tabblån på nästa sida. LUK finner denna åtgärd nödvändig om förkunskaperna för studier i kostkunskap ska bli tillfredsställande. Det blir annars fråga om att föra gymnasialt stoff till högskolestudierna och att förlänga tiden för ämnesstudierna, något som riksdagen i princip tagit avstånd från.

LUK föreslår alltså att som normalväg för studier i kostkunskap ska gälla tvåårig konsumtionslinje med tillval av matematik samt inom ramen för fritt tillval val av naturkunskap. De allmänna förkunskapskraven omfattar tvååriga gymnasiala studier i engelska och svenska. Engelska finns inte som obligatoriskt ämne på konsumtionslinje. Om den studerande väljer detta ämne som tillval måste även matematik väljas inom ramen för fritt tillval. Det fria tillvalet är för närvarande begränsat till 12 vtr. Huruvida det är möjligt att ge dispens från denna regel ankommer inte på LUK att bedöma. Riksdagens beslut om att för varje utbildningsväg säkerställa en normalväg i gymnasieskolan där de särskilda förkunskapskraven ska tillgodoses är alltså — om principen om fritt tillval utnyttjas — möjligt

att realisera även för ämnet kostkunskap. Det är dock icke möjligt att med vårt förslag inhämta både de allmänna och de särskilda förkunskaperna på en linje. Den studerande som väljer matematik som tillval måste alltså göra erforderliga kompletteringar i engelska.

De flesta studerande kommer förmodligen inte att göra sitt val av studieväg i högskolan förrän under sista året i gymnasieskolan eller efter avslutad gymnasial utbildning. Det blir då fråga om kompletteringar i vissa ämnen.

Nästan samtliga ämnen som enligt vårt förslag ska kunna kombineras med hemkunskap/kostkunskap kan föras till den naturvetenskapliga sektorn. De särskilda förkunskapskraven för dessa ämnen kan tillgodoses på treårig naturvetenskaplig linje. Studerande som väljer tvåårig social linje eller t. ex. treårig naturvetenskaplig linje måste komplettera i kostkunskap. Den som väljer naturvetenskaplig linje måste dessutom komplettera i konsumentkunskap vilket den som valt social linje inte behöver göra om möjligheten till tillval utnyttjas.

Många studerande kommer förmodligen efter avslutad tvåårig social linje eller konsumtionslinje att utnyttja det tredje året för erforderliga kompletteringar. Gymnasieskolans specialkurser torde här komma att spela en viktig roll. Andra kommer att välja treårig linje och därefter komplettera i de ämnen som ovan nämnts. Det är som framförts tidigare LUK:s uppfattning att en sådan bred rekrytering till högskolestudierna är värdefull.

Ovanstående tablå anger möjligheten till fritt tillval på gymnasieskolans tvååriga konsumtionslinje gren K för studerande som under årskurs 1 och 2 på denna linje vill läsa naturkunskap för att uppnå särskild behörighet för tillträde till studier i grundkurs AB 1 i kostkunskap.

13.3.1.6 Miljö- och konsumentkunskap

För att kunna följa högskolestudier i ämnet miljö- och konsumentkunskap krävs en-

Ämnen som utgår i Tillvalsämne i årskurs årskurs 1 och 2 på 1 och 2 på social linje konsumtionslinje

textilkunskap åk 1	4 vtr	naturkunskap åk 1	6 vtr
barnkunskap åk 1	2 vtr		
vårdkunskap åk 2	3 vtr	naturkunskap åk 2	6 vtr
barnkunskap åk 2	3 vtr		

ligt vår uppfattning förkunskaper i konsumentkunskap och bostads/miljökunskap. Den mest omfattande kursen i det senare ämnet förekommer på konsumtionslinje gren K. Vi föreslår därför att bostads/miljökunskap och konsumentkunskap motsvarande vad som inhämtas på tvåårig konsumtionslinje ska uppställas som särskilda förkunskapskrav. Vi har tidigare redovisat LUK:s syn på förkunskapskrav som borde uppställas för alla blivande lärare. Med hänvisning till den diskussionen föreslår vi samhällskunskap som särskilt behörighetskrav för tillträde till ämnesutbildning i miljö- och konsumentkunskap. Krav på förkunskaper i matematik bör i likhet med vad som anförts under avsnitt 13.3.1.1 för barn- och ungdomskunskap också uppställas för tillträde till studier i miljö- och konsumentkunskap. Både samhällskunskap och matematik förekommer som tillval på konsumtionslinje. Även engelska som utgör ett allmänt behörighetskrav förekommer som tillvalsämne. Det blir därför också för detta ämne nödvändigt att utnyttja möjligheten till fritt tillval.

Samtliga förkunskapskrav för ämnen som enligt vårt förslag ska utgöra kombination med miljö- och konsumentkunskap kan tillgodoses på t. ex. treårig samhällsvetenskaplig linje. Studerande som valt denna linje eller t. ex. tvåårig social linje måste komplettera i bostads/miljökunskap och konsumentkunskap.

13.3.1.7 Slöjd

Om man strikt tillämpar principen om krav på största möjliga kurs i sådant ämne i gymnasieskolan som får direkt fortsättning i högskolestudierna kan man för slöjdens del inte anvisa en normalväg där samtliga förkunskapskrav kan tillgodoses. Trä- och metallslöjd har ursprungligen varit uppdelad i två delar, nämligen träslöjd och metallslöjd. En sammanslagning har skett. För att bedriva högskolestudier i trä- och metallslöjd vore det önskvärt att den studerande hade fått viss färdighetsträning inom båda områdena. Den mest adekvata färdighetsträningen kan i gymnasieskolan erhållas inom de trätekniska och verkstadstekniska linjerna. Framför allt gäller detta delar av kurserna i träteknik och verkstadsteknik i årskurs 1 på respektive linjer.

För textilslöjden kan motsvarande färdighetsträning erhållas på beklädnadsteknisk linje och på konsumtionslinje gren T. Förkunskapskraven här skulle omfatta ämnena textilkunskap-sömnad och textilkunskap-vävning.

Det är enligt LUK:s uppfattning inte möjligt att bedriva högskolestudier i slöjd, om den studerande inte har vissa förkunskaper inom det naturvetenskapliga området. Ämnesstudierna är framför allt i B- och C-kurserna naturvetenskapligt inriktade och kräver förkunskaper i naturkunskap och matematik. Vi föreslår därför som för en rad andra LUK-ämnen krav på kunskaper motsvarande social linje i ämnena naturkunskap och matematik.

Om ovanstående förkunskapskrav i de yrkesbetonade ämnena skulle uppställas tillsammans med kraven på förkunskaper inom det naturvetenskapliga området, hämtas förkunskaperna från ämnen på tre olika linjer i gymnasieskolan. Utbyte av ämnen på yrkesinriktad linje mot t. ex. naturkunskap och matematik som föreslagits för ämnet kostkunskap är knappast en framkomlig väg. Den studerande saknar ändå förkunskaper i ett av de yrkesbetonade ämnena träteknik och verkstadsteknik. Att på yrkesinriktad linje inom ramen för fritt tillval

göra ett utbyte av ämne från annan yrkesinriktad linje är enligt nuvarande bestämmelser ej möjligt. LUK har därför stannat för att förutom krav på matematik och naturkunskap föreslå krav på kunskaper i ämnena teckning och slöjd från tvåårig social linje. Båda ämnena förekommer som tillval. Det är angeläget att undervisningen i slöjd ges en sådan utformning att största möjliga färdighetsträning inom såväl trä- och metall- som textilområdet kan uppnås. LUK:s förslag till ämnesutbildning i slöjd är så utformat att de förkunskaper inom det estetiska området som ämnena slöjd och teckning kan ge är värdefulla för studierna i slöjd. A 1-kursen i slöjd har t. ex. en bred inriktning mot färg- och formkunskap. Som normalväg föreslås alltså social linje med tillval av slöjd och teckning.

Studerande som väljer träteknisk eller verkstadsteknisk linje behöver, om möjligheten till utbyte av yrkesbetonat ämne mot ämne från annan linje utnyttjas (naturkunskap mot trä- eller verkstadsteknik), komplettera i matematik, teckning och slöjd. Om teckning väljs som obligatoriskt tillval återstår kompletteringar i matematik och slöjd. Utöver ovanstående tillkommer det allmänna behörighetskravet (svenska och engelska).

Studerande som väljer beklädnadsteknisk linje eller konsumtionslinje gren K eller T måste på samma sätt som ovan nämnts byta ut 12 timmar i yrkesbetonat ämne på någon av de nämnda linjerna mot naturkunskap. Om t. ex. teckning valts som obligatoriskt tillval återstår kompletteringar i slöjd och matematik. Huruvida studerande som valt någon av de nämnda linjerna och då läst beklädnadsteknik eller textilkunskap kan antas ha förvärvat kunskaper motsvarande vad som ges i tillvalsämnet slöjd ankommer inte på LUK att bedöma. När nya behörighetsbestämmelser för tillträde till de ämnen LUK arbetar med fastställts blir det nödvändigt att ta ställning till vad som kan anses motsvara dessa nya behörighetskrav.

LUK:s förslag till ämneskombinationer med slöjd är nästan genomgående ämnen från det naturvetenskapliga området. De särskilda förkunskapskraven för tillträde till

dessa ämnen kan i samtliga fall tillgodoses på t. ex. treårig naturvetenskaplig linje. Studerande som valt naturvetenskaplig linje måste komplettera i ämnet slöjd. Ämnet teckning förekommer på samtliga treåriga linjer inom ramen för det obligatoriska tillvalet. Teckning - estetisk specialisering kan väljas på treårig ekonomisk, humanistisk och samhällsvetenskaplig linje. På naturvetenskaplig linje finns ej sådana möjligheter till tillval. Samtliga ämnen i timplanen är bundna.

13.3.2 Exempel på linjer som med eller utan kompletteringar ger både allmän och särskild behörighet för tillträde till ämnesutbildning i LUK-ämnen enligt LUK:s förslag

Ämnesutbildning i ämnet	Normalväg	Annan linje än normalväg medför obl. tillval och kompletteringar i följande ämnen. Här anges den omfattning som ämnet har på berörd linje. Vid koncentrerade kompletteringsstudier torde kompletteringarna kunna skäras ner till hälften vilket anges inom parantes.	Övriga linjer som utan kompletteringar ger både allmän och särskild behörighet och som samtidigt ger särskild behörighet i ämne som ingår i kombination med LUK-ämne
barn- och ungdomskunskap	vårdlinje: tillval av matematik och engelska	social linje: barnkunskap och barn- och ungdomskunskap barnvårdspraktik 560 (280) 670 (335)	humanistisk eller samhällsvetenskaplig linje: barnkunskap och barn- och ungdomskunskap barnvårdspraktik 560 (280) 670 (335)
bildkunskap	social linje: tillval av teckning och teckning-estetisk specialisering	naturvetenskaplig linje: tillval av teckning och komplettering i teckning-estetisk specialisering 240 (120)	humanistisk eller samhällsvetenskaplig linje: tillval av teckning och teckning-estetisk specialisering
dramatik	social linje		humanistisk linje samhällsvetenskaplig linje
idrott	social linje		humanistisk linje naturvetenskaplig linje samhällsvetenskaplig linje
kostkunskap	konsumtionslinje: tillval av matematik och engelska och utbyte av 12 timmar i yrkesbetonade ämnen mot naturkunskap, motsvarande kurs på social linje	social linje: kostkunskap konsumentkunskap 780 (390) 80 (40)	naturvetenskaplig eller samhällsvetenskaplig linje: kostkunskap konsumentkunskap 780 (390) 80 (40)

miljö- och konsumentkunskap	konsumtionslinje: tillval av samhällskunskap, matematik och engelska	social linje: bostads/miljökunskap konsumentkunskap	naturvetenskaplig eller samhällsvetenskaplig linje: bostads/miljökunskap konsumentkunskap	340 (170) 80 (40)	340 (170) 80 (40)
trä- och metallslöjd	social linje: tillval av teckning och slöjd	träteknisk eller verkstadsteknisk linje: tillval av matematik och teckning och utbyte av 12 timmar i yrkesbetonade ämnen i åk 2 mot naturkunskap, motsvarande kurs på social linje, samt komplettering i slöjd	naturvetenskaplig linje: tillval av teckning och komplettering i slöjd	240 (120)	240 (120)
textilslöjd	social linje: tillval av teckning och slöjd	beklädnadsteknisk linje konsumtionslinje gren T eller K: tillval av matematik och teckning och utbyte av 12 timmar i yrkesbetonade ämnen i åk 2 mot naturkunskap, motsvarande kurs på social linje, samt komplettering i slöjd	naturvetenskaplig linje: tillval av teckning och komplettering i slöjd	240 (120)	240 (120)

13.4 *Sammanfattning av LUK:s förslag till särskilda förkunskapskrav för tillträde¹ till studier i LUK-ämne och förslag till normalvägar*

13.4.1

Barn- och ungdomskunskap

Särskilda förkunskapskrav:

barnkunskap och barn- och ungdomskunskap
barnavårdspraktik

2-årig vårdlinje eller motsvarande

2-årig vårdlinje } åk 1 praktik vid barnstuga eller motsvarande
 } åk 2 praktik vid annan barnavårdsinstitution eller motsvarande

psykologi

2-årig vårdlinje eller motsvarande

matematik

2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande

Normalväg:

2-årig vårdlinje

13.4.2

Bildkunskap

Särskilda förkunskapskrav:

samhällskunskap

2-årig social linje eller motsvarande

historia

2-årig social linje eller motsvarande

teckning

2-årig social linje obligatoriskt tillval eller motsvarande

teckning-estetisk

specialisering

2-årig social linje tillval eller motsvarande

Normalväg:

2-årig social linje

13.4.3

Dramatik

Normalväg:

2-årig social linje

13.4.4

Idrott

Särskilda förkunskapskrav:

naturkunskap

2-årig social linje eller motsvarande

gymnastik

2-årig social linje eller motsvarande

samhällskunskap

2-årig social linje eller motsvarande

Normalväg:

2-årig social linje

¹ För tillträde till samtliga ämnesutbildningar tillkommer dessutom krav på kunskaper i svenska och engelska från tvåårig linje i gymnasieskolan.

13.4.5

Kostkunskap

Särskilda förkunskapskrav:

matematik	2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande
naturkunskap	2-årig social linje tillval inom ramen för 12 vtr eller motsvarande
konsumentkunskap	2-årig konsumtionslinje eller motsvarande
kostkunskap	2-årig konsumtionslinje gren K alt i åk 2 gren S produktionsteknik eller motsvarande

Normalväg:

2-årig konsumtionslinje

13.4.6

Miljö- och konsumentkunskap

Särskilda förkunskapskrav:

samhällskunskap	2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande
matematik	2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande
konsumentkunskap	2-årig konsumtionslinje eller motsvarande
bostads/miljökunskap	2-årig konsumtionslinje gren K eller motsvarande

Normalväg:

2-årig konsumtionslinje

13.4.7

Slöjd

Särskilda förkunskapskrav:

matematik	2-årig social linje eller motsvarande
naturkunskap	2-årig social linje eller motsvarande
teckning	2-årig social linje obligatoriskt tillval eller motsvarande
slöjd	2-årig social linje tillval eller motsvarande

Normalväg:

2-årig social linje

14.1 *Urval till högre utbildning — riksdagens beslut*

14.1.1 Kompetensutredningens förslag och riksdagens beslut

I föregående kapitel lämnades en redogörelse för riksdagens beslut om nya kompetensregler för tillträde till högre utbildning. Beslutet baserades på kompetensutredningens betänkande *Vägar till högre utbildning* (SOU 1970: 21). Riksdagsbeslutet omfattade också ett principiellt ställningstagande till frågan om urval till högre utbildning. Vid behandlingen av denna fråga i riksdagen var utgångspunkterna följande. Det nya urvalssystemet skulle kunna användas vare sig del av den högre utbildningen är spärrad eller inte. Den principiella utformningen av urvalsreglerna borde kunna vara densamma för hela högskoleområdet. De urvalsinstrument som enligt riksdagen borde komma i fråga var en kombination av skolbetyg och studielämplighetsprov. Vidare skulle arbetslivserfarenhet tillgodoräknas vid meritvärderingen. Någon form av kvotering bland de sökande borde enligt beslutet också finnas för att garantera en allsidig rekrytering till den högre utbildningen.

Vid utformningen av ett nytt urvalssystem måste man enligt propositionen försöka undvika att urvalet sker på grundval av praktiskt betydelselösa poängskillnader. Det nuvarande urvalssystemet gynnar en viss begåvnings- och personlighetstyp. Det främsta

urvalskriteriet i ett nytt regelsystem bör vara de studerandes förväntade lämplighet för de avsedda studierna.

I propositionen konstateras att en behörighetsgräns i form av ett lägsta betygsmedelvärde inte är särskilt användbar som mått på studielämplighet. Riksdagen har i enlighet med kompetensutredningens förslag beslutat att kravet på lägsta betygsmedelvärde ska utgå. Kompetensutredningen hade föreslagit krav på ett lägsta betyg 2 när det gäller de särskilda förkunskapskraven. I propositionen pekar dock departementschefen på att betyget 2 som lägsta gräns för behörighet har varierande betydelse för olika ämnen. Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen att en lägsta betygsgräns i form av betyget 2 ej bör förekomma, men att frågan bör bli föremål för ytterligare utredning. Med hänsyn till de erfarenheter som gjorts inom ämnesområdena matematik och moderna språk beslöt riksdagen emellertid att i normalstudieplanerna för dessa ämnen införa en rekommendation om att den studerande för att framgångsrikt kunna bedriva högskolestudier i dessa ämnen bör ha lägst betyget 3 i gymnasieskolan.

14.1.2 Fortsatt planerings- och utredningsarbete

Riksdagsbeslutet är ett första steg på vägen mot en reform av urvalssystemet för högre utbildning. Det innebär ett principiellt ställningstagande. I propositionen anges att ett

fortsatt planerings- och utredningsarbete är nödvändigt på vissa punkter. Kompetensutredningen la t. ex. inte fram något fullständigt förslag när det gäller värderingen av studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. En särskild utredning, kompetenskommittén, har som nämndes i kapitel 13 därför tillsatts för att utarbeta dels förslag om särskilda förkunskapskrav för tillträde till olika högre utbildningsvägar, dels förslag till urvalsregler för tillträde till högre studier. Till grund för detta utredningsarbete ska ligga riksdagens beslut (prop 1972: 84, UbU 1972: 31 och rskr 1972: 240). Enligt direktiven av den 30 juni 1972 ska utredningsarbetet planeras så att ett nytt regelsystem ska kunna träda i kraft vid mitten av 1970-talet.

Skolöverstyrelsen har i brev den 30 juni 1972 av Kungl. Maj:t fått i uppdrag att utarbeta studielämplighetsprov som ska genomgå av alla sökande till högskolan. Överstyrelsen ska också lägga fram förslag om hur ett sådant prov ska organiseras. I propositionen anför departementschefen att studielämplighetsprovet bör kunna användas för att göra en kollektiv studieprognos för olika grupper av studerande. I behörighets-sammanhang bör provet för den enskilda »närmast ha ett orienterande syfte». Den ovan nämnda kompetenskommittén ska enligt sina direktiv överväga provets användande i urvalssammanhang.

Vad gäller betygen som urvalsinstrument framhåller utskottet i sitt yttrande över propositionen att skolöverstyrelsens ställningstagande i frågan ej ska föregripas. När detta skrivs har betygsutredningens förslag varit föremål för remissbehandling. Skolöverstyrelsen har den 1 november 1972 tagit principiell ställning till frågan och till Kungl. Maj:t avlämnat förslag. Proposition med anledning av betygsutredningens arbete och SÖ:s förslag väntas under våren 1973.

14.2 LUK:s överväganden och förslag

14.2.1 Inledning

Vi har i kapitel 8 föreslagit spärr för tillträde till samtliga utbildningar i våra ämnen

redan från första studiekursen. LUK preciserar därför de urvalsmetoder som enligt vår mening måste komma till användning då antalet platser är färre än antalet sökande. Det har varit vår strävan att konstruera sådana urvalsmetoder för studerande i våra ämnen att de i framtiden kan anpassas till det system som då gäller för urval av studerande till högskolestudier i andra ämnen och inom andra områden. Vi vill inledningsvis understryka vikten av att man i utformningen av ett nytt regelsystem använder flera olika urvalsinstrument så att den studerandes förutsättningar för högre studier ges en allsidig belysning. LUK föreslår därför att de tre urvalsinstrument som enligt riksdagsbeslutet med anledning av propositionen om gymnasieskolans kompetensvärde m. m. kan komma i fråga även används i urvalet av sökande till våra ämnen. Dessa tre urvalsinstrument är som nämnts i avsnitt 14.1.1 betyg, studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. Vi föreslår dessutom att man överväger ytterligare ett urvalsinstrument som mäter förutsättningar för studier inom ett speciellt område.

14.2.2 Betygen som urvalsinstrument

LUK har i kapitel 13 lagt fram förslag om särskilda förkunskapskrav för tillträde till studier i LUK-ämnena. Vi har vad gäller omfattningen av antalet ämnen i enlighet med direktiven begränsat oss till vad som kan betraktas som »oundgängligen nödvändiga» förkunskapskrav. Om en lägsta betygsgräns för tillträde till studier i våra ämnen ska rekommenderas måste en sådan rekommendation enligt vår uppfattning gälla samtliga ämnen som uppställs som särskilda förkunskapskrav.

LUK har i förslaget till ämnesutbildningens utformning utgått från att ämnesstudierna ska utgöra en grund inte bara för kommande lärarverksamhet utan också för verksamhet inom andra yrkesområden. Urvalet borde därför göras med tanke på att till studier i LUK-ämnena rekrytera individer med skilda intressen och förutsättningar, in-

divider som kan omsätta sina inhämtade ämneskunskaper inom olika områden. Enligt vår uppfattning kan inte krav på ett visst betyg enbart i t. ex. teckning för tillträde till studier i bildkunskap eller enbart i gymnastik för tillträde till studier i idrott ge den allsidiga bild man bör få av den studerande. Urvalet av sökande till våra ämnesutbildningar bör alltså ske på ett sådant sätt att man får veta mera än vad ett betyg i ett enskilt ämne kan säga. Betygen har visserligen visat sig vara det säkraste urvalsinstrumentet. Vi vill emellertid framhålla att betygen inte alltid återspeglar den studerandes verkliga kunskaper inom ett område. Relationen lärare-elev och en rad andra faktorer i samband med betygsättningen spelar här en avgörande roll. Trots osäkerhet om vad betygsnivån säger om den studerandes egentliga kunskaper torde man dock i studie- och yrkesorienteringen kunna informera de studerande om att ett lägre betyg än 3 i de ämnen som uppställs som särskilda förkunskapskrav ej är att rekommendera som grund för studierna. För den studerande kan en sådan information vara av värde när det gäller att ta ställning till vilket område han ska ägna sig åt efter gymnasieskolestudierna.

14.2.3 Studielämplighetsprov som urvalsinstrument

För att bland annat minska betygens negativa effekter beslöt alltså riksdagen att föreslå en kombination av studielämplighetsprov, betyg och arbetslivserfarenhet.

Det studielämplighetsprov som en arbetsgrupp knuten till kompetensutredningen arbetat fram har nu i sin helhet utprovats. Syftet med provkonstruktionen har enligt arbetsgruppen varit att »åstadkomma en provserie som kan användas för rangordning på såväl gymnasie- som på folk- och grundskolenivå, samt för behörighetsbedömning av sökande utan formell, skolmässig behörighet. Provserien avser framför allt att mäta en allmän lämplighet för högre studier.»

Det utredningsarbete som nu ankommer på SÖ (se avsnitt 14.1.2) gäller närmast att vidareutveckla provet så att det enligt propositionen »kan fylla flera syften». Departementschefen pekar på att studielämplighetsprovet konstruerats »för att mäta lämplighet för studier inom en begränsad krets av studievägar på eftergymnasial nivå, vilka bygger på i första hand treårig gymnasieskollinje». I det fortsatta utvecklingsarbetet måste man vidare anpassa studielämplighetsprovet till de ändrade förutsättningar som uppkommit genom att området för högre studier vidgats. Som vi tidigare nämnt ankommer det på kompetenskommittén att bedöma provens användande i urvalssammanhang.

LUK-ämnenas inordnande i filosofisk fakultet är ett sådant exempel på hur högskolan tillförs nya ämnen. Studier i LUK-ämnen bygger enligt vårt förslag i samtliga fall på gymnasiala förkunskaper från tvåårig linje. Studierna innehåller i större utsträckning än många andra ämnen vid filosofisk fakultet både kunskapsinhämtande och färdighetstränande moment. Det bör därför prövas om definitionen av allmän studielämplighet för högre studier täcker den förmåga som måste krävas för högre studier i dessa »nyttillkomna» högskoleämnena.

I den provserie som utarbetats av arbetsgruppen inom kompetensutredningen och som använts i försöksverksamheten ingår uppgifter som mäter följande

- a) allmän begåvningsnivå
- b) förmåga att tillgodogöra sig information
- c) förmåga att kort och koncist lämna skriftliga redogörelser
- d) allmänna kunskaper.

Ett prov av det slaget torde säga lika mycket om viss lämplighet för studier i LUK-ämnen som om viss lämplighet för studier i andra högskoleämnena. Men det saknar uppgifter som mäter andra enligt vår bedömning värdefulla egenskaper för högre studier i våra ämnen likaväl som i andra ämnen. Vi kan inte i detalj gå in på hur proven skulle behöva kompletteras för att uppnå det vi anser vore önskvärt. Därtill krävs annan sakkunskap än vad vår utred-

ning besitter. Mera forskning behövs för att utvärdera vilken skapande förmåga som krävs för studier inom olika ämnesområden. Detta är emellertid inte den enda nödvändiga förutsättningen. Förmåga att träna en färdighet, förmåga till uthållighet, förmåga att koordinera ögats eller örats och handens arbete samt finmotorisk förmåga är detaljegenskaper men de är värdefulla för den som ägnar sig åt studier inom de ämnesområden vi företräder. Det är inte bara fråga om att mäta lämplighet hos den studerande för studier inom ett stort fält och förmåga att använda kunskaperna inom olika verksamhetsområden. Det är också i allra högsta grad fråga om att konstruera studielämplighetsproven på ett sätt som gör rättvisa åt skilda typer av begåvningar. Alla slag av begåvningar bör tas tillvara men det är inte säkert att alla kommer till sin rätt genom den utformning som proven för närvarande har. Vi vill därför understryka vad som anförs i propositionen, nämligen att provserien måste kompletteras och att SÖ i det fortsatta utvecklingsarbetet av studielämplighetsproven måste beakta att nya ämnen tillförs högskolan, ämnen som innefattar flera artskilda komponenter än hittillsvarande ämnen vid filosofisk fakultet.

Studielämplighetsproven såsom de är utformade i dag avser som tidigare sagts inte att mäta den speciella lämpligheten för studier inom ett visst område. Av ovanstående framgår att LUK lägger stor vikt vid att urvalsinstrumenten ger en allsidig bild av de sökande. Det framgår också att vi känner tveksamhet inför värdet av den information betygen ger om den studerandes förutsättningar att bedriva högskolestudier i ett visst ämne. Betygsättningen i LUK-ämnena måste ofta ske subjektivt med bristande enhetlighet i bedömningsgrunderna. Det kan t. ex. vara svårt att anordna prov som belyser inhämtade kunskaper. Det finns därför enligt vår uppfattning behov av ett urvalsinstrument som säger något om den studerandes speciella lämplighet för högre studier i ett enskilt ämne. Vi vill ta fasta på vad kompetensutredningen anförs i betänkandet Meritvärdering, studieprognos, studieframgång

(SOU 1970: 20), nämligen att den speciella lämpligheten för studier i ett visst ämne borde kunna mätas med ett speciellt studielämplighetsprov. En försöksverksamhet med utformning och utprovning av ett sådant urvalsinstrument i syfte att mäta lämpligheten för studier i vissa LUK-ämnena skulle enligt vår mening vara värdefull. Vi vill dock understryka vikten av att proven utformas på grundval av en analys av de kriterier som bör uppställas. Därigenom skulle proven kunna utgöra ett obligatoriskt komplement till betyg, allmänt studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. LUK föreslår att SÖ ges i uppdrag att utforma sådana prov och i första hand pröva dem i försöksverksamhet med urval av studerande till vissa LUK-ämnena.

14.2.4 Arbetsprov och inträdesprov som urvalsinstrument

Av redogörelsen för nuvarande utbildning av de lärargrupper LUK arbetar med (se kapitel 3) framgår att sökande till teckningslärarinstitutet får dokumentera sina färdigheter i teckning bland annat genom arbetsprov. För urval av sökande till musiklärarutbildning tillämpas inträdesprov.

LUK har föreslagit att den allmänna behörighetsnivån för våra ämnesutbildningar ska vara genomgången minst tvåårig gymnasielinje. Dessutom kräver vi förkunskaper i ämnena som utgör grund för högskolestudierna. Syftet med kraven på särskilda förkunskaper är alltså att garantera att högskolestudierna kan starta från en viss önskvärd nivå. Våra förslag står helt i överensstämmelse med riksdagsbeslutet om gymnasieskolans kompetensvärde.

Den förberedelse gymnasieskolan ger för studier i våra ämnen är mycket skiftande. På vissa linjer som vi angett som normalväg förekommer med ett relativt lågt timtal ämnena som vi anser vara kärnämnena. På andra linjer förekommer sådana kärnämnena med ett högre timtal. Våra avvägningar i fråga om förkunskapskraven motiveras i kapitel 13.

Betygsättningen i de olika ämnena grundar sig på större eller mindre kännedom om elevernas kunskaper. Ämnet gymnastik förekommer på grundskolans samtliga stadier och på samtliga linjer i gymnasieskolan. De betygsättande lärarna har goda möjligheter att bedöma den enskilda elevens prestationer. Musik, teckning och slöjd förekommer i begränsad omfattning i gymnasieskolan. Lärarnas möjligheter att göra en allsidig bedömning av eleverna försvåras härigenom. På konsumtionslinjen och på vårdlinjen däremot arbetar lärare och elever tillsammans i kärnämnen under ett högt timtal båda gymnasieskolåren. Vi har för behörighet för studier i slöjd och bildkunskap uppställt krav som innebär studier med högsta möjliga timtal i så kallade kärnämnen på de linjer som enligt våra förslag utgör normalvägar. Trots detta blir timtalet i de ämnen som utgör särskilda förkunskapskrav för studier i slöjd och bildkunskap lägre än i ämnen som utgör särskilda förkunskapskrav för studier i t. ex. kostkunskap. Det är mot denna bakgrund naturligt att vissa företrädare för de förstnämnda ämnena önskar komplettera urvalsinstrumenten med arbetsprov.

Ett argument för arbetsprov brukar ofta vara det som nu berörts, nämligen att estetiska ämnen förekommer i mycket liten utsträckning i gymnasieskolan. Förkunskaperna kan därför behöva kompletteras och därefter dokumenteras genom arbetsprov. LUK:s förslag om särskilda förkunskapskrav svarar mot vad som enligt vår bedömning med nödvändighet krävs för att med framgång bedriva högskolestudier i ämnet. Ämnesstudierna har anpassats till den nivå som de särskilda förkunskapskraven kan garantera. Dessa har genomgående uttryckts i ämnen och kurser i gymnasieskolan. Att kräva förkunskaper utöver vad gymnasieskolan kan ge strider mot riksdagens beslut angående gymnasieskolans kompetensvärde.

Ett annat argument för arbetsprov som ibland anförs är att proven säger mera om en persons begåvningsmässiga resurser inom ett visst område än vad betygen gör.

Individer med kreativ förmåga kan ofta inte klara sig i konkurrensen med individer som har lätt för att verbalt redovisa faktakunskaper. Vi har i avsnitt 14.2.2 starkt understrukit vikten av att man i urvalet av studerande till olika utbildningsvägar kan göra en allsidig bedömning av den studerandes förutsättningar att bedriva högre studier av olika slag. Även om den kreativa förmågan också hör till de faktorer som ska sammanvägas vid betygsättningen, delar vi uppfattningen hos förespråkarna för arbetsprov, nämligen att urvalsinstrumenten bör kompletteras i syfte att mäta andra egenskaper än vad betygen kan ge besked om. Vi är dock mycket tveksamma om arbetsproven kan motsvara de krav som man kan ställa på önskvärda komplement till övriga urvalsinstrument. Bedömningen av arbetsprov blir mer eller mindre subjektiv. Det torde inte medföra större svårigheter att objektivt bedöma t. ex. en perspektivteckning eller till och med en figurteckning men det är betydligt svårare att avgöra om en studerande har förutsättningar att utveckla förmåga till självständigt skapande eller att använda en sådan förmåga i samverkan med andra. Detta är bara ett exempel på att arbetsprov inte ger den objektiva bild som vi menar att det speciella studielämplighetsprovet bör ge. Vi avvisar i princip arbetsprov som urvalsinstrument och föreslår som framgår av avsnitt 14.2.2 att speciella studielämplighetsprov som komplement till betyg, allmänna studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet ska prövas i en försöksverksamhet med urval av sökande i första hand till LUK-ämnen. I den mån det är nödvändigt att begränsa denna försöksverksamhet endast till ett fåtal ämnen föreslår vi mot bakgrund av vad som sagts i detta avsnitt att speciella studielämplighetsprov i första hand utarbetas för urval av sökande till högre studier i bildkunskap och slöjd.

Utöver de urvalsinstrument som här berörts förekommer också inträdesprov. För närvarande används sådana prov för urval av sökande till musikleärlinjen vid musikhögskolorna. Även i uttagningen av elever till den provisoriska ämnesutbildningen i

musik under OMUS' ledning förekommer intagningsprov. Det ankommer inte på LUK att föreslå urvalsinstrument för uttagning till ämnesutbildning i musik för bland andra blivande lärare. Vi vill ändå göra några kommentarer i anslutning till denna fråga.

De särskilda förkunskapskrav som gäller för den provisoriska musikutbildningen är alla hämtade från gymnasieskolans tvååriga musiklinje. Denna linje förekommer för närvarande endast på ett fåtal orter i landet. Man får alltså räkna med att många studerande måste inhämta de erforderliga förkunskaperna på annat sätt. Inträdesproven är därför enligt företrädare för denna utbildning tills vidare nödvändiga. Först när man kan få en uppfattning om vad gymnasieskolans musiklinje kan ge och när denna linje förekommer på flera orter än nu, kan man diskutera inträdesprovets vara eller icke vara som instrument för urval av sökande till musiklejarutbildning. Erfarenheterna av speciella studielämplighetsprov i andra ämnen kan kanske ge vägledning huruvida speciella studielämplighetsprov kan ersätta inträdesproven i urvalet av sökande till högre studier i musik.

14.2.5 Arbetslivserfarenhet som urvalsinstrument

Riksdagen har som redan nämnts beslutat att arbetslivserfarenhet ska vara ett instrument för urval av sökande till högre utbildning. LUK delar den uppfattning som kommer till uttryck i propositionen att arbetslivserfarenhet inte endast breddar den studerandes erfarenhetsbakgrund utan också kan bli ett viktigt instrument när det gäller att rekrytera studerande bland nya grupper. Den som söker till studier i ett LUK-ämne och som har erfarenhet såväl av en arbetsplats i stort som erfarenhet av speciella arbetsuppgifter inom ett yrkesområde kan visa upp en allsidigare bild av sina kunskaper, färdigheter och andra förutsättningar än den som inte har denna erfarenhetsbakgrund. LUK föreslår därför i kapitel 16 (till vilket vi hänvisar) att arbetslivserfarenhet om

minst ett år ska utgöra särskilt behörighetskrav för tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen. Arbetslivserfarenhet utöver ett år ska få tillgodoräknas som merit. Vid urvalet bland sökande till ämnesstudierna är eventuell arbetslivserfarenhet såsom framgår av det tidigare anförda en merit.

14.2.6 Urval bland behöriga sökande

LUK har inte funnit anledning att föreslå andra urvalsinstrument än dem som gäller eller enligt riksdagens beslut ska komma att gälla i princip för urval av sökande till andra ämnesutbildningar. I direktiven till kompetenskommittén anges att det nya regelsystemet ska träda i kraft i mitten på 1970-talet. Vid den tidpunkten kommer man också att ha tagit ställning till förslag från andra utredningar som direkt berör vårt arbete. Proposition med anledning av betygsutredningens förslag kan som sagt väntas under våren 1973. U 68 kommer i början av 1973 att presentera sitt betänkande som bland annat behandlar huvuddragen av en metod för intagningsbegränsning och urval. Både U 68 och kompetenskommittén har också i uppdrag att föreslå lösningar på frågan om vilka åtgärder som ska vidtas för ej intagna sökande.

Det finns därför ingen anledning att från LUK:s sida mera i detalj gå in på frågor om intagningsförfarande, typ av kvotering och kvoteringsgrupper m. m. Vi vill dock vad gäller frågan om central eller lokal intagning påpeka att antalet utbildningsenheter i våra ämnen är jämförelsevis lågt. Det är bland annat därför lämpligt att intagningen sker centralt. När dimensioneringen gjorts med hänsyn till behovet av personal även för vissa andra områden än skolan, förutsätter LUK som vi redan sagt att fördelningen av de studerande mellan olika yrkesområden sker i särskild ordning.

Vi har i kapitel 8 föreslagit att tillträdet till våra ämnesutbildningar ska vara spärrat. Urvalet bland behöriga sökande till ämnesutbildning i LUK-ämnena bör enligt vad som framgår i avsnitt 14.2 göras på grundval av

betyg, allmänna och speciella studielämplighetsprov samt arbetslivserfarenhet. I och med att vi föreslår att flera olika urvalsinstrument ska användas blir det fråga om en sammanvägning av olika faktorer av betydelse både för ämnesstudiernas bedrivande och för den kommande yrkesutövningen. Kompetenskommittén kommer enligt sina direktiv att behandla denna problematik. Vi går därför inte in på frågan.

14.2.7 Sammanfattning

LUK föreslår att för urval av behöriga sökande till LUK-ämnena ska användas de urvalsinstrument som man räknar med i diskussionen om intagning till högre utbildning, dvs. betyg, studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. Vi föreslår också att vid sidan av det allmänna studielämplighetsprovet försöksverksamhet inleds med speciella studielämplighetsprov för studier inom ett visst område, i första hand vid urval bland sökande till studier i slöjd och bildkunskap.

Vi vill avslutningsvis understryka vikten av att urvalet bland sökande till studier i LUK-ämnena utformas så att man får en bred information om den studerande. Frågan om intagning och urval av sökande till studier i våra ämnen måste emellertid lösas i samband med att hela frågan om intagning och urval till högskolestudier får sin lösning. Om lösningen av denna fråga dröjer bör intagningen tills vidare ske med ledning av betyg och eventuella inträdesprov/arbetsprov.

15.1 LUK:s överväganden

15.1.1 Ämnesutbildningens organisation och innehåll

LUK har i kapitel 9 stannat för att lärare i LUK-ämne ska ha utbildning i ytterligare ett skolämne. Detta ställningstagande får konsekvenser för ämnesutbildningens uppbyggnad. Det får konsekvenser också för den praktisk-pedagogiska utbildningens inordnande i studiegången. Hela utbildningen måste för studerande i LUK-ämnena anordnas på samma sätt som för andra blivande ämneslärare.

LUK:s uppdrag är så utformat att några större organisatoriska ingrepp i nu gällande utbildningsgång för universitetsstuderande som avser att bli lärare inte bör föreslås av oss. Däremot föreslår vi i detta och följande kapitel betydande förändringar i utbildningens innehåll och inriktning och i formerna för den successiva orienteringen mot läraryrket. I kapitel 7 avsnitt 7.7 redogör vi för de förändringar som inträffat och allmänt pågår i fråga om våra ämnens innehåll och funktion och deras betydelse för individer och samhälle. Ämnesutbildningen föreslås genom våra normalstudieplaner mera än nu bli inriktad på den moderna människans behov att kunna planera arbete och konsumtion, bedöma kvalitet, kostnader och användningsområde för såväl arbetsinsatser som varor och vara öppen för estetiska vär-

den och sociala sammanhang. Den praktisk-pedagogiska utbildningen föreslås i huvudsak följa efter avslutade ämnesstudier och förläggas till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Viss direkt förberedelse för läraryrket bör emellertid av skäl som utvecklats i kapitel 10 ske parallellt med ämnesstudierna (se även kapitel 16).

I fråga om studietidens längd har LUK utgått från direktivens riktpunkt, »vad som ifråga om sammanlagd studietid kommer att gälla . . . för adjunkter», dvs. ett treårigt ämnesstudium följt av en ettårig praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola.

Det gemensamma målet för den studiegång vi föreslår för våra ämnen kan sägas vara:

att inom en tidsram som medger studium av i regel ytterligare minst ett skolämne inom en fil. kand.-examen erbjuda utbildning som gör det möjligt för den studerande att efter avslutade studier framgångsrikt undervisa i ämnet i de årskurser av grundskola och gymnasieskola där undervisningen i ämnet handhas av lärare med särskild ämnesutbildning samt praktisk-pedagogisk utbildning.

15.1.2 LUK-ämnena — inbördes samband?

Inför uppgiften att utforma en ämnesutbildning i respektive ämnen, som svarar mot

det nyss angivna målet, har LUK valt att starta från andra utgångspunkter än nuvarande ämnesutbildning för LUK-ämnena. På så sätt har det blivit möjligt att bygga upp utbildningen inom en begränsad utbildningstid och samtidigt anpassa den till de krav som de nya skolformerna ställer på lärarna.

Man har tidigare betecknat LUK:s ämnen som »övningsämnena» och utan närmare analys förutsatt att de har vissa gemensamma egenskaper som skiljer dem från andra ämnesgrupper. Bland annat de läroplansanalyser som LUK:s experter utfört visar att våra ämnen skiljer sig lika mycket från varandra som från andra ämnen i skolan. Analyserna visar också att LUK-ämnena inte har fler likheter eller större överensstämmelse ens med ett enstaka annat LUK-ämne än de har med andra ämnen i skolan. Det är snarast lättare att visa på anknytningar mellan ett av våra ämnen och ämnen utanför vårt uppdrag. Som exempel kan nämnas ämnena slöjd och hemkunskap. De behandlar båda bland annat konsumentfrågor och materialfrågor. Men konsumentfrågorna har en viktig plats också i samhällskunskapen. Slöjdens konsumentfrågor och materialkunskap har stark anknytning främst till fysiken och hemkunskapens främst till kemin. De båda ämnena har inbördes färre anknytningspunkter än de var för sig har till samhällskunskap och fysik respektive kemi.

Utbildningen för LUK-ämnena är för närvarande mycket olika utformad (se kapitel 3). Både de organisatoriska och de innehållsliga utgångspunkterna har varit olika för de skilda ämnena. De förslag till utbildning som vi nu framlägger är mera enhetligt utformade i fråga om behörighet för tillträde till studierna och i fråga om studietidens längd. I övrigt finns fortfarande betydande olikheter i uppbyggnaden av ämnesstudierna.

15.1.3 Färdighet och färdighetsträning

»Färdighet» är en term som även i den psykologiska och pedagogiska litteraturen länge använts främst om manuella eller moto-

riska färdigheter. Det är först under de senaste decennierna som man mera allmänt börjat tala om färdighet i samband med t. ex. språk och matematik. Det förhållandet att LUK-ämnena tidigare sammanförts till en grupp under rubriken »övningsämnena» har bland annat sin grund i att ämnena syftade till att öva in färdigheter. Inövandet av de eftersträlvade färdigheterna förutsattes ta i anspråk merparten av undervisningen eller hela undervisningen. I de nyare läroplanerna har alla ämnen fått en mera komplex utformning. Det finns behov av och utrymme för färdighetsträning i alla ämnen. Alla ämnen ska självklart bidra till elevernas allsidiga utveckling. Alla ska därför också öva förmågan till kritisk granskning, ge samhällelig och naturvetenskaplig orientering etc.

Även om färdighet alltså inte längre betraktas som något exklusivt karaktistikum för LUK-ämnena förutsätter man gärna fortfarande att den färdighet, som varje enskilt LUK-ämne avser att öva in, kräver längre tid att uppnå än färdighet av skiftande slag i andra ämnen. Det finns såvitt vi känner till ingen forskning som stöder detta antagande. Vi kan heller inte peka på någon forskning som bevisar motsatsen. Det har inte varit möjligt för LUK att inom den tid som vårt uppdrag rimligen kan få ta i anspråk initiera och genomföra en forskning som skulle kunna belysa denna fråga. I utformningen av ämnesstudierna har vi mot bakgrund av bland annat de befattningsanalyser vi låtit utföra och de enkäter som genomförts bland studerande ansett det möjligt att i regel något begränsa färdighetsträningen i jämförelse med nu gällande studieplaner för lärarutbildning i våra ämnen. Detta har ansetts nödvändigt för att bereda utrymme för andra moment som bedömts väsentliga för bland andra de blivande lärarna. Vi vill understryka att forskning bör bedrivas i syfte att utröna såväl hur en eftersträvd färdighet bäst övas in och hur lång tid som bör anslås till inövningen för olika åldersgrupper som vilken grad av färdighet grundutbildningen bör ge läraren.

Färdighetsträningen i LUK-ämnena är av

den art att den måste spridas över en lång tid och kontinuerligt varvas med andra utbildningsmoment. En koncentrerad färdighetsträning omöjliggör en varvning med andra utbildningsmoment och är därför inte lämplig. En sådan varvning är emellertid nödvändig för det samlade utbildningsresultatet. Färdighetsträning och kunskapsförmedling måste därför löpa parallellt. Samtidigt som varvningen möjliggör en integration av olika utbildningsmoment medför den också en stimulerande omväxling i studierna. En viss koncentration av färdighetsträningen inom olika undervisningsmoment till särskilda studieperioder bör dock från pedagogisk synpunkt vara möjlig liksom en motsvarande koncentration av de icke-färdighetsbetonade momenten. En kontinuerlig färdighetsträning ökar skickligheten inom ämnesområdet på samma sätt som repetition av ämnesstoff i kurslitteraturen ökar skickligheten inom andra delar av ämnesområdet. LUK har för sin del funnit det nödvändigt att i utbildningen lägga in tillämpningsmoment som befäster de inhämtade kunskaperna och färdigheterna.

Ett intressant problem i samband med färdighetsträningen är i vilken mån man kan räkna med en överspridningseffekt. Det får förutsättas att de studerande själva i skolan har uppnått relativt god färdighet i de olika moment som ingår i skolans undervisning. Kan ämnesutbildningen i högskolan koncentreras till vissa moment? Ger god behärskning av ett färdighetsmoment, t. ex. handboll, och utbildning att instruera andra i detta bollspel mer eller mindre automatiskt förmåga att instruera också i andra liknande bollspel som den studerande lärt sig i skolan? Eller måste en blivande lärare få utbildning i alla de bollspel som förekommer i skolan? Måste lärarutbildningen omfatta alla tekniker eller kan man delvis bygga på lärarnas förkunskaper? Inte heller på detta område kan forskningen ge någon säker ledning för närvarande. Men frågan förtjänar att belysas. LUK har funnit det nödvändigt att tills vidare relativt utförligt behandla de olika färdighetsmoment som förekommer i skolans läroplaner. Men utrym-

me ges för individualisering och specialisering efter intresse och behov.

15.1.4 Undervisning över stadiegränserna

LUK:s direktiv säger att det är önskvärt att de blivande lärarna i LUK-ämnena får en utbildning som gör det möjligt för dem att undervisa över stadi- och skolformsgränserna. »Ämnena som gymnastik, teckning, slöjd och hemkunskap eller ämnena som står dessa innehållsligt nära förekommer såväl i grundskolan som i andra skolformer. Lärare i ifrågavarande ämnen kommer ofta att tjänstgöra i annan skolform än den vid vilken hans tjänst är inrättad. Det är därför av flera skäl önskvärt att utbildningen kan utformas så, att lärarna kan undervisa över skolformsgränserna.» Principiellt har LUK den uppfattningen att så bör vara fallet. Ämnesutbildningen bör inte inriktas på vissa stadier. Den bör ge förutsättningar att undervisa i ämnet på de stadier och linjer och i de årskurser där ämnet förekommer. De framlagda förslagen tillgodoser i regel detta önskemål.

Den nya läroplanen för gymnasieskolan motiverar emellertid i några fall en viss differentiering av ämnesutbildningen för grundskolan och för gymnasieskolan. Genom läroplanen har vissa LUK-ämnena fått en annan utformning på gymnasiestadiet än de haft hittills. Gymnasieskolan tar upp en del av ett ämne från grundskolan och ger en specialiserad och fördjupad undervisning i denna del. Sådana ämnen har också olika namn i grundskolan och gymnasieskolan. Exempel på detta är textilslöjd i grundskolan och textilkunskap i gymnasieskolan samt hemkunskap-ekonomi i grundskolan, som i gymnasieskolan uppdelas i kostkunskap, bostads/miljökunskap, konsumentkunskap och familjekunskap. LUK har med hänsyn till den specialinriktning som ämnesinnehållet i gymnasieskolans läroplan ger i dessa ämnen funnit det nödvändigt att där lägga fram förslag om olika lång utbildning för lärare i grundskolan och för lärare i gymnasieskolan.

15.1.5 Avvägning mellan grundutbildning och fortbildning

Vi har utgått från att utbildning är en ständigt fortgående process. Grundutbildningen utgör endast en del i denna process. Det är inte alltid möjligt att klart dra gränser mellan förutbildning, grundutbildning och fortbildning. I varje fall kan man vilja yrkesinriktade studierna mer eller mindre tidigt beroende bland annat på resurstillgång, studieorganisation och studiemetoder men också på de krav som under olika tider ställs på den utbildade.

LUK har med utgångspunkt i sina direktiv — som framgår av avsnitt 15.1.1 — förutsatt att den nuvarande normalstudietiden för fil. kand.-examen tills vidare ska gälla. Vi har alltså kunnat inordna våra förslag till ämnesutbildning i en sammanlagd normalstudietid om tre år för 120 betygspoäng. Vi har vidare byggt på fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan. Vad som — även med gymnasieskolan som grund — kan erbjudas i ett ämne inom en treårig sammanlagd studietid för minst två ämnen kan endast vara ett första led i utbildningen.

Det torde vara helt klart att alltmera tid för redan utbildade lärare — liksom för andra yrkesverksamma personer — måste ägnas åt fortsatt utbildning. Inte endast samhällets utveckling och läroplanernas föränderlighet utan också i stigande grad de ökande kunskaperna om barnets, den växande och den vuxna människans utveckling gör en sådan ständig fortbildning nödvändig för varje lärare. Man har endast liten erfarenhet av att använda vetenskapliga metoder för att skapa ett underlag för kursplanarbete, läromedelsframställning och inlärningsmetodik. En planmässig forskning på dessa områden kan komma att ställa krav på fortbildning av alla lärare i en helt annan omfattning än nu. En förnyad prövning av frågan om hur lång tid grundutbildningen får ta i anspråk och vad den ska innehålla kan inte uteslutas. LUK har emellertid förutsatt att en eventuell sådan omprövning inte kan hinna påverka våra förslag.

Det framgår av vad vi nyss anfört att den grundutbildning vi föreslår för de olika ämnena är ett led i en livslång utbildning. En kontinuerligt fortsatt utbildning av ökad omfattning blir en nödvändighet i lärarverksamheten liksom i annan yrkesverksamhet. Vi återkommer till denna fråga i kapitel 17.

15.1.6 Ämnesutbildningens läroinriktning

Utbildningen i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag har hittills — med undantag av dramatik — varit helt läroinriktad.

I utbildningsdebatten i dag ställs kravet att all högre utbildning redan i grundstudier ska ge dels en förhållandevis bred basutbildning — fjärrförberedelse —, dels en så omfattande och adekvat direkt yrkesutbildning — närförberedelse — att den studerande omedelbart efter avslutade studier är i stånd att göra en insats på arbetsmarknaden. En sådan uppbyggnad av grundstudier låter också den enskilda studeranden undan för undan differentiera och specialisera sina studier. Det definitiva yrkesvalet sker inte vid början av studierna utan successivt under studiernas gång. Den direkta yrkesförberedelsen i grundstudierna är anpassad till aktuella förhållanden. I vårt fall innebär detta inte endast att den praktisk-pedagogiska utbildningen i huvudsak sker efter ämnesstudierna. Det innebär också att innehållet i gällande läroplaner för grundskolan och gymnasieskolan behandlas relativt ingående i ämnesstudierna, antingen i grundkursen eller i alternativa påbyggnadskurser, i många fall i både grundkurs och påbyggnadskurs.

Ämnesstudierna för blivande lärare kan emellertid inte enbart utgå från gällande läroplaner ämne för ämne. I alla ämnen måste ämnesutbildningen ha större bredd än läroplanerna. Detta är en väg att främja vidsynthet och ökad beredskap inför förändringar. Innehållet i skolans ämnen är föränderligt. Även ämnenas struktur förändras. Den blivande läraren måste i sina ämnesstudier bibringas insikter om denna föränderlighet och rustas för att klara av den nödvändiga förnyelsen. Ett ämnesstudium, som

mycket nära eller helt och hållet bygger på innehållet i gällande läroplaner, kan knappast få den eftersträvade effekten. Tvärtom kan ett sådant studium inge känslan av att det mesta man själv lärt i sina grundstudier ska föras vidare i skolarbetet. Det kan också skapa ett — kanske inte medvetet — motstånd mot förnyelse. Innehållet i ämnesstudierna måste därför å ena sidan gå utanför skolans läroplaner för att ge en bredare grund för både yrkesverksamhet och fortsatt utbildning. Å andra sidan måste ibland delar av läroplanernas innehåll behandlas mycket kortfattat eller beröras endast översiktligt.

Högskolans studieplaner måste också vara flexibla, dvs. lämna utrymme för en intressevald specialisering redan på grundstudienivå. Även om tiden för grundstudierna är begränsad, är det nödvändigt att de studerande inom dessa studier får möjlighet att i någon mån fördjupa sig på ett eller ett par områden som är intressanta för den enskilda. Specialiseringens främsta syften ska vara att, låt vara på enstaka områden, ge fördjupade kunskaper och att tillfredsställa ett personligt intresse. Men specialiseringen kan också medverka till att bredda kunskapsbasen i ett lärarlag. Och den kan ge en enskild studerande tillfälle att öva och tillämpa vetenskaplig metod på begränsade uppgifter. Väsentligt är att utbildningen alltid i fråga om några moment ges både bredd och djup. Själva studiesättet måste också utformas så att de studerande tvingas aktivt söka och öva sig fram till de kunskaper och färdigheter de kan inhämta under en begränsad studietid. Studierna måste ge studieträning och studieförmåga och göra det på ett sådant sätt att den studerande kontinuerligt fortsätter att utbilda sig.

15.1.7 Samordning av ämnesstudierna för lärare och studerande med andra yrkesplaner

Vad gäller den bredare studiebasen har LUK haft ambitionen att göra åtminstone delar av ämnesstudierna i våra ämnen attraktiva för andra än blivande lärare. Vi anser att det

ligger ett stort värde i att studerande med skilda yrkesplaner studerar tillsammans. Det ger möjlighet till olika infallsvinklar i behandlingen av stoffet i seminarier och gruppdiskussioner. Det ger varje enskild studerande en vidare orientering om olika användningsområden än vad ett studium tillrättatlagd för ett enda yrke kan göra. Inte minst väsentligt är att de studerande under studietiden får kontakt med människor, som har andra yrkesintressen och betraktar samhällsfrågorna från andra utgångspunkter än de gör själva. För den ensidigt eller otillräckligt yrkesorienterade studeranden kan arbetet bland kamrater med skilda yrkesplaner också bli en direkt yrkesorientering som kan medföra att man omprövar sitt preliminära yrkesval och undviker ett felval, som kunnat bli till nackdel för en själv och andra. Arbetsmarknadens föränderlighet strukturellt och det skiftande arbetskraftsbehovet är två andra skäl som talar för bredd i utbildningen.

En faktor som kan bidra till att bredda yrkeskontakterna i studierna är att dessa byggs upp med så kallade »utbytbara studieenheter». Vissa kurser inom ämnesstudierna — i grundkursen likaväl som i påbyggnadskurserna — är hämtade från andra ämnen eller andra yrkesutbildningar. LUK har granskat kursplanerna för näraliggande ämnen och valt ut ett antal studieenheter ur vissa kursplaner. Våra kurser har i många fall utformats så att de kan infogas i studierna i andra ämnen. Antalet och omfattningen av sådana »utbytbara studieenheter» är olika i de olika förslagen. Det är möjligt att en ständig kursplanerevision medför ett ökande antal kurser av typen »utbytbar studieenhet». Vårt arbete innebär en början i riktning mot sådana studieenheter. Men vi vill framhålla att erfarenheter av allmänna utbildningslinjer med utbytbara studieenheter knappast finns. Detta ger anledning att först pröva systemet i mindre skala, innan det ges större omfattning i de allmänna utbildningslinjerna, där LUK:s ämnen ska inordnas.

När man vill förena ett brett basstudium med en direkt användbar yrkesförberedelse uppkommer med nödvändighet frågan om

hur stor del av grundstudietiden som kan användas för vardera komponenten.

Genom redan fattade beslut och pågående utredningar kommer den praktisk-pedagogiska utbildningen att alltmera koncentreras till högskolor som är gemensamma för olika grupper av lärarkandidater. De blivande lärarna kommer på så sätt att få delvis samma utbildning. Det övergripande målet blir det samma för de olika lärarutbildningarna. Men utbildningen för olika lärargrupper inriktas på skilda elevgrupper och/eller ämnen.

Även ämnesutbildningen för de grupper LUK företräder bör enligt vår uppfattning på längre sikt kunna samordnas med utbildning för andra yrken.

Innan LUK började sitt arbete hade KUS börjat och till stor del slutfört sitt utredningsarbete beträffande den högre konstnärliga utbildningen. De områden som KUS behandlar har nära anknytning till i varje fall två av LUK:s ämnen, teckning och slöjd. Även YB:s arbete tangerar eller griper in i områden som LUK behandlar, bland annat hemkunskap, barnkunskap och slöjd. Det är naturligt att reformerna på dessa varandra näraliggande områden i viss mån samordnas. Det krävs emellertid ett mycket omfattande arbete innan ämnesutbildningen inom hittills klart skilda områden bringas samman till en bredare gemensam utbildning. Bland annat måste ett arbete med detta syfte bygga på mera långtgående undersökningar av hur avvägningen ska göras mellan en bredare basutbildning och den nödvändiga direkta yrkesförberedelsen.

Det är LUK:s uppfattning att en kontinuerlig studieplansrevision kan och bör leda till att nu skilda utbildningar närmas till varandra. Men vi har inte funnit det möjligt att för närvarande utforma de ämnesutbildningar vi föreslår så att de i sin helhet kan gälla både lärare och en rad andra yrkesutövare. Vi har i många fall begränsat oss till att i grundstudiernas första fas (A-kursen) erbjuda studier som bör kunna vara av intresse för studerande med skiftande yrkesplaner. I några fall har det emellertid varit möjligt att föreslå en långtgående samordning. Detta gäller t. ex. studierna i kostkun-

skap (som är lämpliga för såväl blivande lärare som för t. ex. dietister) och studierna i barn- och ungdomskunskap (barnavårdslärare, socialpedagoger) samt i idrott (gymnastiklärare, idrottsledare). I dessa ämnen är det sålunda möjligt att upp till 40- eller 60-poängsnivå hålla samman blivande lärare och studerande med andra yrkesplaner. Vi har som sagt också räknat med att studiekurser eller delar av studiekurser från andra ämnen ska kunna utnyttjas i studierna för våra ämnen. De påbyggnadskurser vi föreslår omfattar även alternativ som vänder sig till studerande inom flera olika ämnen. De ämnesutbildningsförslag vi framlägger går sålunda olika långt i fråga om samordning med andra ämnesstudier och yrkesutbildningar men har en viss grad av sådan samordning som genomgående princip.

15.1.8 LUK-ämnenas karaktär

I en diskussion av ämnesutbildningens utformning måste ämnenas olika karaktär beaktas. Allmänt gäller att den lärarledda delen av ämnesstudierna i olika ämnen låter den studerande få personlig upplevelse och erfarenhet av de metoder som hans lärare tillämpar. Dessa upplevelser och erfarenheter får självfallet stor betydelse för den studerandes egen kommande lärarverksamhet. Det är därför utomordentligt viktigt att de lärare som ska svara för det lärarledda ämnesstudiet själva har en pedagogisk-metodisk skolning som är adekvat för det slag av lärarverksamhet de är engagerade i. Inte minst när det gäller ämnesstudier i LUK-ämnen är en stor del av ämnesinnehållet sådant att ämnesundervisningen inte endast presenterar detta innehåll utan också blir undervisning om och demonstration av undervisningsmetoder som kan vara lämpliga för att bära fram innehållet. Som exempel på kursmoment där förmedlandet av ämneskunskap samtidigt på ett naturligt sätt ger viss undervisningsmetodisk skolning kan från högskoleämnet idrott nämnas skidåkning och simning. Den som själv blir instruerad på ett fullgott sätt i ett sådant mo-

ment lär sig därmed åtskilligt om konsten att instruera andra. Detsamma gäller en rad andra moment — i regel med starka inslag av färdighetsträning — i detta ämne liksom i kostkunskap, slöjd och övriga LUK-ämnen. Det är naturligt att färdighetsträningen i sådana fall kombineras med viss övning i att instruera.

Detta innebär att varvningen av ämnesstudier och yrkesinriktning i viss mån bevaras i ämnesstudierna. Men studierna inriktas inte endast mot läraryrket. De enskilda studerandena har olika yrkesplaner och får möjlighet att inte minst i de färdighetstränande momenten inrikta sina egna studier mot det yrke de valt eller överväger att välja. Detta betyder att ämnesstudierna individualiseras inte endast genom intressevalda fördjupningsuppgifter och specialarbeten utan också i valet av färdighetstränande uppgifter. Vissa moment kan därmed få karaktär av »undervisningsövningar».

15.1.9 Forskningsanknytning

LUK behandlar i kapitel 19 frågan om forskningsanknytning och forskarutbildning i våra ämnen och i den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande lärare i dessa ämnen. Den praktisk-pedagogiska utbildningens anknytning till pedagogisk forskning och pedagogiskt utvecklingsarbete bör bli en naturlig följd av att denna del av utbildningen förläggs till lärarhögskolorna. Även i ämnesstudierna måste både forskningsanknytning och elementär metodskolning få större utrymme än hittills. I kapitel 19 framhävs emellertid att den tendens att hålla isär grundutbildning och forskarutbildning som gör sig märkbar i annan högre utbildning också måste präglade utbildningen i LUK-ämnen. Grundstudierna kan därför ge endast en orientering om pågående forskningsarbete och en begränsad elementär metodskolning. Ett syfte med denna metodskolning bör vara att lära de studerande avgränsa och formulera för dem olösta problem som de möter i studierna, att öva sig att samla in material och finna metoder att

lösa dessa problem. En sådan metodskolning ligger mera i själva studiesättet än i lösandet av problem som ges av läraren. De utbildningsförslag som LUK framlägger erbjuder möjligheter till ett sådant studiesätt. Men det blir en uppgift för lärare och studerande i den nya utbildningen att utveckla former för den elementära metodskolningen. Detta utvecklingsarbete kan i sin tur öppna vägen till intressanta forskningsuppgifter av rent vetenskaplig karaktär. (Se kapitel 19.4.)

15.1.10 Kontaktskapande

De ämnen som ingår i LUK:s uppdrag ger också påtagliga möjligheter att ta fram och belysa socialpsykologiska faktorer av betydelse i skolarbetet och inom andra verksamhetsområden. De studerande måste bli medvetna om hur man skapar kontakt med omvärlden och når en publik. Denna publik kan vara lärarens elever, musikerns åhörare, konstverkets betraktare eller de människor som använder formgivarens produkter. I denna betydelse är LUK-ämnen i hög grad kommunikationsämnen. Även i ämnesstudierna bör de studerande därför få tillfälle att studera och pröva ut metoder att skapa kontakt, att uppnå kommunikation mellan människorna i en arbetsgrupp. Direkt sker detta genom att en kurs benämnd »kommunikation» infogats i basstudierna i flera av utbildningsförslagen. Indirekt sker det genom att de studerande i sitt arbete tränas i att planera arbetsuppgifter, att uttrycka dessa uppgifter klart, skriftligt eller muntligt, och att redovisa lösningarna på ett överskådligt och lättillgängligt sätt. Det förtjänar påpekas att nu verksamma lärare i de enkäter som ligger bakom befattningsanalyserna framhållit vikten av att psykologi och sociologi får större utrymme i utbildningen. Studierna bör enligt enkätsvaren också ge övning i och förmåga att använda svenska i tal och skrift. Detta kan i våra ämnen självfallet inte ske genom ett direkt studium av språket men väl genom en medveten träning i att använda det. Denna träning bör förekomma

inte endast i den praktisk-pedagogiska utbildningen utan också i själva ämnesstudierna.

15.2 Vägledande principer

Våra överväganden i avsnitt 15.1 har lett till att följande principer fått bli vägledande för arbetet med förslag till normalstudieplaner för ämnesutbildningen.

1. Utbildning är en ständigt fortgående process, där gränserna mellan förutbildning, grundutbildning och fortbildning kan skifta. Den högre utbildningen är yrkesinriktad.
2. Studierna organiseras så att de väcker intresse för och ger förmåga till kontinuerlig fortbildning som en integrerad del i varje människas yrkesverksamhet.
3. Studierna ska ge både fjärrförberedelse och närförberedelse, dvs. omfatta både en förhållandevis bred basutbildning och en direkt yrkesförberedelse.
4. Studieorganisationen ska ge möjlighet till successiv differentiering och ett sent definitivt yrkesval. Studierna ska alltså utformas så att de kan intressera studerande med skilda preliminära yrkesplaner.
5. Studiegången byggs upp med inslag av »utbytbara studieenheter». Vissa kurser i LUK-ämnena hämtas från andra ämnen. Alternativt kan delar av nya studiekurser i LUK-ämnena infogas i studierna i andra ämnen.
6. Med hänsyn till den begränsade tid som står till förfogande för ämnesstudierna bör en stor del av tiden användas till yrkesinriktade studier, medan den bredare basutbildningen i regel blir kort. Huvudparten av den direkta »närförberedelsen» för läraryrket ges efter ämnesstudierna.
7. Grundstudierna i alla ämnen ska ge möjlighet till viss intressevald specialisering och fördjupning.
8. Färdighetsträningen individualiseras och ger möjlighet till inriktning på olika yrken.

9. Grundstudierna ska ge övning i att lösa enkla uppgifter med tillämpning av vetenskaplig metod.
10. Studierna ska öva de studerande i att skapa kontakt, att uppnå kommunikation. De ska också träna deras förmåga att klart uttrycka sig på svenska.

15.3 Analyser och undersökningar

Till grund för den konkreta utformningen av förslagen till ämnesutbildning har — vid sidan av de principer som redovisats ovan — legat bland annat två olika analyser utförda av LUK, nämligen en läroplansanalys och en befattningsanalys (jfr kapitel 1 och 7).

15.3.1 Läroplansanalys

Läroplansanalysen utfördes på ett tidigt stadium. Den tog sikte på att bryta ned mål och huvudmoment för varje ämne i läroplanerna för grundskola och gymnasieskola i delmål och delmoment. Även det övergripande målet för skolans verksamhet bröts ned i delmål. Därefter undersökte vi genom vilka moment eller delmoment såväl de övergripande målen som de ämnesspecifika målen främst skulle kunna uppnås. Lärostoff, som enligt läroplanerna bör vara gemensamt för flera eller alla ämnen (ekonomiska frågor, familjefrågor, internationella frågor, konsumentfrågor, miljövårdsfrågor, sexual- och samlevnadsfrågor, trafikundervisning och undervisning om alkohol, narkotika och tobak) relaterades likaledes till olika delmoment i varje ämne.

Läroplansanalyserna har levandegjort innehåll i läroplanerna för oss och bland annat belyst betydelsen av de olika huvud- och delmomenten i våra ämnen i förhållande till de uppställda målen för skolans verksamhet. Grunden har därigenom blivit fastare för en bedömning av vilka kursavsnitt inom ämnesutbildningen som bör ges relativt stort utrymme redan i grundutbildning-

en, om man önskar inrikta denna på kommande lärarverksamhet. Analyserna kommer också att ha betydelse för den rent konkreta utformningen av de undervisningsmetodiska studierna i den praktisk-pedagogiska utbildningen. Materialet utnyttjas likaså i de analyser som skolöverstyrelsen utför till ledning för framställningen av läromedel.

Läroplansanalyserna föreligger endast som oredigerat råmaterial för varje ämne. De har inte publicerats som bilaga eller särskild rapport. Däremot har materialet ställts till förfogande för de centrala ämbetsverken för att utnyttjas vid fastställandet av normalstudieplaner och vid konkretiseringen av dessa inom ämnesinstitutioner och institutioner för undervisningsmetodik. Det har också utnyttjats vid planeringen av fortbildning.

15.3.2 Befattningsanalys

Befattningsanalyserna är ett större arbete som utförts med särskilt anslag i samarbete med lärarhögskolan i Malmö. Undersökningen har publicerats som en fristående rapport (Utbildningsdepartementet 1972: 11). För beskrivning av undersökningens uppläggning, genomförande och resultat hänvisas till rapporten.

Bearbetningen av det mycket omfattande undersökningsmaterialet har visat på en genomgående tendens i svaren för samtliga ämnen, nämligen att de största bristerna i hittillsvarande utbildning upplevts gälla mera den praktisk-pedagogiska utbildningen än själva ämnesutbildningen. Framför allt efterlyses mera praktik och mera elevkontakt. Våra förslag i kapitel 16 bör kunna tillgodose dessa önskemål. Men förändringar som föreslås av LUK i ämnesutbildningen bland annat i syfte att ge denna utbildning större bredd och skapa bättre underlag för samverkan med andra ämnen kan också stödjas på uttalanden av de tillfrågade lärarna om komponenter de saknat i sin utbildning eller funnit otillräckligt behandlade. Befattningsanalyserna har haft stor betydelse för LUK:s hela arbete, inte endast för utformningen av förslagen till ämnesutbildning och prak-

tisk-pedagogisk utbildning. De bör också i ännu högre grad än läroplansanalyserna kunna komma fortbildningen inom respektive ämnen tillgodo. Bland annat underlättar materialet planeringen av kurser som kan täcka behovet av fortbildning för nu aktiva lärare i fråga om moment som är nya i den kommande utbildningen eller upplevs som otillräckligt behandlade i den tidigare utbildningen.

15.4 Förslag till normalstudieplaner

LUK framlägger sina förslag till normalstudieplaner i del II av detta betänkande. Vad beträffar innehållet i de enskilda förslagen hänvisar vi till normalstudieplanerna. Här ska vi endast ange den principiella uppläggnings- och inriktningen av dessa planer.

15.4.1 Gemensamma grunder

Utgångspunkt för ämnesstudiernas uppbyggnad i formellt hänseende har varit nu gällande normalstudieplaner vid filosofisk fakultet. Studieinnehållet i varje ämne har disponerats i studiekurser om sammanlagt 80 poäng utom i dramatik där vi presenterar studiekurser om 60 poäng.

Arbetet med förslag till utbildning i de olika ämnena har som framgår av ovanstående skett efter gemensamma riktlinjer och från gemensamma utgångspunkter. De principer, som redovisats i avsnitt 15.2, framlades på ett tidigt stadium som vägledning. Läroplansanalyserna förelåg redan då och arbetet med befattningsanalyserna hade påbörjats. Till sin yttre form är förslagen i huvudsak likartat uppbyggda. Målen för utbildningen har fått en enhetlig utformning. I samtliga förslag har studiekurserna delats upp i delkurser som poängsatts efter samma system som gäller för studierna vid filosofisk fakultet. I alla förslag finns visst utrymme för individuella specialarbeten. Alla förslagen ger möjlighet till alternativa påbyggnadskurser senast på 80-poängsnivån. Alla

förslagen innebär också en successiv inriktning på lärarkyrket. Men det finns också stora olikheter mellan förslagen. Olika principer har framstått som mest väsentliga eller ändamålsenliga för olika ämnen.

Den breda utbildningen med utbytbara studieenheter med anknytning åt olika yrken och olika ämnen är mycket påtaglig i förslagen beträffande kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt barn- och ungdomskunskap. I dessa ämnen liksom i bildkunskap är också strävan uppenbar att i grundutbildningen skapa möjligheter att på enklare tillämpningsuppgifter öva en vetenskaplig metod. Den direkta yrkesförberedelsen har fått stort utrymme i förslagen beträffande bildkunskap och idrott. Möjligheterna till successiv differentiering och intressevald specialisering framstår klart i förslaget till utbildning i slöjd. De socialpsykologiska faktorerna har fått ett utrymme i alla förslagen till normalstudieplaner som de tidigare inte haft i utbildningen för våra ämnen.

LUK har alltså inte eftersträvat att åstadkomma likformigt uppbyggda förslag. Tvärtom anser vi det vara väsentligt att de vägledande principerna ges olika tyngd i olika ämnen. Erfarenheterna från studierna i ett ämne kan komma övriga ämnen tillgodo. Den praktiska utprovningen av de olika förslagen kommer att visa i vilken utsträckning de redovisade principerna är hållbara generellt eller i enskilda ämnen.

15.4.2 Indelning i studiekurser och kurser

I flertalet ämnen har de 80 poängen indelats i studiekurser om en termin eller 20 poäng, dvs. A-, B-, C- och D-kurser, innehållande mindre kurser om varierande poängantal. En strävan har varit att undvika kurser med mycket lågt poängantal. Detta har emellertid inte alltid varit möjligt. Dels har man önskat varva teoretiska moment med färdighetsträning, laborationer och tillämpningsövningar. Dels har det varit nödvändigt att utförligt redovisa innehållet i de nya normalstudieplanerna för att underlätta bedöm-

ningen av deras ändamålsenlighet och möjliggöra en jämförelse med hittillsvarande helt annorlunda uppbyggda studieplaner. Man har också tvingats ta hänsyn till behovet av lärare för utbildningen i olika moment av ämnesutbildningen. En rad olika specialister måste anlitas. Dessa specialisters områden har redovisats var för sig. LUK vill emellertid starkt understryka att utbildningen måste genomföras i samverkan mellan de engagerade lärarna, så att de studerande kan uppleva den som ett integrerat helt. Det blir en uppgift för de lokala utbildningsnämnderna och institutionskollegierna att främja en sådan samverkan och integrering. När viss erfarenhet av de nya normalstudieplanerna vunnits bör det bli möjligt att sammanföra vissa mindre kurser till större enheter utan att detta ska försvåra anlitandet av erforderlig expertis. Det bör emellertid framhållas att även kurser om 2—3 poäng i regel är av den art att de kan studeras separat som »utbytbara studieenheter».

Två ämnen utgör undantag från nyssnämnda generella system med separata A-, B- och C-kurser.

I kostkunskap har det ansetts lämpligt att utforma en sammanhållen AB-kurs om 40 poäng. Detta sammanhänger med behovet att hela tiden belysa stoffet genom tillämpningsövningar. Det motiveras också av att AB-kursen utgör en användbar baskurs för flera olika yrken (se del II), medan enbart en A-kurs inte bedömts kunna ge kunskaper och färdigheter användbara vare sig separat eller i kombination med kurser eller studiekurser i andra ämnen.

I idrott har grundstudierna utformats som en sammanhållen AC-kurs med två skilda dispositionsförslag. Motiveringen är i detta fall de olika idrotternas säsongbundna karaktär. Både vinteridrott och sommaridrott ska självfallet ingå i utbildningen. Det har inte varit möjligt — bland annat med hänsyn till att intagning avses ske såväl höst som vår — att inom skilda 20-poängskurser inrymma ett för den kommande yrkesverksamheten meningsfullt innehåll. AC-kursen utgör också i sin helhet grund för en differentiering på D-nivå mot olika verksamheter inom fri-

tidssektorn. Studiegången i idrott blir olika beroende på om studierna påbörjas på hösten eller på våren. Detta gör det möjligt för en studerande som önskar ta endast en delstudiekurs, t. ex. fysiologi, vinteridrott eller simning, att studera hela delstudiekursen inom en termin trots att kursen för dem som följer den reguljära utbildningen i AC-kursen är uppdelad på två terminer.

I nästan alla våra förslag till normalstudieplaner återkommer vissa moment i såväl A-kurs som B- och C-kurser. Detta sammanhänger oftast med nödvändigheten att successivt träna upp en färdighet. Men det kan också bero på att kravet på kunskaper inom ett visst område är olika på olika skolstadiet. Ett exempel på detta är hemkunskap i grundskolan, bostads/miljökunskap och konsumentkunskap eller kostkunskap i gymnasieskolan. Behörighetskraven för lärartjänst i hemkunskap i grundskolan är mera begränsade än för ämnena i gymnasieskolan. Detta gör att den blivande läraren i grundskolan måste få en viss inblick i en rad moment där läraren i gymnasieskolan behöver fördjupande kunskaper. Sådana moment behandlas först i de terminskurser som krävs för behörighet i grundskolan för att sedan återkomma i de terminskurser som ger behörighet även för gymnasieskolan.

15.4.3 Vissa anmärkningar till normalstudieplanerna

I ämnena bildkunskap, idrott och slöjd finns som introduktion till studierna en kort kurs i kommunikation. Syftet med denna kurs är bland annat att genom avspännings- och kontaktövningar och verbala övningar föra samman de studerande till en väl fungerande arbetsgrupp. Kursen ger också information om studiernas uppläggning och inriktning. Studierna i dramatik inleds med en längre kurs, som behandlar samma moment som de kortare kurserna. LUK förutsätter att den studieinformation och den planering av de kommande studierna som dessa kurser ger möjlighet till infogas i studierna även i öv-

riga LUK-ämnena, bland annat i samband med SYO.

På ett tidigt stadium i arbetet med förslag till ämnesutbildning försökte vi utforma en gemensam baskurs om 20 poäng för ämnena bildkunskap och slöjd. Dessa försök måste emellertid uppges, då det visade sig att studiegången i båda ämnena därigenom skulle bli alltför omfattande. Det stod också klart att en ändamålsenlig studiegång förutsatte delvis skilda förkunskaper. Alltjämt finns dock vissa överensstämmelser mellan A-kurserna i dessa ämnen. I de fall då båda ämnena förekommer vid samma utbildningsenhet bör det vara möjligt att samordna åtminstone delar av kurserna.

Studieplanen för dramatikämnet riktar sig till bredare grupper än enbart blivande lärare i ämnet dramatik i gymnasieskolan. Inte minst förskollärare och klasslärare bör ha stor nytta av att studera detta ämne. En annan stor och växande grupp är barn- och ungdomsteaterpedagogerna. Redan i B-kursen finns möjligheter både till differentiering mot olika avnämrområden och specialisering med hänsyn till individuella intressen.

I barn- och ungdomskunskap utgörs A-kursen i praktiken av en ny parallellkurs till den ospärrade A-kursen i psykologi. Kursen kan med fördel läsas även av studerande som inte har för avsikt att fullfölja studierna inom barn- och ungdomskunskap. En ny B-kurs i psykologi avsedd för dem som tänker sig att undervisa i psykologi i gymnasieskolan skulle kunna utgöra en lämplig fortsättning för dem som önskar studera psykologi. Vi benämner vårt förslag, vilket omfattar A-, B-, C- och D-kurser, barn- och ungdomskunskap. Därmed anger vi att ämnet behandlar människan under hela uppväxttiden.

På hushållslärlinjen vid seminarierna för huslig utbildning ges nu utbildning för ämnena hemkunskap, ekonomi, produktionsteknik, kostkunskap, bostads-/miljökunskap, familjekunskap samt konsumentkunskap. Innehållet i utbildningen är mycket heterogent. Huvuddelen vid sidan av den praktisk-pedagogiska utbildningen kan sägas vara

dels kemi och näringslära med livsmedelskunskap och matlagninglära, dels ekonomi- och konsumentkunskap med samhällskunskap och familje- och socialkunskap, dels bostads- och miljökunskap med tvättkunskap samt arbetsteknik och arbetsorganisation. Vi föreslår att utbildningen uppdelas på två ämnen koncentrerade på var sitt huvudområde. Det ena bör inriktas på kostfrågor, det andra på miljö- och konsumentfrågor ur sociala och ekonomiska aspekter. Det förstnämnda ämnet kallar vi kostkunskap, det andra miljö- och konsumentkunskap. Genom denna uppdelning har det också blivit möjligt att samordna studierna för blivande lärare och studerande med andra yrkesplaner.

Vid sidan av förslagen till normalstudieplaner för ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd lägger vi fram en särskild studiekurs om 20 poäng i »kost och motion». Kursen riktar sig i första hand till lärare och blivande lärare i hemkunskap, kostkunskap och gymnastik eller andra personer med viss grundutbildning i kostkunskap eller fysiologi. Syftet med kursen är att erbjuda en möjlighet till studier av samspelet mellan kost och motion vid uppbyggnaden och bevarandet av ett gott hälsotillstånd samt att genom de studerandes enskilda fördjupningsstudier och självständiga arbeten ge ytterligare belysning åt detta samspel.

I punkt 2.2 i förslagen till normalstudieplaner använder vi de nu brukliga termerna för att ange hur undervisningen utformas med föreläsningar, seminarier, gruppundervisning etc. Dessa termer är relaterade till undervisningsgruppernas storlek och har därför betydelse för tilldelningen av anslag till utbildningen. Däremot anger de inte i detalj den pedagogiska utformningen av undervisningen. LUK vill understryka, att individuellt arbete och grupparbete självfallet är väsentliga inslag i studierna. I flertalet LUK-ämnen torde grupparbete, inte minst i de färdighetsbetonade momenten, böra förekomma i större utsträckning än i studierna i andra ämnen.

15.4.4 D-kurser

15.4.4.1 Allmänna synpunkter

D-kurserna är genomgående påbyggnadskurser. Syftet med dem är att dels ge möjlighet till specialisering efter individuella intressen, dels ge viss övning i att formulera och lösa problem av enklare vetenskaplig karaktär. Kurserna är därför i de flesta fall uppdelade på alternativa kurser om 10 poäng och ett specialarbete om likaledes 10 poäng.

För tillträde till D-kurserna krävs i regel genomgången C-kurs i respektive ämnen. I några fall kan dock studerande med andra ämnen eller annan utbildning som grund antas. Detta gäller t. ex. ergonomi och rytmik inom idrott, arbetsmiljö och arbetsteknik inom miljö- och konsumentkunskap och film och TV inom bildkunskap.

D-kurserna kan alltså till sin karaktär sägas utgöra ibland fördjupning med specialisering inom ett av våra ämnen, ibland påbyggnad på flera olika ämnen med möjlighet till specialisering i anslutning till den studerandes grundutbildning. I det senare fallet ingår vissa helt eller delvis gemensamma studiekurser i grundstudierna för de olika ämnena.

Antalet D-kurser varierar i de olika ämnena. Det har syntts oss naturligt att i ämnen som tidigare inte kunnat leda till forskarutbildning inom ämnet avvakta vissa erfarenheter av grundutbildningen innan man utformar alternativa möjligheter till påbyggnad. När det gäller idrott ligger saken anorlunda till. Där finns, som framgår av kapitel 19, redan en ganska omfattande forskning inriktad främst på fysiologi och anatomi eller pedagogik och genomförd i samverkan med medicinsk eller naturvetenskaplig fakultet eller lärarhögskola. Grundutbildningen utgörs enligt vårt förslag av en sammanhållen 60-poängskurs med mycket begränsade möjligheter till specialisering. Ämnets utveckling i skolan och den hittillsvarande forskningen har redan nu visat på en rad angelägna specialiseringsbehov inom områden som enligt vår bedömning i

många fall även lämpar sig väl för fortsatt forskning. Vi har ansett det önskvärt att genom ett fylligt förslag till påbyggnadskurser visa på en del av dessa områden.

Bland påbyggnadskurserna i idrott finns t. ex. en kurs med inriktning på specialundervisning. Detta sammanhänger med att skolämnet gymnastik för närvarande är det enda LUK-ämne som nu har särskild timtilldelning för specialundervisning. Specialgymnastiken har ett delvis annat innehåll än den reguljära gymnastikundervisningen. Detta motiverar en särskild påbyggnadskurs för ändamålet. Även övriga LUK-ämnena kan självfallet utgöra delar i undervisningen för elever som får specialundervisning enligt läroplanen. Tills vidare torde emellertid utbildningen för denna undervisning böra ske genom en pedagogisk-metodisk fortbildning.

När det gäller ergonomi samt arbetsmiljö och arbetsteknik har LUK undersökt om det skulle vara möjligt att utforma en gemensam påbyggnadskurs för ämnena idrott, kostkunskap, miljö och konsumentkunskap, slöjd och biologi. Innehållet i studiekurserna upp till 60 poäng är emellertid så olika i dessa ämnen att förutsättningar för en gemensam påbyggnadskurs saknas. Det bör emellertid enligt vår uppfattning vara möjligt att i påbyggnadskursen i idrott med inriktning på ergonomi ta emot även studerande som läst 60 poäng biologi under förutsättning att medicinsk orientering ingår. Det bör likaså vara möjligt att i påbyggnadskursen i miljö- och konsumentkunskap med inriktning på arbetsmiljö och arbetsteknik ta emot studerande med underbyggnad i kostkunskap eller slöjd. Båda påbyggnadskurserna behandlar arbetsfysiologi, men medan ergonomikursen inom ämnet idrott har arbetshygienisk inriktning är kursen i arbetsmiljö och arbetsteknik inom ämnet slöjd tekniskt inriktad.

Ett par av oss föreslagna A-kurser kan utgöra påbyggnadskurser för studerande i andra ämnen. Detta gäller studiekurs A 2 i miljö- och konsumentkunskap, som är lämplig påbyggnad för dem som läst 60 poäng bildkunskap eller slöjd, sam studiekursen i kost och motion, som vänder sig till stude-

rande med kunskaper i antingen kostkunskap eller fysiologi.

Slutligen vill LUK framhålla att studieinformationen till de studerande självfallet måste ge upplysning om de olika möjligheter till påbyggnadsstudier som erbjuds genom kurser infogade i ett ämne men lämpliga för studerande i flera olika ämnena.

15.4.4.2 Särskilda D-kurser för vissa tillvalsämnena m. m.

LUK har utformat förslag till särskilda D-kurser för lärare eller blivande lärare i tillvalsämnet konst samt för lärare i konst- och musikhistoria och textilkunskap. Däremot har vi inte föreslagit särskild utbildning för tillvalsämnet ekonomi. När det gäller detta ämne ger redan grundstudierna i kostkunskap tillsammans med miljö- och konsumentkunskap tillräcklig underbyggnad för undervisningen med undantag av de kontorstekniska momenten. Undervisningen i dessa moment bör enligt vår uppfattning tas om hand av lärare med mera omfattande underbyggnad än som är möjligt att ge i anslutning till studierna i kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap. Dessa båda ämnen har också i våra förslag en helt annan karaktär än hushållsläroplanen nu. Detta gör det olämpligt att i dem infoga ett så väsensfrämmande moment som kontorsteknik.

För ämnena konst samt konst- och musikhistoria finns särskilda bestämmelser om hur undervisningen ska organiseras. Dessa bestämmelser gör att vi för närvarande inte planerat att i ämnesstudierna för enskilda ämnen lägga in D-kurser som skulle kunna ge särskild behörighet i dessa ämnen. Vi utgår i stället från att möjligheterna till lärarsamverkan utnyttjas och utvecklas (se vidare kapitel 12.3.2). Påbyggnadskurs D 3 i bildkunskap är emellertid utformad så att den med fördel studeras av lärare som undervisar i konst- och musikhistoria.

En D-kurs i slöjd med inriktning på teknik är avsedd för lärare i slöjd som efter studium av A-kurs samt studiekurserna B 1

och C 1 önskar skaffa sig en utbildning i slöjd med teknisk inriktning.

D-kursen i slöjd med inriktning på textilkunskap är en direkt behörighetsgivande kurs. Tillsammans med studiekurserna A 1, B 2 och C 2 ger den behörighet att inneha tjänst vari ingår textilkunskap i gymnasieskolan. Den nämnda studiegången ersätter hittillsvarande utbildning av vävlärare samtidigt som den ger behörighet till tjänst i textilslöjd i grundskola och gymnasieskola.

15.4.5 Normalstudieplaner

I del II av detta betänkande lägger LUK som sagt fram förslag till utbildning i ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd jämte förslag till en 20-poängskurs i kost och motion. Våra förslag är avsedda att utgöra underlag för de normalstudieplaner som ska fastställas av UKÄ. Då de studiekurser vi utarbetat i första hand gäller utbildning av lärare, utgår vi från att normalstudieplanerna ska fastställas i samråd med SÖ.

I de lokala studieplaner som utbildningsnämnderna fastställer med ledning av normalstudieplanerna kan det visa sig ändamålsenligt att företa vissa mindre lokala justeringar främst i påbyggnadskurserna med hänsyn till de studerandes yrkesinriktning. Dessa avvikelser får emellertid inte bli så stora att det blir svårt att få en klar uppfattning om innehållet, studiernas inriktning och organisation. Såsom våra förslag utformats medger de att de studerande även utan lokala förändringar kan välja fördjupnings- och specialiseringskurser efter sina individuella intressen och yrkesplaner.

I kapitel 20 behandlas innehållet i förslagen till ämnesutbildning översiktligt. Vi har funnit det nödvändigt att ge en kortfattad innehållsbeskrivning i samband med överväganden om erforderligt antal poäng för behörighet i respektive ämnen i lärartjänst. För att undvika upprepningar avstår vi från en beskrivning ämne för ämne i detta kapitel.

15.4.6 Förslag till normalstudieplaner

15.4.6.1 Barn- och ungdomskunskap

	poäng
Grundkurs A 1 i barn- och ungdomskunskap	20
Grundkurs B 1 i barn- och ungdomskunskap	20
Grundkurs C 1 i barn- och ungdomskunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i barn- och ungdomskunskap med psykologisk inriktning	20
Påbyggnadskurs D 2 i barn- och ungdomskunskap med sociologisk inriktning	20

15.4.6.2 Bildkunskap

	poäng
Grundkurs A 1 i bildkunskap	20
Grundkurs B 1 i bildkunskap	20
Grundkurs C 1 i bildkunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i bildkunskap med inriktning på film och TV	20
Påbyggnadskurs D 2 i bildkunskap med inriktning på visualisering	20
Påbyggnadskurs D 3 i bildkunskap med inriktning på konstvetenskap	20

15.4.6.3 Dramatik

	poäng
Grundkurs A 1 i dramatik	20
Grundkurs B 1 i dramatik	20
Påbyggnadskurs C 1 i dramatik	20

15.4.6.4 Idrott

	poäng
Grundkurs AC 1 i idrott	60
Påbyggnadskurs D 1 i idrott med inriktning på idrottsledarutbildning	20
Påbyggnadskurs D 2 i idrott med inriktning på specialgymnastik	20
Påbyggnadskurs D 3 i idrott med inriktning på ergonomi	20
Påbyggnadskurs D 4 i idrott med inriktning på rytmik	20

Påbyggnadskurs D 5 i idrott med inriktning på rytmik och dans	20
Påbyggnadskurs D 6 i idrott med inriktning på fysiologi	20
Påbyggnadskurs D 7 i idrott med inriktning på kinesiologi	20
Påbyggnadskurs D 8 i idrott med inriktning på idrottspsykologi	20

15.4.6.5 Kostkunskap

	poäng
Grundkurs AB 1 i kostkunskap	40
Påbyggnadskurs C 1 i kostkunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i kostkunskap	20

15.4.6.6 Miljö- och konsumentkunskap

	poäng
Grundkurs A 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Grundkurs A 2 i miljö- och konsumentkunskap	20
Grundkurs B 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Påbyggnadskurs C 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Påbyggnadskurs D 2 i miljö- och konsumentkunskap med inriktning på arbetsmiljö och arbetsteknik	20

15.4.6.7 Slöjd

	poäng
Grundkurs A 1 i slöjd	20
Grundkurs B 1 i slöjd med huvudvikt på trä	20
Grundkurs B 2 i slöjd med huvudvikt på sömnad	20
Grundkurs C 1 i slöjd med huvudvikt på metall och kompletterande material	20
Grundkurs C 2 i slöjd med huvudvikt på vävning och kompletterande tekniker	20
Påbyggnadskurs D 1 i slöjd med inriktning på trä och metall	20

Påbyggnadskurs D 2 i slöjd med textil inriktning	20
Påbyggnadskurs D 3 i slöjd med inriktning på textilkunskap	20
Påbyggnadskurs D 4 i slöjd med inriktning på teknik	20

15.4.6.8 Kost och motion

	poäng
Grundkurs A 1 i kost och motion	20

15.4.7 Kontinuerlig översyn av normalstudieplanerna

Våra förslag till normalstudieplaner är, som vi framhållit i det föregående, inte en bearbetning av nu gällande planer. De har inte endast en annan form utan till stora delar också ett annat innehåll. Praktiska erfarenheter av hur planerna fungerar i praktiken kan redan efter ganska kort tid leda till att man önskar göra förändringar. Vi finner det angeläget att en kontinuerlig översyn företas. Denna översyn bör självfallet bygga även på lärarens och studerandes gemensamma utvärdering av kurser, läromedel, undervisningsformer m. m. Också den forskning som hittills i stort sett saknats i våra ämnen som vi räknar med ska komma och ska kunna skapa en vetenskapligt säkrare grund för den framtida utbildningen vid högskolan bör undan för undan utnyttjas. Det kan inte vara ändamålsenligt att uppskjuta genomförandet av önskvärda förändringar i normalstudieplanerna tills dessa måste undergå en genomgripande omarbetning. Vetenskapliga rön och praktiska erfarenheter som påkallar justeringar i planerna bör leda till att sådana justeringar genomförs kontinuerligt. På så sätt kan normalstudieplanerna hela tiden svara mot de krav som ställs på dem som underlag för en framåtsyftande utbildning. Just det förhållandet att flertalet LUK-ämnen är nya inom den högre utbildningen kan leda till att studieplanerna för dessa ämnen blir vägledande när det gäller att genomföra en kontinuerlig studieplansöversyn.

16.1 Grundutbildningens omfattning

16.1.1 Den fortgående utbildningsprocessen

LUK har i olika sammanhang understrukit att utgångspunkten för våra förslag är utbildning som en fortgående process i den uppväxande och den yrkesverksamma vuxna människans liv. I fråga om lärare gäller detta både ämnesutbildningen och den praktisk-pedagogiska utbildningen. Båda dessa delar ingår i grundutbildningen. Läraren får en fond av kunskaper och yrkesfärdighet som ständigt byggs på. För att fortbildningen ska bli meningsfull måste emellertid grundutbildningen vara av hög kvalitet och så omfattande att läraren har en klar uppfattning om sina kommande arbetsuppgifter.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande lärare är den första etappen i en ständigt fortgående lärarutbildning av detta slag. För närvarande är denna första etapp också den mest omfattande delen av den i kursmässig form meddelade praktisk-pedagogiska utbildningen.

16.1.2 Ökad tid för praktisk-pedagogisk utbildning

Det är inte någon lätt sak att avväga omfattningen av grundutbildning respektive fortbildning. Att eventuellt omvärdera och närmare precisera relationerna för framtiden

den mellan grundutbildning och fortbildning är emellertid inte LUK:s uppgift. Detta måste ske för alla lärargrupper gemensamt. Vi har i enlighet med våra direktiv utgått från att grundutbildningen när det gäller lärare i LUK-ämnen ska ha i huvudsak den omfattning som nuvarande ämneslärarutbildning har. När det gäller tiden för praktisk-pedagogisk utbildning har vi funnit en viss utökning påkallad i förhållande till nuvarande ämneslärarutbildning. I jämförelse med nuvarande utbildning av LUK-ämneslärare blir det nödvändigt att både lägga om och bygga ut denna utbildning inom den totala ramen för en ämneslärarutbildning om fyra år. Vi föreslår också förändringar i fråga om innehåll och form i syfte att göra grundutbildningen så verklighetsnära som möjligt. Det framstår emellertid som klart att man i längden måste erbjuda också mera fortbildning än den som ges nu. Vi återkommer till denna fråga i kapitel 17.

16.1.3 Innehåll och organisation

I kapitel 7 har vi bland annat redovisat argument som enligt vår uppfattning talar för förändringar i både innehåll och organisation av den praktisk-pedagogiska grundutbildningen.

Innehållet behöver mera än nu disponeras så att förutsättningar verkligen skapas för läraren att medverka i elevernas personlig-

hetsutveckling och ta hänsyn till de enskilda individernas skiftande behov. Utbildningen måste få bättre möjligheter än nu att nå de mål utbildningsplanen för ämneslärarlinjen uppställer. Vidare måste lärarutbildningen bli mera direkt samhällsriktad. De blivande lärarna måste få kunskaper om och möjligheter att förstå utvecklingen och relationerna mellan människor i det samhälle där skolan verkar.

Organisationen bör mera än nu för de blivande ämneslärarna medge en successivt allt starkare inriktning på läraryrket. Men den bör inte så tidigt som LUK-ämneslärarnas utbildning i dag snävt begränsa de studerandes yrkesval. Den stimulans och motivation i studierna och de möjligheter till bättre inlärningseffekt, som varvning med fyra komponenter kan ge, kan enligt vår uppfattning inte uppnås inom den blygsamma ram som FPP-utbildningen nu har för blivande ämneslärare (se kapitel 2.3.1). Vi föreslår därför vissa förändringar i den förberedande praktisk-pedagogiska utbildningen. Dessa förändringar är av den art att de rent organisatoriskt men självfallet inte innehållsmässigt borde gälla alla studerande vid de nu fria fakulteterna.

Om den framtida utbildningen använder vi termen ämneslärarutbildning. Vi avser därmed all utbildning av lärare för ungdomsskolan utom utbildningen av klasslärare och speciallärare.

16.2 Integrering

I den nuvarande utbildningsplanen för ämneslärarlinje vid lärarhögskola understryker man att utbildningen i pedagogik, metodik och praktik ska integreras. Det har av olika skäl hittills visat sig svårt att i den utsträckning som vore önskvärt åstadkomma den eftersträlvade integreringen. På många håll arbetar man med att finna former för en högre grad av samordning mellan de tre momenten. Av allt att döma kan vissa förändringar i organisationen och en genomtänkt planering av samverkan föra ett stycke närmare målet.

I lärarutbildningen bör lärarlaget utgöras av pedagogiklärare, metodiklärare och handledare. En fullständig integrering förutsätter att också praktiken ingår i det samlade utbildningskomplexet. Handledaren måste alltså ingå i det arbetslag, som planerar och genomför utbildningen för de enskilda lärarkandidaterna. De olika medverkande i lärarutbildningen måste få en avsevärt mera omfattande utbildning för sina uppgifter som lärarutbildare än de erbjuds i dag. Denna utbildning måste innehålla en gemensam bas för att möjliggöra en gemensam syn på uppgiften. Vad beträffar handledarna behöver dessa bland annat få en utbildning som klargör deras uppgifter både när det gäller att för lärarkandidaterna levandegöra innehållet i pedagogikkursen och när det gäller att konkretisera den därpå grundade metodiken. Handledaren måste få möjlighet att planera och genomföra sitt skolarbete som medlem i lärarutbildarlaget. Skolöverstyrelsen har begärt avsevärt ökade anslag till utbildning av lärarutbildare, däribland även handledare, och arbetar nu (1972) med planer för denna utbildning.¹

Det räcker emellertid inte att handledaren har utbildning för sin uppgift som lärarutbildare. Handledaren bör också delta i planeringen av utbildningen. Strävan måste vara att utbildningen för varje enskild lärarkandidat organiseras på ett sådant sätt att praktikdelarna belyser och levandegör kursmoment som studeras vid lärarhögskolan.

För att en verklig integrering ska kunna uppnås behöver de olika handledarna ha regelbunden kontakt med pedagogik- och metodiklärarna vid lärarhögskolan. Detta kan för närvarande stöta på mycket stora svårigheter. Handledarna kanske växlar från år till år. Ofta har de svårt att utan tidsförlust komma till lärarhögskolan för att delta i sammanträden och seminarier. Det finns exempel på att handledare anlitas i skolor som ligger 20—30 mil och i undantagsfall ännu längre bort från den lärarhögskola där lärarkandidatens övriga prak-

¹ LUK kommer att i ett särskilt betänkande ge förslag till hur de olika lärarutbildarna bör utbildas när det gäller våra ämnen.

tisk-pedagogiska utbildning äger rum. För att handledaren ska kunna ingå i det arbetslag som ansvarar för den enskilda lärarkandidatens utbildning bör praktikskolorna i regel koncentreras till ett område inom pendlingsavstånd från lärarhögskolan. Detta kan få vissa konsekvenser för själva lärarhögskoleorganisationen i stort. Vi anser det emellertid så väsentligt att förutsättningar skapas för ett arbetslag, där såväl pedagogik- och metodiklärare som handledare ingår, att vi inte tvekar att föreslå de förändringar i lärarhögskoleorganisationen som kan bli nödvändiga på längre sikt. Vi återkommer till detta i kapitel 21.

Integreringen och de mål man vill nå genom denna är självfallet inte endast en fråga om samordning i planering och genomförande av utbildningen för lärarkandidaterna och gemensam eller delvis gemensam utbildning för de olika slagen av lärarutbildare. Det är också i hög grad en fråga om arbetssätt. Lärarutbildaren måste genom sitt sätt att arbeta tillsammans med lärarkandidaterna ge konkreta exempel på hur man motiverar och aktiverar sina elever, hur man konkretiserar innehållet i undervisningen, hur man individualiserar, hur man planerar och genomför arbetet tillsammans och hur man uppträder i oväntade situationer samt anpassar sig till oförutsedda krav. Lärarutbildaren ska kort sagt bedriva sitt arbete som lärarutbildare på ett förebildligt sätt. Genom att arbeta med lämpligt valda metoder både åskådliggör lärarutbildarna de pedagogiska principerna och förverkligar integreringen av pedagogik-metodik och praktik.

16.3 *Den praktisk-pedagogiska grundutbildningens uppbyggnad i stora drag*

16.3.1 *Förläggning till lärarhögskola*

I kapitel 11 har vi presenterat vårt förslag till organisation och omfattning av hela den grundläggande utbildningen för blivande LUK-ämneslärare vad gäller ämnesstudier och praktisk-pedagogisk utbildning. Här ska vi, innan vi behandlar de olika delarna av

den praktisk-pedagogiska utbildningen, i korthet ange hur vi tänker oss dessa delar inplacerade i utbildningsgången för de enskilda studerandena.

Den praktisk-pedagogiska grundutbildningen utgör ett helt men vi föreslår att en del av denna utbildning ges i anslutning till ämnesstudierna, medan huvudparten ges under ett år vid lärarhögskola efter grundexamen. En utförlig motivering för vårt ställningstagande finns i kapitel 10 Varvad ämneslärarutbildning. Vi har bland annat understrukit att den praktisk-pedagogiska utbildningen för att ge bästa möjliga resultat måste bygga på ämneskunskaper som är adekvata för de stadier utbildningen avser. Ett skäl är också att »lärarhögskoleåret» är förlagt till högskolor med pedagogiska institutioner, som redan nu ansvarar för flera olika slag av lärarutbildning. Lärarhögskolorna ska enligt statsmakternas beslut överta den praktisk-pedagogiska utbildningen av yrkeslärare och sjukvårdslärare samt svara för hela utbildningen av förskollärare. Det finns alltså vid lärarhögskolorna förutsättningar att åstadkomma en gemensam målinriktning, samverkan och förståelse lärargrupperna emellan. Nu sker detta knappast ens för de olika kandidatgrupper som redan har sin utbildning förlagd till lärarhögskola. Skälen härtill ligger inte i bristande insikt om angelägenheten av samverkan utan är av praktisk art. Lokaler och lärtillgång har hittills gjort det svårt att åstadkomma »tvärgrupper» med deltagare från olika utbildningslinjer. Det behövs därför medvetna insatser både på planeringsstadiet och i det konkreta genomförandet av utbildningen för att uppnå den avsedda integrationen i studierna för de olika lärargrupperna. Vissa åtgärder även i fråga om behörighetskraven för tillträde till lärarutbildning och för tjänst som lärarutbildare kan vidtas i syfte att bredda den gemensamma basen i utbildningen för blivande lärare.

16.3.2 *Komponenter i förutbildningen*

Den praktisk-pedagogiska utbildningen måste kunna bygga inte endast på goda kun-

skaper i den blivande lärarens ämnen utan också på kännedom om och personliga erfarenheter av samhället i stort och av skolan som arbetsplats för lärare och andra anställda. För en blivande lärare är en period av arbete på andra arbetsplatser än skolan enligt vår uppfattning ytterst väsentlig. Erfarenhet från arbetslivet bör därför krävas av de blivande ämneslärarna.

I organisationen av ämnesstudierna kan vissa förändringar genomföras så att de blivande ämneslärarna redan före inträdet i lärarhögskolan har fått personlig kontakt med skolan som arbetsplats för lärare.

Parallellt med ämnesstudierna erbjuds studie- och yrkesorientering i förening med arbetsmarknadsorientering. Denna verksamhet håller nu på att organiseras och byggs ut genom UKÄ:s försorg. Utbyggnaden kommer att leda till att SYO blir en fortlöpande verksamhet under tiden för grundstudierna vid filosofisk fakultet. Den kommer inte att ges endast vid spridda informationstillfällen. De studerande kommer under hela studietiden att erbjudas möjlighet att med sakkunniga personer — särskilda studievägledare, arbetsmarknadsfunktionärer och utbildningsledare vid högskolan — diskutera både uppläggningsen av studierna och inriktningen på en kommande yrkesverksamhet. Yrkesinriktningen kommer till uttryck bland annat genom valet av studiekurser i ämnesstudierna. Detta val sammanhänger nära med de informationer som lämnas i SYO.

Det stora flertalet studerande torde emellertid ha behov av också rent praktisk kontakt med det yrkesområde som de överväger att inrikta sig på. Vi föreslår därför en väsentligt utökad lärarinriktad yrkesförberedelse. Denna ska ges i samband med ämnesstudierna och ge de studerande möjlighet att göra ett medvetet positivt yrkesval, när de genomfört studierna fram till grundexamen. Efter arbetslivserfarenhet och ämnesstudier med SYO-verksamhet samt lärarinriktad yrkesförberedelse kan den studerande påbörja utbildningen vid lärarhögskolornas ämneslärarlinje. Vi återkommer till arbetslivserfarenheten i avsnitt 16.4, till den

lärarinriktade yrkesförberedelsen i avsnitt 16.5 och till lärarhögskoleåret i avsnitten 16.6 och 16.7 nedan. Jfr bild i kapitel 11, avsnitt 11.1.2.

16.4 *Arbetslivserfarenhet*

16.4.1 Särskilt behörighetskrav för tillträde till viss lärarutbildning

Det torde vara mycket svårt att verka som lärare i dagens skola, om man inte väl känner det samhälle där skolan ska fungera. Eleverna på alla stadier och i alla skolformer kommer från de mest mångskiftande miljöer när det gäller såväl elevernas hemförhållanden som föräldrarnas arbetsplatser. En god teoretisk och praktisk orientering om det samhälle där skolan verkar och eleverna har sin bakgrund bör kunna underlätta för läraren att fullgöra sitt arbete. Självklart kan man aldrig med även mycket omfattande arbetslivserfarenhet uppnå en fullständig överblick över alla tänkbara miljöer. Men kontakterna på en arbetsplats av annat slag än skolan ger tillfälle att få kännedom om andra förhållanden och andra levnadsvillkor på ett allsidigare sätt än man får som lärare. Läraren kan genom arbetslivserfarenheten öka sin förståelse för hur miljöer och andra sociala faktorer inverkar på individernas utveckling. Han blir bättre förberedd att möta elever, föräldrar och kolleger i olika mer eller mindre krävande situationer.

I proposition 1972: 84 om gymnasieskolans kompetensvärde och i utbildningsutskottets utlåtande (UbU 1972: 31) har gjorts starka uttalanden till förmån för erfarenhet av arbete före inträdet i högskolan. Vi föreställer oss att sådan erfarenhet är ytterst värdefull för de flesta utbildningar, för blivande arbetsledare inom olika verksamhetsområden, läkare, jurister, socialvårdare etc. För alla studerande gäller att de har egen erfarenhet av skolan. De som studerar med sikte på verksamhet inom andra områden än skolan har kanske störst nytta

av att något lära känna det område de inriktar sig på. För blivande lärare bör erfarenhet av andra arbetsplatser än just skolan vara av större värde. Vi finner därför att man inför den fortsatta reformeringen av lärarutbildningen bör uppställa direkt krav på arbetslivserfarenhet inom andra områden än skolväsendet för tillträde till lärarhögskola.

LUK:s uppdrag gäller endast vissa blivande ämneslärare. Den bredare samhällsorientering och större personliga mognad, som arbete i förvärvslivet kan ge, är emellertid lika nödvändiga för alla slag av lärare. Vi anser därför att på längre sikt kravet på arbetslivserfarenhet bör uppställas för alla sökande till lärarhögskola, oavsett om ansökan gäller förskolläraryrket, klassläraryrket eller ämnesläraryrket eller annan utbildning som anordnas eller kan komma att anordnas vid lärarhögskola.

En stark tillströmning till arbetsmarknaden av ungdomar som har endast en teoretisk utbildning eller en förhållandevis begränsad yrkesutbildning bakom sig kan medföra vissa problem, inte minst under tider med överskott på arbetskraft. Vi kan emellertid inte låta konjunkturmässiga växlingar påverka vår principiella uppfattning i fråga om långsiktiga reformbehov.

Ungdomarna kommer i många fall att behöva ytterligare utbildning för sina uppgifter. Det bör underlätta för dem att få den önskade arbetslivserfarenheten, om de är beredda att acceptera arbeten som kräver endast begränsad arbetsinstruktion och handledning.

LUK kan givetvis inte överblicka de arbetsmarknadsmässiga konsekvenserna av ett generellt krav på obligatorisk arbetslivserfarenhet för tillträde till högre studier. Vi har inte heller haft möjlighet att analysera konsekvenserna av ett sådant krav när det gäller blivande lärare. Vi anser emellertid arbetslivserfarenhet angelägen från utbildningssynpunkt och föreslår därför att sådan erfarenhet ska krävas för tillträde till lärarhögskola. Det blir nödvändigt att både skaffa viss erfarenhet av möjligheterna att er hålla arbete, att studera verkningarna på

arbetsmarknaden och, inte minst, att i god tid informera de studerande. Med hänsyn till att konsekvenserna i olika avseenden behöver närmare studeras och informationen utformas för olika grupper föreslår vi ett successivt genomförande även när det gäller blivande lärare. Vårt förslag nu är därför att man uppställer krav på minst ett års erfarenhet av arbete efter gymnasieskolan som särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämnesläraryrket.

16.4.2 Arbetslivserfarenhet — förpraktik

Det är naturligt att arbetslivserfarenhet för LUK framstår som en utomordentligt värdefull tillgång för de studerande. Hittills har för tillträde till flertalet nuvarande LUK-ämnesutbildningar krävts någon form av förpraktik eller förutbildning. Denna utbildning har legat inom det område som den kommande utbildningen inriktar sig på och alltså avsett att ge vissa för det valda studiet nödvändiga förkunskaper. Med arbetslivserfarenhet som särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarutbildning avser vi inte sådana särskilda förkunskaper för studierna. Det är inte fråga om förpraktik av bestämt slag på vissa angivna arbetsplatser. Den blivande läraren ska genom erfarenhet av arbete på andra arbetsplatser än skolan bredda och fördjupa sina kunskaper om samhället och skaffa sig egen erfarenhet från olika områden. Det främsta syftet med arbetslivserfarenheten är att tillförsäkra skolan lärare med en bred samhällsorientering, tillräckligt goda kunskaper om olika miljöer och arbetsförhållanden och viss egen erfarenhet från olika arbetsplatser. På så sätt bör lärarna få ökade möjligheter att förstå elever med olika bakgrund och levnadsvillkor.

Den hittillsvarande förutbildningen har givetvis varit värdefull som inslag i yrkesutbildningen. Den har också, i den mån den utgjorts av praktik, förmedlat kontakt med olika miljöer och gett inblick i arbetsförhållanden som gäller för stora grupper män-

niskor samt kunskaper om hur en arbetsplats fungerar, vilka relationerna är mellan olika befattningshavare, vilken roll arbetsplatsen har i ett större samhällsligt sammanhang, hur arbetsmarknadens organisationer arbetar osv. Praktiken har på så sätt i hög grad kunnat bidra till att vidga de studerandes referensramar och ge dem bättre förutsättningar både att förstå människor som har andra funktioner än de själva och att känna ansvar för olika slag av samhällsliga skeenden. De har säkerligen vunnit större personlig mognad genom arbetet utanför skolan. Men detta kan uppnås genom arbete på arbetsplatser av skilda slag. Samhällsorienteringen bör dessutom kunna få större bredd, om arbetet sker på en arbetsplats av helt annat slag än skolan.

De egna ämnena och det egna yrket lär man känna under utbildningen. I den mån praktik utanför högskolan inom de egna ämnesområdena anses böra ingå i eller ligga till grund för studierna bör denna praktik enligt vår uppfattning planeras och ledas av högskolan. Detta kan knappast gälla mer än ett urval av studerande under begränsad tid. Vi hänvisar här till ett uttalande i ovan nämnda prop. 1972: 84 (s. 108) om de risker för en förstärkning av den sociala snedrekryteringen till högre studier som kan följa, om man tillmäter praktik inom det egna ämnesområdet särskilt stort meritvärde vid urval av sökande.

»Från denna synpunkt», uttalar departementschefen, »inger utredningens (KU) förslag att s. k. särskilt värdefull yrkeserfarenhet skall ge tilläggspoäng tvekan. Den som av sociala eller geografiska skäl har goda möjligheter att välja arbetsuppgifter i en anställning efter gymnasieskolan kan härigenom komma att gynnas otillbörligt i jämförelse med den som inte har sådana valmöjligheter.» De nödvändiga förkunskaperna för studier i LUK-ämnen kan erhållas inom gymnasieskolans ram. Gymnasieskolan ger också i övrigt nödvändiga kunskaper och färdigheter för studierna vid högskolan. Bland annat av detta skäl har vi inte ansett det behövligt att kräva praktik inom just det område studierna avser.

16.4.3 Arten av yrkesverksamhet

LUK har diskuterat vilka slag av arbeten som ska godtas som arbetslivserfarenhet och har stannat för följande allmänna beskrivning. Med arbetslivserfarenhet avser vi erfarenhet av arbete som fullgjorts efter avslutad skolgång och som innebär anställning. Arbete i det egna hemmet bör enligt vår uppfattning inte godtas som arbetslivserfarenhet. Det kan emellertid finnas fall då sådant arbete innebär en form av anställning. Vi syftar t. ex. på vård av dagbarn, sjuka eller äldre människor. I varje fall en del av arbetslivserfarenheten bör kunna fullgöras som kommunalt anställd eller privat vårdare. Värnplikstjänstgöring och yrkesutbildning bör inte betraktas som arbetslivserfarenhet. Frågan om arten av det arbete som ska kunna tillgodoräknas måste emellertid belysas närmare och analyseras i anslutning till individuella fall. För att tas i beaktande ska arbetet omfatta sammanlagt minst ett år efter gymnasieskolan och om möjligt ha skett i sammanhängande perioder om minst två månader.

I princip bör, som framgår av det nyss framförda, med arbetslivserfarenhet förstås erfarenhet vunnit genom anställning på en arbetsplats. Många olika slag av arbetsplatser och arbeten kan komma i fråga. Alla ungdomar har egen erfarenhet av skola. För en blivande lärare är det väsentligt att känna till även andra områden. Vi föreslår därför att den som ska bli lärare ska fullgöra minst ett års arbete på andra arbetsplatser än skolan. Om arbetslivserfarenheten omfattar mer än ett år kan arbete även inom skolan tillgodoräknas men bör inte tillmätas större värde än arbete inom andra områden.

16.4.4 Meritvärde

Nuvarande meritvärderingsbestämmelser för tillträde till lärarhögskola är endast temporära. De kommer dock att kompletteras med grunder för beräkning av meritvärde för arbetslivserfarenhet. Studier ger poäng på följande sätt. Den som har 120 poäng i

sin fil. kand.-examen får lägst 24 och högst 32 meritpoäng. Den lägsta meritpoängen gäller släta betyg utan spetsar, den högsta gäller betyg med spets på varje studiekurs. För studier utöver 120 poäng ges meritpoäng från 0,4 till 2,7 i varje ämne beroende på om studierna gäller »tjänstens ämnen» eller inte samt givetvis beroende på omfattningen. Upp till 180 studiepoäng kan tillgodoräknas varvid sammanlagt högst 4,5 meritpoäng kan erhållas utöver grundpoäng- en. Vissa inskränkningar gäller dock.

Ett års arbetslivserfarenhet bör inte ge meritpoäng, eftersom det utgör krav för tillträde till lärarhögskolan. Arbetslivserfarenhet av längre varaktighet än ett år bör däremot tillgodoräknas som merit. Eftersom frågan om meritvärdet av arbetslivserfarenhet nu behandlas av SÖ, lägger LUK inte fram något eget förslag.

16.4.5 Tidpunkt för införande av krav på arbetslivserfarenhet

I avsnitt 16.4.1 har vi förutsatt, att krav på arbetslivserfarenhet inte kan uppställas som obligatorium förrän efter några år. De studerande måste få information i god tid. Överläggningar måste föras med arbetsmarknadens parter. En rad detaljfrågor måste lösas. Former måste fastställas för hur arbetslivserfarenhet ska dokumenteras. Detta kräver en förberedelsestid. Frågan när arbetslivserfarenheten ska inhämtas är också av betydelse. Självfallet bör man inte låsa tidpunkten då förvärvsarbete ska bedrivas för att få tillgodoräknas vid tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Det är emellertid angeläget att de studerande får möjlighet att inhämta arbetslivserfarenheten direkt efter gymnasieskolan, innan de börjar sina högskolestudier. Med hänsyn till de olika faktorer som vi här berört föreslår vi, att ett års arbetslivserfarenhet efter gymnasieskolan snarast möjligt uppställs som särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Dessförinnan bör sådan erfarenhet tillgodoräknas som merit om den omfattar minst ett år. Vid beräk-

nande av meritvärdet bör de synpunkter beaktas, som vi framfört i avsnitten 16.4.3 och 16.4.4.

16.5 Lärarinriktad yrkesförberedelse

16.5.1 Yrkesförberedelse och ämnesstudier

En successiv inriktning på läraryrket sker inte endast genom val av ämnen och studiekurser. Den sker också genom en viss direkt yrkesförberedelse i form av praktisk och teoretisk orientering om skolan. Nuvarande FPP ska enligt vårt förslag ersättas med en mera omfattande lärarinriktad yrkesförberedelse. Denna yrkesförberedelse förutsätts ligga till grund för den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskola. De studerande bör alltså ges möjlighet att påbörja den egentliga lärarutbildningen redan under de år som främst ägnas åt ämnesstudier. En sådan påbörjad yrkesutbildning kan inte som nuvarande FPP begränsas till att vara en teoretisk orientering utan egentlig miljökontakt. Den måste bli mera konkret och upplevas ha ett direkt samband med ämnesstudierna men får inte inkräkta på tiden för dessa studier.

I kapitel 10 Varvad ämneslärarutbildning har vi anfört en rad skäl för inslag av direkt praktisk yrkesförberedelse i ämnesstudierna. Utöver vad vi tidigare framhållit vill vi i detta sammanhang understryka, att många studievägar inom högre utbildning innehåller ett mått av praktisk yrkesförberedelse. Det räcker att peka på utbildningen av psykologer, läkare, tandläkare, sjuksköterskor, veterinärer, socionomer och ingenjörer. Praktiken i dessa utbildningar är omfattande och täcker i vissa fall hela terminer eller mera. Men kortare perioder av praktik förekommer också, t. ex. i den högre tekniska utbildningen.

I nyssnämnda exempel har den studerande valt yrkesinriktning redan före studiernas början. Praktiken är ett led i utbildningen och knappast avsedd som ett hjälpmedel i den successiva orienteringen fram till ett yrkesval. Det är i stort sett endast de filosofiska fakulteterna som bygger på principen

om ett successivt och sent definitivt yrkesval. I övriga högre utbildningar är det naturligt att kombinera de teoretiska studierna med viss praktisk yrkeserfarenhet inom det område utbildningen siktar till. Den stimulans i studierna som en direkt kontakt med ett planerat yrke uppenbarligen kan innebära bör enligt LUK:s uppfattning inte undanhållas de studerande vid filosofisk fakultet. Med hänsyn till att dessa studier för närvarande i regel inte i sig själva ger en yrkesinriktning, bör kontakten utformas så att de studerande också kan pröva sina anlag och förutsättningar för yrket i fråga.

Yrkeskontakten bör emellertid inte komma alltför tidigt. De studerande bör ha någon erfarenhet av studierna, innan de börjar inrikta sig på ett bestämt yrke. Den bör inte heller ha sådan omfattning, att de studerande redan under tiden för ämnesstudierna binds till ett bestämt yrke. Bredd bör om möjligt karakterisera ämnesstudierna upp till 60-poängsnivån i varje ämne och ge de studerande tid och tillfälle att noga tänka igenom det preliminära yrkesvalet. Yrkesförberedelsen bör inskränkas till att vara ett hjälpmedel för det definitiva yrkesvalet, en stimulans i studierna och en förberedelse för den egentliga yrkesutbildningen. För blivande ämneslärare måste denna följa, sedan erforderliga ämneskunskaper inhämtats. Vi har också tidigare, bland annat i detta kapitel, klargjort att vi anser det nödvändigt att — liksom nu är fallet beträffande blivande ämneslärare — förlägga huvudparten av den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande lärare i LUK-ämne och annat ämne till tiden efter avlagd grundexamen (fil. kand.-examen).

16.5.2 Yrkesförberedelse för alla studerande?

Innan vi lägger fram förslag om utformningen av den tänkta yrkesförberedelsen för blivande lärare, måste en annan fråga beröras. Knappast alla studerande har behov av yrkesförberedelse parallellt med ämnesstudierna. Vilka som bör få detta inslag i studierna sammanhänger både med

vilka andra former av yrkesförberedelse som erbjuds och med hur lång den första studieperioden är. Om studieperioderna är korta och varvas med yrkesarbete, är behovet av yrkesförberedelse inlagd i studierna självfallet inte lika stort som om den första studieperioden är förhållandevis lång. Den som från början inriktar sig på en kombinationsutbildning (kombination av högskolestudier och högre specialkurs vid gymnasieskola) torde inte heller behöva yrkesförberedelse i de allmänna ämnesstudierna.

Vi har utgått från att den första perioden av ämnesstudier för blivande ämneslärare kommer att vara lika lång som nu, dvs. omfatta tre års normalstudietid. Detsamma kan antas gälla det stora flertalet andra heltidsstuderande vid filosofisk fakultet, som siktar till en fil. kand.-examen. För alla dessa studerande torde en viss praktisk-teoretisk yrkesförberedelse i direkt anslutning till en arbetsplats utanför skolan vara av stort värde både som stimulans för studierna och som hjälpmedel i den successiva studieplaneringen fram mot ett yrkesval. På längre sikt kan det visa sig ändamålsenligt att alla heltidsstuderande vid filosofisk fakultet som utan avbrott för yrkesarbete studerar fram mot grundexamen får ett inslag av direkt praktisk-teoretisk yrkesförberedelse i studierna. Den studerande ska själv i samband med SYO välja område för denna yrkesförberedelse.

Om ett stort antal studerande vid filosofisk fakultet får yrkesförberedelse inriktad mot olika yrkesområden inlagd i ämnesstudierna, blir det möjligt att utforma läsåret i princip lika för det stora flertalet studerande som läser på heltid. Förslaget innebär nämligen, att yrkesförberedelsen ska ske i samband med ämnesstudierna men inte utgöra en del av dessa. Den tid som nu står till förfogande för studier fram till en viss poängsumma, dvs. antalet studieveckor per termin, får inte minskas. Studietiden är redan nu pressad. Yrkesförberedelsen måste alltså möjliggöras på annat sätt. Vi föreslår att det sker genom en flexibel studieorganisation. Ämnesstudierna bör kunna spridas över en större del av kalenderåret

än nu, så att yrkesförberedelsen kan ske under tider, då arbetet på de flesta arbetsplatser pågår i full utsträckning. Så är i allmänhet inte fallet under nuvarande ferietid vid högskolan. Yrkesförberedelsen måste därför ske under normal terminstid. Detta kan medföra att arbetsåret sträcks ut, men det innebär inte att studietiden förlängs utöver tre år. Omfattningen av de akademiska lärarnas tjänstgöring bör inte påverkas. Studierna bör kunna organiseras med saxning på så sätt att studerande som deltar i yrkesförberedelse sammanförs till särskilda grupper. Då undviker man en ökning av antalet behövliga lärartimmar.

Om ämnesstudierna sprids över en större del av året än nu, kommer viss del av tiden 3 juni—31 augusti att behöva tas i anspråk. Denna tid ska enligt nu gällande bestämmelser normalt hållas fri för att underlätta för de studerande som fullgör värnpliktstjänstgöring att i största möjliga utsträckning följa undervisningen under hela läsåret före eller efter värnplikten. På längre sikt kan en flexiblare läsårsorganisation än nu komma att aktualiseras. Om så sker bör det bli möjligt att utan svårigheter planera in perioder av yrkesförberedelse för samtliga heltidsstuderande. Vårt förslag innebär också att den första studietermen inte innehåller någon yrkesförberedelse. Den terminen bör studierna alltså kunna börja något senare. Genomförandet av vårt förslag underlättas givetvis också om värnpliktstjänstgöringen avkortas och om huvudtanken i betänkandet om samordning värnplikt-studier genomförs, dvs. att värnplikten ska ha fullgjorts innan högskolestudierna påbörjas.

Det bör framhållas, att yrkesförberedelsen inte behöver förlänga den årliga studietiden på sådant sätt att studiemedel behöver utgå för mer än tio månader per år.

16.5.3 Lärarinriktad yrkesförberedelse för blivande ämneslärare

LUK kan mycket väl tänka sig att alla heltidsstuderande vid filosofisk fakultet — i den mån de siktar till fullständig grundexamen — skulle kunna vara betjänta av

yrkesförberedelse i annan form än den studierna innebär. Det är emellertid inte vår uppgift att föreslå förändringar för andra studerande än blivande lärare i vissa ämnen. Eftersom dessa blivande lärare dels i regel kommer att läsa ytterligare minst ett ämne, dels föreslås få sin praktisk-pedagogiska utbildning förlagd till lärarhögskolornas ämneslärarlinjer kommer vårt förslag om yrkesförberedelse emellertid att gälla alla studerande vid filosofisk fakultet som under ämnesstudietiden inriktar sig på läraryrket.

Förslaget innebär bland annat att det som inhämtas genom lärarinriktad yrkesförberedelse under ämnesstudietiden ska ligga till grund för den avslutande utbildningen vid lärarhögskola. Kursinnehållet måste därför förmedlas till alla som planerar att bli lärare. En studieorganisation som innebär förberedelse för läraryrket för vissa ämneslärare men inte för andra är varken önskvärd eller rimlig. Den är inte önskvärd därför att yrkesförberedelsen skulle riskera att bli i hög grad ämnesbunden och inte inriktad på uppgifter gemensamma för alla lärare. Ett av våra syften är att utveckla den för alla lärare gemensamma yrkesutbildningen. Yrkesförberedelsen bör därför bland annat ge en inblick i lärararbetet som sådant. Det är inte heller rimligt att de som fått yrkesförberedelsen får utnyttja en stor del av tiden vid lärarhögskolan till att repetera stoff som de redan inhämtat. Den lärarinriktade yrkesförberedelsen bör av nu anförda skäl gälla alla som avser att bli lärare. Vi föreslår därför att sådan yrkesförberedelse anordnas för alla studerande vid filosofisk fakultet som överväger eller avser att bli lärare. Vidare föreslår vi liksom ovan (16.4.5) beträffande arbetslivserefarenheten att genomgång av lärarinriktad yrkesförberedelse uppställs som särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje.

16.5.4 Yrkesförberedelsens omfattning

Den lärarinriktade yrkesförberedelsen ska enligt vårt förslag inrymmas i normalstudie-

tiden för fil. kand.-examen, dvs. sex terminer, men inte inkräkta på tiden för ämnesstudierna. Den måste alltså begränsas i tid. Det har därför varit nödvändigt att föreslå så korta perioder av yrkesförberedelse i ämnesstudierna att de på det sätt vi angivit i avsnitt 16.5.2 kan inrymmas under såväl högskolans som skolans vanliga terminstid. Begränsningen av periodernas längd motiveras bland annat av önskvärdheten att infoga dem under pågående ämnesstudier utan förlängning av normalstudietiden om tre år. Vi har också funnit det angeläget att utforma vårt förslag så att nu gällande tidsram för studiemedel, tio månader per år, ska kunna hållas.

Utbytet av en tidsmässigt starkt begränsad yrkesförberedelse kan självfallet bli större, om den studerande har arbetslivserfarenhet som bakgrund än om den förberedande utbildningen för ett visst yrke blir den studerandes första kontakt med arbete av annan art än studier. Det är bland annat därför önskvärt, såsom vi redan framhållit, att en period av arbetslivserfarenhet ligger mellan gymnasieskolan och högskolestudierna.

Syftet med den lärarinriktade yrkesförberedelsen är att den studerande ska få tillfälle både till praktik och till att inhämta viss teori, som har direkt anknytning till praktiken och kan bidra till att göra utbytet av denna större samtidigt som den förstärker yrkesinriktningen och förbereder den egentliga yrkesutbildningen. Perioderna måste göras så långa att detta syfte kan nås.

Vi har också övervägt periodernas längd med utgångspunkt i vad en blivande ämneslärare bör erbjudas av lärarledd undervisning och handledd praktik. Vi har då funnit, att den lärarledda undervisningen bör omfatta sammanlagt ca 50 timmar. Utslaget på fyra terminer blir detta tre dagar per termin, om något mera tid beräknas för självstudier och individuellt arbete än för lärarledd undervisning. Om den handledda praktiken ska kunna ge någon uppfattning om förhållandena i skolan, om relationerna mellan elever och lärare, mellan

elever-lärare och andra som är verksamma i skolan, om kraven på den enskilda befattningshavaren och villkoren för just lärarens arbete, bör varje enskild period omfatta mer än en vecka. Vill man skapa möjligheter för de studerande att auskultera i en och samma klass och därvid följa arbetet i klassen, är det nödvändigt att ta i anspråk minst två veckor. Vi anser oss inte heller av skäl som vi redovisat ovan kunna föreslå längre tid än två veckor.

Med hänvisning till ovanstående föreslår LUK att lärarinriktad yrkesförberedelse i samband med ämnesstudierna ges i perioder om två veckor under fyra av de fem sista terminerna av ämnesstudierna, sammanlagt alltså under åtta veckor. Vi återkommer nedan till hur perioderna bör inplaceras i den enskilda studerandens studiegång.

16.5.5 Övervägt val av yrkesinriktning

För att det ska vara meningsfullt att ge förberedande yrkesutbildning under ämnesstudierna, måste denna utbildning kombineras med SYO som meddelas vid högskolan. UKÄ har i sina petita flera år givit »mycket hög prioritet» åt studievägledningen vid i synnerhet de filosofiska fakulteterna. UKÄ framhåller också att en förstärkning av universitetsenheternas studievägledning förutsätter en motsvarande satsning från arbetsmarknadsverkets sida. Även yrkesvägledningen och arbetsmarknadsinformationen behöver alltså förstärkas. Viss ökning av resurserna har beviljats av riksdagen och utbyggnaden avses fortsätta.

Om den studerandes val av yrke inom en sektor av arbetsmarknaden ska bli ett ställningstagande som mognar fram under studierna, måste enligt vår uppfattning studievägledningen kombineras med både arbetsmarknadsinformation och enskild yrkesvägledning. Den studerande måste ha klart för sig inte endast sina egna förutsättningar för ett planerat yrke utan också möjligheterna att senare förverkliga yrkesvalet genom att erhålla anställning. Vi har räknat med att

ämnesstudierna och SYO-verksamheten under det första studieåret för många studerande ska kunna leda fram till ett övervägt val av yrkesförberedelse för läraryrket. Antalet deltagare i denna yrkesförberedelse bör bli lägre än nu i FPP. Detta antal har för övrigt sjunkit kraftigt från ca 5 500 1969/70 till ca 3 500 1971/72. De som väljer lärarinriktad yrkesförberedelse i framtiden kommer också genom utbyggd SYO att ha fått möjlighet att överväga sitt val bättre än de som väljer FPP. Denna börjar nu före ämnesstudierna och föregås inte av annan orientering än den som ges i skolan och vid arbetets start i högskolan.

Yrkesvägledningen blir i lika hög grad som studievägledningen en betydelsefull faktor i studieorganisationen. Det är viktigt att båda slagen av vägledning ges under hela studietiden och får formen av både kollektiv orientering — muntligen och i form av tryckt informationsmaterial — och enskild vägledning. (Jfr kapitel 6.)

16.5.6 Yrkesförberedelsens innehåll

Den lärarinriktade yrkesförberedelsen ska som vi redan framhållit bestå av både lärarledd undervisning och praktik. Den lärarledda undervisningen ska ge de studerande orientering om läroplanerna både vad gäller skolan som helhet och vad gäller de studerandes egna ämnen. Praktiken ska ge en inblick i skolan som arbetsplats för elever, lärare och andra befattningshavare, om läraren som medverkande i elevernas personliga utveckling, som elevvårdare och som ledare för elevernas skolarbete samt om de väsentligaste kraven på kunskaper, färdigheter och attityder hos dem som undervisar i den studerandes ämnen. För att detta ska bli möjligt måste inte endast rektor, studierektor och lärare i de studerandes ämnen engageras. Även skolans olika specialister och övriga medarbetare bör fungera som handledare för praktiken och ledare av seminarier m. m.

Var och en av de fyra perioderna i yrkesförberedelsen bör ha ett tema. Vi har arbetat ut ett förslag till innehåll, som ingår

i del II av detta betänkande. Enligt detta förslag ska period 1 ha som tema orientering om verksamheten i skolan med särskild tonvikt på eleven. Ansvar för denna period ligger främst på rektor/studierektor. Period 2 bör ägnas åt elevernas arbete i det ena av den studerandes ämnen, period 3 åt det andra ämnet. Huvudlärarna i de olika ämnena bör ha huvudansvaret för dessa perioder men även andra lärare kan självfallet medverka. Period 4 har som tema skolans elevvårdande verksamhet, speciella elevvårdsorganisation samt administration. Även under denna period bör skolans ledning medverka. I övrigt bör seminarier och handledning skötas av den speciella elevvårdspersonalen och skolans administrativa personal. Under alla fyra perioderna ska de studerande ges tillfälle att göra eleviakttagelser i och utanför skolarbetet. Dessa eleviakttagelser bör även gälla elever med skolsvårigheter. Den som studerar mer än två ämnen bör förlägga period 2 och 3 på sådant sätt att yrkesförberedelsen kan anknytas till samtliga studerade ämnen.

Av den sammanlagda tiden bör ca 50 timmar ägnas åt pedagogik-metodik. Denna undervisning bör dels ta upp allmänpedagogiska problem med koncentration på relationen elev-lärare, dels innefatta viss ämnesanknuten didaktik. Den senare kan bygga på ämnesstudierna och när det gäller studerande i vissa LUK-ämnen bland annat på den färdighetsträning som kan komma att ske i samverkan med elev- och fritidsgrupper samt på iakttagelser under praktiken. För att underlätta anknytningen till studierna föreslår vi att de fyra perioderna av yrkesförberedelse ska kunna inplaceras under fyra av de fem sista terminerna. På så sätt kan de två ämnesanknutna didaktikperioderna förläggas under terminer då olika ämnen studeras. Valet av yrkesförberedelse kan ändå bygga på minst en termins SYO.

Avsikten är att pedagogik och metodik (didaktik) ska integreras och funktionellt utgöra ett ämne. Undervisningen ska omfatta ett fåtal föreläsningar och huvudsakligen

ges genom seminarier och gruppdiskussioner som förberedelse för och belysning av auskultationer och praktiskt arbete. Huvudparten av denna undervisning, ca 40 timmar, bör ges av lektorer från lärarhögskola. Återstoden, ca 10 timmar, bör ges på praktikskolan av lämpliga personer, t. ex. skolledare, lärare i den studerandes ämnen, elevvårdsexperter, ekonomi- och administrationspersonal. Vi hänvisar i övrigt till studieplanen (2.3.1) i del II av detta betänkande samt till kapitel 22 om Utbildningens ledning, personal m. m. och kapitel 23 Kostnader.

Den handledda praktiken ska liksom teorin koncentreras på förhållandet elev-lärare men också belysa förhållandet mellan skolans olika befattningshavare i övrigt och ge en uppfattning om skolan som arbetsplats. Nedan följer exempel på innehållet i den lärarinriktade yrkesförberedelsen.

Avsikten är att de studerande så långt möjligt ska delta aktivt i de olika verksamheterna och hjälpa till med arbetsuppgifter som de olika befattningshavarna kan överlämna till dem. De ska inte vara passiva åskådare utan aktiva praktikanter. Rubriken — Skolans värld — understryker att praktiken ska vara så mångsidig som möjligt. Varje studerande bör dock under de två didaktikperioderna främst få tillfälle att följa och medverka i arbetet i klass.

Exempel på innehåll i lärarinriktad yrkesförberedelse inom

Skolans värld

Information om praktiska frågor

Rundvandring med presentation av skolans institutioner och övriga lokaler

Information om skolans mål

Auskultationer

Elevobservationer

Grupparbete för redovisning av elevobservationerna

Metodobservationer

Undervisningsprinciper

Olika arbetssätt

Planering av undervisningen

Lektionsförberedelser

Förberedelser i lärarlag

Läromedel

Arbete som lärarassistent

Deltagande i ämneskonferenser

Skolans administrativa verksamhet (rektor, studierektor, vaktmästare, institutionsföreståndare)

Elevvårdande verksamhet, skolsociala åtgärder

Skolpsykologisk verksamhet och skolhälsovård

Specialundervisningen

SYO

Fritidsverksamhet, friluftsdagar, lägerskolor

Diskussioner under ledning av erfarna lärare, främst i den studerandes egna ämnen, rektor, studierektor m. fl. befattningshavare i skolan samt om möjligt metodiklektor.

Vårt förslag till innehåll och utformning av den lärarinriktade yrkesförberedelsen gör den till en så omfattande och så värdefull del av de blivande lärarnas studier att som redan framhållits deltagande bör krävas för tillträde till den egentliga lärarutbildningen vid lärarhögskola. Vi föreslår att så sker. Yrkesförberedelsen blir alltså enligt vårt förslag ett viktigt led i yrkesutbildningen för dem som fortsätter vid lärarhögskola.

16.5.7 Yrkesförberedelsens organisation

Yrkesförberedelsen bör så långt möjligt förläggas till alla skolformer och stadier, där den studerandes ämnen förekommer. För att underlätta anordnandet av seminarier m. m. och för att hålla kontakten med den lärarhögskola som har ansvaret för yrkesförberedelsen bör de studerande helst placeras i grupper om vardera mellan tre och tio studerande vid varje praktikskola. Själva arbetet bör genomföras i mindre grupper. Det är lämpligt att sammanföra två, tre studerande med samma ämne till auskultationer, observationer, grupparbete m. m. Deltagarna i dessa smågrupper bör också ingå i samma seminariegrupper i teoriundervisningen.

De skolor som används för den lärarinriktade yrkesförberedelsen bör ligga inom

pendlingsavstånd från studieorten, så att extra kostnader inte uppkommer för bostad och uppehälle. Både den lärarinriktade yrkesförberedelsen och den avslutande praktikanttjänstgöringen (se nedan avsnitt 16.6) kommer att kräva ett nära samarbete mellan högskolans olika ämnesinstitutioner, lärarhögskolan och de kommunala skolmyndigheterna. Vi återkommer till denna fråga i kapitel 22.

16.5.8 Alternativa former av yrkesförberedelse

Studierande som först mot slutet av grundstudierna kommer fram till ett yrkesval bör inte vara uteslutna från möjligheten att bli lärare. Sådana studerande bör på annat sätt kunna inhämta de erfarenheter som yrkesförberedelsen under ämnesstudietiden ger. Vi nöjer oss här med att lämna några exempel på hur detta skulle kunna ske. Väsentligt är enligt vår uppfattning att kraven på de erfarenheter som ska kunna ersätta yrkesförberedelsen inte sätts för lågt. Genom att den reguljära yrkesförberedelsen sprids över fyra terminer får de studerande tillfälle att gradvis växa in i det valda yrket och att mogna i sin yrkesmedvetenhet. Man uppnår också under ämnesstudietiden en viss varvning med den praktisk-pedagogiska utbildningen. Detta bör enligt vår uppfattning medverka till ett positivt studieresultat. Om den lärarinriktade förberedelsen för studierna vid lärarhögskola sker först efter ämnesstudierna, bör den för att ge de studerande möjlighet till en individuell anlags- och intresseprövning omfatta en något längre tid än åtta veckor. Eftersom studierna vid lärarhögskola påbörjas två gånger per år blir det antagligen i de flesta fall naturligt att utnyttja en hel termin för ändamålet.

Ett sätt att efter grundstudierna skaffa sig inblick i skolans värld och lärarens arbete är att under en sammanhängande tid delta i flera tvåveckorsperioder med olika teman. Tillsammans kan dessa perioder ge samma praktiska erfarenheter och samma kurs i pedagogik-metodik som motsvarande

utbildning fördelad på fyra terminer. Yrkesförberedelse i denna form kan inte berika ämnesstudierna på samma sätt som den reguljära förberedelsen men den kan ge en uppfattning om läraryrket och om skolan som arbetsplats. Ett annat tänkbart sätt att genomgå yrkesförberedelse efter studierna är att under en tid som motsvarar ungefär en termin med minst halv tjänstgöring vikariera som lärare eller lärarassistent. Också andra vägar att inhämta yrkesförberedelsen kan komma i fråga. Tills mera erfarenhet vunnits kan det bli nödvändigt att från fall till fall ta ställning till frågan om motsvarande förberedelse för tillträde till lärarhögskolans ämneslärarlinje för de sökande som inte deltagit i lärarinriktad yrkesförberedelse under ämnesstudierna.

På vilket sätt yrkesförberedelsen än fullgörs bör de kunskaper som ges genom den lärarledda undervisningen inhämtas. Detta kan ske genom studium av en mindre litteraturkurs. Litteraturkursen och så långt möjligt även tjänstgöringen bör planeras i kontakt med lärarhögskola.

Väsentligt är att yrkesförberedelsen, antingen den sker under tiden för ämnesstudierna eller efter avlagd grundexamen, utformas och uppfattas som en integrerad del av den egentliga lärarutbildningen. Om den i likhet med FPP tenderar att bli en ren formalitet kan den inte bli det led i en bättre lärarutbildning vi avser att den ska vara.

16.6 *Praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola*

16.6.1 Den praktisk-pedagogiska utbildningen — en enhet

LUK har tidigare haft möjlighet att framlägga sina synpunkter på utformningen av utbildningen vid lärarhögskola. Detta skedde först i yttrande över förslag från SÖ om ny utformning av praktikterminen. Vi framhöll då bland annat att utbildningen vid lärarhögskola måste betraktas som en helhet. Vi begränsade vårt yttrande till att gälla ämneslärarlinjen och underströk att

pedagogik, metodik och praktik måste integreras under hela året vid lärarhögskola. Vi ville alltså inte betrakta den ettåriga utbildningen som uppdelad i två olika delar, en lärarhögskoletermin och en praktiktermin.

LUK föreslog att man för att åstadkomma en mera fullständig integrering av de tre komponenterna pedagogik, metodik och praktik skulle föra över en viss del av teoriundervisningen från första terminen till den andra. Vårt förslag innebar att man borde ha både praktik och teori under hela året. Det borde emellertid förekomma förhållandevis mera teori under första terminen och förhållandevis mera praktik under andra terminen. Förslaget innebar vidare en omfördelning av tiden för teori och praktik, så att praktiken skulle komma att omfatta sammanlagt 24 veckor, varav i regel åtta veckor under den första terminen och 16 veckor under den andra terminen. Teorin skulle omfatta sammanlagt 16 veckor, varav i regel 12 veckor under den första terminen och fyra veckor under den andra terminen, om de två terminerna var lika långa. I verkligheten är terminerna något olika. Höstterminen blir i regel något kortare än vårterminen, trots att lärarhögskolorna i allmänhet börjar studierna i mitten av augusti.

Kungl. Maj:t uppdrog den 30 juni 1971 åt skolöverstyrelsen att i samråd med LUK inkomma med ett omarbetat förslag till utformning av praktiken vid lärarhögskola. Detta nya förslag tog upp de synpunkter LUK framfört i sitt yttrande. Det överlämnades till Kungl. Maj:t den 1 mars 1972. LUK har i yttrande den 12 oktober 1972 i allt väsentligt tillstyrkt de framlagda förslagen. Beslut har ännu inte fattats.

16.6.2 Praktikant i stället för praktiklärare

En av de mest betydelsefulla förändringarna i organisationen av praktiken fanns redan i skolöverstyrelsens förslag av oktober 1970. Förändringen innebar att den nuvarande praktikterminen, som ju fullgörs genom tjänstgöring som lärare, skulle ersättas med praktikanttjänstgöring, dvs. lärarkandidaten

skulle tillsammans med handledaren utgöra ett arbetslag som gemensamt hade ansvar för undervisningen i en klass eller i vissa klasser och grupper. Förslaget har från början tillkommit med hänsyn till bland annat de mycket stora svårigheter som har visat sig förenade med uppgiften att skaffa praktikplatser. Det är svårt att hitta vakanta tjänster. Framför allt är det svårt att för lärarkandidaterna på ämneslärarlinjen hitta vakanta tjänster i lämpliga ämneskombinationer vid skola där samtidigt handledarfrågan kan få lämplig lösning. Det har blivit nödvändigt att utnyttja praktikplatser även på mycket långt avstånd från lärarhögskolan. Detta har i sin tur medfört att metodiklektorerna tvingats använda alltför lång tid på att resa till praktikskolorna. Kontakten mellan lärarkandidaten och högskolan har därför ofta blivit svag. En anordning, där lärarkandidaten och handledaren utgör ett arbetslag och där man alltså inte är beroende av vakanta tjänster för att finna praktikplatser, skulle åtminstone delvis kunna undanröja de praktiska svårigheterna. Praktikplatser skulle kunna anskaffas på närmare håll, om man inte var beroende av vakanser.

Från pedagogisk synpunkt skulle en omläggning till praktikanttjänstgöring medföra fördelar. Praktikanttjänstgöringen skulle på ett helt annat sätt än den hittillsvarande praktikterminen kunna bli ett led i lärarkandidatens utbildning. Lärarkandidaten skulle inte ensam behöva ha ansvar för elevernas undervisning. Ansvar skulle vila på handledaren, som också skulle ha hand om kandidatens utbildning, bland annat genom att kontinuerligt följa upp och diskutera de erfarenheter kandidaten gör i arbetet. På så sätt skulle praktiken kunna bli en direkt konkretisering av de kunskaper som lärarkandidaten inhämtar i pedagogik och metodik.

16.6.3 Mera tid för studier i pedagogik och metodik

LUK hade i sitt yttrande över skolöverstyrelsens förslag från oktober 1970 fram-

hållit att utrymmet för studier i främst pedagogik var alltför litet vid lärarhögskolornas ämneslärarlinje. Man behövde anslå mera tid för lärarkandidaterna att inhämta kursen i pedagogik. Samtidigt underströk LUK att man inte skulle betrakta pedagogiken som från metodiken helt fristående undervisning. Tvärtom borde pedagogik och metodik funktionellt samordnas till en enhet, dvs. pedagogiklärare och metodiklärare borde hela tiden samarbeta. LUK föreslog att man för att underlätta genomförandet av en sådan integrering skulle öka tiden för pedagogiken till 120 timmar, dvs. man borde ha lika många lärartimmar för pedagogik som för metodik. Tillsammans för de båda ämnena skulle det alltså bli 240 timmar.

Skolöverstyrelsen tog fasta på LUK:s förslag och utvecklade det ytterligare. Den sammanlagda undervisningstiden för pedagogik och metodik borde ökas till 240 timmar. Studerande på ämneslärarlinjen har enligt SÖ nått en så hög grad av studieförmåga att behovet av lärarledd undervisning för kursinnehåll av relativt elementär art normalt måste betraktas som mycket begränsat. Det finns emellertid enligt SÖ stort behov av en undervisning som går »skollivets och arbetsformernas problem in på livet genom en konkret exemplifierad penetration av dessa». Detta gäller särskilt socialpsykologiska problem, barn- och utvecklingspsykologi, elevvårdsfrågor, specialundervisning och invandrarfrågor. Undervisning om sådana problem och sådana moment måste rimligen ske i form av gruppdiskussioner och seminarieövningar. De kan endast i begränsad utsträckning bygga på litteraturläsning. Ett tillskott av lärartimmar för i första hand seminarier blir därför nödvändigt.

De frågor som anges i SÖ:s skrivelse kan inte betraktas som vare sig renodlad pedagogik eller renodlad metodik. Snarast är de en kombination av båda eller ligger i ett gränsområde mellan vad som traditionellt menas med pedagogik och metodik. Undervisningen syftar bland annat till att skapa en positiv attityd till dessa frågor och göra lärarna medvetna om olika metoder

att söka lösa eventuella problem. Lärare för undervisningen i fråga ska kunna hämtas både från pedagogikinstitutioner och från metodikinstitutioner. Det är också önskvärt att lärare anlitas från helt andra håll, t. ex. skolledare och lärare i ungdomsskolan, experter av olika slag inom skola, socialförvaltning och social verksamhet över huvud taget.

SÖ understryker att det måste bli fråga om ett flexibelt utnyttjande av resurserna. Man bör se på de 240 timmarna som en samlad resurs. För varje avsnitt bör man utnyttja den eller de lärare som har de bästa förutsättningarna att fullgöra undervisningen. Av praktiska skäl föreslås att den nya timresursen i timplanen tillförs pedagogiken.

Det är väsentligt att läraren har tillräcklig inblick i miljöer utanför den egna. Om så inte är fallet, kommer han att stå oförberedd, när han ska möta elever och föräldrar vilkas problem och beteenden han inte förut har stött på. LUK har i ett tidigare avsnitt av detta kapitel föreslagit att minst ett års erfarenhet av arbete utanför skolan ska utgöra särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskola. En sådan erfarenhet bör kunna bidra till att underlätta lärarens kontakter med elever och föräldrar.

När det gäller ämneslärarlinjen har SÖ utgått från att LUK:s förslag om lärarriktad yrkesförberedelse ska komma att genomföras. Hos lärarkandidaterna bör därför finnas både viss erfarenhet av hur skolan fungerar och elementära kunskaper i pedagogik. Detta är en tillgång i utbildningen vid lärarhögskolan. Bland annat möjliggör det att den första perioden av praktik vid lärarhögskolan kan inriktas direkt på själva undervisningen.

16.6.4 Spridning av teoristudierna

LUK har i inledningen till detta kapitel framhållit att vi inte betraktar grundutbildningen som en fullständig utbildning. Den är en etapp i den blivande lärarens kontinuerliga utbildning.

Målet för utbildningen på lärarhögskolans

ämneslärarlinje bör vara att ge lärarkandidaterna en grundläggande kännedom om skolans mål och arbetssätt, om innehållet i läroplanens allmänna del samt i den studerandes egna ämnen. En viktig uppgift måste vara att göra lärarkandidaterna förtrogna med uppfattningen att varje enskilt ämne endast är *en* komponent i den totala verksamheten i skolan. Denna verksamhet har i sin tur som mål den enskilda elevens personliga utveckling. Varje ämne är alltså ett medel i skolans samlade verksamhet, inte ett mål i sig självt. Detta utesluter givetvis inte att mål måste uppställas för arbetet inom varje enskilt ämne.

I och med att utbildningen i lärarhögskolan betraktas som en grundutbildning som måste byggas på, har man också konstaterat att den grundläggande praktisk-pedagogiska utbildningen lika litet som ämnesutbildningen kan vara fullständig. Det är inte möjligt att helt täcka alla de moment som finns angivna i läroplanen. Snarare får arbetet ske i form av »arbetsområden» som gör det möjligt för lärarna i pedagogik och metodik att tillsammans med praktikhandledarna belysa vissa väsentliga frågor från så många synpunkter att också andra moment förs in i sammanhanget utan att därför behandlas fullständigt.

Delar av utbildningen vid lärarhögskola är av den art att några års erfarenhet av lärarverksamhet skapar avsevärt bättre förutsättningar för en mera inträngande behandling. När det blir möjligt att genomföra en mera strukturerad fortbildning bör studieplanen därför granskas i syfte att på ett systematiskt sätt dela upp stoffet på grundutbildning och fortbildning.

LUK:s förslag om lärarinriktad yrkesförberedelse innebär en ökning av tiden för de blivande ämneslärarnas studier i pedagogik-metodik från sammanlagt 228 (32+196) timmar till sammanlagt 290 (50+240) timmar, dvs. en ökning med över 25 %. Till detta kommer liksom nu didaktikseminarier i samband med lärarpraktiken samt en avsevärt mera omfattande direkt handledning av denna praktik. Den totala tiden för praktisk-pedagogisk utbildning av ämneslärare

ökar med åtta veckor eller 20 %. En jämförelse med nuvarande LUK-utbildningar är svår att göra, eftersom ämnesstudier och undervisningsmetodik i stor utsträckning integreras. Ser man till den rent pedagogisk-psykologiska utbildningen och lärarpraktiken blir ökningen betydande, från ca 50 % för lärare som utbildas vid seminarier för huslig utbildning till närmare en fyradubbling för lärare som utbildas vid TI. Räknad i lärartimmar blir ökningen ännu större. (Jfr kapitel 3.4.)

Vårt förslag till omfördelning och spridning av tiden för praktisk-pedagogisk utbildning innebär inte att de studerande ska inhämta en större litteraturkurs. Förslaget syftar främst till att dels ge studierna en viss yrkesinriktning, dels skapa bättre förutsättningar för en integrering av utbildningens skilda komponenter och ge de blivande lärarna mera tid att tillgodogöra sig studiekursen i pedagogik-metodik.

Trots en större spridning av de praktisk-pedagogiska studierna och en bättre integrering av utbildningens olika komponenter kommer många moment i utbildningen att få karaktären av orientering. Grundutbildningen enligt vårt förslag bör emellertid som första etapp i en livslång utbildning kunna ge nyutbildade lärare en god start och skapa goda förutsättningar för fortbildningen. Vi återkommer i nästa kapitel till frågan om olika former för denna fortbildning.

16.6.5 Förutsättningar för integrering

Vi har tidigare framhållit att en fullständig integrering av de tre momenten pedagogik, metodik och praktik kräver att inte bara pedagogik- och metodiklärarna utan också handledarna får utbildning för sin uppgift att vara lärarutbildare. Vi förutsätter att man ska kunna skapa både en grundutbildning och en kontinuerlig fortbildning för de berörda lärarutbildarna. LUK återkommer till denna fråga i ett särskilt betänkande. Här ska vi endast kort beröra frågan om fortbildningen som medel att föra de olika grup-

perna av lärarutbildare närmare varandra och åstadkomma en mera homogen lärarutbildning.

För *handledarna* torde fortbildningen böra gå ut på att ständigt tillföra dem kunskaper om och erfarenheter av utbildningen vid lärarhögskola samt kännedom om nya rön inom pedagogisk och metodisk forskning. För *pedagogik-* och *metodiklärarna* torde fortbildningen böra innebära bland annat en kontinuerlig information om de senaste vetenskapliga rönen inom deras område såväl i pedagogiskt och ämnesmetodiskt avseende som i fråga om ämnesinnehållet. Det är också viktigt att fortbildningen tar upp allmänna pedagogiska frågor och ger kontakt med verkligheten i skolan. Pedagogik- och metodiklärarna behöver ständigt tillföras erfarenheter från arbetet i den skola för vilken de utbildar nya lärare. Vi ser alltså utbildningen som ett utbyte av erfarenheter mellan lärarhögskolan å ena sidan, praktikskolorna och skolväsendet i övrigt å andra sidan. Lärarhögskolorna ska inte vara enbart givande och skolväsendet i övrigt mottagande. Det måste bli ett ömsesidigt givande och tagande.

Frågan om integreringen är emellertid också och kanske främst en fråga om tjänstgöring. Lärarna vid lärarhögskola ska enligt lärarhögskolestadgan dels meddela undervisning och fullgöra övriga allmänna läraråligganden, dels bland annat följa och medverka i forskning, försöks- och demonstrationsverksamhet, annat pedagogiskt försöks- och utvecklingsarbete. Genom att man baserar tjänstgöringen på visst antal undervisningstimmar är det risk för att den enskilda läraren kommer att betrakta undervisningen inbegripet nödvändiga förberedelser, efterarbete och viss egen fortbildning som hela sin tjänstgöring. Det är väsentligt att tjänstgöringen definieras och organiseras på sådant sätt att totaliteten i lärarutbildningen gynnas och integreringen mellan de olika komponenterna underlättas.

Enligt timplanen disponerar lärarhögskolan ett visst antal lärartimmar per terminskurs. Dessa lärartimmar utgör endast en del av lärarnas tjänstgöring. Undervisningen

kan koncentreras och ibland kanske uppta en stor del av arbetsveckan för lärare och lärarkandidater medan den under andra perioder blir mycket begränsad. Metodiklärarnas tjänstgöring kommer på så sätt att växla mellan dels undervisning i lärarhögskolan, besök ute i praktikskolorna med samtal med lärare och lärarkandidater, seminarier och medverkan i olika slag av utvecklingsarbete, försöksverksamhet och större forskningsprojekt. Pedagogiklärarnas tjänstgöring växlar mellan undervisning, kontakt med praktikskolor, samtal med lärare och lärarkandidater och medverkan i forskningsprojekt, utvecklingsarbete eller mindre försök. Förutsättningarna för deltagande i forskning, försöksverksamhet och utvecklingsarbete förbättras avsevärt, om praktiken koncentreras till en mera begränsad räjong kring lärarhögskolan. Det är också angeläget att pedagogikinstitutionerna inom de lärarhögskolor som har forskartjänster inte enbart medverkar i stora projekt och på beställning genomför större forskningsuppgifter utan också ägnar sig åt utvecklingsarbete och försöksverksamhet i den direkta lärarutbildningen så att lärarkandidaterna kan få en konkret uppfattning om hur utvecklingsarbete i skola och lärarutbildning planeras och genomförs. Vi återkommer till detta i kapitel 19.

Vi har framhållit att man inte bör föreskriva större litteraturkurs i pedagogik än den som för närvarande finns. I stället bör den ökade tiden för pedagogik-metodik användas till fördjupning på vissa kursavsnitt. Framför allt bör de studerande få större möjligheter att tillgodogöra sig den litteraturkurs som de ska läsa och större möjligheter att med pedagogik- och metodiklärarna diskutera innehållet i litteraturkursen mot bakgrund av erfarenheterna under praktikperioderna.

16.6.6 Samverkan mellan utbildningslinjer

I studierna vid lärarhögskolan och i samband med seminarier under praktikantjänstgöringen bör studerande från olika utbild-

ningslinjer vid lärarhögskolan ibland sammanföras till gemensamma arbetspass. Utan tvekan kan kunskaper om arbetet på andra skolstadier än lärarkandidatens eget förmedlas även av lärarhögskolans egna lärare. Detta kan ske bland annat genom att både pedagogiklärare och metodiklärare tjänstgör på mer än en utbildningslinje och på så sätt får kontakt med lärarkandidater från olika linjer. Men lärarkandidaterna själva bör också få möjlighet att gemensamt diskutera t. ex. sådana frågor som specialundervisning, förändringar i metodiken från ett stadium till ett annat i genomgående ämnen som svenska, bild- och formarbete eller musik. Framför allt är samverkan i utbildningen med lärarkandidater som undervisar på andra stadier nödvändig för att skapa förståelse för skolelevernas kontinuerliga utveckling och nödvändigheten att inte abrupt och oförmedlat övergå från en studieorganisation och ett sätt att arbeta till något helt annat och för eleverna ovan.

16.6.7 Lärarpraktikens fördelning

Praktiken under den första terminen bör i regel omfatta tre perioder om vardera två eller tre veckor, tillsammans åtta veckor. Vissa variationer kan komma att visa sig erforderliga med hänsyn till de olika ämnena och ämneskombinationerna. Det är angeläget att lärarkandidaterna tidigt kommer ut i skolan. Eftersom de enligt vårt förslag före inträdet i lärarhögskolan kommer att ha minst åtta veckors erfarenhet av skolan som arbetsplats, bör redan den första praktikperioden (introduktionspraktiken) kunna ta sikte på de egentliga läraruppgifterna. Mot den bakgrunden bör det bli möjligt att redan tidigt föra fruktbara diskussioner av pedagogisk-metodisk art i större och mindre grupper. Integreringen av pedagogik, metodik och praktik kan börja omedelbart. Lärarkandidaterna bör också redan under den första praktikperioden på ett eller annat sätt kunna medverka i skolarbetet. Inte ens när praktiken formellt rubriceras som auskultation får lärarkandidaten vara passiv lyssnare och åskådare utan ska aktivt

delta i skolarbetet i den form som handledare och lärarkandidat tillsammans finner lämplig. Normalt ska praktiken under den första praktikperioden helt handhas av handledaren. Lärarhögskolans lärare besöker inte skolan under den tiden. Däremot bör hela praktiken planeras i samverkan mellan pedagogiklärare, metodiklärare och handledare. Handledaren måste hela tiden veta vad som behandlas i teoriundervisningen på lärarhögskolan så att han i sitt arbete särskilt kan understryka företeelser som belyser redan behandlade moment.

16.6.8 Lärarpraktikens innehåll

En betydande del av lärarkandidatens praktiska utbildning måste utgöras av självständiga övningar. Den tid då kandidaten är iakttagare och medhjälpare bör begränsas. Detta får emellertid inte innebära att praktikanten och handledaren arbetar mindre tillsammans. Kandidaten måste själv planera och genomföra så många egna lektioner, att han kan känna en viss grad av säkerhet, när han sedan kommer ut i skolan och ska ansvara för undervisningen i en klass. Då finns inte någon handledare närvarande som kan ingripa omedelbart, om det skulle behövas.

Under första terminen är det naturligt att man har huvudsakligen auskultation med medhjälpare och övningsundervisning. Under den andra terminen bör auskultation förekomma i begränsad omfattning jämte någon övningsundervisning och förhållandevis mycket självständiga övningar. Fördelningen av tiden under andra terminen mellan auskultation, övningsundervisning och självständiga övningar har betydelse också för utbytet av teoriundervisningen under denna termin. Lärarkandidaten måste ha haft ett antal självständiga övningar (lektioner m. m.) före den sista teoriperioden vid lärarhögskolan.

16.6.9 Lärarpraktikens lokalisering

Den praktik som sker under första terminen måste förläggas till lärarhögskoleorten eller

inom pendlingsavstånd i förhållande till lärarhögskoleorten. Den ska ju utgöra ett led i en integrerad undervisning i lärarhögskolan. Lärarkandidaterna ska givetvis inte behöva skaffa sig bostad på annan ort än lärarhögskoleorten för att kunna fullgöra den första terminens praktik. Detta bör enligt vår uppfattning om möjligt också gälla den andra terminen. Vi är medvetna om att det kan stöta på svårigheter vid vissa av de nuvarande större lärarhögskolorna. Man kan även fortsättningsvis bli tvungen att utnyttja en ganska vid räjong för att skaffa praktikplatser. För närvarande torde det vara så att första terminens praktik sker nästan helt på själva lärarhögskoleorten. Det bör emellertid undersökas, om man kan gå något längre ut i förhållande till lärarhögskoleorten när det gäller denna praktik. På så sätt skulle möjligheter kunna skapas att inrymma den andra terminens praktik inom samma räjong. Behovet av handledare för introduktionspraktiken minskar också, om lärarkandidaterna genomför denna praktik i grupper om två eller tre. Detta system ger bland annat möjligheter till diskussioner och gemensam planering av arbetet. Organisationsformen har prövats med framgång på några orter. Vi föreslår att introduktionspraktiken i regel organiseras på detta sätt. Minskningen av den sammanlagda praktiken under första terminen från nio till åtta veckor betyder också ett minskat utrymme- och handledarbehov.

Vi återkommer till antalet behövliga utbildningsenheter för ämneslärarutbildningen vid lärarhögskola i kapitel 21. Här vill vi endast framhålla de betydande vinster som uppnås, om hela praktiken kan förläggas inom pendlingsavstånd från lärarhögskolan både under den första och under den andra terminen. Bland annat underlättas integreringen av de tre momenten pedagogik, metodik och praktik. Det blir också lättare för pedagogiklärarna och metodiklärarna att besöka praktikskolorna under andra terminens mera omfattande praktik. Vidare blir det lättare för handledarna att besöka lärarhögskolan och delta i vissa seminarier liksom det blir lättare för lärarhögskolans lä-

rare att besöka praktikskolorna för gruppseminarier och diskussioner både under den första och under den andra terminen. Hela samverkan mellan lärarhögskola och praktikskolor bör kunna vinna på den föreslagna organisationen. Handledarna knyts också fastare till sin uppgift och eleverna kommer inte att utlämnas helt åt en lärarkandidat utan har hela tiden läraren som huvudansvarig för skolarbetet.

Om det skulle visa sig omöjligt att förlägga den andra terminens praktik i dess helhet inom pendlingsavstånd från lärarhögskoleorten, kommer lärarkandidaterna i huvudsak att samlas i ett antal praktikcentra. Det är önskvärt att skolorna i ett sådant praktikcentrum har förutsättningar att ta hand om åtminstone tolv lärarkandidater. De tolv lärarkandidaterna borde helst väljas på ett sådant sätt att inte alltför många olika ämnen blir representerade i ett och samma praktikcentrum. Möjligen skulle man då kunna lösa frågan om fortsatt teoriundervisning och seminarier under den andra terminen genom att lärarhögskolans lärare besöker praktikcentrum i stället för att lärarkandidaterna kommer till lärarhögskolan.

En sådan lösning borde kunna prövas på en eller annan ort med goda personella och tekniska resurser. Det bör bli en övergångstid med relativt lågt antal ämneslärarkandidater från det att systemet med praktikantjänstgöring under andra terminen införs till det att antalet ämneslärarkandidater ökar med de ca 700 utöver tidigare antal som ämneslärarlinjen tillförs genom LUK:s förslag. Det finns alltså möjligheter att i mindre skala pröva ett system med självständiga praktikcentra under en tid med lägre antal studerande på ämneslärarlinjen.

16.6.10 Andra terminens teoriperiod

De fyra veckor teoriundervisning som SÖ föreslagit under andra terminen på ämneslärarlinjen går tillbaka på ett förslag från LUK. Vi anförde i vårt remissyttrande, att man borde dra ihop praktikanterna till lärarhögskolan under den andra terminen för

en period om fyra veckor. Den lämpliga förläggningen av denna teoriperiod ska prövas praktiskt. Det är möjligt att lärarhögskolorna kommer att förfara på olika sätt beroende på förutsättningarna på orten och i regionen.

Vi har inte anledning att närmare gå in på denna fråga nu. Däremot vill vi framföra vissa synpunkter på innehållet i de fyra veckorna. Vi har tänkt oss att tre av de fyra veckorna ska vara schemalagda. En av veckorna ska användas av lärarkandidaterna individuellt, huvudsakligen för att avsluta det specialarbete de ska utföra under andra terminen. Tre veckor ska ägnas åt fortsatt undervisning i pedagogik-metodik. Denna undervisning ska ha som huvudsakligt syfte att ta upp problem som de studerande har mött under sin praktikanttjänstgöring. Det är som vi redan framhållit inte meningen att de ska läsa in en omfattande litteraturkurs under dessa veckor, även om ett visst litteraturstudium också bör bedrivas. Huvudsakligen ska tiden användas för diskussioner i seminarieform tillsammans med de lärare som under den första terminen har svarat för undervisningen i pedagogik och metodik samt med experter av olika slag. Om det är praktiskt och ekonomiskt genomförbart, är det önskvärt att också handledarna deltar i viss utsträckning i dessa seminariediskussioner. Självfallet kan man inte ha alla handledare samlade på en gång, om teoriperioden ligger vid lärarhögskolan. Men en eller ett par representanter för dem som ansvarar för lärarkandidaternas utbildning i praktikskolorna bör kunna vara närvarande vid vissa seminariediskussioner. Detta skulle kunna bidra till att öka integreringen av pedagogik, metodik och praktik. Det skulle också bidra till det ömsesidiga utbytet mellan lärarhögskola och praktikskolor.

16.6.11 Handledare i LUK-ämne i kombination med annat ämne

Med de ämneskombinationer som nu är vanliga är det ofta möjligt att anlita en och samma handledare för båda ämnena (eller de

tre ämnena) i en lärarkandidats utbildning under den andra terminen. När det gäller LUK-ämnena torde det under lång tid bli vanligt att man anlitar olika handledare för LUK-ämnet och det andra ämnet/de andra ämnena i lärarkandidatens utbildning. Detta kan vara positivt för lärarkandidaterna. De får arbeta tillsammans med två eller flera lärare och upplever olika sätt att lösa lärarens uppgifter. Men det kommer att medföra problem bland annat när det gäller schemaläggning. Praktikskolan måste därför i mycket god tid veta vilka lärarkandidater lärarhögskolan önskar placera. Ändamålsenligt bör också vara att utnyttja ett handledarpar i en viss ämneskombination under båda terminerna av ett läsår.

Det har övervägts att begränsa antalet ämneskombinationer vid de olika lärarhögskolorna och ge ämneslärarlinjerna vid dessa skolor olika profil. Sannolikt kommer införandet av kombinationer med LUK-ämnena att påskynda en sådan utveckling, dels med hänsyn till handledarfrågan, dels med hänsyn till behovet av utrustning för undervisningen i ämnesmetodik vid lärarhögskolan. Denna utrustning är både kostnads- och utrymmeskrävande och bör utnyttjas av ett relativt högt antal lärarkandidater för att bli »lönsam».

16.6.12 Avrådning

LUK:s förslag om lärarinriktad yrkesförberedelse föregången av arbetslivserfarenhet innebär att valet av läraryrket ska kunna vara ett väl övertänt val redan vid inträdet i lärarhögskolan. Vi räknar alltså med att man inte ska behöva planera arbetet vid lärarhögskolan med särskild hänsyn till att pedagogik- och metodiklärare och handledare gemensamt utifrån sina utgångspunkter ska kunna bedöma lärarkandidatens förutsättningar för läraryrket på ett tidigt stadium av utbildningen. Lärarkandidaten bör själv i regel ha kommit till klarhet om sin lämplighet för läraryrket. Även om ett övervägt yrkesval har skett före inträdet i lärarhögskolan är det emellertid inte uteslutet

att det i enstaka fall kan visa sig vara ett felaktigt val. Lärarkandidaten själv kan komma fram till att han eller hon har felbedömt sitt intresse och sina förutsättningar för yrket. Lärarna på lärarhögskolan kan göra motsvarande iakttagelse. Därför måste det liksom hittills finnas möjligheter att avråda en studerande från att fortsätta arbetet på lärarhögskolan. Det måste också i extrema fall vara möjligt för lärarhögskolan att avskilja en studerande från fortsatt utbildning. Vi förutsätter emellertid att detta ska behöva ske i mycket sällsynta fall. Någon annan rutin för de åtgärder som ska vidtas än den som ska gälla för alla lärarkandidater på ämneslärarlinjen ska inte behövas för studerande i LUK-ämnena. Angeläget är naturligtvis att man, om en lärarkandidats lämplighet för läraryrket ifrågasätts, på ett så tidigt stadium som möjligt tar upp saken till diskussion med vederbörande. Detta underlättas av att redan den första praktiken inriktas på själva skolarbetet och ger lärarkandidaten tillfälle att hjälpa till med undervisningen. Det blir givetvis lärarkandidatens sak att själv bedöma om han ska fortsätta utbildningen efter en avrådan. Det är dock angeläget att bedömningen av utbildningsresultatet klart meddelas den studerande.

16.7 Förslag till studieplan för den praktisk-pedagogiska utbildningen

Vi ger i del II av detta betänkande, Studieplaner, ett förslag till innehåll och utformning av utbildningen på ämneslärarlinjen. Förslaget innebär vissa förändringar i fråga om komponenterna pedagogik, metodik och praktik i jämförelse med motsvarande avsnitt i nu gällande Utbildningsplan för ämneslärarlinje vid lärarhögskola (Skolöverstyrelsen 1971). Förändringarna syftar som framgår av vad vi anfört tidigare i detta kapitel framför allt till att understryka integreringen av pedagogik, metodik och praktik samt till att öka tiden för teoristudier. Den sammanlagda tiden för dessa studier blir alltså 290 timmar, varav 50 under

yrkesförberedelsen och 240 under lärarhögskoleåret.

Målet för utbildningen föreslås bli oförändrat till sitt innehåll. Formellt har emellertid de i nuvarande utbildningsplan skilda målen för FPP, pedagogik, metodik och praktik sammanförts till ett.

De förändringar i övrigt som vi föreslår i fråga om innehållet i utbildningen är mycket begränsade. Hela utbildningsplanen får emellertid om vårt förslag följs en annan disposition än nuvarande plan. För att inte endast i målet utan i hela studieplanen understryka vikten av integrering mellan pedagogik-metodik och praktik har vi samlat stoffet inom de tre komponenterna under två huvudavdelningar, »Förutsättningar för undervisningen» och »Undervisningsprocessen». Därigenom understryker vi att de tre komponenterna pedagogik, metodik och praktik utgör en enhet. Detta framgår också av anvisningarna, som följer efter de båda huvudavdelningarna. Dessa anvisningar framhåller bland annat betydelsen av att lärarutbildarna arbetar i lärarlag och bygger upp utbildningen kring teman för att uppnå den avsedda integreringen av de olika komponenterna i utbildningen.

Innehållet i studieplanen har som sagt inte undergått några större förändringar. Under rubriken elevvård har vi dock kraftigare än nuvarande utbildningsplan understrukit lärarens funktion i elevvården. Elevvård bedrivs i första hand i själva skolarbetet och syftar till att främja elevernas personliga utveckling. Anordningar av mera speciell art och flyttning av elev från den egna klassen är hjälpmedel som ska kunna intensifiera elevvården i skolarbetet och påskynda återförandet av eleven till den normala klassgemenskapen.

Innehållet i studieplanen är mycket omfattande. Det är inte möjligt att i utbildningen i detalj behandla varje enskilt moment. Stora delar av kursen måste ges i form av översiktlig orientering. Studieplanen anger vad som behandlas såväl i lärarinriktad yrkesförberedelse som i utbildningen vid lärarhögskola. Den skulle kunna gälla som studieplan även för den pedagogisk-

metodiska fortbildningen. Det måste bli beroende av varje lärarkandidats eller kandidatgrupps förkunskaper, erfarenheter och behov hur mycket utrymme som ägnas åt de olika momenten under själva lärarhögskoleåret.

I bilagor till studieplanen i pedagogik, metodik och praktik ger vi några olika exempel på hur man kan genomföra samverkan mellan dessa tre komponenter. Exempelen är antingen typexempel på hur man i allmänhet genomför samverkan eller exempel på hur man åstadkommer samverkan i fråga om speciella moment. Ett av exemplen belyser t. ex. hur man i hemkunskapen kan genomföra ett avsnitt av undervisningen när det gäller elever med rörelsehinder. I princip samma modell kan användas i gymnastik, slöjd och teckning, där rörelseförmågan är en faktor att ta stor hänsyn till i skolarbetet.

Integreringen av de tre momenten under den avslutande ämneslärarutbildningen vid lärarhögskola är så väsentlig att nuvarande utbildningsplan bör omarbetas så att denna integrering klarare kommer till uttryck. Den bör också förse med »supplement» som exemplifierar hur utbildningen konkret kan genomföras. Vårt studieplansförslag med bilagor bör vara utgångspunkt för denna omarbetning.

17.1 *Olika slag av fortbildning*

Fortbildning som en del av den totala utbildningen innebär för många människor i första hand fortsatt utbildning i kursmässiga eller på annat sätt organiserade former. Det finns emellertid många olika slag av fortbildning. Ofta är det svårt att dra exakta gränser mellan det ena och det andra slaget. Det kan också vara svårt att klart särskilja fortbildning och vidareutbildning. För att klargöra vilken innebörd vi ger olika begrepp redovisar vi de vanligaste formerna för lärarfortbildning i allmänhet, innan vi går in på frågan om fortbildning för lärare i LUK-ämnena.

17.1.1 Fortbildning i det dagliga arbetet

Huvudparten av fortbildningen för lärare liksom för flertalet andra yrkesverksamma sker i det dagliga arbetet och genom de kontinuerliga kontakterna med dem man samarbetar med, i lärarens fall kolleger och elever. Oftast rubriceras emellertid inte som fortbildning de erfarenheter och den ständiga prövning och övning som leder till att läraren kompletterar, förnyar och förändrar sitt kunskapsförråd och utvecklar sina arbetsmetoder.

Lärarens egna lektionsförberedelser är sannolikt den allra viktigaste formen av fortbildning direkt i arbetet. Om undervisningen

ska kunna bli sådan den är avsedd att vara, är det nödvändigt att läraren i samband med lektionsförberedelser tar del av ny litteratur inom ämnesområdet. Han läser böcker med fackmässigt och pedagogiskt innehåll, tidskrifter som ger nya kunskaper i det egna ämnet eller ämnena och lärtidningar som fäster uppmärksamheten på metodfrågor och informerar om ny materiel. Allt förberedelsearbete innebär också utvärdering av egna erfarenheter i arbetet och omprövning av egna arbetsmetoder.

Ett väsentligt led i fortbildningen för de nyutbildade är den handledning som ges av rektor och studierektor, av huvudlärare och av andra mera erfarna lärare i de olika ämnena.

Rektor och studierektor ska närmast svara för den samlade pedagogiska ledningen. Deras intresse för skolarbetet och deras inställning till arbetet i skolan, till angelägenheten av att förnya sig, att ompröva sina metoder och att komplettera sin utbildning är väsentliga för lärarnas attityd till dessa frågor. Hur skolans ledning ställer sig till medverkan i försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete får också betydelse för lärarnas intresse för sådan verksamhet.

Rektors och studierektors kontakter med lärarna och kanske i synnerhet med de nyutbildade eller nyanställda lärarna innebär alltid en form av mer eller mindre påtaglig fortbildning. Vid införandet i arbetet i den

enskilda skolan får läraren möjligheter att sätta sina kunskaper och erfarenheter från grundutbildningen i relation till de faktiska förhållandena i en enskild skola. Redan genom sitt sätt att sköta denna introduktion och genom de informationer och riktlinjer han lämnar i samband med introduktionen av en ny lärare kan rektor/studierektor osökt anknyta till fortbildningsstimulerande moment i grundutbildningen — eller underlåta att göra det. Introduktionen av nya lärare och rektors funktion som pedagogisk ledare måste därför uppmärksammas i en kommande skolläroplan.

Den egentliga fortbildningen i ämnena är, så långt denna fortbildning sker i och genom skolarbetet, en uppgift för huvudlärarna i respektive ämnen. Huvudläraren ska enligt skolstadgan bland annat främja lärares fortbildning och handleda mindre erfarna lärare.

Ämnes- och samverkanskonferenser erbjude

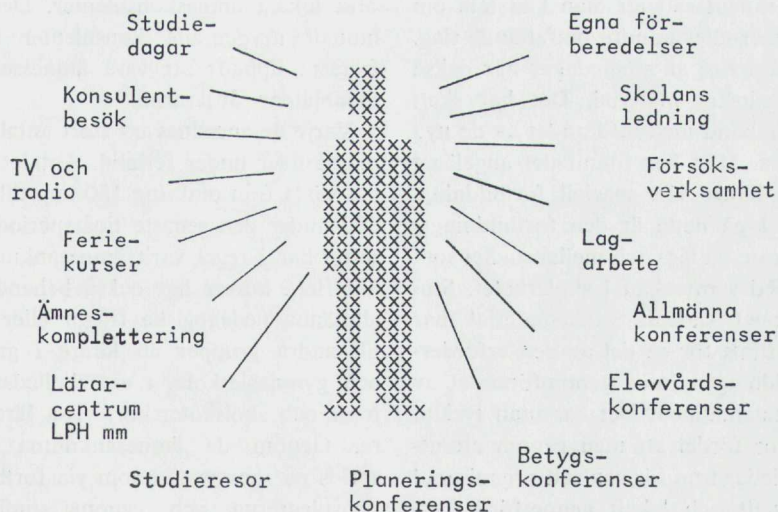
der tillfällen för rektor, studierektor och huvudlärare att skapa och utveckla en fortbildningsmedveten inställning hos kollegerna. Ämneskonferensen ska bland annat planera skolarbetet i ett ämne, granska stoffet i läroböckerna, avge förslag om inköp av nya läroböcker och ny materiel i övrigt. Konferenserna och inte minst förarbetet för dem förutsätter att de enskilda lärarna granskar läroplaner och läromedel och tänker igenom arbetsmetoder och möjligheter till samverkan och arbetsfördelning. Med ett medvetet enskilt förarbete blir dessa konferenser viktiga led i den kontinuerliga fortbildningen i skolarbetet.

Lärlärolaget innebär oftast samverkan mellan lärare i en grupp av ämnen. Men ett lag kan också bestå av lärare i ett enda ämne. Ett väl genomfört arbete i lärlärolag ger alla medverkande lärare nya kunskaper och erfarenheter och stimulerar till nytänkande. Lagarbetet tvingar den enskilda läraren inte

LÄRARENS FORTBILDNING

Särskilda åtgärder
för fortbildning

Fortbildning
i arbetet

bara att sätta sig in i det egna ämnet och de moment som ska behandlas där utan också att sätta dessa moment i relation till det som ska behandlas i andra ämnen och tillgodogöra sig det så att han kan hänvisa till det i sitt eget arbete. Arbete i lärarlag förutsätter självfallet både planeringskonferenser och uppföljningskonferenser. Dessa konferenser utgör liksom ämneskonferenserna fortbildning direkt i arbetet, inte minst när det gäller att utveckla metoder som kan ge eleverna överblick och förståelse för sammanhang.

17.1.2 Särskilda åtgärder för fortbildning

Vid sidan av den fortbildning som läraren får i och genom arbetet får han hjälp med sin fortbildning genom särskilda åtgärder.

Enligt skolstadgan får undervisningen i grundskola och gymnasieskola under en sammanlagd tid som motsvarar högst fem dagar varje läsår inställas för att ge lärarna tillfälle till planeringsarbete eller annan fortbildning. Den sammanlagda tiden för studiedagar motsvarar en arbetsvecka per läsår men tas i regel ut som spridda hel- eller halvdagar. Studiedagarna ingår i lärartjänsten.

Under senare tid har man börjat utnyttja studiedagarna systematiskt under några år i följd på sådant sätt att man kan tala om kurser av mer eller mindre omfattande slag. För sådana serier av studiedagar har också utarbetats särskilt material. Det har skett främst i samband med införandet av de nya läroplanerna. Man har funnit det angeläget att ge alla lärare viss speciell fortbildning. Ett exempel på detta är den fortbildningskurs för lärare på låg- och mellanstadiet som sysslade med samverkan i skolarbetet. Studiedagar med särskilt studiematerial har också utnyttjats för en del av den erforderliga fortbildningen inför genomförandet av den nya matematiken. Det har utan tvekan varit en stor fördel att man genom att utnyttja studiedagarna för centralt organiserad men regionalt och lokalt genomförd fort-

bildning har kunnat utarbeta särskilt material och nå alla berörda lärare med denna fortbildning. Det är emellertid önskvärt att studiedagarna på längre sikt även kan disponeras av de lokala skolledningarna för fortbildning som kompletterar den centralt administrerade. I den enskilda skolan kan man ha speciella önskemål som bäst tillgodoses genom lokalt planerad och genomförd fortbildning.

Vid alla länskolnämnder finns en fortbildningsledare och ett större eller mindre antal fortbildningskonsulenter. Det finns för närvarande sammanlagt ungefär 240 fortbildningskonsulenter vid länskolnämnderna. Antalet varierar från 23 i AB län till 4 i I län. En del av dem verkar inom ett större område än det egna länet, i regel inom fortbildningsregionen. Fortbildningskonsulenterna besöker skolorna och förmedlar erfarenheter från den ena skolan till den andra. Dessutom har fortbildningskonsulenterna alltid viss egen undervisning. På det sättet står konsulenterna mitt uppe i det dagliga skolarbetet och kan relatera iakttagelser och erfarenheter från besöken i andra skolor till sin egen lärarverksamhet och vice versa. Konsulenterna kan också pröva och arbeta vidare på uppslag som han möter och därigenom medverka i utvecklingen och nyorienteringen av metodiken i det ämne han företräder.

I större och medelstora kommuner finns ofta lokala ämneskonsulenter. Dessa kommunalt arvoderade konsulenter har som främsta uppgift att vara ämnessakkunniga medhjälpare åt lärarna.

Varje år anordnas ett stort antal fortbildningskurser under ferietid. Antalet har brukat växla från omkring 180 upp till närmare 300 under den senaste tioårsperioden. Kurserna har i regel varit ämnesanknutna men allt flera kurser har också behandlat mera allmänna pedagogiska frågor eller vänt sig till andra grupper än lärare i grundskola och gymnasieskola, t. ex. skolledare, kuratorer och skolsköterskor, vissa lärarutbildare. Genom de ämnesanknutna kurserna sprids på samma sätt som via fortbildningskonsulenterna och genom studiedagarna

kunskap om nyheter i fråga om både innehåll och arbetsmetoder. Omfattningen i tid är oftast en vecka eller ca 30 timmar men kan utsträckas till två eller tre veckor, om en kurs ingår i en längre fortbildning eller är en så kallad pilotkurs, dvs. en kurs som inte endast innebär fortbildning utan också är ett led i ett fortbildningsprojekt eller i det pedagogiska utvecklingsarbetet.

Som anordnare av feriekurserna står i de flesta fall lärarhögskolornas fortbildningsavdelningar. De sex större lärarhögskolorna har särskilda fortbildningsavdelningar med en fortbildningsledare som föreståndare. Till deras uppgifter hör att svara för fortbildningskurser på ferietid och delvis också under terminstid. De samverkar med länskolnämndernas fortbildningskonsulenter och med lärare och andra befattningshavare vid lärarhögskolorna m. fl. Initiativtagare till kurserna är skolöverstyrelsen i samråd med bland andra lärarorganisationerna och arbetsmarknadens organisationer. Kurserna är frivilliga och det torde vara klart att denna typ av kurser inte kan nå alla lärare. Möjligheterna att utnyttja dem begränsas genom att kurserna oftast är internatkurser och förutsätter att deltagarna lämnar sina hem. Om feriekurserna ska kunna nå vidare grupper bör de rikta sig till lärare som följer upp arbetet från kursen tillsammans med kolleger i den egna skolan. Försök i den riktningen har gjorts både i statligt finansierade kurser och i kurser anordnade av kommunala skolstyrelser.

Vid sidan av feriekurserna anordnas också fortbildning i kursform under terminstid. Delvis står länskolnämnderna och deras fortbildningskonsulenter som arrangörer och medverkande i dessa deltidskurser men det förekommer också att kommunerna själva anordnar sådana kurser under terminstid.

Till länskolnämnderna är knutna läromedelscentraler. En läromedelsföreståndare ansvarar för att centralen samlar in och ställer ut nya läromedel och anordnar fortbildning i anslutning till introducerandet av nya läromedel. Läromedelscentralerna kan i gynnsamma fall utvecklas till lärarcentra med fortbildningsverksamhet, läromedelsut-

provning och -produktion knuten till centralen.

17.1.3 Kostnadsfördelning och omfattning m. m.

Den fortbildning som sker genom särskilda åtgärder bekostas med dels statliga, dels kommunala medel. Det statliga fortbildningsanslaget har ökat kraftigt under de senaste åren. Budgetåret 1972/73 uppgår anslaget till ca 39,5 mkr mot knappt 5 mkr budgetåret 1963/64 och knappt 19 mkr budgetåret 1966/67. För budgetåret 1973/74 har skolöverstyrelsen begärt 42,5 mkr. Av det begärda anslaget beräknas hälften gå till fortbildningsledarnas och fortbildningskonsulenternas verksamhet och en sjättedel till feriekurser. Huvudparten av anslaget i övrigt går till särskilda fortbildningsåtgärder betingade av förändringar inom skolväsendet, t. ex. fortbildning för lärare inom yrkesundervisningen, behörighetskurser i engelska för klasslärare, fortbildning för undervisningen i teknik och ekonomi (ca 7 mkr sammanlagt) samt till utbildning av lärarutbildare (ca 3 mkr). Ett ökat belopp begärs för framställning av studiematerial.

Även kommunernas insatser för fortbildning av lärare och annan personal i skolorna har ökat starkt. Kommunförbundet uppskattar det sammanlagda kommunala anslaget för sådan verksamhet till ca 15 mkr (1972). Huvudparten av de kommunala anslagen används vid studiedagar men viss del går till kursverksamhet i olika former och till bidrag åt lärare m. fl. för studier i utlandet.

Av de olika fortbildningsåtgärderna är studiedagarna den form som når de flesta lärarna och direkt eller indirekt drar huvudparten av såväl statliga som kommunala anslag. Det är numera sällsynt att studiedagar inte tas ut. Man kan alltså uppskatta antalet studiedagar till fem gånger antalet lärare eller ca 500 000 kursdagar per år. De statligt finansierade feriekurserna torde knappast för närvarande motsvara mer än ungefär en femtedel av detta eller ca 100 000

dagar. Skolöverstyrelsen har som mål uppställt en feriekurs om en vecka för varje lärare vart fjärde år. En sådan omfattning skulle med 100 000 lärare kräva en årlig insats av 150 000 kursdagar.

Av lärare som haft tillfälle att delta både i studiedagar och i feriekurser anses feriekurserna ofta mera givande innehållsmässigt och mera stimulerande för den egna lärarverksamheten. Under de senaste åren har emellertid ett omfattande arbete lagts ned på att utforma studiedagarna så att de av lärarna upplevs som verklig fortbildning. Ett led i detta arbete är SÖ:s framställning av studiematerial. Ett annat led är kommunernas lokala planering genom särskilda fortbildningskommittéer samt länskolnämndernas medverkan i skilda former.

17.1.4 Den pedagogiska debatten

En mycket väsentlig form av kontinuerlig fortbildning får den lärare som följer med i den pedagogiska debatten i dagspress, fackpress, radio och TV.

Normalt får varje lärare någon kontakt med den pedagogiska debatten både genom dagspressen och övriga massmedia och genom fackpressen. I lärarrummet, i ämneskonferenser och andra konferenser kommer med största säkerhet den pedagogiska debatten upp på ett eller annat sätt. Ingen kan vara helt okunnig om vad som rör sig på hans arbetsområde. Men det är klart att lärare som har kolleger i sitt ämne/sina ämnen är bättre ställda än lärare som saknar ämneskolleger i sin egen skola. Lärare i sådana ämnen som teckning och musik är ofta enda lärare i ämnet i sin skola.

Den pedagogiska debatten stimuleras på ett naturligt sätt av kontakten med försöksverksamhet och utvecklingsarbete. Indirekt sprids erfarenheterna från sådan verksamhet genom rapporter i fackpress och dagspress. En direkt och sannolikt mera givande kontakt uppkommer då den egna skolan medverkar i försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete.

17.2 Fortbildning i LUK-ämnena

17.2.1 Fortbildning i arbetet

I princip råder det inte någon skillnad i fråga om fortbildningen för lärare i våra ämnen och lärare i andra ämnen. Men LUK-ämneslärarens möjligheter att få fortbildning direkt i arbetet genom att delta i ämneskonferenser och genom att arbeta under handledning av en mera erfaren huvudlärare är betydligt mindre än när det gäller lärare i andra ämnen. Detta beror på att LUK-ämnesläraren som sagt ofta är ensam fackutbildad lärare i sitt ämne i en skola och därigenom inte har den dagliga kontakten med kolleger som har samma utbildning och samma eller likartade arbetsuppgifter som han har själv. I rektorsområde med enbart låg- och mellanstadium är huvudläraren i LUK-ämnena klasslärare även i ämnen där undervisningen helt eller till stor del bestrids av fackutbildade lärare. Lärare i dessa ämnen är därför ofta i högre grad än andra lärare hänvisade till sig själva för fortbildningen direkt i arbetet. Till bilden av LUK-ämneslärarna som relativt mera isolerade än andra lärare i det dagliga arbetet hör också att det i läroplanerna och i supplementen till läroplanerna hittills inte i större utsträckning förekommer exempel på hur dessa lärare ska kunna medverka i ett samverkansprojekt som utförs av ett lärarlag.

17.2.2 Särskilda åtgärder för fortbildning i LUK-ämnena

Också när det gäller de särskilda åtgärderna i form av kurser och tillgång på ämneskonferenser m. m. har LUK-ämnesläraren ofta sämre möjligheter än lärare i andra ämnen. Genom att det finns få lärare i vart och ett av dessa ämnen blir tilldelningen av medel till studiedagar ofta mindre än för andra lärargrupper. Kommunerna finner det dyrbart att göra särskilda arrangemang för mycket små grupper av lärare. Det har varit mindre vanligt att LUK-ämneslärare kunnat företa en studieresa eller att man tillkallat en

ämnesexpert som medverkande i en lokal studiedag för dem. Studiedagarna har därför ofta upplevts som mindre givande av lärarna i LUK-ämnena än av lärare i andra ämnen.

Det finns också relativt färre fortbildningskonsulenter i LUK-ämnena än i andra ämnen. Det kan vara värt att observera att av de ca 240 fortbildningskonsulenterna vid länskolnämnderna en sjättedel är konsulenter i LUK-ämnena. Detta är betydligt mindre än LUK-ämnenas totala andel av timtalet i läroplanerna, vilken är ca 25 %. Förhållandet är anmärkningsvärt med hänsyn till att lärarna i just dessa ämnen har relativt mindre tillgång till dagliga kontakter med ämneskolleger än andra lärargrupper.

Inte mindre än fem länskolnämnder saknar helt konsulenter i LUK-ämnena. Flertalet av dessa nämnder arbetar i Norrland. Möjligheterna att genom regional samverkan få tillgång till konsulenter från andra länskolnämnder är därför små. Antalet icke behöriga lärare i LUK-ämnena i dessa län är också enligt LUK:s kartläggning (Utbildningsdepartementet 1970: 10) avsevärt mycket större än i andra delar av landet. I vissa ämnen bestrids mer än hälften av undervisningen av lärare utan föreskriven utbildning. De län som saknar konsulenter i LUK-ämnena omfattar ofta ekonomiskt mindre bärkraftiga kommuner. Man kan därför inte heller räkna med något större antal kommunala konsulenter i dessa områden. Annars är LUK-ämnena de ämnen som oftare än andra ämnen företräds av kommunala konsulenter. I ett stort antal medelstora och större kommuner har man kommunala konsulenter och då som redan framhållits i första hand i just LUK-ämnena.

Även i feriekurserna är våra ämnen relativt svagare företrädda än andra ämnen eller ämnesgrupper. En jämförelse mellan LUK-ämnena och orienteringsämnena under åren 1965—1972 visar att LUK-ämnena har drygt 13 % av antalet sådana kurser medan den naturvetenskapliga-samhällsorienterande sektorn har drygt 15 %. Ämnesgrupperna representerar vardera ca 25 % av timtalet

i läroplanerna. Vid läromedelscentralerna är bilden densamma när det gäller våra ämnen som den är när det gäller studiedagar, fortbildningskonsulenter och feriekurser.

Trots att lärarnas tjänstgöringsförhållanden skulle ha motiverat särskilt kraftiga insatser, bevakas LUK-ämnena när det gäller fortbildning i organiserad form ännu inte i samma utsträckning som t. ex. svenska, matematik, orienteringsämnena och främmande språk. Det finns alltså ett stort fält för uppbyggnad av en systematisk fortbildning direkt riktad till lärare i de ämnen som ingår i vårt uppdrag.

17.2.3 Pedagogisk debatt i LUK-ämnena

Den pedagogiska debatten när det gäller LUK-ämnena har inte väckt allmänt intresse i samma grad som den har när det gäller språkundervisning, matematikundervisning, undervisning i svenska och i orienteringsämnena. Facktidningarna vänder sig till en bestämd krets av lärare och debatten förs till allra största delen i dessa direkt ämnesläroplanriktade facktidningar. Den blir därför gärna mycket snävt ämnesanknuten. På senare år har man emellertid kunnat märka en tendens till att föra fram LUK-ämnena i större utsträckning i media som har större räckvidd än ämnestidskrifterna. Till en del har denna debatt stimulerats av det förhållandet att vissa utredningar har arbetat på området. Debatten kring högre konstnärlig utbildning inklusive utbildning av lärare för det konstnärliga området stimulerades av konstnärsutbildningssakkunnigas arbete. Debatten kring LUK-ämnena har utan tvekan stimulerats också av LUK:s arbete och de undersökningar av olika slag som LUK har låtit utföra som underlag för sina förslag. Men även om debatten under de senaste åren har blivit livligare är det alltså inte så vanligt att dessa ämnen debatteras i tidskrifter och andra media som har stor räckvidd och kan nå en vid publik.

Också när det gäller försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete har våra ämnen hittills blivit mindre uppmärks-

made än andra ämnen. Detta kan sammanhänga med det förhållandet att man endast i mera sällsynta fall har bedrivit forskning direkt i ett LUK-ämne. Det har sällan funnits anledning att som underlag för forskning starta en pedagogisk-metodisk försöksverksamhet eller att koppla pedagogiskt utvecklingsarbete i ett LUK-ämne till ett forskningsprojekt. (Se kapitel 19.)

17.3 Fortbildning enligt LUK:s förslag

17.3.1 Inledning

SÖ utreder för närvarande frågan om systematiskt uppbyggd fortbildning. LUK finner emellertid anledning att föreslå vissa åtgärder som innebär en intensifiering av fortbildningen för lärare i våra ämnen. Innan vi går in på våra förslag i detta avseende vill vi konstatera att frågan om fortbildning kommer i ett annat läge om våra förslag beträffande ämnesutbildning och forskning, ämneskombinationer och tjänstekonstruktion genomförs. Lärare i LUK-ämnena kommer då inte längre att vara ettämneslärare. Det betyder att undervisningsvolymen per lärare i LUK-ämnena minskar. Därigenom skapas förutsättningar vid många enskilda skolor att ha mer än en lärare i varje ämne. Redan detta innebär betydande fördelar för den rent interna fortbildningen. Det blir möjligt för två, tre, fyra lärare att fungera som en ämneskonferens under ledning av en huvudlärare. De förslag vi lägger fram utgår från att man vid den enskilda skolan ofta kan räkna med mer än en lärare i vart och ett av de ämnen vi företräder.

LUK har i presentationen av sina förslag till grundutbildning starkt understrukit att denna endast utgör en del av den erforderliga totala utbildningen. Efter grundutbildningen måste följande en systematiskt uppbyggd fortbildning i olika former.

Behovet av fortbildning är olika under olika skeden av en lärares yrkesverksamma period. Det är också olika beroende på vilka uppgifter läraren ställs inför vid sidan av den egentliga lärarverksamheten. Innehållet

i fortbildningen för en viss lärargrupp kan inte planeras över alltför långa perioder. Det måste till en del kunna anpassas till plötsligt uppkommande behov. Karaktäristiskt för fortbildningen måste emellertid vara att den på ett eller annat sätt anknyter till och bygger vidare på grundutbildningen. När det gäller nu verksamma lärare i LUK-ämnena ger befattningsanalyserna i förening med våra läroplansanalyser underlag för bedömning av fortbildningsbehovet med hänsyn till nu gällande läroplaner för grundskola och gymnasieskola. Vi går inte in på denna fråga utan uppehåller oss i det följande mera vid formerna för än innehållet i fortbildningen under olika skeden.

17.3.2 Den första tjänstgöringen

Som nyutbildad lärare har man sannolikt framför allt behov av en praktisk-pedagogisk introduktion i arbetet i en bestämd skola. Denna introduktion behöver säkerligen också innebära viss hjälp att sortera och systematisera ämneskunskaperna mot bakgrund av läroplanernas huvudmoment och anvisningar för aktuella klasser och årskurser. Denna första period utgör en direkt fortsättning på grundutbildningens praktisk-pedagogiska del och kan snarare beskrivas som en inskolning på arbetsplatsen än som fortbildning. Enligt skolstadgan åligger det huvudlärarna att svara för handledningen av nya lärare. I LUK-ämnena har detta av skäl som berörs i det föregående varit förenat med särskilda problem.

Det är väsentligt att den nyutbildade läraren upplever den första perioden som lärare som en fortsatt utbildning. Det får inte kännas generande för honom att medge att han ibland råkar ut för svårigheter i arbetet. Men han måste kunna vända sig till en mera erfaren kollega och be om råd och hjälp och då också kunna räkna med att få det. Inte minst de informella samtalen med kolleger kan hjälpa den nya läraren att bearbeta och dra nytta av sina erfarenheter. Men framför allt bör det vara huvudlärarens sak att ansvara för detta slag av inskolning. Vi

vill ge huvudlärarna bättre möjligheter än hittills att fullgöra de uppgifter som innefattas i stadgans bestämmelse att huvudläraren ska »främja lärares fortbildning och handleda mindre erfarna lärare» (ss 15 kap. 54 § och 16 kap. 48 §). För dessa uppgifter som interna lärarutbildare behöver huvudlärarna särskild utbildning, något som de hittills fått i mycket begränsad utsträckning. Med hänsyn till att LUK-ämneslärarna hittills haft begränsade möjligheter att fungera som interna lärarhandledare och fortbildare även om de varit huvudlärare bör dessa lärare erbjudas särskild fortbildning för huvudlärare på ett tidigt stadium i omläggningen till ny utbildning och nya tjänstekonstruktioner.

Också rekryteringen till huvudlärartjänsterna är väsentlig i detta sammanhang. Vi återkommer till dessa frågor i särskilt betänkande.

För närvarande är det sällsynt att en huvudlärare besöker en ny lärare under lektionstid. Det vore värdefullt om detta kunde ske mera regelmässigt. Därigenom skulle förutsättningar skapas för ett aktivt stöd åt den nya läraren från såväl rektor och studierektor som huvudlärare. Detta kräver emellertid bland annat särskild uppmärksamhet vid arbetsfördelning och schemaläggning. LUK vill understryka vikten av att man vid organiserandet av läsårets arbete beaktar denna fråga.

Den del av den första tjänstgöringen som utgörs av mera direkt handledd inskolning kan behöva vara olika lång för olika lärare. Under alla förhållanden bör en nyutbildad lärare kunna påräkna speciellt stöd från huvudläraren under det första året efter grundutbildningen.

17.3.3 Lärarlaget

Vid sidan av den på lämpligt sätt organiserade och genom särskild huvudlärarutbildning intensifierade handledning, som en ny lärare enligt vårt förslag bör få av huvudläraren, kan arbete i ett lärarlag vara en metod att underlätta den nyutbildade lära-

rens inväxande i skolarbetet. Lagarbetet är utvecklande för personligheten och tränar förmågan att samarbeta. Lärarlaget ger också möjlighet till fortsatt utbildning både ämnesmässigt och metodiskt. Läraren tvingas skaffa sig överblick över hela ämnesstoffet och söka de bästa anknäppningspunkterna till helheten för de avsnitt därav som han själv ska behandla.

LUK-ämnena har som vi redan framhållit hittills varit sparsamt företrädade i samverkansprojekt som genomförts av lärarlag. Genom att den praktisk-pedagogiska utbildningen av LUK-ämneslärarna, om våra förslag blir genomförda, kommer att samordnas med utbildningen vid lärarhögskolornas ämneslärarlinjer skapas bättre förutsättningar redan i grundutbildningen för ämnessamverkan. Dessa möjligheter måste redan från början tas till vara också ute i skolorna. På denna punkt behöver nu verksamma lärare i våra ämnen få fortbildning både för egen del och för att kunna medverka i den fortsatta utbildningen av nyutbildade kolleger.

För en ny lärare kan det ge både värdefulla lärdomar och större trygghet i arbetet att få genomföra delar av sin undervisning som en av flera lärare i ett lärarlag. Men också för mera erfarna kolleger utgör arbete i lärarlag en värdefull form av fortbildning. För de allra flesta medför sådant arbete större krav på omprövning och utveckling av arbetsmetoder än de som ställs, när man själv planerar och genomför hela undervisningen.

17.3.4 Studiedagar och fortbildningskurser

När en lärare vuxit in i arbetet och fått ett säkert grepp om ämnesstoffet har han inte längre samma behov av handledning. Där emot kan det alltid ge utbyte att diskutera undervisningen och erfarenheterna av denna med kolleger. Denna diskussion förs framför allt i det dagliga arbetet. Den förs också i ämneskonferenserna. Genom LUK:s förslag skapas som vi redan framhållit gynnsammare förutsättningar för sådana konfe-

renser i LUK-ämnena än nu. Men det är nödvändigt att erbjuda också andra möjligheter till fortsatt utbildning.

I vårt land har fortbildningsbehovet klart insetts både på arbetgivar- och på arbetstagarsidan. LUK finner en fortsatt ökad satsning på fortbildningen ofrånkomlig i en tid med så snabb utveckling och så många nyheter på utbildningens område som vår.

Lika ofrånkomlig som en ökad satsning ekonomiskt är en successiv översyn av formerna för fortbildningens anordnande. De nu vanliga formerna är studiedagar och feriekurser (se avsnitt 17.1.2). Dessa båda typer av fortbildning vänder sig till både nyutbildade och mera erfarna lärare. Också i framtiden kommer dessa fortbildningsformer antagligen att ha stor betydelse. Man kan emellertid behöva både ompröva fördelningen av resurser mellan olika slag av fortbildning och undersöka hur man ska kunna få ut största möjliga effekt av de pengar och det arbete som läggs ner. LUK vill för sin del understryka att den successiva prövningen av formerna för fortbildningen måste leda till att denna i största möjliga utsträckning når alla lärare. I den mån kurser anordnas för ett urval av lärare bör urvalet ske på sådant sätt att kursen kan tjäna som utgångspunkt för och stimulans till intern utbildning på den enskilda skolan. Detta kan medföra att tillkommande resurser i första hand bör ställas till förfogande för den lokalt genomförda fortbildningen.

För LUK-ämnena är enstaka studiedagar kanske inte den mest givande formen av fortbildning. För- och efterarbete kräver mycket tid och minskar den effektiva tiden relativt mera ju kortare arbetspass det är fråga om. Det borde i varje fall kunna undersökas, om inte ett sammanförande av studiedagar till dubbeldagar eller tredagarskurser skulle kunna ge större utbyte inte minst när det gäller ämnesanknuten fortbildning.

Som vi redan framhållit bedömer vi fortbildning i kursform vara en väsentlig fortbildningsform även i framtiden. Det förhållandet att kurserna till största delen för-

läggs till ferietid gör emellertid att lärare inte kan åläggas att ta del i dem. Om man utgår från att varje lärare har rätt till fortbildning måste man sannolikt inte endast ompröva fördelningen av resurserna mellan nu vanliga fortbildningsformer utan också söka finna andra distributionsvägar än nu. Den stimulans som ligger i att resa till annan ort och träffa kolleger från andra delar av landet måste vägas mot de fördelar som kan följa med att fortbildningen i högre grad än nu är fallet decentraliseras till de enskilda skolorna bland annat via etermedia, korrespondensutbildning och intern fortbildning.

Frågan om radio och TV som media för fortbildning är självfallet en viktig fråga när det gäller spridning av fortbildningen. Det är troligt att LUK-ämnena medför speciella problem, om radio-TV kommer till större användning. Konkretionen kan bland annat kräva, att arbetet förläggs till skolornas facksalar eftersom det är nödvändigt att studierna kan omfatta även laborativa experiment och tillämpningsövningar.

Även om LUK-ämnena bland annat genom sin relativa bundenhet till särskilt utrustade facksalar kan medföra särskilda problem vid organiserande och distribution av fortbildning får de inte ges en principiellt annan ställning än andra ämnen. Arbetet på att finna nya och mera ändamålsenliga former för fortbildningen bör gälla alla ämnen, alltså även de ämnen LUK arbetar med.

En fortbildning av de olika slag som vi behandlat i det föregående kan medföra att lärarnas tjänstgöring bör ges en flexiblare utformning än den som nu gäller. Förändringar i dispositionen av lärarnas arbetstid är emellertid en förhandlingsfråga som vi inte har anledning att gå in på. De faktiska möjligheterna för lärare att delta i fortbildning måste dock beaktas även i förhandlingssammanhang om resurserna ska kunna bli optimalt utnyttjade.

17.3.5 Påbyggnadskurser för ämnesför djupning

LUK:s förslag till ämnesutbildning är uppbyggt med grundkurser och ett antal alter-

nativa påbyggnadskurser. Dessa kurser riktar sig i några fall till lärarutbildare och till personer som är verksamma på andra områden än grundskola-gymnasieskola. Men det stora flertalet behandlar områden som är relevanta för arbetet i dessa skolformer. Kurserna är i allmänhet också så uppbyggda att de medger stor flexibilitet i innehållet och lämnar utrymme för självvalda studier och undersökningar. De är alltså i hög grad ägnade att stimulera läraren till ständig prövning och kritisk granskning av innehållet i läroplanerna och av arbets- och undervisningsmetoder. Lärare som tar del av påbyggnadskurser i sina ämnen bör också få nya kunskaper och erfarenheter som sätter dem i stånd att göra konstruktiva insatser i den kontinuerliga reformeringen och utvecklingen av läroplansinnehåll och skolarbete. Detta gäller i synnerhet lärare som varit verksamma en längre tid och utvecklat personliga intressen inom sina områden.

Det är angeläget att dessa kurser görs tillgängliga för de yrkesverksamma lärarna. Den pågående decentraliseringen av de högre studierna kommer att underlätta detta. Men decentraliseringen kan inte leda till att studier av påbyggnadskurser i alla skolämnen blir lokalt tillgängliga för alla intresserade lärare. Också för dessa studier är utprovningen av nya distributionsformer en angelägen sak. Till problemet att sprida möjligheterna att bedriva påbyggnadsstudier kommer de studiesociala frågorna och rätten till tjänstledighet under trygga former. Inte heller i dessa avseenden får lärare i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag inta någon särställning. Problemen är gemensamma för hela skolväsendet och måste lösas i ett sammanhang.

17.3.6 Forskning, försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete

I kapitel 19 föreslår LUK, att forskning i LUK-ämnen ska kunna bedrivas direkt efter grundexamen vari ingår studier i ett LUK-ämne i regel omfattande 80 poäng. Möjligheten att bedriva forskning och forskarut-

bildning direkt i LUK-ämnen kommer enligt vår uppfattning att verka stimulerande också för försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete i de enskilda skolorna. Resultaten av forskningen offentliggörs i pressen och sprids även genom fortbildningskonsulenterna. Forskningsprojekten kommer att medföra behov av försöksverksamhet i skolorna som underlag för och led i forskningen. Småningom kommer kommunerna också att få tillgång till forskarutbildade lärare i LUK-ämnen. Allt detta kommer att stimulera den pedagogiska debatten och skapa ökat intresse för fortbildning både internt och genom studier av olika slag och i olika former. Vårt förslag i kapitel 20 om lektorstjänster i LUK-ämnen knutna till kommunens skolväsende och förenade med särskilda uppgifter för försöksverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete i dessa ämnen är enligt LUK:s uppfattning också det ett väsentligt led i en förbättrad fortbildning för lärarna i LUK-ämnen.

17.4 Högskolornas roll i fortbildningen

17.4.1 Kontakten lärarhögskola — skolväsende

Fortbildningsavdelningarna vid de större lärarhögskolorna ansvarar för en stor del — sannolikt huvudparten — av den kursbundna fortbildningen. Det är självfallet angeläget att högskolornas resurser på detta sätt tas i anspråk också för fortbildningen. Det är också angeläget att lärarhögskolorna genom kontakten med aktiva lärare tillförs erfarenheter från skolarbetet. Det ömsesidiga utbytet försvåras nu genom att kurserna till största delen förläggs till ferietid. Den möjlighet som finns enligt lärarhögskolestadgan för lärarna vid lärarhögskolorna att inräkna medverkan i fortbildning i tjänstgöringskyldigheten kan därför inte alltid utnyttjas. Också för lärarhögskolorna bör nya organisations- och distributionsformer för fortbildningen kunna bli värdefulla.

Hittills torde också splittringen av lärarresurserna bland annat genom de tidskrävande besöken hos avlägset placerade prakticklärare ha försvårat den avsedda kontakten mellan skola och lärarhögskola. I och med att lärarpraktiken läggs om och antalet lärarkandidater på flertalet linjer minskar bör möjligheterna för lärarhögskolornas lärare att medverka i fortbildning öka. Det bör också bli möjligt för de enskilda lärarhögskolorna att koncentrera lärarpraktiken inom den egna regionen. Även detta medför större möjligheter till utbyte och kontakt med skolor och lärare i regionen.

17.4.2 Ämnessamverkan i fortbildningen

Som ovan framhållits medför LUK:s förslag om samordning av den praktisk-pedagogiska utbildningen för lärare i LUK-ämnen med lärarhögskolornas ämneslärarlinjer bättre förutsättningar för ämnessamverkan i lärarutbildningen. Det är för våra ämnen ytterst väsentligt att former för sådan samverkan prövas ut och börjar tillämpas i skolorna. Parallellt med att lärarhögskolorna övertar den praktisk-pedagogiska utbildningen av samtliga ämneslärare bör de pedagogiska institutionerna i samverkan med metodikinstitutioner och med lokala skolor särskilt ägna sig åt den praktiska utformningen av ämnessamverkan. Arbetet med detta bör delvis kunna ske genom konferenser för ömsesidigt idé- och erfarenhetsutbyte i förening med planeringsverksamhet för framtiden. Erfarenheter och resultat från arbetet bör också spridas genom regelrätta fortbildningskurser. De hittills oftast ämnesbundna fortbildningskurserna i LUK-ämnen bör kompletteras med kurser avsedda också för lärare i andra ämnen, med vilka samverkan sker. De försök som gjorts med sådana kurser — t. ex. samverkan musik-gymnastik-svenska — har gett mycket positiva resultat. En koppling av detta slag av fortbildning till de nya uppgifterna för lärarhögskolorna i samband med den av LUK föreslagna reformen bör kunna påskynda

utvecklingen av konkreta former för ämnessamverkan i både lärarutbildning och skolarbete.

17.4.3 Högskolan och ämnesfortbildningen

Vi har ovan i avsnitt 17.3.5 framhållit att möjligheter till studier för ämnesfördjupning måste erbjudas lärare, som önskar fortsätta sin ämnesutbildning. Dessa studier måste självfallet organiseras och genomföras av lärare i högskolan, oavsett i vilka former distributionen sker. Härigenom skapas en kontinuerlig kontakt mellan högskola och grundskola-gymnasieskola. Denna kontakt bör emellertid inte begränsas till mera omfattande påbyggnadsstudier. Den bör finnas också i den fortbildning som ges i form av kortare hel- eller deltidskurser. Skolväsendet bör hos högskolorna kunna beställa fortbildningskurser av specificerat slag. Beställningarna ska kunna gälla både lokalt eller regionalt genomförda kurser och kurser som distribueras via etermedia eller korrespondensinstitut. Med nya distributionsformer skapas bättre förutsättningar för denna kontakt mellan skola och högskola. Ämnesfortbildningen kan planeras och genomföras i samarbete mellan företrädare för högskolan och de olika skolformerna. Det bör enligt LUK:s uppfattning inte vara någon principiell skillnad mellan ämnesfortbildning och praktisk-pedagogisk fortbildning när det gäller högskolans medverkan. Medel för lärarkrafter, forskartjänster och andra resurser vid högskolorna måste beräknas med hänsyn till deras medverkan i en systematisk fortbildning.

17.5 *Kompletterande utbildning för nuvarande ettämneslärare*

17.5.1 Två olika slag av kompletterande utbildning

Om ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning för lärare i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag reformeras i enligt

het med våra förslag, kan de nuvarande ettämneslärarna vilja komplettera sin utbildning på olika sätt. De som föredrar att skaffa sig behörighet till de nya tjänsterna framför att behålla sina ettämnestjänster måste ges möjlighet att komplettera sin utbildning genom studier i ytterligare ett ämne för att kunna söka och inneha även de nya två- eller treämnestjänsterna. I detta fall kommer även en undervisningsmetodisk kurs att krävas för behörighet till tjänst. Lärarna måste också erbjudas möjligheter att alltefter behov komplettera utbildningen i sina egna ämnen med moment som inte ingått i deras egen grundutbildning eller hittillsvarande fortbildning.

17.5.2 Kompletteringar inom det egna ämnet

Våra befattningsanalyser och läroplansanalyser ger, som vi redan framhållit, god ledning vid utarbetandet av kompletteringskurser i våra ämnen. Men självfallet måste även innehållet i de normalstudieplaner som fastställs för den nya ämnesutbildningen beaktas. Kompletteringsutbildningen kommer att kräva utarbetande av särskilt fortbildningsmaterial.

Våra förslag innebär emellertid inte endast att ämnesutbildningen reformeras och får en delvis annan inriktning än nu. Även den praktisk-pedagogiska utbildningen förändras och blir, om våra förslag genomförs, mera omfattande än den är i någon av de nuvarande LUK-ämnesutbildningarna. Befattningsanalyserna visar också att lärarna upplever ett särskilt stort behov av förstärkt utbildning i detta avseende. Det bör enligt vår uppfattning ges möjlighet för nuvarande ettämneslärare att komplettera även sin praktisk-pedagogiska utbildning. Det är inte i första hand utbildningen i ämnesmetodik som behöver förstärkas. Snarare bör den praktisk-pedagogiska fortbildningen inriktas på att förbättra lärarnas möjligheter att möta de nya undervisningssituationer som läroplanerna ställer dem inför. Vi syftar närmast på de förändrade relationerna lärare-

elev och de mera heterogena elevgrupper som läraren arbetar med samt nödvändigheten att samverka med lärare i andra ämnen. Också i dessa avseenden ger befattningsanalyserna rikligt underlag för utarbetande av fortbildningskurser och fortbildningsmaterial.

Såväl ämneskompletteringen som den praktisk-pedagogiska kompletteringen bör enligt vår uppfattning räknas till fortbildningsåtgärder som betingas av omläggningar. Vi föreslår därför att den prioriteras på samma sätt som t. ex. fortbildningen för klasslärare med hänsyn till undervisningen i engelska och den nya matematiken eller fortbildningen för lärare inom yrkesundervisningen i samband med införandet av den integrerade gymnasieskolan. Vi återkommer i kapitel 24 till denna fråga.

17.5.3 Komplettering genom studier av annat ämne

För att påskynda utbildningen av lärare med förutsättningar att ta hand om undervisningen för nya elevgrupper eller i ämnen som fått en annan ställning i skolväsendet i samband med skolreformerna har lärare i stor utsträckning beviljats tjänstledighet med B-avdrag för studier. Denna möjlighet tillkom på 50-talet och har utnyttjats i samband med reformer och omläggningar som medfört större förskjutningar av lärarbehovet mellan olika ämnen och/eller stadier.

Förfrågningar som LUK gjort hos länskolnämnderna — som äger medge tjänstledighet med B-avdrag för studier av betydelse för tjänsten — visar att sådan tjänstledighet alltjämt är mycket ofta förekommande. Vid frågetillfället i början av september 1972 uppgick antalet sådana tjänstledigheter till nära 2 000. Påfallande är emellertid att lärare i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag endast i mycket begränsad omfattning har erhållit tjänstledighet med lön med B-avdrag för studier. Det bedöms inte angeläget från tjänstesynpunkt för LUK-lärare att genomgå högre studier, vilket sannolikt sammanhänger med nuvarande

tjänstekonstruktion. Särskilda möjligheter gäller enbart lärare i hemkunskap och barnkunskap i grundskolan på grund av personalproblem i samband med övergång till ny läroplan. Lärarna i LUK-ämnena utgjorde vid LUK:s förfrågan knappt 150 av nära 2 000 tjänstlediga lärare. För att ettämneslärare ska få möjlighet att erhålla lön med B-avdrag för studier avseende behörighet i ytterligare ett ämne erfordras sålunda särskilda anvisningar.

Om de förslag genomförs som LUK framlägger om ny utbildning och ny konstruktion av tjänster, uppkommer en situation av just det slag då tjänstledighet med B-avdrag för studier kan komma i fråga. Vi finner det angeläget att denna möjlighet också utnyttjas i samband med en omläggning av utbildningen för lärare, i de ämnena som ingår i vårt uppdrag. De nuvarande ettämneslärare som önskar komplettera sin utbildning med studier i ytterligare ett ämne, bör få möjlighet att göra detta. Motsvarande bör gälla lärare med annan utbildning vilka önskar skaffa sig behörighet till tjänstvari ingår LUK-ämne.

Med hänvisning till ovanstående understryker LUK, att vid ansökan om tjänstledighet med B-avdrag från lärare i de ämnena som ingår i vårt uppdrag särskilt hänsyn måste tas till behovet av sådan tjänstledighet i samband med reformeringen av lärarutbildningen. Tjänstledighet med B-avdrag för studier bör därför beviljas dessa lärare inte minst med hänsyn till de nya tjänster LUK föreslår. För att uppnå behörighet till tvåämnestjänst ska nuvarande LUK-ämneslärare, utom utbildning i ett andra ämne, även ha genomgått metodisk fortbildningskurs om ca tre veckor i detta ämne.

17.6 Vidareutbildning

17.6.1 Nuvarande vidareutbildning av mellanstadielärare

Hittills har det varit möjligt för lärare på mellanstadiet att skaffa sig vidareutbildning för tjänst som ämneslärare eller ad-

junkt på grundskolans högstadium. Ämnesutbildningen har gällt tidigare s. k. läroämnen.

Vid 1972 års riksdag beslöts i princip om de fortsatta formerna för vidareutbildning av mellanstadielärare utbildade enligt 1968 års lärarhögskolestadga till dels ämneslärare, dels adjunkter på grundskolans högstadium. Vidareutbildningen till ämneslärare ska omfatta studier vid universitet eller högskola om 40 poäng i ett ämne. För adjunktsbehörighet krävs studier om sammanlagt 80 poäng i två ämnen.

De ämnena som vederbörande lärare har läst som tillvalskurser i klasslärarutbildningen ska kunna tillgodoräknas som övriga ämnena i tjänsten. En lärare kan alltså genom vidareutbildning i ett ämne i princip bli behörig till ämneslärartjänst i tre ämnen och genom vidareutbildning i två ämnen i princip bli behörig till adjunktstjänst i tre eller t.o.m. fyra ämnen.

Konstruktionen av vidareutbildningen är helt knuten till nuvarande mellanstadielärarutbildning och adjunkts- och ämneslärartjänster, dvs. den förutsätter att i tjänsterna ingår endast ämnena av den art som nu kan utgöra tillvalskurser i en mellanstadielärarutbildning och ingå i adjunkts- eller ämneslärartjänst. I princip behöver ingen förändring ske, när också LUK-ämnena kan ingå i adjunktstjänster.

17.6.2 Vidareutbildning i LUK-ämne

LUK har i kapitel 12 om ämneskombinationer framhållit att vi i regel räknar med kombinationer av två ämnen. Vi har också påpekat att man vid diskussionen om kombination av s. k. läroämne och s. k. övningsämne hittills talat endast om tvåämneskombinationer. De bestämmelser som för närvarande finns om tjänster i »övningsämne och läroämne» gäller också tvåämnestjänster.

För behörighet till lärartjänst vari ingår ett LUK-ämne föreslår LUK med vissa undantag studiekurser om sammanlagt 60 poäng i ämnet. Detsamma gäller ämnet svens-

ka i både grundskola och gymnasieskola och ämnet samhällskunskap i gymnasieskola. SÖ föreslog i sin skrivelse till Konungen om vidareutbildning av klasslärare att en vidareutbildad mellanstadielärare för att få behörighet som adjunkt i svenska skulle ha studiekurser om sammanlagt minst 60 poäng i detta ämne. SÖ föreslog alltså att hela den kurs som läses av den direktutbildade adjunkten också ska läsas av den vidareutbildade mellanstadieläraren. Kungl. Maj:t har ännu inte fattat beslut i denna fråga. Ärendet är föremål för beredning. Däremot har framhållits att ämnesstudier som ingår i klasslärarutbildningen måste kunna tillgodoräknas vid fortsatta studier i ämnet. SÖ och UKÄ har i uppdrag att undersöka på vilket sätt detta ska genomföras.

LUK vill för sin del starkt understryka att möjlighet till vidareutbildning för mellanstadielärare också i LUK-ämnen måste finnas. Förutsättningarna blir delvis andra än för hittillsvarande vidareutbildning. Endast vissa LUK-ämnen ingår i klasslärarutbildningens grundkurs, nämligen bild- och formarbete, musik alternativt gymnastik. Tillvalskurser i våra ämnen förekommer inte inom mellanstadielärarutbildningen.

LUK finner det nödvändigt att en lärare, som har mellanstadielärarutbildning, för att bli behörig till ämneslärar- eller adjunktstjänst läser studiekurser av samma omfång som de kurser en direktutbildad adjunkt ska ha tillgodogjort sig. Vi föreslår därför att en vidareutbildad lärare när det gäller LUK-ämnen ska ha inhämtat studiekurser om 60 poäng i ämnena barnkunskap, bildkunskap, idrott samt slöjd för att vara behörig till tjänst vari ingår barnkunskap, teckning, gymnastik eller slöjd. Vidare föreslår vi att en vidareutbildad mellanstadielärare ska ha inhämtat studiekurser om 40 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap för att vara behörig till tjänst vari ingår hemkunskap. Detta betyder att en vidareutbildad mellanstadielärare som vill bli behörig till tjänst som ämneslärare vari ingår ett av de nämnda LUK-ämnena ska ha vidareutbildning om minst 60 poäng i ämnet. Om veder-

börande inriktar sig på behörighet till adjunktstjänst ska vidareutbildningen omfatta sammanlagt minst 100 poäng i två ämnen, därav 60 poäng i LUK-ämnet. I övrigt bör samma bestämmelser gälla för vidareutbildning av mellanstadielärare när det gäller LUK-ämnen som när det gäller andra ämnen. Läraren ska alltså kunna tillgodoräkna sina tillvalskurser och eventuella tidigare studier i LUK-ämnet på det sätt som framgår av ovanstående. Vidare ska läraren delta i metodisk fortbildningskurs i de ämnen som ska ingå i hans kommande tjänst.

18.1 *Bedömning och betygsättning av de enskilda ämnena*

18.1.1 Nuvarande bestämmelser beträffande LUK-ämne

Av redogörelsen i kapitel 3.5 framgår, att principerna för bedömning och betygsättning i nuvarande LUK-ämnesutbildningar varierar mycket mellan de olika utbildningsenheterna. I något fall ges betyg efter tentamen på kurser eller delar av kurser. I andra fall ges betyg i flertalet ämnen en gång per läsår eller varje termin. Ämnen med lågt timtal, där undervisningen sker huvudsakligen genom föreläsningar, betygsätts i allmänhet inte.

De betygskalor som tillämpas skiljer sig också. Vanligast är en sjugradig skala med fem »godkända» och två »underkända» betyg. Men det förekommer också att endast »godkända» studerande betygsätts efter en femgradig skala.

De olika bedömnings- och betygsättningsystemen har, även då betyg sätts efter tentamen, likheter med det system som tidigare tillämpades i gymnasiet. De skiljer sig däremot markant från vad som nu gäller vid de fria fakulteterna och även från vad som tidigare gällde vid dessa fakulteter. Bland annat sker i flertalet fall en kontinuerlig lärarbedömning av de studerandes prestationer av det slag som är vanligt i ungdomsskolan. Betygsättningen är också mycket differentierad, vilket kommer till uttryck i

de månggradiga skalorna. Man siktar till en individuell bedömning i detalj och söker också ge detaljerad information om studieresultatet.

Varken lärare eller studerande är nöjda med de tillämpade betygsättningsystemen. SÖ gjorde under 1971 en omfattande enkät bland lärare och studerande i lärarutbildningsenheter av olika slag. LUK bereddes tillfälle att medverka i utformningen därav beträffande utbildning i LUK-ämnena. Resultatet har ännu ej publicerats men väntas inom kort. Vissa provisoriska förenklingar i betygsättningen har föreslagits av SÖ. I korthet innebär dessa förenklingar att betyget i undervisningskicklighet anpassas till gällande bestämmelser vid lärarhögskola.

18.1.2 Nuvarande bestämmelser vid filosofisk fakultet

Enligt LUK:s förslag ska LUK-ämne kunna ingå i en fil. kand.-examen och tillsammans med ett annat skolämne jämte praktisk-pedagogisk utbildning ge behörighet till lärartjänst i regel i både grundskola och gymnasieskola. Det är naturligt med den föreslagna studieorganisationen att nära anknyta bedömning och betygsättning i LUK-ämnena till nuvarande bedömning och betygsättning av studierna vid de filosofiska fakulteterna. Bestämmelser om prov och betyg återfinns i kungörelsen om utbildning vid de filosofiska fakulteterna 34—38 §§. And-

ra bestämmelser eller anvisningar om tillämpningen av kungörelsen finns inte.

I kungörelsen sägs bland annat att ett eller flera prov ingår i varje kurs. Antalet prov uppgår i regel till tre, fyra per termin. Prov för en kurs anordnas antingen fortlöpande i samband med undervisningen eller efter kursens slut eller både i samband med undervisningen och efter kursens slut. En studerande som underkänts vid prov ska beredas tillfälle att delta i ytterligare prov inom tid som anges i studieplanen.

Prov som ingår i kurs bedöms med något av betygen icke godkänd, godkänd och väl godkänd. Godkänt prov över kurs om en eller två poäng bedöms endast med betyget godkänd. Vid bedömningen av prov ska hänsyn tas till såväl grundligheten av den studerandes kunskaper som den grad av mogenhet och förmåga till självständigt omdöme och kritisk analys som den studerande visat. Betyget bestäms av examinator. En studerande som godkänts i samtliga prov för alla kurser i en studiekurs får för studiekursen något av betygen godkänd och väl godkänd. Betyget för studiekursen bestäms med hänsyn till de betyg som den studerande erhållit vid proven och sätts av den lärare som utbildningsnämnden bestämmer.

18.1.3 Absolut betygsättning — relativ betygsättning

De betyg som för närvarande avges vid filosofisk fakultet torde närmast motsvara så kallade absoluta betyg, dvs. betyg som anger prestationer i relation till de mål som ställts upp för en kurs eller utbildning.

Vid många institutioner krävs för »godkänd» att den studerande erhållit 50 % av det maximala poängtalet på provet, för »väl godkänd» 75 %. Betyget på hela studiekursen bestäms därefter med ledning av de olika proven. Den som genomgått t. ex. fyra prov och erhållit »väl godkänd» på tre av dessa får slutbetyget »väl godkänd».

Det har från studerandehåll riktats stark kritik mot det nuvarande betygssystemet. Vid olika institutioner skiftar principerna avsevärt bland annat för betyget »väl godkänd».

Detta honnörsbetyg spelar stor roll vid urvalet av sökande till lärarhögskola.

Vid graderad absolut betygsättning måste vissa gemensamma kriterier uppställas vid bedömningen, om betygen ska kunna jämföras. De skilda betygsättarna har emellertid haft stora svårigheter att komma överens om vilka kriterier som ska gälla för ett visst betyg. Detta gör att de studerande kan tycka att det är lättare att få »spets» på betyget i ett ämne vid ett universitet än i samma ämne vid ett annat universitet. Även om kursinnehållet i ett visst ämne är detsamma vid de olika institutionerna kan svårighetsgraden på proven variera. Detta är otillfredsställande och UKÄ har inlett en översyn av det nuvarande betygsättningsförfarandet. Bland annat har man sänt ut en skrift som debattunderlag. Avsikten är att ompröva betygsgivningen och om möjligt införa ett för hela universitets- och högskoleväsendet enhetligt betygssystem.

Vid den kommande översynen torde de målrelaterade betygen komma att diskuteras. Dessa betyg förutsätter att man för varje kurs anger detaljerade mål och att man för de olika betygen uppställer krav på att den studerande ska ha uppnått ett visst på förhand bestämt antal mål. Genom att göra en detaljanalys av kursinnehållet och presentera definierade delmål borde man kunna uppnå bättre överensstämmelse än nu mellan motsvarande institutioner vid skilda universitet i fråga om bedömning och betygsättning.

De relativa betygen måste också belysas. Vid relativ betygsättning sätts den enskilda studerandens prestation i relation till en större representativ grupps prestationer. Svårigheten i detta sammanhang ligger bland annat i att definiera vad som avses med representativ grupp och vidare att få till stånd en jämförelse mellan den enskildas prestation och gruppens prestationer.

18.1.4 Speciella problem vad beträffar LUK-ämnena

I kapitel 15 har ämnesutbildningens uppbyggnad och innehåll behandlats. Där fram-

hålls bland annat, att de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag i de nya läroplanerna fått en mera komplex utformning än de tidigare så kallade övningsämnen. Tidigare ägnades en större del av undervisningen åt färdighetsträning. Nu ges stort utrymme även åt orientering och analys m. m. Färdighetsträningen varvas i högre grad med moment av annat slag. Detta ställer stora krav på både kunnande, teknisk skicklighet och kreativ förmåga hos läraren. Han måste vara allsidigt utbildad.

I vissa LUK-ämnen är det naturligt att ämnesstudierna vid högskolan utformas så att den studerande både får kunskaper och färdigheter i ämnet och dessutom viss övning att instruera i samband med främst färdighetsträningen. Eftersom studierna inte endast ska leda fram till lärarbehörighet utan även inriktas mot andra yrken torde ämnesstudierna komma att individualiseras i fråga om innehåll och delkurser samt — självfallet — specialarbeten (se kapitel 15.1.8).

De övergripande mål som ställts upp för den högre utbildningen i LUK-ämnena kommer att ställa stora krav på de akademiska lärarna inte minst då det blir fråga om att sammanställa prov som kan ligga till grund för betygsättning.

För varje studiekurs finns angivet hur man tänkt sig provens uppläggning i stort. De anvisningar som där lämnas är emellertid inte avsedda att ligga till grund för konstruktion av prov. Att bestämma antal provtillfällen och ange vilka kurser som bör bedömas efter prov blir en uppgift för institutionskollegier och utbildningsnämnder. Betygsättningen i LUK-ämnena måste ta hänsyn till de speciella kraven på färdighet m. m. men i övrigt ske efter i allt väsentligt samma riktlinjer som för andra ämnen vid filosofisk fakultet. Detaljarbetet beträffande LUK-ämnena bör därför ske i samband med att betygsättningsförfarandet vid universitetet ses över.

Om detta arbete inte skulle vara slutfört, när det blir aktuellt att sätta betyg på kurser och studiekurser i den reformerade LUK-ämnesutbildningen, bör nuvarande principer

för bedömning och betygsättning vid filosofisk fakultet tills vidare i huvudsak tillämpas. LUK finner emellertid anledning göra vissa påpekanden som bör beaktas vid en sådan tillämpning.

Enligt nu gällande bestämmelser för betygsättning vid filosofisk fakultet ska på kurser om en eller två poäng endast ges betygen godkänd eller icke godkänd. Detta har inte någon nämnvärd betydelse för den studerandes betyg på studiekursen som helhet. Antalet kurser om endast en eller två poäng är i allmänhet få. I LUK-ämnena förekommer sådana kurser däremot i förhållandevis stor omfattning (se kapitel 15.4.2). Om varje sådan kurs bedöms och betygsätts för sig och gällande bestämmelser vid filosofisk fakultet tillämpas, blir underlaget för eventuella graderade betyg i vissa ämnen mycket litet.

I vissa LUK-ämnen torde problemet med bedömningen av de mindre kurserna kunna lösas genom »integrerad bedömning». Det som ska bedömas är i många fall förmågan att tillämpa inhämtade kunskaper på integrerade uppgifter. Studierna sker till stor del i form av tränings- eller tillämpningsövningar under ledning av lärare eller handledare. Studiearbetet kan i sådana fall bedömas kontinuerligt. Bedömningen av olika delkurser kan kollationeras vid betygskollegier gemensamma för samtliga berörda lärare och ett sammanfattande betyg avges. En sådan form av bedömning — eventuellt kompletterad med enstaka prov — kan tillämpas i idrott, t. ex. på kurserna i friidrott, bollspel, friluftsvärksamhet och simning.

I andra ämnen kan prov på de mera omfattande kurserna konstrueras så att provresultatet belyser i vad mån den studerande inhämtat stoffet i mindre kurser, som har direkt samband med innehållet i de större kurserna. Ett exempel på detta är bildkonst. Där kan t. ex. prov i bildframställning (två- och tredimensionell bild) konstrueras så att de också utgör prov på kursen i färgteori och färgsystematik. I slöjd kan prov i metallslöjd och slöjd i kompletterande material belysa de studerandes kunskaper också i slöjdkonst och fysik-kemi.

Metoderna för bedömning blir som framgår av ovanstående sannolikt olika i de olika LUK-ämnena. Flertalet av dessa ämnen är emellertid av den art att en integrerad bedömning av de studerandes arbete är naturlig. En sådan bedömning gör det möjligt att undvika alltför många prov, något som i nuvarande studier i vissa LUK-ämnena upplevs som en direkt belastning. Också med hänsyn till att utbildningen i dessa ämnen även i den nya utformningen i stor utsträckning torde komma att rikta sig till blivande lärare är det angeläget, att prov inte kommer att upplevas som det mest väsentliga i arbetet. Arbetet kan då komma att inriktas på de väntade proven.

18.1.5 LUK:s förslag

Med hänvisning till resonemanget i föregående avsnitt föreslår LUK, att i huvudsak samma riktlinjer ska gälla vid bedömning och betygsättning i LUK-ämnena som beträffande studier i andra ämnen vid filosofisk fakultet. En viss modifiering av bestämmelserna om bedömning av de korta kurserna torde emellertid vara motiverad med hänsyn till LUK-ämnena. Graderat betyg bör inte vara uteslutet på sådana tvåpoängskurser som inte kan bedömas i samband med prov på annan kurs. Antalet provtillfällen bör dock i regel inte vara högre i LUK-ämnena än i andra ämnen vid filosofisk fakultet. LUK vill för sin del starkt understryka vikten av integrerad bedömning eller integrerade prov och gemensamt sätta »samlingsbetyg».

Nuvarande mycket oenhetliga och varierande tillämpning av bestämmelsen om graderade betyg vid filosofisk fakultet — godkänd, väl godkänd — är ytterst otillfredsställande. Vissa anvisningar är enligt vår uppfattning nödvändiga, så att större enhetlighet uppnås. Vi ska något belysa denna fråga.

När det gäller betygsättningen av ämnesstudier som ingår i lärarutbildningen vid lärarhögskola är det på ämneslärarlinjen endast ämnet pedagogik som är jämförbart

med de filosofiska fakulteternas ämnen. På klasslärarlinjerna betygsätts jämte pedagogik även övriga ämnen i grundkurser och tillvalskurser. I gällande utbildningsplaner för båda slagen av linjer har SÖ meddelat anvisningar för betygsättningen. De innebär att av de betyg som enligt stadgan ska användas — icke godkänd, godkänd, väl godkänd — betyget godkänd är normalbetyg och att betyget väl godkänd i nämnda ämnen ges åt ca en femtedel av de studerande. Den angivna fördelningen bör betraktas som riktpunkt och avser studerandegrupper som till storlek och struktur är att anse som representativa. Beträffande betygsättningen i lärarskicklighet och anvisningarna för betygsfördelningen därvidlag se 18.2.2.

En procentuell fördelning som metod för tilldelning av betyg är inte invändningsfri. Studerandegruppens storlek varierar mellan skolorna och linjerna. Av praktiska skäl blir varje grupp gärna sin egen referensgrupp. Tillämpad på en liten studerandegrupp kan fördelningen lätt bli skev, om den procentuella fördelningen tillämpas mekaniskt. För att undvika att orättvisa uppkommer av nu nämnt skäl anger anvisningarna endast ungefärliga procenttal för hur stora andelar av de studerande som bör tilldelas de olika betygen.

Även om anvisningar i form av vissa procenttal studerande som bör tilldelas olika betyg är behäftade med svagheter, är de enligt LUK:s uppfattning bättre än total frånvaro av anvisningar. De studerandes möjligheter att få »spets» ska inte vara beroende av på vilken ort de bedriver sina studier. Ett överbetyg ska spegla i allt väsentligt jämförliga kunskaper och färdigheter. Vi föreslår därför att bestämmelserna i kungörelsen om utbildning vid de filosofiska fakulteterna 34—38 §§ i avvaktan på översyn av betygssystemet snarast kompletteras med anvisningar av liknande art som nu finns beträffande betyg vid lärarhögskola.

Genom att betyg sätts på kurser och ett »samlingsbetyg» ges på slutförd studiekurs kommer antalet avgivna betyg på studiekurser att växla mellan LUK-ämnena. I flertalet ämnen kommer betyg att ges på varje

studiekurs om 20 poäng. I kostkunskap blir det ett betyg på AB-kursen, i idrott ett betyg på AC-kursen.

LUK föreslår alltså, att vid prov, bedömning och betygsättning i LUK-ämnen i huvudsak samma system och metoder tillämpas som beträffande övriga ämnen vid filosofisk fakultet. Ovan framförda speciella synpunkter och förslag bör därvid beaktas.

18.2 Betyg i lärarskicklighet

18.2.1 Nuvarande system i utbildningen av LUK-ämneslärare

I utbildningen av LUK-ämneslärare ges för närvarande betyg i undervisningsskicklighet, inte som vid lärarhögskolorna i lärarskicklighet. Det finns emellertid en tendens att i bedömningen väga in flera faktorer än lärarkandidatens förmåga att planera och genomföra en lektion. Man söker bedöma hela lärarskickligheten. Lärarpraktiken fullgörs som praktikanttjänstgöring, dvs. lärarkandidaten arbetar tillsammans med sin handledare. Handledaren är i flertalet LUK-ämnesutbildningar medbedömare vid betygsättningen i undervisningsskicklighet. Det förekommer också, att handledaren ensam sätter betyg. Genom att praktikperioderna är få och korta, blir underlaget för bedömningen avsevärt mindre än i utbildningen vid lärarhögskola. Både lärarkandidat och betygsättande lärare-handledare kan känna sig osäkra om betyget. Möjlighet att efterpröva finns emellertid. Sådant prov anordnas inte i egen tjänst utan sker vid annan skola. Även bedömningen av sådan efterprovning torde därför erbjuda svårigheter. Antalet efterprovningar är i regel stort och medför avsevärda administrativa problem för de berörda utbildningsenheterna.

Betyg i undervisningsskicklighet ges enligt samma sju- eller femgradiga skala som tillämpas vid betyg i ämnesstudierna. Som nämnts under 18.1.1 har dock skolöverstyrelsen föreslagit ändringar vad avser betyget i undervisningsskicklighet.

18.2.2 Nuvarande system i ämneslärarutbildningen

Enligt utbildningsplanen för ämneslärarlinje vid lärarhögskola sker betygsättning i lärarskicklighet efter avslutad lärarutbildning, dvs. vid praktikterminens slut. Liksom för klasslärarlinjerna gäller för ämneslärarlinjen att endast studerande som med tillfredsställande resultat gått igenom utbildningen i metodik och praktik får betyg i lärarskicklighet. I pedagogik ges särskilt betyg (se 18.1.5). Betygsgraderna i lärarskicklighet är tre. Betyget 1 är normalbetyg och bör enligt SÖ:s anvisningar ges åt ca 60 % av de studerande. Betygen 2 och 3 är överbetyg och bör ges åt ca 25 % respektive 15 % av de studerande. Fördelningstalen ska endast gälla som riktpunkt på samma sätt som när det gäller betygsättningen i bland annat pedagogik (se 18.1.5).

Det framhålls i anvisningarna att betyget bestäms med ledning av den studerandes prestationer under senare delen av praktikterminen. Praktiktjänstgöringen får dock aldrig förlora sin karaktär av utbildning. Handledningen ska ständigt vara det väsentliga.

De lektorer vid lärarhögskolan som handlett lärarkandidaten under hans praktiktermin avger efter samråd med praktikskolans rektor förslag till betyg i lärarskicklighet. Lärare vid praktikskolan, som förordnats till handledare, lämnar ej förslag till betyg. Här föreligger alltså en väsentlig skillnad mellan lärarhögskola och LUK-ämnesutbildning i bedömningsförfarandet. Betyget vid lärarhögskola bestäms av ett betygskollegium som består av rektor för lärarhögskolan, studierektor samt de lärare vid lärarhögskolan som handlett lärarkandidaten under praktikterminen. Rektor vid praktikskola äger rätt att närvara vid betygskollegiet och kan få sin mening antecknad till protokollet om den avviker från beslutet. Han har dock ingen rösträtt. Har flera lärare handlett praktikläraren i samma ämne äger de tillsammans bara en röst.

Betyget i lärarskicklighet ska spegla i vad mån lärarkandidaten i sin undervisning

lyckats uppnå de för lärarutbildningen uppställda målen. Särskilt bör bedömas hur han anpassat undervisningen till elevens mognad, intressen och behov, hans förmåga att skapa motivation, aktivitet och konkretion, att individualisera undervisningen och att stimulera eleverna till såväl självverksamhet som samarbete. Lärarkandidatens förmåga till samarbete med de enskilda eleverna och deras hem, med lärare och annan skolpersonal bör också läggas till grund för betygsättningen. Vid bedömningen ska likaså beaktas lärarkandidatens förmåga till kritisk granskning av den egna verksamheten och hans förmåga att utveckla, korrigera och förbättra sin egen undervisning.

Praktikterminen är för närvarande förknippad med lärartjänst för lärarkandidaten. Han benämns under denna sin tjänstgöring praktiklärare. Tjänstgöringsskyldigheten uppgår till 14—16 veckotimmar men kan i undantagsfall vara 12 veckotimmar. För varje ämne som praktikläraren har i sin tjänst och som ingår i lärarutbildningen finns en handledare förordnad. Handledaren har skyldighet att vara praktikläraren behjälplig i alla planeringsfrågor och ska besöka honom regelbundet under terminens gång och därvid ge råd och anvisningar om undervisningen. Praktikläraren ska auskultera 30—50 timmar under terminen, företrädesvis hos sin handledare. I utbildningen ingår även uppgiften att fullgöra ett specialarbete som så nära som möjligt ska anslutas till praktiklärarens situation under praktiktjänstgöringen.

Från lärarhögskolans sida besöks praktikläraren av metodiklektorer, som bland annat har till uppgift att ytterligare förstärka handledningen och ge råd och anvisningar både till handledaren i hans handledaruppgift och till praktikläraren. För dessa besök finns som regel anslagna sju undervisningstimmar (= lektorstimmar) per ämne. Av dessa timmar beräknas en användas till praktikmetodik, då praktikläraren, handledaren och metodiklektorn tillsammans planerar den kommande terminens arbete.

Totalt disponeras för varje kandidat ca 30 handledningstimmar för metodiklektorer

under de båda terminerna. Av dessa fullgörs som regel 13 under den första terminen, fördelade på de tre praktikperioderna. Under praktikterminen får praktikläraren i regel sju handledningstimmar per ämne. Antalet handledningstimmar varierar alltså med hänsyn till om den blivande läraren har två eller tre ämnen i sin utbildning.

Under sina lektionsbesök ska metodiklektorerna hjälpa till med handledning. De ska vid utbildningens slut kunna avge förslag till betyg. Som tidigare nämnts är det prestationerna under praktikterminens senare hälft som ska ligga till grund för bedömningen.

Rektor för praktikskola svarar huvudsakligen för att praktikläraren får den handledning han ska ha av skolans lärare men bör även besöka honom vid hans undervisning och för övrigt lämna honom de råd och anvisningar som kan erfordras. Det torde vara rektors uppgift att bedöma praktiklärarens »förmåga till samarbete med de enskilda eleverna och deras hem, med lärare och annan skolpersonal».

18.2.3 Kritik mot nuvarande bedömningssystem

SÖ:s ovannämnda enkät i betygsfrågan (18.1.1) avser även lärarhögskolorna. Resultatet av enkäten föreligger inte ännu. Vissa tendenser är dock klara. Också här har stark kritik riktats mot nuvarande förhållanden. Denna kritik har ibland varit mycket hård både från metodiklektorer och från lärarkandidater. Man har efterlyst en närmare definition på vad som menas med lärarskicklighet än den som finns angiven i utbildningsplanen. Den anses av många inte ge tillräcklig ledning. Man framhåller också, att lektorerna vid sina besök riskerar att inte få se vardagslektioner. Besöken är nämligen oftast aviserade i förväg. Det kan vara frestande för lärarkandidaten att anpassa sina lektioner efter besökande lektors önskemål för att få bättre vitsord än man tror sig få, om man är helt sig själv även vid lektorsbesöken. En allvarigare invändning är att antalet lektorsbesök under praktikterminen är

alltför litet för att kunna ge ett riktigt bedömningsunderlag. Ofta har praktikläraren ingen möjlighet att själv påverka sin praktiktjänstgöring. Han får undervisa på det stadium och i de klasser som tillfälligtvis kan stå till lärarhögskolans disposition för praktiktjänster. Många kandidater anser att detta skapar orättvisa. Av erfarenhet vet man att elevsammansättningen varierar starkt mellan olika skolor, klasser och stadier. Inte heller läromedelssituationen är densamma vid de olika skolorna.

Den knappa och ojämna tillgången på praktikplatser är en faktor som gjort det svårt att få en effektiv utbildning för handledarna. Praktikplatser kan inte erhållas kontinuerligt vid samma skolor. Många handledare tjänstgör endast en termin eller ett läsår. Handledarutbildningen är huvudsakligen förlagd till ferietid och har hittills varit av mycket begränsad omfattning och endast nått en mindre del av handledarna. Det har varit svårt att veta vilka lärare som borde tas ut till handledarkurserna. Många handledare saknar särskild utbildning. Kandidaterna anser sig bland annat av detta skäl få mycket olika hjälp av olika handledare. En erfaren handledare bör kunna ge bättre hjälp och kunna skapa bättre förutsättningar för ett lyckat resultat än en handledare som mera tillfälligt måste åta sig handledaruppdraget.

Det betyg som ges efter genomgången praktisk-pedagogisk utbildning speglar vederbörandes lärarskicklighet endast under speciella betingelser. Det är inte säkert att det erhållna betyget utvisar lärarens skicklighet när han står i vardagsarbetet och själv helt svarar för planering och genomförande. Praktikläraren har inte hunnit få en egen »lärarprofil» och befinner sig vid slutet av lärarutbildningen i regel under stark utveckling som lärare.

Många kandidater säger sig känna stor press på sig själva vid lektorsbesöken. Under hela den andra terminen känner de oro inför det betyg de ska tilldelas. Förväntningarna tycks i de flesta fall gälla något av betygen 2 eller 3. När resultatet blir betyget 1, upplevs detta många gånger som ett stort

misslyckande. Denna känsla förstärks av att betyget är definitivt. Man kan inte längre efterpröva i lärarskicklighet.

Det naturliga samarbete som bör råda mellan praktiklärare och lärarutbildare kan störas av att praktikläraren känner sig stå i beroendeställning till metodiklektorerna. Han vågar inte ta upp en sakdiskussion på ett förtroendefullt sätt utan behåller problemen för sig själv. Han är rädd för att få sin lärarskicklighet nedvärderad.

Från lektorshåll har man ofta framfört önskemål om att få avge ett betyg för vart och ett av de ämnen som ingår i praktiklärarens ämneskombination. Betyg ges som framgår av redogörelsen ovan i lärarskicklighet och avser metodik och praktik i lärokandidatens samtliga ämnen. Vid kollegiesammanträden där betyg i lärarskicklighet avges har det inträffat att metodiklektorer visat olust över att behöva tilldela en praktiklärare ett vitsord som de inte skulle vilja sätta i sitt eget ämne. Den elevvårdande delen av lärarens arbete skulle emellertid riskera att bli beaktad i mindre grad än vad som nu är fallet, om skilda vitsord skulle ges i ämnena.

18.2.4 Ny organisation av praktiken

De blivande lärarna med kombinationer av LUK-ämne och annat ämne avses som sagt få sin praktisk-pedagogiska utbildning vid lärarhögskolas ämneslärarlinje.

Enligt ett av skolöverstyrelsen efter samråd med LUK framlagt förslag ska praktiken för bland annat ämneslärarutbildningen organiseras på ett annat sätt än som nu är fallet. Skillnaderna under första terminen består främst i att den första av de tre praktikperioderna kommer att omfatta två veckor mot för närvarande tre. Denna praktikperiod ska huvudsakligen föra kandidaterna in i skolans arbete genom auskultationer och i viss utsträckning medhjälp. Utbildningen ska helt ombesörjas av handledaren utan besök av metodiklektor.

Större förändringar föreslås under den andra terminen. Då ska lärarkandidaten

placeras hos en handledare, som har samma ämneskombination som kandidaten, och vara praktikant hos denne. Skulle det ej gå att uppbringa handledare med samma kombination, får två handledare tillsammans handleda lärarkandidaten vid praktikant-tjänstgöringen. Denna lösning blir under lång tid den vanligaste för kandidater med LUK-ämne och annat ämne. Det föreslås också att lärarkandidaten ska återgå till lärarhögskolan under några veckor antingen omkring mitten eller mot slutet av andra terminen. Detta skulle ge möjlighet att följa upp de praktiska erfarenheterna och även avsluta och redogöra för ett specialarbete.

Praktikantläraren ska således till skillnad från praktikläraren i nuvarande organisation inte uppehålla någon lärartjänst utom möjligen under någon kortare tid, då handledaren deltar i fortbildning eller är tillfälligt tjänstledig. Den blivande läraren kommer alltså under hela tiden som praktikantlärare att ha en erfaren handledare till hjälp med planering och genomförande av undervisningen. Handledare och praktikantlärare avses arbeta tillsammans i ett lärarlag. Detta kommer sannolikt att medföra att handledaren mera än förut sätter sin prägel på arbetet. Han måste ju också svara för kontinuiteten i sina skolevers utbildning. Praktikantläraren får hålla sig inom den ram handledare och praktikantlärare tillsammans enats om. Samma lärare avses kunna tjänstgöra som handledare flera läsår i följd antingen under första eller under andra terminens praktik. Det kommer då att bli möjligt att nå handledarna med en kraftigt utökad handledarutbildning. Denna utbildning kommer att föra pedagogik- och metodikutbildningen och övningsundervisningen närmare varandra än nu. Praktikanttjänstgöringen kommer på ett annat sätt än praktiktjänsten att kunna bli direkt utbildning för lärarkandidaten.

I det förslag som framlagts om ändrad organisation av praktiken har SÖ räknat med att samma resurs som nu i fråga om handledningstimmar för lärarhögskolans metodiklektorer ska finnas för utbildningen även i fortsättningen. Detta innebär att för

varje kandidat totalt ca 30 timmars handledning av metodiklektorer skulle kunna disponeras. Det kan antas att ca 10 timmar kommer att ligga under den första terminen. Ca 20 timmar eller något mera än nu skulle då kunna disponeras för utbildningen under den andra terminen.

18.2.5 LUK:s förslag om betyg i lärarskicklighet

Bedömning och betygsättning av undervisningsskicklighet i nuvarande LUK-ämneslärarutbildning tillgår, som framgår av 18.2.1, på ett helt annat sätt än bedömning och betygsättning av lärarskicklighet vid lärarhögskola. I och med att den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande lärare i LUK-ämnena förläggs till lärarhögskolans ämneslärarinje är det naturligt att bedömning och betygsättning sker på samma sätt och efter samma grunder som inom denna linje i övrigt.

Betygsfrågan är som vi framhållit ovan under utredning inom SÖ. Utredningen avser hela lärarutbildningsområdet. Bedömningen kommer i fortsättningen att avse en mera mångfasetterad lärarverksamhet än hittills. Inte endast LUK-ämneslärarutbildning utan också en rad andra lärarutbildningar förläggs till lärarhögskola. Mera detaljerade kriterier måste därför utarbetas för bedömningen av »lärarskicklighet». Hänsyn måste också tas till den kritik som riktats mot hittillsvarande betygsättningssystem, inte minst vad gäller kontakten mellan lärarhögskola och praktikskola.

LUK har föreslagit att de blivande lärarna före inträdet i lärarhögskola ska ha genomgått läroinriktad yrkesförberedelse. Detta bör leda till att de i regel gjort ett väl överlagt medvetet yrkesval. Det bör också leda till att de har vissa kunskaper i pedagogik-metodik och en uppfattning om skolan som arbetsplats. Därigenom blir det lättare för lärarhögskolans lärare att redan tidigt bedöma deras prestationer med hänsyn till den kommande lärarverksamheten.

Det föreslagna nya praktikantlärarsystemet kommer att göra det lättare att upprätthålla kontakt inte endast vid utbildningen av de enskilda lärarkandidaterna utan också i planeringen av utbildningen som helhet. Lärarhögskolans lektorer kommer att ha avsevärt bättre personlig kännedom om handledarna. Detta bör göra det möjligt för dem att med större säkerhet urskilja de enskilda praktikantlärarnas egenart och deras självständiga insatser.

Vid utbildningen av lärarkandidater, som har ämneskombinationer med LUK-ämne, kommer under lång tid framöver i regel två handledare att handleda varje lärarkandidat. Detta bidrar också till att underlätta bedömningen av praktikantlärarens egna insatser. Lärarhögskolans lärare och praktikskolans rektor får tillfälle att se praktikantläraren tillsammans med minst två olika handledare.

Även vid bedömningen av lärarskickligheten i LUK-ämne bör de faktorer vägas in som vi berört i det föregående (avsnitt 18.1.4). Väsentligt för läraren i LUK-ämne är att kunna allsidigt behandla sitt ämne och aktivera sina elever med utgångspunkt i deras skiftande intressen för skapande verksamhet, analys, kunskapsinhämtande, träning av teknisk färdighet etc.

För närvarande ges två olika betyg efter genomförd praktisk-pedagogisk utbildning vid ämneslärarinje, nämligen betyg i pedagogik och betyg i lärarskicklighet med olikheter inbördes i fråga om betygskala och betygsfördelning. LUK har starkt understrukt, att utbildningen i pedagogik-metodik-praktik ska integreras. De enskilda delarna ska genom samverkan mellan lärarna smältas samman till ett helt. Bedömning och betygsättning av de enskilda delarna var för sig kan komma att motverka den eftersträvide integreringen. Synen på den praktisk-pedagogiska utbildningen som ett integrerat helt gör det naturligt att i samband med översynen av betygsättningssystemet i dess helhet även ta upp frågan om hur många betyg, ett eller två, som ska ges efter genomförd praktisk-pedagogisk utbildning och vilka som ska delta i betygsättningen.

I LUK:s uppdrag ingår inte att avge förslag om bedömning och betygsättning i utbildningen vid lärarhögskola. Vi föreslår att vid bedömning och betygsättning av lärarkandidater som utbildas till lärare i bland annat LUK-ämne samma grunder för bedömning och betygsättning ska tillämpas som vid lärarhögskolas ämneslärarinje i övrigt. Vi föreslår vidare att vid pågående översyn de av oss framförda synpunkterna beaktas.

19.1 *Forskning — grundutbildning*

Den snabba och kraftiga expansionen av den högre utbildningen har bland annat medfört en förändrad syn på forskningens och forskarutbildningens ställning inom denna utbildning. Tidigare har grundstudierna inom den högre utbildningen inte endast »stått på vetenskaplig grund» utan bedrivits direkt kopplade till forskning och forskarutbildning. Forskarna har också meddelat undervisning och handledning på såväl grund- som forskarutbildningsnivå.

En rad beslut under senare år har lett till en viss gränsdragning mellan grundutbildningen å ena sidan, forskningen och forskarutbildningen å andra sidan. Som exempel kan nämnas inrättandet av universitetsfilialerna, decentraliseringen av den högre utbildningen till orter utan universitet eller filialer samt inrättandet av tjänster för universitetslektorer och universitetsadjunkter. Vid filialerna och inom den decentraliserade högre utbildningen i övrigt finns inga professurer. Utbildningen, som vid filialerna endast i vissa fall och inom övrig decentraliserad högre utbildning aldrig omfattar studiekurser om mer än 40 poäng i varje ämne, är knuten till respektive ämnesinstitutioner vid moderuniversitetet. Tjänster som universitetslektor och universitetsadjunkt är rena lärartjänster. Innehavarna förutsätts inte bedriva forskning. En tendens syns emellertid finnas att engagera åtminsto-

ne lektorerna i visst forsknings- och utvecklingsarbete. Lektorerna förutsätts ha forskarutbildning, medan detta inte krävs av adjunkterna.

Andra exempel på beslut som innebär en gränsdragning mellan grundstudier och forskning-forskarutbildning är besluten om socialhögskolor och journalishögskolor. Dessa högskolor ska meddela utbildning inom sina respektive områden och »främja utvecklingen» inom dessa områden. Forskning eller forskarutbildning förläggs inte till social- eller journalishögskola. Dessa högskolor saknar i likhet med universitetsfilialerna professurer. Undervisningen meddelas av lektorer och andra lärare, vilka endast till en del har forskarutbildning.

Det förhållandet att forskning och forskarutbildning inte förekommer vid vissa högskoleenheter betyder emellertid inte att utbildningen där helt saknar samband och kontakt med forskningen. Forskning bedrivs också inom dessa utbildningsområden och forskningsrönen kommer utbildningen till godo när det gäller utbildningens planering, innehåll och organisation och när det gäller lärarna vid högskolan eller filialen etc., även om endast en del av dessa har forskarutbildning.

Genom beslut vid 1972 års riksdag har vissa åtgärder vidtagits, som ökar förutsättningarna för en uppdelning av resurserna för den högre utbildningen mellan å ena sidan grundutbildning, å andra sidan forskarut-

bildning och forskning.

Den tidigare nämnda decentraliseringen av den högre utbildningen kommer av allt att döma att fortsätta. Vi räknar med att antalet orter med högre utbildning under senare hälften av 1970-talet kan komma att uppgå till omkring tjugo. Denna utveckling medför att planering och ledning av forskningen måste koncentreras till de större utbildningsenheterna med deras särskilda personella och materiella resurser. Den decentraliserade utbildningen måste ordnas så att även studerande som börjar sina studier vid en mindre enhet får möjlighet att utan tidsförlust fortsätta studierna på högre nivåer samt möjlighet att inrikta sig på forskning och undergå forskarutbildning. För att detta ska kunna åstadkommas måste lärarna i den decentraliserade högre utbildningen ha kontinuerlig kontakt med forskning och forskningsarbete. Detta torde bland annat medföra, att en del av forskningsarbetet förläggs till andra institutioner än dem som finns vid de centrala utbildningsenheterna. Ett regionalt samarbete i fråga om forsknings- och utvecklingsarbete under ledning av ämnes- och ämnesgruppsinstitutionerna vid moderuniversitetet/högskolan torde bli nödvändigt vid både planeringen och genomförandet av olika projekt.

Det är inte LUK:s uppgift att lägga fram förslag om hur denna kontakt och samverkan i princip ska utformas. U 68 väntas behandla denna fråga. Vi förutsätter att samma regler i fråga om forskningsanknytning, tillträde till forskarutbildning och dimensionering av forskningen ska gälla för all högre utbildning oavsett på vilken ort denna sker och oavsett om utbildningsområdet sedan länge är etablerat inom universitets- och högskoleväsendet eller är nytt inom den högre utbildningen.

Vi vill starkt understryka vikten av att den mera direkt yrkesinriktade och som högskoleutbildning nyare utbildningen (t. ex. klasslärarutbildning, utbildning i LUK-ämnen, journalistutbildning, socionomutbildning) redan på grundstudienivån ger forskningsanknytning med information om forskningens framsteg och utveckling samt kon-

takt med vetenskapliga arbetsmetoder. Den mera allmänna högre utbildningen har sökt ge sådan anknytning oavsett förläggning. De nyare högskoleutbildningarna måste få samma ställning vad beträffar forskningsanknytning som de äldre. Att så sker har stor betydelse både för grundutbildningen som sådan och för denna utbildning som bas för forskning och forskarutbildning.

I det följande behandlar vi forskningsanknytning och forskarutbildning i LUK-ämnena och deras undervisningsmetodik från rent praktiska utgångspunkter och går inte närmare in på principfrågorna.

19.2 *Forskning i LUK-ämnena — nuvarande förhållanden*

19.2.1 *Forskningsarbete i vissa LUK-ämnena*

Den enda enhet för LUK-ämbesutbildning som för närvarande har personella och materiella förutsättningar att bedriva forskning i samband med forskarutbildning är gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm. Vid GIH finns en professor och två biträdande professorer i fysiologi. Dessa utses efter sakkunnigutlåtande från Karolinska institutet och yttrande från GIH:s styrelse. De är knutna till Karolinska institutet samtidigt som de är utnämnda vid GIH. Professorerna vid gymnastik- och idrottshögskolan har fått såväl grundutbildning som specialisering vid medicinsk eller naturvetenskaplig fakultet. Även vid musikhögskolan i Stockholm finns två professorer, den ena i dirigering m. m., den andra i komposition m. m. De har rent konstnärlig utbildning och fungerar som lärare, inte som forskare eller forskarutbildare. Visst utvecklingsarbete har emellertid påbörjats vid musikhögskolan.

19.2.1.1 *Gymnastik- och idrottshögskola*

Forskningen vid GIH är för närvarande i huvudsak förlagd till den fysiologiska institutionen, som bedriver såväl grundforskning

som tillämpad forskning. Grundforskningen har hittills koncentrerats kring arbetsfysiologi och rört sig främst inom respirations- och cirkulationsfysiologin. Den tillämpade forskningen är huvudsakligen beställningsforskning för idrottsrörelsen och behandlar olika specialidrotter från fysiologisk synpunkt. Avhandlingarna läggs fram vid medicinsk eller naturvetenskaplig fakultet och doktoranden får medicine eller filosofie doktorsgrad.

Institutionen sysselsätter omkring 30 personer. Utom utbildade forskare finns där assistenter och amanuenser samt teknisk personal m. m. Gästforskare från olika delar av världen förekommer kontinuerligt.

Sambandet mellan forskningen och utbildningen på grundnivå kommer till uttryck främst genom att forskningsrönen direkt tillförs utbildningen. Samma personer har ansvar för såväl forskning och forskarutbildning som utbildning av de studerande på grundstudienivå. Alla studerande får genom laborationer viss övning i elementär vetenskaplig metod inom fysiologin. Detta gäller GIH både i Stockholm och i Örebro.

Vid GIH i Stockholm har också förekommit forskning och utvecklingsarbete bland annat beträffande läroplansinnehåll, undervisningens konkreta utformning i skolorna och undervisningsmetoder i gymnastik och idrott. På detta område förekommer samverkan mellan GIH och lärarhögskolorna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå. Ett projekt om undervisning i orientering är förlagt till Umeå.

19.2.1.2 Musikhögskola

De båda professorerna vid musikhögskolan i Stockholm bedriver som sagt ren undervisning. Deras professurer är inte forskningsprofessurer. I komposition förekommer emellertid ett visst utvecklingsarbete beträffande musikaliska former och arbetsformer.

Sedan något år tillbaka har medel ur riksbankens jubileumsfond ställts till förfogande för två parallella forskningsprojekt på musikens område. Det ena rör struktur-

analyser av instrumentala och vokala verk samt mot bakgrund av dessa analyser utarbetande av läromedel och undervisningsmetoder för ämnesgruppen gehörslära-instrumentation-improvisation. Det andra projektet rör strukturanalyser av jazz och popmusik samt olika typer av arrangemang och mot bakgrund av dessa analyser utarbetande av läromedel och undervisningsmetoder för de berörda produktionsområdena. Båda projekten är alltså direkt inriktade på tillämpning. Forskarutbildning och doktorandstudier är det tills vidare inte fråga om.

Sambandet mellan nyssnämnda forskning och utbildningen kommer till uttryck bland annat genom att de studerande medverkar i de övningar som ligger till grund för analyserna och för utprövningen av metoder och material. Genom denna medverkan får de studerande också inblick och övning i vetenskaplig metod.

19.2.1.3 Övriga LUK-ämnen

Även på andra områden, som i hög grad berör LUK-ämnesutbildningen, förekommer en hel del forskning. Detta gäller bland annat barnpsykologiska frågor, kost- och näringsfrågor samt bostads-, miljö- och materialfrågor.

Den barnpsykologiska forskningen har främst skett vid barnpsykologiska forskningsinstitutet och vid universitetens pedagogiska institutioner. Det förstnämnda är numera inordnat i lärarhögskolan i Stockholm, vid vilken finns en tjänst som biträdande professor med ämnesområdet utvecklingspsykologi med särskild inriktning på förskolålderns psykologi och pedagogik. Den fortsatta verksamheten på detta område behandlades relativt utförligt av pedagogikutredningen. Kungl. Maj:t underströk i prop. 1971: 38 vikten av samordning mellan lärarhögskolornas och universitetens resurser också på detta område.

En rad statliga institutioner inom närings- och kostområdet, t. ex. statens livsmedelsverk och olika branschforskningsinstitut, bedriver ett såväl medicinskt som arbetsme-

todiskt forsknings- och utvecklingsarbete inom dessa områden. Arbetet sker ofta i samverkan med sociologiska och ekonomiska institutioner likaväl som med institutioner för kemi, näringslära och medicin.

Också på miljö- och konsumtionsområdet förekommer forskning, t. ex. rörande hushållens ekonomiska förhållanden, rörande olika tekniker och hjälpmedel i hushållsarbetet, rörande inredning och utrustning av arbetsplatser etc. Även här sker forskningen vid olika statliga och privata forskningsinstitut i samverkan med sociologiska, ekonomiska, naturvetenskapliga och medicinska institutioner. Formerna för anpassning av arbetslokaler, maskiner, arbetsmetoder och arbetsmiljön i dess helhet till människans fysiska och psykiska förutsättningar undersöks bland annat av arbetarskyddsstyrelsen, där det arbetsmedicinska institutet numera inordnats.

Vid bland annat Chalmers tekniska högskola förekommer textilforskning, som har anknytning också till lärarutbildningen på detta område, t. ex. via nordiska hushållshögskolans avdelning vid Chalmers.

Också på det konstnärliga området förekommer för LUK-ämnesutbildningen värdefull forskning genom samverkan mellan olika institutioner för konstvetenskap och institutioner för samhällsvetenskap och teknik.

19.2.2 Studienivån

Vid andra enheter för LUK-ämnesutbildning än GIH och musikhögskolan i Stockholm är lärarna lektorer, huvudlärare, adjunkter, facklärare m. fl. Utbildningen är som framhållits i flera sammanhang en grundutbildning, där studierna delvis bedrivs på gymnasial nivå. Forskning och forskarutbildning förekommer som redan framhållits inte. Däremot är enklare laborativa försök ofta förekommande inslag i många utbildningsmoment.

LUK:s förslag innebär bland annat att det allmänna behörighetskravet höjs. Studierna kommer enligt våra förslag att bedrivs helt på eftergymnasial nivå. I många

fall kommer utbildningen att ske vid befintliga enheter. Men dessa kommer administrativt att få en annan ställning än de har nu. Från att vara fristående seminarier eller högskolor inordnas de i en högskole- eller universitetsenhet med ett flertal andra utbildningar. Studierna ingår i studierna för fil. kand.-examen. De har i princip samma utformning som övriga ämnesstudier på grundstudienivå vid de filosofiska fakulteterna. (Se kapitel 15 och del II Förslag till normalstudieplaner.) Det blir då naturligt att LUK-ämnesstudierna på grundstudienivå får sådan utformning att studerande i LUK-ämnena, som har intresse för forskning, kan gå direkt från dessa studier till en forskarutbildning utan att som nu behöva ta omvägen via ett annat ämne.

19.2.3 Tillgång på forskarutbildade lärare

Genom att det i Sverige i regel inte finns forskning och forskarutbildning i direkt anslutning till utbildningen i LUK-ämnena finns för närvarande endast ett fåtal personer med sådan erfarenhet och utbildning inom varje ämne. Lärarkrafterna i den högre utbildningen i LUK-ämnena kommer under lång tid framåt att till alldeles övervägande del utgöras av personer utan forskarutbildning. Sannolikt kan varje ämnesinstitution räkna med att ha tillgång endast till enstaka forskarutbildade lärare. Frågan om sambandet mellan utbildning och forskning i LUK-ämnena blir därför länge främst en fråga om utvecklingsarbete, som först på längre sikt kan leda till att forskning och forskarutbildning även kan bedrivas självständigt inom institutioner för LUK-ämnena. Vi utgår då från att ledningen av denna forskning och forskarutbildning koncentreras till vissa utbildningsenheter. En sådan koncentration får självfallet inte utesluta att forskning bedrivs också vid andra enheter. På kortare sikt måste frågan lösas på annat sätt, t. ex. genom samverkan på det sätt som sker vid GIH med medicinsk och naturvetenskaplig fakultet. LUK vill starkt under-

stryka, att forskning med direkt anknytning till utbildningen i våra ämnen måste byggas upp snarast möjligt.

19.3 *Forskning i lärarutbildningen — allmänt*

19.3.1 Utbildning på vetenskaplig grund

Utbildningsplanerna vid lärarhögskola framhåller — liksom lärarhögskolestadgan — att utbildningen ska stå på vetenskaplig grund, dvs. den ska baseras på vetenskapliga rön och vunna erfarenheter. Lärarutbildningen ska grundlägga vilja och förmåga till omvärdering och omstrukturering av skolans arbetssituation, av kurser och lärostoff. Den ska också ge läraren förutsättningar att delta i det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet på vetenskaplig grund. Lärarkandidaten ska alltså genom sina pedagogiska studier bli medveten om sin uppgift att som lärare medverka i »en ständigt fortgående skolreform». Såväl lärare i grupp som den enskilda läraren bär upp framstegsarbetet på skolans område. Den pedagogiska forskningens rön, den offentliga debatten och samarbetet med kolleger är därvid värdefulla hjälpmedel för läraren. Lärarutbildningens viktigaste uppgift är emellertid att väcka intresse för detta framstegs- och utvecklingsarbete.

19.3.2 Utbildning för förändring och förnyelse

Skolan måste förändras i takt med förändringarna i samhället. Lärarutbildningen måste konstrueras mot bakgrund av en icke-statisk skola. Den blivande läraren kan inte få en utbildning som förbereder honom för bestämda, förutsebara förändringar i kursplaner, verksamhetsformer m. m. på skolans område. Däremot måste utbildningen vara så konstruerad att lärarkandidaterna blir inriktade på förändringar. Kontakt med det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet inom skolväsendet är då betydelse-

full. I utbildningsplanen för ämneslärarinje vid lärarhögskola sägs följande om de studerandes införande i sådant arbete: »Hos de studerande skall väckas intresse för att följa det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet och att fortlöpande förnya, utveckla och förbättra sin undervisning med beaktande av forskningens framsteg och utveckling. Även om inte alla studerande i sin kommande lärargärning får tillfälle att delta aktivt i pedagogiskt utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, måste likväl den grundläggande lärarutbildningen ge de studerande förutsättningar att hålla sig informerade om aktuellt forskningsarbete i pedagogik och metodik samt att lära känna dess arbetsmetoder och resultat.»

19.3.3 Forskningsresurser vid lärarhögskolorna

De första lärarhögskolorna, som kom till efter förslag från 1946 års skolkommission, hade utrustats med professorer i praktisk pedagogik och fått tillgång till »övningskolor» som också skulle tjäna som centra för försöksverksamhet och utvecklingsarbete. Skolkommissionen hade också föreslagit särskilda experimentskolor för mera avancerade försök. I samband med 1967 års lärarutbildningsreform, som i huvudsak byggde på LUS' förslag, fullföljdes i viss mån åtgärderna för att skapa ett påtagligt samband mellan lärarutbildningen och det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet. Vid de lärarhögskolor som skulle utbilda både klasslärare och ämneslärare inrättades professorer i praktisk pedagogik. De pedagogiska institutionerna vid dessa lärarhögskolor skulle bedriva pedagogisk forskning och forskarutbildning. Detta arbete skulle ske i nära kontakt med lärarutbildningen. Även »övningskolorna» fick efterföljare. Till varje lärarhögskolas förfogande ställdes vissa kommunala skolenheter där försöks- och demonstrationsverksamhet skulle bedrivas. När det gäller grundutbildningen ska dessa försöks- och demonstrationsskolors arbete inordnas i de studerandes pe-

dagogik- och metodikutbildning på sådant sätt att de teoretiska delarna av lärarutbildningen belyses genom demonstrationsverksamheten. Försöksverksamheten ska erbjuda konkreta exempel på det nödvändiga ständiga förnyelsearbetet. Däremot ska skolorna inte utnyttjas för den sammanhängande lärarpraktiken under praktikterminen. Detta understryks också i namnet försöks- och demonstrationsskola (FoD-skola) till skillnad från LUS' försöks- och praktikskola.

19.3.4 Sambandet forskning — lärarutbildning

Av olika skäl har forskningen vid lärarhögskolornas pedagogiska institutioner och verksamheten vid försöks- och demonstrationsskolorna, trots att båda aktiviteterna på många sätt visat sig värdefulla, inte i alla avseenden fått den betydelse för lärarutbildningens samband med forskning och utvecklingsarbete som de avsågs ha. Det finns säkerligen många skäl till detta. Här ska endast anföras några, som efter några års erfarenhet framstår som särskilt påfallande.

Arbetets organisation har försvårat för många metodiklärare att medverka i forskning och utvecklingsarbete. Undervisningen slår sönder arbetstiden på ett sätt som inte stimulerar lärarutbildarna att stanna upp och »kritiskt granska och utvärdera» eller att ta initiativ till och genomföra ett forsknings- eller utvecklingsprojekt. En koncentration av praktikplatserna till centra belägna närmare lärarhögskolorna bör kunna underlätta planeringen av lärarnas arbete. På så sätt bör alla lärarutbildare få bättre möjligheter att följa och medverka i forskning och/eller utvecklingsarbete.

Lärarkandidaternas utbildning är ytterst komprimerad. Den tid som står till förfogande för varje enskilt moment i lärarutbildningen medger inte att man ger frågorna en mera direkt vetenskaplig belysning, och tillfällena till enkla övningar i vetenskaplig metod har blivit få. Även informationen om forskning och forskningsresultat har blivit för knapp. Därigenom mister lärarkandida-

terna en del av stimulansen att själva följa med i forskningsarbetet och ta del av forskningens rön. En mindre pressad studiegång i enlighet med våra förslag i kapitel 16 kan till en del lösa detta problem.

Försöks- och demonstrationsskolorna har ännu inte kommit att initiera och bedriva allt det utvecklingsarbete, som avsågs med deras anknytning till lärarutbildningen. I alltför hög grad har de tagits i anspråk för praktiktjänstgöring. Skälet till detta är inte endast eller ens främst bristen på praktikplatser. Det är ofta så triviala förhållanden som omöjligheten att ha gruppdemonstrationer utan att störa skolarbetet eller lärarkandidaternas ofta långa, tidsödande resor till och från FoD-skolorna. Dessa skolor har inte alltid fått den inredning och utrustning för demonstrationsändamål, som både skolkommissionen och LUS förutsatt. Ofta ligger de också alltför långt från lärarhögskolan.

De resurser som går till FoD-skolorna bör på längre sikt kunna bli använda på det sätt som från början avsågs. Detta behöver inte nödvändigtvis innebära att demonstrationer och försöksverksamhet uteslutande koncentreras till dessa skolor. Det kan också ske genom en viss utspridning till andra skolor och genom att en vidare krets av lärare engageras. Det är inte LUK:s uppgift att mera ingående behandla dessa frågor. Vi vill emellertid understryka, att lärare, övrig personal och utrustning måste ställas till förfogande för lärarutbildningen i LUK-ämnen på samma sätt och i samma utsträckning som när det gäller FoD-skolornas medverkan i annan lärarutbildning.

Både den pedagogiska forskningen och försöks- och demonstrationsskolorna har uppmärksammats i många andra sammanhang. Verksamheten följs och utvärderas kontinuerligt såväl av berörda myndigheter som av olika utredningar. Genom regionalt samarbete ska kontakt skapas mellan utbildningsforskning och alla slag av lärarutbildning inom ett större område med en lärarhögskola som centrum. Riktlinjer dras upp för hur skolforskningens resultat ska kunna föras ut i praktisk verklighet i skolorna.

Frågan om hur man mera effektivt ska kunna utnyttja den ytterst värdefulla resurs som FoD-skolorna är för lärarutbildningen är nu föremål för utredning.

Även om en skarpare gräns dras mellan grundutbildning och forskning-forskarutbildning syns möjligheterna vara gynnsammare för blivande lärare än för flera andra yrkeskategorier att redan under sin grundutbildning få information om forskning och forskningsresultat och viss kontakt med vetenskaplig arbetsmetod. Särskilt torde detta gälla »lärarhögskoleåret» för de blivande ämneslärarna. Efter minst treåriga studier på högskolenivå sammanförs de med andra lärarkategorier »på det område som mest präglas av yrkesgemenskapen, den praktisk-pedagogiska utbildningen och det därtill knutna forsknings- och utvecklingsarbetet i pedagogik» (prop. 1971: 38 s. 32 f).

19.3.5 Försök med undervisningsmetodisk forskarutbildning

Även om det i våra ämnen inte nu förekommer någon undervisningsmetodisk forskarutbildning, som leder till doktorsgrad, har en hel del projektforskning förekommit och förekommer genom samverkan mellan lärarhögskola, fackseminarium/fackhögskola och grundskola/gymnasieskola. Vid statens försöksskola i Linköping utfördes under senare delen av 1960-talet ett par undersökningar som gällde jämförelser av olika undervisningsmetoder i slöjd och teckning. Detta arbete har fått en fortsättning vid lärarhögskolan i Linköping och dess pedagogiska institution, som är gemensam för högskolan och lärarhögskolan i Linköping.

Nyligen har igångsatts ett projekt som rör »samverkan mellan vissa övningsämnen och ämnet dramatik via s. k. sceniskt laboratorium». I avsnitt 19.2.1 ovan har berörts ett par projekt av undervisningsmetodisk art i gymnastik och musik. Dessa olika projekt, som närmast har karaktär av utvecklingsarbete under ledning av utbildade forskare i nära samverkan med lärare och lärarutbildning, bör kunna leda till att me-

toder utarbetas för lärares och blivande lärares direkta kontakt med och medverkan i vetenskapligt genomförda undersökningar av mindre och större omfattning.

I ämnena matematik och engelska påbörjas inom kort i enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag åt UKÄ försök med en undervisningsmetodisk vetenskaplig utbildning för behörighet till lektorstjänst av det slag som först skolkommissionen och senare LUS och pedagogikutredningen föreslagit. Om dessa försök anger en framkomlig väg bör motsvarande forskning och forskarutbildning kunna komma till stånd även i LUK-ämnena.

19.4 LUK:s överväganden och förslag beträffande elementär metodskolning i grundstudierna

En förutsättning för att metoder för forskning, forskarutbildning och mera långtgående utvecklingsarbete i LUK-ämnena och deras undervisningsmetodik ska kunna utvecklas är att de studerande redan i grundstudierna får tillfälle att öva sig i vetenskaplig metod. Vi har i utformningen av våra förslag till ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning beaktat detta.

19.4.1 Metodskolning i ämnesstudierna

I våra förslag till ämnesutbildning har vi i anvisningarna gett vissa synpunkter på hur en elementär vetenskaplig metodskolning ska kunna infogas i grundstudierna. Detta sker främst genom de självständiga specialarbetena på 60- och 80-poängsnivå. Men också i grundkurserna på 20- och 40-poängsnivå syftar studierna till att hos de studerande grundlägga en prövande och sökande attityd. Även på detta stadium måste studierna ha en sådan grad av självständighet att de studerande naturligen övas att formulera problem, söka olika lösningar, samla material för att lösa problemen och pröva hållbarheten av den lösning de väljer. Detta

behöver inte ske genom uppsatser av typ »tvåbetygsuppsats». Vi har den uppfattningen att det knappast alls bör ske i den formen. Uppgifterna bör vara mera begränsade men också avsevärt flera än en enda elementär »uppsats». Det är inte i första hand fråga om enstaka speciella uppgifter utan om en studie- och undersökningsmetodik som utvecklar attityder och färdigheter, vilka i sin tur grundlägger intresse för och förmåga att i den kommande yrkesverksamheten genom små eller stora, enkla eller komplicerade insatser, enskilt eller i grupp vara med och utveckla det egna ämnet och arbetsområdet. Detta gäller alla studerande oavsett om de tänker bli lärare eller har andra yrkesplaner.

19.4.2 Metodskolning i den praktisk-pedagogiska utbildningen

Bland annat på grund av utbildningens organisation med helt fristående utbildningsenheter har LUK-ämnena haft svag kontakt med övriga lärarutbildningar.

Om LUK:s förslag antas kommer huvudparten av den praktisk-pedagogiska utbildningen att förläggas till lärarhögskola. Även den förberedande lärarutbildningen kommer att ske under lärarhögskolornas ledning. Det är viktigt att vid reformeringen av utbildningen redan från början inrikta denna på moment som kan grundlägga och utveckla vilja, intresse och förmåga hos lärarkandidaterna att analysera elevernas behov, lärostoffet och de materiella förutsättningarna för skolarbetet samt formulera problem och utforma alternativa lösningar som vägs mot varandra. Den inställning till det egna arbetet som på så sätt ska växa fram kan inte åstadkommas utan att lärarkandidaterna också utför enkla empiriska undersökningar i klassrummet/lärosalen och vänjer sig att utvärdera effekten av mindre försök. Undersökningar och försök ska ha till syfte att utveckla en prövande attityd hos lärarkandidaterna och vilja och förmåga att lösa problem som de möter i arbetet som lärare.

I vårt förslag till ny utbildningsplan för ämneslärarlinjen har vi bifogat ett förslag till mål, riktlinjer och innehåll för studiemomentet »orientering om forskning och pedagogiskt utvecklingsarbete» samt några exempel på hur utbildningen i detta moment kan bedrivas bland annat i våra ämnen.

19.5 LUK:s överväganden och förslag beträffande forskning och forskarutbildning

19.5.1 Behörighet till forskarutbildning

Frågan om behörighet till forskarutbildning måste ses mot bakgrund av grundstudiernas utformning. I underlaget för en forskarutbildning bör ingå vissa studier av påbyggnadskaraktär. Grundstudierna bör också utöver enkla övningar i vetenskaplig metod och viss information om forskning och utvecklingsarbete omfatta någon mera självständigt utförd uppgift.

Dessa krav på förutbildningen har lett till att behörighet för forskarutbildning grundas på olika poängtal i olika ämnen. I de flesta ämnen ger 60 poäng sådan behörighet. I andra ämnen, t. ex. svenska och specialgrenar av fysik, krävs 80 poäng.

LUK:s förslag till ämnesutbildning är utformade så att C-kursen oftast är att betrakta som grundkurs snarare än som påbyggnadskurs. Den ger i regel breddade kunskaper men inte något större utrymme för fördjupning. Med hänsyn till studiekursernas innehåll föreslår vi därför, att studerande som inhämtat studiekurser om 80 poäng i ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap, musik och slöjd ska vara behöriga att antas till forskarutbildning, under förutsättning att i D-kursen ingår ett självständigt arbete av elementär vetenskaplig art. Vidare föreslår vi att studerande som inhämtat studiekurser om minst 60 poäng i dramatik och därvid utfört ett självständigt arbete av elementär vetenskaplig art ska kunna antas till forskarutbildning.

19.5.2 Utvecklandet av forskning i LUK-ämnena

Det framgår av redogörelsen i avsnitt 19.2 och 19.3 att utvecklandet av en ämnesbunden forskning och forskarutbildning i LUK-ämnena sannolikt erbjuder större problem än den undervisningsmetodiska forskningens utveckling inom våra ämnen. I de flesta ämnena blir det nödvändigt att börja från början.

Vid uppbyggnaden av en forskarutbildning i LUK-ämne är det naturligt och sannolikt nödvändigt att man liksom nu i fråga om forskarutbildningen vid GIH i Stockholm söker samarbete med ett eller ett par beslättrade ämnen och ämnesinstitutioner. Forskningsprojekt i LUK-ämnena kan säkerligen utformas både som tvärvetenskapliga projekt och som ämnesspecifika projekt. I båda fallen bör den rent vetenskapliga ledningen kunna ges även av forskarutbildare inom något av de angränsande ämnena.

Sannolikt kan man tänka sig anknytning åt olika håll för varje LUK-ämne. Vilket eller vilka andra ämnen eller forskningsinstitut som kan komma i fråga blir beroende av inriktningen på de olika projekten. Vi ger i avsnitt 19.5.3 endast några exempel på hur anknytningen skulle kunna utformas.

Undervisningsmetodisk forskning och forskarutbildning kommer naturligen att ske på det sätt som skisserats i prop. 1971: 38 om pedagogisk utbildning och forskning, dvs. i samverkan mellan en eller flera ämnesinstitutioner och de pedagogiska institutionerna vid lärarhögskolor och/eller universitet samt det lokala skolväsendet. Skolans roll i forsknings- och utvecklingsarbetet har hittills inte framhävts tillräckligt starkt. Genom vårt förslag i kapitel 20 om en ny typ av lektorstjänst skapas möjligheter att på ett helt annat sätt än hittills göra skolan till en aktiv part i det nödvändiga samarbetet.

LUK ser utvecklandet av forskning och forskarutbildning i våra ämnen som en angelägen uppgift. Såväl lärarutbildningen som arbetet i skolorna behöver en mera direkt ämnesinriktad forskning som underlag. Det

ta gäller inte minst de praktiska färdighetsmomenten på alla utbildningsnivåer. Principer och metoder för färdighetsträning är såvitt vi känner till knappast vetenskapligt belysta vad gäller våra ämnen (jfr avsnitt 15.3). En del av uppdragsforskningen vid GIH har dock tangerat problemet. På detta område finns emellertid stora och ytterst väsentliga uppgifter för forskningen. Detsamma gäller innehållet i läroplanerna för olika stadier och åldersgrupper.

Vad vi har anfört får inte fattas så att vi föreslår en omedelbar stark expansion på ett område där forskning nu är sällsynt eller obefintlig. Vi är medvetna om att det är fråga om en utveckling på längre sikt. Men vi är angelägna om att forskning och utvecklingsarbete stimuleras och initieras inom samtliga LUK-ämnena. Vi anser att detta bör ske främst genom att dessa ämnen fogas in i tvärvetenskapliga projekt av såväl ämnes- som undervisningsmetodisk karaktär. Utvecklandet av metoder för denna forskning ser vi inte som en specifik LUK-ämnensfråga. Det är snarare en fråga om breddning av den tekniska, fysiologiska och pedagogiska forskningen till nya tillämpningsområden.

19.5.3 Forskning i enskilda LUK-ämnena

För närvarande pågår en allsidig inventering av angelägna pedagogiska forskningsuppgifter på olika områden. LUK förutsätter att denna inventering kommer att påvisa sådana uppgifter även på våra områden. Vi avstår därför från att ge förslag beträffande de enskilda ämnena och hänvisar i stället till våra allmänna synpunkter på behovet av forskning om bland annat inläring och undervisningsmetodik i våra ämnen.

19.5.3.1 Barn- och ungdomskunskap

Studierna i detta ämne börjar enligt vårt förslag med en A-kurs, där tyngdpunkten ligger på psykologi. Utbildningen innehåller

bland annat studiekurser i sociologi. En studerande som önskar och har förutsättningar att fortsätta sina studier på doktorandnivå och undergå forskarutbildning bör kunna göra detta i första hand i samverkan med psykologisk eller sociologisk institution, eventuellt med båda. En sådan anknytning bör kunna vara naturlig även om det planerade projektet innebär forskning kring praktisk tillämpning inom barn- och ungdomskunskapen. En anknytning till forskningen inom förskolepedagogiken syns också given.

19.5.3.2 Bildkunskap

Ämnesutbildningen har enligt vårt förslag ganska omfattande studiekurser i konsthistoria samt foto, film och TV. Studierna har också starka inslag av samhällsvetenskaplig karaktär. Doktorandstudier i samverkan med institutioner för konstvetenskap, filmvetenskap eller samhällsvetenskap kan visa sig önskvärda. Men det är också möjligt att en studerande vill gå vidare på ett mera färdighetsbetonat område. I sådana fall förefaller det naturligt att söka samverkan med den rent konstnärliga utbildningen vid konsthögskola. I likhet med musikhögskolan i Stockholm saknar konsthögskolan för närvarande forskarutbildning. Däremot finns en professur i den moderna konstens teori och idéhistoria. På längre sikt torde det komma att utvecklas metoder för vetenskaplig forskning också på bildkonstens område.

19.5.3.3 Dramatik

Forskning och forskarutbildning inom detta ämne syns naturlig att utveckla i samarbete med teatervetenskaplig, samhällsvetenskaplig, litteraturvetenskaplig eller psykologisk institution. Det är också tänkbart att ett samarbete kan etableras med statens scen-skolor. En sådan samverkan skulle kunna leda till tillämpad forskning rörande teater i vidaste mening och rollgestaltning, bland

annat som ett led i skolans arbete och i den högre utbildningen, inte minst lärarutbildningen.

19.5.3.4 Idrott

Vi har i våra förslag beträffande ämneskombinationer betraktat idrott som ett övervägande naturvetenskapligt ämne. Ämnesutbildningen föreslås emellertid få inslag av sociologisk och psykologisk art. Detta, tillsammans med »lärarhögskoleåret», ger den nya utbildningen en starkare inriktning på idrottens roll i samhället och för individen. Idrotten är det enda LUK-ämne där forskning och forskarutbildning i egentlig mening redan finns. Den ligger som framgår av avsnitt 19.2 inom fysiologin och sker i samverkan med medicinsk eller naturvetenskaplig fakultet. Samverkan bör emellertid också kunna förekomma med samhälls- och beteendevetenskapen samt arbetsmedicin.

19.5.3.5 Kostkunskap

På kost- och näringsområdet finns som framgår av avsnitt 18.2.1.3 redan nu en omfattande forskning, även om denna forskning inte har något direkt samband med lärarutbildningen. För ämnet kostkunskap bör det vara lätt att anknyta till den existerande forskningen och till de former för samverkan mellan olika naturvetenskapliga, medicinska och samhällsvetenskapliga institutioner och forskningsinstitut, som redan utvecklats. Inte heller när det gäller den vetenskapligt skolade ledningen av en framtida forskarutbildning på kostområdet bör några större problem behöva uppkomma.

19.5.3.6 Miljö- och konsumentkunskap

Liksom i fråga om kostkunskap finns för miljö- och konsumentkunskap redan nu forskningsinstitut och samverkansformer. Den framtida forskningen i anslutning till

den nya ämnesutbildningen bör kunna byggas upp med utgångspunkt i den existerande forskningsverksamheten inom bland annat sociologi, ekonomi, naturvetenskap och arbetsmedicin. Genom den anknytning som naturligt erbjuder sig till olika grenar av forskningen inom konsumentområdet bör den nya ämnes- och forskarutbildningen inom högskolan ha goda förutsättningar att redan från början få tillgång till forskarutbildade lärare.

19.5.3.7 Musik

Ämnesutbildningen i musik ingår inte i LUK:s uppdrag. I princip har frågan om anknytning mellan grundutbildning och forskning på detta område lösts genom riksdagsbeslutet 1970 om den högre musikutbildningen. Samverkan sker mellan denna utbildning och den musikvetenskapliga utbildningen vid universiteten. Forskningsresurserna har tills vidare i huvudsak koncentrerats till Stockholm-Uppsalaområdet.

19.5.3.8 Slöjd

Flera olika samverkansalternativ erbjuder sig enligt vår uppfattning när det gäller detta ämne. Bland annat arbetsmetoder, redskap, »produktutveckling» och arbetsmedicinska frågor behöver belysas. Samverkan bör kunna komma i fråga med såväl arbetsmedicinska och naturvetenskapliga som tekniska och konstnärliga institutioner. Frågan sammanhänger med i hur hög grad den planerade forskningen är att betrakta som tillämplad forskning. En anknytning till pågående forskning på konsumentområdet syns också naturlig.

19.5.4 Undervisningsmetodisk forskning i LUK-ämnena

I sitt yttrande över pedagogikutredningens förslag (SOU 1970: 22) om bland annat ämnesmetodisk forskarutbildning för behörig-

het till lektorstjänst underströk LUK sitt intresse för att sådan utbildning kom till stånd. Sådan forskning finns som framgår av redogörelsen i avsnitt 19.2 av detta kapitel redan när det gäller idrott och i viss mån när det gäller musik. Men befordringstjänster ute i skolorna för vetenskapligt skolade lärare saknas hittills helt i våra ämnen. De som undergår en forskarutbildning i idrott eller, när detta blir möjligt, i pedagogik med inriktning på undervisningsmetodik i gymnastik kan knappast beräknas vara intresserade av att söka sig till nuvarande lärartjänster i gymnastik i grundskola/gymnasieskola.

En del av dem som nu skaffar sig en forskarutbildning i andra skolämnen söker sig däremot ut i skolorna. Detta underlättas genom att i flertalet »läroämnen» finns lektorstjänster med en lönesättning som gör att skolväsendet kan konkurrera med andra arbetsplatser om de utbildade forskarna. Vi föreslår, att befordringstjänster ska inrättas även i våra ämnen, men återkommer till denna fråga i kapitel 20.

Även hos lärarutbildarna i LUK-ämnena är en vetenskaplig skolning förhållandevis sällsynt. De som har någon form av sådan skolning har ofta fått den utomlands.

Sedan riksdagen fattat beslut om försöksverksamhet med vetenskaplig utbildning i ämnesmetodik, har LUK hemställt att i en kommande försöksverksamhet på ett tidigt stadium även upptas projekt i något LUK-ämne. Vi förutsätter att det ska visa sig möjligt att utforma en ändamålsenlig studiegång och en lämplig undervisningsmetodisk forskningsteknik för alla LUK-ämnena, inte endast för de ämnen där viss sådan forskning redan pågår. Personer med undervisningsmetodisk forskarutbildning behövs i lärarutbildningen som metodiklärare och som pedagogiklärare vid lärarhögskolornas forskningsinstitutioner samt i grundskola och gymnasieskola som lärare med bland annat ansvar för det pedagogiska försöks- och utvecklingsarbetet i skolorna. Lärare med sådan utbildning kan få utomordentlig betydelse för undervisningen på alla stadier, inte minst genom att medverka i den peda-

gogiska försöksverksamheten. Denna ska självfallet inte försiggå endast vid forskningsinstitutioner och i särskilda försöks- och demonstrationsskolor utan framför allt vara ett led i arbetet ute i skolorna.

19.5.5 Forskarutbildningens omfattning och innehåll

När vi i det föregående har talat om forskarutbildning, har vi avsett en utbildning utformad i princip på samma sätt som nuvarande forskarutbildning vid i första hand filosofisk fakultet. Den »litteraturkurs» som ska läsas och det vetenskapliga forskningsarbete som ska utföras av doktoranden i ett LUK-ämne bör tidsmässigt avvägas så att det kan genomföras på ungefär den sammanlagda tid som nu i regel beräknas åtgå för att erhålla filosofie doktorsgrad, dvs. fyra år.

Det är sannolikt att doktorandstudier och forskning i våra ämnen kan leda till delvis nya arbetsformer och en ny syn på innehållet i en forskarutbildning. Vi finner det angeläget att man intar en mycket flexibel hållning vid utformningen av de enskilda forskningsprojekten och inte genom en låsning till hittills vanligen tillämpade former och metoder utesluter sådant som skulle kunna föra arbetet framåt på olika områden av det praktisk-konstnärliga fältet.

Vi har i exemplen i avsnitt 19.5.3 på samarbetsmöjligheter för de olika ämnena inte direkt pekat på sådana möjligheter, när det gäller yrkesbetonade ämnen. Detta beror på att forskningen inom dessa områden för närvarande sker huvudsakligen på det teknisk-naturvetenskapliga eller ekonomiska området. Om de meriteringsvägar, som yrkesutbildningsberedningen skisserat i sitt betänkande Reformerad lärarutbildning (SOU 1970: 4), skulle leda till nya former för uppnående av högre lärarkompetens bör det undersökas om dessa eventuella nya former skulle kunna vara tillämpliga också för lärare i LUK-ämnena. Vi vill emellertid i detta sammanhang understryka, att nya vägar för uppnående av högre kompetens som lärare

måste utformas så att de bedöms som fullt jämställda från kvalitetssynpunkt med andra existerande meriteringsvägar.

Hur påbyggnadsstudierna än utformas bör de enligt vår uppfattning i princip infogas i ett system med återkommande utbildning och genomföras i etapper. I LUK-ämnena, där forskningen i många fall kan få en arbetsteknisk inriktning, bör forskarutbildningen i regel grundas på erfarenheter av arbete på olika slag av arbetsplatser. En undervisningsmetodisk forskarutbildning bör bygga på erfarenheter av arbete i utbildningsväsendet.

19.5.6 Forskarutbildning för nuvarande LUK-ämnslärare

Vi har grundat våra förslag om forskarutbildning på de förslag till ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning som vi utformat och presenterar i kapitlet 15 och 16 samt del II av detta betänkande. Om man som behörighetskrav för tillträde till forskarutbildningen ovillkorligen skulle uppställa genomgången framtida grundutbildning för visst LUK-ämne eller examen från lärarhögskolas ämneslärarlinje, skulle det dröja teoretiskt minst två och sannolikt åtskilligt flera år, innan en forskarutbildning över huvud taget skulle kunna komma i gång. Vi anser inte, att man behöver avvakta en tidpunkt då personer med fil. kand.-examen vari ingår LUK-ämne anmäler sitt intresse och anses kvalificerade för forskarutbildning. Vi anser inte heller, att man för en undervisningsmetodisk forskarutbildning i pedagogik och LUK-ämne behöver invänta kandidater, som genomgått praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. Med hänsyn till att såväl forskarutbildningen i LUK-ämnena som forskarutbildning i pedagogik med inriktning på undervisningsmetodik i LUK-ämne under alla förhållanden måste byggas upp ungefär på det sätt vi föreslagit i avsnitt 19.5.3 och 19.5.4 ovan, bör utbildningen till en början kunna stå öppen för personer med hittillsvarande lärarutbildning och i övrigt lämpliga kvalifikationer för att

genomgå forskarutbildning. Behörigheten måste självfallet prövas från fall till fall på samma sätt som nu sker beträffande t. ex. personer med socionomutbildning, vilka önskar undergå forskarutbildning. En generell behörighetsförklaring för alla som har hittillsvarande utbildning skulle inte vara förenlig med den individuella prövning av förutsättningar och lämplighet som sker vid antagningen till övrig forskarutbildning.

20.1 *Nuvarande förhållanden*

Hittills har ettämnestjänst varit den helt dominerande tjänstetypen för lärare i LUK-ämne. För behörighet till ordinarie tjänst krävs genomgång av vederbörlig utbildning och viss tjänstgöring. Skolstadgan (15 kap. 1 § och bilaga 1, 12—15) öppnar emellertid också möjligheter till tjänster som innebär att två LUK-ämnen kombineras, nämligen trä- och metallslöjd eller textilslöjd och ett av ämnena teckning eller hemkunskap. Bestämmelserna om nyssnämnda ämneskombinationer gäller endast grundskolan. För behörighet till de kombinerade tjänsterna krävs fullständigt genomgången utbildning i båda ämnena. Tjänster av detta slag har endast undantagsvis inrättats. Vidare finns ett mindre antal tjänster i ämneskombinationerna teckning — trä- och metallslöjd respektive hemkunskap — textilslöjd för lärare med den numera avvecklade utbildning som behandlas i kapitel 5.2.7 av detta betänkande. Vidare finns möjlighet att inrätta icke ordinarie tjänster i LUK-ämne och annat ämne enligt skolstadgan 15 kap. 14 § och 16 kap. 27 §. Icke ordinarie tjänster i två LUK-ämnen kan inrättas i såväl grundskolan som gymnasieskolan. För behörighet till sådan tjänst krävs dels vederbörlig utbildning i LUK-ämnet, dels minst 40 poäng i det andra ämnet samt en kortare metodikkurs. Tjänsterna står öppna endast för den som innehar ordinarie eller extra

ordinarie tjänst i LUK-ämnet. Provisoriska bestämmelser om särskild metodisk fortbildningskurs för behörighet till dessa tjänster har utfärdats den 26 april 1972. Med undantag av ovannämnda kombinationstjänster med två LUK-ämnen inrättas tjänst i enbart LUK-ämne eller i LUK-ämne och annat ämne antingen i grundskolan eller i gymnasieskolan.

Befordringstjänster i LUK-ämne eller kombination av LUK-ämne och annat ämne finns inte.

20.2 *Tjänst i musik och annat ämne*

I sitt i november 1970 avlämnade förslag till ämneskombinationer, utbildningslinjer och praktisk-pedagogisk utbildning för lärare som genomgår provisorisk ämnesutbildning i musik (Utbildningsdepartementet 1970: 20) hade LUK anledning att något syssla med frågan om konstruktion av och behörighet till lärartjänst i LUK-ämne i kombination med annat ämne. LUK anknöt då sitt resonemang till gällande bestämmelser om behörighet till adjunktstjänst i grundskolan och gymnasieskolan. (Se ovannämnda betänkande 1970: 20 s. 9—11.)

Sedan LUK:s och OMUS' förslag om den provisoriska musikutbildningen framlades, har Kungl. Maj:t dels utfärdat ny skolstadga (SFS 1971: 235) med vissa ändringar i bestämmelserna om behörighet till lärartjänst

av det slag som kan komma i fråga för lärare med utbildning i LUK-ämne och annat ämne (se avsnitt 20.1), dels meddelat bestämmelser om provisorisk utbildning i musik och annat ämne. De senare bestämmelserna innebär, att utbildningen i musik kan omfattas studiekurser om 60 eller 80 poäng, vilka får tillgodoräknas i fil. kand.-examen. För uppnående av 120 poäng ska den studerande ha läst ytterligare minst ett ämne om 60 eller 40 poäng eller i förekommande fall ett ämne om 40 poäng och studiekurs om 20 poäng i ett tredje ämne. Det tredje ämnet bedöms formellt enligt skolstadgans bestämmelser om stödämne. Den provisoriska ämnesutbildningen i musik, som anordnas från och med läsåret 1971/72, ger i förening med annat ämne och examen från lärarhögskolas ämneslärarlinje behörighet till lärartjänst i grundskolan och gymnasieskolan. Bestämmelser om inrättande av lärartjänst m. m. har meddelats av Kungl. Maj:t den 5 maj 1972.

20.3 LUK:s överväganden och förslag om adjunktstjänster

20.3.1 Fil. kand.-examen och examen från lärarhögskola

LUK har i sina överväganden om konstruktionen av tjänster omfattande LUK-ämne enligt den av oss föreslagna utbildningen och annat ämne funnit det naturligt att liksom beträffande den provisoriska utbildningen i musik och annat ämne utgå från gällande bestämmelser om adjunktstjänst i grundskola och gymnasieskola. (Skolstadgan 15 och 16 kapitlet samt bilaga 1 punkt 16 och bilaga 2 punkt 152.) Vi föreslår alltså att för behörighet till lärartjänst i LUK-ämne och annat ämne ska krävas studiekurser i minst två ämnen om tillsammans 120 poäng, dvs. fil. kand.-examen. Behörigheten i annat ämne än LUK-ämne i fråga om sammanlagda antalet poäng i studiekurser i ämnet framgår av skolstadgans bilaga 1, 16 och bilaga 2, 152.

Vidare föreslår vi att jämte fil. kand.-examen ska krävas examen från lärarhögskolas ämneslärarlinje. Tjänstebenämningen bör vara adjunkt, så länge denna benämning tillämpas på tjänster med motsvarande konstruktion. Med hänsyn till att tjänstekonstruktionen redan finns för lärare med provisorisk utbildning i musik och annat ämne anser vi oss inte behöva ytterligare motivera våra förslag i denna del. Vi återkommer nedan i avsnitt 20.3.5 till inrättandet av de föreslagna tjänsterna.

20.3.2 Grunder för bedömning av behörighet i LUK-ämne

För att få tillgodoräkna ett ämne i en ämnesgrupp som kan ligga till grund för adjunktstjänst krävs nu i flertalet ämnen studier motsvarande minst 40 poäng, dvs. ett år. I svenska krävs emellertid studier motsvarande minst 60 poäng eller ett och ett halvt år för tjänst såväl i grundskola som i gymnasieskola. I samhällskunskap krävs studier motsvarande minst 60 poäng för behörighet till tjänst i ämnet i gymnasieskolan. Vi har undersökt om det skulle vara möjligt att begränsa utbildningen i LUK-ämnena så att den kunde genomföras på samma tid som utbildningen för flertalet andra skolämnen. Endast ett års studier skulle emellertid i flertalet LUK-ämnena enligt vår bestämda uppfattning ge otillräcklig kompetens att undervisa i grundskola och/eller gymnasieskola.

LUK har i sina ställningstaganden till vilken lägsta poängsumma som bör ge behörighet för undervisning i grundskola/gymnasieskola beaktat bland annat följande faktorer.

- Utgångsnivån för studierna höjs genom att såväl de allmänna som de särskilda behörighetskraven föreslås motsvara ämnen och/eller kurser i gymnasieskolan.
- Den undervisningsmetodiska utbildningen och — inte minst — lärarpraktiken får ökat utrymme inom det avslutande praktisk-pedagogiska året i jämförelse med vad dessa komponenter har i nuva-

rande LUK-utbildningar. Detta är i överensstämmelse med de dominerande önskemålen i den lärarenkät som utgör underlag för befattningsanalyserna.

- c) Den praktisk-pedagogiska utbildningens lärarpraktik får klar karaktär av utbildning genom att lärarkandidaterna arbetar som praktikanter tillsammans med sina handledare.
- d) Vi förutsätter och kommer i ett senare betänkande att lämna förslag om sådan utbildning för huvudlärarna att de får bättre förutsättningar än nu att fungera som lärarutbildare. De första anställningsåren för en ny lärare blir då en fortbildning i anslutning till den grundutbildning som getts under ämnesstudierna och lärarhögskoleåret.
- e) Ämnesstudierna har i våra förslag byggts upp på ett sätt som i högre grad än nuvarande utbildningar bör kunna stimulera till och underlätta en kontinuerlig fortsatt ämnesutbildning i och vid sidan av arbetet som lärare.
- f) En konsekvent varvning av teoristudier, tillämpningsövningar och färdighetsträning nödvändiggör en viss utsträckning av studietiden för att lära in och befästa de olika momenten och deras kunskapsgrund.
- g) Den inriktning som läroplanerna i skolan nu har i LUK-ämnena möjliggör en minskning av tiden för färdighetsträning och en koncentration av denna på moment som är väsentliga för lärarverksamheten och grundläggande för den kontinuerliga fortbildningen. Åtgärden stöds av svaren i befattningsanalysenkäten.
- h) Såväl ämnesutbildning som praktisk-pedagogisk utbildning för blivande lärare i LUK-ämnena kommer att snabbare än nu kunna dra nytta av och medverka i utvecklingsarbete och forskning. Det blir därmed lättare att kontinuerligt förnya studieplanerna. Detta bör i sin tur bidra till att grundlägga behov och förmåga hos den enskilda läraren att själv delta i utvecklingsarbete och att skaffa sig vidareutbildning och fortbildning. Resurser måste finnas för såväl grundutbildning

och en mera omfattande fortbildning än nu som för vidareutbildning. Även denna åtgärd finner stöd i lärarenkäten. Där framhålls starkt behovet av fortbildning. (Se vidare kapitel 17.)

- i) Vi har funnit det angeläget att inte i förväg genom behörighetskraven för tjänst i ett ämne binda de studerande i fråga om huvudämne i utbildning och lärartjänst.

20.3.3 Förslag till behörighetskrav i LUK-ämne

Vid första påseendet kan våra förslag beträffande vissa ämnen tyckas innebära en avkortning av studietiden. Vi föreslår emellertid en höjning av den allmänna behörighetsnivån till minst två, med hänsyn till ämneskombinationerna ofta två och ett halvt eller tre års studier i gymnasieskolan. I dessa studier ska ingå för de kommande ämnesstudierna direkt relevanta ämnen till i princip högsta möjliga nivå. Vidare föreslår vi en avsevärt mera omfattande praktisk-pedagogisk utbildning än nu. (Jfr kap. 3 och 16.) Ämnesstudierna föreslås koncentrerade kring kunskaper och färdigheter som är grundläggande för den kommande yrkesutövningen. De studerande ges möjligheter till intressevald specialisering både i grundkurser och genom påbyggnadskurser upp till 80 poäng. Allt detta gör det enligt vår mening möjligt att inom de tidsramar vi föreslår erbjuda en utbildning som är bättre anpassad till arbete som lärare i grundskola och gymnasieskola än nuvarande utbildning och som ger en mera adekvat grund för sådant arbete. Samtidigt utgör delar av studiekurserna i de flesta fall lämplig basutbildning också för andra yrken. Vi hänvisar på denna punkt till själva förslagen i betänkandets del II Förslag till normalstudieplaner.

I det följande tar vi ämne för ämne upp frågan om hur lång utbildningstiden bör vara för att ge behörighet till lärtjänst vari de olika ämnena ingår. I samband härmed redovisas vissa förskjutningar och andra för-

ändringar i ämnesinnehållet enligt våra förslag i jämförelse med nu gällande utbildningsplaner. I avsnitt 20.3.4 nedan ges en sammanfattning i tabellform av de föreslagna behörighetskraven.

20.3.3.1 Barn- och ungdomskunskap

Nuvarande utbildning bygger på grundskola jämte ca tre terminers förutbildning. Den omfattar tre år varav drygt ett år vid olika institutioner. Den nya utbildningen föreslås bygga på gymnasieskolans vårdlinje, gren för barn- och ungdomsvård, med vissa tillval från tvåårig social linje. Den nya utbildningen har getts en inriktning som bättre än nuvarande utbildning överensstämmer med skolans behov inte endast i ämnena barnkunskap och barn- och ungdomskunskap utan också i familjekunskap. Delar av utbildningen bör också kunna utnyttjas för andra yrkesgrupper, t. ex. fritidspedagoger och socialpedagoger. Bland annat har sjukhuspraktik, matlagingslära, bostads-, hemvårds- och tvättlära samt textil varukunskap helt utgått, medan psykologi med tonvikt på barn- och ungdomspsykologi jämte sociologi och kreativ verksamhet fått avsevärt ökat utrymme. Handledad institutionspraktik bör ingå i utbildningen med inte alltför korta perioder. Valfria specialarbeten har enligt vår uppfattning stort värde för den studerandes personliga utveckling och kommande verksamhet. Dessa båda komponenter uppstår tillsammans inemot en termin av utbildningen upp till 60 poäng. Vi har bland annat av nu anförda skäl stannat för att föreslå att studiekurser om sammanlagt 60 poäng i barn- och ungdomskunskap ska krävas för behörighet att inneha tjänst vari ingår undervisning i barnkunskap i grundskola och gymnasieskola samt barn- och ungdomskunskap och familjekunskap i gymnasieskola.

20.3.3.2 Bildkunskap

Nuvarande utbildning av lärare i teckning bygger på grundskolan. Vid konstfacksko-

lan finns en ettårig förberedande kurs (fack VIII), som inte krävs för tillträde till teckningslärarinstitutet (TI) men som i praktiken genomgås av flertalet eller alla som tas in. Utbildningen vid TI är treårig med kortare läsår än i övriga här aktuella lärarutbildningar. Den icke-obligatoriska förberedande kursen ersätts i vårt förslag med höjda krav för tillträde till utbildningen, bland annat teckning och estetisk specialisering i gymnasieskolan samt en bredare allmän och samhällelig orientering. De förändringar vi föreslår i ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning innebär bland annat dels en avsevärt förstärkt läroinriktning, dels ökad tonvikt på bilden som kommunikationsmedel. Det minskade antalet terminer för teknikträning kompenseras till stor del av dels förläggningen av den praktisk-pedagogiska utbildningen efter ämnesstudierna, dels förlängningen av läsåret och en mera rationell fördelning av tiden för de olika studiekurserna. Vi föreslår att för behörighet att inneha lärartjänst i grundskola och gymnasieskola vari ingår teckning och annat ämne ska krävas studier i bildkunskap om sammanlagt 60 poäng. Denna utbildning ger också förutsättningar för läraren att handha undervisning i konst- och musikhistoria och formgivning i gymnasieskolan samt tillvalsämnet konst i grundskolan.

20.3.3.3 Dramatik

För närvarande finns inte några särskilda behörighetsvillkor för att undervisa i dramatik. De nyligen inrättade YRK-kurserna har visat sig attraktiva för bland andra lärare. LUK underströk emellertid redan i sitt yttrande över förslaget till den första kursen i dramatik av detta slag att innehåll och omfattning av denna kurs inte på längre sikt kunde anses ge tillräcklig grund för undervisning i dramatik i skolan. Så som vårt förslag till ämnesutbildning är utformat bör ämnesstudier till ett omfång av 40 poäng kunna ge behörighet att undervisa i dramatik. En förutsättning är emellertid att i ämneskombinationen ingår något av de äm-

nen vi föreslår i kapitel 12, nämligen svenska, ett främmande språk eller teckning. I dessa ämnen rekommenderas dramatisk framställning som metod eller ingår som huvudmoment i undervisningen. Ämnet dramatik ensamt ger så litet timunderlag att det enligt vår uppfattning alltid bör kombineras med andra ämnen där utbildningen i dramatik kan utnyttjas. Vi föreslår alltså att för behörighet att inneha lärartjänst i dramatik i kombination med vissa andra ämnen ska krävas studier om sammanlagt 40 poäng i dramatik. Läraren får i tjänsten inräkna undervisning i tillvalsämnet konst i grundskolan.

20.3.3.4 Idrott

Nuvarande utbildning för gymnastiklärare bygger formellt på grundskola, men betyg från gymnasieskola krävs i gymnastik, biologi och ett främmande språk. Huvudparten av de studerande har dock haft studentexamen eller motsvarande. Utbildningen är för närvarande tvåårig. De av oss föreslagna behörighetsvillkoren för tillträde till ämnesutbildning i idrott innebär i realiteten knappast någon förändring av inträdeskraven. Vårt förslag till ämnesutbildning upptar flera kursmoment som nu saknas eller är föga omfattande. Exempel på sådana moment är psykologi och sociologi av annan art än i den praktisk-pedagogiska utbildningen. Vidare har bland annat dans, rytmik och specialgymnastik fått ökat utrymme. Därigenom har utbildningen fått en bredare inriktning. Med hänsyn till de olika utomhusidrotterna måste utbildningen kunna spridas över olika årstider. Träningen i de större idrottsgrenarna bör kunna sträckas ut över mer än en säsong. Av denna anledning har vi funnit det nödvändigt att kräva studier omfattande 60 poäng för behörighet att undervisa i grundskola och gymnasieskola. Vi föreslår alltså att studier i idrott omfattande 60 poäng ska ge behörighet att inneha lärartjänst i gymnastik i kombination med annat ämne. Läraren ska också

vara skyldig att undervisa i ergonomi i gymnasieskolan och får i tjänstgöringen inräkna undervisning i konst i grundskolan.

20.3.3.5 Kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap

Nuvarande utbildning för hushållslärare bygger på grundskola och ca ett års förutbildning. Utbildningstiden är tre år. Vi föreslår, att den nya ämnesutbildningen ska bygga på gymnasieskolans tvååriga konsumtionslinje, gren K med tillval av vissa ämnen från social linje. Detta gör det möjligt att ur utbildningen ta bort stoff, som motsvarar gymnasieskolans kurser och ämnen. Den nya utbildningen har också fått ändrad inriktning. Vi har delat upp studierna på två skilda ämnen, kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap. För att vara behörig att undervisa i hemkunskap i grundskolan och i vissa ämnen i gymnasieskolan krävs enligt vårt förslag studiekurser i båda ämnena. För vissa andra ämnen i gymnasieskolan bör studier i enbart miljö- och konsumentkunskap ge behörighet.

Behovet av träning i en rad tidigare manuellt utförda hemsysslor bedöms vara avsevärt mindre för undervisning enligt nu gällande läroplaner än enligt tidigare läroplaner. Den utbildning vi föreslår är från alla synpunkter bättre anpassad till de arbetsformer och den arbetsfördelning man har anledning räkna med och bör eftersträva i dagens samhälle. Trots att vårt förslag alltså innebär en avsevärd ökning av stoffet på väsentliga punkter anser vi oss kunna föreslå, att studier om sammanlagt 60 poäng ska ge behörighet att inneha tjänstvari ingår undervisning i hemkunskap i grundskolan. I dessa 60 poäng ingår studiekurser om 40 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap. Läraren har med denna utbildning förutsättningar att också undervisa i tillvalsämnet ekonomi. De rent kontorstekniska momenten i tillvalsämnet ekonomi bör liksom maskinskrivningen handhas av särskilt utbildade lärare. För behörighet att undervisa

i kostkunskap i gymnasieskolan bör, utöver ovan föreslagen ämnesutbildning för tjänst vari ingår ämnet hemkunskap, krävas ytterligare 20 poäng i kostkunskap. För behörighet att undervisa i bostads/miljökunskap samt konsumentkunskap i gymnasieskolan bör krävas antingen ämnesutbildning för behörighet till tjänst vari ingår ämnet hemkunskap enligt ovan jämte ytterligare 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap eller enbart 40 poäng i miljö- och konsumentkunskap. Sistnämnda utbildning ger inte behörighet att undervisa i hemkunskap i grundskolan. Våra förslag beträffande behörigheten kan sammanfattas på följande sätt.

I tjänsten ingående ämnen	Behörighetskrav	
	Kostkunskap	Miljö- och konsumentkunskap
Hemkunskap i grundskola	40	20
Hemkunskap i grundskola och kostkunskap i gymnasieskola	60	20
Hemkunskap i grundskola samt bostads/miljökunskap och konsumentkunskap i gymnasieskola	40	40
Bostads/miljökunskap och konsumentkunskap i gymnasieskola	—	40

20.3.3.6 Slöjd

Nuvarande utbildning i slöjd är uppdelad på två helt skilda utbildningsvägar. Utbildningen av lärare i trä- och metallslöjd bygger på grundskola jämte sammanlagt fyra års utbildning i verkstadsskola för möbelsnickare och metallarbetare. Lärarutbildningen är ettårig. Utbildningen för lärare i textilslöjd bygger likaledes på grundskola och viss praktisk förutbildning. Den senare motsvarar ungefär ett år. Själva utbildningen är treårig. Vårt förslag innebär att de båda utbild-

ningarna från början samordnas och där- efter differentieras på två grenar. Förkunskaperna föreslås motsvara gymnasieskolans sociala linje med tillval av teckning och slöjd. Den nuvarande utbildningen i bägge ämnena innehåller moment som motsvarar gymnasieskolans läroplan. Dessa moment har inte tagits med i vårt förslag. I detta förslag har teknikträningen koncentrerats i första hand på moment som är väsentliga i skolans slöjdundervisning. Ökat utrymme har getts åt bland annat färg- och formlära. Av de skäl vi anfört i avsnitt 20.3.2 har vi inte funnit det möjligt att genomföra en för skolans behov behörighetsgivande utbildning på kortare tid än tre terminer. Vi föreslår sålunda att för behörighet att inneha lärartjänst, vari ingår slöjd och annat ämne, i slöjd ska krävas studier om sammanlagt 60 poäng. För behörighet att undervisa i textilkunskap i gymnasieskola ska krävas studiekurser i slöjd om 80 poäng, vari ingår påbyggnadskurs D 3 i slöjd med inriktning på textilkunskap. Lärare som är behörig i slöjd kan i tjänstgöringen inräkna undervisning i tillvalsämnet konst i grundskolan. Lärare i tjänst vari ingår textilkunskap är också skyldig att undervisa i formgivning i gymnasieskolan.

20.3.4 Sammanfattning av LUK:s förslag till behörighetskrav i LUK-ämne, som ingår i adjunktstjänst i grundskola och/eller gymnasieskola ges i tabellform på nästa sida.

20.3.5 Inrättande av tjänst

Lärartjänst i ett ämne eller flera ämnen inrättas för närvarande alltid vid viss skolform, grundskola eller gymnasieskola. I de fall då lärarna tjänstgör i såväl grundskola som gymnasieskola utgör tjänstgöringen i den ena skolformen fyllnadstjänstgöring. Bestämmelserna om inrättande av adjunktstjänst skiljer sig på vissa punkter i de båda skolformerna. I grundskolan omfattar en adjunktstjänst i regel tre ämnen. För behörighet krävs med ett undantag (svenska) stu-

Studiekurser — poäng

20	20	20	20
barn- och ungdomskunskap	barn- och ungdomskunskap	barn- och ungdomskunskap	
bildkunskap	bildkunskap	bildkunskap	
dramatik	dramatik		
idrott	idrott	idrott	
kostkunskap	kostkunskap	miljö- och konsumentkunskap	
miljö- och konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap		
kostkunskap	kostkunskap	miljö- och konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap alt kostkunskap
slöjd	slöjd trä- och metall alt textil	slöjd trä- och metall alt textil	
slöjd	slöjd textil	slöjd textil	textilkunskap

Behörighet i ämnen

barnkunskap i grundskola och gymnasieskola
barn- och ungdomskunskap, familjekunskap i gymnasieskola

teckning i grundskola och gymnasieskola

dramatik i gymnasieskola

gymnastik i grundskola och gymnasieskola

hemkunskap i grundskola

bostads/miljökunskap, konsumentkunskap i gymnasieskola

hemkunskap i grundskola samt bostads/miljökunskap, konsumentkunskap alternativt kostkunskap i gymnasieskola

trä- och metallslöjd alternativt textilslöjd i grundskola
slöjd i gymnasieskola

textilslöjd i grundskola
slöjd och textilkunskap i gymnasieskola

diekurser om sammanlagt minst 40 poäng i minst två av tjänstens ämnen. Det tredje ämnet kan vara ett angränsande skolämne om 20 poäng. I gymnasieskolan kan adjunktstjänst omfatta två eller tre ämnen, i undantagsfall ett ämne. För behörighet till adjunktstjänst i gymnasieskola krävs studiekurser om sammanlagt minst 60 poäng i

minst ett av tjänstens ämnen. Även då tjänst inrättas i endast ett ämne ska innehavaren ha utbildning i minst två skolämnena. I några fall, då tjänst omfattar tre ämnen, stöder de tre ämnena varandra på sådant sätt att i realiteten kunskaperna tillsammans mot- svarar 60 eller 80 poäng i ett av ämnena och minst 40 poäng i de övriga. Bestäm-

melserna om tillgodoräknande av utbildning i andra än tjänstens ämnen (stödämnena) avviker betydligt från bestämmelserna om angri- sande ämne i grundskolan. I fråga om inrättande av tjänster i LUK-ämnen finns inga skillnader mellan grundskola och gymnasieskola, bortsett från i avsnitt 20.1 nämnda tjänster i två LUK-ämnen. Dessa tjänster kan inrättas endast i grundskolan.

LUK:s förslag till ämnesutbildning och behörighet till lärartjänst innebär i flertalet fall, att samma utbildning krävs i LUK-ämnet oavsett i vilken skolform eller på vilket stadium läraren ska undervisa. Undantagen framgår av sammanställningen på föregående sida. I de fall ett ämne förekommer i en eller annan form i både grundskola och gymnasieskola men behörighetskraven är olika täcker gymnasiebehörigheten även grundskolan. Enligt våra förslag gäller detta hemkunskap i grundskolan och kostkunskap i gymnasieskolan samt slöjd i grundskolan och textilkunskap i gymnasieskolan. Universitetsämnena dramatik samt miljö- och konsumentkunskap ger behörighetsgivande utbildning för skolämnen, som förekommer endast i gymnasieskolan. De ämneskombinationer vi föreslår ger emellertid läraren möjlighet att undervisa i annat ämne även i grundskolan.

LUK har den uppfattningen att uppenbara fördelar skulle vara förenade med att inrätta tjänster vid skolväsendet i kommunen i stället för vid viss skolform. Det skulle bli möjligt för läraren att tjänstgöra i både grundskola och gymnasieskola utan att behöva ha fyllnadstjänstgöring. Omplacering till annan skola skulle underlättas liksom också tjänstgöring i två rektorsområden eller två olika skolor under var sin rektor.

När det gäller utbildning och behörighet finns knappast några hinder att inrätta de nya adjunktstjänster vi föreslår vid skolväsendet i kommunen i stället för vid viss skolform. Vid ledigkungörandet bör givetvis alltid anges vid vilken skolenhet tjänsten tills vidare placeras. Den sökande måste veta vid vilken skola han eller hon beräknas tjänstgöra. I de fall då behörighet för gymnasieskola krävs och är annan än den som

krävs för grundskolan framgår det av namnen på ämnena i ämneskombinationen, t. ex. kostkunskap eller textilkunskap.

Vi föreslår med hänvisning till det ovan anförda, att adjunktstjänster i ämneskombination vari LUK-ämne ingår inrättas vid skolväsendet i en kommun och att tjänstgöringen — liksom nu i fråga om tjänster i grundskola respektive gymnasieskola — tills vidare förläggs helt eller huvudsakligen till viss skolenhet.

Vårt förslag får konsekvenser för bedömningen av eventuellt tredje ämne i utbildningen, vilket inte ingår i tjänsten. Kungl. Maj:t har i fråga om sådant ämne i fil. kand.-examen omfattande den provisoriska ämnesutbildningen i musik i skrivelse till avtalsverket den 15 juni 1971 uttalat, att vad som sägs i skolstadgan om stödämne för tjänst i gymnasieskolan (skolstadgan bilaga 2 p. 152) ska »äga motsvarande tillämpning på tjänst som lärare i musik och annat ämne såväl i gymnasieskolan som i grundskolan». Denna bestämmelse bör kunna utvidgas att avse tjänster vari ingår även något av ämnena barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, familjekunskap, dramatik, gymnastik, hemkunskap, kostkunskap, bostads/miljökunskap, konsumentkunskap, slöjd, textilkunskap eller teckning.

20.4 LUK:s överväganden och förslag om befordringstjänster

20.4.1 Ny typ av lektorstjänst

I kapitel 19 har vi behandlat frågan om forskning, forskningsanknytning och forskarutbildning i våra ämnen.

Det är enligt vår uppfattning angeläget att en del av de ämnesstuderande, som fortsätter sina studier efter grundexamen och skaffar sig forskarutbildning i ett LUK-ämne eller i pedagogik med inriktning på undervisningsmetodik i LUK-ämne, tillförs det kommunala skolväsendet. För att detta ska bli möjligt måste, som vi framhållit

redan i föregående kapitel, befordringstjänster inrättas också i våra ämnen.

Vi har övervägt, om nu förekommande slag av befordringstjänster, dvs. lektorstjänster i ett eller två ämnen knutna till gymnasieskolan, skulle vara ändamålsenliga när det gäller befordringstjänster i LUK-ämnen. Sådana tjänster skulle tillföra det kommunala skolväsendet forskarutbildade lärare. Vi har emellertid funnit, att en annan tjänstekonstruktion bättre skulle lämpa sig för de arbetsuppgifter vi vill förena med befordringstjänster i våra ämnen. Redan det förhållandet att nuvarande lektorstjänster är knutna enbart till gymnasieskolan gör det också svårt att tillämpa tjänstekonstruktionen på våra ämnen. Flera av LUK-ämnena förekommer nämligen endast eller huvudsakligen i grundskolan. Många har större delen av timunderlaget i grundskolan, även om ämnet kan förekomma också på alla linjer i gymnasieskolan.

Med hänsyn till att nuvarande lektorstjänster i gymnasieskolan inte svarar mot det behov av befordringstjänster i LUK-ämnen som vi anser uppkommer, om våra förslag genomförs, bör en ny typ av lektorstjänst inrättas. Innehavare av de nya tjänsterna bör vid sidan av egen undervisning svara för det lokala pedagogiska utvecklingsarbetet och sköta kontakterna med den regionala ledningen av forsknings- och utvecklingsarbetet i ämnet eller ämnesgruppen i fråga. Detta arbete kommer självfallet att bedrivas i såväl grundskola som gymnasieskola samt kunna beröra alla stadier och linjer. Vi föreslår, att lektorstjänster i LUK-ämne eller grupp av LUK-ämnen inrättas vid skolväsendet i kommunen utan att knytas till viss skolform. Vid ledigförklarande bör emellertid anges i vilken skola undervisningen tills vidare avses bli förlagd. Undervisningsskyldighetens omfattning bör vara beroende såväl av storleken på skolväsendet i kommunen som av frekvensen i fråga om forsknings- och utvecklingsarbete under läsåret. Normer för fastställande av undervisningsskyldigheten bör överenskommas i förhandlingar. Tjänsteinnehavare bör konstitueras som lektor.

20.4.2 Uppgifter förenade med konsulenttjänst

I vissa LUK-ämnen är det för närvarande inte ovanligt att man i större kommuner inrättar konsulenttjänster. Detta kan gälla ämnena gymnastik och musik, i viss mån också teckning och andra LUK-ämnen. Arbetsuppgifterna i en konsulenttjänst är emellertid inte av vetenskaplig art. Detta utesluter inte att konsulenterna ofta medverkar i pedagogiskt utvecklingsarbete. Enligt vår bedömning bör en huvuduppgift för en lokalt anställd ämneskonsulent emellertid vara att verka som rådgivare bland lärarna på stadier, där flertalet lärare saknar mera omfattande ämnesutbildning, dvs. på klasslärarstadierna. På högre stadier bör ämneskonsumenten bland annat verka som samordnare inom ämnet i fråga, svara för information om nya läromedel och planera läromedelsanskaffningen i ämnet för kommunen.

Det torde inte finnas anledning att på innehavare av konsulenttjänster just i våra ämnen i framtiden ställa krav på vetenskaplig meritering och forskarutbildning. En bred utbildning erhållen genom grundutbildning och olika slag av fortbildning bör liksom hittills i förening med omfattande lärarerfarenhet och personlig lämplighet för arbetsuppgifterna vara utslagsgivande vid tillsättning av detta slag av tjänster. Vi kan därför inte finna annat än att konsulenttjänster av denna typ medför helt andra arbetsuppgifter än de av oss föreslagna lektorstjänsterna och därför väl försvarar sin plats vid sidan av dessa.

20.4.3 Behörighet till lektorstjänst under en övergångstid

Som framgår av kapitel 19 är tillgången på forskarutbildade personer i LUK-ämnen för närvarande mycket begränsad. Det torde inte vara realistiskt att räkna med att av oss föreslagna lektorstjänster annat än undantagsvis kan tillsättas med i ämnet forskarutbildade lärare under 1970-talet.

LUK har övervägt om annan meritering skulle kunna komma i fråga. Vi finner att i första hand personer med forskarutbildning i ett närallgiggande ämne och i övrigt med lärarutbildning och lärarerfarenhet inom ämnet bör kunna utses till innehavare av lektorstjänst i LUK-ämne. En person med doktorsgrad i kemi eller medicin med inriktning på närings- och kostfrågor och utbildning från hushållslärlinje vid seminarium för huslig utbildning bör t. ex. kunna bli lektor i hemkunskap-kostkunskap. Vi vill inte utesluta, att även annan meritering än egentlig forskarutbildning ska kunna kvalificera för innehav av lektorstjänst i LUK-ämne. Om erforderlig meritering ska anses föreliggande bör bedömas från fall till fall. Vi är inte beredda att peka på någon grupp som bör ges behörighet till lektorstjänst i LUK-ämne eller någon bestämd väg som i väntan på forskarutbildade sökande till sådana tjänster utan vidare kan anses ge behörighet.

20.4.4 Inrättande av lektorstjänst i LUK-ämne

Vi har i det föregående talat om lektorstjänster i LUK-ämne eller grupp av LUK-ämnena. Vi avser inte att lektorstjänster med nödvändighet ska inrättas i endast ett ämne, men vi föreslår att, i de fall då en tjänst inrättas i två ämnena, tjänsten tills vidare alltid ska avse företrädesvis LUK-ämnet, dvs. tjänstinnehavaren ska ha meriterat sig för befordringstjänst i LUK-ämnet. (Jfr Ss. 16 kap. 18 §.)

Det är för närvarande svårt att bedöma i vilken utsträckning lektorstjänster i LUK-ämnena redan nu skulle kunna tillsättas med på lämpligt sätt meriterade innehavare. Till en början bör enstaka sådana tjänster därför inrättas försöksvis i ett litet antal större kommuner. Tjänsterna bör fördelas på olika LUK-ämnena. På längre sikt bör antalet lektorstjänster i LUK-ämnena stå i proportion till antalet lektorstjänster i övriga ämnena. För närvarande motsvarar lektorstjänsterna drygt 10 % av lärarbehovet på grundsko-

lans högstadium och i gymnasieskolan, omräknat till hela tjänster, i de ämnena där lektorstjänster kan inrättas. Om samma beräkningsgrund tillämpas på LUK-ämnena innebär detta, att antalet lektorstjänster ska räknas upp med ca 1 400 (beräknat på förhållandena läsåret 1972/73). Inrättandet bör ske successivt. Fullt antal tjänster torde med hänsyn till tillgången på kvalificerade sökande knappast kunna uppnås förrän efter 1985, dvs. efter den tidpunkt intill vilken LUK:s lärarbehovsberäkningar i övrigt sträcker sig.

20.4.5 Lektorstjänst i andra ämnena

Den typ av lektorstjänster som vi föreslagit i det föregående avviker från hittills förekommande lektorstjänster. Vi har motiverat vårt förslag med dels angelägenheten att även i LUK-ämnena tillföra skolväsendet lärare med forskarutbildning, dels önskvärdheten att med lektorstjänsterna förbinda svaret för det lokala pedagogiska utvecklingsarbetet och kontakterna med den regionala ledningen av pedagogiska forskningsprojekt och utvecklingsarbete inom ämnet/ämnesgruppen. Eftersom huvudparten av undervisningen i LUK-ämnena ligger i grundskolan blir det med vår motivering naturligt att föreslå, att tjänsterna inrättas i kommunen, inte vid viss skolform. Det torde finnas behov av samma slag av befordringstjänster även i övriga skolämnena. Det är emellertid inte LUK:s uppgift att föreslå förändringar beträffande inrättandet av lektorstjänster i ämnena, där sådana tjänster nu förekommer. Det borde dock kunna övervägas om inte vid inrättande av nya tjänster, vid nybesättning eller flyttning av tjänstuppdrag av den art LUK föreslagit kunde förenas med lektorstjänst även i annat ämne och sådan tjänst i så fall tillföras en kommun i stället för viss skola.

21.1 Beräkningar av utbildningsbehovet

Enligt sina direktiv ska LUK i samråd med skolöverstyrelsen och statistiska centralbyrån uppskatta utbildningsbehovet i fråga om lärare i olika övningsämnen. Dessa behovsberäkningar ska samordnas med andra lärarbehovsberäkningar.

Under hösten 1971 gjorde skolöverstyrelsen och statistiska centralbyråns prognosinstitut (PI) beräkningar av lärarbehovet beträffande olika lärarkategorier. Enligt den arbetsfördelning som skedde i fråga om prognosarbetet skulle i första hand SÖ svara för beräkningarna av utbildningsbehovet i de ämnen som omfattas av LUK:s utredningsuppdrag. Med hänsyn till vad som sägs i LUK:s direktiv gjorde emellertid även PI vissa beräkningar av utbildningsbehovet för lärare i dessa ämnen.

Det av SÖ och PI framräknade utbildningsbehovet gäller vid nuvarande förhållanden. De förändringar som följer av LUK:s förslag har alltså icke beaktats. Vid beräkningarna använde sig SÖ och PI av olika metoder. SÖ utgick vid sina beräkningar av lärartillgången från 1970 års population, medan PI använde 1969 års lärarregister med hänsyn till att detta år var det dittills enda för vilket fördelningen av lärarnas undervisning på olika ämnen hade redovisats. SÖ och PI tillämpade olika metoder även för beräkning av andelen kvarvarande lärare ur olika examensårgångar.

PI räknade för varje ämneskombination med ett procenttal för lärarbenägenheten, dvs. den andel av en examensårgång som blir lärare, och ett procenttal för kvarvarofrekvensen, dvs. den andel av lärarstocken som är kvar från ett år till det därpå följande. Avgången på grund av pensionering redovisades dock särskilt. De antaganden som gjordes angående lärarbenägenhet och kvarvarofrekvens byggde bland annat på undersökningar som LUK gjort av olika examensårgångar.

SÖ jämförde antalet lärare i olika åldersgrupper enligt 1970 års lärarregister med antalet examina motsvarande examensår. Med hjälp av uppgifter om lärarregistreringsgraden för olika åldersgrupper räknade SÖ fram nettokvarvarofrekvenser, dvs. hur stor del av 1970 års lärarstock och av den efter år 1970 kända examinationen som sannolikt finns kvar i tjänst år 1980, år 1985, år 1990 och år 2000.

Genom antaganden om tjänstgöringsgrad (andel av de registrerade som tjänstgör som lärare) och aktivitet (genomsnittlig tjänstgöringsvolym per tjänstgörande lärare) räknade SÖ sedan fram kvarvarande känd lärartillgång i tjänster för nämnda år.

Skillnaden i beräkningsmetod mellan SÖ och PI behöver inte nämnvärt påverka resultatet av beräkningarna. En jämförelse mellan de av SÖ och PI gjorda beräkningarna visar att SÖ genomgående räknade med en lägre tjänstgöringsgrad än PI för de

Av SÖ beräknat årligt utbildningsbehov i individer för balans mellan behov och tillgång på tjänster prognosåren 1980, 1985, 1990 och 2000. Utbildningsbehovet i LUK-ämnen avser ettämneslärare.

Behovsgrupp	Antal lä- rare som redovisas i 1970 års lärar- register	1980		1985		1990		2000		Antal läsar under prognos- perioden
		Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max	
Samtliga läroämnen	23 640	2 926	3 155	1 594	1 817	1 401	1 609	1 320	1 524	26,5
Mellanstadiet, special- undervisning högsta- diel	19 743	649	804	714	869	600	776	722	896	24,5
Lågstadiet	19 344	-278 ¹	-109 ¹	-105 ¹	61	-41 ¹	132	281	426	25
Gymnastik	2 041	117	126	75	86	79	92	68	84	26
Musik	780	411	420	178	188	134	143	90	98	24
Teckning, konst	665	353	362	166	176	127	138	90	103	25
Hushållsämnen	2 624	424	443	199	220	168	185	132	153	25
Barnavårdsämnen	263	-26 ¹	-25 ¹	-15 ¹	-13 ¹	-8 ¹	-6 ¹	± 0	2	25
Textilämnen	2 762	79	95	83	99	71	90	78	98	25
Trä- och metallslöjd	2 421	56	66	57	69	56	70	63	77	26,5

¹ Negativt utbildningsbehov fram till ett visst prognosår innebär att det enligt SÖ:s beräkningar även utan någon examination under prognosperioden skulle vara ett årligt överskott av angiven storlek.

närmaste åren efter examen. Bland de äldre examensårgångarna räknade däremot PI med en större avgång än SÖ. SÖ och PI kom emellertid fram till i stort sett samma resultat i fråga om utbildningsbehovet för lärare i de ämnen som ingår i LUK:s utredningsuppdrag.

I det följande lämnas för samtliga våra lärarkategorier utom lärare i dramatik en sammanfattning av hur SÖ beräknat det årliga utbildningsbehovet för balans mellan behov och tillgång på lärare prognosåren 1980, 1985, 1990 och 2000. För undervisningen i dramatik erfordras endast ett fåtal lärare och SÖ har därför inte gjort någon beräkning av utbildningsbehovet i detta ämne. Det årliga utbildningsbehovet har beräknats för tiden fr. o. m. den första termin, då lärare som har påbörjat motsvarande lärarutbildning tidigast 1973/74 examineras, t. o. m. vårterminen prognosåret. För varje

prognosår redovisas ett minimi- och ett maximalalternativ. Minimalalternativet förutsätter en nettoinvandring av 0 individer per år och maximalalternativet en nettoinvandring av 20 000 individer per år. En utförlig redogörelse för de av SÖ gjorda beräkningarna lämnas i 1972 års lärarprognos (stencil SÖ P1 1972: 5). Som bakgrund för detaljberäkningarna redovisar vi i sammandrag det beräknade utbildningsbehovet för olika lärarkategorier.

LUK har vid sina ställningstaganden då det gäller dimensioneringen utgått från SÖ:s beräkningar. Dessa bygger på nuvarande förhållanden och avser alltså ettämneslärare i LUK-ämnena. Vi har gjort en bedömning av vilka förändringar av utbildningsbehovet som kan följa av våra förslag (se avsnitt 21.3). Den största förändringen föranleds av införandet av flerämnestjänster i LUK-ämnena.

Barn- och ungdomskunskap. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i barnavårdsämnen (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister		263						
Känd examination ht 70—vt 75		275						
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. vt 75)	255	255	250	250	241	241	192	192
Behov i tjänster	206	209	197	204	199	210	190	211
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	— 49	— 46	— 53	— 46	— 42	— 31	— 2	19
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	— 130	— 125	— 150	— 130	— 120	— 90	± 0	50
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden ¹	— 26	— 25	— 15	— 13	— 8	— 6	± 0	2

¹ Negativt utbildningsbehov fram till ett visst prognosår innebär att det enligt SÖ:s beräkningar även utan någon examination under prognosperioden skulle vara ett årligt överskott av angiven storlek.

Bildkunskap. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i teckning, konst (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister	665							
Känd examination ht 70—vt 75	394							
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. vt 75)	602	602	526	526	418	418	280	280
Behov i tjänster	1 445	1 466	1 339	1 391	1 363	1 441	1 299	1 447
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	843	864	813	865	945	1 023	1 019	1 167
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	1 765	1 810	1 660	1 760	1 905	2 070	2 250	2 575
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden	353	362	166	176	127	138	90	103

Idrott. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i gymnastik (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister	2 041							
Känd examination ht 70—vt 74	935							
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. vt 74)	2 160	2 160	1 903	1 903	1 659	1 659	1 283	1 283
Behov i tjänster	2 643	2 677	2 471	2 560	2 512	2 646	2 399	2 656
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	483	517	568	657	853	987	1 116	1 373
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	702	756	825	946	1 264	1 472	1 768	2 184
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden	117	126	75	86	79	92	68	84

Kostkunskap. Miljö- och konsumentkunskap. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i hushållsämnen (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister	2 624							
Känd examination ht 70—vt 75	610							
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. vt 75)	1 855	1 855	1 669	1 669	1 494	1 494	1 006	1 006
Behov i tjänster	2 740	2 779	2 524	2 614	2 592	2 695	2 478	2 705
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	885	924	855	945	1 098	1 201	1 472	1 699
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	2 120	2 215	1 990	2 200	2 520	2 775	3 300	3 825
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden	424	443	199	220	168	185	132	153

Musik. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i musik (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister	780							
Känd examination ht 70—vt 76	533							
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. vt 76)	594	594	542	542	439	439	333	333
Behov i tjänster	1 303	1 317	1 216	1 256	1 242	1 300	1 190	1 304
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	709	723	674	714	803	861	857	971
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	1 644	1 680	1 602	1 692	1 876	2 002	2 160	2 352
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden	411	420	178	188	134	143	90	98

Slöjd. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i textilämnena (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister		2 762						
Känd examination ht 70—vt 75		726						
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. vt 75)	2 128	2 128	1 798	1 798	1 660	1 660	1 132	1 132
Behov i tjänster	2 389	2 443	2 355	2 466	2 314	2 493	2 255	2 543
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	261	315	557	668	654	833	1 123	1 411
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	395	475	830	990	1 065	1 350	1 950	2 450
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden	79	95	83	99	71	90	78	98

Slöjd. Sammanfattning av SÖ:s beräkningar av utbildningsbehovet i trä- och metallslöjd (ettämneslärare).

	1980		1985		1990		2000	
	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max
Antal lärare (individer) som redovisas i 1970 års lärarregister		2 421						
Känd examination ht 70—ht 73		336						
Kvarvarande känd tillgång i tjänster (examinerade t.o.m. ht 73)	2 069	2 069	1 802	1 802	1 554	1 554	959	959
Behov i tjänster	2 361	2 418	2 321	2 435	2 275	2 461	2 214	2 513
Differens mellan behov och känd tillgång på tjänster	292	349	519	633	721	907	1 255	1 554
Utbildningsbehov i individer för prognosperioden	364	429	656	794	924	1 155	1 670	2 041
Årligt utbildningsbehov under prognosperioden	56	66	57	69	56	70	63	77

21.2 Nuvarande utbildningsorganisation

I följande sammanställning redovisas antalet intagningsplatser i fråga om vissa lärarutbildningar m. m. läsåret 1972/73 samt av SÖ och styrelsen för GIH föreslagen intagning läsåret 1973/74.

Utbildningskategori	Antal intagningsplatser 1972/73	Förslag 1973/74
Ämneslärare (lärarhögskola)	2 100	2 100
Lärare för klass på mellanstadiet	1 872	1 440
Lärare för klass på lågstadiet	1 344	1 080
Förskollärare	2 250 ¹	2 550 ¹
Fritidspedagoger	240 ¹	
Barnavårdslärare	60	36
Gymnastik- och idrottslärare	250	250
Hushållslärare	96	108
Musiklärare	105 ²	129 ²
Teckningslärare	72 ³	72 ³
Textillärare	132	132
Lärare i trä- och metallslöjd	96	96

¹ Härtill kommer ett begränsat antal i av arbetsmarknadsstyrelsen anordnad utbildning.

² Härtill kommer 48 deltagare i särskild utbildning av lärare i musik.

³ Härtill kommer 30 deltagare i särskild utbildning av lärare i teckning.

Antalet intagningsplatser fördelar sig läsåret 1972/73 på de olika orterna enligt vad som anges i sammanställningar på nästa sida.

21.3 LUK:s förslag till dimensionering av ämnesutbildningen

21.3.1 Inledning

LUK föreslår att tjänster i vilka våra ämnen ingår i regel ska omfatta minst två ämnen. Ett införande av tvåämnestjänster innebär att den undervisning som varje lärare fullgör ska fördelas på två ämnen. Antalet lärare som erfordras för att täcka behovet av undervisning i varje enskilt LUK-ämne kommer härigenom att i stort sett fördubblas.

Detta behöver emellertid inte innebära en fördubbling av utbildningsbehovet, eftersom utbildningsbehovet också är beroende av arbetsmarknadsläget på andra områden än skolan. Personer som genomgår utbildning i LUK-ämnena går även till andra yrken än läraryrket. I enlighet med sina direktiv har LUK sökt samordna utbildning för blivande lärare med utbildning också för andra yrkeskategorier. Man kan därför inte beräkna utbildningsbehovet med utgångspunkt endast i lärarbehovet. Ingående beräkningar har gjorts av utbildningsbehovet i fråga om lärare. Vi har inte haft möjlighet och har inte heller haft i uppdrag att beräkna utbildningsbehovet på andra områden än skolans. I våra förslag till dimensionering har vi därför endast kunnat räkna in ett uppskattat behov för dessa områden. För flertalet av våra ämnen har vi antagit en förhållandevis låg procent studerande med andra yrkesplaner. Med hänsyn till de många osäkra faktorer som påverkar utbildningsbehovet måste intagningstalen ses över årligen.

Införandet av tvåämnestjänster kommer sannolikt att få olika effekt på utbildningsbehovet i olika ämnen. Andelen av de utbildade som blir lärare varierar avsevärt mellan olika ämnen. Likaså föreligger stora variationer i fråga om aktiviteten (genomsnittlig tjänstgöringsvolym per tjänstgörande lärare). I ämnen där man nu har liten lärarbenägenhet och låg aktivitet (t. ex. musik) är det möjligt att man genom tvåämnesutbildningen får ett ökat intresse för lärartjänstgöring. I andra ämnen blir det kanske i stället så att man får ett större bortfall genom att en del studerande hoppar av efter utbildning i ett ämne och därför aldrig kommer in på lärarbanan. Det är svårt att förutse sådana effekter och det är också svårt att bedöma hur lärarnas undervisning kommer att fördela sig på olika ämnen. Vi har emellertid utgått från en ökad lärarbenägenhet, bland annat av arbetsmarknads-skäl, och har tagit hänsyn till detta i våra beräkningar.

LUK:s förslag kommer att få konsekvenser inte bara för dem som ska genomgå den nya utbildningen utan också för nuvarande

Antal intagningsplatser vid lärarhögskolor och förskoleseminarier läsåret 1972/73.

Lärarhögskolan/förskoleseminariet i	Förskolläraryt- bildning (2 år)	Lågstadielä- raryt- bildning (2 ½ år)	Mellanstadielä- raryt- bildning (3 år)	Ämnesläraryt- bildning ¹ (1 år)	Summa
Borås	120				120
Falun		96	96		192
Gävle	150	72	96		318
Göteborg	180	96	192	465 ²	933
Härnösand		96	96		192
Jönköping	120	72	96		288
Kalmar	120	72	96		288
Karlstad		96	96	(60)	192
Kristianstad	120	72	96		288
Linköping		96	192	235	523
Luleå	120	96	96		312
Malmö	180	96	192	475 ³	943
Norrköping	180				180
Solna	180				180
Stockholm	120	96	192	425	833
Södertälje	120				120
Umeå	60	96	96	145	397
Uppsala	240	96	144	350 ⁴	830
Västerås	120				120
Växjö		96	96	(70)	192
Örebro	120			(50)	120
Summa	2 250	1 344	1 872	2 095	7 561

¹ Siffrorna anger ungefärlig intagning vid olika lärarhögskolor.

² Därav 60 vid lärarhögskolans filial i Karlstad.

³ Därav 70 vid lärarhögskolans filial i Växjö.

⁴ Därav 50 vid lärarhögskolans filial i Örebro.

Antal intagningsplatser för lärare i LUK-ämnen läsåret 1972/73.

	Barna- vårds- lärare	Gymna- stik- och idrotts- lärare	Hushålls- lärare	Musik- lärare	Teck- nings- lärare	Textil- lärare	Lärare i trä- och metall- slöjd	Summa
Göteborg	12		36	62		36		146
Linköping							96	96
Malmö				12				12
Stockholm	16	150 ¹	12	31	72	24 ²		305
Umeå	16		24			36		76
Uppsala	16		24			36		76
Örebro		100						100
Summa	60	250	96	105 ³	72 ³	132	96	811

¹ Därav 25 på idrottsläraryt-
bildningen.

² Därav 12 på väv-
riktningsgrenen.

³ Särskild utbildning ej inräknad.

lärarkår. Vid införandet av tvåämnestjänster kommer många nuvarande ettämnslärare att önska skaffa sig behörighet i ytterligare ett ämne för att kunna söka även de nya tvåämnestjänsterna. I den mån nuvarande lärarkår efter ytterligare utbildning blir tvåämneslärare minskar deras undervisningsvolym i våra ämnen, vilket ökar utbildningsbehovet i dessa ämnen. Tillkomsten av sådana tvåämnestjänster minskar tjänsteunderlaget för nuvarande adjunks- och ämneslärartjänster. Minskningen blir emellertid enligt våra beräkningar obetydlig och kan uppvägas i den mån lärare i andra ämnen skaffar sig behörighet i LUK-ämnena.

Den enkät, som LUK gjorde i samband med befattningsanalyserna sommaren 1971, visade att intresset för vidareutbildning i syfte att nå behörighet i ytterligare ett ämne var mycket stort under förutsättning att studierna fick bedrivas under tjänstledighet med B-avdrag (stencil U 1972: 11).

Bland lärarna i barnkunskap och lärarna i gymnastik svarade inte mindre än 76 % respektive 67 % att de under nämnda förutsättning hade stort eller mycket stort intresse för vidare studier. I flertalet övriga grupper svarade omkring hälften av lärarna att de hade stort eller mycket stort sådant intresse. Bland lärarna i bild- och formarbete angav dock endast 20 % stort eller mycket stort intresse för vidare studier. Hur många lärare som verkligen utnyttjar ett erbjudande att studera vidare är emellertid osäkert.

Om studierna skulle bedrivas på kvällstid och ferier eller under tjänstledighet med C-avdrag men med rätt till studiemedel var intresset betydligt mindre. I genomsnitt svarade ca 12 % av lärarna att de hade stort eller mycket stort intresse för studier på kvällstid och ferier samt ca 7 % att de hade stort eller mycket stort intresse för studier under tjänstledighet med C-avdrag men med rätt till studiemedel.

En särskild undersökning beträffande lärare i trä- och metallslöjd visade att ungefär en tredjedel av de lärare som anmält stort eller mycket stort intresse för studier på kvällstid och under ferier föredrog detta

alternativ framför studier under tjänstledighet med B-avdrag. Däremot var det ytterst få som föredrog studier under tjänstledighet med C-avdrag men med rätt till studiemedel framför studier under tjänstledighet med B-avdrag.

Vi utgår från att intresset för påbyggnadskurser blir stort både bland nuvarande lärare och bland de nyutbildade. Vi har därför räknat med att en stor del av de studerande är under utbildning i två år.

Skolöverstyrelsen beräknade det årliga utbildningsbehovet för uppnående av balans vid vart och ett av prognosåren 1980, 1985, 1990 och 2000. Utbildningsbehovet fram till år 1990 och år 2000 är emellertid mycket osäkert och beroende av flera obekanta faktorer, t. ex. timplaner, klasstorlekar, undervisningsskyldighet och arbetets fördelning på olika kategorier av personal. Det förefaller också orimligt att dimensionera utbildningen så att man täcker lärarbristen först om 20—30 år. Om man däremot skulle ta in så många till lärarutbildning, som erfordras för balans år 1980, medför detta enligt överstyrelsens beräkningar för flera av våra ämnen att man inte får något utbildningsbehov under den därpå följande femårsperioden.

Av bland annat organisatoriska och ekonomiska skäl är det angeläget att undvika kraftiga variationer i intagningen. Vi har därför i följande förslag till ämnesutbildningens dimensionering utgått från det beräknade utbildningsbehovet för balans år 1985. En sammanställning av de föreslagna intagningstalen ingår i tabell under avsnitt 21.3.10.

21.3.2 Utbildningsbehov i barn- och ungdomskunskap

Enligt SÖ:s beräkningar är den kvarvarande kända lärartillgången större än behovet ända fram till år 1990.

Vid sina beräkningar utgick SÖ från lärarregistret. Det har emellertid visat sig att lärarregistret inte omfattade samtliga tjänstgörande lärare i barnkunskap, barn- och

ungdomskunskap samt familjekunskap. SÖ underskattade därför sannolikt nuvarande lärartillgång.

Intresset för utbildning i ytterligare ett ämne är mycket stort bland nuvarande barnavårds lärare. Om 10 % av lärarna skaffar sig utbildning i ytterligare ett ämne medför detta emellertid en ökning av det årliga utbildningsbehovet fram till år 1985 med endast ungefär fem individer.

Den intagning som ska ske till utbildning i barn- och ungdomskunskap måste därför bli så gott som helt beroende av behovet på andra områden än skolans, t. ex. inom barn- och ungdomsvården.

LUK har i annat sammanhang (se kap. 15) framhållit att det bör undersökas om inte den utbildning vi föreslår skulle kunna vara lämplig för bland andra socialpedagoger.

Vi utgår från att det skall vara möjligt att samordna utbildningen för lärare i barn- och ungdomskunskap med utbildningen för socialpedagoger. Vi föreslår en intagning till denna utbildning av ett 80-tal studerande per år.

21.3.3 Utbildningsbehov i bildkunskap

SÖ räknade med ett kvarstående årligt utbildningsbehov fr. o. m. läsåret 1975/76 av max. 362 individer för balans år 1980, max. 176 för balans år 1985, max. 138 för balans år 1990 och max. 103 för balans år 2000. Vid sin omräkning av det kvarvarande utbildningsbehovet från tjänster till individer räknade SÖ med att de som utbildas i genomsnitt kommer att ha en tjänstgöring år 1980 motsvarande ca 48 % av hel tjänst (motsvarande procenttal är för lärare i läroämnena ca 59 %, för mellanstadielärare ca 84 % och för lågstadielärare ca 81 %). Den låga tjänstgöringsgraden sammanhänger dels med att inte alla som utbildas blir lärare, dels med att de som blir lärare förutses ha i genomsnitt något mindre än full tjänst.

I vilken utsträckning de som utbildas kommer att kunna beredas tjänstgöring utanför skolan är osäkert. Med hänsyn till

vad som framhållits under 21.3.1 har vi funnit det rimligt att anta att utbildningsbehovet kommer att öka med ungefär 60 % i samband med införandet av tvåämnestjänster.

Den nuvarande lärarkårens intresse för utbildning i ytterligare ett ämne kommer inte att nämnvärt påverka utbildningsbehovet. Om man antar att 10 % av nuvarande teckningslärare skaffar sig behörighet i ytterligare ett ämne, innebär detta en minskning av den kvarvarande lärartillgången med ca 5 % eller ca 25 tjänster år 1985. Detta motsvarar en ökning av det årliga utbildningsbehovet för balans år 1985 med mindre än tio individer.

Med hänsyn till vad som anförts föreslår vi en intagning av ca 300 studerande per år.

21.3.4 Utbildningsbehov i dramatik

För undervisningen i dramatik i gymnasieskolan erfordras endast ett fåtal lärare. Enligt vår mening skulle emellertid lärare i bland annat svenska, främmande språk och teckning samt förskollärare och klasslärare i grundskolan kunna ha stor nytta av utbildning i dramatik.

För närvarande anordnas yrkesinriktade studiekurser i dramatik vid universiteten i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala. Höstterminen 1972 har till dessa kurser antagits 156 av 224 behöriga sökande samt vårterminen 1972 129 av 179 behöriga sökande. Tillströmningen tyder på ett betydande intresse bland olika yrkesgrupper.

Vi räknar med hänsyn härtill med en årlig intagning av ca 300 studerande till ämnesutbildning i dramatik.

21.3.5 Utbildningsbehov i idrott

Som tidigare redovisats (avsnitt 21.1) räknade SÖ med ett kvarstående årligt utbildningsbehov fr.o.m. läsåret 1974/75 av max. 126 individer för balans mellan tillgång och behov år 1980, max. 86 individer för balans 1985, max. 92 för balans 1990 och max.

84 för balans år 2000. Vid sin omräkning av det kvarvarande utbildningsbehovet från tjänster till individer räknade SÖ med att de som utbildas i genomsnitt kommer att ha en tjänstgöring år 1980 motsvarande ca 68 % av hel tjänst.

Införandet av tvåämnestjänster kommer sannolikt att innebära att ungefär dubbelt så många lärare i gymnastik som SÖ beräknat behöver utbildas. Intresset för vidare utbildning är mycket stort bland lärare i gymnastik. Om man antar att införandet av tvåämnesutbildningen medför att minst 10 % av nuvarande kår skaffar sig behörighet i ytterligare ett ämne innebär detta en minskning av lärartillgången med ca 5 % eller ca 100 tjänster år 1985. Det årliga utbildningsbehovet för balans år 1985 skulle då öka med ca 30.

För att uppnå balans år 1985 skulle man därför behöva räkna med en årlig intagning vid idrottshögskolorna av minst 200 studerande. Hänsyn har emellertid då inte tagits till att man kan räkna med ett väsentligt ökat behov av idrottsledare och personal för fritidssektorn med utbildning från idrottshögskola. Det är inte möjligt att nu med säkerhet beräkna detta behov.

Vi föreslår en årlig intagning vid idrottshögskola av tills vidare ca 300 studerande.

21.3.6 Utbildningsbehov i kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap

Beträffande hushållslärare räknade SÖ med ett kvarstående årligt utbildningsbehov fr. o. m. läsåret 1975/76 av max. 443 individer för balans mellan tillgång och behov år 1980, max. 220 individer för balans år 1985, max. 185 för balans år 1990 och max. 153 för balans år 2000. Vid sin omräkning av det kvarvarande utbildningsbehovet från tjänster till individer räknade SÖ med att de som utbildas i genomsnitt kommer att ha en tjänstgöring år 1980 motsvarande ca 42 % av hel tjänst.

Det årliga utbildningsbehov som SÖ räknade fram för balans år 1985 var mer än dubbelt så stort som den för år 1972/73

gällande intagningen. Andelen av de utbildade som blir lärare antogs därvid vara oförändrad. Denna andel är ungefär densamma för ämnena kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap som för ämnena musik och teckning. LUK räknar därför även för dessa ämnen med en ökning av utbildningsbehovet med ungefär 60 % i samband med införandet av tvåämnestjänster.

Om 10 % av nuvarande lärarkår skulle skaffa sig behörighet i ytterligare ett ämne, innebär detta en minskning av lärartillgången med ca 5 % eller med ca 100 tjänster. Det årliga utbildningsbehovet för balans år 1985 skulle då öka med uppskattningsvis 30 individer.

Den av LUK föreslagna utbildningen i kostkunskap skulle enligt vår uppfattning vara lämplig för bland andra blivande ekonomiföreståndare och dietister samt lärare i produktionsteknik. Antalet intagningsplatser på ekonomiföreståndarlinjen vid sementarierna för huslig utbildning är för närvarande 60. Utbildningen i kostkunskap bör delvis kunna ersätta denna utbildning.

Vi föreslår en årlig intagning av ca 300 studerande per år till utbildning i miljö- och konsumentkunskap och av ca 350 studerande per år till utbildning i kostkunskap.

21.3.7 Utbildningsbehov i musik

SÖ räknade med ett kvarstående årligt utbildningsbehov fr. o. m. läsåret 1976/77 av max. 420 individer för balans mellan tillgång och behov år 1980, max. 188 individer för balans år 1985, max. 143 för balans år 1990 och max. 98 för balans år 2000. Vid sin omräkning av det kvarvarande utbildningsbehovet från tjänster till individer räknade SÖ med att de som utbildas i genomsnitt kommer att ha en tjänstgöring år 1980 motsvarande ca 43 % av hel tjänst.

Övergång till tvåämnestjänster innebär som tidigare nämnts att upp till dubbelt så många lärare behöver utbildas i varje LUK-ämne. Många av dem som genomgår utbildning till musiklärare får emellertid tjänster utanför det allmänna skolväsendet, var-

för man kan bortse från dem i detta sammanhang. Utbildningsbehovet kommer därför inte att öka så mycket att det fördubblas genom införandet av tvåämnestjänster. Med hänsyn till att man torde kunna räkna med ett ökat intresse för lärartjänstgöring i samband med införandet av tvåämnestjänster förefaller det realistiskt att räkna med en ökning av det totala utbildningsbehovet med ca 60 %.

De nuvarande musiklärarnas intresse för utbildning i ytterligare ett ämne kommer inte att nämnvärt påverka utbildningsbehovet. Om man antar att 10 % av nuvarande musiklärare skaffar sig behörighet i ytterligare ett ämne innebär detta en minskning av den kvarvarande lärartillgången med ca 5 % eller ca 30 tjänster år 1985. Detta motsvarar en ökning av det årliga utbildningsbehovet för balans år 1985 med ungefär tio individer.

LUK föreslår en intagning av ca 300 studerande per år till ämnesutbildning i musik.

21.3.8 Utbildningsbehov i textilslöjd

SÖ räknade med ett kvarstående årligt utbildningsbehov fr. o. m. läsåret 1975/76 av max. 95 individer för balans mellan tillgång och behov år 1980, max. 99 för balans år 1985, max. 90 för balans år 1990 och max. 98 för balans år 2000. Vid sin omräkning av det kvarvarande utbildningsbehovet från tjänster till individer räknade SÖ med att de som utbildas i genomsnitt kommer att ha en tjänstgöring motsvarande ca 66 % av full tjänst år 1980.

Så gott som samtliga som genomgått utbildning på textillärarlinjen vid seminarierna för huslig utbildning har blivit lärare. Införandet av tvåämnestjänster kommer därför sannolikt att medföra en fördubbling av utbildningsbehovet.

Intresset för utbildning i ytterligare ett ämne är inte lika stort hos textillärarna som hos flertalet andra lärare som svarat på LUK:s enkät. Om man antar att införandet av tvåämnesutbildning medför att 5 %

av textillärarna skaffar sig behörighet i ytterligare ett ämne innebär detta en minskning av lärartillgången med ca 2,5 % eller ca 50 tjänster. Det årliga utbildningsbehovet för balans år 1985 skulle då öka med ca tio individer.

LUK föreslår en intagning av ca 200 studerande per år.

21.3.9 Utbildningsbehov i trä- och metallslöjd

SÖ räknade med ett kvarstående årligt utbildningsbehov fr. o. m. vårterminen 1974 av max. 66 individer för balans mellan tillgång och behov år 1980, max. 69 för balans år 1985, max. 70 för balans år 1990 och max. 77 för balans år 2000. Vid sin omräkning av det kvarvarande utbildningsbehovet från tjänster till individer räknade SÖ med att de som utbildas kommer att ha en tjänstgöring motsvarande i genomsnitt ca 81 % av full tjänst år 1980.

Så gott som samtliga som genomgått utbildning på slöjdlärarseminariet har blivit lärare. Införandet av tvåämnestjänster kommer därför sannolikt att medföra en fördubbling av utbildningsbehovet.

Om man antar att införandet av tvåämnesutbildning medför att 10 % av slöjdlärarna skaffar sig behörighet i ytterligare ett ämne innebär detta en minskning av lärartillgången med ca 5 % eller ca 100 tjänster. Det årliga utbildningsbehovet för balans år 1985 skulle då öka med ca 20 individer.

LUK föreslår därför en intagning av ca 150 studerande per år.

21.3.10 LUK:s förslag till dimensionering av den praktisk-pedagogiska utbildningen

LUK föreslår att lärare i våra ämnen ska få sin praktisk-pedagogiska utbildning vid lärarhögskolornas ämneslärarlinje. Alla som genomgår ämnesutbildning avser emellertid inte att bli lärare. Vi räknar därför med ett något lägre intag till den praktisk-pedagogiska utbildningen än till ämnesutbildningen.

Beträffande ämnet dramatik räknar vi med ett mycket lägre intag till den praktisk-pedagogiska utbildningen. Behovet av lärare i dramatik i gymnasieskolan är nämligen som tidigare nämnts mycket lågt och flertalet av dem som genomgår ämnesutbildning i dramatik kommer därför aldrig att kunna få tjänster i vilka ämnet ingår. I följande sammanställning redovisas beräknad intagning till ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning samt de föreslagna ämneskombinationerna. Sammanställningen bygger på förslagen i avsnitt 21.3.2—21.3.9 samt beträffande ämneskombinationerna på försla-

gen i kapitel 12. Totalt uppskattar vi den behövliga intagningen till i runt tal 1 400 studerande. Som tidigare framhållits måste emellertid intagningstalen ses över varje år.

Vi har tidigare (avsnitt 21.3.1) framhållit att införandet av tvåämnestjänster medför att antalet lärare som erfordras för att täcka behovet av undervisning i varje enskilt ämne i stort sett kommer att nära nog fördubblas. Vi har alltså antagit att i genomsnitt ungefär hälften av lärarnas tjänstgöring kommer att avse de ämnen som föreslås kunna ingå i kombinationer med våra ämnen. Om man på ämneslärarlinjen vid lärarhögskolor-

Beräknad intagning samt föreslagna kombinationsämnen i lärartjänst.

Högskoleämne	Intagning till ämnesutbildning	Intagning till praktisk-pedagogisk utbildning	Kombinationsämnen i lärartjänst
Barn- och ungdomskunskap	80 ¹	40	engelska/franska/tyska psykologi, religionskunskap sammällskunskap
Bildkunskap	300	270	dramatik historia sammällskunskap slöjd svenska
Dramatik	300	20	ett eller två av ämnena engelska/franska/tyska svenska teckning
Idrott	300 ²	200	engelska/franska/tyska biologi kemi matematik musik
Kostkunskap	350 ³	270	biologi kemi
Miljö- och konsumentkunskap	300		matematik sammällskunskap
Musik	300	270	engelska/franska/tyska gymnastik historia matematik svenska
Slöjd (slt, sltm)	350 ⁴	315	engelska fysik kemi matematik teckning
Summa		1 385	

¹ Inkl. utbildning för andra yrken inom det sociala området, t. ex. socialpedagoger.

² Inkl. utbildning för idrottsledare.

³ Inkl. utbildning för dietister m. fl.

⁴ Därav 200 i textilslöjd och 150 i trä- och metallslöjd.

na tar in 1 400 lärarkandidater med de av LUK föreslagna ämneskombinationerna innebär detta enligt våra antaganden att man måste minska intagningen i vissa av de nu förekommande ämneskombinationerna med totalt ca 700. LUK:s förslag innebär alltså att man vid lärarhögskolorna årligen kommer att behöva ta in ytterligare ca 700 lärarkandidater vilket svarar mot inslaget av LUK-ämnena i de nya tvåämneskombinationerna.

21.4 Lokalisering

21.4.1 Principiella synpunkter beträffande lokaliseringen

21.4.1.1 Ämnesutbildning

LUK har i fråga om lokaliseringen samrätt med U 68. Vi har varit ense om att en viss decentralisering av flera skäl är önskvärd. LUK har i sina ställningstaganden bland annat tagit hänsyn till att lärare ofta har en benägenhet att efter genomgången utbildning söka tjänst i eller i närheten av den ort där de fått sin utbildning. Detta har lett till att tillgången på lärare varierar avsevärt mellan olika delar av landet och i allmänhet är betydligt bättre på och i närheten av högskoleorter. En spridning av utbildningsmöjligheterna till flera orter bidrar därför till en jämnare fördelning av den disponibla arbetskraften.

Ett stort antal orter har också anmält intresse av att få utbildning i våra ämnen. Vi har inte kunnat tillgodose alla önskemål och har inte heller kunnat föreslå en jämn spridning över landet av utbildning i våra ämnen. Detta sammanhänger bland annat med att vi regel inte har föreslagit avveckling av existerande utbildningsenheter. Våra direktiv framhåller vikten av att befintliga resurser utnyttjas. Antalet nya enheter blir bland annat av denna anledning begränsat. Den nya utformningen av utbildningen för lärare i barnkunskap och sammanförandet av de olika slöjdgrenarna i en studiegång medför viss koncentration av utbildningen.

LUK har i sina förslag till lokalisering av

LUK-ämnesutbildning till andra orter än dem som nu har sådan utbildning låtit främst pedagogiska och utbildningspolitiska lokaliseringssynpunkter vara vägledande. Våra förslag i det följande bör ses mot den bakgrunden.

I och med att vi anslutit oss till tanken på ytterligare decentralisering av den högre utbildningen måste vi acceptera att vissa utbildningsenheter blir förhållandevis små. Särskilt i ämnena som kräver speciellt utrustade lokaler medför sådana enheter i regel högre kostnader. Fördelarna med en spridning av utbildningen måste emellertid vägas mot de kostnader som spridningen medför.

De orter dit utbildning i LUK-ämnena förlägs bör ha ett visst utbud av utbildning i andra ämnen, som kan förbereda för lärarbanan. I detta utbud bör helst ingå ämnen som kan kombineras med LUK-ämnena. En fördelning av utbildningen på flera närliggande kommuner, som då gemensamt bildar en högskoleort, kan emellertid i en del fall vara lämplig.

LUK finner det angeläget att de studerande så långt möjligt kan fullfölja hela sin lärarutbildning på samma ort. Det är också en fördel om den lärarinriktade yrkesförberedelsen kan organiseras och genomföras inom området. Detta är möjligt om lärarhögskola med ämneslärarlinje finns där. Vi har beaktat denna synpunkt i våra förslag.

Endast på de större högskoleorterna blir det möjligt att ge ett relativt allsidigt urval av högre utbildning. På mindre orter bör utbildningen ges en viss profil genom att utbildning i näraliggande ämnen ges på samma ort. Utbildning i bildkunskap och annan konstnärlig utbildning bör samordnas. När också utbildning i slöjd förekommer på orten är det naturligt att slöjdinstitutionen samarbetar med institutionerna för konstnärlig utbildning.

Utbildningsenheterna bör dimensioneras så att de medger en viss flexibilitet, dvs. kan anpassas till ett växlande utbildningsbehov.

Detta kan ske på två vägar.

a) Samtliga utbildningsenheter görs så stora att de tål en viss både ökning och krympning av studerandeantalet.

b) En eller ett par utbildningsenheter för varje ämne görs så stora och förläggs till orter med så differentierat utbildningsväsende inom ämnessektorn i övrigt att de tål betydande svängningar i studerandebeläggningen. Övriga enheter görs små och förutsätts ha förhållandevis konstant elevintagning.

Önskemålet om decentralisering medför att man får välja alternativ b) för att uppnå nödvändig flexibilitet.

Nu befintliga utbildningsenheter bör utnyttjas i den mån de har tillfredsställande eller ombyggbara lokaler. Vid lokalisering av utbildning till nya orter bör hänsyn tas till vilka lokalresurser som finns på orten.

Av stor betydelse är också att det på en ort finns tillgång till specialister som kan medverka i utbildningen. Rekryteringsmöjligheterna sammanhänger bland annat med vilka förutsättningar som finns att bereda specialister full tjänstgöring. De måste annars kunna erbjudas fyllnadstjänstgöring på orten eller inom pendlingsavstånd från denna. I samband med ämnesstudierna ska enligt vad LUK föreslagit (kap. 16.5) de blivande lärarna få en lärarinriktad yrkesförberedelse. Denna ska ges i perioder om två veckor under fyra av de fem sista terminerna av ämnesstudierna. Den lärarinriktade yrkesförberedelsen måste kunna ges inom pendlingsavstånd, dvs. ett avstånd motsvarande högst ca en timmes restid från den ort där ämnesutbildningen äger rum. Hur stor intagning som är möjlig på en viss ort sammanhänger därför med möjligheterna att ge denna yrkesförberedelse.

Av ekonomiska och organisatoriska skäl kan utbildningsenheterna inte göras alltför små. Vi räknar för samtliga ämnen utom för barn- och ungdomskunskap med en intagning per termin av minst 24 studerande. Vi räknar också med att intagning ska ske varje termin.

Den lärarinriktade yrkesförberedelsen ska fullgöras i mindre grupper om två till tre studerande. Yrkesförberedelsen bör kunna spridas över ca tio veckor per termin. Med hänsyn till studiernas organisation är det dock önskvärt att den institutionsvis kan kon-

centreras till två eller tre tvåveckorsperioder per termin. Detta innebär att utbildning i ett visst ämne kan ordnas på orter med så många klasser och undervisningsavdelningar i grundskola och gymnasieskola, att tre till fem sådana mindre grupper samtidigt kan tas emot för lärarinriktad yrkesförberedelse inom pendlingsavstånd.

Förslag till ämnesutbildningens lokalisering framläggs i avsnitt 21.4.2 som avslutas med en tabellarisk sammanfattning av förslaget.

21.4.1.2 Praktisk-pedagogisk utbildning

LUK:s förslag innebär som tidigare nämnts i fråga om den praktisk-pedagogiska utbildningen en ökning av den årliga intagningen vid lärarhögskolorna med ca 700 lärarkandidater. Denna ökning torde enligt vår bedömning vara möjlig utan upprättande av nya utbildningsenheter. Också då det gäller den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande ämneslärare är det emellertid angeläget att få en jämnare spridning av utbildningsresurserna till olika delar av landet. Det finns dessutom både pedagogiska och organisatoriska skäl som talar för att ämneslärarutbildning bör anordnas vid ytterligare någon eller några av de befintliga lärarhögskolorna.

De yrkespedagogiska instituten har fr. o. m. den 1 juli 1972 inordnats i lärarhögskolorna. Utbildningen av bland annat forskollärare har också börjat inordnas i lärarhögskolorna. Vissa utbildningsenheter blir genom denna centralisering mycket stora trots att klasslärarlinjerna minskar. Redan nu är isoleringen mellan olika utbildningslinjer ett problem vid de större lärarhögskolorna. Om utbildningsenheterna blir ännu större kan detta ytterligare försvåra samverkan mellan olika utbildningslinjer. Vi finner det angeläget att en sådan samverkan kommer till stånd och anser att en utjämnning lärarhögskolorna emellan i fråga om storlek och bredd i utbildningen skulle främja bland annat kontakten mellan lärargrupperna.

Tillgången på behöriga lärare varierar som tidigare nämnts för en del ämnen avsevärt mellan olika delar av landet. LUK gjorde år 1969 en undersökning av i vilken utsträckning undervisningen på olika stadier bestreds av klasslärare, lärare med föreskriven utbildning och lärare utan föreskriven utbildning. Undersökningen redovisades i vårt betänkande med förslag om anordnande av särskilt anpassad utbildning för icke behöriga lärare i s. k. övningsämnen (stencil U 1970: 10). Ur denna undersökning har hämtats nedanstående uppgifter.

De lärarprognoser som gjorts tyder på att bristen på lärare i vissa ämnen till stor del kommer att vara täckt under senare hälften av 1970-talet. Man bör därför inte av den nuvarande lärartillgången dra alltför stora slutsatser om det framtida läget beträffande möjligheterna att på olika orter ordna utbildning i våra ämnen. Att det finns tillräckligt antal klasser och undervisningsavdelningar är på längre sikt av större be-

tydelse vid lokaliseringen än andelen behöriga lärare.

Vi finner det önskvärt att flertalet av dem som genomgår ämnesutbildning i något av våra ämnen på en viss ort ska kunna få också sin praktisk-pedagogiska utbildning på orten. Praktisk-pedagogisk utbildning i samtliga ämneskombinationer kan emellertid av bland annat ekonomiska skäl inte ordnas på varje ort med ämneslärarlinje. En undervisningsmetodisk ämnesinstitution bör ha ett inte alltför litet studerantal. Beträffande vissa av våra ämnen räknar vi därför med att praktisk-pedagogisk utbildning endast ska förekomma på en eller ett par av de orter där ämnesutbildning anordnas. Vid en undervisningsskyldighet för metodiklektorerna av 450 timmar måste enligt de normer som finns i utbildningsplanen för ämneslärarlinjen intagningen till en lärarhögskola uppgå till minst nio lärarkandidater per termin för att ge underlag för en hel tjänst som metodiklektor.

Procentuell andel av undervisningen på högstadiet och det gymnasiala stadiet i vissa LUK-ämnen som vårterminen 1969 fullgjordes av lärare med föreskriven utbildning.

	Teckning	Musik	Gymnastik	Trä- och metallslöjd	Textilslöjd	Hemkunskap
Stockholms län	95,0	90,1	96,7	96,1	93,7	96,4
Uppsala län	77,1	43,2	85,5	97,5	100,0	97,1
Södermanlands län	68,4	45,5	81,9	100,0	92,1	90,1
Östergötlands län	52,0	34,3	75,4	97,6	93,4	93,6
Jönköpings län	49,6	32,9	72,4	98,2	85,7	90,1
Kronobergs län	46,9	25,8	61,9	98,8	81,8	86,7
Kalmar län	42,7	38,2	63,5	100,0	90,3	80,5
Gotlands län	20,0	19,1	11,8	77,5	87,0	76,0
Blekinge län	42,6	75,0	68,5	99,0	83,0	97,1
Kristianstads län	35,4	45,5	79,6	99,2	93,7	98,2
Malmöhus län	74,0	64,3	84,7	97,3	96,6	94,8
Hallands län	63,7	78,4	27,9	100,0	82,9	96,2
Göteborgs o. Bohus län	47,2	55,7	73,1	98,1	95,6	96,0
Älvsborgs län	35,7	55,5	64,7	92,3	94,0	96,6
Skaraborgs län	37,0	26,1	68,9	98,2	93,4	91,2
Värmlands län	47,5	44,3	78,3	96,3	86,4	88,5
Örebro län	45,4	52,8	88,8	100,0	95,1	94,1
Västmanlands län	61,0	60,0	76,0	99,5	90,5	97,0
Kopparbergs län	51,2	55,4	71,7	96,7	90,9	96,7
Gävleborgs län	37,9	39,7	74,8	92,3	90,4	90,2
Västernorrlands län	46,7	57,2	66,8	97,1	91,3	90,0
Jämtlands län	46,1	40,4	67,7	92,1	77,7	96,6
Västerbottens län	33,1	38,3	65,8	95,5	85,1	79,7
Norrbottnens län	22,6	37,4	48,0	95,5	75,3	72,6

Vi återkommer till frågan om lokaliseringen av den praktisk-pedagogiska utbildningen i våra ämnen i avsnitt 21.4.3.

21.4.2 Förslag till lokalisering av ämnesutbildningen

21.4.2.1 Barn- och ungdomskunskap

För utbildningen i barn- och ungdomskunskap krävs tillgång till praktikplatser vid barninstitutioner. Behovet av sådana praktikplatser ökar avsevärt genom expansionen av vårdutbildningen i gymnasieskolan.

LUK föreslår med hänsyn härtill att utbildningen fördelas på tre orter.

För närvarande utbildas barnvårdslärare vid seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala. En successiv nedläggning av seminariet i Stockholm har beslutats av 1972 års riksdag (prop. 1972: 1 bil. 10, UbU 1972: 7, rskr 1972: 96). Socialpedagoger utbildas i Malmö och Stockholm.

Vi föreslår att samordnad utbildning för lärare i barn- och ungdomskunskap och socialpedagoger anordnas i Malmö, Umeå och Uppsala. Samtliga dessa orter uppfyller kravet på tillgång till praktikplatser. På varje ort föreslås en intagning av 12 studerande per termin. Förslaget innebär att nuvarande utbildning i Göteborg avvecklas.

21.4.2.2 Bildkunskap

LUK föreslår att utbildningen i bildkunskap, totalt 288 studerande årligen, fördelas på tre orter. Vi utgår därvid från att utbildning av lärare i bildkunskap även i fortsättningen ska ske i Stockholm, där det finns tillfredsställande lokaler, och att utbildningsenheten i Stockholm ska vara den största.

Den högre konstnärliga utbildningen är för närvarande koncentrerad till Stockholm och Göteborg. I Stockholm finns bland annat konsthögskolan och konstfackskolan och

i Göteborg bland annat Valands konstskola och konstindustriskolan. Lokaler och utrustning vid konstindustriskolan kan tas i anspråk för utbildning av lärare i bildkunskap. Vi föreslår därför att utbildning i bildkunskap anordnas i Göteborg.

I samråd med U 68 har vi funnit att det skulle vara lämpligt att lokalisera utbildning i bildkunskap till en ort i sydöstra Sverige och har stannat för Kalmar. I Kalmar finns nu lärarhögskola med klasslärarutbildning och förskollärarutbildning. Lärarhögskolan bör enligt vår mening byggas ut till att omfatta även ämneslärarutbildning. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 21.4.3. Vi förutsätter att även annan högre konstnärlig utbildning ska förläggas till Kalmar. Vi räknar också med att det i Kalmar ska anordnas utbildning i några av de ämnen som kan kombineras med bildkunskap i en akademisk examen.

Vi föreslår alltså att utbildning i bildkunskap anordnas i Göteborg, Kalmar och Stockholm. Den årliga intagningen bör omfatta 144 studerande i Stockholm och 72 studerande i Göteborg och Kalmar.

21.4.2.3 Dramatik

Ämnesutbildning i dramatik bör även i fortsättningen anordnas vid universiteten i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala. Intagningen beräknas vara i stort sett densamma som till nuvarande yrkesinriktade studiekurser i dramatik på dessa orter. Detta innebär en något större intagning i Lund än på övriga orter.

21.4.2.4 Idrott

Det beräknade utbildningsbehovet i fråga om lärare i gymnastik kan täckas genom kapaciteten vid nuvarande utbildningsenheter i Stockholm och Örebro. På längre sikt måste man som vi redan framhållit räkna med starkt ökad efterfrågan på personal inom fritidssektorn. Enligt LUK:s mening

kommer det därför att bli nödvändigt att fördela utbildningen på tre orter.

Den tredje utbildningsorten bör kunna erbjuda goda möjligheter till utbildning i vinteridrott. Man skulle då kunna ge de olika utbildningsenheterna delvis olika uppgifter på fritidssektorn. Med hänsyn till att de existerande idrotts högskolorna ligger i mellansverige har vi stannat för Norrland. Ett flertal orter i Norrland är tänkbara om man ser enbart på möjligheterna till vinteridrott. Med hänsyn till möjligheterna att läsa även andra ämnen och tillgången till lärarhögskola har vi emellertid funnit oss böra förorda Luleåområdet. Där finns goda förutsättningar att anordna utbildning i de ämnen, som enligt våra förslag ska kunna kombineras med idrott i en akademisk examen. För närvarande kan ämnena svenska, engelska, matematik, fysik och informationsbehandling studeras i Luleå. Vi föreslår att också musikutbildning förläggs till området.

Vi föreslår att idrottsutbildning anordnas i Luleåområdet, Stockholm och Örebro. Årlig intagning bör ske med tills vidare 120 studerande i Stockholm och Örebro samt 48 i Luleåområdet.

Luleå har för närvarande förskoleseminarium samt lärarhögskola med klasslärarutbildning. I avsnitt 21.4.3 föreslår vi att ämneslärarlinje ska inrättas vid lärarhögskolan i Luleå.

21.4.2.5 Kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap

Hushållslärare utbildas för närvarande vid seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala. Riksdagen har som tidigare nämnts beslutat om avveckling av seminariet i Stockholm. Den nuvarande hushållslärarutbildningen kommer enligt våra förslag att ersättas av utbildning i ämnena kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap.

Det beräknade utbildningsbehovet om ca 350 i kostkunskap och ca 300 i miljö- och konsumentkunskap kan täckas genom utbildning på tre orter. Lämpliga lokaler finns

vid de nuvarande seminarierna i Göteborg och Umeå. I Uppsala behöver nya institutioner inrättas.

LUK föreslår att utbildning i kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap anordnas i Göteborg, Umeå och Uppsala. Vi räknar med en årlig intagning av 144 studerande i Göteborg och 96 studerande på vardera av de övriga orterna till utbildning i kostkunskap samt av 144 studerande i Göteborg och 72 studerande på vardera av de övriga orterna till utbildning i miljö- och konsumentkunskap.

21.4.2.6 Musik

Musiklärare utbildas för närvarande i Stockholm, Göteborg och Malmö. Den stora bristen på musiklärare gör det enligt vår mening nödvändigt att fördela utbildningen på fyra orter. Vi räknar därvid med en årlig total intagning av 288 studerande.

Utbildningen i Stockholm, Göteborg och Malmö är bunden genom tidigare beslut. Av dessa orter har Stockholm begränsad utbildningskapacitet på grund av omfattningen av annan högre musikutbildning. Göteborg bör därför ges den största utbildningskapaciteten, 96 studerande årligen. Malmö och Stockholm bör ha en årlig intagning av vardera 72 studerande och den fjärde utbildningsorten en intagning av 48 studerande per år.

Den nya utbildningsenheten bör enligt vår mening förläggas till Norrland. Viss högre musikutbildning meddelas för närvarande vid Framnäs folkhögskola i Öjebyn, som på sin musiklinje har ca 100 studerande. Skolan ligger i en region med stort uppsamlingsområde (Boden, Luleå, Piteå och Älvsbyn). Vi har funnit det lämpligt att de resurser som finns vid denna folkhögskola utnyttjas även för utbildning av musiklärare. Anordnande av ämnesutbildning för blivande musiklärare vid skolan förutsätter emellertid att det i Luleå anordnas utbildning i ämne, som kan kombineras med musik i en akademisk examen.

Vi föreslår alltså att utbildning i musik

anordnas i Göteborg, Luleåområdet, Malmö och Stockholm.

Som ovan nämnts under avsnittet Idrott 21.4.2.4 föreslår vi nedan att ämneslärarlinje inrättas vid lärarhögskolan i Luleå.

21.4.2.7 Slöjd

Slöjdt utbildningen föreslås ha gemensam bas för grenarna textilslöjd och trä- och metallslöjd. Utbildningen i textilslöjd och trä- och metallslöjd bör därför förläggas till samma utbildningsenheter. Önskvärt är också att där så är möjligt samverkan sker i utbildningen i ämnena slöjd och bildkunskap.

Differentieringen på textilslöjd respektive trä- och metallslöjd gör det nödvändigt att ha förhållandevis stora utbildningsenheter. LUK föreslår en fördelning av utbildningen, totalt 336 studerande, på tre orter.

Utbildning i textilslöjd meddelas för närvarande vid seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala samt utbildning i trä- och metallslöjd vid slöjdlärarseminariet i Linköping. Enligt beslut av riksdagen ska seminariet i Stockholm avvecklas.

LUK föreslår att utbildning i slöjd meddelas i Göteborg, Linköping och Umeå. Detta innebär att textillärarutbildningen i Uppsala avvecklas. Den årliga intagningen bör omfatta 120 studerande i Göteborg och Linköping samt 96 i Umeå.

21.4.2.8 Sammanfattning

En sammanfattning av våra förslag beträffande ämnesutbildningens lokalisering lämnas i vidstående tablå.

21.4.3 Förslag till lokalisering av den praktisk-pedagogiska utbildningen

LUK har redan framhållit att vi finner det önskvärt att de studerande så långt möjligt kan fullfölja hela sin lärarutbild-

Ämnesutbildningens lokalisering enligt LUK:s förslag

Ämne	Ort	Årlig intagning	
Barn- och ungdomskunskap	Malmö	24	
	Umeå	24	
	Uppsala	24	
Bildkunskap	Göteborg	72	
	Kalmar	72	
	Stockholm	144	
Dramatik	Göteborg	} ca 300	
	Lund		
	Stockholm		
	Uppsala		
Idrott	Luleåområdet	48	
	Stockholm	120	
	Örebro	120	
Kostkunskap a) Miljö- och konsumentkunskap b)	Göteborg	a) 144	b) 144
	Umeå	96	72
	Uppsala	96	72
Musik	Göteborg	96	
	Luleåområdet	48	
	Malmö	72	
	Stockholm	72	
Slöjd	Göteborg	120	
	Linköping	120	
	Umeå	96	

ning på samma ort. Utbildning i ämnen som kan leda till lärarbehörighet bör i regel erbjudas på orter som också kan ge den praktisk-pedagogiska utbildningen. Vi har också understrukit betydelsen av att ämneslärarutbildning anordnas i samband med klasslärarutbildning.

För närvarande är den praktisk-pedagogiska utbildningen av blivande ämneslärare koncentrerad till de sex orter som har ett mera fullständigt utbud av högre utbildning, dvs. Göteborg, Linköping, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala. Några av dessa större lärarhögskolor har emellertid redan nu lagt ut en del av ämneslärarutbildningen på andra orter. Lärarhögskolan i Göteborg har filial i Karlstad, lärarhögskolan i Malmö filial i Växjö och lärarhögskolan i Uppsala filial i Örebro. Filialerna sorterar helt under »moderhögskolan» och samverkar endast i obetydlig omfattning med före-

fintlig lokal lärarhögskola. Behovet att utlokalisera ämneslärarutbildningen kommer att öka i och med att ämneslärarlinjerna växer i samband med genomförandet av våra förslag och allt flera lärarutbildningar införs i lärarhögskolorna.

Särskilt stort blir tillskottet för lärarhögskolan i Göteborg, till vilken ort vi föreslår ämnesutbildning i bildkonst, dramatik, kostkonst, miljö- och konsumentkunskap, musik och slöjd. I alla eller flertalet av dessa ämnen torde praktisk-pedagogisk utbildning böra anordnas i Göteborg. Tillskottet kan beräknas bli större än eventuell reduktion av intagningen till vissa av de nuvarande ämneskombinationerna. Det finns därför starka skäl att omvandla ämneslärarutbildningen vid filialen i Karlstad till en ämneslärarlinje vid lärarhögskolan där.

Vårt förslag medför en ökning av det årliga utbildningsbehovet beträffande ämneslärare med 700 individer, vilket, om man utgår från den av SÖ i 1972 års långtidsbedömning angivna lägsta intagningsciffran (1 800 intagningsplatser 1977/78), innebär en intagning av 2 500 eller 400 fler lärarkandidater än den totala intagningen studieåret 1972/73 (2 100 lärarkandidater). Intagningstalen till ämneslärarlinjerna vid de större lärarhögskolorna varierar mellan ca 150 och ca 500. Med en viss uppdelning av ämneskombinationer mellan lärarhögskolorna bör det lägre talet kunna utgöra riktpunkt vid inrättande av eventuella nya ämneslärarlinjer. Tillskottet genom våra förslag skulle alltså möjliggöra inrättande av två eller tre sådana linjer. Med hänsyn till våra förslag om lokalisering av ämnesutbildning i våra ämnen har vi stannat för att föreslå inrättande av ny ämneslärarlinje på tre orter.

Genom våra undersökningar om tillgången på behöriga lärare i våra ämnen regionvis har vi kunnat konstatera att förekomsten av lärarutbildning i ett område medför bättre försörjning med behöriga lärare. I våra överväganden om lokaliseringen av ämneslärarlinjer har vi beaktat detta och stannat för att föreslå inrättande av nya ämneslärarlinjer i Kalmar, Karlstad och Luleå.

En lokalisering av den praktisk-pedagogiska utbildningen enligt LUK:s förslag innebär att all ämnesutbildning i våra ämnen utom utbildningen i idrott i Örebro kommer att ske på orter där det finns lärarhögskola med ämneslärarlinje. I Örebro finns dock som tidigare nämnts för närvarande viss ämneslärarutbildning som filial till lärarhögskolan i Uppsala.

Fördelningen av intagningen i olika ämneskombinationer ankommer på den centrala verksamheten och måste göras med hänsyn till årligen reviderade detaljberäkningar av lärarbehov och utbildningsresurser.

22.1 Inledning

Enligt vad vi tidigare föreslagit ska utbildningen av lärare i våra ämnen, som för närvarande äger rum vid särskilda seminarier och fackhögskolor, ske på sätt som motsvarar annan ämneslärarutbildning. Vi har också föreslagit förändringar i utbildningen för blivande ämneslärare. Utbildningen inleds med ämnesstudier omfattande minst 120 poäng. Samtidigt med ämnesstudierna ska de blivande lärarna få en lärarinriktad yrkesförberedelse. Efter ämnesstudierna följer ett års praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskolornas ämneslärarlinje. Ämnesutbildning ska i regel omfatta minst två ämnen. Vi har vidare föreslagit att det vid de filosofiska fakulteterna ska inrättas nya utbildningslinjer i vilka ingår studiekurser i våra ämnen i kombination med tidigare så kallade läroämnen.

Förslag till en övergripande planering av den eftergymnasiala utbildningen utarbetas av 1968 års utbildningsutredning (U 68). U 68 väntas framlägga sitt huvudbetänkande under första kvartalet 1973.

Enligt den information som lämnats kommer U 68 att föreslå att den statliga högskoleutbildningen och i förekommande fall forskningen och forskarutbildningen inom utbildningsdepartementets område förs samman i en gemensam lokal organisation inom varje högskoleområde under ledning av en styrelse. Högskolestyrelsen, som bland an-

nat ska handha den övergripande planeringen av högskoleutbildningen, ska också förvalta och förfoga över de samlade personella och materiella resurserna för högskolans verksamhet. För de seminarier och fackhögskolor, vid vilka lärare i våra ämnen nu utbildas, innebär förslaget att de i en sådan framtida organisation blir delar av respektive högskola samt underordnade högskolestyrelsen.

Vid varje högskola ska vad beträffar grundutbildningen finnas ett planerings- och ledningsorgan för var och en av de fem yrkesutbildningssektorer, på vilka utbildningen är uppdelad. Det ska t. ex. finnas ett sådant organ för sektorn för undervisningsyrken, till vilken lärarutbildningen hör.

Den av oss föreslagna studieorganisationen innebär på det lokala planet att ämnesutbildningen vid seminarierna och fackhögskolorna redan nu inordnas som ämnesinstitutioner inom den nuvarande universitetsorganisationen och att den praktisk-pedagogiska utbildning, som nu ges vid enheterna för lärarutbildning i LUK-ämnen, överförs till den nuvarande lärarhögskoleorganisationens motsvarande verksamhet. Vi utgår emellertid från att även i den framtida, av U 68 föreslagna högskoleorganisationen de redan befintliga utbildningsenheterna med sina resurser i största möjliga omfattning ska utnyttjas och kunna bestå som särskilda enheter. Av vital betydelse för ett framgångsrikt arbete att inte

grera komponenterna i den praktisk-pedagogiska utbildningen är t. ex. att de pedagogiska ämnesinstitutionerna lokalmässigt alljämt hålls samman med metodikinstitutionerna vid enheterna för lärarutbildning.

Liksom U 68 på det lokala planet föreslår en enhetlig organisation under en enda högskolestyrelse, föreslås på det centrala planet en enda sammanhållen verksamhetsorganisation för hela det framtida universitets- och högskoleområdet, inklusive bland annat den grundutbildning av lärare m. m. som nu har SÖ eller särskild av Kungl. Maj:t utsedd styrelse (motsvarande) som tillsynsmyndighet. En sådan enhetlig verksamhetsorganisation skulle — bortsett från de andra skäl som kan motivera den — underlätta den närmare samordning av ämnesutbildning och avslutande praktisk-pedagogisk utbildning som vi bedömer som ytterst angelägen för att vår syn på grundutbildningen som ett organiskt helt ska kunna förverkligas.

Såsom vi närmare motiverat i kapitel 24 anser vi det angeläget att våra förslag leder till åtgärd utan att man avvaktar de åtgärder som U 68:s här i korthet redovisade förslag kan föranleda. Våra förslag och beräkningar har därför den nuvarande universitets- och högskoleorganisationen till utgångspunkt samtidigt som de är så utformade att den nya utbildningen av lärare i LUK-ämnen inte ska skapa problem vid en eventuell övergång senare till ett nytt utbildningssystem av ovan skisserat slag.

22.2 Ämnesutbildning

22.2.1 Institutionsföreståndare och studievägledare

Institution vid universitet förvaltas enligt nu gällande universitetsstadga under konsistoriets tillsyn antingen av prefekt eller om institutionen omfattar flera än en lärartjänst, av institutionskollegium och prefekt. Är två eller flera institutioner inrymda inom samma byggnad eller utnyttjar de gemensamt

lokaler, utrustning eller personal, ska konsistoriet, om institutionsgrupp ej bildats, förordna en av prefekterna att efter samråd med övriga prefekter handha de gemensamma angelägenheterna.

Om ej annat följer av bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar särskilt, må konsistoriet förordna en av institutionens lärare att såsom studierektor under prefekten fullgöra uppgifter i fråga om utbildningen, vilka eljest ankommer på prefekten.

Ledningen och förvaltningen vid LUK-ämnenas institutioner bör i princip vara organiserad på samma sätt som vid övriga ämnesinstitutioner vid universitet och högskolor. I avvaktan på vad som kan komma att beslutas i samband med den pågående översynen av hela högskoleorganisationen föreslår vi för LUK-ämnenas del att de uppgifter som enligt nuvarande universitetsstadga åligger prefekt och studierektor läggs på en och samma befattningshavare, här kallad institutionsföreståndare. Vederbörande föreslås vara lärare vid institutionen. Institutionsföreståndare ska i likhet med nuvarande rektorer kunna anlita expertmedverkan vid fullgörandet av sina uppgifter.

Institutionerna för kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap torde i viss utsträckning kunna samverka i fråga om lärare, lokaler och materiel. För handhavande av gemensamma angelägenheter bör de därför i Göteborg, Umeå och Uppsala bilda institutionsgrupper. En av institutionsföreståndarna bör fungera som institutionsgruppsföreståndare. I kapitel 24 tas vissa frågor upp som har med ledningen och avvecklingen av utbildningen enligt äldre modell att göra.

Vid universiteten finns ett stort antal tjänster som studievägledare, medan sådana tjänster saknas inom LUK-ämnenas utbildningssektor. Studievägledarna har många väsentliga uppgifter. De ska bland annat

hålla sig underrättade om studiegång, examination och övriga förhållanden av betydelse för studierna,

uppmärksamma behovet av information till de studerande samt ta initiativ till och medverka i sådan information,

föreslå åtgärder rörande studiegången i syfte att underlätta studierna,

ge de studerande individuell vägledning om studierna,

samarbeta med institutionens lärare och andra medarbetare, studievägledare vid andra institutioner, förvaltning, yrkesvägledning, studiemedelsnämnd, studentkårs serviceorgan etc.,

ha mottagning.

Studie- och yrkesorienteringen håller på att byggas ut genom UKÄ:s försorg. Den är tänkt som en fortlöpande verksamhet under tiden för grundstudierna vid filosofisk fakultet. Vi har föreslagit att alla heltidsstuderande vid filosofisk fakultet som utan avbrott för yrkesarbete studerar fram mot grundexamen bör få ett inslag av direkt praktisk-teoretisk yrkesförberelse i studierna. Den studerande ska själv välja område för denna yrkesförberedelse. Det är naturligt att studievägledaren blir den som den studerande i första hand vänder sig till för att diskutera sitt val. Även i samband med organisationen av yrkesförberedelsen kan studievägledaren tänkas få vissa arbetsuppgifter.

Vid LUK-ämnenas institutioner beräknas ca 3 000 studera samtidigt. Antalet studerande är så stort och de är fördelade på så många ämnen att det enligt vår mening finns anledning inrätta tio nya tjänster som studievägledare. Detta innebär att tillgången till studievägledare i LUK-ämnen relativt sett blir något större än som nu i regel är fallet vid universiteten. Vi har i andra sammanhang uttalat oss för en förstärkning av SYO vid högskolan. Den föreslagna förstärkningen har beaktats i vårt förslag om tio nya studievägledare för de blivande ämnesinstitutionerna i våra ämnen. Vårt förslag till fördelning av dessa tjänster sammanfattas i vidstående tabell.

22.2.2 Lärare

Bland nuvarande enheter för utbildning av lärare i LUK-ämnen finns lektorstjänster inrättade endast vid seminarierna för huslig

Antal institutioner och studerande i LUK-ämnen i studiekurser om högst 60 poäng fördelade på orter. Förslag om antal tjänster som studievägledare.

Ort	Antal institutioner i LUK-ämnen	Antal samtidigt närvarande studerande, ca	Antal tjänster som studievägledare
Göteborg	6	800	3
Kalmar	1	100	0,5
Linköping	1	175	0,5
Lund—			
Malmö	3	225	1
Luleå	2	150	0,5
Stockholm	4	575	2
Umeå	4	350	1
Uppsala	4	275	1
Örebro	1	175	0,5
Summa	26	2 825	10

utbildning samt vid gymnastik- och idrotts-högskolorna. Vi föreslår att lektorstjänster inrättas vid samtliga LUK-ämnesinstitutioner. Dessa lektorstjänster ska avse olika delar av den nya utbildningen och inte begränsas till vissa områden såsom är fallet med huvudparten av nu förekommande lektorstjänster.

Innehavare av lektorstjänster bör i princip ha forskarutbildning. Om tjänsterna ledigförklaras med viss inriktning bör det vara möjligt att i viss utsträckning tillgodose detta krav redan i samband med reformens genomförande. För vissa institutioner torde dock under ett antal år tillgången till forskarutbildade lärare bli mycket begränsad. Detta förhållande ska enligt vår mening inte hindra att lektorstjänster inrättas och tillsätts även vid dessa institutioner. Det är lika betydelsefullt för alla ämnen att de tillförs lärare med så hög kompetens som möjligt och med en tjänstekonstruktion som ger lärarna tid för utvecklingsarbete. Vi är inte beredda att peka på någon grupp lärare som saknar forskarutbildning men som trots det har sådan meritering för lektorstjänst att behörighet bör ges. Vi föreslår i stället att behörighetsfrågan tills vidare får bedömas från fall till fall.

- Det bör åligga lektor särskilt att
- ombesörja undervisning och förrätta examination i ämne eller del av ämne, som han ansvarar för,
 - förestå institution (institutionsgrupp).

Vid de nuvarande enheterna för utbildning av lärare i LUK-ämnena finns förutom de redan nämnda lektoraten andra tjänster för undervisande personal. Dessa tjänster har olika beteckningar som t. ex. adjunkt, lärare och facklärare. Lönesättningen varierar mellan grupperna. En del av lärarna inom de nämnda grupperna torde ha en utbildning som kan ge behörighet till de nya lektorstjänsterna.

Vi föreslår att det i den nya organisa-

tionen ska förekomma två typer av tjänster för undervisande personal, nämligen lektorer och adjunkter.

Det lärartimbehov som redovisas i efterföljande tabell avser dels utbildning i studiekurser om högst 60 poäng, dels institutionsföreståndarnas nedsättning av undervisningsskyldigheten. Vi har inte tagit med institutionen i musik med hänsyn till att ämnesutbildningen i musik inte ingår i LUK:s uppdrag. Antalet lärartimmar för utbildning i studiekurser om högst 60 poäng har beräknats enligt en för samtliga ämnen gemensam schablon. De ställningstaganden som ligger till grund för denna schablon redovisas i kapitel 23, avsnitt 23.2.2. Den beräk-

Erforderligt antal lärartjänster m. m. för studiekurser om högst 60 poäng vid LUK-ämnenas institutioner.

Institution	Antal			
	Lärartimmar ¹	Lektorstjänster	Adjunktstjänster	Timmar över stat
Barn- och ungdomskunskap				
Malmö	2 310	2	1	810
Umeå	2 310	2	1	810
Uppsala	2 310	2	1	810
Bildkunskap				
Göteborg	6 730	5	5	1 230
Kalmar	6 730	5	5	1 230
Stockholm	13 360	10	10	2 360
Dramatik				
Göteborg	4 520	2	3	1 620
Lund	4 520	2	3	1 620
Stockholm	4 520	2	3	1 620
Uppsala	4 520	2	3	1 620
Idrott				
Luleåområdet	4 520	3	3	1 220
Stockholm	11 150	9	8	1 950
Örebro	11 150	9	8	1 950
Kostkunskap				
Göteborg	8 940	7	7	1 240
Umeå	5 960	4	4	1 560
Uppsala	5 960	4	4	1 560
Miljö- och konsumentkunskap				
Göteborg	8 940	7	7	1 240
Umeå	4 520	3	3	1 220
Uppsala	4 520	3	3	1 220
Slöjd				
Göteborg	11 150	9	8	1 950
Linköping	11 150	9	8	1 950
Umeå	8 940	7	7	1 240
Summa	148 730	108	105	32 030

¹ Inklusive institutionsföreståndarnas nedsättning av undervisningsskyldigheten.

nade nedsättningen av institutionsföreståndarnas undervisningsskyldighet bygger på förslag som vi redovisar i avsnitt 23.2.1.

Totalt erfordras enligt vår mening 108 lektorstjänster och 105 adjunktstjänster samt 32 030 lärartimmar över stat för att täcka de ovan angivna behoven. För de av oss föreslagna påbyggnadskurserna erfordras därutöver tjänster och timmar över stat. Hur många studerande som önskar genomgå påbyggnadskurser i de olika ämnena är osäkert. Vi har därför begränsat oss till att här redovisa lärarbehovet för den ämnesutbildning, som enligt våra förslag ska krävas för behörighet till lärartjänst.

Vid ämnesinstitutionerna bör vidare finnas tjänster för forskning och forskarutbildning. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 22.4.

22.2.3 Övriga tjänster

De tjänster på löneplan A som finns inrättade vid gymnastik- och idrottshögskolorna, seminarierna för huslig utbildning och slöjd-lärarseminariet kan med hänsyn till arbetsuppgifterna schematiskt indelas i tre kategorier:

- tjänster för administrativ personal (kanslist, kansliskrivare, kontorsbiträde, telefonist),
- tjänster för personal som sköter fastigheter, inventarier m. m. (t. ex. maskinist, materialförvaltare, vaktmästare, värmskötare),
- tjänster inrättade för att tillgodose specifika behov för utbildning och forskning (t. ex. instrumentmakare, laboratorieassistent, badmästare, husmor, ekonomibiträde).

Flertalet av de nya ämnesinstitutionerna bör ha tillgång till personal tillhörande samtliga dessa tre kategorier. Den administrativa personalen måste beräknas så att lärarna får möjlighet till skrivhjälp. Institutionerna i bildkunskap, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd bör tillföras institutionstekniker.

En viss samverkan i fråga om utnyttjande av personal bör vara möjlig mellan närstående institutioner på samma ort. Behovet av tjänster av olika art bör analyseras noga i samband med genomförandet av reformen (se vidare avsnitt 24.1). Vi avstår därför från att ge detaljerade förslag och begränsar oss till att framföra följande synpunkter.

Flertalet befintliga tjänster vid gymnastik- och idrottshögskolorna i Stockholm och Örebro, seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Umeå och Uppsala, teckningslärarinstitutet i Stockholm samt slöjdlärarseminariet i Linköping torde kunna överflyttas till motsvarande nya ämnesinstitutioner på respektive orter. Behovet av tjänster på löneplan A bör därigenom i stort sett bli tillfredsställt vid dessa institutioner.

Tre undantag finns dock, nämligen institutionerna för slöjd i Göteborg, Linköping och Umeå. För var och en av dem gäller att en ny slöjdgren tillförs dem samt att antalet samtidigt närvarande studerande ökar starkt i förhållande till antalet vid nu befintliga utbildningar i slöjd på dessa orter. Förutom de nyss nämnda tjänsterna som institutionstekniker räknar vi därför i kapitel 23 med kostnader motsvarande åtta nya tjänster på löneplan A, nämligen tre vid slöjdinstitutionen i Göteborg, tre vid slöjdinstitutionen i Linköping samt två vid slöjdinstitutionen i Umeå.

Vid de nya institutionerna i barn- och ungdomskunskap i Malmö, bildkunskap i Göteborg och Kalmar, dramatik i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala samt idrott i Luleåområdet räknar vi i kapitel 23 schablonmässigt med att totalt tjugo tjänster på löneplan A bör inrättas.

22.3 Praktisk-pedagogisk utbildning

22.3.1 Lärarhögskolans ledning

SÖ har i petita för budgetåret 1973/74 föreslagit en förstärkning av lärarhögskolornas ledning genom inrättande av tjänster för biträdande rektor vid de större och studie-

Kungl. Maj:ts kungörelse om viss personal för lärarutbildning m. m. (SFS 1968: 319, ändrad 1971: 464, omtryckt 1972: 93) innehåller bestämmelser om ledning av lärarhögskolas praktik. I kungörelsens 8 § sägs bland annat följande.

»Praktik som lärarhögskola anordnar vid skolenhet med grundskola eller kommunal gymnasieskola eller vid annan läroanstalt ledes närmast under lärarhögskolan av rektor vid skolenheten eller, i fråga om skolenhet som består av endast grundskola, rektor för det arbetsområde i vilken skolenheten ingår eller, i fråga om annan läroanstalt, anstaltens rektor.

Det åligger rektor särskilt att tillse att praktiken anordnas enligt gällande föreskrifter och lärarhögskolans anvisningar, deltaga i de sammanträden för planering av praktiken som lärarhögskolan bestämmer.»

Praktikskolornas rektorer har således redan nu betydelsefulla uppgifter i samband med praktik som lärarhögskola anordnar. Uppgifterna kommer att öka då den lärarinriktade yrkesförberedelsen införs. Enligt vår mening måste förutsättningar skapas för rektorerna att verkligen aktivt medverka i enlighet med kungörelsens bestämmelser.

Förutom praktik består den lärarinriktade yrkesförberedelsen av lärarledd undervisning under totalt ca 50 timmar fördelade på fyra studietermener. Huvudparten av den lärarledda undervisningen, ca 40 timmar, bör ges av lektorer i pedagogik och metodik vid lärarhögskola. Resten, ca 10 timmar, bör ges på praktikskola av den personal som ovan nämnts ska fungera som handledare.

22.3.3 LUK-ämnena i försöks- och demonstrationsskolor

Skolöverstyrelsen tillsatte i december 1970 en arbetsgrupp för att göra en utredning om den försöks- och demonstrationsverksamhet som anordnas av lärarhögskolorna. Utredningen skulle behandla verksamhetens form och innehåll, organisation och dimensionering m. m.

Efter hemställan från LUK beslöt skolöverstyrelsen i augusti 1971 att utvidga grup-

pens arbete till att omfatta även följande ämnen inom försöks- och demonstrationsverksamheten, nämligen barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd och teckning samt i förekommande fall vissa motsvarande ämnen i gymnasieskolan. När detta skrivs (november 1972) har arbetsgruppen ännu inte framlagt sitt utredningsmaterial.

Sedan år 1968 finns på lärarhögskoleorterna särskilda ordinarie tjänster för lärare som ska delta i försöks- och demonstrationsverksamhet. Av våra ämnen är endast ämnena gymnastik, musik, slöjd och teckning representerade. De särskilda ordinarie tjänsterna i dessa ämnen finns endast på orter med ämneslärarutbildning och är i regel inrättade på grundskolans högstadium. Då praktisk-pedagogisk utbildning hittills inte förekommit för lärare i dessa ämnen på högstadiet har denna lärarutbildningsresurs kunnat tas i anspråk endast i mindre omfattning. Om den praktisk-pedagogiska utbildningen av lärare i våra ämnen förläggs till lärarhögskolorna kommer det förhållandet att ändras. Särskilda ordinarie tjänster bör då inrättas för lärare också i övriga LUK-ämnena. Samtidigt aktualiseras frågan på vilket sätt försöks- och demonstrationsverksamheten lämpligen bör tillgodoseas vad beträffar grundskolans högstadium och gymnasieskolan vid de tre lärarhögskolor som vi föreslår ska utökas med ämneslärarlinje.

22.3.4 Ämneslärarlinjens ledning

Den praktisk-pedagogiska utbildningen av ämneslärare leds nu närmast under rektor för lärarhögskola av studierektor för ämneslärarlinjen. Vi föreslår i det avseendet inga förändringar. Däremot bedömer vi som vi tidigare framhållit att arbetet med att planera och administrera praktiken blir så omfattande att främst detta motiverar att en biträdande utbildningsledare tillförs linjen.

Närmast för klasslärarlinjernas behov finns vid lärarhögskolorna redan nu institutioner i bild- och formarbete, gymnastik och musik.

Då praktisk-pedagogisk utbildning för ämneslärare i gymnastik, musik och teckning införs, bör de nämnda institutionerna kunna utvecklas, så att de kan rymma utbildning i metodik även på ämneslärarlinjen. För övriga LUK-ämnena bör nya institutioner i metodik inrättas. Vid lärarhögskolorna i Kalmar, Karlstad och Luleå behöver nya metodikinstitutioner inrättas även för vissa andra ämnen än våra. De uppgifter för institutioner i metodik m. m. som nu föreskrivs i paragraf 90 i lärarhögskolstadgan bör utvidgas till att gälla även de nyinrättade institutionerna i våra ämnen.

Institutionerna bör närmast under rektor ledas av en institutionsföreståndare och av ett institutionskollegium. Behövliga nya metodiklektorstjänster bör inrättas.

Vi räknar vidare med att lärarhögskolorna i Kalmar, Karlstad och Luleå i samband med att ämneslärarlinje inrättas vid dessa skolor får ett ökat behov av personal för bland annat administrativa arbetsuppgifter. Vi föreslår därför att medel beräknas motsvarande lönekostnader för sex personer på löneplan A.

Vid lärarhögskolorna finns nämnder och råd för samverkan mellan lärare och studerande. För närvarande prövas delvis nya samverkansformer som bland annat innebär att utbildningsnämnderna för respektive linjer har beslutanderätt i vissa frågor rörande utbildningens organisation och innehåll. För varje ämnessektor finns vidare ett ämnesgruppråd för samråd. Lärare och studerande med LUK-ämne(n) kan lätt infogas i de samverkansformer som ska förekomma enligt lärarhögskolstadgan. Detsamma gäller de former som nu prövas. I fråga om de senare bör dock särskilda ämnesgruppråd tillkomma för LUK-ämnena, precis som det nu förekommer ett ämnesgruppråd för lärare och studerande i samhällsorienterade ämnen, ett annat ämnesgruppråd för lärare och studerande i naturorienterade ämnen, osv.

I övrigt medför enligt vår mening reformen inte några förändringar i fråga om ledning eller annan personal vid lärarhögskolorna.

22.4 Forskning

Av nuvarande enheter för utbildning i LUK-ämnena är det endast gymnastik- och idrotts-högskolan i Stockholm som har resurser för forskning och forskarutbildning. I kapitel 19 har vi föreslagit att det i samtliga våra ämnen ska finnas möjligheter till forskning och forskarutbildning.

Den undervisning vid universiteten som meddelas av professorer, docenter och forskarassistenter ska i första hand avse utbildning av forskare och handledning inom forskarutbildningen. Vid de filosofiska fakulteterna finns budgetåret 1972/73 296 docenttjänster, 23 forskardocenttjänster och 231 forskarassistenttjänster.

Enligt LUK:s uppfattning bör det i våra ämnen finnas forskningstjänster i samma utsträckning som i andra ämnen vid de filosofiska fakulteterna. Antalet studerande vid de filosofiska fakulteterna uppgår till ca 80 000. För våra ämnen räknar vi med ca 3 000 samtidigt närvarande studerande i ämnesutbildningen.

Det är för närvarande inte möjligt att med någon säkerhet bedöma vilken omfattning den föreslagna forskningen och forskarutbildningen i LUK-ämnena kan komma att få. Som utgångspunkt för en grov uppskattning av lärarbehovet på forskningssidan har vi därför tagit relationen mellan totala antalet studerande och antalet tjänster av nämnt slag vid de filosofiska fakulteterna. Med detta beräknings sätt kommer vi fram till att i våra ämnen borde finnas ca 20 docent- eller forskarassistenttjänster. Med hänsyn till den begränsade tillgången på personer med forskarutbildning i våra ämnen måste tjänsterna inrättas successivt. Vi beräknar att fem nya tjänster per år kan inrättas under en fyraårsperiod.

På längre sikt räknar vi även med att det ska finnas professorer i samtliga våra ämnen.

23.1 Inledning

De förslag som LUK lägger fram avser bland annat ny ämnesutbildning i våra ämnen, lärarinriktad yrkesförberedelse och avslutande praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskolornas ämneslärarlinje för såväl LUK-ämneslärare som andra ämneslärare, resurser för forskning och forskarutbildning samt inrättande av lektorstjänster i våra ämnen. För behörighet till lärartjänst föreslås för flertalet LUK-ämnen studiekurser till en omfattning motsvarande 60 poäng. För tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskolorna ska i fråga om ämnesutbildning krävas studiekurser om sammanlagt 120 poäng i minst två ämnen.

I det följande redovisas kostnaderna för av oss föreslagna ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning för lärare i våra ämnen, kostnaderna för lärarinriktad yrkesförberedelse m. m. för andra ämneslärare samt vissa kostnader för forskning och forskarutbildning i våra ämnen.

I fråga om ämnesutbildningen redovisas endast kostnaderna för den utbildning som krävs för behörighet till lärartjänst. Någon beräkning av kostnaderna för påbyggnadskurser har vi inte funnit det möjligt att göra. Påbyggnadskurserna torde emellertid om man ser till utbildningen i dess helhet knappast medföra merkostnader. Eftersom det för tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskolorna krävs

studiekurser om 120 poäng, blir kostnaderna för påbyggnadskurser i första hand en fråga om fördelning av den totala kostnaden mellan olika ämnen.

Vi redovisar inte heller kostnaderna för inrättandet av lektorstjänster i våra ämnen i det kommunala skolväsendet, eftersom till en början endast ett fåtal tjänster per år beräknas bli inrättade. Kostnaderna för detta torde därför under de första genomförandeåren kunna rymmas inom lärarlöneanslaget.

Kostnaderna för den av LUK föreslagna lärarutbildningen jämförs i avsnitt 23.5 med kostnaderna för nuvarande lärarutbildning i våra ämnen. Kostnaderna är beräknade i 1972 års löneläge.

23.2 Ämnesutbildning

23.2.1 Kostnader för utbildningens ledning

I nuvarande universitetsorganisation åtnjuter prefekt uppdragstillägg med lägst 275 kr och högst 823 kr för månad beroende på institutionens storlek. Studierektor åtnjuter uppdragstillägg med lägst 549 kr och högst 823 kr för månad. Även detta tillägg är beroende på institutionens storlek.

För universitetslektor som förordnas som studierektor nedsätts undervisningsskyldigheten enligt vissa schablonregler.

Vi har i föregående kapitel för våra ämnens del föreslagit att de uppgifter som i

den nuvarande universitetsorganisationen omhänderhas av prefekt och studierektor läggs på en och samma person, här kallad institutionsföreståndare. Denne beräknas få dels uppdragstillägg, dels nedsatt undervisningsskyldighet. Vid beräkningen av kostnaderna för uppdragstillägget utgår vi från de belopp och de bestämmelser som nu gäller för studierektor vid universitetsinstitution. Nedsättningen av undervisningsskyldigheten bör vara något större än vad som nu gäller för studierektor. Institutionsföreståndaren ska svara för såväl prefektens som studierektorns arbetsuppgifter. Beräkningsmässigt utgår vi därför från att undervisningsskyldigheten för institutionsföreståndaren reduceras enligt tabell på denna sida. I tabell på nästa sida redovisas även för varje enskild institution kostnaderna för institutionsföreståndarnas uppdragstillägg och nedsatta undervisningsskyldighet, totalt ca 1 151 000 kr.

Vissa institutioner blir så stora att institutionsföreståndarskapet bör förenas med högre lön än lektorslön. Detta gäller flertalet institutioner i ämnena bildkunskap, idrott och slöjd var för sig samt ämnena kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap tillsammans. Vidare kommer under ett övergångsskede flertalet av de nämnda institutionerna att parallellt med den nya utbildningen ha kvar utbildning av äldre modell som bland annat inkluderar praktisk-pedagogisk lärarutbildning. Antalet institutionsföreståndartjänster i högre lönegrad beräknas till elva. För dem beräknar vi lön på samma nivå som nuvarande rektorstjänster, dvs. Up 26. Merkostnaden härför beräknas till totalt ca 95 000 kr inklusive lönekostnadspålägg.

Den sammanlagda kostnaden för institutionsföreståndarnas uppdragstillägg, nedsatta undervisningsskyldighet samt nyss nämnda merkostnad uppgår då till (1 151 000 + 95 000 =) 1 246 000 kr.

I föregående kapitel har vi vidare föreslagit tio tjänster som studievägledare. Kostnaden inklusive lönekostnadspålägg för dessa tjänster beräknas uppgå till (468 960 + 112 550 =) 581 510 kr.

Den totala kostnaden för utbildningens

ledning beräknas således till ca (1 246 000 + 582 000 =) 1 828 000 kr.

I övriga driftkostnader (avsnitt 23.2.3) har vi räknat med viss experthjälp åt institutionsföreståndaren (punkt a).

Förslag till nedsättning av undervisningsskyldigheten för institutionsföreståndare

Antal undervisningstimmars per år vid institutionen	Nedsättning, timmar per år
— 2 000	100
2 001— 4 000	150
4 001— 6 000	200
6 001— 8 000	250
8 001—10 000	300
10 001—12 000	350
12 001—	400

23.2.2 Lärarkostnader

Innan vi i detta avsnitt går över till en beräkning av lärarkostnaderna för ämnesutbildningen, diskuterar vi först några bakgrundsfaktorer av betydelse för våra förslag om tilldelning av lärartimmar.

Vid arbetet med studiekursernas uppläggning har vi utgått från att en studerande ska ägna 45 timmar per vecka åt sina studier. Under cirka hälften av den tiden beräknas studierna vara direkt lärarledda, medan den andra hälften utnyttjas för självständigt studiearbete. Med hänsyn till att det självständiga studiearbetet på grund av ämnens karaktär i viss utsträckning måste förläggas till speciellt utrustade lokaler, t. ex. gymnastiksal, laborationssalar, kök och verkstäder, måste dock vissa resurser beräknas för handledning även i samband med det självständiga studiearbetet.

Arbetsformerna för den direkt lärarledda undervisningen kan variera. Vissa delmoment kan behandlas vid föreläsningar i grupper om minst 24 studerande, andra passar bra för seminarieformen med grupper om 12 studerande, medan vissa delmoment med fördel behandlas i grupparbetets form med grupper om förslagsvis sex studerande.

Vid grupparbete torde det endast undan-

Kostnader för institutionsföreståndarnas uppdragstillägg och nedsatta undervisningsskyldighet (usk)

Ämne Ort	Nedsatt usk tim/år	Uppdrags- tillägg kr/år	Nedsatt usk kr/år	Totalt kr/år
Barn- och ungdomskunskap				
Malmö	150	6 588	20 254	26 842
Umeå	150	6 588	20 254	26 842
Uppsala	150	6 588	20 254	26 842
Bildkunskap				
Göteborg	250	9 876	33 756	43 632
Kalmar	250	9 876	33 756	43 632
Stockholm	400	9 876	54 010	63 886
Dramatik				
Göteborg	200	8 220	27 005	35 225
Lund	200	8 220	27 005	35 225
Stockholm	200	8 220	27 005	35 225
Uppsala	200	8 220	27 005	35 225
Idrott				
Luleå	200	8 220	27 005	35 225
Stockholm	350	9 876	47 258	57 134
Örebro	350	9 876	47 258	57 134
Kostkunskap				
Göteborg	300	9 876	40 507	50 383
Umeå	200	8 220	27 005	35 225
Uppsala	200	8 220	27 005	35 225
Miljö- och konsumentkunskap				
Göteborg	300	9 876	40 507	50 383
Umeå	200	8 220	27 005	35 225
Uppsala	200	8 220	27 005	35 225
Slöjd				
Göteborg	350	9 876	47 258	57 134
Linköping	350	9 876	47 258	57 134
Umeå	300	9 876	40 507	50 383
Summa kronor		192 504	735 882	928 386
Lönekostnadspålägg		46 201	176 612	222 813
Summa kronor		238 705	912 494	1 151 199

tagtvis vara nödvändigt med en lärarkraft för varje grupp. I flertalet fall bör de studerande själva kunna fungera som grupp- ledare. Detta ger dem dessutom en nyttig träning inför kommande uppgifter. Läraren kan instruera, vara tillhands för att svara på frågor under arbetets gång samt leda den sammanfattande redovisningen då sådan anses erforderlig. På det sättet torde en lärare i allmänhet kunna svara för en hel basgrupps (24 studerandes) grupparbete även om basgruppen delvis arbetar i smärre del- grupper.

Självfallet kan ett och samma delmoment

behandlas med utnyttjande av skilda arbets- former. Även under en och samma lektion kan olika arbetsformer utnyttjas. Föreläs- ningen kan glida över till lektionssamtal. Smågrupper kan som sagt bildas och arbeta med bikupemetodik även då hela basgrup- pen är samlad under en enda lärares ledning osv.

För att uppskatta timbehovet är det emel- lertid nödvändigt att först fördela den lärar- ledda undervisningen på olika arbetsformer. De anses ju vanligen vara olika krävande i fråga om lärarinsats eller lärartäthet. Där- för har LUK:s ämnesexperter i samband

med utarbetandet av studieplanerna gjort sådana förslag till fördelningar. Förslagen har sedan analyserats och jämförts ämnesvis med varandra. Vi har därvid funnit att de olika ämnena inte skiljer sig mycket från varandra med avseende på det totala behovet av lärartimmar för utbildningar av samma längd. Skillnaderna består snarast i vad grupperna anser vara en rimlig fördelning av resurserna på olika aktivitetsformer. Dessa kan kombineras på olika sätt. Lärarutbildningen i musik ingår dock inte i denna vår prövning.

Enligt vår mening bör timtilldelningen inte knytas till de olika arbetsformerna i utbildningen. Bindningar av den arten kan lätt leda till att utbildningen i fråga om arbetsformer redan från början får en så fast uppläggning att möjligheterna till pedagogisk förnyelse genom bland annat experiment med aktiviteter av olika slag försvåras långre fram i tiden.

Med utgångspunkt i det av ämnesexperterna beräknade behovet föreslår vi därför en generell tilldelning av lärartimmar för samtliga utbildningar i våra ämnen. Förslaget innebär att för ett års utbildning av 24 studerande i studiekurser inom 60-poängsramen 1 440 lärartimmar ska utgå. För utbildning av 24 studerande under ett och ett halvt år (60 poäng) krävs då 2 160 lärartimmar. Om vi antar att ett studieår omfattar totalt 1 800 timmar och att cirka hälften av dem bör vara lärarledda, dvs. totalt 1 350 studerandetimmar under en tresterminersutbildning, medger förslaget att till en grupp om 24 studerande 1,6 lärartimmar utgår för varje studerandetimme på timplanen.

Vi har i föregående kapitel föreslagit att 108 lektorstjänster och 105 adjunktstjänster inrättas för ämnesutbildning i LUK-ämnena. Vi har räknat med att en lärare vid varje institution ska vara institutionsföreståndare och ha nedsatt undervisningsskyldighet för detta.

Frågan om löneförmåner och undervisningsskyldighet bör bli föremål för förhandlingar. Vi har i våra beräkningar utgått från följande.

	Lön enligt	Undervisningsskyldighet per år
Lektor	U 22: 25	400 timmar
Adjunkt	U 17: 19	700 »

Om institutionsföreståndarna rekryteras från lektorskåren, kommer enligt vårt förslag lektorerna att tillgodose 26 procent och adjunkterna 51 procent av det för själva utbildningen beräknade timbehovet.

I regel torde det inte bli möjligt för de vid institutionen anställda lärarna att täcka alla moment i utbildningen. Experter som huvudsakligen har annan tjänst måste då utnyttjas. Bland annat med hänsyn härtill har vi beräknat en så stor andel som 23 procent av timbehovet som timmar över stat. Vid kostnadsberäkningen har vi utgått från att en tredjedel av timmarna över stat arvoderas med 127 kr för undervisningstimme och två tredjedelar med 83 kr för undervisningstimme.

Med det här sagda som utgångspunkt kan kostnaderna för löner och arvoden i samband med ett års utbildning vid de av oss föreslagna institutionerna sammanfattas på följande sätt.

	Kronor
108 lektorer	7 918 560
105 adjunkter	5 707 800
10 680 timmar à 127 kr	1 356 360
21 350 » » 83 »	1 772 050
	16 754 770
Lönekostnadspålägg, 24 procent	4 021 145
	20 775 915
Avgår under 2.1 beräknad kostnad för nedsättning av undervisningsskyldigheten för institutionsföreståndare	912 494
	19 863 421

Vi har räknat med att 2 388 studerande (exklusive ämnet musik) samtidigt kommer att vara närvarande i ämnesutbildningen. Lärarkostnaden för ett års utbildning i LUK-

ämne uppgår då till (19 863 421/2 388 =) 8 318 kr per studerande.

Den del av lärarkostnaden som belöper på blivande lärare kan beräknas på följande sätt.

Vi har i kapitel 21 avsnitt 21.3.10 bland annat beräknat ett årligt intag av 1 115 studerande med LUK-ämne exklusive musik till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. För att vara ämnesteoretiskt behöriga till lärartjänst i LUK-ämne måste 1 095 av dessa studerande ha minst tre terminers studier och 20 studerande med ämnet dramatik minst två terminers studier vid institution för LUK-ämne bakom sig. Tillsammans representerar de 3 325 terminers utbildning i LUK-ämne motsvarande en lärarkostnad på ca 13,8 miljoner kr.

23.2.3 Övriga driftkostnader

Under denna rubrik försöker vi uppskatta kostnaderna för följande tre delposter, nämligen:

- Tjänster på löneplan A samt extra arbetskraft,
- Resor för tjänstemän och studerande,
- Expenser, materiel m. m.

Vid gymnastik- och idrottshögskolorna, seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Umeå och Uppsala, slöjdlärarseminariet och teckningslärarinstitutet kan kostnaden för punkten a, tjänster m. m., för budgetåret 1972/73 grovt uppskattas till sammanlagt två miljoner kronor. Vi har i föregående kapitel sagt att tjänsterna vid nämnda skolor torde kunna överflyttas till motsvarande nya ämnesinstitutioner. Behovet av tjänster bör därigenom i stort sett vara täckt för dessa institutioner utom för institutionerna i slöjd som bör tillföras åtta nya tjänster. Kostnaden för dessa nya tjänster beräknas till ca 265 000 kr, inklusive lönekostnadspålägg.

Vi har vidare föreslagit att tjänster för institutionstekniker inrättas vid institutionerna i bildkunskap, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt slöjd. Om vi utgår från att institutionerna i kostkunskap samt

miljö- och konsumentkunskap på en ort samverkar om en tjänst, behöver totalt nio tjänster inrättas. Kostnaden härför beräknas till 341 000 kr, inklusive lönekostnadspålägg.

Slutligen har vi räknat med att institutionerna i barn- och ungdomskunskap i Malmö, bildkunskap i Göteborg och Kalmar, dramatik i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala samt idrott i Luleåområdet bör tillföras 20 tjänster på löneplan A. Kostnaden för dessa tjänster inklusive lönekostnadspålägg beräknas till 665 000 kr.

Kostnaderna under punkten a. beräknas således till (2 000 000 + 265 000 + 341 000 + 665 000) = 3 271 000 kr.

Under anslagsposterna reseersättningar åt tjänstemän och reseersättningar åt studerande finns för budgetåret 1972/73 (231 200 + 450 600) = 681 800 kr upptagna för gymnastik- och idrottshögskolorna, seminarierna för huslig utbildning och slöjdlärarseminariet. Cirka hälften av det beloppet, närmare bestämt 333 500 kr, gäller reseersättningar för studerande vid gymnastik- och idrottshögskolorna. När det framtida anslagsbehovet ska bedömas, måste hänsyn tas till flera faktorer. Således innebär reformen bland annat att antalet utbildningsenheter (institutioner) ökar i jämförelse med nuvarande organisation. Institutionerna blir också mera spridda över landet. Utbildningar tillkommer exempelvis i Kalmar och Luleåområdet.

Dessa faktorer kan anses öka behovet av medel för resor. Men det finns å andra sidan faktorer som verkar i motsatt riktning. Så blir t. ex. tiden för ämnesutbildningen genomsnittligt kortare än tiden för lärarutbildningen vid våra nuvarande enheter.

Vi har inte haft möjlighet att göra någon mera ingående analys av medelsbehovet för reseersättningar åt tjänstemän och studerande. Med hänvisning till vad som nyss sagts uppskattar vi den årliga kostnaden under punkten b. till ungefär 0,9 milj. kr.

Enligt stat för budgetåret 1972/73 beräknas expens- och materielkostnader vid några av våra nuvarande utbildningar uppgå till följande belopp (kr).

	Expenser	Materiel m. m.	Summa
Gymnastik- och idrottshögskolorna	123 300	310 000	433 300
Seminarierna för huslig utbildning	636 900	396 000	1 032 900
Slöjdläroarseminariet	23 300	62 000	85 300
Teckningslärarinstitutet	—	176 000	176 000
Summa	783 500	944 000	1 727 500

Av tabellen framgår att ca 1,7 miljoner kronor anvisats. Tabellen täcker dock inte helt samtliga nuvarande lärarutbildningar i LUK-ämnen. Det bör observeras att det bland de redovisade anslagstagarna finns en enhet under avveckling, nämligen seminariet för huslig utbildning i Stockholm. Vid reformen tillkommer emellertid flera nya enheter. Detta kan väntas öka medelsbehovet för expenser, materiel m. m. Våra förslag i kapitel 21 innebär vidare att antalet samtidigt närvarande studerande i våra ämnen kommer att öka.

Vi räknar av ovan angivna skäl med en ökning av medelsbehovet för expenser, materiel m. m. med 0,8 miljoner kr i förhållande till det belopp som ovan redovisats för budgetåret 1972/73. Det totala beloppet blir då 2,5 miljoner kr.

Övriga driftkostnader kan enligt våra här lagda förslag sammanfattas på följande sätt.

	Kronor
a. Tjänster på löneplan A samt extra arbetskraft	3 271 000
b. Resor för tjänstemän och studerande	900 000
c. Expenser, materiel m. m.	2 500 000
	6 671 000

23.3 Praktisk-pedagogisk utbildning

23.3.1 Kostnader för utbildningens ledning

Vi har i föregående kapitel föreslagit att ämneslärarinje inrättas vid lärarhögskolorna i Kalmar, Karlstad och Luleå. Som ledare

för linjen bör närmast under rektor på var och en av orterna finnas en studierektor.

På grund av införandet av lärarinriktad yrkesförberedelse och den betydelse vi har tillmätt en väl organiserad och med övrig utbildning väl integrerad praktik har vi föreslagit dels en arvodestjänst som biträdande utbildningsledare vid lärarhögskolor med ämneslärarinje, dels en kontaktman på den kommunala sidan.

Arvodestjänsten som biträdande utbildningsledare bör vara förenad med tjänst som lärare vid lärarhögskola. Nedsättningen av undervisningsskyldigheten bör vara beroende av antalet studerande i lärarinriktad yrkesförberedelse och i avslutande praktisk-pedagogisk utbildning. Vi räknar här med att undervisningsskyldigheten nedsätts med i medeltal hälften för nio biträdande utbildningsledare, dvs. en befattningshavare vid var och en av orterna Göteborg, Kalmar, Karlstad, Linköping, Luleå, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala.

Vi räknar med att den lärarinriktade yrkesförberedelsen ska gälla alla studerande på ämneslärarinje. Om totalt 2 500 studerande antas till avslutande praktisk-pedagogisk utbildning varje år (jfr kap. 21.4.3), kan vi räkna med att ca 3 000 studerande i en årskull deltar i den lärarinriktade yrkesförberedelsen.

Den lärarinriktade yrkesförberedelsen omfattar fyra delkurser på vardera två veckor. Om de kommunala kontaktmännen använder en timme per delkurs och studerande och två timmar per studerande som genomgår den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen för att organisera praktiken vid praktikskolorna, fordras årligen en arbetsinsats på $(3\ 000 \times 4 + 2\ 500 \times 2 =)$ 17 000

timmar. Detta motsvarar heltidstjänstgöring för tio personer. På orter med mera omfattande utbildning kan mer än en person behövas för uppgiften, medan arbetet på några orter kan skötas på deltid av en enda person. Vi förutsätter att förhandlingar kommer att äga rum rörande de kommunala kontaktmännens anställningsförhållanden. I den följande sammanfattande kostnadsberäkningen för utbildningens ledning utgår vi från löneligt lönegrad U 17 för dessa tjänstemän.

	Kronor
3 studierektorer, Up 26	255 960
9 biträdande utbildningsledare, U 21: 23	437 778
10 kommunala kontaktmän, U 17	492 600
	1 186 338
24 % lönekostnadspålägg	284 721
	1 471 059

23.3.2 Övriga personalkostnader för lärarinriktad yrkesförberedelse

Den lärarinriktade yrkesförberedelsen består av lärarledd undervisning och praktik. Den lärarledda undervisningen ska ge de studerande orientering om läroplanerna både vad gäller skolan som helhet och vad gäller de studerandes egna ämnen. Den ska omfatta ca 50 timmar fördelade på fyra studietermener. Huvudparten av denna undervisning, ca 40 timmar, bör ges av lektorer i pedagogik och metodik vid lärarhögskola. Resten, ca 10 timmar, bör ges på praktikskola av skolledare, lärare i den studerandes ämnen, elevvårdsexperter samt av ekonomi- och administrationspersonal. Seminarieövningar bör vara den förhärskande arbetsformen.

Av de 40 timmarna med lärare från lärarhögskola kan lämpligen 16 ges i grupper om 48 studerande och 24 i grupper om 12 studerande. Till en grupp om 24 studerande erfordras då 56 lärartimmar.

Lektorer i U 22: 25 med en årlig undervisningsskyldighet på 396 timmar beräknas omhänderha hälften av dessa timmar, dvs.

28 timmar, och lektorer i U 21: 23 med en årlig undervisningsskyldighet på 450 timmar beräknas omhänderha den andra hälften. De 56 lärartimmar motsvarar 0,07 tjänst i U 22: 25 och 0,06 tjänst i U 21: 23.

Undervisningen under de tio timmarna vid praktikskolan måste organiseras i relativt små grupper. Vi utgår vid kostnadsberäkningen från att grupperna i medeltal kommer att bestå av tio studerande, vilket innebär att det erfordras 24 lärartimmar till 24 studerande. Vi räknar här med ett arvode på 96 kr per timme.

Lärarkostnaden för den lärarledda undervisningen av 24 studerande kan då redovisas på följande sätt.

	Kronor
0,07 tjänst i U 22: 25, inkl. avlöningsförstärkning	5 247
0,06 tjänst i U 21: 23, inkl. avlöningsförstärkning	4 180
24 timmar à 96 kr	2 304
	11 731
24 % lönekostnadspålägg	2 815
	14 546

Detta motsvarar en kostnad av 606 kr per studerande.

Under den lärarinriktade yrkesförberedelsen kommer de studerande enligt vårt förslag att handledas dels av lärare, dels av annan personal vid praktikskolorna.

Kostnaderna för den handledning som ges av lärare kommer sannolikt att variera något beroende på vilka anställningsformer som senare kommer att väljas. I det följande utgår vi dock beräkningsmässigt från att ett tjänstgöringstillägg (arvode) ska utgå för varje undervisningstimme som handledaren medverkar i praktikutbildningen. I det arvodet anses även ersättning för övrigt arbete i samband med handledarskap ingå.

För lärarna kommer en väsentlig del av handledningen att ligga vid sidan om den fastställda undervisningsskyldigheten, dvs. deras uppgifter som handledare begränsar sig inte enbart till själva lektionerna. För övriga handledare kommer handledningen

huvudsakligen att äga rum inom ramen för deras reglerade arbetstid. Även de för praktiken nödvändiga planeringskonferenserna kommer sannolikt till större delen att förläggas under ordinarie arbetstid med de förskjutningar eller omfördelningar av tidigare arbetsuppgifter som därav kan uppkomma. För enkelhetens skull beräknar vi samma kostnad för alla kategorier befattningshavare som fungerar som handledare. Vi har därvid också inräknat viss medverkan från rektor och/eller studierektor vid skolan.

Den läroinriktade yrkesförberedelsen ska omfatta åtta veckor, dvs. 40 arbetsdagar. Av dessa beräknas den läroledda undervisningen kräva tre dagar under varje tvåveckorsperiod, dvs. totalt 12 dagar. Till praktiken återstår 28 dagar. Då den studerande ska läsa in en till utbildningen hörande litteraturkurs och dessutom ha tid att förbereda och efterbehandla praktiken, räknar vi med att den senare kommer att omfatta totalt ca 150 timmar, dvs. genomsnittligt något mer än fem timmar per dag.

Vi räknar med att frågan om handledares ersättning kommer att bli föremål för förhandlingar. För närvarande utgår för mottagande av auskultanter från lärarhögskolas ämnesläroinriktade tjänstgöringstillägg med 20,95 kr per timme. Vid handledning av övningsundervisning som är utspridd över termin räknar skolöverstyrelsen i sina petita inför budgetåret 1973/74 med samma arvode. I det läget finner LUK inte anledning att i fråga om handledning under den läroinriktade yrkesförberedelsen räkna med annat belopp.

Under praktiken kan tre studerande arbeta tillsammans. Kostnaden för handledare, inklusive 24 % lönekostnadspålägg, blir då per studerande $\left(\frac{150 \times 20,95}{3} + 251,40 \right) = 1\,298,90$ kr eller ca 650 kr per studerande och ämne.

De under denna punkt redovisade kostnaderna uppgår således till ca $(606 + 1\,299 =) 1\,905$ kr per studerande. Om som tidigare antagits 3 000 studerande i varje årskull deltar i utbildningen blir kostnaden totalt $(3\,000 \times 1\,905 =) 5\,715\,000$ kr.

23.3.3 Lärarkostnader under lärarhögskoleåret

Tilldelningen av lärartimmar i den nuvarande avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskolas ämnesläroinriktade framgår av timplanen på nästa sida. För varje timme på timplanen disponeras för 24 studerande följande antal lärartimmar i ämnena pedagogik och metodik.

1,6	för pedagogik				
1,8	för metodik i ämne utan laborationer				
2,1	»	»	»	»	med »

I metodik är emellertid antalet studerande i ett ämne ofta färre än 24. Så kan t. ex. ett tjugotal ämnen vara företrädda bland de ca 200 studerande som samtidigt antas vid en lärarhögskola. Då utgår relativt sett fler lärartimmar per studerande än om ämnesgrupperna är större. I jämförelse härmed blir utbildningen i LUK-ämnen ekonomiskt fördelaktig, då i regel minst 24 studerande samtidigt bör kunna antas till utbildning i ett sådant ämne. Endast i dramatik samt i barn- och ungdomskunskap beräknas antalet studerande bli färre än 24. Vid den schablonmässiga beräkning som här görs kan därför skillnaden mellan å ena sidan dessa ämnen och å andra sidan övriga LUK-ämnen anses försumbar.

Metodik i LUK-ämne bör i första hand jämföras med metodik i ämne med laborationer. Med hänsyn dels härtill, dels till behovet av ökad samverkan mellan pedagogik och metodik utgår vi i våra beräkningar från att till grupp om 24 studerande två lärartimmar disponeras för varje timme på timplanen i dessa ämnen. Den timresurs som i nuvarande utbildning utgår för metodik under andra terminen och som används för bland annat seminarier rörande de studerandes specialarbeten bör enligt LUK kvarstå oförändrad.

För den handledning som lärare från lärarhögskolan ger i samband med praktik föreslås en oförändrad resurs på i medeltal 30 lärartimmar per studerande. Som handledare bör förutom lärare i metodik i viss utsträckning även lärare i pedagogik fungera. Den resurs på 0,25 timme per studerande

de som nu finns speciellt för lärare i pedagogik ingår i de 726 lärartimmar som enligt vårt förslag (se här intill) ska användas för handledning av 24 studerande.

För utbildning i tekniska läromedel, muntlig framställning, röst- och talvård räknar vi med oförändrad timtilldelning. Det samma gäller s. k. timmar till förfogande.

Timplan i pedagogik och metodik m. m. vid nuvarande avslutande praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskolas ämneslärarlinje.

Ämne	Timtal för stud	Lärartimmar	
		För varje 24-tal stud	För varje stud utöver 24
<i>Pedagogik</i>			
Pedagogik	76	120	5
Handledning	0,25	6	0,25
<i>Metodik m m</i>			
Ämnesmetodik under lärarhögskoltermin			
	ca 120	1	
Ämnesmetodik under praktiktermin			
	ca 8	48	2
Handledning			
	ca 30	720	30
Tekniska läromedel			
	15	2	2
Muntlig framställning			
	8	24	1
Röst- och talvård			
	5	58	2
<i>Timmar till förfogande</i>			
	ca 20	10	

¹ I varje ämne ska studerande delta i en grundkurs samt, om han har två ämnen, en påbyggnadskurs. Normalt omfattar grundkurs 40 timmar och påbyggnadskurs 20 timmar för studerande. Antalet lärartimmar i enskilt ämne beräknas på följande sätt.

$t = \text{antal lärartimmar}$ $n = \text{antal studerande}$

Ämne utan laborationer:

grundkurs påbyggnadskurs
 $t = 10 + 2,6 n$ $t = 5 + 1,3 n$

Ämne med laborationer:

grundkurs påbyggnadskurs
 $t = 13 + 2,9 n$ $t = 6,5 + 1,45 n$

Om antalet studerande är 8 eller lägre, fastställs n till 8.

² För ämnet tekniska läromedel disponeras dels för varje 48-tal studerande 3 lärartimmar, dels för varje 8-tal studerande 12 lärartimmar. För varje lärarkandidat utöver fullt 24-tal tillkommer 2 lärartimmar.

Timplanen i pedagogik och metodik m. m. får då enligt förslaget följande utseende.

Ämne	Timtal för stud	Lärartimmar för 24 stud	
Pedagogik-metodik	ca 240	480	} S:a 1 254
Seminarier under andra terminens praktikantjämsgöring	ca 8	48	
Handledning	ca 30	726	
Tekniska läromedel	15	39	
Muntlig framställning	8	24	
Röst- och talvård	5	58	
Timmar till förfogande	ca 20	10	

Lärare i pedagogik och metodik samt vissa experter ska svara för sammanlagt 1 254 timmar pedagogik-metodik, seminarier kring specialarbeten samt handledning. Vi föreslår inte hur timmarna ska delas mellan de olika kategorierna, men som allmän regel bör gälla att den för momentet bäst skickade ska svara för det. Beräkningstekniskt måste vi dock utgå från ett exempel och vi har då valt följande.

Kategori	Antal timmar	Antal tjänster	Kostnad kr
Lektorer i pedagogik	99	0,25	18 738
Adjunkter i pedagogik	104	0,15	8 154
Lektorer i ämnesmetodik	875	2,5 ¹	174 150
Experter	176	—	19 008 ²
Summa	1 254	—	220 050

¹ Undervisningsskyldigheten inkl. skolundervisning ca 4 veckotimmar beräknas till 425—475 timmar per läsår. Lön enligt U 21: 23.

² Kostnaden beräknad enligt en genomsnittskostnad av 108 kr/timme.

Vidare beräknas följande lönekostnader för undervisning av 24 studerande.

Tekniska hjälpmedel	3 120 kr
Muntlig framställning	2 590 »
Röst- och talvård	3 160 »
Timmar till förfogande	2 160 »
Summa	11 030 kr

Under lärarhögskoleåret beräknas de studerande praktisera sammanlagt 24 veckor. Tiden fördelas på följande sätt.

Termin		Antal veckor
1	Introduktionspraktik, en period	2
	Praktik, två perioder	6
2	Praktikanttjänstgöring	16

Enligt gällande avtal utgår tjänstgöringstillägg för handledning vid övningsundervisning på ämneslärarlinjen med 1 097 kr för serie. I regel omfattar sådan serie tre veckor. Introduktionspraktiken föreslås bli genomförd i grupper om två eller tre studerande. I övrigt praktiserar samtidigt endast en studerande hos en lärare. För mottagande av auskultanter utgår tjänstgöringstillägg med 20,95 kr. De studerande har möjlighet att i viss utsträckning utan särskilda kostnader auskultera hos lektorer i ämnesmetodik. Auskultationerna kan ibland ske gruppvis. Av dessa anledningar beräknas auskultationskostnader för i genomsnitt enbart 30 timmar per studerande under första terminen.

Betydande krav kommer att ställas på de personer som ska handleda lärarkandidaterna ute på praktikskolorna. För de lärare som kommer att utnyttjas som handledare i större omfattning bör man därför överväga att kombinera tjänstgöringstillägg med nedsatt undervisningsskyldighet. De till klass- och ämneslärarutbildningen nu knutna handledarna med förordnande på tre år kan sägas ha en sådan anställningsform genom att de dels har högre baslön än övriga lärare med i övrigt samma anställningsform, dels lägre undervisningsskyldighet.

I nuvarande läge anser vi det dock lämpligt att vid kostnadsberäkningen utgå från vad som här närmast återgetts angående tjänstgöringstillägg för lärare som korttidsförordnas som handledare.

Kostnaderna för handledning och auskultation under första terminen vid lärarhögskola blir då för en grupp om 24 studerande ca 75 000 kr (se följande tablå).

	Kronor
Handledning under introduktionspraktik	$\left(\frac{24 \times \frac{2}{3} \times 1\,097}{2,5} \right) = 7\,021$
Handledning under två perioder	$(24 \times 2 \times 1\,097) = 52\,656$
Auskultation	$(24 \times 30 \times 20,95) = 15\,084$
	74 761

Under den andra terminens praktikant-tjänstgöring blir det länge nödvändigt att anlita olika handledare för LUK-ämnet och det andra/de andra ämnena i lärarkandidatens utbildning. Uppskattningsvis kommer en studerande av fem att vara treämneskandidat. Det betyder att de studerande i medeltal kommer att få avslutande praktisk-pedagogisk utbildning i 2,2 ämnen.

Enligt nu gällande avtal utgår tjänstgöringstillägg för handledning under praktik med 1 714 kr per termin och praktiklärare och ämne. I beloppet ingår ersättning för auskultation. Den föreslagna praktikant-tjänstgöringen beräknas omfatta ca 16 veckor mot nu ca 20 veckor.

Med detta som utgångspunkt beräknas kostnaderna för handledning under praktikant-tjänstgöring för 24 studerande uppgå till

$$(24 \times 2,2 \times \frac{16}{20} \times 1\,714) = 72\,399 \text{ kr}$$

Lönekostnader för lärare m. fl. för avslutande praktisk-pedagogisk utbildning av 24 studerande vid lärarhögskola, dock ej kostnader för pedagogisk och administrativ ledning, kan nu sammanfattas på följande sätt.

	Kronor
Lärare i pedagogik, metodik samt experter	220 050
Tekniska läromedel, muntlig framställning, röst- och talvård samt timmar till förfogande	11 030
Handledning m. m. under första terminen	74 761
Handledning m. m. under andra terminen	72 399
	378 240
Lönekostnadspålägg, 24 %	90 778
	469 018
Kostnad per studerande	19 542
Kostnad per studerande och ämne	8 883

Årskostnaden för avslutande praktisk-pedagogisk utbildning av 1 115 studerande med LUK-ämnen (exklusive ämnet musik) beräknas uppgå till ca 21,4 miljoner kr. Med hänsyn till att en del av de studerande kommer att vara treämneskandidater beräknas något mindre än hälften av nämnda kostnad eller ca 10,5 miljoner kr falla på utbildningen i LUK-ämnena.

23.3.4 Övriga driftkostnader

Reformen beräknas inte medföra några mera omfattande övriga driftkostnader för de lärarhögskolor som redan nu har ämneslärarlinje. Således räknar vi för deras del inte med några personalförstärkningar utöver dem som vi tidigare behandlat.

Vid lärarhögskolorna i Kalmar, Karlstad och Luleå räknar vi dock med ett ökat personalbehov på grund av att vi föreslagit att ämneslärarlinje ska inrättas vid dem. För att täcka behovet beräknar vi en kostnad på ca 208 000 kr motsvarande lön och lönekostnadspålägg till sex personer i lönegrad A 11.

Reformen innebär att sammanlagt ca 15 helt nya metodikinstitutioner tillkommer vid lärarhögskolorna. Vidare utvidgas de nuvarande institutionerna i bild- och formarbete i Göteborg, Kalmar och Stockholm, i gymnastik i Luleå och Stockholm samt i musik i Göteborg, Luleå, Malmö och Stockholm till att förutom klasslärarutbildning även gälla metodisk utbildning av ämneslärare i bildkunskap, idrott och musik. Vi måste därför beräkna en kostnad för materiel m. m. vid 24 institutioner för metodik. Schablonmässigt utgår vi från att i medeltal ca 5 000 kr fordras för att täcka det årliga behovet vid en institution. Totalkostnaden blir då 120 000 kr per år.

Sammanlagt har vi för övriga driftkostnader beräknat (208 000 + 120 000 =) 328 000 kr.

23.4 Forskning

I föregående kapitel har LUK föreslagit att docent- och forskarassistenttjänster i vå-

ra ämnen ska inrättas successivt. Vi räknar med att vid full utbyggnad ca 20 sådana tjänster ska finnas. Vid de filosofiska fakulteterna finns tjänster som docent i Ue 20 eller Ue 21 och tjänster som forskarassistent i Ue 19 eller Ue 17. Vi räknar med en genomsnittlig lön för docenter och forskarassistenter motsvarande löneklass U 20. Kostnaderna för de av oss föreslagna docent- och forskarassistenttjänsterna blir då följande.

	Kronor
20 docenter eller forskarassistenter	1 142 880
Lönekostnadspålägg, 24 procent	274 291
	1 417 171

Till detta kommer vissa kostnader för biträdespersonal m. m. Kostnaderna för 20 tjänster som docent eller forskarassistent kan därför beräknas till ca 1,5 milj. kr.

De resurser för forskning som nu finns vid gymnastik- och idrotthögskolorna bör finnas kvar. Som vi tidigare redovisat i kapitel 22 räknar vi med att det även i övriga LUK-ämnena ska finnas professurer. Eftersom detta måste bli en fråga på längre sikt har vi emellertid inte räknat med något medelsbehov för nya professurer.

23.5 Sammanfattning och kostnadsjämförelse

I avsnitt 23.2 i detta kapitel har vi beräknat följande kostnader för ämnesutbildning i LUK-ämnena.

	Kronor
Kostnader för utbildningsledning	1 828 000
Lärarkostnader	19 863 000
Övriga driftkostnader	6 671 000
	28 362 000

Om vi utgår från att 1 700 studerande varje år lämnar ämnesutbildningen efter att ha genomgått studiekurser om 60 poäng (för studerande i dramatik 40 poäng), uppgår kostnaden per person till ca 16 700 kr.

För den lärarinriktade yrkesförberedelsen har vi beräknat kostnaden för lärarlöner och arvoden till handledare till ca 950 kr per studerande och ämne.

Lärarlöner och arvoden till handledare under den avslutande praktisk-pedagogiska utbildningen beräknas till ca 8 900 kr per studerande och ämne.

De här angivna kostnaderna för utbildning m. m. av en lärare i ett LUK-ämne uppgår således till $(16\ 700 + 950 + 8\ 900 =) 26\ 550$ kr.

I beloppet ingår inte vissa kostnader för ledning och drift av den praktisk-pedagogiska utbildningen. Att vi inte adderar de kostnaderna till ovanstående belopp har närmast två skäl. Dels gäller våra förslag om ämneslärarlinjer på tre nya orter samt om förstärkning av ledningen för främst praktiken utbildning av ämneslärare i allmänhet och inte speciellt utbildning av ämneslärare i våra ämnen. Dels kommer resurser för dessa ändamål att frigöras då utbildningen av klasslärare och ämneslärare med traditionella ämneskombinationer minskar under 1970-talet.

Således anser vi att våra förslag rörande personal under punkterna 23.3.1 (tre studierektorer, nio biträdande utbildningsledare, tio kommunala kontaktmän) och 23.3.4 (personal vid lärarhögskolorna i Kalmar, Karlstad och Luleå) som totalt beräknas kosta $(1\ 471\ 000 + 208\ 000) = 1\ 679\ 000$ kr bör belasta ämneslärarutbildningen i dess helhet.

Vi har vidare beräknat en årlig kostnad på 120 000 kr för materiel m. m. vid metodikinstitutioner i våra ämnen. Kostnaden för materiel m. m. understiger sålunda 100 kr per studerande.

En LUK-ämneslärares utbildning kommer enligt våra beräkningar att kosta ca 26 500 kr med avseende på själva LUK-ämnet. Genom att han är tvåämneslärare kommer han i LUK-ämnet att fullgöra ca hälften av den undervisning som en LUK-ämneslärare med endast ett ämne för närvarande gör. Hänsyn måste tas till detta då våra utbildningskostnader ska jämföras med

kostnaderna för utbildning enligt äldre modell.

Skolöverstyrelsen har för budgetåret 1972/73 beräknat utbildningskostnaderna (exklusive kapitalkostnaderna) vid konstfackskolan till 13 000 kr per studerande, vid de husliga seminarierna till 17 700 kr per studerande och vid slöjdlärarseminariet till 14 300 kr per studerande. Det betyder att det nu kostar 52 000 kr att utbilda en teckningslärare, 53 100 kr att utbilda en hushållslärare, en barnavårdslärare eller en lärare i textilslöjd och 14 300 kr att utbilda en lärare i trä- och metallslöjd. De direkta utbildningskostnaderna för en gymnastiklärare beräknas enligt U 68, rapport nr 4, till 25 800 kr.

Vid en jämförelse mellan nuvarande och föreslagna lärarutbildningar i slöjd måste man beakta kostnaderna för nu erforderliga förutbildningar. Således fordras för antagning till lärarutbildning i textilslöjd ett års förutbildning i yrkeskurs i sömnad och vävning och för antagning till slöjdlärarseminariet ett plus tre år vid verkstadsskola för möbelsnickare och metallarbetare.

Att göra en helt rättvisande kostnadsjämförelse mellan nuvarande och föreslagna lärarutbildning i LUK-ämnena torde inte vara möjligt. Frågan om hur nu erforderlig förutbildning ska räknas är bara ett exempel på en komplicerande faktor. Vidare är den av oss föreslagna utbildningen i flera avseenden så olik den nuvarande att jämförelser redan av det skälet är svåra att göra. Vi begränsar oss därför till att här konstatera att reformen inte torde medföra kostnadsökningar i fråga om utbildningen i barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap samt textilslöjd. Utbildningen av lärare i trä- och metallslöjd blir billigare om man i kostnaderna för nuvarande utbildning inräknar kostnaderna för verkstadsskoleutbildningen.

Utbildningen av lärare i idrott blir däremot dyrare än motsvarande utbildning i dag. Det bör emellertid observeras att många av gymnastiklärarna redan nu kompletterar sin utbildning med ett eller flera ämnen.

Vårt förslag om lärarinriktad yrkesförbe-

redelse gäller som tidigare nämnts inte enbart lärare i LUK-ämnena. Den totala kostnaden för lärarinriktad yrkesförberedelse har beräknats till 5 715 000 kr, vilket är drygt 4 milj. kr mer än kostnaderna för nuvarande förberedande praktisk-pedagogiska utbildning (FPP). Av kostnadsökningen avser 2,5 milj. kr utbildning för lärare i annat ämne än LUK-ämne.

För ämneslärarutbildningen i dess helhet innebär alltså våra förslag en kostnadsökning på $(2\,500\,000 + 1\,679\,000 =)$ 4 179 000 kr eller avrundat fyra milj. kr.

Kostnaderna för de av oss föreslagna docent- och forskarassistenttjänsterna beräknas till ca 1,5 milj. kr.

24.1 Tidsplan för genomförande av reformen

En reformering av lärarutbildningen i de ämnen som ingår i vårt uppdrag bör ske med det snaraste. Detta framgår bland annat av undersökningar som LUK har utfört som bakgrund för sina förslag i fråga om ämnesutbildningens och den praktisk-pedagogiska utbildningens organisation. Nuvarande utbildning har inte utformats med utgångspunkt i de uppgifter och det innehåll våra ämnen fått genom de nya läroplanerna och inte heller med hänsyn till de krav som ställs på lärarna, när det gäller medverkan i elevernas hela personliga utveckling. Lärarna säger sig uppleva betydande svårigheter i detta avseende. Utbildningen är inte heller anpassad till de krav på samverkan i olika avseenden som är en nödvändig förutsättning för att läroplanens mål ska kunna uppnås. LUK finner det därför nödvändigt både för eleverna och för lärarna att reformen genomförs så snabbt som möjligt.

Vi har övervägt vid vilken tidpunkt ett genomförande tidigast kan påbörjas. Vi har funnit att det med hänsyn till remissbehandling, propositionsarbete och riksdagsbeslut knappast är möjligt att börja övergången till den nya studieorganisationen tidigare än den 1 juli 1975. Fördelarna med en tidig övergång är uppenbara. Lärarutbildningen anpassas snabbt till de nya krav som måste ställas på denna utbildning. De blivande

lärarna utbildas tillsammans med andra blivande ämneslärare och får i ämnesstudierna vidare kontakter än nu med studerande som har skilda yrkesplaner. Den nuvarande isoleringen i små ämnesbundna enheter upphävs. De som är i tjänst kan från en tidig tidpunkt, om de så önskar, skaffa sig kompletterande utbildning och inrikta sig på andra tjänster än de nuvarande ettämnes-tjänsterna. Skillnaderna i utbildning och arbetsförhållanden mellan olika lärargrupper utjämnas snabbare, ju tidigare reformen börjar genomföras.

Vi ska inledningsvis peka på några förhållanden, som skulle kunna tänkas påverka och fördröja detta genomförande, nämligen de reformer som väntas i fråga om den högre utbildningen.

Nya förkunskapskrav för tillträde till högre utbildning kommer att gälla från mitten av 1970-talet. LUK:s förslag i fråga om förkunskapskrav för tillträde till ämnesutbildningen i våra ämnen har utformats mot bakgrund av det riksdagsbeslut som fattades våren 1972 och som innebär, att fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan ska utgöra allmänt behörighetskrav för tillträde till högre utbildning. Förslagen om särskilda behörighetskrav har anpassats till de allmänna riktlinjer som dragits upp i proposition 1972: 84 om gymnasieskolans kompetensvärde och i direktiven till kompetenskommittén. Redan nu bygger huvudparten av den högre ut-

bildningen på gymnasieskolan. De särskilda förkunskapskraven uttrycks i kurser och ämnen på gymnasieskolans olika linjer. Vårt förslag är som framgår av kapitel 13 så utformat vad beträffar förkunskaperna att en fördröjning av lärarutbildningsreformen inte är motiverad med hänsyn till kommande nya generella förkunskapskrav för tillträde till all högre utbildning.

Parallellt med LUK arbetar U 68 med organisationen och dimensioneringen av den högre utbildningen, i första hand under 70-talet. U 68 har aviserat förhållandevis genomgripande förändringar när det gäller studiernas indelning. Man kommer för grundutbildningen att föreslå en mera funktionell indelning än fakultetsindelningen med sektorer inriktade mot arbetsmarknadens olika områden och med basstudier för de olika områdena. I den nya organisationen kommer de av riksdagen våren 1972 beslutade förkunskapskraven att gälla. Studierna inom sektorer och utbildningslinjer kommer att bedrivas institutionsvis, men institutionerna förutses samarbeta mera än hittills. Som vi nämnt i kapitel 22.1 föreslås de olika specialhögskolorna bli inordnade i den lokala högskoleenheten. Detta avses ske bland annat genom att all högre utbildning på en ort får gemensam ledning. Även specialhögskolorna ska pedagogiskt kunna samverka med övriga utbildningar genom gemensam planering, utbyte av studieenheter, samordnad forskning etc.

Sektorsindelning med yrkesinriktning mot arbetsmarknadens olika områden och med basutbildningsområden enligt U 68:s modell försvåras inte om LUK:s förslag genomförs. Den utbildning vi har lagt upp förutsätter samverkan mellan olika institutioner. Bland annat blir det möjligt att byta ut vissa kurser inom de olika studiekurserna mot kurser i befintliga högskoleämnen. De ämnesstudier vi föreslår blir genom olika åtgärder mera yrkesinriktade än huvudparten av de ämnesstudier som nu bedrivs av bland andra blivande ämneslärare. Vår uppläggning överensstämmer med de allmänna riktlinjer som ligger till grund för U 68:s förslag om ett utbildningssystem med basutbildning och

sektorsindelning och med möjlighet till samverkan över ämnesgränserna—institutionsgränserna. U 68:s förslag i denna del utgör enligt LUK:s mening inte något skäl att fördröja genomförandet av den reform som vi har i uppdrag att förbereda. Tvärtom torde erfarenheterna av de förändringar som våra förslag medför vara av värde vid ett senare eventuellt förverkligande av U 68:s förslag.

U 68 väntas också föreslå decentralisering av den högre utbildningen till fler orter än dem som nu har högskoleenheter. Våra förslag till lokalisering innebär i regel en viss decentralisering av utbildningen i våra ämnen i förhållande till vad som nu är fallet. I frågan om lokalisering har vi samrått med U 68. Våra förslag är anpassade till den organisation som kan följa, om U 68:s förslag till lokalisering vinner bifall. Vi har endast fört fram orter som nu har vissa former av högre utbildning, däribland lärarutbildning. Våra förslag kan därför genomföras oavsett decentraliseringsprocessen, dvs. de kan förverkligas även om decentraliseringen sker etappvis och i långsam takt.

Utbildningen av LUK-ämneslärare är för närvarande antingen underställd SÖ eller står under tillsyn av särskild styrelse (motsvarande). Övrig ämneslärarutbildning är underställd UKÄ vad gäller ämnesstudierna och SÖ vad gäller den praktisk-pedagogiska utbildningen. Om våra förslag genomförs med början den 1 juli 1975, kommer nyssnämnda uppdelning på två centrala myndigheter, UKÄ och SÖ, att gälla den nya utbildningen. Utbildningen av nuvarande slag kommer däremot under avvecklingstiden att liksom hittills vara underställd SÖ eller särskild styrelse (motsvarande). Om U 68:s förslag genomförs med början 1976 kommer ledningen då att helt handhas av det nya högskoleverket.

Som redan nämnts i kapitel 22.1 föreslår U 68 en enhetlig central ledning av all högre utbildning. Ett sammanförande av ledningen för de olika komponenterna i den nya utbildningen av LUK-ämneslärare till ett ämbetsverk möter inte några svårigheter. Enligt vår uppfattning utgör därför inte hel-

ler ledningsfrågan något hinder för ett snabbt genomförande av den reform vi föreslår.

Mot bakgrund av det ovan anförda föreslår LUK, att reformen beträffande utbildning av lärare i LUK-ämnena genomförs med början den 1 juli 1975.

24.2 Problem i samband med genomförandet

Genomförandet av LUK-reformen måste förarbetas på olika områden. En rad frågor av både central och lokal art måste lösas i samband med övergången till en ny studieorganisation.

En reform får inte leda till otrygghet eller försämrade villkor för dem som är verksamma inom det berörda området, när reformen börjar genomföras. Samtidigt som omläggningen inriktas på målet för reformen är det nödvändigt att all tänkbar hänsyn tas till de lärare och andra befattningshavare som redan är verksamma inom området.

I samband med den reform av lärarutbildningen som vi föreslår bör rektorer, lärare och andra som är anställda inom seminarier, fackhögskolor och andra enheter för utbildning av lärare i LUK-ämnena så långt möjligt få välja om de vill tillträda tjänster inom den nya organisationen eller om de med bibehållna förmåner önskar gå över till tjänster i det allmänna skolväsendet, lokalt, regionalt eller centralt allteftersom möjligheter erbjuds. De ordinarie lärarna är genom författning tillförsäkrade anställningstrygghet.

För att påskynda effekterna av reformen inom det allmänna skolväsendet föreslår LUK åtgärder i syfte att stimulera nuvarande ettämnslärare att skaffa sig utbildning i ytterligare ett ämne och därigenom bli behöriga att söka och inneha tvåämnestjänst. Vi hoppas att huvudparten av de lärare som har en mångårig tjänstgöring framför sig ska vara intresserade av att utnyttja möjligheten att skaffa sig vidgad behörighet. Det får

emellertid inte uppfattas som tvång för de redan verksamma lärarna i LUK-ämnena att vidareutbilda sig för de nya tjänsterna. De som föredrar att behålla sina ettämnestjänster måste ha rätt till det utan försämring av sina villkor.

LUK förutsätter att frågorna om inrättande av nya tjänster och villkoren för dessa samt om de anställdas kvarstående i innehavd tjänst respektive övergång på ny tjänst, fortbildning, vidareutbildning m. m. blir föremål för förhandlingar. Dessa förhandlingar måste som självklar utgångspunkt vid sidan av kommande nya förhållanden ha de redan anställdas trygghet.

Många av de åtgärder som måste vidtas för att förbereda reformen är av den art att de inte kan bygga på generella lösningar. Lärarförhållandena vid de nuvarande utbildningsenheterna måste analyseras från olika utgångspunkter och de individuellt lämpligaste åtgärderna vidtas. Varje enskild lärare måste få uttrycka sina önskemål om både placering och tjänstgöring och om eventuell fortbildning eller vidareutbildning. Skolöverstyrelsen har sänt ut en enkät till de olika utbildningsenheterna i syfte att utvärdera nuvarande lärares anställningsform och tjänstgöring, utbildning utöver den erforderliga grundutbildningen, eventuella akademiska examina och akademiska studier, utbildning i utlandet osv. De uppgifter som lämnas i svaren på enkäten kommer att beaktas av LUK i vårt kommande betänkande om utbildning av lärarutbildare. Inför genomförandet av den reform vi föreslår är de infortrade uppgifterna nödvändiga för att tillräcklig hänsyn ska kunna tas till de enskilda befattningshavarna.

Nuvarande lärares ställning och nya möjligheter vid ett genomförande av reformen är en central fråga. Det är därför nödvändigt att ute i skolorna ge skolledning och alla lärare, inte endast LUK-ämneslärarna, kännedom om den nya utbildningen och om de nya ämneskombinationer, tjänster och anställningsvillkor som följer med genomförandet av våra förslag. Eleverna i gymnasieskolan och de vuxenstudierande måste få kunskap om den nya utbildningens organi-

sation och om kraven för tillträde. Den information som ska ges de studerande är beroende av att lärarna har god kunskap om reformen och dess konsekvenser.

Kontakter måste snarast tas med arbetsmarknadens organisationer, med arbetsmarknadsmyndigheterna och med enskilda kommuner om förverkligandet av de förslag vi har lagt fram. Sådana kontakter behövs om dels den arbetslivserfarenhet vi föreslår som behörighetskrav för tillträde till lärarhögskola, dels den lärarinriktade yrkesförberedelse som vi föreslår. Den senare utgör krav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje och är ett viktigt led i ämnesstudierna och den praktisk-pedagogiska utbildningen för studerande som inriktar sig på att bli lärare.

I det följande kommer LUK endast att peka på vissa enligt vår uppfattning väsentliga problem i samband med genomförandet av reformen. Vi ger inte detaljerade förslag till lösningar men anger i vilken riktning vi anser att kommande lösningar bör gå.

24.3 Administrativa åtgärder för genomförande av reformen

24.3.1 Fastställande av förkunskapskrav

För att reformen ska kunna genomföras måste en rad administrativa åtgärder vidtas.

Den första åtgärden torde bli att fastställa de nya förkunskapskraven. Våra förslag kommer sannolikt att prövas av kompetenskommittén, dvs. den kommitté som utreder frågan om särskilda förkunskapskrav mot bakgrund av riksdagsbeslutet våren 1972 om gymnasieskolans kompetensvärde. Dess arbete beräknas vara slutfört vid årsskiftet 1973/74, dvs. i god tid före den tidpunkt då LUK-reformen enligt vårt förslag ska börja genomföras. Så snart de nya förkunskapskraven fastställts, måste kännedom spridas om vad dessa krav innebär. Elever i skolorna och andra som kan vara intresserade av att genomgå den nya utbildningen måste informeras om förkunskapskraven.

Möjligheter måste skapas för dem som så önskar att inom vuxenutbildningen eller som extra elever i gymnasieskolan komplettera sina kunskaper så att de kan skaffa sig både allmän och särskild behörighet för tillträde till den nya utbildningen.

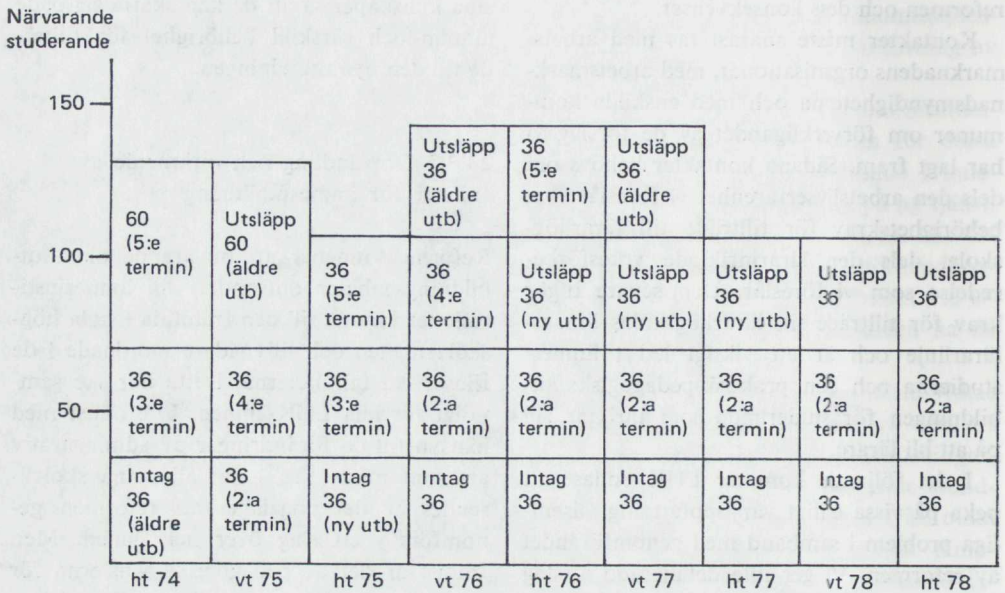
24.3.2 Omvandling och inrättande av enheter för ämnesutbildning

Reformen innebär att nuvarande olika utbildningsenheter omvandlas till ämnesinstitutioner knutna till den framtida lokala högskoleenheten och tills vidare inordnade i de filosofiska fakulteterna. Detta bör ske samtidigt för alla LUK-ämnen. Inte minst med hänsyn till de förändringar av administrativ art som måste ske i det allmänna skolväsendet är det angeläget att reformen genomförs i ett slag över hela linjen. Men främst är det de pedagogiska vinsterna för arbetet i skolan som, enligt vad vi framhållit i avsnitt 24.1, motiverar ett snabbt och samtidigt genomförande.

Genomförandet måste ske på ett sådant sätt att studerandebeläggningen blir så jämn som möjligt. Antalet studerande får under övergångstiden inte tillåtas svälla till väsentligt mer än den normalbeläggning som institutionen på längre sikt beräknas ha. För att undvika en sådan ansvallning måste man anpassa intagningen under övergångstiden. Det kan bli nödvändigt under den tid då den nya utbildningen håller på att genomföras medan den gamla utbildningen avvecklas att i vissa fall göra ett något mindre intag än det årliga »normalintag» som LUK föreslår fram till 1985. I andra fall kan man behöva öka intagningen tillfälligt eller vidta andra särskilda åtgärder för att åstadkomma jämn beläggning och någorlunda jämnt utsläpp av utbildade lärare.

LUK har analyserat hur det skulle förhålla sig om nuvarande intagning fortsätter till och med budgetåret 1974/75 och vår reform genomförs från och med budgetåret 1975/76. Analyserna framgår av diagrammen på följande sidor.

Diagram 1 a. Barnkunskap. Intagning, antal närvarande i äldre utbildning och i studiekurser om högst 60 poäng i den nya utbildningen¹ samt beräknat utsläpp från ämnesutbildningen.

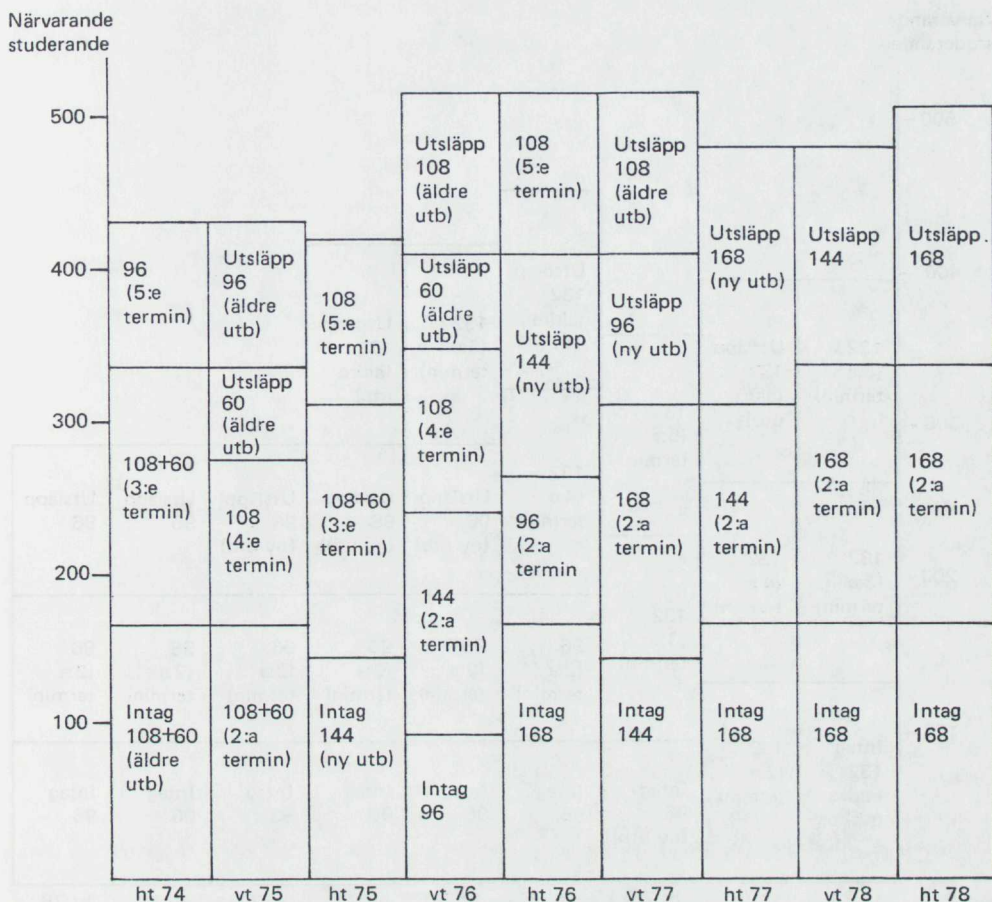

¹ Till det angivna antalet studerande i ny utbildning kommer studerande i påbyggnadskurser.

Kommentar

Vi antar att ungefär 25 procent av de studerande i den nya utbildningen har barnkunskap som andra ämne. I kapitel 21 har vi räknat med att hälften av dem som genomgår ämnesutbildning i barnkunskap kommer att tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola. Detta innebär att ungefär fem lärarkandidater kan tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola vårterminen 1977 och utexamineras höstterminen 1977. De sista studerandena enligt den äldre utbildningen, 36 ettämnslärare, utexamineras vårterminen 1977 och de första med den nya utbildningen, fem tvåämnslärare, utexamineras från lärarhögskolorna höstterminen 1977.

Diagram 1. b. Kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap. Intagning, antal närvarande i äldre utbildning och i studiekurser om högst 60 poäng i den nya utbildningen¹ samt beräknat utsläpp från ämnesutbildningen.

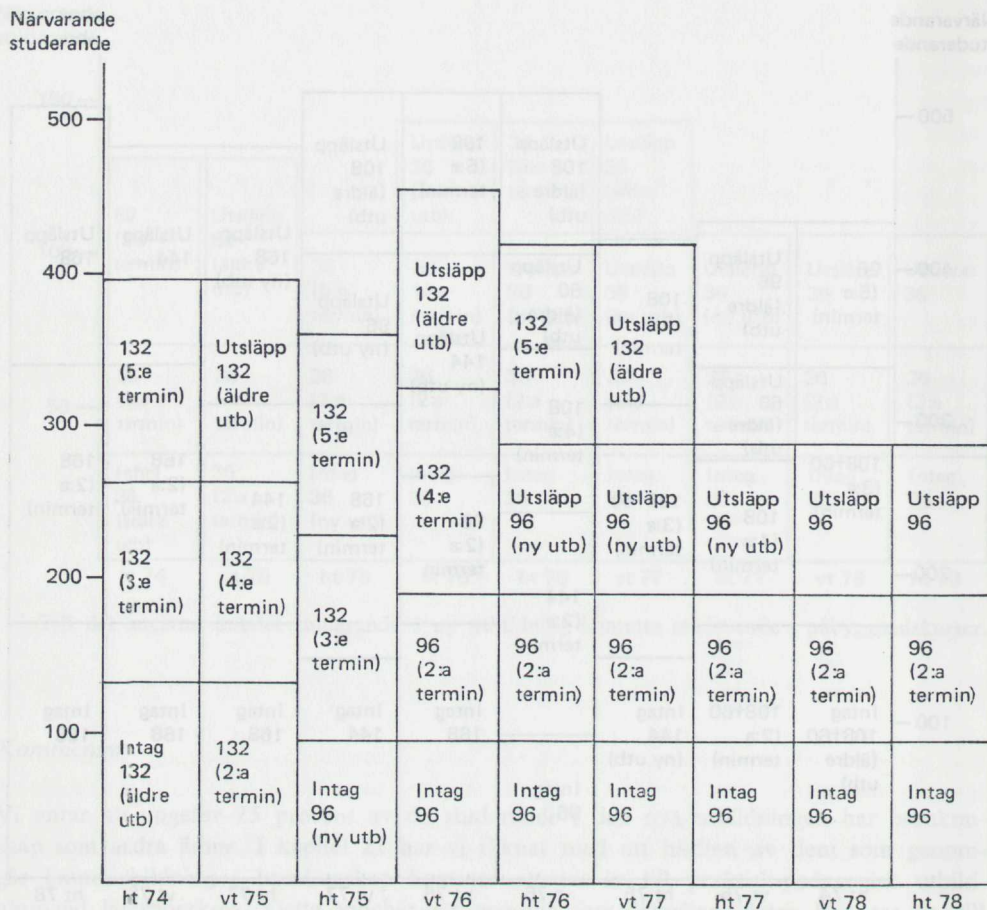

¹ Till det angivna antalet studerande i ny utbildning kommer studerande i påbyggnadskurser.

Kommentar

Vi antar att ungefär 25 procent av de studerande i den nya utbildningen har kostkunskap som andra ämne. Ungefär 36 lärarkandidater kan då tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola vårterminen 1977 och utexamineras höstterminen 1977. De sista studerandena enligt den äldre utbildningen, 108 ettämneslärare, utexamineras vårterminen 1977 och de första med den nya utbildningen, 36 tvåämneslärare, utexamineras från lärarhögskolorna höstterminen 1977.

Diagram 1 c. Slöjd (textil inriktning). Intagning, antal närvarande i äldre utbildning och i studiekurser om högst 60 poäng i den nya utbildningen¹ samt beräknat utsläpp från ämnesutbildningen.

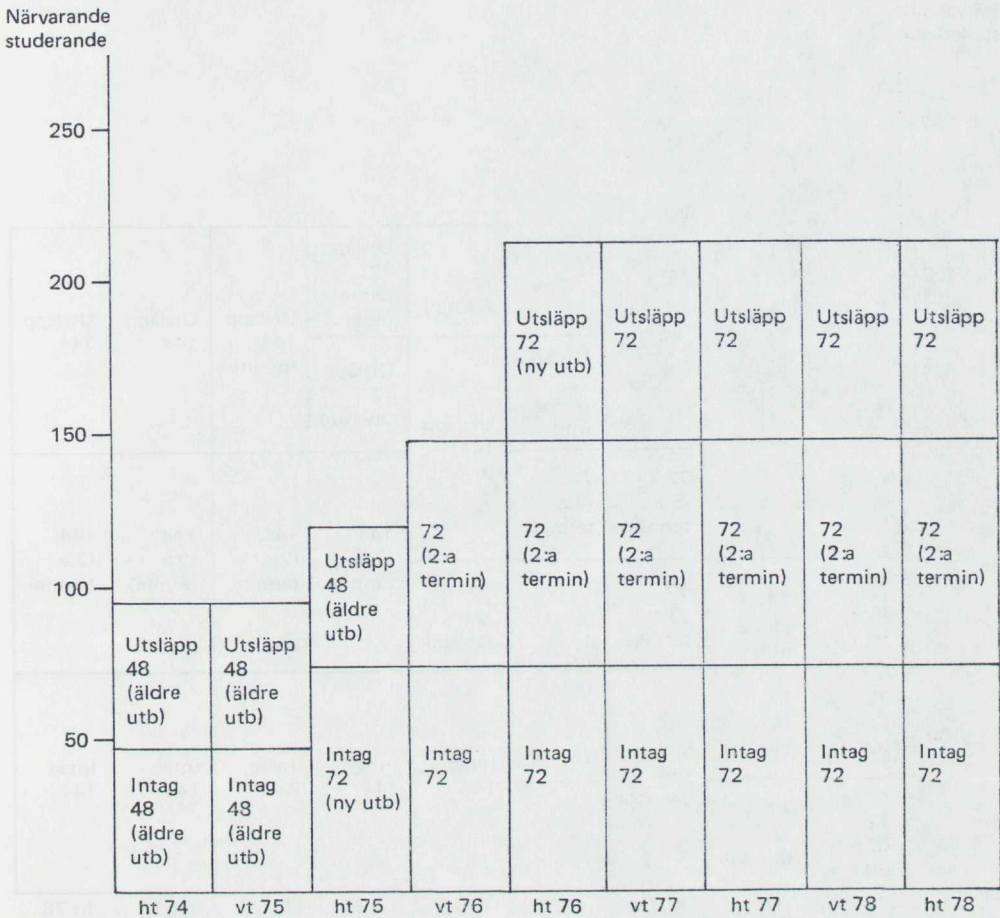

¹ Till det angivna antalet studerande i ny utbildning kommer studerande i påbyggnadskurser.

Kommentar

Vi antar att ungefär 25 procent av de studerande i den nya utbildningen har slöjd som andra ämne. Ungefär 24 lärarkandidater kan då tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola vårterminen 1977 och utexamineras höstterminen 1977. De sista studerandena enligt den äldre utbildningen, 132 ettämneslärare, utexamineras vårterminen 1977 och de första med den nya utbildningen, 24 tvåämneslärare, utexamineras från lärarhögskolorna höstterminen 1977.

Diagram 2. Slöjd (huvudvikt på trä- och metall). Intagning, antal närvarande i äldre utbildning och i studiekurser om högst 60 poäng i den nya utbildningen¹ samt beräknat utsläpp från ämnesutbildningen.

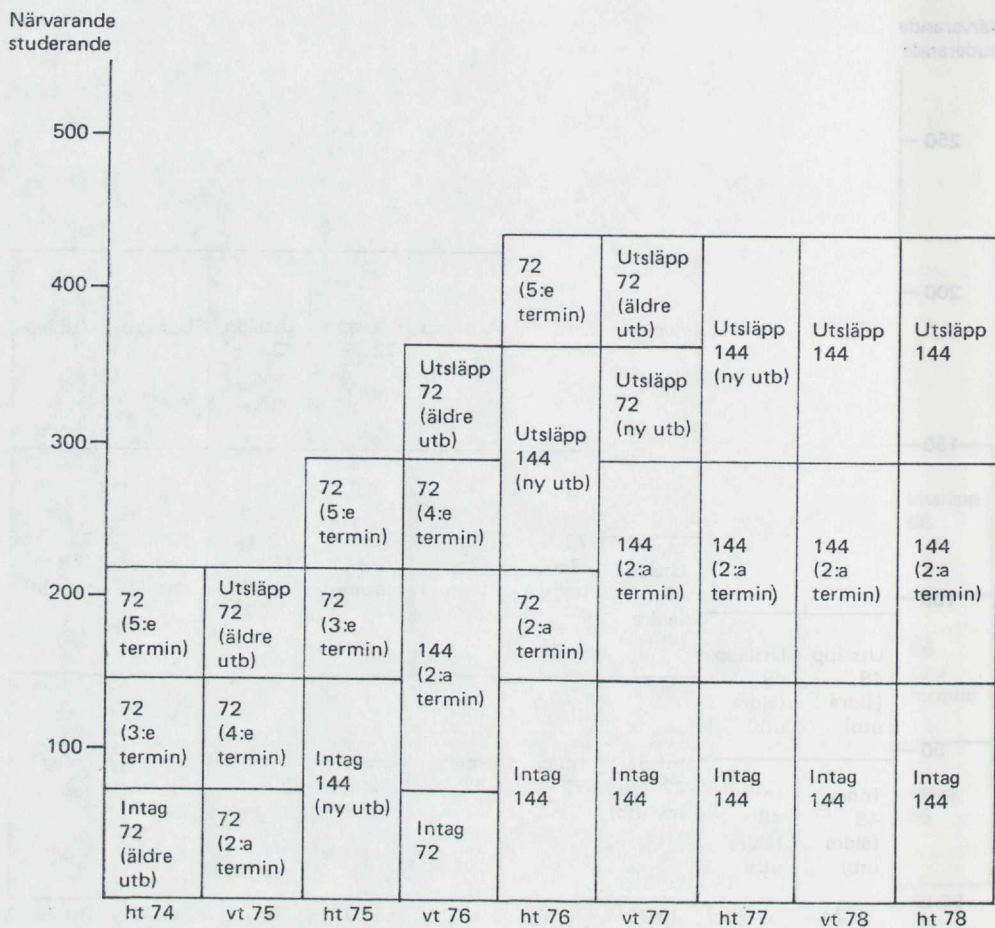

¹ Till det angivna antalet studerande i ny utbildning kommer studerande i påbyggnadskurser.

Kommentar

Vi antar med hänsyn till förkunskapskraven att alla som tas in till den nya utbildningen har slöjd som första ämne. De första studerandena med den nya utbildningen, dvs. ca 70 studerande, kan då tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskolorna höstterminen 1978 och utexamineras vårterminen 1979. De sista studerandena enligt den äldre utbildningen, 48 ettämneslärare, utexamineras höstterminen 1975 och de första med den nya utbildningen, ca 70 tvåämneslärare, utexamineras från lärarhögskolorna vårterminen 1979, dvs. tre och ett halvt år senare.

Diagram 3. Bildkunskap. Intagning, antal närvarande i äldre utbildning och i studiekurser om högst 60 poäng i den nya utbildningen¹ samt beräknat utsläpp från ämnesutbildningen.

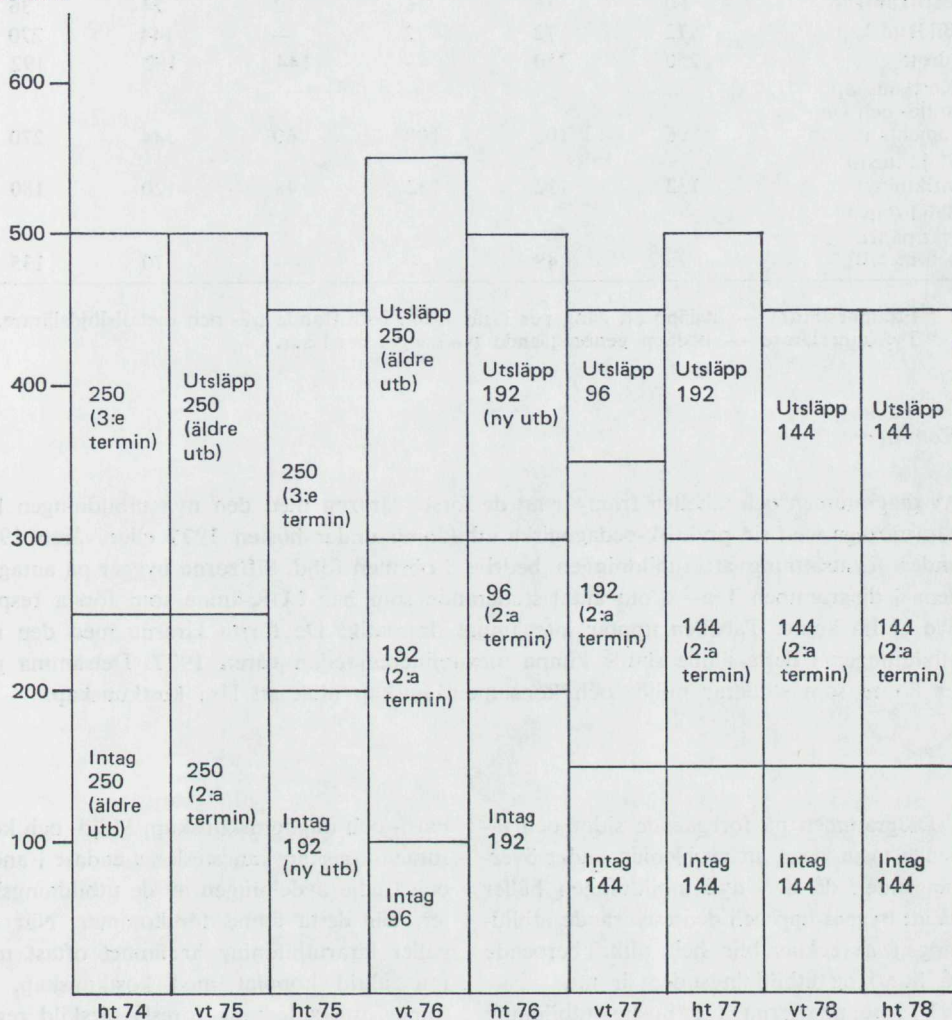
¹ Till det angivna antalet studerande i ny utbildning kommer studerande i påbyggnadskurser.

Kommentar

Vi antar med hänsyn till förkunskapskraven att alla som tas in till den nya utbildningen har bildkunskap som första ämne. De första studerandena med den nya utbildningen, dvs. ca 140 studerande, kan då tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskolorna höstterminen 1978 och utexamineras vårterminen 1979. De sista studerandena enligt den äldre utbildningen, 72 ettämneslärare, utexamineras vårterminen 1977 och de första med den nya utbildningen, ca 140 tvåämneslärare, utexamineras från lärarhögskolorna vårterminen 1979, dvs. två år senare.

Diagram 4. Idrott. Intagning, antal närvarande i äldre utbildning och i studiekurser om högst 60 poäng i den nya utbildningen¹ samt beräknat utsläpp från ämnesutbildningen.

Närvarande studerande

¹ Till det angivna antalet studerande i ny utbildning kommer studerande i påbyggnadskurser. Antalet närvarande studerande blir därför större än i nuvarande utbildning.

Kommentar

Vi antar att ungefär 50 procent av de studerande i den nya utbildningen har idrott som andra ämne. Ungefär 96 lärarkandidater kan då tas in till praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola vårterminen 1977 och utexamineras höstterminen 1977. De sista studerandena enligt den äldre utbildningen, 250 ettämnslärare, utexamineras vårterminen 1976 och de första med den nya utbildningen, ca 96 tvåämnslärare, utexamineras från lärarhögskolorna höstterminen 1977, dvs. tre terminer senare.

Beräknat utsläpp lärare med såväl ämnesutbildning som praktisk-pedagogisk utbildning.

Ämne	1974/75 ¹	1975/76 ¹	1976/77 ¹	1977/78 ²	1978/79 ²	1979/80 ²
Barnkunskap	60	36	36	12	24	36
Bildkunskap	72	72	72	—	144	270
Idrott	250	250	—	144	192	192
Kostkunskap, miljö- och kon- sumentkunskap	96	108	108	60	144	270
Slöjd (textil inriktning)	132	132	132	48	120	180
Slöjd (huvud- vikt på trä och metall)	96	48	—	—	70	135

¹ Ettämneslärare — utsläpp en gång per läsår utom beträffande trä- och metallslöjdlärare.

² Tvåämneslärare — utsläpp genomgående två gånger per läsår.

Kommentar

Av diagrammen och tabellen framgår att de första lärarna med den nya utbildningen kan vara färdiga med sin praktisk-pedagogiska utbildning under hösten 1977 eller våren 1978, under förutsättning att utbildningen bedrivs i obruten följd. Siffrorna bygger på antagandena i diagrammen 1 a—4 om antal studerande som har LUK-ämne som första respektive andra ämne. Tabellen upptar inte ämnet dramatik. De första lärarna med den nya utbildningen i detta ämne skulle kunna utexamineras redan våren 1977. Detsamma gäller lärare som studerar miljö- och konsumentkunskap utan att läsa kostkunskap.

Diagrammen på föregående sidor och tabellen ovan visar, att problemen under övergångstiden då den nya utbildningen håller på att byggas upp och den nuvarande utbildningen avvecklas blir helt olika beroende på hur lång utbildningstiden är nu.

Vid seminarierna för huslig utbildning (diagrammen 1 a—c) blir det nödvändigt att minska intagningen till studier i kostkunskap vid övergången till den nya utbildningen för att få till stånd en någorlunda jämn beläggning vid utbildningsenheterna. Vissa ojämnheter uppkommer under alla förhållanden, men dessa är enligt LUK:s uppfattning inte större än att de kan accepteras. Särskilda åtgärder utöver nyssnämnda minskning av intagningen till studier i kostkunskap för att reglera beläggning och utsläpp torde inte erfordras vid institutionerna för kostkunskap, slöjd (textil inriktning) samt

barn- och ungdomskunskap. Miljö- och konsumentkunskap kan studeras endast i andra och tredje avdelningen av de utbildningslinjer, där detta ämne förekommer. När det gäller lärarutbildning är ämnet oftast men inte alltid kopplat med kostkunskap. Vi finner inte anledning föreslå särskild reglering av intagningen till miljö- och konsumentkunskap.

LUK föreslår alltså att intagningen till institutionerna för kostkunskap reduceras under första, andra och fjärde terminen vid införandet av den nya utbildningen.

Genom att utbildningen av lärare i trä- och metallslöjd för närvarande är ettårig blir förhållandena beträffande studerande med inriktning på trä- och metallslöjd vid de nya slöjdinstitutionerna (se diagram 2 och tabellen ovan) helt andra än beträffande studerande med inriktning på textilslöjd.

För att få ett någorlunda jämnt utsläpp av lärare med utbildning som ger behörighet att undervisa i trä- och metallslöjd måste man under övergångstiden anordna särskild utbildning i någon form. Diagrammet visar, att ett intervall på tre och ett halvt år utan utsläpp av färdigutbildade lärare annars kan uppkomma. Genom att förutbildningen nu omfattar fyra år, är det troligt att ett antal studerande påbörjat sådan utbildning i syfte att senare genomgå slöjd-lärarseminariet. Dessa studerande bör få möjlighet att fullfölja sin planerade utbildning. Den naturliga åtgärden för att reglera utsläppet av färdigutbildade lärare i trä- och metallslöjd syns oss därför vara att under övergångstiden göra viss intagning till nuvarande typ av utbildning. Det är angeläget att studerande, som tas in till sistnämnda utbildning, sedan den nya utbildningen införts, under tiden vid slöjd-lärarseminariet får ingående kännedom om reformen. De måste ges möjligheter att i direkt anslutning till slöjd-lärarytbildningen komplettera med studier i ytterligare ett ämne som kan ge behörighet att inneha tvåämnestjänst i det allmänna skolväsendet. Med hänsyn till att någon större brist på slöjdlärare inte finns bör den fortsatta intagningen till nuvarande ettåriga utbildning begränsas till högst 48 studerande under den första och den tredje terminen efter införandet av den nya utbildningen.

LUK föreslår, att utsläppet av färdigutbildade lärare i trä- och metallslöjd regleras genom att högst 48 studerande tas in till nuvarande typ av utbildning under vardera första och tredje terminen efter införandet av den nya utbildningen.

Av tabellen på föregående sida framgår att ett intervall på ett år kan uppkomma i utsläppet av lärare i teckning med fullständig ämneslärarytutbildning.

LUK är medveten om de olägenheter som ett sådant intervall kan medföra. Det råder fortfarande brist på behöriga lärare i teckning. För att avhjälpa denna brist och för att skapa anställningstrygghet för icke behöriga lärare med lång tjänstgöring har på LUK:s förslag anordnats särskild utbild-

ning för sådana lärare. LUK anser sig icke kunna bedöma om det är lämpligt att anordna ytterligare en sådan kurs för icke behöriga lärare i teckning. Om så skulle vara fallet kunde en kurs påbörjas under 1976 varigenom de studerande kunde vara färdiga med utbildningen under 1978.

LUK har övervägt om särskilda åtgärder skulle vara nödvändiga med hänsyn till studerande, som börjar sin utbildning vid konstfackskolan, fack VIII, hösten 1974 i avsikt att fortsätta vid tekningslärarytututitet. Dessa studerande kan emellertid hösten 1975 påbörja den nya utbildningen i bildkonst. I den mån de inte genomgått tvåårig gymnasieskola torde dispens från det allmänna behörighetskravet för tillträde till högre utbildning kunna beviljas. En förutsättning bör dock vara, att de studerande bedöms ha erforderliga förkunskaper i svenska och engelska.

För att undvika en topp i studerandebeleggningsen hösten 1976 bör antalet intagna reduceras vårterminen 1976.

Beläggningsen med studerande vid GIH och utsläppet av behöriga lärare i gymnastik kan regleras utan andra åtgärder än en större intagning första terminen och en mindre andra terminen av den nya utbildningen. Visserligen blir antalet nya behöriga lärare i ämnet lågt under 1977. Relativ balans väntas emellertid komma att råda i fråga om tillgången på lärare i gymnastik under senare delen av 1970-talet. LUK föreslår därför inte några särskilda åtgärder vad gäller intagningen av studerande till institutionerna i idrott. (Se diagram 4.)

Det exakta antalet studerande som bör tas in till den nya utbildningen och omfattningen i detalj av de särskilda åtgärderna under övergångstiden kan beslutas först sedan intagningen till varje utbildningsenhet året före reformens påbörjande är känt.

LUK har i kapitel 21 föreslagit, att vissa institutioner för utbildning i LUK-ämnen ska inrättas på nya orter eller på orter som nu har liknande ämnesutbildning. Detta gäller bildkonst i Göteborg och Kalmar, idrott och musik i Luleåområdet och slöjd i Göteborg, Linköping och Umeå, det sist-

nämnda ämnet genom att utbildningen av de nu skilda slöjdgrenarna samordnas. Vi utgår från att de nya institutionerna inrättas successivt. Därigenom erbjuder sig också en möjlighet att reglera studerandebeläggningen vid de befintliga enheterna.

Inrättandet av nya ämnesinstitutioner möter inte större praktiska svårigheter, då lokaler i flertalet fall redan finns tillgängliga.

I Göteborg, Kalmar och Linköping finns enligt vad LUK under hand erfarit byggnader som kan tas i anspråk för den nya integrerade slöjduitbildningen och för utbildningen i bildkonst. I Umeå torde däremot ytterligare lokaler erfordras och vissa omflyttningar bli nödvändiga för att åstadkomma en institution för integrerad utbildning i slöjd. Dessa lokalförhållanden kan underlätta ett eventuellt successivt upprättande av integrerade slöjdinstitutioner. Den nya institutionen för utbildning i idrott bör som vi framhållit i kapitel 21 inrättas då det ökade behovet av idrottsledare med flera kan överblickas. För att denna institution ska kunna komma till stånd kommer nybyggnation att erfordras.

I ämnet dramatik torde huvudparten av de studerande antingen studera ämnet som en komplettering till annan lärarutbildning eller ha för avsikt att utnyttja studierna i annan yrkesverksamhet än lärarverksamhet. Vi föreslår inte några reglerande åtgärder vad beträffar intagningen av studerande i ämnet.

Det framgår av vad vi framfört i detta avsnitt, att intagningen till studier i kostkonst och bildkonst bör begränsas under den första tiden efter införandet av den nya utbildningen. Detta medför vissa besparingar. När det gäller slöjd (huvudvikt på trä och metall) behöver däremot vissa kostnadskrävande åtgärder vidtas. Eventuella merkostnader kan beräknas bli mycket begränsade.

24.3.3 Åtgärder vid lärarhögskolorna

Vid lärarhögskolorna måste vissa förändringar vidtas. Nya metodikinstitutioner behö-

ver inrättas eller befintliga institutioner utvidgas. Pedagogikinstitutionerna kan behöva förstärkas personalmässigt och nuvarande pedagogiklärare fortbildas med sikte på de nya uppgifter som den reformerade praktisk-pedagogiska utbildningen av ämneslärare medför. Metodiklärarna torde i många fall komma att hämtas från nuvarande enheter för utbildning av LUK-ämneslärare. Även dessa lärare behöver fortbildning både inför uppgiften att svara för enbart metodikutbildning av redan ämnesutbildade lärarkandidater och inför uppgiften att medverka i utbildningen av ämneslärare med mera mångskiftande arbete än de nuvarande ämneslärarna. I den mån nedskärningen av klasslärarutbildningen frigör för ämneslärarutbildning lämpliga metodiklärare i våra ämnen bör även dessa lärare fortbildas inför de nya arbetsuppgifterna.

Förändringarna vid lärarhögskolorna torde knappast behöva ske förrän två år efter det att ämnesutbildningen har påbörjats. För ämnena dramatik samt miljö- och konsumentkonst kan praktisk-pedagogisk utbildning dock i begränsad omfattning behövas erbjudas redan ett år efter det att ämnesutbildningen har påbörjats.

De nödvändiga åtgärderna vid lärarhögskolorna blir av mera omfattande slag endast när det gäller kostkonst och i vissa fall idrott. Genom att antalet studerande i klasslärarutbildningen minskar torde metodikstudierna i de flesta fall kunna byggas upp i anslutning till befintliga metodikinstitutioner. När det gäller skolämnen gymnastik, musik och i viss mån slöjd finns institutioner för klasslärarutbildningen. För dramatik samt barnkonst och hemkonst jämte motsvarande ämnen i gymnasieskolan saknas institutioner. LUK har undersökt möjligheterna vid ett par av de större lärarhögskolorna att utvidga eller nyinrätta metodikinstitutioner för utbildning av LUK-ämneslärare. Det har i dessa fall visat sig möjligt att utan större svårigheter göra detta för alla ämnen utom gymnastik. Genom krympningen av klasslärarutbildningen kan lokaler i de flesta fall ställas till förfogande. Utom ytterligare

lokalyta erfordras materiel och annan utrustning avseende högstadiet och gymnasiestadiet. Denna materiel behöver finnas tillgänglig i full utsträckning först tre år efter reformens påbörjande.

För undervisningsmetodiken i gymnastik torde det bli nödvändigt att anskaffa delvis nya lokaler. För ämnena gymnastik och hemkunskap samt det senare ämnets motsvarighet på gymnasiestadiet kan det på vissa håll också bli nödvändigt att — liksom beträffande de yrkesbetonade ämnena — samverka med det lokala skolväsendet i fråga om lokaler och materiel för delar av metodikutbildningen. LUK förutsätter emellertid att praktisk-pedagogisk utbildning av lärare i våra ämnen för varje enskilt ämne koncentreras till ett fåtal lärarhögskolor på samma sätt som ämnesutbildningen enligt vårt förslag erbjuds endast vid ett urval av de framtida högskoleenheterna. Sedan ämneskombinationerna fördelats mellan lärarhögskolorna, bör erforderliga åtgärder förberedas och genomföras lokalt.

Då förläggningen av praktisk-pedagogisk utbildning i våra ämnen är direkt förknippad med motsvarande utbildning för det andra ämnet i ämneskombinationen, har LUK, som framgår av kapitel 21, avstått från att föreslå lärarhögskoleorter för denna utbildning. För närvarande pågår inom SÖ ett arbete i syfte att fördela den praktisk-pedagogiska utbildningen på ämneslärarlinjen mellan de större lärarhögskolorna på sådant sätt att antalet ämneskombinationer vid varje högskola begränsas. Om detta arbete inte är slutfört, då de första blivande lärarna i LUK-ämne och annat ämne med den nya ämnesutbildningen ska tas in vid lärarhögskola, syns det lämpligt att så långt möjligt anlita befintliga större lärarhögskolor på orter där ämnesutbildning i LUK-ämne erbjuds.

Diagrammen visar, att det första utsläppet av ämnesutbildade från den nya studieorganisationen kan inträffa hösten 1976. Ett antal studerande kan dock i tredje avdelningen ha studerat något av ämnena dramatik och miljö- och konsumentkunskap. Dessa studerande kan lämna högskolan med

fil. kand.-examen våren 1976. Antalet blir sannolikt så lågt att det kan ifrågasättas om utbildning i ämnena bör erbjudas vid lärarhögskolans ämneslärarlinje redan från hösten 1976. LUK finner det svårt att ta ställning till problemet nu. Det bör ske först då man kan överblicka dels antalet utbildningsplatser vid ämneslärarlinjen och det eventuella överskottet på icke antagna behöriga sökande, dels det verkliga antalet fil. kander som önskar lärarutbildning i de båda nämnda ämnena. Tabellen s. 302 bygger på intagning till lärarhögskola våren 1977 av lärarkandidater som i sin ämnesutbildning har LUK-ämne. LUK anser det emellertid naturligt om intagningen uppskjuts till hösten 1977. Vid den tidpunkten har tre terminskullar kunnat lämna högskolan med utbildning i de båda nämnda ämnena. Vidare har två terminskullar kunnat gå ut med ämnesmässig lärarbehörighet i andra LUK-ämnena. Ett antal studerande har kunnat studera på byggnadskurser i sådana ämnen. Ett uppskov enligt ovan medför att utsläppet för 1977/78 koncentreras till vårterminen 1978. (Se tabellen s. 302.)

Genomförandet av våra förslag medför, som framgår av ovanstående, enligt vår bedömning inte behov av tillbyggnad för andra ämnen än gymnastik vid de lärarhögskolor som nu har ämneslärarlinje. Vid projekteringen av redan beslutad nybyggnation i Göteborg och Uppsala har införandet av ämneslärarutbildning i vissa andra LUK-ämnena beaktats.

Vi har också föreslagit inrättande av ämneslärarlinje vid tre lärarhögskolor, som nu inte har sådan utbildning. Inrättandet bör ske successivt. Det är naturligt att början sker med Karlstad, där viss ämneslärarutbildning redan förekommer. Inrättandet av ämneslärarlinjer i Kalmar och Luleå bör samordnas med utbyggnaden av ämnesutbildningen på dessa orter. Med hänsyn till bland annat möjligheterna att bereda metodiklektorerna full tjänstgöring torde det vara lämpligt att inrätta ämneslärarutbildning på en ort i taget hellre än att börja i begränsad omfattning på alla tre orterna och därefter öka kapaciteten på varje ort.

24.3.4 Fastställande av studieplaner

I samband med att de nya ämnesinstitutionerna upprättas i högskolan måste normalstudieplaner för ämnesutbildningen fastställas av UKÄ i samråd med SÖ och bearbetas lokalt för att utmytna i lokala studieplaner som fastställs av utbildningsnämnderna. Ny utbildningsplan för ämneslärarinjen ska fastställas av skolöverstyrelsen i visst samråd med UKÄ.

Vi har presenterat förslag till normalstudieplan för varje ämnesstudium och underlag för en ny utbildningsplan för ämneslärarinjen. Vi förutsätter att det fortsatta arbetet med bearbetningen av dessa olika planer och anpassningen till lokala förhållanden sker på sådant sätt att nya normalstudieplaner kan fastställas kort efter det att riksdagen fattat beslut om reformen.

24.3.5 Åtgärder beträffande arbetslivserfarenhet, lärarinriktad yrkesförberedelse och lärarpraktik

För att arbetslivserfarenhet som särskilt behörighetskrav snabbt ska kunna förverkligas på tillfredsställande sätt, måste arbetsmarknadsorganisationerna informeras om syftet med detta krav. I regel ska de blivande lärarna genom anställning skaffa sig erforderlig erfarenhet av arbetslivet. Denna anställning bör vara förenad med samma villkor som gäller för andra befattningshavare med motsvarande arbetsuppgifter. Det är alltså inte fråga om studerandepraktik utan om arbete som anställd.

De blivande lärarna ska erhålla sin anställning i samma ordning som andra anställda och kan påräkna samma hjälp från arbetsmarknadsverkets sida som andra arbetssökande. LUK förutsätter att vid intagningen till lärarhögskola under de första terminerna viss bedömning från fall till fall måste ske i fråga om de sökandes arbetslivserfarenhet. Inte minst för dem som har LUK-ämnet som andra ämne i sin fil. kand.-examen torde det bli nödvändigt att medge

vissa undantag. Det är inte säkert att de haft kännedom om kravet på arbetslivserfarenhet för tillträde till lärarhögskola, då de började sina studier vid högskolan. I tider med överskott på arbetssökande kan också särskilda hänsyn behöva tas vid intagningen till lärarhögskola.

Också när det gäller den lärarinriktade yrkesförberedelsen för studerande som börjat sina högre studier, innan LUK-utbildningsreformen påbörjas, blir särskilda åtgärder nödvändiga. De bör om de så önskar få möjlighet att koncentrera denna yrkesförberedelse till tre terminer och sammanlagt sex veckor. En av de båda perioderna med inriktning på den studerandes ämnen bör kunna bortfalla (se vidare kapitel 16.5). Hänsyn till detta måste tas i utbildningen vid lärarhögskolan.

Vi hänvisar i övrigt till avsnitt 24.3.2 och diagrammen över utsläpp av studerande från ämnesutbildningen och trolig tidpunkt för avgång från lärarhögskola. Av dessa diagram framgår, att examinationen av tvåämnesutbildade lärare i LUK-ämnena blir blygsam åren 1977 och 1978. Detta får, när det gäller lärarhögskolorna, konsekvenser för inrättandet av nya eller utvidgning av befintliga metodikinstitutioner.

I och med att nuvarande FPP upphör och ersätts med den av oss föreslagna mera omfattande lärarinriktade yrkesförberedelsen måste de kommunala skolstyrelserna kontaktas och en organisation byggas upp för samverkan högskola — lärarhögskola — kommunalt skolväsende. Kommunerna bör utse lämpliga kontaktpersoner som tar hand om de olika slagen av lärarpraktik, dvs. den lärarinriktade yrkesförberedelsen, första terminens praktik och praktikanttjänstgöringen i ämneslärarutbildningen samt, om detta visar sig ändamålsenligt, även praktiken under klasslärarutbildningen och i förekommande fall praktiken under förskollärarutbildningen. Vi har i kapitel 22 föreslagit att alla uppgifter i samband med administrationen av lärarpraktiken i praktik-kommunerna ska samlas på en person. Detta är naturligt i och med att kommunerna i regel för alla olika slag av lärarutbildning kan samarbeta

med en enda lärarhögskola. Förslaget har emellertid kostnadsberäknats endast vad beträffar ämneslärarutbildningen.

Ett genomförande av vårt förslag om spridning av ämneslärarlinjen (kapitel 21) och koncentration av praktiken till vissa praktikcentra på pendlingsavstånd från de olika lärarhögskoleorterna gör det möjligt för lärarhögskolorna att kontinuerligt samarbeta med en bestämd uppsättning kommuner. Samtidigt får kommunerna möjlighet att samarbeta med en enda lärarhögskola. Detta skapar helt andra och bättre förutsättningar för information till berörda skolledare och kontaktmän än hittills. Det ger också möjlighet till mera omfattande utbildning av handledare. Sådan utbildning förbereds nu av SÖ och kommer beträffande våra ämnen att behandlas av oss i särskilt betänkande.

Den lärarinriktade yrkesförberedelsen ska börja fungera en termin efter reformens påbörjande, dvs. vårterminen 1976. Förberedelser för yrkesförberedelsen måste i begränsad omfattning göras redan innan den nya ämnesutbildningen i LUK-ämnena börjar. Huvudparten av förberedelsearbetet måste emellertid ske vid lärarhögskolorna i kontakt med de olika ämnesinstitutionerna och de kommuner som ska ta emot studerande. Vi har föreslagit (kapitel 22) att biträdande utbildningsledare ska handha uppgiften inom lärarhögskolornas ämneslärarlinje vad beträffar lärarhögskolan, medan som ovan framhållits särskilda kontaktmän bör utses i kommunerna. Båda slagen av befattningshavare bör tillkomma i samband med att reformen påbörjas.

24.3.6 Inrättande av nya tjänster

Nya tjänster ska inrättas dels för lärare och andra befattningshavare i högskolan och lärarhögskolan, dels för lärare i det kommunala skolväsendet.

I kapitel 22 har behandlats de olika slagen av tjänster vid ämnesinstitutionerna. I lärarhögskolan medför våra förslag inte några förändringar vad gäller de slag av tjäns-

ter som behöver inrättas. Däremot behöver ytterligare pedagogik- och metodiklektorstjänster tillkomma. Vi återkommer i avsnitt 24.4 till frågan om övergång från nuvarande tjänster till de nya tjänsterna i högskola och lärarhögskola.

Frågan om inrättande av lärartjänster i LUK-ämne och annat ämne inom det kommunala skolväsendet är i princip löst genom de extra ordinarie tjänster som tillkommit i samband med den provisoriska utbildningen av lärare i musik och annat ämne. Det får förutsättas att ordinarie tjänster konstrueras på liknande sätt. Tjänster i ämneskombinationer vari ingår LUK-ämne bör enligt vår uppfattning inrättas efter mönster av nuvarande adjunktstjänster. Möjlighet att utlysa och tillsätta de nya tjänsterna bör finnas i och med att ämnesutbildningen börjar reformeras. Det torde nämligen finnas ett antal lärare med ettämnesutbildning i LUK-ämne och studier om 40 poäng eller mera i annat ämne. Dessa lärare är behöriga till tvåämnestjänst under förutsättning att de genomgått särskild metodisk fortbildningskurs enligt ämbetskrivelse den 26 april 1972. I det inledande skedet torde emellertid endast ett mindre antal tvåämnestjänster behöva inrättas. Antalet tvåämnesutbildade lärare kan antas bli litet under de första åren. Fyra år efter reformens påbörjande, då den första studerandekullen hunnit genomgå en fullständig lärarutbildning, bör antalet tvåämnestjänster öka. Därefter får en successiv övergång till tvåämnestjänster ske i den takt som tillgången på behöriga sökande medger. Beträffande ledigförklarande av tjänsterna se avsnitt 24.5.

Vi har i kapitel 20 föreslagit en ny typ av lektorstjänster i våra ämnen. Sådana tjänster bör inrättas i viss omfattning i och med att reformeringen av utbildningen påbörjas. Det finns enligt vår uppfattning inte anledning att vänta till dess studerande enligt den nya studieorganisationen hunnit doktorera. Behörigheten för de nya lektorstjänsterna bör emellertid redan från början vara i princip densamma som för andra lektorstjänster. Med hänsyn till att forskarutbildning och doktorandstudier hittills inte

bedrivits direkt i våra ämnen bör de sökandes behörighet till tjänst tills vidare prövas från fall till fall.

24.4 *Åtgärder beträffande lärare m. fl. vid nuvarande enheter för utbildning av lärare i LUK-ämnen*

24.4.1 De nuvarande befattningshavarna

LUK har i kapitel 22 föreslagit tjänster för institutionsföreståndare samt lektorer och adjunkter vid de nya ämnesinstitutionerna. Vi har vidare räknat med att viss handledning ska ges av assistenter. Tills vidare har vi inte föreslagit inrättande av professurer utöver dem som redan finns. Denna fråga bör prövas i särskild ordning med hänsyn till bland annat tillgången på professorskompetenta lärare.

Nuvarande lärare har tjänster av delvis annat slag än de tjänster som enligt våra förslag kommer att finnas i den nya utbildningsorganisationen.

Vid tillsättande av tjänster i en ny studieorganisation är i princip två olika förfaranden möjliga. Det ena sättet är att personer som innehar rektorstjänst eller lärartjänst och besitter både formella och reella meriter för nyinrättade tjänster av samma eller motsvarande slag får möjlighet att anmäla sig till en av dessa. Om de nya tjänsterna är helt annorlunda utformade än de tidigare tjänsterna och det finns många sökande som skulle kunna komma i fråga eller intresset bland närmast motsvarande befintliga befattningshavare är litet får ett annat förfaringsätt tillämpas. I sådana fall brukar ett regelrätt ansökningsförfarande komma till stånd.

Lämpligheten av det ena eller det andra förfarandet kan bedömas först sedan erforderliga förhandlingar genomförts. LUK utgår från att nuvarande befattningshavare med längre tjänstgöring inom lärarutbildningen tillförsäkras bibehållna förmåner på annan tjänst, i de fall de inte kan beredas tjänst i den nya organisationen som lärare vid institutioner för ämnesutbildning eller

vid lärarhögskola. På vilket sätt — genom anmälan eller genom ansökan — de olika befattningshavarna ska beredas ny tjänst måste bli beroende av bland annat dels resultatet av skolöverstyrelsens pågående undersökning om anställningsförhållanden, utbildningsgrad etc. inom nuvarande utbildningsenheter, dels det intresse nuvarande befattningshavare visar för de nya tjänsterna.

I samband med övergången till den nya utbildningen tillkommer ett betydande antal tjänster som är förenade med institutionsföreståndarskap eller funktioner som ledare av en grupp ämnesinstitutioner, institutionsgruppsföreståndare. Sådana tjänster inom ämnesutbildningen tillkommer från reformens början. I de fall då nuvarande utbildningsenheter ger utbildning i endast ett ämne torde det vara naturligt att rektor parallellt med utvecklingen av den äldre utbildningen svarar för uppbyggnaden av den nya ämnesinstitutionen och alltså blir institutionsföreståndare. I de fall då vederbörande inte är intresserad av detta, bör institutionsföreståndartjänsten utlysas.

Vid lärarhögskolorna inrättas tjänster för biträdande utbildningsledare enligt vårt förslag från och med budgetåret 1975/76, medan de nya metodiklektorstjänsterna tillkommer först efter ett år eller senare. Lärare som är intresserade främst av sitt ämnes metodik torde därför under reformens första skede komma att verka inom nuvarande utbildning för att efter några år övergå till lärarhögskola.

Inte endast nuvarande enheter för LUK-ämnesutbildning utan även lärarhögskolornas pedagogik- och vissa metodikinstitutioner berörs av den föreslagna reformen. Samtliga nya tjänster vid lärarhögskolorna bör därför utlysas för ansökan. LUK förutsätter att rektorer och lärare som har intresse för sådana tjänster ska kunna förordnas som biträdande utbildningsledare och som metodiklektorer. I den mån nya pedagogiklektorstjänster behöver inrättas, bör självfallet även på sådana tjänster lärare i nuvarande LUK-utbildning kunna komma i fråga.

Vid seminarium för huslig utbildning

finns nu endast en rektor men tre eller fyra utbildningslinjer. Dessa linjer kommer att omvandlas till ämnesinstitutioner med delvis andra uppgifter än nuvarande linjer. Vårt förslag innebär att ämnena kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap får var sin institutionsföreståndare. En av dessa ska vara institutionsgruppsföreståndare. Antalet institutionsgruppsföreståndare i dessa ämnen blir tre och det sammanlagda antalet institutionsföreståndare sex, institutionsgruppsföreståndarna inräknade. I barn- och ungdomskunskap blir institutionsföreståndarna likaledes tre. Ekonomiföreståndare och dietistutbildningen inordnas i institutionerna för kostkunskap. Även för slöjd har vi föreslagit en föreståndare med samordnande uppgifter. Denna institutionsgruppsföreståndare bör också förestå den ena slöjdgrenen. Dessutom bör finnas en föreståndare för den andra slöjdgrenen. Antalet föreståndare blir sammanlagt sex, av vilka tre institutionsgruppsföreståndare. Den som är rektor bör ha möjlighet att anmäla sitt intresse och utan ansökan förordnas på en av de nya tjänsterna. Därefter blir det nödvändigt att utlysa övriga föreståndartjänster inom de nu nämnda institutionerna för ansökan.

Även vid institutionerna för bildkunskap och idrott har vi föreslagit, att vissa föreståndare ska ges ställning som institutionsgruppsföreståndare. Däremot föreslår vi inte uppdelning av dessa institutioner på grenar med egna föreståndare. I den mån forskarutbildning förläggs till enheten bör professor eller annan forskarutbildad befattningshavare ansvara för denna utbildning. Antalet »institutionsgruppsföreståndare» vid institutioner för bildkunskap och idrott blir högre än antalet nuvarande rektorer vid enheter för motsvarande utbildning. Även här blir det nödvändigt att utlysa de föreståndartjänster som är vakanta sedan rektorer som är aktiva då reformen påbörjas i mån av önskan utan ansökan förordnats på sådan tjänst.

När det gäller lärarna är de formella skillnaderna mellan nuvarande lärartjänster och de tjänster som kommer att finnas vid

de olika högskoleinstitutionerna betydande. Reellt torde nuvarande lärare emellertid besitta erforderliga meriter för att övergå på tjänster av olika slag i den nya organisationen. Viss fortbildning eller vidareutbildning kan emellertid te sig önskvärd eller vara nödvändig (se nedan). En mycket stor del av den nuvarande utbildningen av lärare i LUK-ämnena bestrids av lärare med ordinarie och extra ordinarie tjänster. Dessa lärare är tillförsäkrade anställningstrygghet och ska vid omorganisationen beredas minst likvärdig tjänst eller bibehålla förmåner i annan tjänst.

Det kan bland de nuvarande lärarna vid enheterna för utbildning av lärare i LUK-ämnena finnas sådana som inte är intresserade av att gå över till den nya utbildningsorganisationen. Redan nu finns möjlighet för lärare vid seminarierna för huslig utbildning att med bibehållna löne- och övriga anställningsförmåner ha fyllnadstjänstgöring i det allmänna skolväsendet. Kostnadsökningar av betydelse torde inte behöva uppkomma, om enskilda lärare skulle föredra tjänst i det allmänna skolväsendet framför övergång till den nya studieorganisationen. Liksom beträffande rektorer i det allmänna skolväsendet, som vill övergå till lärartjänst, bör möjlighet ges att utan formell ansökan ange vilken vakant tjänst vederbörande i första hand önskar tillträda.

24.4.2 Fortbildning och vidareutbildning

LUK utgår från att huvudparten av de lärare som nu är verksamma inom utbildningen av lärare i LUK-ämnena ska vara intresserade av att övergå till tjänster inom det nya utbildningssystemet. I det sammanhanget blir det nödvändigt med en viss både fortbildning och vidareutbildning. I mycket stor utsträckning torde behovet av fortbildning vara individuellt. Det måste från fall till fall utvärderas vilket intresse lärarna har för ytterligare utbildning i form av fortbildning eller vidareutbildning. Man måste också från fall till fall pröva vilken ytterligare utbildning som kan vara erforderlig

för att en lärare ska kunna fullgöra de nya uppgifterna. En kartläggning av nuvarande lärares utbildning pågår i den tidigare nämnda undersökning som skolöverstyrelsen håller på att genomföra. Kartläggningen bör leda till att läraren själv, eventuellt i samråd med tillsynsmyndigheten, gör upp en individuell plan för önskad vidareutbildning eller fortbildning.

I viss utsträckning torde vidareutbildningen komma att ske i form av doktorandstudier. Vi förutsätter att doktorandstipendier i sådana fall ställs till förfogande på samma sätt som för andra sådana studier inom filosofisk fakultet. I andra fall kan tjänstledighet med B-avdrag för studier bli aktuell. Jfr kapitel 17.

Vid sidan av den individuella fortbildning och vidareutbildning som LUK förutsätter kommer att bedrivas i anslutning till övergången till det nya utbildningssystemet måste en viss information erbjudas i en allmän fortbildning. Denna fortbildning ska i första hand ge ingående information om den nya studieorganisationen och om nya tjänster såväl inom det högre utbildningsväsendet som i det allmänna skolväsendet. Den ska vidare informera om de olika leden i den nya utbildningsorganisationen samt om innehållet i och syftet med de olika utbildningskomponenter som LUK föreslår.

Utöver en sådan informerande allmän fortbildning, som måste rikta sig till alla lärare inom nuvarande enheter för LUK-ämnesutbildning, måste gruppvis fortbildning anordnas för lärare inom varje ämnesområde. Denna senare fortbildning ska presentera de nya normalstudieplanerna och omfatta en grundlig genomgång av innehållet i planerna förknippad med bearbetning i syfte att framställa underlag för lokala studieplaner.

24.5 Åtgärder beträffande lärare m. fl. i grundskola/gymnasieskola

24.5.1 Information

Nuvarande lärare och vissa andra befattningshavare i grundskola och gymnasieskola

bör få ingående information om den nya studieorganisationen för utbildning av lärare i LUK-ämne och annat ämne.

Den föreslagna reformen berör inte endast LUK-ämneslärarna. Den får konsekvenser för alla ämneslärare genom att nya ämneskombinationer tillkommer och bland annat medför ändrad tjänstefördelning. Reformen kan få konsekvenser också för klasslärarna på mellanstadiet, t. ex. genom att lärare i slöjd och annat ämne kan överta timmar i samband med partiell tjänst för klasslärare eller vid klasslärares tjänstgöring på högstadiet.

Man bör därför ge alla lärare och vissa andra befattningshavare kännedom om konsekvenserna av den nya utbildningen bland annat när det gäller ämneskombinationer, tjänster och tjänstefördelning i skolorna. Lärare i LUK-ämnena och andra ämneslärare bör få tillfälle att i mån av intresse skaffa sig vidareutbildning i LUK-ämne eller annat ämne för att kunna söka och inneha de nya tjänsterna. De bör vidare informeras om möjligheterna att tjänstgöra över skolforms- och stadiegränserna samt om den nya typ av lektorstjänster och därmed förenade funktioner som LUK föreslår. De pedagogiska konsekvenserna av reformen, t. ex. förbättrade förutsättningar för ämnessamverkan över ett brett fält, bör belysas genom regelrätt fortbildning.

Den information som bör ges till alla lärare bör alltså behandla den nya studieorganisationen, innehållet i och syftet med de nya studieplanerna samt konsekvenserna av reformen i fråga om tjänster, pedagogiska utvecklingsmöjligheter m. m. I samband med reformen bör också ett lokalt arbete komma till stånd i syfte att bygga upp en närmare samverkan mellan LUK-ämnena och andra ämnena.

24.5.2 Fortbildning och vidareutbildning

LUK-ämneslärarna måste genom allmän fortbildning få en mera ingående kunskap om reformen. De ska lära känna studieorganisationen och gången i den nya utbild-

ningen med de olika komponenter som ingår i denna. De bör alltså få en fortbildning av samma art som vi i avsnitt 24.4.2 föreslagit för lärarna i nuvarande utbildning av LUK-ämneslärare. Vidare måste nu verk samma LUK-ämneslärare ämnesvis få fortbildning om innehållet i de nya normalstudieplanerna. I anslutning härtill bör fortbildning rörande enskilda moment i den nya utbildningen erbjudas, så att lärarna får möjlighet att i mån av behov komplettera sin utbildning på enskilda punkter.

LUK-ämneslärarna måste liksom andra ämneslärare erbjudas möjlighet till vidareutbildning, om de önskar skaffa sig behörighet för de nya två- eller treämnestjänsterna. Det bör ligga i skolväsendets intresse att såväl nuvarande ettämneslärare som andra ämneslärare skaffar sig sådan behörighet. Genom särskilt beslut bör studierna såsom vi framhållit i kapitel 17.5 kunna bedrivas under tjänstledighet.

Den föreslagna reformen avses medföra både pedagogiska och organisatoriska fördelar för det allmänna skolväsendet. Verkningsarna av reformen bör därför påskyndas. Tillfällig brist på lärare i ett ämne får inte hindra detta. Det är naturligt att resurser för vidareutbildning under tjänstledighet med B-avdrag ställs till förfogande för LUK-ämneslärare som vill skaffa sig behörighet för tvåämnestjänst och för andra ämneslärare som vill vidareutbilda sig i LUK-ämne. LUK:s lärarenkät visar att intresset för vidareutbildning av detta slag är stort bland LUK-ämneslärarna. LUK:s dimensioneringsförslag bygger emellertid på en försiktig uppskattning av antalet B-lediga LUK-ämneslärare per år. Omfattningen torde komma att bli mycket olika i de olika ämnena. Några större restriktioner i fråga om beviljande av tjänstledighet har hittills inte brukat förekomma när det har gällt ansökan om B-ledighet för studier. Då skolstyrelsen beviljat tjänstledighet, har länskolnämnden i regel medgivit B-avdrag. Endast beträffande nuvarande LUK-ämneslärare har avslag förekommit i större omfattning, bland annat på grund av att anvisningar saknats om hur gällande bestä-

melser om beviljande av tjänstledighet för studier med B-avdrag ska tillämpas beträffande dessa lärare (jfr kapitel 17). Sådana anvisningar bör utfärdas i samband med reformeringen av lärarutbildningen i LUK-ämnena och inträttandet av nya tjänster.

24.5.3 Meritvärdering och tillsättning av nya tjänster

Vi har i avsnitt 24.3 framhållit, att nya tjänster för lärare i LUK-ämne och annat ämne bör inrättas i takt med att lärare utbildas enligt den nya studieordningen. Under lång tid kan antalet ettämneslärare antas vara högre än antalet två- eller treämneslärare med ämneskombination vari ingår LUK-ämne. När ordinarie och icke ordinarie tjänster ledigförklaras, är det nödvändigt att det sker på sådant sätt att tjänsterna står öppna för behöriga sökande med olika slag av utbildning. Under en förhållandevis lång övergångstid bör tjänster i LUK-ämne därför ledigförklaras som ettämnes-tjänst alternativt tjänst i viss ämneskombination med LUK-ämne. I större skolor torde det inte möta svårigheter att göra sådana alternativa ledigförklaranden. I mindre skolor, där tjänsteunderlaget i LUK-ämne inte räcker till hel tjänst, kan icke ordinarie tjänst ledigförklaras som halvtidstjänst i LUK-ämne alternativt heltidstjänst i ämneskombination med LUK-ämne och annat/andra ämnen. Behöriga till de nya tvåämnestjänsterna bör vara dels lärare med tidigare utbildning i LUK-ämnet och erforderlig meritring i det andra ämnet, dels lärare med den nya tvåämnesutbildningen.

Vi har föreslagit att ett begränsat antal lektorstjänster ska inrättas i varje LUK-ämne. Vid tillsättning av sådana tjänster bör de sökandes behörighet bli föremål för prövning från fall till fall. Formellt bör uppställas krav på doktorsgrad eller motsvarande utbildning. I det enskilda fallet får bedömas i vad mån den sökandes utbildning kan anses motsvara doktorsgrad.

Det är angeläget att skolöverstyrelsen

snarast utarbetar anvisningar för meritvärdering som gör det möjligt att på ett rättvisande sätt jämföra sökande med äldre och nyare utbildning. Sådana jämförelser kan behöva göras under en lång tid. Anvisningar om jämförande meritvärdering blir därför ett mycket viktigt instrument i tillsättningen av tjänster på vårt område.

24.6 Övriga åtgärder

24.6.1 Det allmänna skolväsendet

Det framgår av vad vi sagt ovan att vi finner det nödvändigt att ge utförlig information till olika lärargrupper och till andra befattningshavare i skolan om den nya studieorganisationen och konsekvenserna i olika avseenden av den föreslagna reformen. Den får inte uppfattas som en reform som berör endast vissa lärargrupper.

Väsentligt är att de lokala skolmyndigheterna på ett tidigt stadium blir informerade. De har ansvar för att elever och anställda, lärare såväl som andra, får kännedom om åtgärder, fortbildning m. m. i samband med reformen.

Den information som ska ges till eleverna i det allmänna skolväsendet och till de vuxenstudierande är av delvis annat slag än den som ges skolmyndigheterna och den som ges lärarna. De förstnämnda behöver främst få kännedom om förkunskapskrav, utbildningslinjer och olika yrkesvalsmöjligheter i anslutning till genomförda ämnesstudier. När eleverna ska välja ämnen vid övergången från grundskola till gymnasieskola bör de och deras föräldrar orienteras om de förkunskapskrav som kommer att gälla för tillträde till studier i LUK-ämnena. Informationen bör ta sikte på att klargöra hur man kan välja linje och ämnen för att skaffa sig den särskilda behörigheten. Den bör också framhålla möjligheterna att på andra vägar än respektive normalvägar genom gymnasieskolan inhämta denna särskilda behörighet. Motsvarande information bör ges när eleverna lämnar gymnasieskolan och står i be-

grepp att eventuellt gå över till högskolan. Många av dem som har sådana planer kan behöva komplettera sin underbyggnad med ett eller flera ämnen. De nödvändiga kompletteringsstudierna bör erbjudas inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen. Det torde i många kommuner behöva anordnas vuxenstudier i ämnen i vilka undervisning tidigare inte varit vanlig, t. ex. musik, dramatik och slöjd eller vissa yrkesbetonade ämnen från yrkesinriktade linjer som är relevanta för LUK-ämnesstudier. Också personer som redan är engagerade i gymnasiala vuxenstudier eller planerar att börja sådana studier bör ges information motsvarande den som ges till ungdomar när de lämnar gymnasieskolan.

24.6.2 Högskolan

Både studerande, lärare och andra befattningshavare i högskolan och lärarhögskolan måste informeras om den nya utbildningen och förändringarna i studiegången. Studerande i högskolan måste få kännedom om de nya utbildningsmöjligheter som öppnar sig i och med att LUK-ämnesutbildning inlemmas i högskolan. Också de som redan börjat bedriva högre studier kan behöva komplettera sin underbyggnad för att studera ett LUK-ämne. De måste få anvisning om hur detta kan ske.

I samband med att den nya studieorganisationen börjar tillämpas, måste den lärarinriktade yrkesförberedelsen organiseras och kunna träda i funktion. De nya kraven på lärarinriktad yrkesförberedelse och på arbetslivserfarenhet som särskilda behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje måste meddelas alla studerande vid filosofisk fakultet. En mera ingående information måste ges till de studerande som uttalar intresse för lärarbanan. Denna information måste ges i god tid innan den lärarinriktade yrkesförberedelsen anordnas för första gången. Att så sker är väsentligt också för lärarna vid de olika ämnesinstitutionerna. När studierna organiseras för ett nytt år, måste hänsyn tas till att tvåveckors-

perioder av lärarinriktad yrkesförberedelse under terminstid ska infogas i studiegången. På så sätt berörs såväl studerande som föreståndare och andra befattningshavare vid de olika institutioner som utbildar bland annat blivande lärare för högstadiet och gymnasiet.

När de nya behörighetskraven för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje börjar tillämpas bör, som LUK redan framhållit, en bedömning av de sökande göras från fall till fall. Hänsyn måste tas till när de högre studierna påbörjats. Detta torde medföra att lärarkandidaterna på ämneslärarlinjen under ett kortare inledningsskede har något olika bakgrund när det gäller arbetslivserfarenhet och lärarinriktad yrkesförberedelse. I den mån lärarkandidaterna i större utsträckning än hittills under detta skede behöver delas upp i smågrupper, bör detta kunna ske utan att totalkostnaderna ökar. Antalet studerande på ämneslärarlinjen kommer nämligen under ett par år att minska för att sedan åter öka i och med att blivande lärare i LUK-ämne får sin praktisk-pedagogiska utbildning vid lärarhögskola. Lärarbesättningen kan genom den föreslagna åtgärden ges full tjänst under övergångstiden.

24.6.3 Organiserandet av förberedelserna för övergången

LUK har i avsnitt 24.1 föreslagit, att övergången till den nya utbildningen av lärare i våra ämnen ska påbörjas den 1 juli 1975, dvs. ca två och ett halvt år efter det att vårt huvudbetänkande framlagts. Vi har vidare antagit att lärarhögskolorna kan komma att ta emot studerande på ämneslärarlinjen tidigast hösten 1976 men sannolikt först under 1977. Det bör alltså vara möjligt för berörda tillsynsmyndigheter och styrelser (motsvarande) att i sina petita för budgetåret 1975/76 och följande beräkna medel för den nya utbildningen.

Nuvarande ledning är som vi framhållit ovan uppdelad på flera olika händer. I och med att reformen påbörjas övertas ledning-

en av UKÄ och SÖ och senare av det eventuella gemensamma högskoleverket. En rad frågor som vi berört i det föregående är av den art att handläggningen genom den splittade ledningen antingen försvåras eller riskerar att medföra onödigt dubbelarbete. Detta gäller t.ex. fördelningen mellan de olika institutionerna av platser vid intagningen, samordningen av arbetet med lokala studieplaner, litteraturförteckningar och institutionsutrustning, principer för inrättande av tjänster för det första skedet av den nya utbildningsorganisationen och för fördelningen av de anställdas arbete mellan den nya utbildningen och utbildning av nuvarande slag. Det gäller också fördelningen i detalj av de medel som ansås för den nya utbildningen och samordningen av kontakterna med annan högskoleutbildning på de olika orterna. En genomgång i detalj måste också göras av lokalerna vid befintliga utbildningsenheter för att en översiktlig planering av eventuellt erforderliga omDispositioner och förändringar ska ske samt en tidsplan kunna upprättas för tillkomsten av helt nya utbildningsenheter.

Många av de nämnda frågorna borde handläggas gemensamt. När det gäller andra borde handläggningen samordnas. En sådan gemensam handläggning respektive samordning kan enligt LUK:s uppfattning vara svår att åstadkomma med nuvarande splittade ledning. Det bör övervägas, om inte en särskild organisationskommitté borde få i uppdrag att biträda nuvarande huvudmän vid deras förberedelser för övergången till det nya utbildningssystemet.

25.1 LUK:s förslag i sammandrag

LUK föreslår att utbildningen för lärare i barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, bostads/miljökunskap, dramatik, ergonomi, familjekunskap, formgivning, gymnastik, hemkunskap, konsumentkunskap, kostkunskap, slöjd, teckning samt i delar av ämnen ekonomi, konst och konst- och musikhistoria reformeras med början den 1 juli 1975.

LUK:s förslag till utbildning, behörighet, tjänster m. m. är följande.

1. Genom en sammanlagt fyraårig grundutbildning får lärarna behörighet att inneha tjänst i grundskola och gymnasieskola i ämneskombinationer om i regel två ämnen. Studierna består av tre års ämnesstudier i minst två ämnen samt praktisk-pedagogisk utbildning. Den senare uppdelas på lärarinriktad yrkesförberedelse om sammanlagt åtta veckor parallellt med ämnesstudierna fördelade på fyra perioder om vardera två veckor samt ett års utbildning vid lärarhögskola efter avlagd fil. kand.-examen.
2. Ämnesstudierna i såväl LUK-ämnet som det andra ämnet förläggs till ämnesinstitutioner knutna till den lokala högskoleenheten. Studier i LUK-ämne ska kunna tillgodoräknas i fil. kand.-examen. Den praktisk-pedagogiska utbildningen förläggs huvudsakligen till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Grundutbildningen fullföljs genom systematiskt uppbyggd fortbildning.
3. Som allmän behörighet för tillträde till studierna ska gälla fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan eller motsvarande. Den särskilda behörigheten för tillträde till studier i LUK-ämne ska i princip utgöras av största möjliga kurs i gymnasieskolan i för studierna relevanta ämnen. För tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskolas ämneslärarlinje ska krävas avlagd fil. kand.-examen i minst två ämnen, minst ett års arbetslivserfarenhet från annat område än skolan och genomgång av den lärarinriktade yrkesförberedelsen.
4. Ämnesstudierna byggs upp med studiekurser om 20, 40 eller 60 poäng. Studiekurserna indelas i kurser med varierande poängtal. I samtliga ämnen finns grundkurser och påbyggnadskurser som riktar sig till såväl blivande lärare som studerande med andra yrkesplaner. Grundstudierna ger behörighet att undergå forskarutbildning.
5. För behörighet att inneha tjänst varierar LUK-ämne krävs i flertalet ämnen studiekurser om 60 poäng. I vissa ämnen krävs dock 40 poäng och i några yrkesbetonade ämnen i gymnasieskolan studiekurser om sammanlagt 80 poäng.
6. För lärare i LUK-ämne och annat ämne inrättas tjänster som adjunkt i kommu-

nen. Lektorstjänster i företrädesvis LUK-ämnet inrättas likaså i kommunen. Innehavare av sådan tjänst ska vid sidan av undervisning i samverkan med den regionala forsknings- och utvecklingsenheten svara för ledningen av lokalt forsknings- och utvecklingsarbete i ämnet.

7. Nuvarande seminarier och andra enheter för utbildning av lärare i LUK-ämne ombildas till ämnesinstitutioner knutna till den lokala högskoleenheten. Vissa nya institutioner inrättas och någon enstaka nuvarande LUK-ämnesutbildning avvecklas. Ämneslärarlinje inrättas vid ytterligare tre lärarhögskolor.
8. Genom övergångsbestämmelser tillförsäkras nuvarande ettämneslärare möjligheter att välja mellan att kvarstå i hittillsvarande tjänst eller att skaffa sig behörighet för de nya tjänsterna. Åtgärder vidtas för att trygga tjänste- och anställningsförhållandena för rektorer, lärare och övrig personal vid enheter för utbildning av lärare i LUK-ämne. Fortbildning anordnas för lärare som önskar komplettera sin utbildning med delar av den nya ämnesutbildningen och praktisk-pedagogiska utbildningen.

25.2 Betänkandets indelning

LUK:s huvudbetänkande består av två delar. Del I innehåller förslag till fortsatt reformering av lärarutbildningen. Del II innehåller förslag till studieplaner för ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning.

Del I är indelad i tre underavdelningar. Den första av dessa innehåller redogörelser för LUK:s arbete, för lärarutbildningen i Sverige och några andra länder, för bestämmelser om examensämnen, utbildningslinjer m. m. vid filosofisk fakultet samt för SYO i grundskola, gymnasieskola och högskola. Den andra avdelningen innehåller de allmänna överväganden som utgör bakgrund till LUK:s förslag. Den tredje avdelningen innehåller LUK:s förslag om studieorganisation, ämneskombinationer, förkunskapskrav, intagning, ämnesstudier och praktisk-

pedagogisk utbildning, fortbildning, forskning, tjänster, dimensionering och lokalisering m. m. samt kostnadsberäkningar och övergångsfrågor. I bilagor presenteras utkast till författningsändringar med kommentar.

Del II innehåller dels förslag till normalstudieplaner för ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap, slöjd samt kost och motion, dels förslag till studieplan för praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskolas ämneslärarlinje jämte bilagor med bland annat exempel på studiegång för lärarinriktad yrkesförberedelse.

25.3 Redogörelser

Kapitel 1 — LUK:s arbete

Bakgrund för LUK:s arbete är reformeringen av den obligatoriska skolan och gymnasieskolan samt utbildningen vid filosofisk fakultet och utbildningen av klasslärare och vissa ämneslärare. Enligt direktiven är LUK:s huvuduppgift att avge förslag till ny utbildning av lärare i de ämnen som behandlas i detta betänkande. LUK har tidigare avgett förslag i ett antal andra frågor och ska i ett kommande betänkande lämna förslag om utbildning av lärarutbildare i de ämnen som ingår i vårt uppdrag.

Som underlag för sitt arbete har LUK utfört läroplansanalyser, befattningsanalyser och en kartläggning av tillgången på behöriga lärare i de ämnen vi behandlar samt företagit studieresor inom och utom Sverige.

Kapitel 2 — Lärare och lärarutbildning i Sverige — allmän översikt

Efter en kort översikt av de olika slagen av lärare i Sverige och deras utbildning lämnas relativt detaljerade redogörelser för utbildningen av klasslärare och lärare i »läroämnen» samt möjligheterna till vidareutbildning.

Kapitel 3 — Övningslärarutbildningen i Sverige

Utbildningen av lärare i de ämnen som ingår i LUK:s uppdrag har vuxit fram på

olika sätt. Detta har lett till att den nuvarande utbildningen för de olika ämnena skiljer sig avsevärt både vad beträffar förkunskapskraven och utbildningstidens längd samt omfattningen av den praktisk-pedagogiska utbildningen. Gemensamt för samtliga LUK-ämnesutbildningar är att ämnesstudier och praktisk-pedagogisk utbildning varvas under hela utbildningstiden. Den nuvarande utbildningen består i högre grad än annan lärarutbildning av schemabundna, lärarledda studier. Även bedömning och betygsättning har större likheter med det allmänna skolväsendet än med den högre utbildningen. Utbildningen ger i regel behörighet för ettämnestjänster.

Kapitel 4 — Lärare och lärarutbildning i några andra länder

Som exempel på olika vägar att utbilda lärare, främst lärare i LUK-ämnena, presenteras sådan utbildning i Danmark, Finland, Norge, England, de båda tyska staterna samt USA och Sovjetunionen. Utbildningen av lärare i LUK-ämnena i England, Tyska demokratiska republiken, USA och Sovjetunionen sker till största delen tillsammans med och på samma sätt som annan ämneslärarutbildning i dessa länder. I de nordiska grannländerna och Förbundsrepubliken Tyskland sker den i huvudsak på samma sätt som i Sverige, dvs. till övervägande del i från annan lärarutbildning fristående utbildningsenheter, och ofta med lägre skolunderbyggnad än lärarutbildningen i övrigt.

Kapitel 5 — Ämneskombinationer och utbildningslinjer

Utbildningen vid filosofisk fakultet har länge till stor del varit inriktad på att utbilda lärare för skolans behov vid sidan av att ge grundutbildning för blivande forskare. Under de senaste decennierna har antalet examensämnen mångdubblats och endast ett tjugotal av omkring hundra ämnen vänder sig nu direkt till bland andra blivande lärare.

Under första hälften av 1900-talet fanns

en särskild lärarexamen, filosofisk ämbetsexamen, vilken endast kunde omfatta ämnen som gav behörighet till lärartjänst i realskola och gymnasium. Sedan denna examen försvann fick de studerande genom studiehandledning rekommendationer om lämpliga ämneskombinationer.

Genom 1969 års reformering av utbildningen vid filosofisk fakultet har studierna ordnats i allmänna utbildningslinjer. En del av dessa omfattar ämnen som ger behörighet till lärartjänst. Den studerande kan också utforma särskild utbildningslinje med andra ämnen än dem som ingår i de allmänna utbildningslinjerna.

Stark överensstämmelse har alltid rått mellan ämneskombinationerna i lärartjänst och först ämnen, senare studievägar och numera utbildningslinjer inom filosofisk fakultet.

Kapitel 6 — SYO i grundskola, gymnasieskola och högskola

Hittills har tyngdpunkten i SYO legat i grundskolan. Eleverna får i undervisningen en relativt omfattande studie- och yrkesorientering som kompletteras med studiebesök och praktisk yrkesorientering. Genom beslut 1971 håller studie- och yrkesorienteringen i gymnasieskolan på att förstärkas. Motsvarande utveckling sker även i högskolan. Försök görs med utbyggd SYO i förening med arbetsmarknadsorientering. Ökade medel har under de senaste åren anslagits till verksamheten i högskolan.

25.4 Allmänna överväganden

Kapitel 7 — Bakgrund för den fortsatta reformeringen av lärarutbildningen

Den enskilda elevens allsidiga personliga utveckling är målet för skolans verksamhet. Författningar och läroplaner för det allmänna skolväsendet samt stadga och utbildningsplaner för lärarutbildningen har under den gångna reformperioden allt klarare understrukit detta förhållande. Lärarna i olika

skolformer och på olika linjer måste vara klart medvetna om att målet för de enskilda ämnena ska ses i samband med målet för skolan i dess helhet. De skilda lagen av lärarutbildning måste samordnas och ges gemensam inriktning. Under sin utbildning ska de blivande lärarna få tillfälle att samverka med studerande som utbildar sig för andra stadier och ämnen.

Den breddade och alltmer mångsidiga elevsammansättningen ställer alla lärare inför nya uppgifter när det gäller att organisera elevernas arbete, stimulera deras aktivitet och medverka i deras personliga utveckling.

LUK-ämnena har fått en annan ställning i skolan. Målet för dessa ämnen, ämnesstoff och arbetssätt har förändrats. Föränderlighet har kommit att karakterisera utbildningsväsendet i lika hög grad som det samhälle inom vilket utbildningen verkar. Läraren måste utbildas för att möta förändringarna och medverka i utvecklingen på sitt eget område.

Diskussionen i detta kapitel pekar på att utbildningen av lärare i LUK-ämnen måste läggas om. Denna omläggning blir av olika skäl genomgripande och innebär att såväl grunden för utbildningen som ämnesstudierna och den praktisk-pedagogiska utbildningen berörs. Omläggningen kan emellertid inte stanna enbart vid utbildningen. Även tjänstgöringsvillkoren måste påverkas. De åtgärder som föreslås kan sammanfattas på följande sätt.

De blivande lärarna i LUK-ämnen måste ha samma referensram som andra studerande och övriga lärare i skolan. Den allmänna behörigheten för tillträde till studierna blir då genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan eller motsvarande kunskaper och färdigheter. Stor vikt måste också fästas vid kunskaper om och erfarenhet från olika områden av arbetslivet och samhället i övrigt.

Ämnesstudierna måste få ett innehåll och en organisation som kan ge baskunskaper för olika slag av yrkesverksamhet och samtidigt ge ämnesmässig grundutbildning för läraryrket. Studierna måste också organisera

ras så att studerande som avser att bli lärare får god beredskap inför förändringar i skolans läroplaner.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen måste förstärkas och konkret inriktas i första hand på skolans övergripande mål.

De som ska förmedla ämneskunskaper och praktisk-pedagogisk utbildning måste själva få adekvat förberedelse och fortbildning för sina uppgifter som lärare i olika funktioner inom högskolan.

Resurserna måste fördelas mellan grundutbildning och fortbildning på ett sådant sätt att läraren inte endast har förutsättningar att börja verka som lärare i direkt anslutning till grundutbildningen. Han ska också ha god beredskap inför kommande förändringar och veta att han genom ändamålsenlig fortbildning får hjälp att motsvara de nya krav som kommer att möta i lärarverksamheten som sådan och i de enskilda ämnena.

De ämnesmässiga och praktisk-pedagogiska grundutbildningen måste utformas så att den både ger förberedelse för kommande yrkesverksamhet och kan utgöra grund för forskarutbildning.

Reformering av LUK-ämneslärarnas utbildning leder till att lärartjänsterna måste anpassas till den nya utbildningen. Tjänster måste erbjudas såväl lärare med grundexamen som lärare med forskarutbildning.

Kapitel 8 — Spärrad utbildning

Tillträdet till utbildning av lärare i LUK-ämnena är för närvarande spärrat. Den som genomför studierna har en fullständig lärarutbildning. Studierna ska i framtiden kunna leda till verksamhet inom skilda områden. Den som börjar sina studier i avsikt att bli lärare ska veta att han har möjlighet att fullfölja studierna fram till full lärarbehörighet.

Tillträdet till studier i LUK-ämnena måste även i framtiden av resursskäl vara spärrat. Vi föreslår alltså spärr vid intagningen till samtliga LUK-ämnesstudier. Spärren bör gälla det enskilda LUK-ämnet. Krav ska inte ställas på den studerande att från början bestämma sig för en hel ämneskombination. Inte heller bör av den studerande begäras

att han från början ska vara beredd att inrikta sig just på läraryrket. Valet av yrke bör ske successivt med ledning av erfarenheterna under studietiden. Den som från början avser att bli lärare bör emellertid reellt vara tillförsäkrad möjligheter att fullfölja utbildningen. De studerandes benägenhet att välja andra yrken är okänd. Dimensioneringen av intagningen till studier i LUK-ämnen måste därför till en början bli restriktiv och göras på ett sådant sätt att de studerande som vill bli lärare också kan beredas plats vid lärarhögskola.

Vad beträffar dimensioneringen av kapaciteten inom andra lärarutbildande ämnen vid filosofisk fakultet förutsätter vi att frågan analyseras i annan ordning. Lösningen bör tillsammans med av oss föreslagna åtgärder ge de studerande samma möjligheter att genomföra hela utbildningen som våra förslag gör när det gäller blivande LUK-ämneslärare.

Kapitel 9 — Ettämnesutbildning — flerämnesutbildning

LUK diskuterar skäl som talar för ettämnesutbildning och skäl som talar för flerämnesutbildning. Vi finner att både pedagogiska och organisatoriska skäl talar starkare för utbildning i mer än ett ämne än för bibehållen ettämnesutbildning. Även om läraren undervisar huvudsakligen eller endast i det ena av sina ämnen är utbildning i mer än ett ämne enligt vår uppfattning önskvärd främst av följande skäl. En bredare utbildning är berikande för lärarens personliga utveckling som lärare. Både inställningen till skolans mål och ämnets uppgift i skolan och synen på ämnet och dess utveckling vinner på att läraren har större bredd i sin utbildning. Lärarens möjligheter att samverka med andra lärare ökar. Ämnet kan genom samverkan få större betydelse i skolans samlade verksamhet och i elevernas personliga utveckling. Vidare förbättras lärarens förutsättningar att lära känna eleverna från mer än en sida. Arbetet underlättas för lärare i synnerhet i de obligatoriska ämnena, om de får tillfälle att arbeta med eleverna i mer än ett ämne. Lärarens möjlig-

heter att få jämn sysselsättning säkras i skolan oavsett elevernas tillval och eventuella förändringar i ämnenas tinal, fördelning på årskurser m. m.

LUK föreslår alltså, att studier i ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, dramatik, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap och slöjd regelmässigt ska kombineras med studier i ytterligare något skolämne för studerande som siktar på att skaffa sig behörighet som lärare.

Kravet på kvalitet i utbildningen gör att LUK för flertalet av de ovan uppräknade ämnena vill förorda att de i regel kombineras med endast ett annat skolämne för varje enskild lärare. Endast i undantagsfall bör enligt vår uppfattning tre ämnen läsas inom 120-poängsramen. Studierna i varje ämne måste organiseras på ett sådant sätt att den studerande själv avgör åt vilket ämne han vill ägna sitt huvudintresse. Kraven för lärarbehörighet får inte i förväg binda de studerandes val på denna punkt. Möjligheterna att ägna mera tid åt ett ämne inom en 120-poängsram minskar emellertid ju flera ämnen som för lärarbehörighet i ämnet kräver minst 60 betygspoäng. Om våra förslag vinner anslutning och genomförs ökar antalet sådana ämnen. Möjlighet till fortsatta studier efter grundexamen bör då underlättas t. ex. genom olika former av decentraliserad högre utbildning.

LUK vill inte rekommendera, att ettämnesutbildning erbjuds som ett regelmässigt alternativ till en framtida tvåämnesutbildning. Vi finner heller inte några skäl som talar för att blivande lärare som studerat ett LUK-ämne bör bedömas på annat sätt än andra sökande till lärarhögskola. I den mån en sökande med studier i endast ett LUK-ämne önskar få praktisk-pedagogisk utbildning vid lärarhögskola bör detta ske med stöd av samma undantagsbestämmelse som gäller för andra sökande, vilka inte till alla delar fyller de formella kraven för antagning till lärarhögskolas ämneslärarlinje.

Kapitel 10 — Varvad ämneslärarutbildning
LUK beskriver de olika slagen av varvning, dvs. varvning av ämnesstudier, pedagogik,

metodik och praktik under hela studietiden (varvning med fyra komponenter) och varvning av pedagogik, metodik och praktik i en praktisk-pedagogisk utbildning som följer efter avslutade ämnesstudier (varvning med tre komponenter). Skälen för och emot de olika slagen av varvning vägs mot varandra. Slutsatsen blir att varken nuvarande organisation av utbildningen för lärare i LUK-ämnen eller organisationen av ämneslärarutbildningen i övrigt fyller alla de krav som måste ställas på en ämneslärarutbildning.

Vid prövningen av olika tänkbara studieorganisationer har LUK emellertid stannat för en organisation i huvudsak enligt nuvarande ämneslärarutbildning. Men vi har funnit det angeläget att i den framtida utbildningen infoga och vidareutveckla vissa klart positiva faktorer i nuvarande utbildning av LUK-ämneslärare. Detta gäller främst kontakten redan under ämnesstudierna med det yrke den studerande överväger att välja och möjligheten att genom viss parallellläsning och tillämpningsövningar konkretisera stoffet.

25.5 Förslag

Kapitel 11 — LUK:s förslag till studieorganisation

Mot bakgrund av övervägandena i kapitel 7—10 föreslås den nya utbildningen få följande organisation.

Förkunskapskrav. Den allmänna behörigheten för tillträde till studier i LUK-ämne ska vara fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan eller motsvarande. De särskilda förkunskapskraven definieras som kunskaper motsvarande vad som kan inhämtas i vissa ämnen inom bestämda linjer av gymnasieskolan.

Ämnesutbildning. Utbildningen i LUK-ämnen infogas i högskoleväsendet och förläggs till filosofisk fakultet. Studierna ska kunna tillgodoräknas i fil.kand.-examen.

Studiegång. För den som avser att bli lärare ska studierna omfatta minst två ämnen som kan ge behörighet att undervisa i grund-

skola-gymnasieskola. Ämnena ska studeras efter varandra och omfatta sammanlagt minst 120 studiepoäng (sex terminer), som får tillgodoräknas i fil. kand.-examen. Den praktisk-pedagogiska utbildningen (två terminer) ska i huvudsak ske efter avlagd grundexamen och bli förlagd till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Den sammanlagda studietiden blir alltså fyra år efter gymnasieskolan. Om LUK-ämne ingår i studierna kommer examen i regel att ge behörighet för tvåämneskombination. Studier för lärarbehörighet i LUK-ämnet omfattar i flertalet fall minst två år, dvs. minst hälften av den sammanlagda utbildningstiden.

Successiv yrkesinriktning. Studierna bör bli successivt alltmera direkt yrkesinriktade. Den studerande ska inte behöva ha valt yrke, då han påbörjar sina studier. I en studiegång sammansatt av flera artskilda komponenter — två eller tre olika högskoleämnen och praktisk-pedagogisk utbildning — bör yrkesvalet ske successivt. Den studerande kan börja studierna av intresse för ett ämne och behöver först småningom stanna för ett yrke inom vilket han vill utnyttja sina kunskaper och färdigheter. Han får, bland annat med hjälp av SYO och arbetsmarknadsorientering, söka sig fram till ett yrkesval.

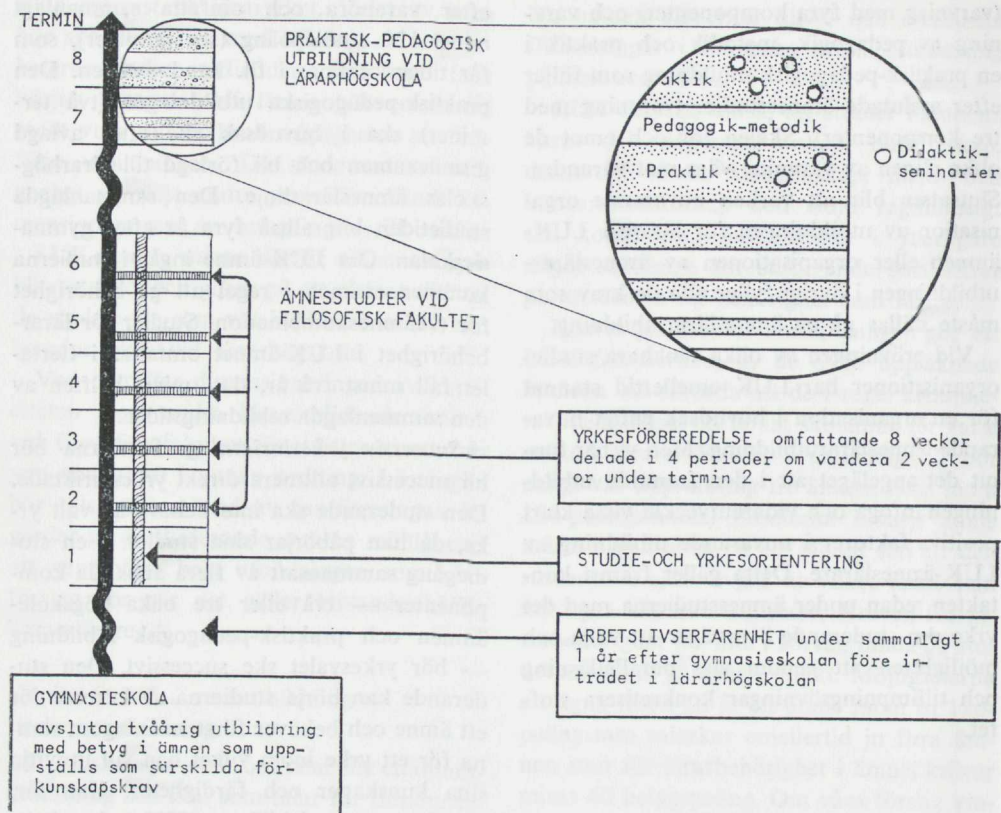
För att underlätta ett successivt val av yrke och bidra till att ge skolan lärare med välgrundad motivering för sitt arbete ska blivande ämneslärare få lärarinriktad yrkesförberedelse parallellt med ämnesstudierna.

Arbetslivserfarenhet. Vidare ska minst ett års erfarenhet av förvärvsarbete efter gymnasieskolan vara särskilt behörighetskrav för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarlinje. Denna erfarenhet kan inhämtas mellan gymnasieskolan och högskolan eller senare före inträdet i lärarhögskolan.

Den studiegång vi föreslår illustreras genom bilden på nästa sida.

De ämnen i högskolan för vilka LUK utformar förslag till ämnesstudier framgår av följande uppräkningslista (se nästa sida) som också anger vilka skolämnen de olika högskoleämnena kan ge behörighet för.

FÖRESLAGEN STUDIEORGANISATION FÖR BLIVANDE ÄMNESLÄRARE

Utbildning i	ger ämnesmässig utbildning för att undervisa i
barn- och ungdomskunskap	barnkunskap barn- och ungdomskunskap familjekunskap
bildkunskap	teckning teckning-estetisk specialisering formgivning konst- och musikhistoria
dramatik	dramatik
idrott	gymnastik ergonomi
kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap	hemkunskap kostkunskap ekonomi
miljö- och konsumentkunskap	bostads/miljökunskap konsumentkunskap
slöjd	slöjd textilkunskap

LUK har utformat sitt förslag med utgångspunkt i nu gällande studieorganisation, dvs. ett system där huvudparten av de studerande i obruten följd genomför studierna fram till grundexamen. Den studiegång vi föreslår kan emellertid också infogas i ett system med återkommande utbildning. Grundutbildningen kan inhämtas i etapper.

Kapitel 12 — Ämneskombinationer och utbildningslinjer

När LUK upprättat sitt förslag till ämneskombinationer har nedanstående faktorer fått påverka valet av ämnen.

1. De studerandes intresse för olika ämnen. Det har ansetts angeläget att söka tillfredsställa skilda intresseinriktningar.

2. Möjligheterna att inordna ämnet i en viss ämnessektor, den språkliga, den humanistiska, den matematisk-naturvetenskapliga. Denna faktor har varit mindre framträdande när det gäller LUK-ämnen än i fråga om flertalet andra ämnen.
3. Möjligheterna att så mycket som möjligt begränsa de särskilda behörighetskraven inom en och samma ämneskombination. Detta har medfört restriktivitet i förslagen.
4. Möjligheterna att genom utbildningen skapa underlag för ämnessamverkan i skolan.
5. Möjligheterna att genom ämneskombinationerna skapa underlag för tjänstgöring över stadiegränserna. Detta har medfört att vi i första hand sökt utforma kombinationer av ämnen som förekommer på två eller flera stadier i grundskola-gymnasieskola. Ett fåtal rena gymnasieskolkombinationer förekommer dock i fråga om ämnen som har brett timunderlag i gymnasieskolan.
6. Möjligheterna att, oavsett skolform, få ett högt timunderlag för tjänst.

Vår strävan har varit att för varje LUK-ämne föreslå ett begränsat antal kombinationer. Vi har emellertid i regel inte ansett oss kunna ange endast ett av de främmande språken i de kombinationer där sådana språk ingår. I fråga om LUK-ämnena som kombineras med bland annat främmande språk blir antalet kombinationer därför relativt högt. Det övervägande antalet av oss föreslagna kombinationer upptar endast två ämnen. Detta sammanhänger med att i flertalet LUK-ämnena studiekurser om sammanlagt 60 poäng krävs för behörighet att inneha lärartjänst i ämnet.

För varje LUK-ämne föreslås en ny utbildningslinje med LUK-ämnet som första ämne. Vidare föreslås vissa utbildningslinjer bli kompletterade med LUK-ämne eller LUK-ämnena i andra avdelningen.

Nedanstående sammanställningar visar våra förslag till ämneskombinationer och nya utbildningslinjer.

Ämneskombinationer

Barn- och ungdomskunskap

Grundskola

1. barnkunskap — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. barnkunskap — religionskunskap
3. barnkunskap — samhällskunskap

Gymnasieskola

1. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — religionskunskap — psykologi
3. barnkunskap/barn- och ungdomskunskap/familjekunskap — samhällskunskap — socialkunskap

Bildkunskap

1. teckning — dramatik
2. teckning — historia
3. teckning — samhällskunskap
4. teckning — slöjd
5. teckning — svenska

Dramatik

1. dramatik — ett eller två av ämnena engelska/franska/tyska
2. dramatik — svenska
3. dramatik — teckning

Idrott

1. gymnastik — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. gymnastik — biologi
3. gymnastik — kemi
4. gymnastik — matematik
5. gymnastik — musik

Kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap

Grundskola

1. hemkunskap — biologi
2. hemkunskap — kemi
3. hemkunskap — matematik
4. hemkunskap — samhällskunskap

Gymnasieskola

1. kostkunskap — biologi¹
2. kostkunskap — kemi
3. kostkunskap — matematik
4. ämnesgruppen bostads/miljökunskap/
konsumentkunskap — samhällskunskap

Musik

1. musik — ett av ämnena engelska/franska/tyska
2. musik — gymnastik
3. musik — historia
4. musik — matematik
5. musik — svenska

Slöjd

Grundskola

1. slöjd — engelska
2. slöjd — fysik
3. slöjd — kemi
4. slöjd — matematik
5. slöjd — teckning

Gymnasieskola

1. slöjd/textilkunskap² — engelska
2. slöjd — fysik
3. slöjd/textilkunskap² — kemi
4. slöjd/textilkunskap² — matematik
5. slöjd — teckning

¹ Förutsätter att 60 poäng i kostkunskap accepteras som förkunskapskrav för tillträde till studier i biologi.

² Förutsätter studier i slöjd om 80 poäng innefattande påbyggnadskurs med inriktning på textilkunskap.

Kapitel 13 — Behörighetskrav för tillträde till studier i LUK-ämnena

Riksdagens beslut våren 1972 om gymnasieskolans kompetensvärde har varit vägledande för utformningen av LUK:s förslag om behörighetskrav för tillträde till studier i LUK-ämnena. Som allmänt behörighetskrav uppställs alltså fullständigt genomgången minst tvåårig linje av gymnasieskolan med kunskaper i svenska och engelska motsvarande två års studier i denna skola.

Vid utformningen av de särskilda behörighetskraven har vi utgått från att kunskaper som kan inhämtas i gymnasieskolan i

Nya utbildningslinjer

Utb.- linje nr	Första ämne	Andra ämne
19	barn- och ungdoms- kunskap 60	a) engelska b) franska c) tyska d) religionskunskap e) samhällskunskap
20	bild- kunskap 60	a) dramatik b) historia c) samhällskunskap d) slöjd e) svenska
21	dramatik 40	a) engelska b) franska c) tyska d) bildkunskap e) svenska
22	idrott 60	a) engelska b) franska c) tyska d) kemi e) matematik f) musik
23	kost- kunskap 40	a) biologi ¹ b) kemi c) matematik d) miljö- och konsument- kunskap e) samhällskunskap
24	musik 60	a) engelska b) franska c) tyska d) historia e) idrott f) matematik g) svenska
25	slöjd 60	a) engelska b) bildkunskap c) kemi d) matematik

¹ Förutsätter att kostkunskap 60 poäng kan anses ge de förkunskaper i kemi som krävs för tillträde till studier i biologi.

princip inte ska meddelas i högskolan. Vi har sökt dra en klar gräns mellan gymnasiala studier och högskolestudier. För varje LUK-ämne i högskolan anges en normalväg i gymnasieskolan, där samtliga särskilda behörighetskrav kan inhämtas. De särskilda behörighetskraven definieras med utgångspunkt i linjer, grenar och kurser i ämnena som förekommer i gymnasieskolan. Detta innebär inte, att endast gymnasieskolan ger behörighet för tillträde till studier i LUK-

Kostkunskap

Särskilda förkunskapskrav:

matematik	2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande
naturkunskap	2-årig social linje tillval inom ramen för 12 vtr eller motsvarande
konsumentkunskap	2-årig konsumtionslinje eller motsvarande
kostkunskap	konsumtionslinje gren K åk 1 och 2 alt i åk 2 gren S produktionsteknik eller motsvarande

Normalväg:

2-årig konsumtionslinje

Miljö- och konsumentkunskap

Särskilda förkunskapskrav:

samhällskunskap	2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande
matematik	2-årigt obligatoriskt tillval eller motsvarande
konsumentkunskap	2-årig konsumtionslinje eller motsvarande
bostads/miljökunskap	2-årig konsumtionslinje gren K eller motsvarande

Normalväg:

2-årig konsumtionslinje

Slöjd

Särskilda förkunskapskrav:

matematik	2-årig social linje eller motsvarande
naturkunskap	2-årig social linje eller motsvarande
teckning	2-årig social linje obligatoriskt tillval eller motsvarande
slöjd	2-årig social linje tillval eller motsvarande

Normalväg:

2-årig social linje

Kapitel 14 — Intagning och urval

Liksom när det gäller behörighetskraven för tillträde till studier i LUK-ämne hänvisar LUK i fråga om intagning och urval till de principer som anges i riksdagsbeslutet om gymnasieskolans kompetensvärde. Vid urval av behöriga sökande ska alltså som urvalsinstrument användas betyg, studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. Vid sidan av det allmänna studielämplighetsprovet bör försöksverksamhet inledas med speciella studielämplighetsprov för studier inom ett visst område, i första hand vid urval bland sökande

de till studier i slöjd och bildkunskap. LUK tar i princip avstånd från inträdesprov och arbetsprov av den art som nu förekommer vid intagningen till teckningsläroinstitutet. Sådana prov kan emellertid utgöra ett kompletterande urvalsinstrument i avvaktan på nyssnämnda speciella studielämplighetsprov.

LUK understryker också vikten av att urvalet bland sökande till studier i LUK-ämnena utformas så att man får en bred information om den studerande. Frågan om intagning och urval av sökande till studier i LUK-ämnena måste emellertid lösas i sam-

band med att hela frågan om intagning och urval till högskolestudier får sin lösning.

Kapitel 15 — Ämnesutbildningens uppbyggnad och innehåll

Som gemensamt mål för studierna i LUK-ämnena uppställs att inom en tidsram som medger studium av i regel ytterligare minst ett skolämne inom en fil. kand.-examen erbjuda utbildning som gör det möjligt för den studerande att efter avslutade studier framgångsrikt undervisa i ämnet i de årskurser av grundskola och gymnasieskola där undervisningen i ämnet handhas av lärare med särskild ämnesutbildning samt praktisk-pedagogisk utbildning.

De principer som varit vägledande för utformningen av våra förslag till ämnesutbildning kan sammanfattas på följande sätt.

1. Utbildning är en ständigt fortgående process, där gränserna mellan förutbildning, grundutbildning och fortbildning kan skifta. Den högre utbildningen är yrkesinriktad.
2. Studierna organiseras så att de väcker intresse för och ger förmåga till kontinuerlig fortbildning som en integrerad del i varje människas yrkesverksamhet.
3. Studierna ska ge både fjärrförberedelse och närförberedelse, dvs. omfatta både en förhållandevis bred basutbildning och en direkt yrkesförberedelse.
4. Studieorganisationen ska ge möjlighet till successiv differentiering och ett sent definitivt yrkesval. Studierna ska alltså utformas så att de kan intressera studerande med skilda preliminära yrkesplaner.
5. Studiegången byggs upp med inslag av »utbytbara studieenheter». Vissa kurser i LUK-ämnena hämtas från andra ämnen. Alternativt kan delar av nya studiekurser i LUK-ämnena infogas i studierna i andra ämnen.
6. Med hänsyn till den begränsade tid som står till förfogande för ämnesstudierna bör en stor del av tiden användas till yrkesinriktade studier, medan den bredare basutbildningen i regel blir kort. Huvudparten av den direkta »närförbe-

redelsen» för läraryrket ges efter ämnesstudierna.

7. Grundstudierna i alla ämnen ska ge möjlighet till viss intressevald specialisering och fördjupning.
8. Färdighetsträningen individualiseras och ger möjlighet till inriktning på olika yrken.
9. Grundstudierna ska ge övning i att lösa enkla uppgifter med tillämpning av vetenskaplig metod.
10. Studierna ska öva de studerande i att skapa kontakt, att uppnå kommunikation. De ska också ge dem förmåga att klart uttrycka sig på svenska.

Till grund för den konkreta utformningen av förslagen till ämnesutbildning har — vid sidan av de principer som redovisats ovan — legat bland annat två olika analyser utförda av LUK, nämligen en läroplansanalys och en befattningsanalys.

Utgångspunkt för ämnesstudiernas uppbyggnad i formellt hänseende har varit nu gällande normalstudieplaner vid filosofisk fakultet. Studieinnehållet i varje ämne har disponerats i studiekurser om sammanlagt 80 poäng utom i dramatik där vi presenterar studiekurser om 60 poäng.

LUK har inte eftersträvat att åstadkomma likformigt uppbyggda förslag. Vi anser det vara väsentligt att de vägledande principerna ges olika tyngd i olika ämnen. Erfarenheterna från studierna i ett ämne kan komma övriga ämnen tillgodo. Den praktiska utprovningen av de olika förslagen kommer att visa i vilken utsträckning de redovisade principerna är hållbara generellt eller i enskilda ämnen.

I regel ger ett ämne i högskolan utbildning för bland andra lärare i ett eller flera ämnen i grundskola-gymnasieskola. Undantag är ämnena kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap. Dessa båda ämnen tillsammans ger utbildning för hemkunskap och ekonomi i grundskolan samt kostkunskap i gymnasieskolan. Ämnet miljö- och konsumentkunskap ensamt ger dessutom utbildning för skolämnena bostads/miljökunskap och konsumentkunskap. Utbildningen för de nämnda skolämnena har alltså i hög-

skolan uppdelats på två huvudområden, det ena inriktat på kostfrågor, det andra på miljö- och konsumentfrågor. I miljö- och konsumentkunskap finns två parallella studiekurser för den första terminens studier. Den ena kursen är en ren grundkurs för fortsatta studier i ämnet. Den andra utgör påbyggnadskurs för studerande som läst bildkunskap eller slöjd.

Utom förslag till normalstudieplaner för högskoleämnena som kan ge utbildning för de skolämnena som ingår i LUK:s uppdrag framläggs också förslag om en studiekurs på 20 poäng i »kost och motion».

I flertalet ämnen föreslås alternativa påbyggnadskurser på 80-poängsnivån. Påbyggnadskurserna ger vid sidan av fortsatta studier i ämnet också tillfälle till viss vetenskaplig metodskolning genom intressevalda specialarbeten. Några påbyggnadskurser har också ett annat syfte, nämligen att ge direkt närförberedelse för vissa yrken eller arbetsuppgifter.

Förslagen till normalstudieplaner avses — sedan de fastställts — kunna ligga till grund för de lokala studieplanerna. LUK förutsätter att planerna blir föremål för kontinuerlig utvärdering och bearbetning. Vetenskapliga rön och praktiska erfarenheter bör fortlöpande få påverka studieplanernas innehåll och utformning.

Förslagen till normalstudieplaner omfattar för varje högskoleämne nedanstående studiekurser (grundkurser och påbyggnadskurser).

Barn- och ungdomskunskap	poäng
Grundkurs A 1 i barn- och ungdomskunskap	20
Grundkurs B 1 i barn- och ungdomskunskap	20
Grundkurs C 1 i barn- och ungdomskunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i barn- och ungdomskunskap med psykologisk inriktning	20
Påbyggnadskurs D 2 i barn- och ungdomskunskap med sociologisk inriktning	20

Bildkunskap	poäng
Grundkurs A 1 i bildkunskap	20
Grundkurs B 1 i bildkunskap	20
Grundkurs C 1 i bildkunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i bildkunskap med inriktning på film och TV	20
Påbyggnadskurs D 2 i bildkunskap med inriktning på visualisering	20
Påbyggnadskurs D 3 i bildkunskap med inriktning på konstavetenskap	20

Dramatik	poäng
Grundkurs A 1 i dramatik	20
Grundkurs B 1 i dramatik	20
Påbyggnadskurs C 1 i dramatik	20

Idrott	poäng
Grundkurs AC 1 i idrott	60
Påbyggnadskurs D 1 i idrott med inriktning på idrottsledarutbildning	20
Påbyggnadskurs D 2 i idrott med inriktning på specialgymnastik	20
Påbyggnadskurs D 3 i idrott med inriktning på ergonomi	20
Påbyggnadskurs D 4 i idrott med inriktning på rytmik	20
Påbyggnadskurs D 5 i idrott med inriktning på rytmik och dans	20
Påbyggnadskurs D 6 i idrott med inriktning på fysiologi	20
Påbyggnadskurs D 7 i idrott med inriktning på kinesiologi	20
Påbyggnadskurs D 8 i idrott med inriktning på idrottspsykologi	20

Kostkunskap	poäng
Grundkurs AB 1 i kostkunskap	40
Påbyggnadskurs C 1 i kostkunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i kostkunskap	20

Miljö- och konsumentkunskap	poäng
Grundkurs A 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Grundkurs A 2 i miljö- och konsumentkunskap	20
Grundkurs B 1 i miljö- och konsumentkunskap	20

Påbyggnadskurs C 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Påbyggnadskurs D 1 i miljö- och konsumentkunskap	20
Påbyggnadskurs D 2 i miljö- och konsumentkunskap med inriktning på arbetsmiljö och arbetsteknik	20
Slöjd	poäng
Grundkurs A 1 i slöjd	20
Grundkurs B 1 i slöjd med huvudvikt på trä	20
Grundkurs B 2 i slöjd med huvudvikt på .sömnad	20
Grundkurs C 1 i slöjd med huvudvikt på metall och kompletterande material	20
Grundkurs C 2 i slöjd med huvudvikt på vävning och kompletterande tekniker	20
Påbyggnadskurs D 1 i slöjd med inriktning på trä och metall	20
Påbyggnadskurs D 2 i slöjd med textil inriktning	20
Påbyggnadskurs D 3 i slöjd med inriktning på textilkunskap	20
Påbyggnadskurs D 4 i slöjd med inriktning på teknik	20
Kost och motion	poäng
Grundkurs A 1 i kost och motion	20

Kapitel 16 — Den praktisk-pedagogiska utbildningen

I likhet med ämnesstudierna fram till grundexamen utgör den praktisk-pedagogiska grundutbildningen endast ett led i en ständigt fortgående utbildningsprocess i vilken fortbildningen är lika väsentlig som grundutbildningen. LUK:s förslag till utformning av den praktisk-pedagogiska grundutbildningen utgår från detta förhållande. Förslaget innebär emellertid en inte oväsentlig utökning av denna grundutbildning för blivande ämneslärare såväl i fråga om omfattningen i dess helhet som i fråga om de lärarledda studierna i pedagogik-metodik.

Grundläggande för utformningen av för-

slaget till studieplan har varit strävan att integrera de tre komponenterna pedagogik-metodik-praktik under hela utbildningen. Därigenom bör målet för skolans verksamhet — den enskilda elevens personliga utveckling — och det enskilda ämnets, den enskilda lärarens uppgift, när det gäller att uppnå målet, kunna belysas klart.

De förstärkningar LUK föreslår i utbildningen utgörs av arbetslivserfarenhet från annat område än skolan, läroinriktad yrkesförberedelse och ökad tid för lärarledda studier. Arbetslivserfarenheten ska omfatta ett år efter gymnasieskolan men före inträdet i lärarhögskolan. Den ska ge de blivande ämneslärarna god erfarenhet av skilda sociala miljöer och gemenskaper. På längre sikt bör enligt LUK:s uppfattning alla blivande lärare ha en tids arbetslivserfarenhet mellan gymnasieskolan och lärarutbildningen. Den läroinriktade yrkesförberedelsen ska ske parallellt med ämnesstudierna. Den ska ge de studerande en uppfattning om skolan som arbetsplats och om de egna förutsättningarna för läraryrket. Den ska på så sätt vara ett hjälpmedel i ett väl genomtänkt yrkesval samtidigt som den utgör en början på den egentliga lärarutbildningen. Den ökade tiden för lärarledda studier i pedagogik-metodik ska medge en mera inträngande behandling av viktiga moment i dessa studier. Kursomfånget föreslås alltså inte öka, endast den tid som anslås till studierna.

För tillträde till studierna vid lärarhögskolan ska enligt LUK:s förslag krävas dels avlagd fil. kand.-examen i minst två ämnen som kan ge behörighet till läroinriktad yrkesförberedelse, dels minst ett års arbetslivserfarenhet från annat område än skolan inhämtad efter avgången från gymnasieskolan.

Den praktisk-pedagogiska grundutbildningen för blivande lärare består av två led. Det första ledet är den läroinriktade yrkesförberedelsen, som ges parallellt med ämnesstudierna. Den omfattar sammanlagt åtta veckor och fördelas med två veckor per termin på fyra av de fem sista terminerna av ämnesstudierna. Yrkesförbere-

delsen förläggs till grundskola-gymnasieskola och består av dels praktik inom skolans olika verksamheter, dels 50 timmar lärarledda studier i pedagogik-metodik. Undervisningen meddelas av lektorer från lärarhögskolan och rektor, lärare m. fl. befattningshavare i praktikskolan. Det andra ledet i den praktisk-pedagogiska utbildningen är ett års studier vid lärarhögskola, uppdelade på 16 veckors studier i pedagogik-metodik och 24 veckors praktik i skolor. De tre komponenterna varvas med varandra under hela studietiden och integreras i behandlingen av de olika momenten i studieplanen. Studierna i pedagogik-metodik har dock större omfattning i början och praktiken under den senare delen av utbildningen. Den lärarledda undervisningen i pedagogik-metodik omfattar 240 timmar under lärarhögskoleåret, sammanlagt i grundutbildningen alltså 290 timmar. Av praktiken fullgörs de sista 16 veckorna som praktikanttjänstgöring. Praktiken föreslås så långt möjligt bli förlagd till ett område inom pendlingsavstånd från lärarhögskolan.

Kapitel 17 — Fortbildning och vidareutbildning

LUK diskuterar olika slag av fortbildning för lärare dels i det dagliga arbetet, dels genom särskilda åtgärder. För lärare i LUK-ämnen är fortbildningsmöjligheterna i regel mindre gynnsamma än för lärare i andra ämnen. En förstärkning av fortbildningen för de förstnämnda lärarna är nödvändig. Även andra än de nu vanliga formerna bör prövas.

Väsentligt är att den första tjänstgöringen efter genomgången grundutbildning utformas som en direkt fortsättning på denna utbildning. Uppgiften att föra in den nyutbildade läraren i skolarbetet åvilar i första hand rektor, studierektor och huvudlärare men även kollegerna i ett lärarlag eller i annan form av samverkan medverkar.

Kontakt mellan grundutbildning och fortbildning är nödvändig och bör ske genom att lärarhögskola och ämnesinstitutioner i högskolan engageras i fortbildningen. Därigenom skapas också förutsättningar för en

växelverkan mellan det allmänna skolväsendet och den högre utbildningen som kan komma hela lärarutbildningen till godo.

Vid övergången till det av LUK föreslagna utbildningssystemet för lärare i LUK-ämnen måste olika slag av kompletterande utbildning erbjudas de nu verksamma ämneslärarna både i det egna ämnet och i andra ämnen.

Studier i LUK-ämne bör kunna ingå i vidareutbildning för mellanstadie-lärare. Studierna bör omfatta studiekurser om det poängtal som krävs för behörighet till lärartjänst i respektive ämne.

Kapitel 18 — Bedömning och betygsättning

Beträffande ämnesutbildningen anser LUK att i huvudsak samma riktlinjer ska gälla vid bedömning och betygsättning i LUK-ämnen som beträffande studier i andra ämnen vid filosofisk fakultet. En viss modifiering av bestämmelserna om bedömning av kurser om två poäng anses emellertid motiverad med hänsyn till LUK-ämnenas speciella karaktär. LUK understryker också vikten av integrerad bedömning eller integrerade prov och gemensamt satta »samlingsbetyg». Vidare föreslås att bestämmelserna i kungörelsen om utbildning vid de filosofiska fakulteterna i avvaktan på en översyn av betygsystemet kompletteras med anvisningar om hur många procent av de studerande som bör tilldelas betygen godkänd och väl godkänd.

I och med att den praktisk-pedagogiska utbildningen för blivande lärare i LUK-ämnen förläggs till lärarhögskolornas ämneslärarlinje finner LUK det naturligt att bedömning och betygsättning sker på samma sätt och efter samma grunder som inom denna linje i övrigt. Vid ämneslärarlinjen ges nu betyg dels i pedagogik, dels i lärarskicklighet. Frågan om betyg i lärarutbildningen är under utredning inom SÖ. LUK understryker att utbildningen i pedagogik-metodik-praktik ska integreras och föreslår därför att SÖ i samband med sin översyn av betygsättningssystemet även tar upp frågan om hur många betyg som ska ges och vilka som ska delta i betygsättningen.

Kapitel 19 — Forskning, forskarutbildning och forskningsanknytning

I fråga om forskningsanknytning, tillträde till forskarutbildning och dimensionering av forskningen förutsätter LUK att samma regler ska gälla för all högre utbildning.

Enligt den av LUK föreslagna utformningen av ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning för blivande lärare i LUK-ämnen får de studerande redan i grundstudierna tillfälle att öva sig i vetenskaplig metod. Studerande som inhämtat studiekurser om 80 poäng i något av ämnena barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, idrott, kostkunskap, miljö- och konsumentkunskap, musik och slöjd eller 60 poäng i dramatik föreslås vara behöriga att antas till forskarutbildning under förutsättning att de utfört ett självständigt arbete av elementär vetenskaplig art. Det ska också finnas möjligheter för personer med hittillsvarande lärarutbildning och i övrigt lämpliga kvalifikationer att genomgå forskarutbildning.

Vid uppbyggandet av forskarutbildning i LUK-ämnena är det nödvändigt att samarbeta med besläktade ämnen och ämnesinstitutioner. LUK anger vissa exempel på samverkansmöjligheter för de olika ämnena.

Vad gäller den undervisningsmetodiska forskningen och forskarutbildningen finner LUK det naturligt att denna sker i samverkan mellan en eller flera ämnesinstitutioner, de pedagogiska institutionerna och det lokala skolväsendet.

Kapitel 20 — Lärartjänst och behörighet

För behörighet till lärartjänst i LUK-ämne och annat ämne ska krävas studiekurser i minst två ämnen om tillsammans 120 poäng, dvs. fil. kand.-examen. Vidare ska krävas examen från lärarhögskolas ämneslärarlinje. Tjänstebestämmningen bör vara adjunkt.

I LUK-ämnet krävs studiekurser om 80 poäng för ämnena kostkunskap och textilkunskap, 60 poäng för ämnena barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, familjekunskap, gymnastik, hemkunskap, musik och teckning samt 40 poäng för ämnena

bostads/miljökunskap, dramatik och konsumentkunskap.

De föreslagna behörighetskraven i olika LUK-ämnen framgår av sammanställningen på nästa sida.

LUK:s förslag till ämnesutbildning och behörighet till lärartjänst innebär i flertalet fall, att samma utbildning krävs i LUK-ämnet oavsett i vilken skolform och på vilket stadium läraren ska undervisa. LUK föreslår att adjunktstjänster i ämneskombination vari LUK-ämne ingår inrättas vid skolväsendet i en kommun och att tjänstgöringen tills vidare förläggs helt eller huvudsakligen till viss skolenhet.

LUK föreslår vidare att en ny typ av lektorstjänst inrättas. Innehavarna av dessa tjänster ska vid sidan av egen undervisning svara för eventuellt lokalt pedagogiskt utvecklingsarbete och sköta kontakterna med den regionala ledningen av forsknings- och utvecklingsarbetet i ämnet eller ämnesgruppen ifråga. Lektorstjänster i LUK-ämne eller ämnesgrupp inrättas vid skolväsendet i kommunen utan att knytas till viss skolform.

Kapitel 21 — Dimensionering och lokalisering

LUK har vid sina ställningstaganden då det gäller dimensioneringen utgått från av SÖ gjorda beräkningar av lärarbehovet i våra ämnen. Eftersom dessa beräkningar bygger på nuvarande förhållanden och alltså avser ettämneslärare i LUK-ämnen har en bedömning gjorts av vilka förändringar av utbildningsbehovet som kan följa av LUK:s förslag. Den största förändringen föranleds av införandet av flerämnestjänster i LUK-ämnena.

SÖ beräknade det årliga utbildningsbehovet för uppnående av balans vid vart och ett av prognosåren 1980, 1985, 1990 och 2000.

LUK anser att utbildningen bör dimensioneras så att man snarast möjligt täcker den lärarbrist, som nu finns i flera LUK-ämnen. Av bland annat organisatoriska och ekonomiska skäl är det emellertid angeläget att undvika kraftiga variationer i intagning-

Sammanfattning av LUK:s förslag till behörighetskrav i LUK-ämne, som ingår i adjunktstjänst i grundskola och/eller gymnasieskola

Studiekurser — poäng

Behörighet i ämnen

20 20 20 20

barn- och ungdomskunskap	barn- och ungdomskunskap	barn- och ungdomskunskap	

barnkunskap i grundskola och gymnasieskola
barn- och ungdomskunskap, familjekunskap i gymnasieskola

bildkunskap	bildkunskap	bildkunskap	

teckning i grundskola och gymnasieskola

dramatik	dramatik		

dramatik i gymnasieskola

idrott	idrott	idrott	

gymnastik i grundskola och gymnasieskola

kostkunskap	kostkunskap	miljö- och konsumentkunskap	

hemkunskap i grundskola

miljö- och konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap		

bostads/miljökunskap, konsumentkunskap i gymnasieskola

kostkunskap	kostkunskap	miljö- och konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap alt kostkunskap

hemkunskap i grundskola samt bostads/miljökunskap, konsumentkunskap alternativt kostkunskap i gymnasieskola

slöjd	slöjd trä- och metall alt textil	slöjd trä- och metall alt textil	

trä- och metallslöjd alternativt textilslöjd i gymnasieskola
slöjd i gymnasieskola

slöjd	slöjd textil	slöjd textil	slöjd med inriktning på textilkunskap

textilslöjd i grundskola
slöjd och textilkunskap i gymnasieskola

en. LUK har därför i förslagen till dimensionering av utbildningen utgått från det beräknade utbildningsbehovet för balans år 1985. I följande sammanställning redovisas förslag till intagning i olika ämnen.

Beräknad intagning

Högskoleämne	Intagning till ämnesutbildning	Intagning till praktisk-pedagogisk utbildning
Barn- och ungdomskunskap	80 ¹	40
Bildkunskap	300	270
Dramatik	300	20
Idrott	300 ²	200
Kostkunskap	350 ³	270
Miljö- och konsumentkunskap	300	
Musik	300	270
Slöjd (sltx, sltm)	350 ⁴	315
S:a		1 385

¹ Inkl. utbildning för andra yrken inom det sociala området, t. ex. socialpedagoger.

² Inkl. utbildning för idrottsledare m. fl.

³ Inkl. utbildning för dietister m. fl.

⁴ Därav 200 i textilslöjd och 150 i trä- och metallslöjd.

LUK har i sina förslag till lokalisering av LUK-ämnesutbildning till andra orter än dem som nu har sådan utbildning låtit främst pedagogiska och utbildningspolitiska lokaliseringssynpunkter vara vägledande. LUK anser att en viss decentralisering av flera skäl är önskvärd men har i regel inte föreslagit avveckling av existerande utbildningsenheter. De orter dit utbildning i LUK-ämnen förläggs bör ha ett visst utbud av utbildning i andra ämnen, som kan förbereda för lärarbanan. I detta utbud bör helst ingå ämnen som kan kombineras med LUK-ämnena. LUK finner det vidare angeläget att de studerande så långt möjligt kan fullfölja hela sin lärarutbildning på samma ort. Utbildning i ämnen som kan leda till lä-

rarbehörighet bör i regel erbjudas på orter som också kan ge praktisk-pedagogisk utbildning.

En sammanfattning av LUK:s förslag beträffande ämnesutbildningens lokalisering lämnas i följande tabell.

Ämnesutbildningens lokalisering enligt LUK:s förslag

Ämne	Ort	Årlig intagning		
Barn- och ungdomskunskap	Malmö	24		
	Umeå	24		
	Uppsala	24		
Bildkunskap	Göteborg	72		
	Kalmar	72		
	Stockholm	144		
Dramatik	Göteborg	} ca 300		
	Lund			
	Stockholm			
	Uppsala			
Idrott	Luleå-området	48		
	Stockholm	120		
	Örebro	120		
Kostkunskap a)	Göteborg	a) 144	b) 144	
	Miljö- och konsumentkunskap b)	Umeå	96	72
	Uppsala	96	72	
Musik	Göteborg	96		
	Luleå-området	48		
	Malmö	72		
	Stockholm	72		
Slöjd	Göteborg	120		
	Linköping	120		
	Umeå	96		

I fråga om den praktisk-pedagogiska utbildningen innebär förslaget en ökning av den årliga intagningen vid lärarhögskolorna med ca 700 lärarkandidater. Denna ökning möjliggör inrättande av ämneslärarlinjer på ytterligare några orter. LUK föreslår att ämneslärarlinjer inrättas vid lärarhögskolorna i Kalmar, Karlstad och Luleå.

Fördelningen av intagningen i olika ämneskombinationer ankommer på den centrala verksmyndigheten och måste göras med hänsyn till årligen reviderade detaljberäk-

ningar av lärarbehov och utbildningsresurser.

Kapitel 22 — Utbildningens ledning, personal m. m.

LUK föreslår att ledningen och förvaltningen vid LUK-ämnenas institutioner i princip ska vara organiserad på samma sätt som vid övriga ämnesinstitutioner vid universitet och högskolor. De uppgifter som enligt nuvarande universitetsstadga åligger prefekt och studierektor läggs enligt LUK:s förslag på en och samma befattningshavare, kallad institutionsföreståndare. Vidare föreslår LUK inrättande av bland annat tio tjänster som studievägledare vid de blivande ämnesinstitutionerna i LUK-ämnena.

I den nya organisationen för ämnesutbildning i LUK-ämnena föreslås två typer av tjänster för undervisande personal, nämligen lektorer och adjunkter. Vid ämnesinstitutionerna föreslås vidare tjänster för forskning och forskarutbildning. Med hänsyn till studerandeantalet bör finnas ca 20 docent- eller forskarassistenttjänster i LUK-ämnena. På längre sikt bör även inrättas professurer i samtliga dessa ämnen.

Lärarhögskolornas ledning föreslås förstärkt genom inrättande av tjänster som biträdande utbildningsledare på ämneslärarlinjen. En av de främsta arbetsuppgifterna för dessa befattningshavare bör vara planering och administration av den lärarinriktade yrkesförberedelsen och praktiken under lärarhögskoleåret.

LUK föreslår att på den kommunala sidan ska finnas en särskild kontaktman som svarar för administrationen av det kommunala skolväsendets uppgifter i fråga om all lärarpraktik. Denna befattningshavare kan vara en lärare med särskilt arvode eller en befattningshavare vid skolförvaltningen.

Kapitel 23 — Kostnader

Den föreslagna reformen av lärarutbildningen i LUK-ämnena beräknas för flertalet ämnen inte medföra några kostnadsökningar. Ett undantag utgör utbildningen av lärare i idrott, vilken utbildning blir dyrare än motsvarande utbildning i dag.

För ämneslärarutbildningen i dess helhet innebär LUK:s förslag en kostnadsökning på ca fyra miljoner kronor.

Kostnaderna för docent- och forskarassistenttjänster i LUK-ämnena beräknas till ca 1,5 miljoner kronor.

Kapitel 24 — Övergång till den nya utbildningen och vissa därmed sammanhängande frågor

En central fråga i samband med övergången till den nya utbildningen är vilka konsekvenser reformen kommer att få för dem som är verksamma inom det berörda området, när reformen börjar genomföras. LUK anser att de rektorer, lärare och andra som är anställda inom seminarier, fackhögskolor och andra enheter för utbildning av lärare i LUK-ämnena så långt möjligt bör få välja om de vill tillträda tjänster inom den nya organisationen eller om de med bibehållna förmåner önskar gå över till tjänster i det allmänna skolväsendet. Nuvarande lärare i grundskola och gymnasieskola kommer enligt LUK:s förslag att erbjudas möjlighet till vidareutbildning, om de önskar skaffa sig behörighet för de nya två- eller tre-ämnestjänsterna. Vidare föreslås att LUK-ämneslärarna genom allmän fortbildning ska få ingående kunskap om reformen och innehållet i den nya utbildningen.

Frågor om inrättande av nya tjänster och villkoren för dessa samt om de anställdas kvarstående i innehavd tjänst respektive övergång på ny tjänst, fortbildning, vidareutbildning m. m. förutsätts bli föremål för förhandlingar.

Särskilda åtgärder bör vidtas för att under en övergångstid reglera studerandebeläggning och/eller årligt utsläpp av färdigutbildade lärare i hemkunskap och motsvarande ämnen i gymnasieskolan, trä- och metallslöjd samt teckning.

Inrättande av nya ämnesinstitutioner och ämneslärarlinjer föreslås ske successivt.

Omfattningen av arbetslivserfarenhet och lärarinriktad yrkesförberedelse måste under en övergångstid bedömas efter särskilda grunder.

I samband med övergången till den nya utbildningen måste information lämnas till organisationer, lärare och andra befattningshavare samt till studerande.

Kontakter måste vidare tas med arbetsmarknadens organisationer, med arbetsmarknadsmyndigheterna och med enskilda kommuner om förverkligandet av vissa förslag som LUK lagt fram.

Reservation

av ledamoten Jan Olof Olsson

Angående frågan om krav på ett års arbetslivserfarenhet för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarinje.

1. Värdet av arbetslivserfarenhet

Utredningens majoritet föreslår som särskilt behörighetskrav till lärarhögskolans ämneslärarinje minst ett års erfarenhet av arbete efter gymnasieskolan. Det främsta syftet med denna arbetslivserfarenhet är att tillförsäkra skolan lärare med en bred samhällelig orientering, tillräckligt goda kunskaper om olika miljöer och arbetsförhållanden och viss egen erfarenhet från olika arbetsplatser. Lärarna ska därigenom få ökade möjligheter att förstå elever med olika bakgrund och levnadsvillkor.

Det torde onekligen för skolväsendet vara en fördel om dess lärare har erfarenhet också från andra arbetsplatser än skolan. Jag kan således dela majoritetens uppfattning om värdet av arbetslivserfarenhet.

2. Utredningens underlag för beslut om krav på ett års arbetslivserfarenhet

Det är dock enligt min uppfattning en mängd mycket komplicerade frågor som måste lösas innan ett krav på ett års arbetslivserfarenhet för tillträde till lärarhögskola kan fastställas.

Utredningens majoritet anger mycket ytligt ett enda problem i detta sammanhang. Man framhåller dessutom, att man inte haft möjlighet att analysera konsekvenserna av sitt eget förslag. Trots detta föreslår man ett genomförande av förslaget.

Om man helt kan bortse från konsekven-

serna av ett förslags genomförande och således ej kan bedöma om det är genomförbart eller ej, kan man självklart föreslå vilka reformer som helst.

Jag finner det märkligt, att en statlig utredning kan behandla en fråga på detta lättvindiga sätt, inte minst med tanke på att utredningen bl. a. har i uppdrag att utreda just behörighetsvillkoren för tillträde till de lärarutbildningar utredningsuppdraget avser.

När förutsättningarna för ett genomförande av förslaget klarlagts och konsekvenserna analyserats, är jag beredd att ta ställning i frågan. Jag anser mig således inte kunna ta ansvar för utredningens förslag avseende arbetslivserfarenhet och reserverar mig därför mot majoritetens beslut att nu föreslå ett krav på ett års arbetslivserfarenhet för tillträde till lärarhögskolas ämneslärarinje.

Jag vill samtidigt något beröra de problem som sammanhänger med ett genomförande av LUK:s förslag ovan och vill därför anföra följande:

3. Problem i samband med ett krav på ett års arbetslivserfarenhet

3.1. Frågan om arbetslivserfarenhet bör lösas gemensamt för hela den eftergymnasiala utbildningen.

LUK:s förslag om krav på arbetslivserfarenhet gäller helt naturligt endast blivande äm-

neslärare, då det är utbildningen för delar av denna yrkeskategori utredningsuppdraget avser. Erfarenhet från olika yrkesområden måste dock kunna hävdas vara värdefullt i första hand för alla lärare men också för samtliga studerande även om det med fog kan hävdas, att just lärare endast har erfarenhet av en arbetsplats, nämligen skolan.

Andra skäl pekar också på nödvändigheten av att en diskussion inte endast begränsas till en studerandekategori. Således söker de studerande oftast olika utbildningar samtidigt. Studerande med skiftande yrkesplaner kommer också i högre grad än förr, att till viss del genomgå samma utbildningsmoment tillsammans. De kommer då i många fall också att sinsemellan konkurrera om platserna. Så föreslås bl. a. för studier i LUK-ämne.

Ett enhetligt urvalssystem för sökande till den högre utbildningen är således väsentligt.

Om erfarenheter av yrkesarbete också bedöms angeläget för andra studerandekategorier än för blivande lärare, måste också de arbetsmarknadsmässiga konsekvenserna beaktas sammantaget för hela det eftergymnasiala utbildningsväsendet.

Frågan om arbetslivserfarenhet måste således enligt min uppfattning av flera skäl behandlas för samtliga högre utbildningar i ett sammanhang. 1968 års Utbildningsutredning (U 68), som har att utarbeta förslag till en övergripande planering av hela den eftergymnasiala utbildningen i Sverige under 1970-talet och som således har bättre förutsättningar än LUK att beakta konsekvenserna av olika reformer inom utbildningsområdet, har enligt vad jag erfarit vid behandlingen om frågan om arbetslivserfarenhet avvisat tanken på obligatorisk arbetslivserfarenhet för tillträde till den högre utbildningen. U 68 väntas framlägga sitt betänkande under våren 1973.

3.2. Arbetsmarknadsproblem

En förutsättning för att ett krav på ett års arbete ska kunna uppställas måste, enligt min uppfattning, vara att samtliga de stude-

rande som avser att bli lärare också verkligen kan beredas arbete. Om denna förutsättning inte kan uppfyllas utestängs annars vissa studerande från högre utbildning. Möjligheten att få arbete blir för den studerande beroende av olika faktorer. Bl. a. kan antalet arbetstillfällen variera starkt mellan olika orter och mellan olika delar av landet. Av rättviseskäl måste det vara ett oeftergivligt krav att samtliga studerande som avser att bli lärare också kan erbjudas arbete under sammanlagt ett års tid.

Enligt min uppfattning är en lösning av denna fråga av central betydelse för ett avgörande om ett krav på erfarenhet av ett års arbete ska uppställas. Jag vill bestämt framhålla, att det inte räcker med att som LUK enbart konstatera att konjunkturnässiga växlingar inte får påverka utredningens principiella uppfattning och därmed lämna problemet.

I denna viktiga fråga konstaterar utredningens majoritet, att »LUK kan inte överblicka de arbetsmarknadsmässiga konsekvenserna av ett generellt krav på obligatorisk arbetslivserfarenhet för tillträde till högre studier. Vi har heller inte haft möjlighet att analysera konsekvenserna av ett sådant krav när det gäller blivande lärare». När LUK:s ledamöter således inte vet om förslaget går att genomföra, framstår det för mig mycket märkligt att man trots detta kan föreslå ett krav på ett års arbetslivserfarenhet.

För att belysa frågans dimension kan nämnas att till höst- och vårintagningarna 1972/73, alltså under ett läsår, sökte 35 000 studerande till någon lärarutbildning. Den sammanlagda intagningen av blivande lärare under motsvarande tid var ca 10 000. Det torde kunna invändas, att vissa av de studerande kan ha sökt till olika lärarutbildningar samtidigt och således medräknats mer än en gång. Det gäller dock olika behörighetsvillkor till de olika lärarutbildningarna, framför allt i fråga om krav på praktik inom yrkesområdet. Detta medför, att ytterst få är behöriga att tas in till mer än en lärarutbildning och söker följaktligen inte heller någon annan. Däremot torde ett antal

studerande söka till samma lärarutbildning vid båda intagningarna som kan äga rum under ett år. Även om man tar hänsyn till nämnda faktorer torde det ändå röra sig om ett mycket litet antal studerande som ska frånräknas de 35 000.

I detta sammanhang måste man också komma ihåg att arbetsgivaren sannolikt endast kommer att erbjuda arbeten för vilka ingen eller endast ringa utbildning krävs, eftersom arbetaren inte förväntas inneha sin anställning annat än under en kort period. Det blir således en mycket begränsad del av arbetsmarknaden som kan komma i fråga för alla de studerande som ska inhämta arbetslivserfarenhet under ett år.

Möjlighet att få tillgodoräkna arbetslivserfarenhet som meritpoäng vid ansökan till all högre utbildning ska enligt riksdagens beslut finnas inom en snar framtid. Möjligheten föreligger redan vid ansökan till vissa utbildningar. Detta medför självfallet att ytterligare ett mycket stort antal studerande kommer att behöva arbetstillfällen. Enbart inom universitetens filosofiska fakulteter räknar man med att antalet nyinskrivna under 1972 överstiger 20 000 studerande (18 834 per den 15.9 1972 enligt SCB). Dessutom tillkommer sökande till ett stort antal andra utbildningar. Redan möjligheten att tillgodoräkna arbetslivserfarenhet utan att uppställa krav på sådan, får således mycket stora konsekvenser för arbetsmarknaden.

För att underlätta genomförandet av reformen ska arbete i tvåmånadersperioder få tillgodoräknas. Härigenom ska således feriearbete sommartid under högskolestudierna kunna tillgodoräknas. Man måste dock väga in det faktum, att ämnesstudierna i läroinriktat ämne genom LUK:s förslag ska spridas över en större del av kalenderåret och att universitetsterminen således kan bli längre än för närvarande. Varje läsår beräknas bli förlängt fyra veckor. Detta medför att två månader kommer att kvarstå av ferietiden, dvs. just den tidslängd som utgör minimum för att erfarenhet av arbete ska få räknas.

Den studerandes arbetstid under läsåret

beräknas motsvara arbetstiden för övriga yrkesarbetare. Rimligen bör också de studerande vara berättigade till någon tids semester. Detta omöjliggörs om en anställning omfattande två månader ska inelas under ferietiden.

Då de studerande som förslaget avser måste börja sina sommaranställningar senare än andra studerande och vara tvungna att sluta sina arbeten tidigare än dessa, torde de dessutom ha svårare att erhålla sommararbeten än övriga.

3.3. Urvalet av sökande till högre utbildning

Frågan om hur urvalet av sökande till högre utbildning ska lösas vill jag inte anöra som något hinder mot ett genomförande av LUK:s förslag avseende arbetslivserfarenhet. Ändringar av behörighetsvillkoren för antagning till högre utbildning som LUK föreslår, eller ändringar av urvalsprinciper för sökande till högre utbildning som kan bli följden av LUK:s förslag får dock vittgående följder, vilka självklart måste beaktas. De urvalsinstrument som man kan räkna med kommer att användas inom de närmaste åren vid intagning av studerande till högre utbildning än betyg, eventuell arbetslivserfarenhet samt studielämplighetsprov. Hur dessa olika urvalsfaktorer kommer att vägas i förhållande till varandra behandlas för närvarande av U 68.

En strävan vid reformering av olika utbildningar är f. n. att i möjligaste mån samordna hela ämnesutbildningen eller delar därav för studerande med skilda yrkesinriktningar. Utbildningen vid filosofisk fakultet är redan i dag anordnad på detta sätt. Även ämnesutbildningen i LUK-ämne kommer att kunna genomgå också av andra än blivande lärare.

För att uppnå studietrygghet för de studerande samt för att säkerställa betonet av utbildade inom olika yrkesområden förutsätts, att vid reformens genomförande en fördelning av de sökande med avseende på dessas yrkesinriktning vid ansökan till ämnesutbildningen måste ske. En sådan upp-

delning av de sökande motiveras också av majoritetens förslag, att de som avser att bli lärare helst före ämnesstudiet, men obligatoriskt före lärarhögskolan, ska arbeta ett år. För övriga studerande om avser att läsa samma ämnesstudium som blivande lärare, gäller inte samma villkor. Om inte en sådan uppdelning sker kan detta få konsekvenser för de olika studerandekategoriernas möjligheter att bli antagna till högskolan. Eftersom LUK anger som önskemål, att de studerande som avser att bli lärare ska arbeta ett år före ämnesstudiet kan denna studerandekategori i regel antas komma att ha högre intagningspoäng på grund av att de fått extra poäng för sitt yrkesarbete. Detta skulle i sin tur kunna leda till, att även studerande med andra yrkesplaner indirekt tvingades att arbeta motsvarande tid om de skulle kunna konkurrera om intagningsplatserna, förutsatt att arbetslivserfarenhet ges ett tillräckligt högt meritvärde. Kravet på arbetslivserfarenhet kan således negativt påverka de studerandes med olika yrkesinriktningar möjligheter att antas till samma ämnesutbildning såvida inte en uppdelning av de sökande med avseende på dessas yrkesinriktning sker vid intagningen till ämnesstudiet.

Vid ansökan till lärarhögskola ska enligt LUK endast arbete mer än ett år tillgodoräknas som meritpoäng. Vid hård konkurrens om intagningsplatserna kommer detta sannolikt att leda till ett indirekt tvång att arbeta under en längre period än ett år. Hur urvalssystemet påverkar den reella längden av yrkesarbete före högskolan för samma studerandekategorier måste således också beaktas.

Av ovanstående framgår, att arbetslivserfarenhet kommer att tillgodoräknas såväl vid ansökan till ämnesstudium som vid ansökan till lärarhögskola. Dessutom kommer arbete att tillgodoräknas som meritpoäng vid ansökan till lärartjänst. Arbetslivserfarenhet kommer således att tillgodoräknas vid sammanlagt tre tillfällen. Frågan om en avvägning mellan arbetslivserfarenhet och övriga urvalsinstrument, så att inte meritvärdet av utfört arbete redan före ämnesstudiet auto-

matiskt ger detta urvalsinstrument större tyngd vid övriga ansökningstillfällen, måste analyseras ytterligare.

3.4. Arten av yrkesarbete som får tillgodoräknas

Majoriteten föreslår, att den obligatoriska arbetslivserfarenheten ska omfatta »andra områden än skolväsendet». Motiveringen härför är, att samtliga studerande redan har erfarenhet av skolan men saknar erfarenhet av andra arbetsmiljöer. Detta är i många fall riktigt.

Det är dock väsentligt att framhålla, att arbete kan användas som ett led i den studerandes yrkesval. Om en studerande efter gymnasieskolan överväger att utbilda sig till ett yrke inom skolväsendet, t. ex. till lärare, men inte känner sig helt säker på sitt yrkesval kan han testa detta genom att vikariera som lärare.

LUK:s förslag innebär, att den studerande ovan således ej får tillgodoräkna denna eventuella erfarenhet av läraryrket vid ansökan till lärarhögskola och vederbörande är ej behörig att antas till lärarhögskola då han endast har erfarenhet av det yrke han ska utbildas till.

Om krav på ett års arbete uppställs, endast för blivande lärare eller för alla studerande, kan man räkna med att de studerande — om ekonomiska och andra faktorer så medger — försöker välja ett arbete inom det yrkesområde som de är mest intresserade av. Om de vid ansökan till högre utbildning vill tillgodoräkna tiden av sitt obligatoriskt utförda arbete blir då en konsekvens av LUK:s resonemang, att de absolut inte ska välja det arbete som de är intresserade av och som de senare helst vill ägna sig åt.

Möjligheten att använda arbete som ett led i den studerandes yrkesval finns således endast kvar om den studerande är beredd att arbeta mer än ett år innan högskolestudierna påbörjas.

Om den studerande inte avser att arbeta inom skolväsendet efter sin utbildning kan

han däremot arbeta inom skolan och få tillgodoräkna detta vid ansökan till högre utbildning. Visar sig då detta yrkesområde intressant och den studerande skiftar yrkesplaner och vill bli lärare, då får han plötsligt inte tillgodoräkna detta arbete utan måste arbeta ytterligare ett år inom annat yrkesområde.

LUK framhåller i sitt förslag att de studerande successivt ska kunna inriktas mot ett yrke och således kunna välja yrke på ett sent stadium i sin utbildning. Kommitténs förslag avseende arbetslivserfarenhet får enligt min uppfattning motsatt effekt! De studerande måste, om de inte räknar med att arbeta flera år före sina högskolestudier, göra sitt yrkesval omedelbart efter gymnasieskolan. De måste då nämligen veta inom vilket yrkesområde de *inte* bör arbeta för att få tillgodoräkna arbetet vid ansökan till högre utbildning.

I det fall den studerande enbart arbetat inom skolväsendet och söker till lärarhögskola, är han som nämnt enligt LUK:s förslag inte berättigad att antas. Vederbörande måste arbeta inom något annat yrkesområde. Samma studerande kan dock bli antagen till annan högre utbildning. Inför valet att arbeta ytterligare ett år eller att direkt antas till en högre utbildning som den studerande sökt i andra hand är risken för ett negativt yrkesval stor. Den studerande kan välja det andra mindre önskvärda yrkesområdet.

Till dessa problem ska man dessutom lägga det faktum, att den studerande enligt majoritetens förslag ingalunda har någon garanti för att han kommer att antas vare sig till ämnesstudium eller lärarhögskola trots att han arbetat ett år. Han kanske i stället måste ägna sig åt ett helt annat yrkesområde.

Om principen om krav på arbetslivserfarenhet betraktas generellt för samtliga högre utbildningar, vilket naturligtvis kan göras, skulle i enlighet med ovanstående resonemang den studerande först tvingas välja rätt arbete — dvs. inom det yrkesområde han senare inte räknar med att arbeta — samt därefter eventuellt konstatera att han inte antas till den tänkta utbildningen på grund

av för hård konkurrens, ett inte ovanligt faktum. Då kan inträffa, att den arbetslivserfarenhet som han inhämtat utom det sökta yrkesområdet, nu i stället kan diskvalificera honom för det yrkesområde han måste välja i andra hand! Principer som leder till sådana konsekvenser förefaller mig helt oacceptabla.

Principen om erfarenhet av arbete utanför det yrkesområde man avser ägna sig åt, kan som nämnts ovan, också motiveras för andra yrkesområden än skolväsendet. Detta skulle då innebära, att t. ex. blivande läkare inte får tillgodoräkna arbete som sjukvårdare/sjuksköterska. Detta vore beklagligt.

Svårigheten att rätt avgränsa de arbeten, som anses ligga inom kommande yrkesområde och alltså inte får tillgodoräknas vid ansökan till högre studier utgör inte heller något hinder mot ett genomförande av LUK:s förslag avseende arbetslivserfarenhet. Det torde som framgått ovan å andra sidan inte vara helt självklart hur en sådan avgränsning ska ske.

Även om jag finner det väsentligt för lärare att känna till andra områden än skolans är LUK:s förslag att arbete endast ska få tillgodoräknas inom andra områden än skolväsendet, av så negativ art att detta måste avvisas. Arbete inom skolans värld bör ge meritpoäng på samma sätt som inom andra yrkesområden. Det kan också framhållas att erfarenhet av skolan som elev, enligt min uppfattning, långt ifrån motsvarar den erfarenhet man erhåller som anställd inom skolväsendet.

Vidare kan anföras att en blivande lärare som redan före utbildningen haft tillfälle att pröva sitt kommande yrke, också vunnit erfarenhet av väsentlig betydelse för hans senare yrkesutövning.

Vad som över huvud taget ska få räknas som arbete eller inte måste också ytterligare preciseras. Vissa problem kan härvidlag uppstå. LUK föreslår exempelvis, att arbete i det egna hemmet inte ska godtas som arbetslivserfarenhet om det inte innebär en form av anställning. Således ska vård av dagbarn kunna räknas som godtagbar yrkesverksamhet, medan vård av egna barn ej

ska räknas. Detta ställningstagande finner jag inkonsekvent.

Det innebär också en skärpning av de regler som redan gäller för vissa studerande som uppnått 25 års ålder och som vårdat eget barn under 5 års tid. För dessa gäller nämligen, att de får tillgodoräkna denna yrkesverksamhet till halva det poängvärde man i övrigt kan erhålla av arbete.

4. Arbetslivserfarenhet på frivillig grund bör ge meritpoäng

Jag har med ovanstående velat belysa några av de problem som är förknippade med ett genomförande av LUK:s förslag om ett års obligatorisk arbetslivserfarenhet för ansökan till lärarhögskola och som utredningens majoritet säger sig »inte haft möjligheter att analysera konsekvenserna av».

En redogörelse för hur de arbetsmarknadsmässiga konsekvenserna av LUK:s förslag ska bemästras, anser jag vara en förutsättning för ett ställningstagande till om LUK:s förslag avseende arbetslivserfarenhet över huvud taget går att genomföra. Andra problem som jag tagit upp till behandling torde inte i sig utgöra ett hinder mot ett genomförande av majoritetens förslag, men förtjänar enligt min uppfattning ändå att belysas för att ge frågan dess rätta dimension.

Jag reserverar mig således mot majoritetens förslag om att ett års arbetslivserfarenhet efter gymnasieskolan ska uppställas som särskilt behörighetskrav för tillräde till lärarhögskolas ämneslärarlinje och förordar i stället tills vidare, att arbetslivserfarenhet på frivillig grund ska kunna ge meritpoäng vid ansökan till all lärarutbildning.

Avslutningsvis vill jag framhålla det angelägna i att de utbildade lärarna utnyttjar — och verkligen ges tjänstledighet så att de kan utnyttja — den möjlighet som redan finns (Aktuellt från Skolöverstyrelsen nr 60 1971/72), att under högst sex år skaffa sig erfarenhet från andra yrkesområden med bibehållande av viss meritpoäng.

Särskilt yttrande

av ledamoten Carl Tomas Edam

I kapitel 3 i betänkandet redovisas bl. a. nuvarande inträdeskrav till olika s. k. LUK-utbildningar. För flertalet av dessa erfordras att den sökande ska ha genomgått förutbildningar av olika längd inom respektive ämnesområde, såsom exempelvis minst två terminer för inträde på textillärlinjen och minst tre års utbildning till möbelsnickare jämte ett års utbildning till metallarbetare för att vara behörig sökande till slöjdlärlar-seminariet. Dessa förutbildningar kan erhållas genom praktik eller till viss del genom studier i gymnasieskolan. Studerande som avser att bli teckningslärare genomgår före tillträde till teckningslärlarinstutet en ett-årig kurs vid konstfackskolan (fack VIII).

Man kan sålunda konstatera att betydande anspråk för närvarande ställs på den sökandes kunskaper och färdigheter inom respektive ämnesområde innan ämnesutbildningen kan påbörjas vid lärlarutbildningsanstalterna. Härtill kommer vissa krav om allmän skolunderbyggnad.

Utredningens föreliggande förslag innebär att den framtida ämnesutbildningen ska grundas på genomgången tvåårig linje i gymnasieskolan i enlighet med det av riksdagen 1972 fattade beslutet om ett allmänt behörighetskrav för tillträde till högre studier. I riksdagsbeslutet ingick också att gymnasiala kompletteringsstudier inte skulle äga rum vid högskolan och att en s. k. normalväg genom gymnasieskolan skulle säkerställas för varje eftergymnasial utbildningsväg för

att därigenom tillgodose de särskilda behörighetskrav, vilka bedöms som nödvändiga för eftergymnasiala studier i ett visst ämne.

Efter ingående överväganden, vilka redovisats i kap. 13, har utredningen förordat att som normalväg i vissa fall föreslå tvåårig social linje (för bildkunskap, idrott och slöjd) och i vissa andra tvåårig yrkesinriktad linje (för barn- och ungdomskunskap, kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap). Krav om vissa tillval på respektive linje uppställs i nästan samtliga fall.

Mot bakgrund av gymnasieskolans nuvarande utformning och nämnda riksdagsbeslut, har det visat sig förenat med stora svårigheter att utforma särskilda behörighetskrav för tillträde till ämnesutbildningen. Detta gäller framför allt för slöjd, men även för bildkunskap, då dessa ämnen inte förekommer som karaktärsämnen på någon linje i gymnasieskolan. Även om den normalväg, som utredningen föreslår för tillträde till dessa ämnesutbildningar, i vissa hänseenden innehåller den mest omfattande kursen i gymnasieskolan, blir förutbildningskravet avsevärt lägre jämfört med nuvarande förhållanden. Dessa omständigheter måste uppmärksammas i anslutning till utredningens förslag om en behörighetsgivande ämnesutbildning på lägst 60 poäng i bildkunskap och slöjd, vilket innebär en ytterligare krympning av ämnesstudierna.

Förslaget till ämnesutbildning i slöjd grundas på expertgruppens utlåtande

1971-08-23, varvid man utgått ifrån en termins förutbildning efter genomgången tvåårig gymnasieskola. Justeringar har gjorts i ämnesutbildningen efter nämnda riksdagsbeslut. Vid samma tidpunkt framlade expertgruppen i teckning förslag om en utbildningstid om 80 poäng i bildkonst.

En tidsjämförelse mellan nuvarande utbildning och den av utredningen föreslagna är svår att göra beroende på de betydande förändringar som föreslås. Om man utgår ifrån att den föreslagna ämnesutbildningen i t. ex. slöjd (textil) på 60 poäng motsvarar den nuvarande utbildningen vid textillärlinjen exklusive gymnasiala moment och praktisk-pedagogisk utbildning, ska sålunda obligatoriskt tillval av teckning med två vtr och tillval av slöjd med tre vtr på tvåårig social linje, vilket motsvarar max. 400 timmar, jämföras med en termins yrkeskurs i sömnad med fackteckning jämte antingen en termin vävning med fackteckning eller genomgång av tvåårig konsumtionslinje med textil inriktning. Skillnaden i tidsåtgång är som framgår betydande. Detta gör att man kan ifrågasätta om den målsättning för utbildningen som utredningen uppställt kan uppnås. Förhållandena är jämförbara för tillträde till ämnesutbildning i slöjd (trä- och metall) och bildkonst.

Även om man skulle anse att förändringar i läroplanerna (Lgr 69 och Lgy 70) skulle möjliggöra att en kortare ämnesutbildning kan accepteras, är det min uppfattning att de av utredningen föreslagna särskilda behörighetskraven är otillfredsställande.

Utredningen menar att förkortningen av ämnesstudierna kommer att uppvägas av dels en effektivisering av utbildningen, dels en höjning av det allmänna behörighetskravet, dels ett krav om fullgjord arbetslivserfarenhet och dels en förbättrad praktisk-pedagogisk utbildning.

Jag delar principiellt utredningens uppfattning på dessa punkter. De begränsade särskilda behörighetskraven i bildkonst och slöjd kommer emellertid enligt min uppfattning att innebära en alltför låg utgångsnivå för högskolestudierna jämfört

med andra ämnen, vilket i förening med övriga ändringar i ämnesutbildningen kommer att resultera i en bristande fackutbildning för dessa lärare. Dessutom leder förslaget sannolikt till att riksdagsbeslutet om en gränsdragning mellan gymnasiala och eftergymnasiala studier inte kan upprätthållas.

För att lösa dessa problem anser jag att man bör överväga att i gymnasieskolan införa en estetisk linje i huvudsak enligt yrkesutbildningsberedningens förslag (SOU 1966: 3, 1967: 48). Ytterligare motiv för inrättande av en sådan linje har redovisats bl. a. av yrkesutbildningsberedningen och av konstnärsutbildningsakkunniga (SOU 1970: 66). Inom en sådan linje borde förkunskapsnivån för tillträde till ämnesutbildning i bildkonst och slöjd kunna tillgodose utan att det allmänna behörighetskravet därigenom skulle behöva åsidosättas.

Inom utredningen har man diskuterat att framlägga förslag om att uppställa krav på förkunskaper som kunde inhämtas på olika linjer i gymnasieskolan, t. ex. för ämnesutbildning i slöjd (trä- och metall) från både tvåårig träteknisk och tvåårig verkstadsteknisk linje. Detta har dock inte ansetts möjligt bl. a. med hänsyn till nämnda riksdagsbeslut. Även denna anordning borde prövas vid fastställande av det särskilda behörighetskravet för tillträde till ämnesutbildning i slöjd.

Därest frågan om den särskilda behörigheten inte kan lösas på annat sätt än som föreslagits av utredningen, anser jag att konsekvensen måste bli att högskoleutbildningen i bildkonst och slöjd förlängs till att omfatta 80 poäng för behörighet till tjänst vari ingår ämnena slöjd eller teckning. Detta skulle medföra att behörighet till tjänst i flera av utredningen föreslagna ämneskombinationer inte skulle kunna uppnås inom ramen för en total studietid på 120 poäng. I sin tur skulle detta kunna leda till att sådana ämneskombinationer inte inrättades eller att studietiden finge utökas till 140 poäng.

Enligt min uppfattning måste de särskilda behörighetskraven för tillträde till de av ut-

redningen föreslagna ämnesutbildningarna i bildkonst och slöjd fastställas på en högre nivå än de behörighetskrav som utredningen angivit därest högskoleutbildningen ska kunna genomföras med den av utredningen uppställda målsättningen.

Särskilt yttrande

av experten Gert Z Nordström

LUK:s förslag rörande bildlärarutbildningen (nu: teckningslärarutbildningen) har innehållsmässigt inriktats på en utbildning av lärare till just ett *bildämne*. Detta är enligt min mening mycket bra. Förslaget betonar utbildning i olika bildtekniker och medierformer som foto, film, tv, teckning, målning, skrift/visualisering och tredimensionell form. Likaså teoretiskt inriktade utbildningsmoment som bildhistoria, bildanalys, kommunikationsteori samt miljökunskapsmoment som design, arkitektur och stadsplanering. Därmed har utredningen fastslagit betydelsen av att betrakta bildframställning som ett språk vilket används på de mest skilda sätt i ett modernt industrialiserat samhälle: till att förmedla kunskaper och underhållning, till att ge anvisningar och till att göra reklam, propaganda och reportage. I detta avseende är LUK-förslaget en klar fortsättning på de reformer som sedan 1968 genomförts av studenter och lärare vid teckningslärarinstitutet och som också kommit till uttryck i senaste läroplanen för grundskolan (Lgr 69) i ämnet teckning.

Som expert i LUK och även i egenskap av utbildningsledare vid teckningslärarinstitutet måste jag däremot kritisera förslaget på följande fyra punkter:

- A. Nedskärningen av ämnesstudierna till ca 50 %
- B. Slopandet av varvningen av olika utbildningsmoment
- C. Förändring av rekryteringen

D. Bristen på samordning av bild- och slöjdlärarutbildningarna.

A. Nedskärningen av ämnesstudierna till ca 50 %

Nuvarande teckningslärarutbildning är fyraårig. Den består av tre läsår vid konstfackskolans teckningslärarinstitut och före detta ett förberedande utbildningsår (även detta förlagt till konstfackskolan) som är obligatoriskt på grund av att motsvarande kunskaper inte kan fås på annat håll. Läsåret omfattar 252 dagar vilket motsvarar 36 veckor och timtalet per vecka är respektive 38, 36, 36 och 32 för de fyra åren. LUK-förslaget ämnesutbildning för de blivande lärarna i bild har en behörighetsgräns på 60 poäng (=tre terminer). Det innebär en nedskärning av ämnesutbildningen till hälften av vad den är i dag. Även om nuvarande utbildning kan göras effektivare så är det omöjligt att utbilda en lärare som skall handha *teckning* på högstadiet, *teckning* och *konst- och musikhistoria* på gymnasiet samt *bild och form* på lärarhögskolan med en så radikal nedskärning utan en betänklig kvalitetsförsämring. Den korta utbildningstiden kommer att stressa lärare och studerande i utbildningen. Den komprimerade arbetsbördan omöjliggör skapandet av kritiskt tänkande, kreativa lärare vilket är förutsättningen för att göra den obligatoriska skolan kreativ och levande.

B. Slopandet av varvningen av olika utbildningsmoment

Nuvarande teckningslärarutbildning är en seminarieform, dvs. den varvar ämnesstudier och ämnesmetodik med psykologi/pedagogik och praktisk-pedagogisk utbildning under de tre sista utbildningsåren. LUK-förslaget PUKAS-modell skiljer för det första ämnesstudierna från den praktisk-pedagogiska utbildningen: tidigast efter uppnådda totalt 120 poäng inom minst två ämnen ges tillträde till lärarhögskola där den praktisk-pedagogiska utbildningen sker. För det andra kommer man också att spalta upp ämnesstudierna i enheter som gör att teoretiska moment svårigen kommer att kunna samordnas eller integreras med praktisk-producerande avsnitt som foto, film, teckning, målning etc. En alltför okritisk anpassning till nuvarande ämneslärarutbildning utan hänsyn till de kvaliteter, som finns och skulle kunnat utvecklas i seminarie modellen, kännetecknar tyvärr LUK-förslaget. I seminarie modellen, som nu tillämpas, kan utbildningen helt ta fasta på att de studerande skall bli lärare. LUK-modellen kan emellertid endast marginellt utnyttja yrkesmotivationen hos de studerande eller anpassa sig till deras framtida behov.

C. Förändring av rekryteringen

LUK-förslaget kombinationsmodell kommer att förändra rekryteringen av övningslärarna eftersom ämneskombinationerna kommer att baseras på »lika» villkor. Dvs. ett övningsämne med alla sina olika komponenter som teori, teknik/material, kreativ produktion skall tillmätas samma utbildningstid som ett enbart teoretiskt ämne. Rekryteringen kommer enligt LUK-modellen därför i första hand inte att ske från människor som fördjupat sina kunskaper inom bildningskapande, musicerande, idrott, praktik inom trä och metall osv. och som kan dra in sina speciella ämneserfarenheter i skolan.

Endast om tyngdpunkten i tvåämneskombinationen ligger på övningsämnet (minst 80 av 120 poäng) och speciella fordringar an-

passade till detta ställs för inträde till övningslärarutbildningen kan en förändring av rekryteringen motverkas. LUK drar sig undan det ansvaret och låter vägen bli öppen för den allmänt teoretiskt skolade sökanden att med sina betyg konkurrera ut den som är fördjupad inom ett adekvat yrkes- eller ämnesområde. Så är förhållandet inte i nuvarande teckningslärarutbildning. Där ställs krav på teoretiskt kunnande och ganska stor vikt läggs vid behörighetsbetygens nivå, men kunnigheten i bildskapande tillvaratas dels genom att alla sökande måste lämna arbetsprover, dels genom att utbildningen har tid till att utveckla kreativt bildskapande.

D. Bristen på samordning mellan bild- och slöjdlärarutbildningarna

Kombinationen av ämnena bild och slöjd, som i princip är en intressant kombination och som relativt sett borde ha förutsättningar att bli av kvalitet, har inte blivit ett bra alternativ. För att bli det krävs en långt större samordning av utbildningsmomenten så att besläktade moment skulle reducerats och motsatta moment skulle förtydligats och utvecklats. Som förslagen nu är har speciellt den visuella miljön (design, kläder, arkitektur, stadsplanering, landskapsplanering) missgynnats. I bildlärarutbildningen får man den teoretiska bakgrunden som är nödvändig för att ta hand om dessa viktiga moment men man får inte tid till praktisk och kreativ tillämpning. Inom slöjdlärarutbildningen har man satsat alltför litet på teoretiska moment (bild- och miljöhistoria, kommunikationsteori, miljöanalys) till förmån för traditionella och delvis otidsenliga tekniker för att göra ett för eleven så centralt område som den visuella miljön rättvisa.

Till sist vill jag åberopa en annan statlig utredning som också haft hand om teckningslärarutbildningen nämligen KUS (konstutbildningssakkunniga). KUS avger i sitt betänkande från 1971 tre olika förslag när det gäller utbildningen av teckningslärare.

1. Formhögskola två år plus ämneslärarutbildning i annat ämne ett år plus lärarhögskola ett år.

2. Formhögskola två år plus ytterligare ämnesutbildning i teckning ett år plus lärarhögskola ett år.
3. Formhögskola två år plus ytterligare ämnesutbildning i teckning ett år plus ämneslärarutbildning i annat ämne ett år plus lärarhögskola ett år.

KUS' förslag innebär således också att ämnesstudierna skiljs från lärarutbildningen, men man föreslår ingen radikal nedskärning av utbildningens längd. Tvärtom säger man bl. a. om sitt första förslag: »Det förutsätter en viss revidering av gällande läroplaner eftersom en tvåårig ämnesutbildning i teckning knappast kan bli tillräckligt omfattande. Från de synpunkter KUS företräder, är det andra alternativet (ettämnesutbildning) och det tredje (tvåämnesutbildning) att föredra framför det första.»

Bilaga 1 Utkast till författningsändringar med kommentarer

1 Skolstadgan (1971: 235)	348
1.1 Kapiteltext	348
1.2 Bilaga till skolstadgan. Särskilda behörighetsvillkor för tjänster som lärare	354
1.3 Kommentar till författningsutkast till skolstadgan	361
2 Universitetsstadgan (1964: 461)	364
3 Kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakul- teterna	365
4 Stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna	366
4.1 Kapiteltext	366
4.2 Kommentar till författningsutkast till stadgan för lärar- högskolorna	368
5 Kungörelsen (1967: 450) med provisoriska bestämmelser om tillträde till högre utbildning	369

1.1 *Kapiteltext*

LUK förordar, att lärare anställs vid skolväsendet i kommunen som i detta sammanhang omfattar grundskolan, gymnasieskolan, den kommunala vuxenutbildningen och andra skolformer under skolstyrelsen. Motsvarande bör gälla för landstingens skolor under utbildningsnämnderna. Skälen för denna omläggning redovisas i kommentaren till utkastet till författningsändringar i avsnitt 1.3 i denna bilaga. Till följd härav måste kap 12—16 i skolstadgan omdisponeras och få följande innehåll

Kap 12. Skolledare och biträdande skolledare

Kap 13. Tjänster som lärare

Kap 14. Behörighet för lärare

Kap 15. Lärares tjänstgöring

Kap 16. Huvudlärare. Institutionsföreståndare.

Dessutom förordar LUK att bilaga 1 och 2 till skolstadgan sammanslås till en gemensam bilaga.

Inom LUK har utarbetats fullständiga utkast till skolstadgan 12—16 kap. I förevarande betänkande intas endast de delar därav som direkt avser lärare i LUK-ämnena.

13 kap Tjänster som lärare

Allmänna föreskrifter

1 § Lärare anställs vid skolväsendet i kommunen eller landstingskommunen.

Anställningen avser tjänstgöring i kommunen vid grundskolan, gymnasieskolan och

den kommunala vuxenutbildningen samt vid andra skolformer under förvaltning av skolstyrelsen. Motsvarande gäller för landstingskommun och dess utbildningsnämnd.

Lärartjänst kan avse tjänstgöring huvudsakligen i viss eller vissa skolformer.

2 § Lärare anställs som ordinarie, extra ordinarie eller extra, om ej annat anges särskilt.

Dessutom får lärare anställas som timlärare eller pensionsavgångs lärare.

I stället för anställning som extra ordinarie eller extra får lärare välja anställning som timlärare. Sådant val skall avse helt redovisningsår eller den del av redovisningsåret läraren är anställd vid skolan.

— — —
Ordinarie tjänster

9 § I kommuns och landstingskommuns skolväsende finns följande slag av ordinarie tjänster som lärare.

Tjänster med tjänstgöring huvudsakligen i grundskolan, nämligen

1. för klass på lågstadiet,
2. för klass på mellanstadiet,
3. för specialundervisning i årskurserna 1—6,
4. för specialundervisning i årskurserna 4—9,

5—7. i två eller tre av följande ämnen, nämligen barnkunskap, biologi, engelska, franska, fysik, geografi, gymnastik, hemkunskap, historia, kemi, matematik, musik,

religionskunskap, samhällskunskap, slöjd, svenska, teckning och tyska,
8. i dels fysik eller kemi, dels matematik och teknik.

Tjänster med tjänstgöring både i grundskolan och gymnasieskolan, nämligen

31. i ett, två eller tre av ämnena allmän språkkunskap, barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, biologi, bostads/miljökunskap, dramatik, engelska, familjekunskap, filosofi, franska, fysik, gymnastik, hemkunskap, historia, kemi, konsumentkunskap, kostkunskap, latin, matematik, musik, naturkunskap, psykologi, religionskunskap, samhällskunskap, slöjd, socialkunskap, svenska, teckning, textilkunskap och tyska samt, om skolöverstyrelsen beslutar det för viss tjänst som lärare, finska, grekiska, italienska, portugisiska, ryska och spanska,
32. i ett av ämnena gymnastik, musik och teckning,
33. i ett av ämnena barnkunskap, hemkunskap och slöjd,
34. i hemkunskap och slöjd,
35. i teckning och slöjd.

Tjänster med tjänstgöring huvudsakligen i gymnasieskolan, nämligen

101. i beklädnadsteknik med huvudsaklig inriktning på gren för herrkläder,
- 102—123. lika med nuvarande 103—124,
- 124—134. lika med nuvarande 126—136,
135. i beklädnadsteknik med huvudsaklig inriktning på gren för damkläder,
136. i livsmedelsteknik med huvudsaklig inriktning på gren för storhushåll,
- 137—148. lika med nuvarande 137—148,
151. i ett, två eller tre av ämnena allmän språkkunskap, barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, biologi, bostads/miljökunskap, dramatik, engelska, familjekunskap, filosofi, franska, fysik, gymnastik, historia, kemi, kemi M, B och El, kemi K, konsumentkunskap, kostkunskap, latin, matematik, musik, naturkunskap, psykologi, religionskunskap, samhällskunskap, slöjd, socialkunskap, svenska, teckning, textilkunskap och tyska samt, om skolöverstyrelsen beslutar det för viss tjänst som lärare, fin-

ska, grekiska, italienska, portugisiska, ryska och spanska.

152. lika med nuvarande 155,

153. lika med nuvarande 157,

154. i två eller tre ämnen av vilka ett är ämne enligt 151 och ett är ämne enligt 152 eller 153,

155. lika med nuvarande 154.

156. lika med nuvarande 156,

157. i två eller tre ämnen av vilka ett är ämne enligt 31 och ett är ämne enligt 155 eller 156,

158—166. lika med nuvarande 167—175.

Tjänster med tjänstgöring huvudsakligen i gymnasieskolans specialkurser inom följande ämnesområden, nämligen

167—171. lika med nuvarande 162—166.

10 § De tjänster som avses i 9 § betecknas i denna stadga med tjänstens nummer enligt 9 §.

Utöver tjänster som anges i 9 § kan inrättas ordinarie tjänster som Kungl. Maj:t bestämmer särskilt.

11 § Ämnet slöjd avser huvudsakligen textilslöjd eller huvudsakligen trä- och metallslöjd.

12 § Vid bestämmande av ämnen som skall ingå i tjänst anses följande ämnesgrupper som ett ämne, i den mån de enligt 9 § kan ingå i tjänsten och läraren har föreskriven behörighet, nämligen

1. barnkunskap, barn- och ungdomskunskap samt familjekunskap,
2. bostads/miljökunskap och konsumentkunskap,
3. hemkunskap och kostkunskap,
4. slöjd (textilslöjd) och textilkunskap,
5. företagsekonomi och företagsekonomi Te,
6. kemi M, B och El samt kemi K,
7. elteknik M, elteknik B, och elteknik K,
8. elektronik, elektronik Elk och elektronik Elt samt
9. teknologi på fyraårig linje, teknologi M samt teknologi El och K.

13 § I fråga om barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, bostads/miljökunskap, dramatik, familjekunskap, gymnastik, hem-

kunskap, konsumentkunskap, kostkunskap, musik, slöjd, teckning och textilkunskap gäller följande.

Sådant ämne avser undervisning på de stadier i grundskolan och på de linjer eller i de specialkurser i gymnasieskolan där ämnet förekommer. Ingår ämnet i ämnesgrupp enligt 12 § 1—4 avser undervisningen även övriga ämnen i gruppen, om läraren har föreskriven behörighet.

14 § Huruvida ordinarie tjänst som lärare skall hänföras till 5, 6 eller 7, eller till 158,

1. barnkunskap	samt	engelska, franska, religionskunskap, samhällskunskap eller tyska
2. biologi och kemi	»	fysik, geografi eller matematik
3. engelska och franska	»	geografi, historia, samhällskunskap eller tyska
4. engelska och svenska	»	geografi eller historia
5. engelska och tyska	»	franska, geografi, historia eller samhällskunskap
6. franska och svenska	»	geografi eller historia
7. franska och tyska	»	engelska, geografi, historia eller samhällskunskap
8. fysik och kemi	»	geografi eller matematik
9. fysik och matematik	»	geografi eller kemi
10. gymnastik	»	biologi, engelska, franska, kemi, matematik, musik eller tyska
11. hemkunskap	»	biologi, kemi, matematik eller samhällskunskap
12. historia och religionskunskap	»	geografi eller samhällskunskap
13. historia och samhällskunskap	»	geografi eller religionskunskap
14. historia och svenska	»	geografi
15. kemi och matematik	»	biologi, fysik eller geografi
16. matematik och samhällskunskap	»	geografi
17. musik	»	engelska, franska, historia, matematik, svenska eller tyska
18. religionskunskap och svenska	»	geografi eller historia
19. slöjd	»	engelska, fysik, kemi, matematik eller teckning
20. svenska och tyska	»	geografi eller historia
21. teckning	»	historia, samhällskunskap eller svenska

17 § Ordinarie tjänst som lärare 5 eller 6 får omfatta två ämnen som i 16 § anges i vänstra kolumnen under samma nummer.

Länsskolnämnden får besluta om annan ämneskombination än som anges i 16 §.

1. allmän språkkunskap och latin	samt	engelska, franska eller tyska
2. barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, familjekunskap	»	engelska, franska, religionskunskap, samhällskunskap eller tyska
3. barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, familjekunskap	»	samhällskunskap och socialkunskap
4. barnkunskap, barn- och ungdomskunskap, familjekunskap	»	psykologi och religionskunskap
5. biologi	»	kemi och naturkunskap
6. biologi	»	kemi eller naturkunskap
7. bostads/miljökunskap och konsumentkunskap	»	samhällskunskap
8. dramatik	»	engelska, franska, svenska, teckning eller tyska
9. dramatik	»	två av ämnena engelska, franska och tyska
10. engelska	»	franska, latin eller tyska
11. franska	»	tyska
12. gymnastik	»	biologi, engelska, franska, kemi, matematik, musik eller tyska
13. hemkunskap	»	biologi, kemi, matematik eller samhällskunskap

159 eller 160 bestämmas av vilka behörighetsvillkor som gäller för tjänsten. Tjänsterna 5 och 6 utgör tillsammans en alternativtjänst 5 eller 6. Motsvarande gäller för tjänsterna 158 och 159.

16 § Ordinarie tjänst som lärare enligt något av numren 5—7 avser huvudsakligen ämnen på grundskolans högstadium, om ej annat framgår av 13 § andra stycket. Sådant tjänst omfattar någon av följande ämneskombinationer, nämligen

18 § Ordinarie tjänst som lärare 31 kan omfatta någon av följande ämneskombinationer, nämligen

14. kostkunskap	samt	biologi, kemi eller matematik
15. historia	»	religionskunskap
16. kemi	»	fysik eller naturkunskap
17. latin	»	franska eller tyska
18. matematik	»	fysik eller kemi
19. musik	»	engelska, franska, historia, matematik, svenska eller tyska
20. psykologi	»	socialkunskap
21. psykologi	»	samhällskunskap och socialkunskap
22. samhällskunskap	»	historia, psykologi, socialkunskap eller matematik
23. slöjd	»	engelska, fysik, kemi, matematik eller teckning
24. slöjd och textilkunskap	»	engelska, kemi eller matematik
25. svenska	»	engelska, filosofi, franska, historia, religionskunskap eller tyska
26. teckning	»	historia, samhällskunskap eller svenska

19 § För ordinarie tjänst som lärare 31 gäller att

1. tjänsten kan i första hand avse undervisning på treårig och fyraårig linje av gymnasieskolan utom i fråga om de ämnen som anges i 13 §,
2. tjänsten kan omfatta endast ett av de ämnen, som anges i 18 §,
3. i tjänsten ingår medverkan i pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete i det ämne eller den ämnesgrupp som tjänsten omfattar och som anges i 13 § eller, efter beslut av skolöverstyrelsen, i annat ämne som ingår i tjänsten samt
4. skolöverstyrelsen får besluta att i tjänsten får ingå dels ett ämne som anges i 18 § utom allmän språkkunskap dels ett av ämnena finska, grekiska, italienska, portugisiska, ryska och spanska.

20 § För ordinarie tjänst som lärare 151 gäller att

1. tjänsten kan omfatta någon av de ämneskombinationer som anges i 18 § 1—12 och 14—26,
2. tjänsten kan, om särskilda skäl föreligger, omfatta endast ett av de ämnen som anges i 18 § 1—12 och 14—26 och
3. 19 § 4 äger motsvarande tillämpning.

25 § Om särskilda skäl föreligger, får skolöverstyrelsen besluta, att ordinarie tjänst som lärare enligt något av numren 31 och 151—157 skall omfatta annan ämneskombination av två eller tre ämnen än som

framgår av 18 och 20—24 §§, eller att sådan tjänst om högst två ämnen skall omfatta tre av överstyrelsen bestämda ämnen.

26 § Kan ordinarie tjänst som lärare omfatta ett eller flera alternativa ämnen, bestämmes tjänstens ämne eller ämnen av styrelsen för skolan efter förslag av rektor utom i fall när skolöverstyrelsen eller länskolnämnden beslutat därom.

27 § Beslutas att tjänst skall omfatta mer än ett ämne, får i beslutet föreskrivas att undervisningsskyldigheten skall avse företrädesvis visst ämne. Ingår ämne som anges i 13 § i tjänst som lärare 31 eller 157, skall undervisningsskyldigheten företrädesvis avse detta ämne.

Icke-ordinarie tjänster

28 § I kommuns och landstingskommuns skolväsende finns följande slag av extra ordinarie och extra tjänster som lärare.

Tjänster med tjänstgöring huvudsakligen i grundskolan, nämligen

- 1—8. av samma slag som ordinarie tjänst som lärare med nummer 1—8,
20. maskinskrivning.

Tjänster med tjänstgöring både i grundskolan och gymnasieskolan, nämligen 32—35. av samma slag som ordinarie tjänst som lärare med nummer 32—35,
36. i två av ämnena barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd och teckning i annan kombination än som anges för tjänst som lärare 34 eller 35.

Tjänster med tjänstgöring huvudsakligen i gymnasieskolan, nämligen

101—148, 151—154 och 158—166. av samma slag som ordinarie tjänst som lärare med nummer 101—148, 151—154 och 158—166.

Tjänster med tjänstgöring huvudsakligen i gymnasieskolans specialkurser, nämligen

inom vissa arbetsområden

167—171. av samma slag som ordinarie tjänst som lärare med nummer 167—171,

i ämnen som skolöverstyrelsen bestämmer

172. för utbildning av arbetsterapeuter,

173. för utbildning av fritidspedagoger,

174. för utbildning i ADB-teknik,

175. för utbildning av sjukgymnaster (endast extra tjänster).

29 § De tjänster som avses i 28 § betecknas nedan i denna stadga med tjänstens nummer enligt 28 §.

Bestämmelserna i 11—13 och 15 §§ äger motsvarande tillämpning på extra ordinarie och extra tjänst som lärare.

32 § Extra ordinarie eller extra tjänst som lärare enligt något av numren 5—7 får omfatta ämneskombination som anges i 16 § eller 17 § första stycket. Om särskilda skäl föreligger, får sådan tjänst omfatta annan ämneskombination eller endast ett ämne.

Om särskilda skäl föreligger, får i extra ordinarie eller extra tjänst som lärare enligt något av numren 5—7 ingå ämnet finska i stället för annat ämne som avses i första stycket.

33 § För extra tjänst som lärare 32—36 äger 6 och 7 §§ motsvarande tillämpning. Bestämmelse om kalenderhalvår i 7 § avser därvid termin.

34 § I fråga om extra ordinarie eller extra tjänst som lärare enligt något av numren 34—36 gäller att minst hälften av antalet veckotimmar, dock lägst åtta, skall avse det

ena av tjänstens två ämnen under förutsättning,

dels att extra ordinarie eller extra tjänst som lärare i endast detta ämne tillhör en högre lönegrad än extra ordinarie eller extra tjänst som lärare i endast det andra ämnet,

dels att tjänsten som lärare enligt något av numren 34—36 hänförs till den högre lönegraden.

35 § För extra ordinarie eller extra tjänst som lärare 151 äger 20 § motsvarande tillämpning. Om särskilda skäl föreligger, får sådan tjänst omfatta annan ämneskombination än som avses i 20 §.

I extra ordinarie eller extra tjänst som lärare 151 får ingå ett av ämnena finska, grekiska, italienska, portugisiska, ryska och spanska i stället för ämne som avses i första stycket.

36 § Vilket eller vilka ämnen som skall ingå i extra ordinarie eller extra tjänst som lärare bestämmes av styrelsen för skolan efter förslag av rektor.

37 § Utöver tjänster som anges i 28 § finns

1. särskilda extra ordinarie tjänster som lärare,
2. extra ordinarie bristtjänster som lärare samt
3. andra extra ordinarie tjänster som lärare som Kungl. Maj:t bestämmer.

För tjänster som avses i första stycket meddelar Kungl. Maj:t särskilda bestämmelser.

Överstatförande av tjänst som lärare m. m.

15 kap Lärares tjänstgöring

Allmänna föreskrifter

1 § Lärares tjänstgöring skall tills vidare vara förlagd till viss skolenhet. Om det är lämpligt, kan en del av tjänstgöringen förläggas till annan skolenhet av skolväsendet i den kommun eller landstingskommun där läraren är anställd.

3 § Lärare är skyldig att undervisa i det eller de ämnen som ingår i hans tjänst.

Lärare är skyldig att undervisa även i annat eller andra ämnen eller del av annat ämne, om läraren kan anses ha förutsättningar att meddela sådan undervisning och om det erfordras. Beslut härom fattas av rektor efter samråd med läraren.

Undervisning som lärare fullgör enligt andra stycket inräknas i hans tjänst.

9 § Lärare har rätt att få tjänstgöringsbetyg. För lärare som ej är ordinarie och som under läsåret tjänstgjort högst 60 dagar får i stället utfärdas intyg om tjänstgöringens art och omfattning.

Betyg och intyg som avses i första stycket utfärdas av rektor inom två veckor från det läraren framställt begäran därom.

Särskilda föreskrifter

15 § Innehavare av tjänst som lärare enligt något av numren 5—8 är skyldig att undervisa på mellanstadiet med högst en tredjedel av tjänstens timtal, om rektor efter samråd med läraren beslutar det.

16 § I tjänst som lärare enligt något av numren 5—8 kan inräknas

1. kontaktarbete som erfordras för yrkesorientering enligt de närmare bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar,
 2. särskild undervisning och
 3. med högst en tredjedel av tjänstens timtal handledning av elever i fritt valt arbete.
-

18 § I tjänst som lärare enligt något av numren 31 och 151—166 kan inräknas

1. särskild undervisning och
2. med högst en tredjedel av tjänstens timtal undervisning i ämne eller del av ämne som anges i 13 kap. 9 § 101—148.

Lärare i gymnastik är dessutom skyldig att leda planläggningen och övervakningen av elevernas friluftsverksamhet, om det påfordras.

19 § Innehavare av tjänst som lärare enligt något av numren 32—36 är skyldig att

1. undervisa i ämne som anges i 13 kap. 9 § 32 eller 33 och som ej ingår i tjänsten men i vilket läraren är behörig med sammanlagt högst en tredjedel av tjänstens timtal,

2. undervisa i ämne som anges i 13 kap. 9 § 101—139 eller 141—147, om undervisningen i dessa ämnen ej omfattar flera veckotimmar än undervisningen i det eller de ämnen som ingår i tjänsten och timtalet i sistnämnda ämne eller ämnen är lägst åtta,

3. undervisa i ämne eller ämnen som ingår i tjänsten eller som avses i 1 eller 2 utöver gällande timplaner och andra föreskrifter, om sådan undervisning anordnas vid skolväsendet i kommunen eller landstingskommunen och länskolnämnden medger det,
4. utföra kontaktarbete som erfordras för yrkesorientering enligt de närmare bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar.

Lärare i gymnastik är dessutom skyldig att leda planläggningen och övervakningen av elevernas friluftsverksamhet, om det påfordras.

20 § I tjänst som lärare enligt något av numren 32—36 kan inräknas

1. särskild undervisning,
 2. handledning av elever i fritt valt arbete samt
 3. tjänstgöring som konsulent i grundskolan i ämne som anges i 13 kap. 9 § 32 eller 33, om i tjänsten ingår minst 15 veckotimmars undervisning i tjänstens ämne eller ämnen samt länskolnämnden medger det och bestämmer det antal veckotimmar tjänstgöringen skall anses motsvara.
-

22 § Utöver vad som följer av 3 § eller av bestämmelse ovan i detta kapitel har vissa lärare särskild skyldighet att undervisa i ämne eller ämnen som ej ingår i tjänsten, om rektor prövar en sådan anordning lämplig med hänsyn till skolans behov och lärarens förutsättningar.

Sådan skyldighet avser följande lärare och ämnen, nämligen

Lärare i	Ämne
gymnastik, musik, svenska eller teckning	dramatik
hemkunskap, kostkunskap	ekonomi
biologi, gymnastik eller produktion M	ergonomi
slöjd, teckning eller textilkunskap	formgivning
gymnastik, musik, slöjd, svenska eller teckning	konst
musik eller teckning	konst- och musikhistoria
slöjd	teknik

Om särskilda skäl föreligger, kan skolöverstyrelsen bestämma att skyldighet som avses i första stycket skall gälla även andra lärare och ämnen än som anges i andra stycket.

Undervisning som lärare fullgör enligt andra stycket eller bestämmelse som avses i tredje stycket inräknas i hans tjänst.

Fyllnadstjänstgöring

Organiserandet av tjänster som lärare

38 § I fråga om ämne som anges i 13 kap. 9 § 32 eller 33 får länsskolnämnden föreskriva att

1. undervisning i ämnet skall ingå som fyllnadstjänstgöring i tjänst i samma eller jämförbart ämne i annan kommun eller landstingskommun eller vid annan utbildningsanstalt samt
 2. i tjänst i ämnet skall ingå fyllnadstjänstgöring.
-

1.2 Bilaga till skolstadgan. Särskilda behörighetsvillkor för tjänster som lärare

5.1 Ordinarie tjänst som lärare 5 (i barnkunskap, biologi m. fl. ämnen).

Villkoren under någon av punkterna 5.1.1—5.1.15 skall vara uppfyllda.

Punkterna 5.1.2—5.1.10 gäller ej för tjänster vari ingår barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd eller teckning.

Punkterna 5.1.9 och 5.1.10 gäller endast för tjänst vari ingår samhällskunskap respektive religionskunskap.

Punkterna 5.1.11—5.1.15 gäller endast för tjänster i två ämnen varav det ena är barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd eller teckning.

5.1.1 Villkorsgrupp 1

5.1.1.1 Filosofie kandidatexamen enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som omfattar studiekurser för utbildning av lärare om sammanlagt 120 poäng.

För nedan angivna ämnen i tjänst skall studiekurserna omfatta minst följande poängtal, nämligen

60 poäng	40 poäng
barnkunskap	biologi
gymnastik	engelska
hemkunskap	franska
musik	religionskunskap
slöjd	samhällskunskap
svenska	tyska
teckning	

För ämne som ej anges i andra stycket skall studiekurserna omfatta minst 40 poäng, om ämnet ingår i tvåämnestjänst, och minst 20 poäng, om ämnet ingår i treämnestjänst. Ingår tre ämnen i tjänst, skall poängtalet i minst två av tjänstens ämnen vara minst 40 poäng.

Återstående poäng intill sammanlagt 120 skall avse angränsande ämne eller stödämne eller högre poängtal i ämne som ingår i tjänsten.

Nedan angivna ämnen i tjänst anses motsvara följande examensämnen, nämligen

ämne i tjänsten	examensämnen
barnkunskap	barn- och ungdomskunskap
gymnastik	idrott
hemkunskap	kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap
teckning	bildkunskap

För hemkunskap fordras 40 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap.

5.1.1.2 Examen på ämneslärarlinjen vid lärarhögskola enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna, som avser utbildning i metodik och praktik i anslutning till tjänstens ämnen.

I stället för utbildning enligt första stycket får läraren i ett av tjänstens ämnen ha avlagt särskilt prov. I biologi, engelska, franska, fysik, geografi, historia, kemi, matematik, religionskunskap, samhällskunskap, svenska eller tyska får läraren även i stället under minst två terminer ha meddelat undervisning i ämnet eller jämförbara ämnen och därvid ådagalagt tillfredsställande skicklighet.

5.1.1.3 Tjänstgöring som lärare motsvarande sammanlagt minst två läsårs full tjänstgöring. Tjänstgöringen skall vara väl vitsordad och ha avsett undervisning i ämne eller ämnen som anges i 13 kap. 9 § 5—8 eller jämförbara ämnen. Annan jämförlig tjänstgöring godtages enligt bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar.

5.1.11 Villkorsgrupp 11

5.1.11.1 Genomgång av studiekurser enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som avser utbildning av lärare för ett av följande ämnen som ingår i tjänsten, nämligen barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd och teckning. Kurserna skall omfatta sammanlagt 60 poäng.

Nedan angivna ämnen i tjänst anses motsvara följande examensämnen, nämligen

ämne i tjänsten	examensämnen
barnkunskap	barn- och ungdomskunskap
gymnastik	idrott
hemkunskap	kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap
teckning	bildkunskap

För hemkunskap fordras 40 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap.

5.1.11.2 Minst tre betygsenheter för filosofisk ämbetsexamen enligt stadgan (1953: 610) angående filosofiska examina eller äldre bestämmelser.

Minst två betygsenheter skall avse det andra ämnet i tjänsten. Återstående betygsenheter skall avse angränsande ämne eller stödämne eller högre betyg för ämne som ingår i tjänsten. Bestämmelserna i 5.1.2.1 tredje — femte styckena äger motsvarande tillämpning.

5.1.11.3 Examen på ämneslärarlinjen vid lärarhögskola enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna, som avser utbildning i metodik och praktik i anslutning till tjänstens ämnen,

eller fullständig praktisk lärarutbildning i tjänstens ämnen enligt äldre bestämmelser.

I stället för utbildning enligt första stycket får läraren i ett av tjänstens ämnen ha avlagt särskilt prov. I biologi, engelska, franska, fysik, geografi, historia, kemi, matematik, religionskunskap, samhällskunskap, svenska eller tyska får läraren även i stället under minst två terminer ha meddelat undervisning i ämnet eller jämförbara ämnen och därvid ådagalagt tillfredsställande skicklighet.

5.1.11.4 Villkor 5.1.1.3.

5.1.12 Villkorsgrupp 12

5.1.12.1 Ämnesutbildning enligt bestämmelser före den — — — — i ett av följande ämnen som ingår i tjänsten, nämligen barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd och teckning.

5.1.12.2 Genomgång av studiekurser enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som omfattar studiekurser för utbildning av lärare om sammanlagt 60 poäng. Kurserna skall avse det

andra ämnet i tjänsten och för detta omfatta 40 poäng eller, för svenska, 60 poäng. Återstående poäng intill sammanlagt 60 skall avse angränsande ämne eller stödämne eller högre poängtal i det andra ämnet i tjänsten.

5.1.12.3 Genomgång av metodisk fortbildningskurs som omfattar omkring tre veckor i det andra ämnet i tjänsten.

5.1.12.4 Villkor 5.1.1.3.

5.1.13 Villkorsgrupp 13

5.1.13.1 Villkor 5.1.12.1, 5.1.11.2, 5.1.12.3 och 5.1.1.3.

5.1.14 Villkorsgrupp 14

5.1.14.1 Examen på mellanstadielärlinjen vid lärarhögskola enligt stadgan (1968:318) för lärarhögskolorna eller folkskolläraexamen.

5.1.14.2 Villkor 5.1.11.1 eller 5.1.12.1.

5.1.14.3 Alternativ 1: Genomgång av studiekurser enligt kungörelsen (1969:50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som avser utbildning av lärare i tjänstens andra ämne och som omfattar 40 poäng.

Alternativ 2: Minst två betygsenheter för filosofisk ämbetsexamen enligt stadgan (1953:610) angående filosofiska examina eller äldre bestämmelser i tjänstens andra ämne. Betygsenheterna skall ha förvärvats före utgången av 1974.

5.1.14.4 Genomgång av metodisk fortbildningskurs som omfattar omkring tre veckor i vardera av tjänstens två ämnen.

5.1.14.5 Villkor 5.1.1.3.

5.1.15 Villkorsgrupp 15

5.1.15.1 Villkor 5.1.14.1 samt 5.1.11.1 eller 5.1.12.1.

5.1.15.2 Alternativ 1: Särskild ämnesutbildning vid genomgång av egentlig vidareutbildningskurs före utgången av juni 1969 som avser det andra ämnet i tjänsten.

Alternativ 2: Villkor 5.1.9.2 och 5.1.9.3

5.1.15.3 Villkor 5.1.14.4 och 5.1.1.3.

5.2 Extra ordinarie tjänst som lärare 5 (i barnkunskap, biologi m. fl. ämnen).

5.2.1 Teoretisk utbildning alternativ 1: Villkor 5.1.1.1 eller 5.1.2.1 eller 5.1.3.1 eller 5.1.4.1—5.1.4.3 eller 5.1.6.1—5.1.6.3 eller 5.1.7.1—5.1.7.3 eller 5.1.8.1—5.1.8.4 eller 5.1.9.1—5.1.9.4 eller 5.1.10.1 och 5.1.10.2 eller 5.1.11.1 och 5.1.11.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.12.2 eller 5.1.14.1, 5.1.11.1 och 5.1.14.3 eller 5.1.14.1, 5.1.12.1 och 5.1.14.3 eller 5.1.14.1, 5.1.11.1 och 5.1.15.2 eller 5.1.14.1, 5.1.12.1 och 5.1.15.2.

Teoretisk utbildning, alternativ 2: Behörighet till motsvarande eller högre tjänst i gymnasieskolan eller lärarutbildningsanstalt.

Teoretisk utbildning, alternativ 3: Utbildning som länskolnämnden finner svara mot utbildning som krävs för behörighet enligt alternativ 1 eller 2.

5.2.2 Alternativ 1: En termin av praktisk lärarutbildning enligt 5.1.2.2, i den mån ej annat följer av bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar.

Alternativ 2: Villkor 5.1.4.4 samt full tjänstgöring under en termin på grundskolans högstadium i ämnen som anges i 13 kap. 9 § 5—8. Annan jämförlig tjänstgöring godtages enligt bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar.

Alternativ 3: Villkor 5.1.12.3 för den som fyller villkoren i 5.1.12.1 och 5.1.12.2.

Alternativ 4: Villkor 5.1.14.4 för den som fyller villkoren i dels 5.1.14.1 dels 5.1.11.1 eller 5.1.12.1 dels 5.1.14.3 eller 5.1.15.2.

5.2.3 Villkor 1.2.3.

5.3 Extra tjänst som lärare 5 (i barnkunskap, biologi m. fl. ämnen).

5.3.1 Teoretisk utbildning, alternativ 1: Villkor 5.1.1.1 eller 5.1.2.1 eller 5.1.3.1 eller 5.1.4.1—5.1.4.3 eller 5.1.6.1—5.1.6.3 eller 5.1.7.1—5.1.7.3 eller 5.1.8.1—5.1.8.4 eller 5.1.9.1—5.1.9.4 eller 5.1.10.1 och 5.1.10.2 eller 5.1.11.1 och 5.1.11.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.12.2 eller 5.1.14.1, 5.1.11.1 och 5.1.14.3 eller 5.1.14.1, 5.1.12.1 och 5.1.14.3 eller 5.1.14.1, 5.1.11.1 och 5.1.15.2 eller 5.1.14.1, 5.1.12.1 och 5.1.15.2.

Teoretisk utbildning, alternativ 2: Behörighet till motsvarande eller högre tjänst i gymnasieskolan eller lärarutbildningsanstalt.

Teoretisk utbildning, alternativ 3: Utbildning som länskolnämnden finner svara mot utbildning som krävs för behörighet enligt alternativ 1 eller 2.

5.3.2 Villkor 5.1.12.3 för den som fyller villkoren i 5.1.12.1 och 5.1.12.2.

7 Tjänst som lärare 7 (i barnkunskap, biologi m. fl. ämnen).

7.1 Ordinarie

Villkoren under någon av punkterna 7.1.1—7.1.4 skall vara uppfyllda.

Punkterna 7.1.2 och 7.1.3 gäller ej för tjänster vari ingår barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd eller teckning.

Punkt 7.1.3 gäller endast för tjänst vari ingår samhällskunskap.

Punkt 7.1.4 gäller endast för tjänster i två ämnen varav det ena är barnkunskap,

gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd eller teckning.

7.1.1 Villkorsgrupp 1

7.1.1.1 Examen på mellanstadielärlinjen vid lärarhögskola enligt stadgan (1968:318) för lärarhögskolorna.

7.1.1.2 I examen på mellanstadielärlinjen skall ingå tillvalskurser i två av tjänstens tre ämnen.

7.1.1.3 Alternativ 1: Genomgång av studiekurser enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som avser utbildning av lärare i tjänstens tredje ämne och som omfattar 40 poäng eller, för barnkunskap, gymnastik, hemkunskap, musik, slöjd, svenska och teckning, 60 poäng.

Nedan angivna ämnen i tjänst anses motsvara följande examensämnen, nämligen

ämne i tjänsten	examensämnen
barnkunskap	barn- och ungdomskunskap
gymnastik	idrott
hemkunskap	kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap
teckning	bildkunskap

För hemkunskap fordras 40 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap.

Alternativ 2: Minst två betygsenheter för filosofisk ämbetsexamen enligt stadgan (1953: 610) angående filosofiska examina eller äldre bestämmelser. Betygsenheterna skall avse tjänstens tredje ämne.

7.1.1.4 Villkor 5.1.4.4 och 5.1.4.5.

7.1.4 Villkorsgrupp 4

7.1.4.1 Villkor 5.1.14.1 och 5.1.12.1.

7.1.4.2 Genomgång av metodisk fortbildningskurs som omfattar omkring tre veckor i det ämne i tjänsten i vilket sökanden ej har ämnesutbildning enligt 5.1.12.1.

7.1.4.3 Tjänstgöring som lärare motsvarande sammanlagt minst två läsårs full tjänstgöring. Tjänstgöringen skall vara väl vitsordad och ha avsett undervisning i ämne eller ämnen som anges i 13 kap. 9 § 5—8 eller i jämförbara ämnen. Tjänstgöringen skall ha fullgjorts efter examen på mellanstadielärlinje eller folkskollärarexamen. Annan jämförlig tjänstgöring godtages enligt bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar.

7.2 Extra ordinarie

7.2.1 Teoretisk utbildning, alternativ 1: Villkor 7.1.1.1—7.1.1.3 eller 7.1.2.1 och 7.1.2.2 eller 7.1.3.1, 5.1.9.2 och 5.1.9.3 eller 5.1.14.1, 5.1.12.1 och 7.1.4.2.

Teoretisk utbildning, alternativ 2: Utbildning som länskolnämnden finner svara mot utbildning som krävs för behörighet enligt alternativ 1.

7.2.2 Villkor 1.2.2 och 1.2.3.

7.3 Extra

7.3.1 Teoretisk utbildning, alternativ 1: Villkor 7.1.1.1—7.1.1.3 eller 7.1.2.1 och 7.1.2.2 eller 7.1.3.1, 5.1.9.2 och 5.1.9.3 eller 5.1.14.1, 5.1.12.1 och 7.1.4.2.

Teoretisk utbildning, alternativ 2: Utbildning som länskolnämnden finner svara mot utbildning som krävs för behörighet enligt alternativ 1.

31.1 Ordinarie tjänst som lärare 31 (i allmän språkkunskap, barnkunskap m. fl. ämnen).

Villkoren under någon av punkterna 31.1.1—31.1.4 skall vara uppfyllda.

Punkt 31.1.2 gäller ej för tjänster varingår ämne som anges i 13 kap. 13 §.

31.1.1 Villkorsgrupp 1

31.1.1.1 Filosofie kandidatexamen enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna.

Ingår två ämnen i tjänsten, skall examen omfatta studiekurser för utbildning av lärare i tjänstens ämnen och, i visst fall, en studiekurs som utgör en värdefull komplettering (stödamne) till utbildningen för tjänstens ämnen enligt något av följande tre alternativ, nämligen

alternativ	tjänstens ämnen	stödamne
1	60+60 poäng	—
2	80+40 poäng	—
3	60+40 poäng	20 poäng

Ingår två ämnen i tjänsten, skall studiekurserna omfatta sammanlagt

80 poäng för kostkunskap och textilkunskap,

60 poäng för ämnesgruppen barnkunskap, barn- och ungdomskunskap och familjekunskap samt för gymnastik, musik, samhällskunskap, svenska och teckning samt

40 poäng för bostads/miljökunskap, dramatik och konsumentkunskap.

Ingår ett ämne i tjänsten, skall examen omfatta en eller flera studiekurser för utbildning av lärare i tjänstens ämne och i ett sådant annat ämne som kan ingå i en tvåämnestjänst av samma slag samt, i visst fall, ett stödamne enligt något av alternativen i andra stycket med iakttagande av att studiekursen eller studiekurserna för tjänstens ämne skall omfatta sammanlagt 60 poäng.

Omfattar tjänst tre ämnen, skall examen omfatta de studiekurser för utbildning av lärare som anges i följande uppställning, nämligen

tjänstens ämnen	studiekurser
dels engelska, franska eller tyska, dels latin, dels allmän språkkunskap	engelska, franska eller tyska 60 poäng samt latin 40 poäng och allmän språkkunskap 20 poäng eller engelska, franska eller tyska 40 poäng samt latin 60 poäng och allmän språkkunskap 20 poäng
psykologi, samhällskunskap och socialkunskap	psykologi 40 poäng samhällskunskap 60 poäng sociologi 20 poäng
kemi, biologi och naturkunskap	kemi 40 poäng biologi 40 poäng fysik 20 poäng geovetenskap 20 poäng.

Närmare bestämmelser om stödämnena som avses i andra och fjärde styckena meddelas av skolöverstyrelsen.

Nedan angivna ämnen i tjänst anses motsvara följande examensämnen, nämligen

ämne i tjänsten	examensämnen
barnkunskap	barn- och ungdomskunskap
bostads/miljökunskap	miljö- och konsumentkunskap
gymnastik	idrott
konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap
kostkunskap	kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap
teckning	bildkunskap

För kostkunskap fordras 60 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap.

31.1.1.2 Filosofie doktorsexamen inom ämnesområde som motsvarar ett av tjänstens ämnen.

Doktorsexamen som avses i första stycket får ersättas av doktorsexamen inom annat ämnesområde enligt bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar.

31.1.1.3 Examen på ämneslärarlinjen vid lärarhögskola enligt stadgan (1968:318) för lärarhögskolorna, som avser utbildning i metodik och praktik i anslutning till tjänstens ämne eller ämnen.

I stället för utbildning enligt första stycket får läraren i ett av tjänstens ämnen ha avlagt särskilt prov. I ämne som ej anges i 13 kap. 13 § får läraren även i stället under minst två terminer ha meddelat undervisning i ämnet eller jämförbara ämnen och därvid ådagalagt tillfredsställande skicklighet.

31.1.1.4 Tjänstgöring som lärare motsvarande sammanlagt minst två läsårs full tjänstgöring. Tjänstgöringen skall vara väl vitsordad och ha avsett undervisning i ämne eller ämnen som anges i 13 kap. 9 § 31, 151—153, 155 och 156 eller jämförbara ämnen. Annan jämförlig tjänstgöring godtages enligt bestämmelser som skolöverstyrelsen meddelar.

31.1.3 Villkorsgrupp 3

31.1.3.1 Genomgång av studiekurser enligt kungörelsen (1969:50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som avser utbildning av lärare för ämne som anges i 13 kap. 13 §.

Kurserna skall omfatta sammanlagt

80 poäng för kostkunskap och textilkunskap, 60 poäng för ämnesgruppen barnkunskap, barn- och ungdomskunskap och familjekunskap samt för gymnastik, musik, samhällskunskap, svenska och teckning, 40 poäng för bostads/miljökunskap, dramatik och konsumentkunskap.

Nedan angivna ämnen i tjänst anses motsvara följande examensämnen, nämligen

ämne i tjänsten	examensämnen
barnkunskap	barn- och ungdomskunskap
bostads/miljökunskap	miljö- och konsumentkunskap
gymnastik	idrott
konsumentkunskap	miljö- och konsumentkunskap
kostkunskap	kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap
teckning	bildkunskap

För kostkunskap fordras 60 poäng i kostkunskap och 20 poäng i miljö- och konsumentkunskap.

31.1.3.2 Minst fyra betygsenheter för filosofisk ämbetsexamen enligt stadgan (1953: 610) angående filosofiska examina eller äldre bestämmelser. Betygsenheterna skall omfatta minst betyget med beröm godkänd i det eller de examensämnen, som motsvarar det andra ämnet i tjänsten. I examen enligt stadgan (1953: 610) angående filosofiska examina skall nämnda examensämne eller examensämnen ingå som huvudämne eller huvudämnena.

Nedan angivna ämnen i tjänst anses motsvara följande examensämnen, nämligen

ämne i tjänsten	examensämnen
svenska	nordiska språk och litteraturhistoria med poetik
franska	romanska språk
samhällskunskap	statskunskap och nationalekonomi
biologi	botanik och zoologi
psykologi	psykologi och pedagogik

31.1.3.3 Villkor 31.1.2.2 och 31.1.1.4.

31.1.3.4 Examen på ämneslärarlinjen vid lärarhögskola enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna, som avser utbildning i metodik och praktik i anslutning till tjänstens ämnen,
eller

fullständig praktisk lärarutbildning i tjänstens ämnen enligt äldre bestämmelser.

I stället för utbildning enligt första stycket får läraren i ett av tjänstens ämnen ha avlagt särskilt prov. I ämne som ej anges i 13 kap. 13 § får läraren även i stället under minst två terminer ha meddelat undervisning i ämnet eller jämförbara ämnen och därvid ådagalagt tillfredsställande skicklighet.

31.1.4 Villkorsgrupp 4

31.1.4.1 Villkor 5.1.12.1 samt dels 5.1.11.2 eller 5.1.12.2 dels 5.1.12.3, 31.1.1.2 och 5.1.1.3.

151.1 Ordinarie tjänst som lärare 151 (i allmän språkkunskap, barnkunskap m. fl. ämnen)

Villkoren under punkterna 151.1.1—151.1.6 skall vara uppfyllda.

Punkterna 151.1.2—151.1.4 gäller ej för tjänster vari ingår ämne som anges i 13 kap. 13 §.

Punkt 151.1.4 gäller endast för tjänst vari ingår religionskunskap.

Punkterna 151.1.5 och 151.1.6 gäller endast för tjänst i två ämnen varav det ena är ämne som anges i 13 kap. 13 §.

151.1.1 Villkorsgrupp 1

151.1.1.1 Villkor 31.1.1.1, 31.1.1.3 och 31.1.1.4.

151.1.5 Villkorsgrupp 5

151.1.5.1 Villkor 31.1.3.1, 31.1.3.2, 31.1.3.4 och 31.1.1.4.

151.1.6 Villkorsgrupp 6

151.1.6.1 Villkor 5.1.12.1 samt dels 5.1.11.2 eller 5.1.12.2 dels 5.1.12.3 och 31.1.1.4.

151.2 Extra ordinarie tjänst som lärare 151 (i allmän språkkunskap, barnkunskap m. fl. ämnen)

151.2.1 Teoretisk utbildning, alternativ 1: Villkor 31.1.1.1 eller 151.1.2.1 eller 151.1.3.1 eller 151.1.4.1 och 151.1.4.2 eller 31.1.3.1 och 31.1.3.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.11.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.12.2.

Teoretisk utbildning, alternativ 2: Behörighet till motsvarande eller högre tjänst i grundskolan eller lärarutbildningsanstalt.

Teoretisk utbildning, alternativ 3: Utbildning som länskolnämnden finner svara mot

utbildning som krävs för behörighet enligt alternativ 1 eller 2.

151.2.2 Alternativ 1: En termin av praktisk lärarutbildning enligt 31.1.2.3, i den mån ej annat följer av bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar.

Alternativ 2: Villkor 5.1.12.3 för den som fyller villkoren i 5.1.12.1 och 5.1.12.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.11.2.

151.2.3 Villkor 140.2.3.

151.3 Extra tjänst som lärare 151 (i allmän språkkunskap, barnkunskap m. fl. ämnen)

151.3.1 Teoretisk utbildning, alternativ 1: Villkor 31.1.1.1 eller 151.1.2.1 eller 151.1.3.1 eller 151.1.4.1 och 151.1.4.2 eller 31.1.3.1 och 31.1.3.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.11.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.12.2.

Teoretisk utbildning, alternativ 2: Behörighet till motsvarande eller högre tjänst i grundskolan eller lärarutbildningsanstalt.

Teoretisk utbildning, alternativ 3: Utbildning som läns skolnämnden finner svara mot utbildning som krävs för behörighet enligt alternativ 1 eller 2.

151.3.2 Villkor 5.1.12.3 för den som fyller villkoren i 5.1.12.1 och 5.1.12.2 eller 5.1.12.1 och 5.1.11.2.

1.3 *Kommentar till författningsutkast till skolstadgan*

LUK:s förslag medför att bestämmelserna om lärare i skolstadgan (1971: 235) måste helt omläggas. Inom LUK har som nämnts utarbetats fullständiga utkast till ny lydelse av 12—16 kap. skolstadgan. I förevarande betänkande intas dock endast de delar som är av direkt betydelse för LUK-ämnena.

Ändringar erfordras även i universitetsstadgan (1964: 461), kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna, stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna samt kungörelsen (1967: 450) med provisoriska bestämmelser om tillträde till högre utbildning. LUK:s utkast till ändringar i dessa författningar har begränsats till de bestämmelser som är av större betydelse för LUK-ämnena.

Ändringar erfordras även i andra författningar. Arbetet med dessa ändringar bör kunna anstå tills beslut om reformen föreligger.

I det följande lämnas specialmotivering till skolstadgan. För övriga författningar har någon kommentar utöver vad som anförts i de olika kapitlen i betänkandet i regel ej ansetts vara erforderlig.

13 kap. 1 § LUK föreslår som nämnts att personalen i skolorna i regel anställs vid skolväsendet i kommunen och ej vid viss skolform. Motsvarande ska gälla för landstingens skolor. Skälen härför är följande.

Kommunens skolväsende får alltmer karaktären av en sammanhängande organisation i vilken skolformerna ingår som olika delar. Detta gäller inte minst för lärare i LUK-ämnena som i större utsträckning än andra lärare undervisar i olika skolformer, på olika linjer och stadier. Men även för andra lärare börjar bundenheten till viss skolform, linje eller kurs att upplösas. Att knyta anställningen till skolväsendet i stället för till viss skolform motsvarar därför bättre de faktiska tjänstgöringsförhållandena.

Att anställningen knyts till skolväsendet i kommunen bör ej utesluta möjligheten av att beträffande vissa tjänster knyta tjänstgöringen till huvudsakligen viss skolform eller till vissa linjer eller kurser eller till visst eller vissa stadier. I den mån lärare ej ska få inräkna tjänstgöring i kommunal vuxenutbildning i tjänster, bör detta anges som en undantagsbestämmelse.

13 kap. 9 § (nuvarande 15 kap. 1 §, 16 kap. 1 §). Under denna paragraf uppräknas ordinarie tjänster i både grundskolan och gymnasieskolan. Tjänsternas nuvarande num-

mer har delvis ändrats. Nuvarande tjänster för lärare i LUK-ämnena finns kvar under en lång övergångstid. De har sammanförts under numren 32—36 som ersätter nuvarande nummer 5—15, 149—151, 176 och 177. LUK-ämnena skall kunna ingå i lektors- och adjunktstjänster och vissa ämneslärartjänster. Dessa tjänster har fått numren 5, 7, 31, 151, 154 och 157, som ersätter nuvarande nummer 16, 18, 152, 153 och 158—161.

Tjänsterna som lärare nr 141—144 och 146 har behållits övergångsvis men torde komma att ersättas av tjänsterna som lärare nr 5, 7, 33, 36 och 151.

Tjänsterna har uppdelats på grundskolan och gymnasieskolan så till vida att för flertalet tjänster angetts var tjänstgöringen huvudsakligen ska förläggas. Vidare har, då flera ämnen ingår i tjänst, dessa upptagits i bokstavsordning.

13 kap. 11 § I nuvarande skolstadga behandlas trä- och metallslöjd samt textilslöjd som två skilda ämnen. De behandlas av LUK som ett ämne men med viss differenciering.

13 kap. 12 § (nuvarande 16 kap. 6 § 3 st, 8 § 2 st, 9 § 2 st, 10 § 3 st, 11 § 2 st, 12 § 2 st, 13 § 2 st, 14 § 2 st, 15 § 2 st). Vissa LUK-ämnena föreslås bilda grupper som delvis behandlas som ett ämne. Bestämmelser härom har intagits i denna paragraf. Motsvarande bestämmelser för en del andra ämnen har av praktiska skäl också sammanförts till paragrafen.

13 kap. 13 § Undervisning i LUK-ämnena ska som nämnts inte begränsas till viss skolform, linje eller kurs eller till visst stadium. Tillhör ämnet viss grupp av sådana ämnen enligt 13 kap. 12 § ska undervisningen även kunna avse övriga ämnen i gruppen om lärare har föreskriven behörighet. En uttrycklig bestämmelse har intagits i stadgan för att undvika tvekan i dessa hänseenden.

13 kap. 14 § motsvarar nuvarande 15 kap. 1 § 3 st och 16 kap. 2 § 2 st.

13 kap. 16 § (nuvarande 15 kap. 4 § 1 st). Att ämnena utom LUK-ämnena ska avse högskolestadiet står nu i uppräkningsavtalet av tjänster i 15 kap. 1 §. Det har ansetts lämpligare att inta denna föreskrift här. Förteckningen över ämneskombinationer har utökats med LUK-ämnena och ämnena ordnats i bokstavsordning.

13 kap. 17 § motsvarar nuvarande 15 kap. 4 § 2 och 3 st.

13 kap. 18 § (nuvarande 16 kap. 5 § 1 och 2 st). Förteckningen över ämneskombinationer avser lektorstjänster i allmänna ämnen. Kombinationer med LUK-ämnena har tillagts. Alla kombinationer har ordnats i bokstavsordning. Den nuvarande uppdelningen på tvåämnestjänster och treämnestjänster har därmed slopats.

13 kap. 19 § (nuvarande 16 kap. 5 § 3 st och 7 §). De för lektorstjänsterna nya uppgifterna att medverka vid pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete har intagits i 19 § 3 st.

13 kap. 20 § motsvarar nuvarande 16 kap. 6 § 1 och 2 st och 7 §.

13 kap. 25 § (nuvarande 16 kap. 16 §). Bestämmelserna om skolöverstyrelsens rätt att besluta om speciella ämneskombinationer har getts en mera allmän utformning.

13 kap. 26 § motsvarar nuvarande 15 kap. 5 § och 16 kap. 17 §.

13 kap. 27 § (nuvarande 16 kap. 18 §). Bestämmelsen har gjorts tillämplig även för grundskolan men det förutsätts att den där tillämpas enbart undantagsvis. Bestämmelsen om lektorstjänster är en nyhet i enlighet med förslag av LUK.

Bestämmelsen i nuvarande 16 kap. 19 § om lektorstjänster för olika ämnen på tre- och fyraåriga linjer i gymnasieskolan har slopats. Lektorstjänsterna får enligt förslaget ett delvis annat innehåll varför bestämmelsen ej skulle motsvara den blivande tjänsteorganisationen.

13 kap. 28 § (nuvarande 15 kap. 7 § 1 st, 16 kap. 21 § 1 st). Förteckningen över icke ordinarie tjänster är uppställd efter samma principer som förteckningen för ordinarie tjänster i 13 kap. 9 §.

13 kap. 29 § (nuvarande 15 kap. 7 § 2 st, 16 kap. 21 § 2 st). I andra stycket har hänvisning till motsvarande bestämmelser för ordinarie lärare gjorts mera omfattande än i nu gällande skolstadga.

13 kap. 32 § motsvarar nuvarande 15 kap. 12 §.

13 kap. 33 § motsvarar nuvarande 15 kap. 11 § samt 16 kap. 22 §, 24 § och 25 § 2 st.

13 kap. 34 § motsvarar nuvarande 15 kap. 10 § och 16 kap. 25 § 1 st.

13 kap. 35 § motsvarar nuvarande 16 kap. 23 §.

13 kap. 36 § motsvarar nuvarande 15 kap. 13 § och 16 kap. 26 §.

13 kap. 37 § (nuvarande 15 kap. 14 § och 16 kap. 27 §). Nuvarande punkt 1 i dessa paragrafer utgår i och med att tjänsterna införts i 13 kap. 9 § 5 och 151.

15 kap. 1 § motsvarar nuvarande 14 kap. 2 § 2 st.

15 kap. 3 § motsvarar nuvarande 14 kap. 9 §.

15 kap. 9 § motsvarar nuvarande 14 kap. 25 §.

15 kap. 15 § (nuvarande 15 kap. 38 § 1 samt 37 § 1 st 4 och 2 st). I denna och följande paragrafer har bestämmelserna om skyldighet att undervisa i andra ämnen borttagits. Bestämmelserna i 15 kap. 3 § i utkastet har ansetts tillfyllest.

15 kap. 16 § motsvarar nuvarande 15 kap. 37 § 1 st 5—7 och 2 st.

15 kap. 18 § motsvarar nuvarande 16 kap. 37 § 2 och 3.

15 kap. 19 och 20 §§. I dessa paragrafer har sammanförts bestämmelser i nuvarande 15 kap. 28, 29, 32—36 §§ och 16 kap. 34—36 §§. De nuvarande bestämmelserna om fyllnadstjänstgöring för lärare i ämnen som motsvarar LUK-ämnen har införts under avsnittet om fyllnadstjänstgöring i författningsutkastet och givits en mera allmän avfattning.

15 kap. 22 § (nuvarande 15 kap. 33 § 2 och 4 samt 38 § 2, 16 kap. 41 §). Nuvarande bestämmelser om skyldighet att undervisa i ämnen som ej ingår i tjänsten har som nämnts begränsats. I stället har uppräkningsutkastet i denna paragraf något utvidgats.

15 kap. 38 § motsvarar nuvarande 15 kap. 45 och 46 §§.

55 § Institution förvaltas under konsistoriets tillsyn antingen av prefekt eller, om institutionen omfattar flera än en lärartjänst, av institutionskollegium och prefekt. Vid institutioner som Kungl. Maj:t bestämmer fullgöras prefektens uppgifter av en institutionsföreståndare.

I beslut om bildande av institutionsgrupp skola föreskrifter tillika meddelas om förvaltningen av de för gruppen gemensamma angelägenheterna.

61 § Konsistoriet må förordna en av institutionens lärare att såsom studierektor under prefekten fullgöra uppgifter i fråga om utbildningen, vilka eljest ankomma på prefekten. Studierektor må dock ej förordnas åt institutionsföreståndare och ej heller om annat följer av bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar särskilt.

3 Kungörelsen (1969:50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna

10 § Den grundläggande utbildningen vid de filosofiska fakulteterna uppdelas på allmänna utbildningslinjer.

Annan utbildningslinje för grundläggande utbildning (särskild utbildningslinje) inrättas enligt vad därom föreskrives i 16 §.

Dessutom förekommer lärarinriktad yrkesförberedelse som för den studerande omfattar sammanlagt omkring åtta veckor. Yrkesförberedelsen anordnas av lärarhögskola efter samråd med universitetet eller högskolan.

13 § Studiekurs är grundkurs eller påbyggnadskurs.

Grundkurser omfattar sammanlagt 60 poäng i barn- och ungdomskunskap, bildkunskap, idrott, slöjd och svenska, 40 poäng i dramatik, kostkunskap samt miljö- och konsumentkunskap samt 20 poäng i kost och motion. Inom övriga ämnesområden omfattar grundkurser sammanlagt 40 poäng.

Påbyggnadskurs bygger på en eller flera grundkurser inom samma eller angränsande ämnesområde om sammanlagt det poängtal som anges i andra stycket.

Grundkurs och påbyggnadskurs som bygger på grundkursen får tillsammans omfatta högst 80 poäng, om ej Kungl. Maj:t förordnar annat.

14 § Om ej universitetskanslersämbetet förordnar annat, omfattar studiekurs 20 eller 40 eller 60 poäng och består av två eller

flera kurser, vardera om i regel högst 10 poäng.

36 § Prov som ingår i kurs bedömes med något av betygen icke godkänd, godkänd och väl godkänd. Godkänt prov över kurs om ett eller två poäng bedömes endast med betyget godkänd. För kurs om två poäng som ej kan bedömas i samband med annan kurs tillämpas dock även betyget väl godkänd, om universitetskanslersämbetet bestämmer det.

Vid bedömning av prov tages hänsyn till såväl grundligheten av den studerandes kunskaper som den grad av mogenhet och förmåga till självständigt omdöme och kritisk analys som den studerande visat. Anvisningar för bedömning av prov meddelas av universitetskanslersämbetet.

Betyg bestäms av examinator. I ärendet skall samråd ske med annan lärare som undervisat den studerande i ämnet, i den utsträckning prefekten eller institutionsföreståndaren bestämmer.

4.1 Kapiteltext

1 § Lärarhögskolorna har till uppgift att på vetenskaplig grund utbilda

1. förskollärare,
2. lärare för grundskolan och gymnasieskolan som anges i 13 kap. 9 § skolstadgan (1971: 235),
3. speciallärare för specialskolan,
4. ämneslärare vid folkhögskolorna,
5. lärare av sådant annat slag som anges i denna stadga eller annan bestämmelse som Kungl. Maj:t meddelar.

I utbildningen för tjänster som lärare enligt 13 kap. 9 § 5, 31 och 151—158 skolstadgan kan, om skolöverstyrelsen enligt 34 § fjärde stycket förordnar det, ingå särskilda moment som kräves för lärare inom kommunal och statlig vuxenutbildning.

Vid lärarhögskolorna utbildas även annan personal för skolväsendet enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar.

Lärarhögskolorna svarar även för den lärarinriktade yrkesförberedelsen för studerande vid universitet och högskolor.

Det åligger lärarhögskolorna att bedriva pedagogisk försöksverksamhet och medverka i annat utvecklingsarbete inom skolväsendet. Vid större lärarhögskola skall även bedrivas forskning inom områden som är av betydelse för skolväsendet.

Med större lärarhögskola avses i denna stadga lärarhögskola som omfattar minst lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarinje

samt fortbildningsavdelning. Med mindre lärarhögskola förstås lärarhögskola som omfattar endast lågstadie- och mellanstadie- lärarinje eller lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarinje. Mindre lärarhögskola kan omfatta även förskollärarinje.

Vad i denna stadga sägs om utbildning av lärare enligt 13 kap. 9 § 5, 31 och 151—158 skolstadgan avser även utbildning av ämneslärare vid folkhögskolorna, om ej annat anges.

3 § Ledningen av varje lärarhögskola utövas av en rektor.

Vid större lärarhögskola finns en biträdande rektor och vid mindre lärarhögskola en studierektor.

Vid lärarhögskola som Kungl. Maj:t bestämmer finns även studierektorer för lärarutbildningslinje och en fortbildningsledare.

12 § Den grundläggande lärarutbildningen vid lärarhögskolorna omfattar lärautbildningslinjer enligt följande, nämligen

Lärautbildningslinje	För utbildning av lärare för tjänst som
förskollärarinje	förskollärare
lågstadie-lärarinje	lärare för klass på grundskolans lågstadium
mellanstadie-lärarinje	lärare för klass på grundskolans mellanstadium
ämneslärarinje	lärare vid grundskolan och gymnasieskolan enligt 13 kap. 9 § 5, 31 och 151—158 skolstadgan (1971: 235).

31 § Utbildningen på ämneslärarlinjen omfattar dels läroinriktad yrkesförberedelse om åtta veckor, dels två terminer praktisk-pedagogisk utbildning efter grundexamen. I utbildningen ingår dels teori dels praktik. Om den läroinriktade yrkesförberedelsen meddelar Kungl. Maj:t särskilda bestämmelser.

32 § I teori omfattar utbildningen vid lärarhögskolan pedagogik, metodik samt kurser i röst- och talvård, tekniska hjälpmedel och muntlig framställning.

Utbildningen i teori vid lärarhögskolan omfattar i regel 16 veckor varav 12 veckor under första terminen och 4 veckor under andra terminen.

33 § Praktik fullgöres som introduktionspraktik, övningspraktik och praktikanttjänstgöring under handledare. Praktiken omfattar auskultation med medhjälp under lektionerna, övningsundervisning och självständiga övningar.

Praktiken omfattar i regel 24 veckor varav 8 veckor under första terminen och 16 veckor under andra terminen.

34 § Utbildningen på ämneslärarlinjen anordnas i anslutning till ämnesgrupp för sådan tjänst som lärare vid grundskolan eller gymnasieskolan vilken avses i 13 kap. 9 § 5, 31 och 151—158 skolstadgan (1971:235).

Om särskilda skäl föreligger, får skolöverstyrelsen besluta att utbildningen för en studerande skall anordnas i anslutning till ämne eller ämnen som är jämförbara med ämnen som avses i första stycket eller i anslutning till ett ämne enligt första stycket.

Om ej annat följer av fjärde eller femte stycket, förlägges praktiken till grundskolans högstadium eller kommunal gymnasieskola eller till båda dessa skolformer eller, enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar, till kommunal vuxenutbildning. Praktiken får förläggas även till de andra slag av läroanstalter som skolöverstyrelsen bestämmer.

Efter medgivande av skolöverstyrelsen

får utbildningen på ämneslärarlinjen anpassas till vad som kräves för lärare inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Praktiken förlägges därvid till kommunal vuxenutbildning. Del av praktiken får dock förläggas till grundskolans högstadium eller kommunal gymnasieskola eller till båda dessa skolformer eller andra slag av läroanstalter som skolöverstyrelsen bestämmer.

Om utbildning för blivande ämneslärare vid folkhögskola meddelar Kungl. Maj:t särskilda bestämmelser. För sådan studerande förlägges praktiken till folkhögskola.

35 § På ämneslärarlinjen bedömes prövning i del av ämnet pedagogik med något av betygen icke godkänd, godkänd och väl godkänd. Betyget för sådan prövning bestäms av den lärare som verkställt prövningen. I ärendet skall samråd ske med annan lärare som undervisat den studerande i ämnet i den utsträckning som rektor bestämmer. Betyg i ämnet pedagogik bestäms av rektor eller den lärare som rektor utser. Hänsyn skall därvid tagas till de betyg som den studerande erhållit vid prövningarna i ämnet enligt riktlinjer som skolöverstyrelsen fastställer.

Bestämmelserna om betyg och betygskollegium i 23 § andra och tredje styckena äger motsvarande tillämpning på utbildningen på ämneslärarlinjen.

36 § För examen på ämneslärarlinjen fordras, att den studerande dels erhållit lägst betyget godkänd i pedagogik, dels erhållit betyg i lärarskicklighet.

44 § Antalet studerande som under ett läsår får vinna tillträde till varje lärarutbildningslinje bestäms av Kungl. Maj:t.

För varje lärarutbildningslinje fördelar Kungl. Maj:t antalet studerande på lärarhögskolorna. Skolöverstyrelsen bestämmer hur många studerande som får antagas varje termin.

För varje lärarhögskola bestämmer skolöverstyrelsen antalet studerande i vart och ett av ämnena musik och gymnastik i grundkursen på mellanstadielärarlinjen samt i var-

je ämne i tillvalskurs på lågstadielärlinje eller mellanstadielärlinje.

I fråga om ämneslärlinje bestämmer skolöverstyrelsen för varje lärarhögskola antalet studerande för vilka utbildning i avslutning till grupper av ämnen som avses i 34 § anordnas vid lärarhögskolan.

För skolöverstyrelsens beslut enligt tredje eller fjärde stycket gäller riktlinjer som Kungl. Maj:t fastställer.

48 § För behörighet att antagas som studerande på ämneslärlinje fordras att sökanden efter genomgång av gymnasieskolan dels har haft minst ett års anställning inom annat yrkesområde än skolväsendet, dels genomgått lärlarinriktad yrkesförberedelse.

Dessutom fordras att sökande till lärarutbildning i viss ämnesgrupp uppfyller behörighetsvillkoren i fråga om teoretisk utbildning

för sådan ordinarie tjänst som lärare i gruppens ämnen som avses i 13 kap. 9 § 5, 31 och 151—158 skolstadgan (1971: 235) eller

för tjänst som lärare i sådant annat ämne som avses i beslut enligt 34 § andra stycket eller

för sådan tjänst som lärare vid lärarutbildningsanstalt i vilken ingår ämnet pedagogik eller psykologi.

Behörig är även den som förklarats behörig som lärare i ämnesgruppen enligt 14 kap. 11 § skolstadgan (1971: 235).

I fråga om behörighet att antagas som studerande på ämneslärlinje såvitt avser utbildning till ämneslärare vid folkhögskola gäller i stället för andra stycket att sökande avlagt sådan filosofie kandidatexamen enligt kungörelsen den 28 mars 1969 (nr 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna som omfattar studiekurser inom tre ämnesområden eller avlagt sådan filosofie kandidatexamen eller filosofisk ämbetsexamen enligt äldre bestämmelser i vilken ingår betyg i minst tre examensämnen eller

på grund av verksamhet i folkbildningsarbete eller annat arbete eller på grund av utbildning kan anses ha kunskaper och förutsättningar i övrigt att tjänstgöra som ämneslärare vid folkhögskola.

Biträdande rektor och studierektor m. m.

61 § Biträdande rektor och studierektor som avses i 3 § skall biträda rektor med ledningen av verksamheten vid lärarhögskolan främst i vad avser uppgifter av pedagogisk natur.

Studierektor för lärarutbildningslinje utövar närmast under rektor den omedelbara ledningen av utbildningen vid ämneslärlinje eller speciallärlinje eller vid lågstadielärlinje och mellanstadielärlinje samt medverkar vid planering av lärarhögskolans försöks- och demonstrationsverksamhet.

På ämneslärlinjen finns en biträdande utbildningsledare som under rektor och studierektor främst svarar för planering och administration av den lärlarinriktade yrkesförberedelsen under ämnesstudier vid universitet och högskolor och för praktiken under den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskolorna.

4.2 Kommentar till författningsutkast till stadgan för lärarhögskolorna

I 1 och 12 §§ har införts även lärare i yrkesbetonade ämnen i gymnasieskolan. Hänsyn till detta har inte tagits i utformningen av bestämmelserna om ämneslärlinjen 31—48 §§.

I 35 och 36 §§ talas om särskilt betyg i pedagogik. När utbildningen i pedagogik och metodik integrerats på det sätt LUK föreslagit bör övervägas om bestämmelsen om särskilt betyg i pedagogik ska kvarstå.

5 Kungörelsen (1967:450) med provisoriska bestämmelser om tillträde till högre utbildning

3 a §

Behörig att inskrivas vid filosofisk fakultet för studier i nedan angivna ämnen är den som dels har avgångsbetyg som avser fullständig studiekurs från minst tvåårig linje i gymnasieskolan samt betyg i engelska och svenska som avser tvåårig fullständig studiekurs i gymnasieskolan eller har motsvarande kunskaper, dels fyller följande villkor.

Barn- och ungdomskunskap

Kunskaper motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig vårdlinje i gymnasieskolan i ämnena matematik och psykologi samt för B 1-kursen i barn- och ungdomskunskap även i ämnena barnkunskap, barn- och ungdomskunskap samt barnvårdspraktik.

Bildkunskap

Kunskaper i ämnena historia, samhällskunskap, teckning, teckning-estetisk specialisering motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig social linje med tillval av teckning och teckning-estetisk specialisering.

Dramatik

Inga särskilda behörighetskrav

Idrott

Kunskaper i ämnena gymnastik, naturkunskap och samhällskunskap motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig social linje.

Kostkunskap

Kunskaper i ämnena konsumentkunskap, kostkunskap, matematik och naturkunskap motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig konsumtionslinje gren K eller S i gymnasieskolan med tillval av matematik samt i ämnet naturkunskap motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig social linje.

Miljö- och konsumentkunskap

Kunskaper i ämnena bostads/miljökunskap, konsumentkunskap, matematik och samhällskunskap motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig konsumtionslinje gren K i gymnasieskolan med tillval av matematik och samhällskunskap.

Slöjd

Kunskaper i ämnena matematik, naturkunskap, slöjd och teckning motsvarande fullständig studiekurs på tvåårig social linje med tillval av slöjd och teckning.

Handwritten title or header text, possibly including a date or location.

First main paragraph of handwritten text, starting with a capital letter.

Second main paragraph of handwritten text, continuing the narrative.

Third main paragraph of handwritten text, detailing further information.

Fourth main paragraph of handwritten text, concluding the main body.

Final line of text, possibly a signature or date.

Final paragraph or closing text at the bottom of the page.

Bilaga 2 Förteckning över LUK:s experter

Allmän expert

Vrethammar, K. Harald, undervisningsråd

Barnkunskap

Fry, Agneta M., barnavårdslärare

Müller, Jytte M., rektor

Nordin, Anna-Greta, seminarielärare

Bildkunskap

Dahl, Karin, lektor (t. o. m. den 21 oktober 1970)

Englund, Georg, fortbildningskonsulent

Nordström, Gert Z., rektor

Romilson, Christer H., teckningslärare

(t. o. m. den 4 november 1971)

Söderberg, E. Bo, skolkonsulent

Wiechel, Lennart C. G., lektor

Idrott

Amylong, Tora, skolkonsulent

Högberg, J. Paul, rektor

Malmgren, Sture L., gymnastikdirektör

Ågren, Bengt O., gymnastikinspektör

Kostkunskap och miljö- och konsumentkunskap

Blixt, Ewa H., informationssekreterare

Cassel, A. Margareta, hushållslärare

Fridén-Abelson, Ingrid A. S., rektor

Hallgren, Susanne, fortbildningskonsulent

(avliden den 15 maj 1970)

Littorin, Anne-Britt M., seminarielärare

Quennerstedt, K. Ella-Britta, seminarielärare

Musik

Engström, Bengt Olof, lektor (t. o. m. den 7 december 1970)

Mörth, K. Gunnar, musikintendent

Slöjd

Fridén, Gunvor A. B., rektor

Lundberg, P. J. Thorsten, rektor

Åkerström, E. Göran, slöjdlärare

Åryd, I. Birgitta, skolkonsulent

Praktisk-pedagogisk utbildning

Isacsson, Dan S., rektor

Järholm, J. Bertil, lektor

Nilsson, G. Ingemar, lektor

Norling, Barbro M., lektor

Stenholm, I. Britta, skoldirektör

Swenne, Åke M. H., rektor

Åström, C. O. Bengt, ombudsman

Befattningsanalyser

Gestrelius, Kurt E. G., lektor

Författningsförslag

Ulne, John, byråchef

Kostnadsberäkningar

Janson, Sven, studierektor

Statistik

Olsson, Osborn, undervisningsråd (t. o. m. den 20 november 1970)

Wallgren, K. Åke, avdelningsdirektör

För deluppdrag har också anlitats

Bengtsson, Rune, rektor

Nordström, Sixten, musikdirektör

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Åmbetsansvaret II. [1]
 Godsbefordran till sjöss. [10]
 Skadestånd IV. [12]
 Revision av vattenlagen. Del 2. [14]
 Grundlagberedningen. 1. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. [15] 2. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning (Följdförfattningar) [16] 3. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. [17] 4. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. [18]
 Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. [22]
 Vägfraktaftet II. [24]
 Konsumentköplag. [26]
 Abortfrågan. Remissyttrandet. [39]
 Familj och äktenskap I. [41]
 Landskapsvård genom täktsamverkan. [46]
 Data och integritet. [47]
 Tryckfriheten och reklamen. [49]
 Sjölagens befraktningskapitel. [51]
 Ledeningsrättslag. [57]
 Att välja framtid. [59]
 Offentligt stöd till de politiska partierna. [62]
 Kriminalvård. [64]
 Barnavårdsmanfrågan. [65]
 Trafikmålskommittén. 1. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 1. Allmän motivering. [70] 2. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 2. Lagtext och specialmotivering. [71] 3. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 3. Expertutredningar. [72]
 Ersättning för vissa obefogade frihetsinskränkningar. [73]
 Unga lagöverträdare. II. [76]
 Kreditupplysning och integritet. [79]
 Årekränkning. [88]

Utrikesdepartementet

Industriutveckling och utvecklingssamarbete. [90]

Försvarsdepartementet

Personal för tyg- och Intendenturförvaltning. [3]
 1970 års försvarsutredning. 1. Säkerhets- och försvarspolitik. [4] 2. Riksdagen och försvarsplaneringen. [48]
 Forskningen inom försvaret. [8]
 Skyddsrum. [50]
 Handräckningstjänst i försvaret. [53]
 Utredning rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV) 1. Värnpliktsförmåner. [68] 2. Värnpliktigas ekonomiska och sociala situation. Bilaga 5 till UFV betänkande Värnpliktsförmåner. [69]

Socialdepartementet

1968 års barnstugeutredning. 1. Förskolan 1. [26] 2. Förskolan 2. [27]
 Familjestöd. [34]
 Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. [60]
 Allmän tandvårdsförsäkring. [61]
 Bättre arbetsmiljö. [86]

Kommunikationsdepartementet

CKR. (Centrala körkortsregistret) [5]
 Svavarfartslag. [21]
 Koncession för pipelines. [58]
 Flygarbetstid. [82]

Finansdepartementet

Förenklad löntagarbekattning. [11]
 Vägtrafikbeskattningen. [42]
 Reformerad skatteutjämning. [44]
 Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. [55]
 Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. [63]
 Periodiskt understöd m. m. vid beskattningen. [87]
 Hundavgift. [89]
 Efterfrågan på rusdrycker i Sverige. [91]

Utbildningsdepartementet

Reklamutredningen. 1. Reklam I. Beskattning av reklamen. [6] 2. Reklam II. Beskrivning och analys. [7] 3. Samhället och filmen. [9]
 Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [19]
 1968 års litteraturutredning. 1. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. [20] 2. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. [61] 3. En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier. [80]
 Högre utbildning — regional rekrytering och samhälls-ekonomiska kalkyler. [23]
 1968 års beredning om stat och kyrka. 1. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. [36] 2. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. [37] 3. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. [38]
 Kulturminnesvård. [45]
 Kulturrådet. 1. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. [66] 2. Ny kulturpolitik. Del 2. Sammanfattningar. [67]
 Lärautbildningskommittén. 1. Fortsatt reformering av lärautbildningen. Del I. [92]

Jordbruksdepartementet

Lag om hälso- och miljöfarliga varor. [31]
 Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. [35]

Handelsdepartementet

Konsumentupplysning om försäkringar. [29]

Inrikesdepartementet

Kommersiell service i glesbygder. [13]
 Bostadsanpassningsbidrag. [30]
 Förhandlingsrätt för pensionärer. [33]
 Konkurrens i bostadsbyggandet. [40]
 Utredning rörande den skyddade sysselsättningen. 1. Skyddat arbete. [54] 2. Skyddat arbete. Bilagor. [75]
 Glesbygder och glesbygdspolitik. [56]
 Arbetskraften inom byggnadsverksamheten. [74]
 Låginkomstproblemet. [77]
 Invandrarutredningen 2. [83]
 Utlänningsutredningen. 5. Flyktingskap. [84] 6. Asyl. Svensk praxis i ärenden om politiskt flyktingskap. [85]

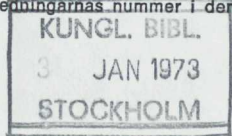
Civildepartementet

Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? [32]
 Rapport angående kommunal information m. m. [52]

Industridepartementet

Svensk möbelindustri. [2]
 Naturgas i Sverige. [25]
 Utnyttjande och skydd av havet. [43]
 Företagsservice för utveckling av mindre och medelstora företag. [78]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

Statens offentliga utredningar 1972

Kronologisk förteckning

1. Ämbetsansvaret II. Ju.
2. Svensk möbelindustri. I.
3. Personal för tyg- och intendenturförvaltning. Fö.
4. Säkerhets- och försvarspolitiken. Fö.
5. CKR. (Centrala körkortsregistret) K.
6. Reklam I. Beskattning av reklamen. U.
7. Reklam II. Beskrivning och analys. U.
8. Forskningen inom försvaret. Fö.
9. Samhället och filmen. Del 2. U.
10. Godsbefordran till sjöss. Ju.
11. Förenklad löntagarbekattning. Fi.
12. Skadestånd IV. Ju.
13. Kommersiell service i glesbygder. In.
14. Revision av vattenlagen. Del 2. Ju.
15. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. Ju.
16. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. (Följdförfattningar) Ju.
17. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. Ju.
18. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. Ju.
19. Uppsökande verksamhet för cirkelstudier Inom vuxenutbildningen. U.
20. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsanestudier. U.
21. Svävarfartslag. K.
22. Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. Ju.
23. Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. U.
24. Vägfraktavtalet II. Ju.
25. Naturgas i Sverige. I.
26. Förskolan 1. S.
27. Förskolan 2. S.
28. Konsumentköplag. Ju.
29. Konsumentupplysning om försäkringar. H.
30. Bostadsanpassningsbidrag. In.
31. Lag om hälso- och miljöfarliga varor. Jo.
32. Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? C.
33. Förhandlingsrätt för pensionärer. In.
34. Familjestöd. S.
35. Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. Jo.
36. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. U.
37. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. U.
38. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfundens ekonomi. U.
39. Abortfrågan. Remissyttrande. Ju.
40. Konkurrens i bostadsbyggandet. In.
41. Familj och äktenskap I. Ju.
42. Vägtrafikbeskattningen. Fi.
43. Utnyttjande och skydd av havet. I.
44. Reformerad skatteutjämning. Fi.
45. Kulturminnesvård. U.
46. Landskapsvård genom täktsamverkan. Ju.
47. Data och integritet. Ju.
48. Riksdagen och försvarsplaneringen. Fö.
49. Tryckfriheten och reklamen. Ju.
50. Skyddsrum. Fö.
51. Sjölagens befraktningskapitel. Ju.
52. Rapport angående kommunal information m. m. C.
53. Handräckningstjänst i försvaret. Fö.
54. Skyddat arbete. In.
55. Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. Fi.
56. Glesbygder och glesbygdspolitik. In.
57. Ledningsrättslag. Ju.
58. Koncession för pipelines. K.
59. Att välja framtid. Ju.
60. Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. S.
61. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. U.
62. Offentligt stöd till de politiska partierna. Ju.
63. Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. Fi.
64. Kriminalvård. Ju.
65. Barnavårdsmanfrågan. Ju.
66. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. U.
67. Ny kulturpolitik. Del 2. Sammanfattningar. U.
68. Värnpliktsförmåner. Fö.
69. Värnpliktigas ekonomiska och sociala situation. Bilaga 5 till UFV betänkande Värnpliktsförmåner. Fö.
70. Rätten till rätten. Förslag till körkortsreform. Del 1. Allmän motivering. Ju.
71. Rätten till rätten. Förslag till körkortsreform. Del 2. Lagtext och specialmotivering. Ju.
72. Rätten till rätten. Förslag till körkortsreform. Del 3. Expertutredningar. Ju.
73. Ersättning för vissa obefogade frihetsinskränkningar. Ju.
74. Arbetskraften inom byggnadsverksamheten. In.
75. Skyddat arbete. Bilagor. In.
76. Unga lagöverträdare. II. Ju.
77. Låginkomstproblemet. In.
78. Företagsservice för utveckling av mindre och medelstora företag. I.
79. Kreditupplysning och integritet. Ju.
80. En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier. U.
81. Allmän tandvårdsförsäkring. S.
82. Flygarbetstid. K.
83. Invandrarutredningen 2. In.
84. Flyktingskap. In.
85. Asyl. Svensk praxis i ärenden om politiskt flyktingskap. In.
86. Bättre arbetsmiljö. S.
87. Periodiskt understöd m. m. vid beskattningen. Fi.
88. Årekränkning. Ju.
89. Hundavgift. Fi.
90. Industriutveckling och utvecklingsamarbete. Ud.
91. Efterfrågan på rusdrycker i Sverige. Fi.
92. Fortsatt reformering av lärutbildningen. U.

Kronologisk förteckning

1. Nordic Cooperation in a European Perspective
2. Forsørgerbegrepets rolle i dagens samfund. Konferens 1972
3. Pressjuridiska lagar i Norden
4. Pressen och de finska invandrarna
5. Nordiska institutioner
6. Könsroller och utbildning
7. Nordiskt TV-samarbete
8. Planer för kultursamarbetet åren 1973—1975
9. Nordel-rapport om planeringssamarbete och kraftutbyggnadsplaner
10. Seminarium för riksdagsjournalister
11. Nordisk statsutställning
12. Yearbook of Nordic Statistics 1972 (Nordisk statistisk årsbok)

